

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

**Sumy State Pedagogical
University named after
A. S. Makarenko**

ISMA
ANNO 1994

**ISMA University
of Applied Sciences**

INNOVATIONS IN EDUCATION AND SCIENCE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Scientific monograph

Volume 1

**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2025

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 4 dated 30.04.2025*

REVIEWERS:

Djakons Romans – Dr.sc.ing., Professor, Academician, Chairman of the Board of ISMA University of Applied Sciences;

Klochko Larysa Ivanivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Dean of the Faculty of Foreign and Slavic Philology, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko;

Humeniuk Inna Leonidivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko;

Chykalova Maryna Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

Innovations in education and science in the context of European integration: Scientific monograph. Volume 1. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2025. 562 p.

ISBN 978-9934-26-557-0

© ISMA University of Applied Sciences, 2025
© Sumy State Pedagogical University named after
A. S. Makarenko, 2025

CONTENTS

ACTUAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SUBSYSTEMS: EUROPEAN DIMENSIONS

Chapter 1

Theoretical core concepts in developing the higher education in Scandinavian countries (Bondarenko O. I.)	2
1. Humanistic trends in modern education in Scandinavian countries	3
2. Theoretical basis for building the educational process in terms of self-realization	9

Chapter 2

The verbalization of the “Time” and “Space” concepts in the political war discourses of Great Britain and the USA (Verovkina O. Ye., Ivashkevych E. E., Mykchalchuk N. O.).....	27
1. The theoretical analysis of scientific sources and the methods of solving the problem	28
2. The analysis of the concept "time" verbalization in the American and British political war discourses.....	32
3. The analysis of the concept "space" verbalization in the American and British political war discourses.....	40

Chapter 3

Stylistic means of creating urban landscape descriptions in English prose (on the base of the story “Christmas Carol” by Ch. Dickens) (Humeniuk I. L.)	55
1. Figurative means of the paradigmatic level	58
2. Expressive means of the syntagmatic level	61

Chapter 4

Structural-semantic and functional features of the onymic paradigm of television discourse (Pakhnenko I. I., Tielietova S. H.)	68
1. Onyms as iconic units of television discourse	70
2. Structural organization of the onymic component of television discourse.....	73
3. Pragmatic potential of means of linguistic expressiveness for the implementation of communicative functions of televisiononyms	77
4. The role of numerals in the onomasticon of television discourse	81

Chapter 5

General characteristics of English language proficiency levels

(Sydorenko O. L.)	91
1. The emergence of prerequisites for assessing the level of English proficiency	92
2. Overview of English language levels	92

LANGUAGE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

Chapter 6

Development of intercultural competence in foreign language learning

(Bielykh O. M.)	104
1. Theoretical foundations of intercultural competence	108
2. Practical aspects of intercultural competence development	112
3. An interdisciplinary approach to foreign language learning involves a rich exploration of cultural diversity, interwoven with lessons in literature, geography, and history	117

Chapter 7

Linguistic Features of Songs in Contemporary Ukrainian Music as a Tool of Intercultural Communication: Territorial Variants and Language Identities (Zinchenko O. Z.)

.....	125
1. The Song Genre in Intercultural Communication: Literary Language, Folk Speech, and Their Interaction	126
2. Territorial Dialects of Ukraine in Contemporary Music: Northern, Southwestern, and Southeastern Dialects	129
3. Linguistic Accents of Modern Ukrainian Bands: Cultural Influences and Language Identity	138

Chapter 8

Intercultural communication and sensitivity: theoretical and philosophical foundations (Ihnatova O. M.)

.....	150
1. The philosophical concept of intercultural communication	153
2. Theoretical Frameworks for Intercultural Sensitivity Development	173

Chapter 9

Overcoming grammatical interference in multilingualism

(Kiyko S. V., Rubanets T. V.)	188
1. Theoretical and methodological principles of overcoming grammatical interference in the context of learning several foreign languages	189
2. Linguistic aspects of grammatical interference in the process of learning several foreign languages	191
3. Methodological principles of overcoming grammatical interference on the basis of a rational approach when learning several foreign languages ..	195

4. Exercises to overcome grammatical interference on the basis of a rational approach when learning several foreign languages.....	197
5. Experimental verification of the effectiveness of the proposed methodology for overcoming grammatical interference.....	200

Chapter 10

Linguostylistic Features of B. Johnson's Political Discourse on the War in Ukraine (Pogorila A. I.)..... 210

1. Linguistic features of political discourse	211
2. Political Speech in Linguistic Studies.....	218
3. Pragmatism of Stylistic Devices in B. Johnson's Speeches.....	224

Chapter 11

Challenges in translating English vocabulary of military sphere in contemporary media into Ukrainian (Savina Yu. O) 233

1. Military vocabulary within specialized vocabulary	234
2. Military vocabulary as an inseparable constituent of contemporary media	237
3. Military vocabulary in media as a translation challenge	240

EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES AND THEIR IMPACT ON TRAINING FOREIGN LANGUAGE SPECIALISTS

Chapter 12

European integration processes and their impact on the training of Master's degree interpreters in the field of foreign language competence (Albota S. M., Romanyshyn N. I.)..... 250

1. The problem's prerequisites emergence and the problem's formulation	251
2. The analysis of existing methods for solving the problem in accordance to the grant objectives.....	254
3. The grant program features integrated within the European Union requirements.....	257
4. Providing modules of courses within The European Union grant program....	260

Chapter 13

Tolerance as a tool of multicultural society (Barantsova I. O.)..... 268

1. Interethnic relations in a multicultural society	269
2. Culture of interethnic relations and factors of its development.....	275
3. Empirical indicators of the culture of interethnic relations.....	279

Chapter 14

Embracing opportunities for multilingual learning environment in European and Ukrainian HEIs (Bilotserkovets M. A., Fomenko T. M.)..286

1. Multilingual tendencies in European HEIs.....	287

2. Opportunities for multilingual space creation in Ukrainian HEIs	296
Chapter 15	
Improving Students' Communicative Competency within the Scope of ESP Teaching and Learning at Ukrainian Higher Educational Establishments (Hildebrant K. Y.).....	310
1. Communicative approach to FLT	312
2. Collaborative learning. Pair work and teamwork	315
3. Communicative grammar teaching.....	318
Chapter 16	
Sociocultural interference in the formation of audiovisual skills in the context of learning German as a second foreign language (Kiyko S. V., Kudriavtseva O. D.).....	329
1. Sociocultural competence and sociocultural interference	331
2. Problems of developing audiovisual reception skills.....	336
3. Methodological principles for creating a set of socio-culturally oriented tasks based on the material of German television	338
4. Socio-cultural orientated tasks on German television material.....	340
5. Experimental testing of the proposed set of tasks on the material of German television	342
Chapter 17	
European Integration: Enhancing Physicians' Language Competence (Lichman L. Yu., Mykhailenko L. A., Davydenko N. V.)	350
1. European Integration and Its Impact on Medical Education.....	351
2. Foreign Language Proficiency: A Critical Component of Medical Professional Education.....	353
3. Methods for Developing Foreign Language Competence in Medical Professionals.....	355
4. Problems and Prospects of Developing Foreign Language Competence in Medical Professionals.....	357
5. International Experience in Developing Foreign Language Competence Among Medical Professionals	359
6. The Role of Language Examinations in Medical Training	361
7. Cultural Competence and its Role in Medical Practice.....	362
Chapter 18	
Modification of Educational Programs for Foreign Language Skills at the Universities of Ukraine during Crises within the Context of European Integration (Chykalova M. M.)	367
1. The key challenges in adapting educational programs	368

2. The impact of European integration processes on the improvement of foreign language curricula in line with the needs of students in crisis situations.....	375

THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION ON INTRODUCING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION SYSTEM

Chapter 19

Distance learning in the training of sports specialists in the context of European integration (Bondar A. S., Petrenko I. I., Petrenko V. O.)	383
1. Organization of distance learning in the training of future specialists in the field of sports	384
2. Development of soft skills in future specialists in the field of sports in the process of distance learning.....	388

Chapter 20

Multimodal teaching of English for professional purposes in the context of European integration of pedagogical education in Ukraine (Yemelianova D. V.).....	402
1. The influence of European integration processes on the formation of foreign language competence in the training of higher education specialists	403
2. Experimental research work on the introduction of English for professional purposes into the educational and professional training of future teachers of non-language specialties.....	409
3. Application of problem-based learning in teaching English for professional purposes to future teachers of physical education, sports and rehabilitation in the aspect of European integration.....	414

Chapter 21

Creation of electronic training courses based on the example of the course “Geological and hydrodynamic modeling of hydrocarbon deposits” (Mykhailovska O. V.).....	434
1. Basic concepts of the electronic training course of the discipline.....	434
2. Experience in using distance learning elements in the educational process (using LMS MOODLE).....	436
3. Visualization of the geological model and posting of results in an electronic course.....	442

Chapter 22

Modern Trends in the Development of Education in the Context of European Integration (Pokhylenko I. S., Akimov M. O.).....447

1. Literature Review and Methodological Approaches to Education Development 448
2. Harmonization of Ukrainian Legislation with EU Standards in the Field of Education.....453
3. Analysis of the Survey of Participants in the Educational Process.....455

Chapter 23

Content aspects of correctional and developmental work with children with special speech needs (Ribtsun Yu. V.).....469

1. Development of multimodal channels of perception.....470
2. Improving praxis functions through the prism of speech 475
3. Activation of cognitive and speech functions 478

Chapter 24

Globalization of educational programmes: the perspective of German-speaking countries (Soloshchenko V. M.) 489

1. Internationalization of higher education: the global dimension.....492
2. Internationalization of higher education: the European dimension 496

Chapter 25

Using SMART technology to form environmental competence of education seekers (Truten A. V.) 502

1. The role of SMART technologies in education 503
2. Advantages of using SMART technologies in education 508
3. Innovative approaches to the use of SMART technologies for the formation of environmental competence of students 512

Chapter 26

Implementation of innovative distance learning technologies in the educational process of higher education institutions (Chernyakova Zh. Yu.) 1

1. Determination of factors and challenges for innovations in the higher education system 2
2. The essential characteristics of the main research categories: «innovation», «technology», «innovative technologies» 6
3. The peculiarities of implementation of innovative distance learning technologies into educational process in higher education institutions 15

01

SECTION

ACTUAL
PROBLEMS OF THE
DEVELOPMENT
OF LANGUAGE
SUBSYSTEMS:
EUROPEAN
DIMENSIONS

THEORETICAL CORE CONCEPTS IN DEVELOPING THE HIGHER EDUCATION IN SCANDINAVIAN COUNTRIES

Bondarenko O. I.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-1>

INTRODUCTION

In the conditions of socio-economic transformations, the role of each individual with developed abilities and potentials, is increasing. It is in today's conditions of uncertainty, unpredictable risks, and instability that society needs individuals who are able to mobilize their potential and increase their proactivity for transformative democratic changes. The wealth of the country is determined by the developed personal potential of its citizens, capable of transforming society, creating material and spiritual values.

Today, the scientific and pedagogical community is concerned about the scale of crisis phenomena in many areas of social life. In modern conditions of socio-economic challenges and military conflicts, the most important resource for sustainable development of society is the potential of the individual, which provides the individual with the ability to self-development and self-improvement, as well as responsibility in making decisions in various areas of his life. Young people must adequately and proactively respond to constant changes and challenges in society. Therefore, the activation and realization of the personal potential of each young person is one of the main tasks of modern education. After all, the uniqueness of each individual is beyond doubt. However, the ability to express one's uniqueness and self-affirmation turns out to be a problem for most young people.

One of the main tasks of Ukrainian society is to create conditions for the personal development of student youth, who are preparing for independent life, self-realization of their essential strengths and potentials for the benefit of society and the state in conditions of uncertainty.

The topicality of the problem under study is determined by significant

experience in terms of the theoretical basis for building the educational process in higher education is timely. After all, today the Scandinavian countries are among the most prosperous countries in the world with an advanced system of social protection of the population, a developed economy and political stability, as well as with the highest percentage of population involvement in the process of continuing education, where practical educational work with student youth in the field of realizing their potential is the number one priority.

In addition, the current study becomes even more significant in the context of a comprehensive and integrated approach to the problem in the field of various sciences: philosophy, sociology, psychology, as well as pedagogy, where conceptual ideas are embodied in specific educational technologies and methods.

1. Humanistic trends in modern education in Scandinavian countries

Pointing to the relevance of the humanistic vector of movement in modern society, scholars argue that the “rediscovery of humanism” is the main feature of the modern style of thinking: specialists in all fields of knowledge should think humanistically about ways to solve problems, their own and universal human experience, various theories, and themselves¹. The development of education systems in Scandinavian countries is associated with humanism as a systematic conscious attempt to put into practice all the best that people know about their nature and their ability to learn. According to A. Combs, the future requires the educational process to be oriented, first of all, to the “inner life” of the individual, which is manifested in his values, self-esteem and emotions, and to take into account the personal experience of the subjects of education². Therefore, European educators quite rightly raise the question of the humanistic orientation of the modern educational process, which is caused by the “rediscovery” of the pedagogy of dialogue. As P. Freire argues, there is no other way for true humanism than dialogue, which consists in the commitment of a person to the constant transformation of reality³. Dialogue is a friendly relationship that “proclaims” this world through the mediation of the surrounding world. Together with the transformation of the world, they humanize it⁴. The “return to humanism” in the conditions of modern education involves resorting to:

– dialogue as an analysis of specific human actions (for example, solving moral and ethical dilemmas of everyday life);

¹ Adams E. M. *Metaphysics of Self and World: Toward a Humanistic Philosophy*. Philadelphia: Temple University Press, 1991. P.284.

² Combs A. W. Humanistic Education: Too Tender for a Tough world? *Phi Delta Kappa*.1981. Vol. 62, № 6. P. 446-449.

³ Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. Rio de Janeiro: Edições Paz eTerra, 2003.

⁴ Ibid. P. 124

– dialogue as an analysis of certain cultural and historical events of social life in order to take into account the moral and ethical aspect of their results⁵.

It is through dialogue that humanistic ideas are disseminated in the educational process and the connection of educational practices with life is strengthened. Dialogue is an interaction that determines the effectiveness of communication by taking into account the identity of communicants, as well as the differences and originality of their views⁶. Dialogue is a special form of communication that provides an opportunity to improve the processes of joint cognition and coordinate actions in the team in order to achieve real social changes. At the same time, the idea that dialogue is an activity aimed at discovery and new understanding. Dialogue is a constant developmental and communicative interaction that contributes to a deeper understanding of the world, one's self and other people in general⁷.

N. Burbules describes dialogue as symbolic communicative relations between equal partners, which require these partners to have formed intellectual-cognitive and emotional qualities (tolerance, respect, etc.) and at the same time develop them. The scientist builds his understanding of dialogical relations on the basis of the creative possibilities of the game, since for a productive dialogue, as well as for a successful game, creativity, spontaneity and emotionality of the participants are important. The similarity is also manifested in the fact that some games are focused on achieving victory over an opponent, others on obtaining pleasure from communication. In some games, the spirit of competition is expressed much more strongly than in others. There are games that can be played alone. Also, as in any game, in a dialogue, certain rules must be followed. As for the rules, in both the game and the dialogue they are fundamental principles that determine a certain type of activity and make it possible to manage this activity. Not every type of communicative activity can be a dialogue. Therefore, the presence of certain rules makes it possible to understand whether communication is a dialogue. The purpose of comparing dialogue with a game is to focus attention on the process, not on the result. A game can captivate people. It also can be applied to dialogue, which develops due to the involvement of participants in it⁸.

Considering the rules in dialogue by comparing them with a game allows the author to reflect on them, provide some recommendations for their practical implementation, and identify four main styles of dialogue that are

⁵ Toulmin S. *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. New York: Free Press, 1992. P. 34.

⁶ Федоренко С. В. *Теорія і методика формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США*. Дисертація на здобуття ступеня доктора педагогічних наук. Київ, 2017.

⁷ Burbules N. *Dialogue in Teaching: Theory and practice*. New York: Teachers College Press, 1993. P. 8.

⁸ Ibid.

actively used in American higher education today: dialogue-conversation; dialogue-research; dialogue-discussion (debate); dialogue-instruction for teaching logical and conceptual ideas⁹.

Regarding the basic principles of organizing dialogue, it is advisable to refer to the thorough scientific work by Ukrainian scholar H. Ball in this area. Considering dialogue as an integral characteristic of modern humanistic education, he identifies six basic principles of its successful implementation, the so-called dialogic universals¹⁰:

1) the principle of respect for the partner, their qualities as an organic whole (in particular, their individual characteristics) and as a subject itself, implies a sincere recognition that the interests and aspirations of the partner are no less important, their thoughts are no less interesting and valuable than their own;

2) the principle of accepting the partner as he is, and at the same time focusing on their highest achievements (real and potential);

3) the principle of dialogic interaction based on respect for the partner, accepting them as they are, as well as respect for oneself;

4) the principle of concordance – agreement of the dialogue participants on the basic knowledge, norms, values and goals that guide them;

5) the principle of tolerance;

6) the principle of the fullest use of the potential of culture, the inclusion of a specific dialogue in the “great dialogues” through which culture functions and develops¹¹.

Thus, today, the humanistic approach is being successfully applied to both the theory and practice of education, contributing “to favourable conditions for the manifestation of individuality, independence in expressing views on a particular issue, in forming the ability to successfully interact with others, to listen and to hear others, to respect their beliefs, to correlate and coordinate their own views with the views of other participants”¹². Humanistic education is viewed as an interconnected subject-subject system of improving the emotional and intellectual spheres of personal development of young people, which is based on a positive attitude towards life in all its manifestations and occurs throughout life.

Danish educators are reckoning that modern people often suffer from uncertainty, but they have to fight for self-affirmation and recognition, in particular in the process of interaction with others, with the surrounding world, which ultimately leads to a deeper understanding of themselves through self-

⁹ Ibid. P. 120.

¹⁰ Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир: ПП «Рута», 2008.

¹¹ Ibid. P. 24-29.

¹² Fedorenko S. Humanistic Foundations of Foreign Language Education: Theory and Practice. *Advanced Education*. 2018. Vol. 10. P. 27.

knowledge and knowledge of the world in general. As for self-knowledge, it is based on: the ideas that a person has about himself/herself; assessments of one's own capabilities and abilities, one's life purpose, which influences the process of appropriating meaningful life values and the nature of activity, generally contributing to the harmonious individual's development¹³.

Another concept at the core of education in Scandinavian countries is the philosophical and educational concept of Bildung. The roots of this concept go deep into European thinking and pedagogy. In the classical era, the Greeks called the ego "paideia", and in the 17th century, Protestant pietists considered Bildung as personal religious, spiritual and moral growth in the image (German: *Bild*) of Christ. From 1774 to 1810, such thinkers as Herder, Schiller, and von Humboldt studied the building already as a non-religious phenomenon, connecting it with emotional, moral, and intellectual development, culture and education, as well as the role of a person as a citizen.

The concept of Bildung acquired an important role in the Enlightenment era, when the idea of education became the basis of the intellectual uplift and revival of the spiritual culture of Germany. But the interpretation of Bildung in the Enlightenment philosophy was mainly social: education is needed not only and not so much by the individual, but by the state. Therefore, at that time Bildung was often understood as the education of civic values and socially useful qualities of the individual. Later, when in the works of Goethe and Humboldt, the term Bildung expands its meaning and becomes a complex concept, combining the concepts of general education and personal development. In this regard, Bildung is beginning to be used to denote general education aimed at continuous personal development¹⁴.

It should be emphasized that even today the German term Bildung has no exact analogue in either the English or Ukrainian languages. Its meaning is quite complex and comprehensive, encompassing such terms as: self-improvement, self-development, education, general culture, creativity. In modern terms Bildung is understood as humanistically oriented education and cultivation of the intellect, as well as a way of developing individual attitudes and critical thinking¹⁵. Modern researchers interpret Bildung as a lifelong educational journey that expands the boundaries of (self)knowledge¹⁶. The word "journey" is increasingly becoming a central metaphor in the definition

¹³ Hansen N. B., Andersen C. H., Komischke-Konnerup L., von Oettingen A. Dannelsen that works. Efterskoleforeningen, 2015. P. 5.

¹⁴ Moos L. Educational leadership: leadership for/as Bildung? *International Journal of Leadership in Education*. 2003. Vol. 6. P. 19-33.

¹⁵ Masschelein J., Ricken N. Do We (Still) Need the Concept of Bildung? *Educational Philosophy and Theory*. 2003. Vol. 35. P. 151.

¹⁶ Varkøy Ø. The concept of "Bildung". *Philosophy of Music Education Review*. 2010. Vol. 18. P. 88.

of Bildung¹⁷. Since this movement is both individual and collective, dialogue and conversation are important methods of the process of personal growth.

One aspect of Bildung might be called an expansion into the inner world: the accumulation of conscious, thoughtful education, enculturation, shared life experiences, and moral and emotional development.

Lene Rachel Andersen identifies four relatively tangible aspects of Bildung that, when combined, can help us understand the multifaceted nature of Bildung and consider it in the context of adult education. These four aspects are communicable knowledge and understanding, non-communicable knowledge and understanding, empowerment, and empowerment. These four aspects, separately as well as in complex, are ongoing and continue to develop as we encounter the world. They are also interrelated, and together these aspects of our cognitive, intellectual, and emotional development create a multidimensional inner world that can be stimulated, inspired, and challenged in many ways¹⁸.

The first aspect of Bildung concerns the ability to understand the environment, and it also includes the knowledge that people share with each other in order to gain this understanding. Among the knowledge that is transmitted are science, mathematics, crafts, languages, stories, philosophy, political ideology, religious dogmas, history, orientation with a map, how to fix a bicycle, traffic rules, how to book a train ticket online, how to cook food, what not to post on social media, etc., so it is not only academic knowledge, but also everyday knowledge (German: *Allgemeinbildung*). People can gain this knowledge through books, television, YouTube videos, teachers, friends, etc. Since this kind of knowledge is transmitted from one person to another, and each person is also able to expand his or her horizons on their own, it is also called horizontal knowledge and understanding. Transmitted knowledge is acquired through a variety of educational institutions and programs, from primary, secondary and higher education to a wide variety of informal education and lifelong learning. In order for this transmitted knowledge to become understanding, it must be experienced in the real world and/or reflected upon, either alone or in conversations with others¹⁹.

The second aspect of Bildung concerns moral and emotional development. This kind of knowledge comes from life itself, for example, when people experience disappointments, grieve, lose or win, interact with friends, accept responsibility, fail, succeed, etc. As people go through many different situations in life, they have the opportunity to learn from them and to get to

¹⁷ Hansen N. B., Andersen C. H., Komischke-Konnerup L., von Oettingen A. Dannelsen that works. Efterskoleforeningen, 2015.

¹⁸ Andersen L. R. Bildung – Keep Growing. A Report to the Club of Rome. N. p.: Nordic Bildung, 2020.

¹⁹ Ibid.

know themselves and other people better. But such knowledge is not transmitted directly. Only by interacting with other people, meeting or failing to meet their expectations, making mistakes and achieving success, and overcoming all sorts of obstacles to which one must adapt, does a person gain a different understanding and develop differently than when simply expanding one's horizons. One can thus think of this process as vertical development, or vertical knowledge and understanding²⁰.

Bildung also concerns the existential meaning and autonomy: in order for people to be empowered and gain autonomy in their own lives, existential meaning, a sense of purpose, and personal agency must become part of their moral and emotional development. Both inner expansion and existential meaning and autonomy develop and emerge from interaction with the surrounding culture, which provides an individual with language, aesthetics, symbolic worlds, moral values and ethics, and hence the ability to build connections with others and with society. That leads to the third aspect of Bildung, which concerns which social groups a person identifies himself/herself with and for which he/she is able to take responsibility. In turn, the fourth aspect, civic empowerment, means that a person feels equipped and motivated to participate as a citizen; it means having the inner drive and self-confidence to speak out and participate. This is precisely what can be learned in the process of popular Bildung²¹.

Bildung is thus a process of individual maturation and the assumption of increasing personal responsibility to family, friends, fellow citizens, society, humanity, our globe and the global heritage of the humankind, while enjoying increasing personal, moral and existential freedoms. Bildung is acculturation and lifelong learning that allows people to develop and change, it is existential and emotional depth, it is the eternal interaction and struggle of new knowledge, culture, art, science, morality, ethics, spirituality, religion, aesthetics, perspective, people and truth, and it means being an active citizen. Bildung is emancipation (liberation) and a continuous process that never ends.

The philosophical and educational concept of Bildung is implemented in the educational process through humanistically oriented pedagogical technologies that are based on:

- 1) freedom of expression and argumentation of one's own thoughts and the thoughts of others;
- 2) development of the ability to transform one's beliefs into justified concepts;

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

3) development of the ability to moral and ethical reasoning and judgments²².

The first of the three aspects mentioned is called “discursive initiation”, which involves reflection between different statements and their justifications; the second means the recognition of each person’s ability to choose; the third includes (self)reflection and critical thinking²³.

Therefore, for each person, one must look at *bildung* without focusing on the result or on the question of whether he has a lot of *bildung*. The question should be whether the person’s horizontal and vertical understanding has improved, whether they have begun to find more meaning in their life as they age, whether they feel more capable of civic engagement, whether they feel curious and motivated to expand their circles of belonging – rather than withdraw from large circles in order to feel comfortable and safe. When a person is uncomfortable with the existential depth and meaning that increases with age, when they do not feel that they are understood, respected, and trusted by their peers and others, or when they struggle with burnout or anxiety, it may be worth considering whether this is due to insufficient *bildung* for their context.

All the aforementioned aspects of *Bildung* as a prerequisite for the self-development of an individual are present in the educational process of higher education institutions in the Scandinavian countries. At the same time, both the teacher and the student gain experience in participating in common challenges and exploring a common world during a democratic and inclusive educational process.

2. Theoretical basis for building the educational process in terms of self-realization

The recognition theory originates from Hegel’s “master/subordinate” model²⁴. The concept of recognition outlined in this model assumes that it is through recognition by others that young people begin to realize themselves. For Hegel, a person becomes a subject, considering himself as an addressee or interlocutor of other subjects. The master/subordinate model assumes that self-consciousness is dependent on another person, which in effect requires recognition by another person. Furthermore, recognition is seen as a requirement for understanding. The purpose of recognition is not to transcend or deny one’s own perspective as an individual in a particular place and context. Rather, recognition occurs within these boundaries. Through

²² Stojanov K. The Concept of *Bildung* and Its Moral Implications. *Becoming oneself / K. Schneider* (Ed.). VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012.

²³ *Ibid.* P. 86.

²⁴ Hansen N. B., Andersen C. H., Komischke-Konnerup L., von Oettingen A. *Dannelse that works. Efterskoleforeningen*, 2015.

understanding and recognizing others, one's self-understanding is transformed and one's horizons are expanded. This Hegelian master/subordinate model provides an understanding of how people, as autonomous individuals, can come to terms with the community of which they are a part. The first step in recognizing difference is self-consciousness, as we move from subjectivity to intersubjectivity. One of the key aspects of Hegel's theory of recognition is the shift from individual consciousness to intersubjective consciousness. For Hegel, although self-consciousness exists in itself and for the person, a more important characteristic is that it exists only in recognition. In other words, subjectivity exists only through intersubjectivity; and therefore people must find their subjectivity in the external "objective spirit" of culture²⁵.

Recognition, then, involves both a person's relationship with themselves and their relationship with others. It evokes both the notion of respect and the basic search for understanding that must be of primary importance in relationships with others. In recognizing the other, the individual does not claim absolute knowledge of that other. According to the famous American philosopher Richard Rorty, "in recognizing others, we see people as generators of new descriptions, not as individuals whom we hope to describe accurately"²⁶. From another perspective, Charles Taylor argues that recognition, in a sense, involves a re-cognition, a "re-cognition," a kind of re-acquaintance with oneself. The scholar means this when he notes that recognition is based on the concept of memory; it involves the recollection of a repeated "being" that is inherent in all people²⁷. Thus, by recognizing the other, the individual recalls the "being" of the other that they share. This means that recognition is based on the presumption of a common community in which identity is formed, projected, constructed, and understood. As a result, the recognition of difference is at the same time a recognition of the sameness and commonality of people's being in the world.

Later, in his book *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*, the German philosopher and sociologist Axel Honneth continues and develops Hegel's ideas²⁸. He agrees that a person's relationship to himself/herself is not a singular, but rather an intersubjective process, that a person's relationship to himself arises when a person encounters another's relationship to himself. Emphasizing that establishing a relationship of mutual

²⁵ Hegel G. W. F. *Independence and Dependence of Self-Consciousness: Lordship and Bondage. Phenomenology of the Spirit*. Oxford: Oxford University Press, 1977. P. 111.

²⁶ Rorty R. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press, 1979. P. 378.

²⁷ Taylor C. *The Politics of Recognition. A Multiculturalism and the Politics of Recognition / A. Gutmann (Ed.)*. Princeton University Press, 1992.

²⁸ Honneth A. *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: The MIT Press? 1996.

recognition is a prerequisite for self-realization, the scholar argues that people's struggle for recognition takes place within the framework of relationships of love, law, and moral and ethical life, which, in his opinion, constitute relationships of recognition through which individuals mutually affirm each other as autonomous and unique individuals²⁹.

A. Honneth [1996] identifies three stages of recognition, three vital components of identity formation, namely: self-confidence, self-esteem and self-worth. Self-confidence stems from relationships of love and friendship. Self-esteem is supported and developed by legally institutionalized relationships of general respect for people. Finally, self-worth comes from relationships in society and recognition. The researcher argues that they are achieved only through intersubjective recognition, through which we are recognized by others and we recognize them³⁰. Thus, for a person's self-realization, the establishment of relationships of mutual recognition is important.

For A. Honneth, people's self-concept is not a single thing, but an intersubjective process in which one's own view of oneself becomes apparent together with the view of others of oneself. According to A. Honneth, self-confidence, the most important form of recognition, takes place in the relationships between children and their parents, in friendships and adult love relationships, because they are at the core of the relationship with oneself³¹. A. Honneth draws on the psychological theory of the American sociologist and philosopher George Herbert Mead to establish that children's relationships with parents and others have a profound impact on their development. The role that parents play in meeting the child's needs while at the same time allowing the child to develop independently is a clearly balanced, intersubjectively worked out between parents and child, leading to a "basic trust"³². This demonstrates how identity is transformed in the process of social development, as people learn to imagine themselves in terms of what A. Honneth calls the "generalized other"³³. As they grow up and acquire values and norms, children become aware of their interactions with others. They begin to perceive themselves as members of their own social context of cooperation, and accordingly become members of a particular community.

The second aspect of recognition that A. Honneth outlines is self-respect, the respect that all people deserve because they are people. Legal rights provide the means by which this form of self-respect is best realized. This includes the ability of people to outline the moral and political laws that they adhere to³⁴.

²⁹ Ibid. P. 69.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid. P. 76-77.

³³ Ibid. P. 78.

³⁴ Honneth A. *Reification: A New Look at an Old Idea*. New York: Oxford University Press, 2008.

The third stage of recognition, according to A. Honneth, is self-esteem, which requires the recognition of what distinguishes some people from others, the recognition of the differences and uniqueness of each person. Self-esteem and self-identity are interconnected. In this case, the scientist uses the term “solidarity” to describe the socio-cultural context in which a sense of self-worth arises on the basis of shared concern as an intersubjective value. A. Honneth states that people’s full self-realization depends on sharing common values. It should be emphasized that self-respect and self-esteem, for the scholar, are two distinct stages of the moral development of the individual, related to rights and solidarity in society³⁵.

As far as solidarity is concerned, the scholars³⁶³⁷ argue that it is a multifaceted interdisciplinary phenomenon that has gone beyond the boundaries of sociology and political science, and is dynamically developing. The essence of the term “solidarity” (from the French *solidarite*) is based on the combination of such concepts as common interests, interconnectedness, unanimity, interdependence, and shared responsibility, implying the pooling of resources and capabilities of actors to achieve common goals while maintaining the interests of each of the subjects in balance with public interests. The phenomenon of solidarity encompasses moral, political, and sociocultural elements, which in turn are supported by one or another organizational infrastructure and its institutional factors. In his theory of social action, T. Parsons argues that a social system consists of individual subjects interacting with each other in a situation that has at least a physical or ecological aspect, that is, actors who are motivated by a tendency to optimize their activities and whose attitude to the situation is determined and mediated through a system of common culturally structured symbols³⁸. In view of this, the prominent American sociologist interprets solidarity as an integral characteristic of society that maintains stability and is provided with an order of norms and values learned in the process of socialization³⁹. From such positions, solidarity is defined as the free consolidated participation of people in public life, based on a conscious choice and a series of moral actions⁴⁰. At the same time, solidarity acts as a tool for correcting injustice, reconciliation in conflict situations, and restoring disturbed social equilibrium.

³⁵ Ibid.

³⁶ Cureton A. Solidarity and Social Moral Rules. *Ethical Theory and Moral Practice*. 2012. Vol. 15, № 5. P. 691-707.

³⁷ Mirra C., Fedorenko S. Theoretical analysis of the concept “solidarity” and its reference to academic discourse. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2023. Vol. 27, № 2. P. 72-81.

³⁸ Parsons T. *American society: A theory of the societal community*. Boulder: Paradigm Publishers, 2007.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Cureton A. Solidarity and Social Moral Rules. *Ethical Theory and Moral Practice*. 2012. Vol. 15, № 5. P. 691-707.

In modern scientific discourse, the concept of “solidarity” is considered: firstly, as integration based on common interests of individuals, groups, as well as on interdependence and responsibility; secondly, as unity based on moral values, ethical obligations and care as a result of adherence to common norms and values; thirdly, as joint activity to achieve a certain goal in accordance with the principle of “one for all and all for one”. The conscious nature of solidarity contributes to the fact that the normative foundations of any community, including educational ones, determine such social characteristics as the ability to be responsible and disciplined, as well as the compatibility of individual interests, feelings and experiences with the interests and feelings of others⁴¹.

Thus, the social obligations underlying solidarity identify it with a sense of unity in the academic community in particular and society in general. In other words, true solidarity and its supporters not only seek pleasure and benefit, but also act on the basis of universal internal values and common norms of a certain community, including academic ones. Solidarity today has a more reflexive nature, assumes an active role of the individual in its formation, and is associated with the problems of improving society, while acting as a social value.

In turn, pedagogy of expanding opportunities and abilities or pedagogy of empowerment is a collective term for pedagogical approaches and practices that are used to encourage curiosity, self-reflection, self-knowledge, self-direction and self-affirmation of students. In particular, this pedagogical direction includes an approach based on abilities and opportunities and an approach of active involvement or participation (based on critical pedagogy and transformative learning). Participatory methods and tools can democratize the educational process, as well as the prospects for the personal development of students. It should be noted that this connection between personal development and participation was formulated in the Human Development Report in 2024, which emphasized that the greatest asset of modern society is “human uniqueness and the ability of people to cooperate”⁴².

The pedagogical approach based on abilities and capabilities was first formulated in its current form by Amartya Sen in the 1990s. This approach outlines the main ideas of freedom and well-being, implemented in the concepts of abilities, the functioning of a person in society, his learning and upbringing through activity. A. Sen argues that education should be more about expanding individual freedom rather than focusing solely on economic progress as the primary goal of modern society⁴³.

⁴¹ Mirra C., Fedorenko S. Theoretical analysis of the concept “solidarity” and its reference to academic discourse. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2023. Vol. 27, № 2. P. 74.

⁴² UNDP. Human Development Report 2023/2024: Breaking the gridlock Reimagining cooperation in a polarized world. New York: United Nations Development Programme, 2024. P. vi.

⁴³ Sen A. K. *Rationality and Freedom*. Harvard University Press, 2002.

The development of modern education involves more than equal access to resources; it means expanding human opportunities, that is, the freedom that young people actually enjoy, choosing a life that they have every reason to value⁴⁴. Young people should be able to make choices from a range of options that are important to them for a fulfilling life, now and in the future. From this perspective, choice is itself a valuable aspect of human life. As I. Robeyns explains, it is important that people have the freedom or opportunities and abilities, based on an appropriate value system, to lead the life they want to have, to do what they want to do, and to be who they want to be. Once they actually have these substantial opportunities, they will be able to choose the options they value most⁴⁵.

A. Sen considers it important not so much the achieved goals as the real opportunities and freedom that a person has to achieve these goals⁴⁶. However, in matters related to the educational process, it also makes sense to analyze what has been achieved in different areas, and not only the manifestation of abilities and capabilities. The problem is that abilities often contradict the facts of what has been achieved, and in terms of pedagogy it may be necessary to evaluate what has already been implemented⁴⁷.

In general, the pedagogical approach based on abilities and capabilities, although broadly oriented towards justice, in contrast to critical pedagogy, due to its emphasis on the potential of human functioning, assumes freedom and plurality in choosing a life direction, which people should value⁴⁸. In addition, A. Sen argues that since freedom is important, people have reason to ask what they should do to help each other protect or advance their freedoms⁴⁹. From an educational perspective, this points to the importance of learning and education processes and the moral and ethical obligations of all participants in the educational process. It is important to note that the capabilities-based approach is not a theory of justice, it cannot explain injustice, inequality or well-being⁵⁰. But it provides a framework for the development of capabilities that contribute to a decent life, the realization of personal potential and serves as a tool for conceptualizing inequality (lack of capabilities or deprivation of favorable conditions for the manifestation of capabilities) and well-being.

⁴⁴ Sen A. K. Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*. 2005. Vol. 6, № 2. P. 151-166.

⁴⁵ Robeyns I. Sen's Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities. *Feminist Economic*. 2003. Vol. 9, № 2-3. P. 65.

⁴⁶ Sen A. K. Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*. 2005. Vol. 6, № 2. P. 151-166.

⁴⁷ Synpnowich C. Cosmopolitans, Cosmopolitanism, and Human Flourishing. *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*. 2005. P. 55-74.

⁴⁸ Nussbaum M. *Women and Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 59.

⁴⁹ Sen A. K. *Rationality and Freedom*. Harvard University Press, 2002.

⁵⁰ Robeyns I. Sen's Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities. *Feminist Economic*. 2003. Vol. 9, № 2-3. P. 67.

Among the core capabilities that M. Nussbaum identifies for a decent life, which she argues have “broad cross-cultural resonance and intuitive power”, are: practical reason, control over one’s own life environment and a critical attitude towards oneself and one’s actions, as well as narrative imagination⁵¹. Firstly, it is the ability to critically analyze oneself and one’s own life context, an “examined life”, which requires a critical look at beliefs, traditions and habits, logical reasoning and checking ideas for consistency, correctness and accuracy of judgments as a democratic citizen⁵².

Secondly, as M. Nussbaum argues, people must develop the ability to see themselves not only as belonging to a local community, but also as interconnected with all other people by bonds of recognition and concern in a global world⁵³.

Thirdly, it is the cultivation of a “narrative imagination,” by which M. Nussbaum understands the ability to imagine oneself in the shoes of another person. In the researcher’s deep conviction, people who have never learned to use reason and imagination to enter into a wider world of cultures, groups, and ideas will be impoverished personally and politically, no matter how successful their professional training⁵⁴. Regarding the idea of abilities in a broader sense, M. Nussbaum argues that their threshold criterion is “the idea of human dignity,” which includes the social foundations of self-respect, and therefore to some extent facilitates the development of a person’s personal potential⁵⁵.

Transformational pedagogy provides students with the opportunity to critically analyze the different contexts of their life activities, beliefs, values, knowledge and attitudes in order to develop space for self-reflection, appreciation of diversity and critical thinking. It is known that the theory of transformational learning was initiated by the famous American sociologist and educator Jack Mezirow, when he studied adult women who returned to school⁵⁶. J. Mezirow’s longitudinal studies led him to the theory that adults do not apply their old understanding to new situations, but instead find that they need to pay attention to new perspectives in order to gain new understanding of things that are changing. J. Mezirow suggested that people have important learning opportunities related to their past experiences. The scholar found that critical reflection can lead to a transformation of understanding⁵⁷.

⁵¹ Nussbaum M. *Women and Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 72.

⁵² Ibid.

⁵³ Nussbaum M. *Cultivating Humanity*. A classical defense of reform in liberal education. Harvard University Press, 1997. P. 10.

⁵⁴ Ibid. P.297.

⁵⁵ Nussbaum M. *Women and Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 292.

⁵⁶ Mezirow J. *Education for perspective transformation: Women’s re-entry programs in community colleges*. New York: Teacher’s College, Columbia University, 1978.

⁵⁷ Ibid.

Transformative learning is defined as the process of questioning one's assumptions, values, perspectives, and beliefs and making them more open and accessible⁵⁸. According to J. Mezirow, transformative learning has two main strands: instrumental learning and communicative learning⁵⁹. Instrumental learning focuses on task-oriented problem solving and the assessment of cause-and-effect relationships. Communicative learning focuses on how people communicate their feelings, needs, and desires. Both of these elements are important for transformative learning – learners must be able to focus on different types of their understanding and to review new perspectives that are both logical and emotional in order to challenge their previous understanding⁶⁰.

In general, transformative learning is when students who receive new information evaluate their past ideas and understandings through critical reflection, changing their worldview. Independent critical thinking is important for full participation in a democratic society, as well as for making moral and ethical decisions in various areas of life⁶¹. It goes beyond the simple process of acquiring knowledge and immerses itself in how students find meaning in their lives and understand themselves in this world. Such a learning experience involves a fundamental change in their perceptions – students begin to question everything they knew or thought before and explore things from new perspectives to make room for new ideas and information. At the same time, independent thinking is vital for full participation in a democratic society, as well as for making moral decisions in various areas of life⁶².

Many educators agree that transformative learning leads to true freedom of thought and mutual understanding⁶³. In this way, transformative education involves the creation of dynamic relationships between teachers, students and their shared body of knowledge, which to some extent contributes to the personal growth of students.

This education is not limited to the classroom, but seeks to contextualize problems with different places and people as subjects of the educational environment. A problem-based approach to learning involves active listening,

⁵⁸ Mezirow J. Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.

⁵⁹ Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Mezirow, J. Transformative Learning Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 1997. Vol. 74. P. 7.

⁶² Ibid.

⁶³ Robertson D. L. Transformative learning and transition theory: Toward developing the ability to facilitate insight. *Journal on Excellence in College Teaching*. 1997. Vol. 8, № 1. P. 105-125.

⁶⁴ Scott S. A way of seeing: transformation for a new century. *Contexts of Adult Education: Canadian Perspectives* / T. Fenwick, T. Nesbit, B. Spencer (Eds.). Toronto: Thompson Educational Publishing Inc, 2006. P. 153-161.

dialogue, action and reflection. Transformative education requires active and interested students who ask critical questions and seek additional information from different sources, not only from educational literature. This information should then be placed in context and used, for example, to solve a specific problem.

Transformative learning is an element of high-quality open education and a crucial factor in sustainable development. It equips learners with the knowledge, skills, values and attitudes to address the interconnected global challenges facing humanity today, including climate change, environmental degradation, biodiversity loss, poverty and inequality. This fosters a sense of belonging to all humanity and helps young people become responsible and active global citizens in building inclusive, peaceful and sustainable societies. Transformative education only occurs when the educational environment encourages the use of critical reflection and different meaning structures – perspectives and schemas⁶⁵.

Meaning perspectives are represented by a wide range of predispositions, which are the result of psychocultural factors that determine people's horizons of expectation. J. Mezirow divides meaning perspectives into three main types: sociolinguistic, psychological and epistemic. The semantic scheme, in turn, is a complex combination of concepts, beliefs, judgments, and feelings that forms a certain interpretation⁶⁶.

Semantic structures become understandable through reflection, which also ensures their successful development. Thanks to reflective thinking, according to Mezirow, people are capable of deeper self-knowledge and, at the same time, a deeper understanding of the process of self-learning and self-education⁶⁷.

Among the factors of the educational process that contribute to transformational learning and education, including in the civic aspect, this American educator singles out⁶⁸:

1) trusting and supportive relationships that develop when students have a common goal and cooperate in its implementation;

2) challenging assumptions based on open-ended questions to students and solving complex dilemmas during active interaction with others. Students are encouraged to question certain facts of reality, openly reflect on and share their ideas, which helps to change their perspectives. This contributes to the development of critical thinking skills that help students connect new knowledge to their own life experiences (for example, using blogs and various social tools for online discussions);

⁶⁵ Mezirow J. Transformative learning theory understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1994.

⁶⁶ Ibid. P. 223.

⁶⁷ Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.

⁶⁸ Ibid.

3) meaningful experiences, i.e., gaining direct practical experience, which also involves planning a sequence of actions to achieve a common goal;

4) self-awareness and readiness to leave the comfort zone in the process of solving a complex task in order to gain new experience.

Examples of transformational learning and education are as follows:

- life-changing events, such as starting college;
- solving a difficult dilemma with subsequent critical reflection;
- diverse cultural experiences that help broaden one's worldview, as well as develop empathy and appreciation for cultural diversity;
- journaling as a way of critically examining assumptions and dispelling unconscious biases, etc.⁶⁹.

In general, transformative education empowers students to think independently, which allows them to develop their own sense of meaning in a world free from the beliefs, judgments, and values that exist in their lives from their cultures, religions, and family beliefs. Independent thinking is vital for full participation in a democratic society and for making moral decisions in various areas of life⁷⁰. Therefore, the goal of higher education is to develop students' independent critical thinking⁷¹.

Thus, transformative education highlights and substantiates students' cultural identity, helping them acquire the knowledge and skills necessary to function effectively in the cultural environment of the nation, as well as to challenge racial, social-class, and gender inequalities. This helps students develop the decision-making and social action skills needed to identify problems in society, understand their values, and take the necessary measures to enhance democracy and social justice in their communities, the state, and the world at large. Transformative education enables students to become both successful citizens and agents of change.

Today, higher education institutions educate students who must be able to learn throughout their lives and effectively and creatively apply the acquired skills and competencies to new situations in an ever-changing, complex world⁷². Therefore, according to many educators, pedagogical, even andragogic, technologies are no longer fully sufficient to prepare students for successful professional activities in the future^{73 74}.

⁶⁹ Mezirow J. Transformative learning theory understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1994.

⁷⁰ Mezirow, J. Transformative Learning Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 1997. P. 7.

⁷¹ Ibid. P. 5.

⁷² Kuit J. A., Fell A. Web 2.0 to pedagogy 2.0: A social-constructivist approach to learning enhanced by technology. *Critical design and effective tools for e-learning in higher education: Theory into practice*. IGI Global, 2010. P. 310-325.

⁷³ Ashton J., Newman L. An unfinished symphony: 21st century teacher education using knowledge creating heutagogies. *British Journal of Educational Technology*. 2006. Vol. 37, № 6. P. 825-840.

⁷⁴ Merriam S. B. Andragogy and self-directed learning: Pillars of adult learning theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 2001. Vol. 89. P. 3-13

What is needed is an approach to the educational process that involves a greater focus on self-learning of students. Changes in the educational vector towards distance learning and teaching certain courses based on blended learning with the involvement of the latest technologies require the transition of the pedagogy of engagement into the virtual space⁷⁵.

The rapid development of information technologies and, with them, distance education have also created a need to consider new pedagogical approaches to learning and education, among which self-determined learning is gaining increasing popularity, which formed the basis for the development of heutagogy. This pedagogy applies a holistic approach to the development of metacognitive abilities of students, who act as the main agents of their own learning and education, which occurs as a result of personal experience⁷⁶.

The basis of heutagogy is the so-called “double-loop learning” and self-reflection⁷⁷. During “double-loop learning”, in addition to thinking about the problem-solving process and the solution itself, students also consider how this solution process affects their own beliefs and actions, questioning and examining their own values and assumptions to improve their learning, that is, improving their metacognitive abilities⁷⁸. In the process of such a double-loop learning, students learn more about their learning style and can easily adapt new learning situations to their learning styles. Due to the dual focus on competencies and metacognitive abilities, heutagogy ensures, in a certain way, the successful outcome of the educational process in higher education.

According to the theory of heutagogy, self-directed and autonomous students demonstrate clearly expressed: self-efficacy about how to learn, based on constant reflection on their own learning process and self-education; communication and collaboration skills; creativity, especially in applying competencies in new and unfamiliar situations, as well as through flexible and critical thinking; positive attitudes towards educational material and different learning situations⁷⁹.

Heutagogy has been identified as a potential theory for the application of new technologies in distance education⁸⁰. It is the achievements of this pedagogical theory that have come in handy in the current conditions of the COVID-19 pandemic, which require a symbiosis of technology and distance learning in higher education institutions. COVID-19 pandemic has put a

⁷⁵ Waldner L. S. eService-learning: Breaking through the barrier. *eService-learning: Creating experiential learning and civic engagement through online and hybrid courses* / J. Strait, K. J. Nurdyke (Eds.). Sterling, VA: Stylus, 2015. P. 20-39.

⁷⁶ Hase S., Kenyon C. Heutagogy: A child of complexity theory. *Complicity: An International Journal of Complexity and Education*. 2007. Vol. 4, № 1. P. 112.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Hase S. Heutagogy and e-learning in the workplace: Some challenges and opportunities. *Impact: Journal of Applied Research in Workplace E-learning*. 2009. Vol. 1, № 1. P. 45.

⁷⁹ Hase S., Kenyon C. Heutagogy: A child of complexity theory. *Complicity: An International Journal of Complexity and Education*. 2007. Vol. 4, № 1. P. 111-119.

⁸⁰ Hase S. Heutagogy and e-learning in the workplace: Some challenges and opportunities. *Impact: Journal of Applied Research in Workplace E-learning*. 2009. Vol. 1, № 1. P. 43-52.

significant challenge regarding “online learning as the primary medium of the learning process”⁸¹. Distance education as a separate form of learning both requires and promotes the development of student autonomy, which is central to self-determined learning⁸². Since student autonomy is characteristic and promoted in distance learning environments, which inherently support the practice of heutagogy. In other words, heutagogy undertakes the search for answers to questions related to the development of human potential, which previous studies and scientific theories could not answer. As an example, the authors of the concept cite the situation with distance learning, noting that, despite the flexibility of the forms offered to the learner, as studies show, distance learning remains centered on the teacher and not on the student. Individual education plans based on the competence approach are given as an example of the organization of training, opposed to the second model, in which “people with potential” are able to manage their own learning. Heutagogy recognizes the need for a flexible approach to learning, in which the teacher provides resources, but the student himself/herself develops the actual course, which he/she could master by negotiating with the teacher. Thus, the student can view critical articles, reviews, questions and choose what is of interest and value to him, and then discuss further possible reading materials and necessary tasks. In this situation, assessment becomes more a means of educational experience than measurement of achievement. Heutagogy begins with the fact that the student takes responsibility for his own learning⁸³.

In practice, heutagogy relies on the Internet and social media, which encourage interaction, dialogic reflection, collaboration, and information sharing, and also promote the development of autonomy. In particular, the creation of content generated by students supports the development of cognitive and metacognitive skills. Whereas passive use and/or consumption of information is less effective in supporting the development of these skills⁸⁴.

Autonomy, in turn, provides a person with the ability to self-direct and self-initiative activity. Conative ability is defined as the enduring disposition to strive⁸⁵. Will is a vital part of the development of human resources, which gives the direction and scale of the individual’s potential. Opportunities are never realized by themselves, this happens only through the activity of the subject, who

⁸¹ Fedorenko S., Kolomiets S., Antonenko I., Guryeyeva L., Tsepkalo O. COVID-19 Impact on Media Education in Technical University. Amazonia Investiga, 2021. Vol. 10, № 47. P. 152.

⁸² Peters O. *Learning and teaching in distance education: Analyses and interpretations from an international perspective*. London: Kogan Page, 2001.

⁸³ Hase S., Kenyon C. From andragogy to heutagogy. *UltiBase Articles*. 2000. Vol. 1. P. 5-10. URL: <http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/dec00/hase2.htm>

⁸⁴ Blaschke L. M., Porto S., Kurtz G. Assessing the added value of Web 2.0 tools for e-learning: The MDE experience. *Proceedings of the European Distance and E-learning Network (EDEN) Research Workshop*, October 25-27, 2010. Budapest, Hungary, 2010

⁸⁵ Brophy J. Synthesis of Research on Strategies for Motivating Students to Learn. *Educational Leadership*. 1987. Vol. 45. P. 40.

perceives them as opportunities for himself, chooses one of them and makes his choice, investing his resources in the implementation of the chosen opportunity. The subject takes responsibility for the implementation of a certain opportunity, that is, an internal obligation to himself to make efforts for its implementation. This is the process of embodying the opportunity in actions in practice according to the following formula “possible – valuable (meaningful) – goal – action”⁸⁶.

Since personal potential is formed in joint activities with other people, an integral part of this component is social intelligence (manifested in the ability to form a person’s attitude towards himself/herself, predict the results of his activities, understand his/her behavior and the behavior of others, and also provides for successful social adaptation and the ability to establish and maintain good relationships with other people) and social skills, including⁸⁷:

- interpersonal skills (they are used every day, including interacting with other people, both individually and in groups. People with strong interpersonal skills achieve success in their professional and personal lives. Interpersonal skills are more focused on communicating, listening, asking questions, and understanding body language. They are also related to emotional intelligence, or the ability to understand one's own emotions and the emotions of other people);

- leadership skills (their development encourages individual as well as collective achievements; motivates to achieve success; helps a person realize their ambitions and, to some extent, forces them to work hard to achieve their goals);

- communication skills (one of the important aspects, despite the others, which contributes to the effective development of personal potential is the ability to convey one’s thoughts and feelings to others).

Regarding the last of the above skills, the ability to accurately and clearly convey information is an important life skill in today’s changing world of continuous information flows. In his book “Utilize your personal potential” (Danish: *Udnyt Dit Personlige Potentiale*), Danish psychologist and educator Finn Havaleschka provides effective tools for developing personal potential that help to understand oneself and, last but not least, others. The Danish scholar is convinced that a person’s sphere of attention should be social, focused on self-development and self-affirmation, which makes them wiser about themselves, their lives and other people. In this process, one of the key roles is played by communication skills⁸⁸.

In general, all of the above ensures a person’s purposeful activity in achieving the goal; his/her ability to self-development and the ability to find appropriate ways of self-expression and realization of existing potential; the

⁸⁶ Heckhausen H., Kuhl J. From wishes to action: The dead ends and short cuts on the long way to action. *ED Goal directed behavior: The concept of action in psychology* / M. Frese & J. Sabini (Eds.). Hillsdale: Erlbaum, 1985. P. 134-159.

⁸⁷ Бондаренко О. Особистісний потенціал як психолого-педагогічна проблема. *Advanced Linguistics*. 2023. Vol. 11. P. 123-128.

⁸⁸ Havaleschka F. *Udnyt Dit Personlige Potentiale*. Farlog, 2015.

ability to self-esteem. As for the latter, its level is largely related to the satisfaction or dissatisfaction of a person with himself, his activities, which arises as a result of achieving success or failure. The combination of life successes and failures, the predominance of one over the other gradually form the self-esteem of the individual. The features of the self-esteem of the individual are expressed in the goals and general direction of a person's activities, since in activities he, as a rule, strives to achieve such results that are consistent with his self-esteem, self-regulation of his/her behavior, in a certain way contributing to his self-realization.

CONCLUSIONS

Summing up, we can conclude that an interrelated unity of the humanistic approach to education (takes into account a person's desire for constant self-development, self-improvement as an immanent essence of the individual), the concept of *Bildung* (involves a process of harmonious personal development through interaction with others and with the surrounding world in general), the theory of recognition (encompasses three vital components of identity formation – self-confidence, self-esteem and self-worth and is based on the presumption of a shared community in which identity is formed, projected, constructed and understood), the pedagogy of empowerment (provides a basis for the development of abilities that contribute to a decent life through the realization of personal potential), heutagogy (allows an individual approach to the choice of ways and means of professional and personal self-development) and transformational pedagogy (provides students with the opportunity to critically analyze different contexts of their life activities, beliefs, values, knowledge and attitudes to create favorable conditions for self-knowledge and self-improvement) serves as a scientific and pedagogical basis to encourage the organization of a successful educational process with a particular emphasis on personal self-enhancement of Scandinavian students.

The aforementioned theoretical complex ensures: a comprehensive approach to students' harmonious development; the process of self-recognition based on the understanding of intellectual and moral qualities; development of students' ability to bring constructive changes in all areas of their lives, based on humanistic values and attitudes at the same time; the process of realizing individual intellectual, social and creative potentials, manifested in proactive choices of creative-rational solutions to problems; development of students' ability to take important decisions and control their individual self-enhancement; constructive dialogue between all participants in the educational process, as well as between students and the community, where the dialogue serves as a tool for self-realization.

SUMMARY

The paper focuses on the complex theoretical basis which is at the core of organizing the educational process of higher education institutions in

Scandinavian countries. It highlights the interrelated unity of the humanistic approach to education, the concept of Bildung, the theory of recognition, the pedagogy of empowerment, heutagogy and transformational pedagogy, which serve as a scientific and pedagogical basis to encourage the organization of a successful educational process with a particular emphasis on personal self-knowledge and self-enhancement of students in the Scandinavian higher education. It is stated that the theoretical complex under study ensures: the process of self-recognition based on the understanding of intellectual and moral qualities; development of students' ability to bring constructive changes in all areas of their lives, based on humanistic values and attitudes at the same time; the process of realizing individual intellectual, social and creative potentials, manifested in proactive choices of creative-rational solutions to problems; development of students' ability to take important decisions and control their individual self-enhancement; constructive dialogue between all participants in the educational process, as well as between students and the community, where the dialogue serves as a tool for self-realization

Bibliography

1. Adams E. M. *Metaphysics of Self and World: Toward a Humanistic Philosophy*. Philadelphia: Temple University Press, 1991. 325 p.
2. Combs A. W. Humanistic Education: Too Tender for a Tough world? *Phi Delta Kappa*. 1981. Vol. 62, № 6. P. 446-449.
3. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. Rio de Janeiro: Edições Paz eTerra, 2003. 181 p.
4. Toulmin S. *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. New York: Free Press, 1992. 228 p.
5. Федоренко С. В. Теорія і методика формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США. Дисертація на здобуття ступеня доктора педагогічних наук. Київ, 2017. 551 с.
6. Burbules N. *Dialogue in Teaching: Theory and practice*. New York: Teachers College Press, 1993. 185 p.
7. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир: ПП «Рута», 2008. 172 с.
8. Fedorenko S. Humanistic Foundations of Foreign Language Education: Theory and Practice. *Advanced Education*. 2018. Vol. 10. P. 27-31. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.142319>
9. Hansen N. B., Andersen C. H., Komischke-Konnerup L., von Oettingen A. *Dannelse that works*. Efterskoleforeningen, 2015. 56 p.
10. Moos L. Educational leadership: leadership for/as Bildung? *International Journal of Leadership in Education*. 2003. Vol. 6. P. 19-33.
11. Masschelein J., Ricken N. Do We (Still) Need the Concept of Bildung? *Educational Philosophy and Theory*. 2003. Vol. 35. P. 139-154.
12. Varkøy Ø. The concept of "Bildung". *Philosophy of Music Education Review*. 2010. Vol. 18. P. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2016.1218954>

13. Stojanov K. The Concept of Bildung and Its Moral Implications. *Becoming oneself* / K. Schneider (Ed.). VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2012. P. 75-88.
14. Hegel G. W. F. Independence and Dependence of Self-Consciousness: Lordship and Bondage. *Phenomenology of the Spirit*. Oxford: Oxford University Press, 1977. 595 p.
15. Rorty R. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press, 1979. 439 p.
16. Taylor C. The Politics of Recognition. *A Multiculturalism and the Politics of Recognition* / A. Gutmann (Ed.). Princeton University Press, 1992. P. 25-74.
17. Honneth A. The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts. Cambridge: The MIT Press? 1996. 238 p.
18. Honneth A. Reification: A New Look at an Old Idea. New York: Oxford University Press, 2008. 165 p.
19. Cureton A. Solidarity and Social Moral Rules. *Ethical Theory and Moral Practice*. 2012. Vol. 15, № 5. P. 691-707. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10677-011-9313-8>
20. Mirra C., Fedorenko S. Theoretical analysis of the concept “solidarity” and its reference to academic discourse. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2023. Vol. 27, № 2. P. 72-81. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-72-81>
21. Parsons T. *American society: A theory of the societal community*. Boulder: Paradigm Publishers, 2007. 537 p.
22. UNDP. Human Development Report 2023/2024: Breaking the gridlock Reimagining cooperation in a polarized world. New York: United Nations Development Programme, 2024. 309 p.
23. Sen A. K. *Rationality and Freedom*. Harvard University Press, 2002. 736 p.
24. Sen A. K. Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*. 2005. Vol. 6, № 2. P. 151-166.
25. Robeyns I. Sen’s Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities. *Feminist Economic*. 2003. Vol. 9, № 2-3. P. 61-92.
26. Synnowich C. Cosmopolitans, Cosmopolitanism, and Human Flourishing. *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*. 2005. P. 55-74.
27. Nussbaum M. *Women and Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 312 p.
28. Nussbaum M. Cultivating Humanity. A classical defense of reform in liberal education. Harvard University Press, 1997. 328 p.
29. Mezirow J. Education for perspective transformation: Women’s re-entry programs in community colleges. New York: Teacher’s College, Columbia University, 1978. 63 p.
30. Mezirow J. Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress. San Francisco: Jossey-Bass, 2000. 371 p.

31. Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 1991. 247 p.
32. Mezirow, J. Transformative Learning Theory to Practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 1997. Vol. 74. P. 5-12.
33. Robertson D. L. Transformative learning and transition theory: Toward developing the ability to facilitate insight. *Journal on Excellence in College Teaching*. 1997. Vol. 8, № 1. P. 105-125.
34. Scott S. A way of seeing: transformation for a new century. *Contexts of Adult Education: Canadian Perspectives* / T. Fenwick, T. Nesbit, B. Spencer (Eds.). Toronto: Thompson Educational Publishing Inc, 2006. P. 153-161.
35. Mezirow J. Transformative learning theory understanding and promoting transformative learning: A guide for educators of adults. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1994. 252 p.
36. Kuit J. A., Fell A. Web 2.0 to pedagogy 2.0: A social-constructivist approach to learning enhanced by technology. *Critical design and effective tools for e-learning in higher education: Theory into practice*. IGI Global, 2010. P. 310-325.
37. Ashton J., Newman L. An unfinished symphony: 21st century teacher education using knowledge creating heutagogies. *British Journal of Educational Technology*. 2006. Vol. 37, № 6. P. 825-840. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2006.00662.x>
38. Merriam S. B. Andragogy and self-directed learning: Pillars of adult learning theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 2001. Vol. 89. P. 3-13
39. Waldner L. S. eService-learning: Breaking through the barrier. *eService-learning: Creating experiential learning and civic engagement through online and hybrid courses* / J. Strait, K. J. Nordyke (Eds.). Sterling, VA: Stylus, 2015. P. 20-39.
40. Hase S., Kenyon C. Heutagogy: A child of complexity theory. *Complicity: An International Journal of Complexity and Education*. 2007. Vol. 4, № 1. P. 111-119.
41. Hase S. Heutagogy and e-learning in the workplace: Some challenges and opportunities. *Impact: Journal of Applied Research in Workplace E-learning*. 2009. Vol. 1, № 1. P. 43-52.
42. Fedorenko S., Kolomiets S., Antonenko I., Guryeyeva L., Tsepkal O. COVID-19 Impact on Media Education in Technical University. *Amazonia Investiga*, 2021. Vol. 10, № 47. P. 152-160. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.47.11.15>
43. Peters O. *Learning and teaching in distance education: Analyses and interpretations from an international perspective*. London: Kogan Page, 2001. 288 p.
44. Hase S., Kenyon C. From andragogy to heutagogy. *UltiBase Articles*. 2000. Vol. 1. P. 5-10. URL: <http://ultibase.rmit.edu.au/Articles/dec00/hase2.htm>

45. Blaschke L. M., Porto S., Kurtz G. Assessing the added value of Web 2.0 tools for e-learning: The MDE experience. *Proceedings of the European Distance and E-learning Network (EDEN) Research Workshop*, October 25-27, 2010. Budapest, Hungary, 2010.

46. Brophy J. Synthesis of Research on Strategies for Motivating Students to Learn. *Educational Leadership*. 1987. Vol. 45. P. 40-48.

47. Heckhausen H., Kuhl J. From wishes to action: The dead ends and short cuts on the long way to action. *ED Goal directed behavior: The concept of action in psychology* / M. Frese & J. Sabini (Eds.). Hillsdale: Erlbaum, 1985. P. 134-159.

48. Бондаренко О. Особистісний потенціал як психолого-педагогічна проблема. *Advanced Linguistics*. 2023. Vol. 11. P. 123-128.

49. Havaleschka F. *Udnyt Dit Personlige Potentiale*. Farlog, 2015. 300 p.

Information about the author:

Bondarenko Oleksandra Ihorivna,

Doctor of Philosophy in Pedagogical and Educational Sciences,

Teacher at the Department of English for Humanities

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv

Polytechnic Institute"

37, Beresteiskyi ave., Kyiv, 03100, Ukraine

THE VERBALIZATION OF THE “TIME” AND “SPACE” CONCEPTS IN THE POLITICAL WAR DISCOURSES OF GREAT BRITAIN AND THE USA

Verovkina O. Ye., Ivashkevych E. E., Mykchalchuk N. O.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-2>

INTRODUCTION

At the present stage, linguistic study is witnessing a shift in interest from immanent linguistic research to functional linguistics, pragmalinguistics and cognitive linguistics. The modern anthropocentric paradigm of the studies in these fields leads to the investigation of the problem of interaction between language and human, the analysis of language and speech through the cognitive activity of the individual. When considering such processes of interaction and cognitive activity of an individual, one should assume the existence of various forms of representation of certain structures of consciousness in the human brain. Such global units of thinking and speaking activity are concepts.

Some scholars insist that a concept always has its own verbal expression. Yet, it is believed that verbal nomination is not necessary to distinguish a concept as a real mental unit, since the mechanism of thinking and the mechanism of verbalization are not identical, as proven by modern psycholinguistic and neurolinguistic studies. We agree with this view, believing that only a part of concepts receives linguistic interpretation. Thus, knowledge about the world contains verbalized and non-verbalized concepts, and the sphere of concept formation is not limited to language, as it can exist in the universal subject code of a person without being directly involved in communication. Thus, language means serve more to communicate a concept than to exist in it.

Modern conceptology is associated with a detailed analysis of concepts based on a particular discourse. Today, there is a large number of works by domestic and foreign scholars devoted to covering various aspects of discourse studies: R. Bogrand, P. Vers, L. Grenoble, T. van Dijk, B. Delinger, J. Ifversen, G. Cook, D. Noonan, N. Ferklag, S. Stembroke, B. Fraser, J. Hobbs, T. Hookin, etc. The multidimensionality of the content and forms of discourse determine the diversity of theoretical definitions and approaches to

its study. Nonetheless, a lot of concepts need their further investigation, in this case in terms of a political war discourse, as so far it has become the most spoken about.

So, the **aim** of this study: to identify the core and peripheral units of the concepts of "Time" and "Space" on the basis of contemporary American and British war political discourses.

The **aim** is achieved by solving the following tasks:

1. Basing on the analysis of theoretical sources, to clarify the main provisions of the cognitive-discursive approach to the study of language phenomena.

2. To find out the content of the "concept" and its structure.

4. To determine the cognitive structure of the concepts of "space" and "time" as segmental concepts in American and British political war discourses.

5. To identify common and differential features of the concepts of "Time" and "Space" in American and British political war discourses.

The material of the study includes online articles on political topics, in particular, on the topic of war between Russia and Ukraine, with lexical items to denote space and time, selected from the American and British online newspapers "The Washington Post", "The Economist", "The New York Times", "The Mirror".

The study methods are determined by the tasks, material, and general direction of the work. In the course of the study, the method of theoretical analysis of scientific sources was used to identify the degree of development of the problem and for the purpose to determine the research methodology; the method of linguistic observation of the material and the descriptive method to analysis and record the linguistic material and its functioning in the discourse; the method of conceptual analysis as the main method of studying concepts, the method of analysis of definitions in order to identify the core of the concept; the associative method to identify the links between linguistic units; the method of modeling in order to represent concepts in a mental and formalized way; the method of generalization in order to identify the common features of both concepts.

1. The theoretical analysis of scientific sources and the methods of solving the problem

In linguistics, discourse is understood as a complex and multifaceted phenomenon, which is generally considered as a set of speech acts used in various spheres of life, which are built according to certain rules. The term "discourse" comes from the French word "discours", which means "language", "type of language", "text", "type of text". The term "discourse"

was first used in linguistics by the American scientist Z. Harris in his article "Discourse analysis" in 1952¹.

It is worth noting that even today in modern linguistic science, each scholar tries to provide his or her own definition of discourse, but it should be acknowledged that at present linguistics lacks a clear and universally accepted definition of it that covers all cases of use.

The most authoritative justification of the concept of "discourse" belongs to the contemporary Dutch linguist T. A. van Dijk. The researcher understands discourse as a communicative event that takes place between a speaker and a listener (observer, etc.) in the process of communicative action in a certain time, space and other contexts. This communicative action can be oral, written, have verbal and non-verbal components².

J. Habermas understands discourse as a special communication aimed at an impartial analysis of reality, a way of obtaining true scientific knowledge, a kind of tool for cognition of reality. From his point of view, discourse is defined as a way of dialogically arguing a controversial position (phenomenon, theory, etc.) that claims to be significant or true in order to reach a general agreement³.

The meaning of discourse can vary from a narrow linguistic description, according to which discourse is defined as "a coherent speech utterance, larger than a sentence (written or spoken; belonging to one speaker or to several)"⁴, to macro-concepts that attempt to theoretically define ideological clusters – discursive formations that systematize knowledge and experience.

A striking example of discourse analysis is given in the article by B. Dellinger. This work is a continuation of the cognitive direction of discourse research, started by T. van Dijk. B. Dellinger's cognitive approach focuses on the study of knowledge representation in discourse in the form of script frames. The researcher presents the frame as a network consisting of nodes and links between them. Each node is filled with a task that represents the characteristics of a particular situation. In its structure, a frame consists of a macro proposition (topic) and slots filled with propositions. Thus, the cognitive approach involves the study of discourse based on the analysis of the representation of knowledge in discourse in the form of situation models.

Thus, the analysis shows that the cognitive-discourse approach to the study of linguistic phenomena is an equal component of the theory of language, but

¹ Harris, Z. S. Journal Article: Discourse Analysis. New York, Linguistic Society of America. 1952. URL: <https://doi.org/10.2307/409987><https://doi.org/10.2307/409987>

² Van Dijk T.A. Text and context. Exploration in the semantics and pragmatics. London and New York: Longman, 1977

³ Habermas J. Moral Consciousness and Communicative Action. Translated by Christian Lenhardt and Shierry Weber Nicholsen. Cambridge: MIT Press, 2001

⁴ Meinhof U. Discourse. The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought in Outwaite W., Bottomore T. Oxford: Blackwell, 1993

it lags far behind other approaches in terms of the degree of study. In order to overcome this gap, we consider it expedient to apply the cognitive approach, the premise of which is that language activity is one of the varieties of human cognitive activity, and language phenomena can be adequately understood only in the context of a certain discourse, in our case, English and American political discourse.

Although the term "concept" is widely used in modern scientific literature, it can be interpreted in different ways.

A concept as a linguistic and cognitive phenomenon is a unit of "mental and psychic resources of our consciousness and the information structure that reflects human knowledge and experience; an operational content unit of memory, mental lexicon, conceptual system and language of the brain (lingua mentalis), the whole picture of the world reflected in the human psyche.

It is important to note that cognitive research shows that the traditional approach to thinking as a process of operating with clear logical concepts does not reflect the essence of human mental activity. The process of human thinking is inherently vague, since it is not based on classical logic, but on logic with fuzzy truth, fuzzy relationships and fuzzy inference rules.

On top of this, a concept is characterized by conditionality and variability. It has no clear boundaries; in the course of the life of a language group, the relevance of a particular concept and the intensity of its evaluation may change.

A linguistic and cultural concept exists in individual and collective consciousness, it is characterized by a three-component structure, which, in addition to the value element, includes factual and figurative elements. Linguistic and cultural concepts should be classified according to different criteria; their distinctive feature is polyapplied.

Therefore, taking into account many scientific approaches, we will further define a concept as a complex cognitive and linguistic phenomenon that has no clear boundaries. The concept embodies both universal and national experience, and is also individual for a particular society, containing the cultural characteristics of each nation and its individual representatives.

Thus, a concept is, on the one hand, the starting point for generating the meaning of a linguistic sign, and on the other hand, the final stage of the word's semantic saturation. In language, a concept is, firstly, verbalized, since it receives its name, and secondly, represented by different levels of language.

According to the Ukrainian scholar O. O. Selivanova, the main controversial issues of modern linguistic conceptology are as follows:

- 1) distinction between concept and notion;
- 2) dependence of the concept on refusal verbalization;
- 3) qualification of concepts by the ways of their formation;
- 4) the relationship between concept and meaning;

5) the presence of evaluative-emotional, value and pragmatic components in the concept;

6) the difference of the concept in the individual consciousness or collective consciousness;

7) typology of concepts;

8) structure of concepts;

9) methods of its description and analysis, etc.⁵.

The concepts of time and space in a political discourse are a profound and enduring facet of our collective engagement with political issues. These fundamental concepts serve as integral components in the construction of political realities, influencing the lenses through which people perceive, understand, and ultimately participate in the political arena. Far from being abstract or neutral, time and space emerge as dynamic tools wielded strategically by political actors, shaping narratives, framing issues, and molding the contours of public opinion.

Similarly, the utilization of spatial concepts in political discourse extends beyond mere geographical references. Space becomes a metaphorical canvas upon which political actors paint narratives, construct arguments, and delineate ideological boundaries.

In summary, the strategic use of temporal framing within political discourse is a multifaceted and deliberate endeavor. As a dynamic force, time serves not only as a marker of chronological progression but as a potent tool for shaping narratives, influencing public perception, and mobilizing collective action.

It should be pointed out, that at present, there are four types of conceptual analysis, among which the one relevant to our study is the type that is applied to all types of linguistic units identified in a particular discourse (in our case, in American and British political discourses).

The stages of our analysis will be:

1) determination of the preferential situation to which the concept belongs;

2) studying the dictionary definitions of the concept;

3) identifying conceptually related vocabulary in the American and British political discourses;

4) determination of associative relations of lexical units denoting the concept;

5) the stage of concept modeling, which will allow to describe the concept as an integral mental unit.

The latter includes the field organization of the identified cognitive features that constitute the core, near, far and extreme periphery of the

⁵ Selivanova, O. O. General and linguistic methods of research. Linguistics: directions and problems. Poltava: Enviroment-K, 2008.

concept, and the representation of the concept content in the form of a field structure.

In building the nominal field of a concept, there is a possibility to choose one of two ways. It seems likely to focus on identifying only direct nominations of the concept – the keyword and its synonyms. This will lead to the construction of the core of the nominal field, the establishment of a representative keyword that objectifies the concept. A keyword is a lexical unit defined by the researcher that most fully nominates the concept under study. The most commonly used name is chosen as such a word.

The core of the nominative field is established through the synonymous expansion of the keyword, as well as through the analysis of contexts in which the studied concept is nominated. We extract from the texts the nominations of the species varieties of the concept denotation and individual features of the concept. Then we analyze the compatibility of lexemes that objectify the concept in the articles.

When defining the near periphery, it should be taken into account that its main features are: lower frequency compared to the core, stylistic neutrality, no restrictions on usage, minimal dependence on the context.

The far periphery includes linguistic units with low frequency, both unambiguous and polysemantical. Among polysemantical words there are those in which the communicative meaning is not the main one.

The presented sequence of actions and the application of the above-mentioned research methods will allow us to build a graphical and structural model of the concepts of "Space" and "Time", and will reveal the peculiarities of their verbalization in American and British political discourses.

In this study, we will follow the methodology described above and analyze those lexical items that are most frequently used in the American and British online newspapers.

2. The analysis of the concept "time" verbalization in the American and British political war discourses

First of all, it seems logical to turn to the dictionary definition of the "time" concept. The English dictionary offers several definitions of time.

1) *the system of those sequential relations that any event has to any other, as past, present, or future; indefinite and continuous duration regarded as that in which events succeed one another;* 2) *duration regarded as belonging to the present life as distinct from the life to come or from eternity; finite duration;* 3) *a limited period or interval, as between two successive events: a long time;* 4) *a particular period considered as distinct from other periods: Youth is the best time of life;* 5) *a period in the history of the world, or contemporary with the life or activities of a notable person: in Lincoln's time;* 6) *the period or era now or previously present: How times have*

changed; 7) a period considered with reference to its events or prevailing conditions, tendencies, ideas, etc.: a time of war; 8) a prescribed or allotted period, such as the span of one's life, the term allowed for payment of a debt, etc.⁶

Apparently, time is defined as a certain part of a period; a specific moment, age, season, time for work, hours, period, cycle; a virtual concept that determines the order of occurrence and course of events; each of the broad phases of evolution.

It should be noted that in the British and American political discourses, according to our observations and analysis, the core of the concept of "Time" is made up of the following linguistic units: "during" (під час/протягом); "as soon as" (щойно/як тільки); "before" (перед); "now" (зараз); "every day" (щодня); "while" (у той час як); "all this time" (весь цей час); "after" (після); "recently" (нещодавно); "shortly" (невдовзі); "meantime" (тим часом).

Let us confirm this conclusion with examples:

1. "During" (під час/протягом):

"During the visit, the PM told Zelensky: 'Putin might think that he can outlast us but he is wrong. We stand with you today, tomorrow and for as long as it takes. Waver now and we embolden not just Putin, but his allies in North Korea, Iran and elsewhere. That's why the United Kingdom and the free world will continue to stand with Ukraine, as we have since the very beginning of this war'".

*«Під час візиту прем'єр-міністр сказав Зеленському: "Путін може думати, що він може пережити нас, але він помиляється. Ми стоїмо з вами сьогодні, завтра і стільки, скільки буде потрібно. Похитнеться зараз – і ми підбадьоримо не лише Путіна, але і його союзників у Північній Кореї, Ірані та інших країнах. Ось чому Сполучене Королівство і вільний світ продовжуватимуть підтримувати Україну, як ми робили це з самого початку цієї війни».*⁷

2. "As soon as" (щойно/як тільки):

"President Biden said in a statement he would sign the bill into law as soon as it crosses his desk on Wednesday, and send aid to Ukraine this week".

*«Президент Байден заявив у своїй заяві, що підпише законопроект, щойно він потрапить до нього на стіл у середу, і направить допомогу Україні вже цього тижня».*⁸

⁶ Definition of the term "Time" in the Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/time>

⁷ Sunak R. Russia calls Rishi Sunak's meeting with Volodymyr Zelensky "disastrous" amid bomb warning. 2024. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/russia-calls-rishi-sunaks-meeting-31874080>

⁸ Senate passes Ukraine, Israel aid bill after months-long debate <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/23/senate-vote-foreign-aid-ukraine-israel/>

3. “Before” (перед):

“Yet the aid passed. Congress appropriated \$13 billion before the attack on Pearl Harbor”.

«Але допомога не надійшла. Конгрес виділив 13 мільярдів доларів перед нападом на Перл-Харбор».⁹

4. “Now” (зараз):

“Now, just six months after his unlikely elevation to speaker of the House, Mike Johnson (R-La.) has pushed through a \$60 billion effort to bolster Ukraine’s arsenal, along with funding for Israel and the Indo-Pacific”.¹⁰

5. “While” (у той час як):

“While Moldova, under European Union-aligned President Maia Sandu, struggles to fight off Russian meddling and build ties with the West, it knows that its survival as a democracy is contingent on Ukraine’s survival, the foreign minister told me”.

«У той час як Молдова під керівництвом президента Майї Санду, орієнтованої на Європейський Союз, намагається боротися з російським втручанням і налагоджувати зв'язки із Заходом, вона знає, що її виживання як демократії залежить від виживання України, – сказав мені міністр закордонних справ».¹¹

6. “All this time” (весь цей час):

“All this time, Ukraine’s soldiers were literally running out of bullets”.

«Весь цей час в українських солдатів буквально закінчувалися набої».¹²

7. “For a while” (на деякий час):

“Like many observers, I’m simultaneously relieved, ashamed, angry and worried by what has happened. I’m relieved that a nation under siege will probably – probably – get aid in time to survive, at least for a while, something that was increasingly in doubt given overwhelming Russian artillery superiority”.

«Як і багато спостерігачів, я одночасно відчуюю полегшення, сором, злість і занепокоєння від того, що сталося. Я відчуюю полегшення від того, що країна, яка перебуває в облозі, ймовірно – можливо – вчасно отримає допомогу, щоб вижити, принаймні на деякий час, що ставало

⁹ Ukraine Aid in the Light of History. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/23/opinion/ukraine-aid-military.html>

¹⁰ The evolution of Mike Johnson on Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/21/ukraine-aid-mike-johnson-house-speaker/>

¹¹ If Ukraine falls to Russia, Moldova knows it’s next. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2024/04/25/moldova-russian-politics-ukraine-invasion-europe/>

¹² Aid to Ukraine seemed dead. Then secretive talks revived it. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/24/ukraine-israel-aid-bill-new-details/>

все більш сумнівним з огляду на переважну перевагу російської артилерії»¹³

8. “After” (після):

“After Russia invaded in February 2022, troops advanced quickly toward Chernihiv, just 50 miles from the Russian border”.

*«Після вторгнення Росії в лютому 2022 року війська швидко просунулися в напрямку Чернігова, всього за 50 миль від російського кордону».*¹⁴

9. “Recently” (нещодавно):

“A rocket recently smashed into the house of her mother’s friend. Rather than flee, the friend moved in with her mother, and they have no plans to leave”.

*«Нещодавно ракета влучила в будинок подруги її матері. Замість того, щоб тікати, подруга переїхала до її матері, і вони не планують виїжджати».*¹⁵

10. “Shortly” (невдовзі):

“Shortly after approving the funding on Wednesday, Mr. Biden said that the weapons shipments would begin in “a few hours”.

*«Невдовзі після затвердження фінансування в середу пан Байден заявив, що постачання зброї розпочнеться за “кілька годин».*¹⁶

11. “Meantime” (тим часом):

“With the worst war in Europe for 80 years. NATO is the body that gives certainty and stability and will bring peace. But in the meantime, give those Ukrainians what they need”.

*«З найгіршою війною в Європі за останні 80 років. НАТО – це організація, яка дає впевненість і стабільність і принесе мир. Але тим часом дайте українцям те, що їм потрібно».*¹⁷

The near periphery is made up of less frequent means of expressing the Time concentration, which can be summarised in the following layers:

1. “When” (коли):

“When the House passed a \$40 billion emergency funding bill for Ukraine in May 2022, support for Ukraine was largely still a bipartisan issue”.

¹³ Ukraine Aid in the Light of History. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/23/opinion/ukraine-aid-military.html>

¹⁴ A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

¹⁵ The Washington Post. Senate passes Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

¹⁶ Biden Praises Aid Package for Ukraine and Israel as a “Good Day for World Peace”. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/live/2024/04/24/us/biden-israel-ukraine-aid>

¹⁷ Nato scrambles fighter jets over Poland as Putin launches drone attack on Ukraine energy supplies. URL: Nato scrambles fighter jets over Poland as Putin launches drone attack on Ukraine energy supplies

«Коли у травні 2022 року Палата представників ухвалила законопроект про екстрене фінансування України на суму 40 мільярдів доларів, підтримка України все ще залишалася питанням двопартійності».¹⁸

2. “Time of the day” (час доби; late last night):

“Lawmakers approved a giant new tranche of support for Ukraine late last night after a tortured passage through the U.S. Congress, where it was nearly derailed by right-wing resistance in the House”.

*«Вчора пізно ввечері законодавці схвалили новий гігантський транш на підтримку України після важкого проходження через Конгрес США, де його ледь не зірвав опір правих сил у Палаті представників».*¹⁹

3. “Yesterday/ tomorrow/ today” (вчора/завтра/сьогодні):

“We need this money yesterday, not tomorrow, not today,” Denys Shmyhal said”.

*«Ці гроші потрібні нам вчора, а не завтра, не сьогодні», – сказав Денис Шмигаль».*²⁰

4. “Sometimes” (іноді):

“That they have sometimes dithered in delivering this support would make things worse, not better: further confirmation, among sceptics of liberal polities, that democracies lack what it takes to stand up for their interests”.

*«Те, що вони іноді зволікали з наданням цієї підтримки, лише погіршило б ситуацію, а не покращило: ще одне підтвердження серед скептиків ліберальної політики, що демократії не мають того, що потрібно для того, щоб відстоювати свої інтереси».*²¹

5. “Over time” (з часом):

“They also hope, over time, to undermine Russia’s ability to wage war, since refined oil products such as gasoline, diesel and jet fuel are essential for keeping any large army moving”.

*«Вони також сподіваються з часом підірвати здатність Росії вести війну, оскільки нафтопродукти, такі як бензин, дизельне і авіаційне паливо, необхідні для підтримки руху будь-якої великої армії».*²²

¹⁸ The evolution of Mike Johnson on Ukraine. <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/21/ukraine-aid-mike-johnson-house-speaker/>

¹⁹ The New York Times. Is \$60 Billion Enough to Save Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/24/podcasts/the-daily/is-60-billion-enough-to-save-ukraine.html>

²⁰ Chilling World War 3 warning from Ukraine ahead of Congress aid vote URL: <https://www.mirror.co.uk/news/us-news/chilling-world-war-3-warning-32614763>

²¹ What happens if Ukraine loses? URL: <https://www.economist.com/europe/2024/04/11/what-happens-if-ukraine-loses>

²² Russia Bombs Power Plants and Ukraine Targets Refineries in Dueling Attacks. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/27/world/europe/russia-ukraine-missiles-drones.html>

6. “Minutes” (хвилини):

“This is the third betrayal by Mike Johnson,” she fumed on the House steps minutes after the vote on Saturday, citing the government funding bills and legislation he advanced to renew an expiring warrantless surveillance law as his first two transgressions”.

«Це вже третя зрада Майка Джонсона», – вигукнула вона на сходах Палати представників через кілька хвилин після голосування в суботу, назвавши першими двома його порушеннями законопроекти про державне фінансування і законодавство, яке він просунув для продовження терміну дії закону про стеження без ордерів».²³

The further periphery of the concept of "Time" is represented by the following layers, which are limited in use in American and British online newspapers:

1. “At the end of the day” (врешті-решт):

“So, the global, the global system of security will be destroyed... and all the world will need to find... a new system of security. Or, there will be many conflicts, many such kinds of wars, and at the end of the day, it could lead to the Third World War”.

«Отже, глобальна, світова система безпеки буде зруйнована... і весь світ повинен буде знайти... нову систему безпеки. Або ж буде багато конфліктів, багато подібних війн, і врешті-решт це може призвести до Третьої світової війни».²⁴

2. “Next” (наступний):

“The next day, shelling of the Russian border city of Belgorod killed more than two dozen people”.

«Наступного дня в результаті обстрілу російського прикордонного міста Белгород загинуло більше двох десятків людей»²⁵

3. “So far” (поки що):

“So far, Ukraine is ignoring American advice to call off the strikes. “Detective”, an intelligence officer responsible for part of the programme, says he has not received instructions to dial down operations”.

«Поки що Україна ігнорує американські поради щодо припинення ударів. «Детектив», офіцер розвідки, відповідальний за частину

²³ How Mike Johnson Got to ‘Yes’ on Aid to Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/21/us/politics/mike-johnson-house-foreign-aid.html>

²⁴ Chilling World War 3 warning from Ukraine ahead of Congress aid vote. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/us-news/chilling-world-war-3-warning-32614763>

²⁵ Putin accidentally blitzes Russian village after missile misfires on Ukraine border. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/putin-accidentally-blitzes-russian-village-31787258>

програми, каже, що не отримував інструкцій щодо згортання операцій».²⁶

4. “Days of the week” (дні тижня):

“According to a US official and three individuals who are familiar with the discussions, the new weapon is expected to be deployed on the Ukrainian battlefield as early as this Wednesday”.

*«За словами американського чиновника і трьох осіб, знайомих з ходом переговорів, очікується, що нова зброя буде розгорнута на полі бою в Україні вже в цю середу».*²⁷

The extreme periphery is made up of lexical items that are the least used and can be involved in other concepts:

1. “Shortly” (невдовзі):

“Shortly after approving the funding on Wednesday, Mr. Biden said that the weapons shipments would begin in “a few hours”.

«Невдовзі після затвердження фінансування в середу пан Байден заявив, що постачання зброї розпочнеться за «кілька годин»». (The New York Times. Biden Praises Aid Package for Ukraine and Israel as a ‘Good Day for World Peace’

2. “Decade” (десятиліття):

“The population will shrink by a tenth or so in the next two decades. And as the 71-year-old Mr Putin ages, a succession struggle will loom. It is always hard to predict when a tyrant will fall. However, a prudent working assumption is that Mr Putin will be in power for years”.

*У найближчі два десятиліття чисельність населення скоротиться приблизно на десяту частину. І в міру того, як 71-річний пан Путін старіє, назриває боротьба за спадок. Завжди важко передбачити, коли тиран впаде. Однак розумним робочим припущенням є те, що пан Путін буде при владі роками»*²⁸

3. “Long-term/short-term” (довгостроковий/короткостроковий):

“The Royal Navy said: “The ships, however, will form a critical capability for Ukraine in the future defence of its coastline as the UK looks to support the longer-term capabilities of the Ukrainian Navy, while they look to protect commercial shipping by detecting and disabling sea mines”.

«Про це заявили у Королівських ВМС: “Кораблі, однак, сформують критично важливу здатність для України в майбутньому захищати своє узбережжя, оскільки Велика Британія прагне підтримати

²⁶ Ukraine is ignoring US warnings to end drone operations inside Russia. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/04/18/ukraine-is-ignoring-us-warnings-to-end-drone-operations-inside-russia>

²⁷ US to send new longer-range bomb to Ukraine as soon as Wednesday. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/us-news/send-new-longer-range-bomb-32005649>

²⁸ Finally, America’s Congress does right by Ukraine. URL: <https://www.economist.com/leaders/2024/04/20/finally-americas-congress-does-right-by-ukraine>

довгострокові можливості ВМС України, в той час як вони прагнуть захистити комерційне судноплавство, виявляючи і знешкоджуючи морські міни»²⁹.

4. “For a while” (деякий час):

“For a while yet, too many missiles will get through, and too many Russian warplanes will fly too freely in Ukrainian skies, ready to support ground forces that are expected to make a big push next month”.

*«Ще деякий час надто багато ракет пролітатимуть, і надто багато російських військових літаків будуть вільно літати в українському небі, готові підтримати наземні війська, які, як очікується, зроблять великий наступ наступного місяця».*³⁰

5. “In a matter of moments” (за лічені миті):

“In a matter of moments, Johnson became second in line to the presidency. The day after he was elected speaker in October, he met with Biden and the three House national security panel chairs – Reps”.

*«За лічені миті Джонсон став другим у черзі на посаду президента. Наступного дня після обрання спікером у жовтні він зустрівся з Байденом і трьома головами комітету з національної безпеки Палати представників – республіканцями».*³¹

6. “Darkest hour” (найгірші часи):

“Even more strikingly, support for Lend-Lease (triangles pointing up in the chart below) was closely correlated with economic ideology (Dimension 1). Almost all liberals favored supporting Britain in its darkest hour; many conservatives didn’t”.

*«Ще більш вражаючим є те, що підтримка ленд-лізу (трикутники, спрямовані вгору на графіку нижче) була тісно пов'язана з економічною ідеологією (Вимір 1). Майже всі ліберали виступали за підтримку Британії в її найгірші часи; багато консерваторів цього не робили».*³²

7. “Rush hour” (година пік):

“But after Spartz voted against a \$61 billion aid package for Ukraine last week, that pride for some turned to anger and a sense of betrayal – feelings made more raw because her “no” vote came days after Chernihiv was bombed during morning rush hour, killing 18 people”.

²⁹ Former Royal Navy warships given to Ukraine seen in UK waters as they prepare for operation. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/former-royal-navy-warships-given-32571691>

³⁰ Finally, America’s Congress does right by Ukraine. URL: <https://www.economist.com/leaders/2024/04/20/finally-americas-congress-does-right-by-ukraine>

³¹ The evolution of Mike Johnson on Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/21/ukraine-aid-mike-johnson-house-speaker/>

³² Ukraine Aid in the Light of History. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/23/opinion/ukraine-aid-military.html>

«Але після того, як минулого тижня Спарти проголосувала проти пакету допомоги Україні на суму 61 мільярд доларів, ця гордість для деякого перетворилася на гнів і відчуття зради – почуття, які стали ще більш гострими через те, що її голос "проти" пролунав через кілька днів після того, як у Чернігові в ранкову годину пік стався вибух, в результаті якого загинули 18 людей»».³³

The analysis of individual lexical groups related to the perception of time allows us to distinguish three strategies in understanding time recorded in American and British online newspapers. The first strategy is related to "orientation" in time at the everyday level, when it is not the general idea of the passage of time that is important, but the temporal correlation of everyday activities typical for different cyclic time periods, i.e., time is presented as a sequence of similar events that repeat.

The second anthropocentric strategy of understanding time can also be called "worldview", since its emergence is directly related to the way of life and the way of economic activity of the community. While the division of the day into dark and light parts and the years into seasons is important for different cultures due to the objectivity of cyclical changes in the environment, the specific features of the community's economic activity determine the way representatives of a particular culture view this environment. The same applies to the perception of time. A person feels part of the "flow of time" and even competes with it in speed, and movement towards the future is visualized in spatial movement as forward movement.

In the third strategy, time is treated as an absolute process, free from the influence of human factors. According to this conception, time exists independently of any individual or collective actions. Events in this context are perceived as a sequence, where each event is distinguished as prior to the events that come later, and all of them have a direction towards a certain end point. This approach is not dependent on individual judgements or interpretations, but rather allows time to be seen as a constant flow that determines the sequence of events in the universe.

3. The analysis of the concept "space" verbalization in the American and British political war discourses

It is worth noting that the main methods of orientation in space are horizontal and vertical directions. For example, in British culture, horizontal orientation can be based on the use of terms such as "left" and "right", "in front" and "behind", "side", as well as terms indicating distance such as "back" and "the one on the other side". While vertical orientation can be expressed

³³ A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

using terms indicating "top", "bottom", "above" and "below". These terms are used to define the location of an object in space and provide a convenient way to orientate oneself in the environment.

According to dictionary definitions, space has the following interpretation:

1) *the unlimited or incalculably great three-dimensional realm or expanse in which all material objects are located and all events occur*; 2) *the portion or extent of this in a given instance; extent or room in three dimensions*; 3) *extent or area in two dimensions; a particular extent of surface*. (Collins Dictionary)

Having analyzed the lexical items referring to space in the American and British online newspapers, it should be concluded that the core of the concept "Space" is represented by the following lexical items and layers: "around" (навколо); "among" (посеред); "verbs of movement and displacement" ("extending" (розширювати); "underwent" (проходити); "return" (повертатися); "to flow" (надходити); "pushed" (просунути); "migrate" (мігрувати)).

1. "Around" (навколо):

"The Girkiiy chain, for example, is hard to miss in the capital, with more than 70 coffee shops. Its mint-colored kiosks stand at the foot of centuries-old Orthodox churches and around Kyiv's main squares".

*«Мережу «Гіркий», наприклад, важко не помітити в столиці, адже вона налічує понад 70 кав'ярень. Її кіоски м'ятного кольору стоять біля підніжжя багатівікових православних храмів і навколо головних площ Києва».*³⁴

2. "Among" (посеред):

"On Capitol Hill, even among Republicans, Spartz is known to be erratic".

*«На Капітолійському пагорбі, навіть посеред республіканців, Спарцз відома своєю непостійністю».*³⁵

3. "Verbs of movement and displacement" ("extending" (розширювати); "underwent" (проходити); "return" (повертатися); "to flow" (надходити); "pushed" (просунути); "migrate" (мігрувати)):

"Even drawing an armistice line might not be so straightforward. The Kremlin in September 2022 declared that it was annexing four southern and eastern Ukrainian provinces, including the Donbas region but extending well beyond it".

«Навіть провести лінію перемир'я може бути не так просто. У вересні 2022 року Кремль оголосив, що анексує чотири південні та східні

³⁴ War or No War, Ukrainians Aren't Giving Up Their Coffee. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/12/world/europe/kyiv-ukraine-coffee-culture.html>

³⁵ A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

області України, включно з Донбасом, але розширюється далеко за його межі».³⁶

*“His company helped pay for her college education in Kyiv and in 2000, she immigrated after meeting her husband, Jason. They settled in Indiana, his home state, and had two daughters”.*³⁷

“As they return with physical and psychological wounds stemming from torture by their Russian captors, soldiers are being sent back to active duty – often without adequate treatment”.

*«Повертаючись з фізичними та психологічними ранами, отриманими внаслідок катувань російськими полоненими, солдати повертаються на військову службу – часто без належного лікування»*³⁸.

“President Biden said on Wednesday that weapons would begin to flow to Ukraine “within hours” as he signed a \$95.3 billion package of aid to Ukraine, Israel and Taiwan, reaffirming U.S. support for Kyiv after months of congressional gridlock put the centerpiece of the White House’s foreign policy in jeopardy”.

*«Президент Байден заявив у середу, що зброя почне надходити в Україну «протягом декількох годин», підписавши пакет допомоги Україні, Ізраїлю і Тайваню на суму 95,3 мільярда доларів, підтвердивши підтримку Києва з боку США після того, як багатомісячна безвихідь у Конгресі поставила під загрозу основний напрямок зовнішньої політики Білого дому».*³⁹

“Spartz not only joined in blocking the aid bill but pushed amendments to reduce the package and limit other help to Ukraine”.

«Спарц не лише долучилася до блокування законопроекту про допомогу, але й просунула поправки, які скорочують пакет допомоги та обмежують іншу допомогу Україні

The near periphery of the concept, according to our analysis, is represented by the following layers:

1. “Inside, in” (всередині, в):

“The vote in Mariupol could be written off as a farce, were it not for everything that went before it. The second day of voting came exactly two years after Russian planes dropped bombs on the city’s main theatre while a

³⁶ Inside Donald Trump’s secret, long-shot plan to end the war in Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/05/trump-ukraine-secret-plan/>

³⁷ A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

³⁸ Many Ukrainian Prisoners of War Show Signs of Trauma and Sexual Violence. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/28/world/europe/russia-ukraine-prisoners-of-war-trauma-violence.html>

³⁹ Biden Praises Aid Package for Ukraine and Israel as a “Good Day for World Peace”. URL: <https://www.nytimes.com/live/2024/04/24/us/biden-israel-ukraine-aid>

large number of children were taking shelter inside, killing hundreds of them”.

«Голосування в Маріуполі можна було б списати на фарс, якби не все, що передувало йому. Другий день голосування припав рівно на два роки після того, як російські літаки скинули бомби на головний театр міста, в той час як всередині ховалася велика кількість дітей, сотні з яких загинули».⁴⁰

2. “Next to” (поруч):

“He was right, but he would not be by her side. A few days after the funeral, in March 2022, he was killed in a Russian missile strike on a Ukrainian military base and buried next to his brother, Vasyl”.

«Він мав рацію, але він не був би поруч з нею. Через кілька днів після похорону, у березні 2022 року, він загинув під час російського ракетного удару по українській військовій базі і був похований поруч зі своїм братом Василем».⁴¹

“A stack of FPVs sit next to other supplies she uses to build the drones, including a soldering iron, copper wire, pliers, a screwdriver, acid and zip ties soldiers use to attach their bombs”.

«Стос БПЛА лежить поруч з іншими матеріалами, які вона використовує для створення дронів, включаючи паяльник, мідний дріт, плоскогубці, викрутку, кислоту і стяжки, якими солдати кріплять свої бомби».⁴²

3. “Above” (над):

“As we report, the decision by Trump-supporting Republicans in Congress to block the Biden administration’s \$61bn military package for Ukraine is having an effect at the front line and above Ukraine’s cities”.

«Як ми повідомляли, рішення республіканців у Конгресі, які підтримують Трампа, заблокувати військовий пакет адміністрації Байдена на суму 61 мільярд доларів для України, має наслідки на лінії фронту та над українськими містами».⁴³

⁴⁰ In occupied Mariupol, Russian invaders hold a sham election. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/16/in-occupied-mariupol-russian-invaders-hold-a-sham-election>

⁴¹ In Western Ukraine, a Community Wrestles With Patriotism or Survival. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/26/world/europe/russia-ukraine-war.html>

⁴² As Ukraine runs low on ammo, civilians build troops DIY drones at home. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/28/ukraine-runs-low-ammo-civilians-build-troops-diy-drones-home/>

⁴³ Russia is gearing up for a big new push along a long front line. URL: <https://www.economist.com/leaders/2024/03/27/russia-is-gearing-up-for-a-big-new-push-along-a-long-front-line>

4. “Everywhere” (повсюди, скрізь):

Always willing to push the boundaries, Ukrainian baristas have also popularized the “Capiorange” – a double shot of espresso mixed with fresh orange juice – now on sale everywhere in Kyiv.

Завжди готові розширювати межі, українські бариста також популяризували “Капуоранж” – подвійну порцію еспресо, змішану зі свіжим апельсиновим соком, – який тепер продається в Києві повсюдно.⁴⁴

The far periphery of the concept, according to our analysis, is characterised as follows:

1. “Cardinal points” (сторони світу; west, east, north, south):

“Since the fall in February of Avdiivka, a bitterly fought-over coking town in Donetsk province, Russian forces have been pressing hard in eastern Ukraine”.

Donetsk province, Russian forces have been pressing hard in eastern Ukraine”.

«Після падіння в лютому Авдіївки, коксохімічного міста в Донецькій області, за яке точилися запеклі бої, російські війська чинять жорсткий тиск на сході України».⁴⁵

“Russian guns are firing around five times as many shells as Ukraine’s are. Fighting has intensified in recent weeks. On February 17th the invaders seized Avdiivka, a town on the eastern front”.

«Російські гармати випускають приблизно в п'ять разів більше снарядів, ніж українські. Останніми тижнями бойові дії посилюються. 17 лютого окупанти захопили Авдіївку, місто на східному фронті».⁴⁶

2. “Right, left” (праворуч, ліворуч):

“Mr. Biden’s critics on the left are angry about his willingness to provide more weapons to Israel, though the legislation also includes \$1 billion for humanitarian aid that the president said would be sent quickly to Gaza”.

«Ліві критики Байдена розгнівані його готовністю надати Ізраїлю більше зброї, хоча закон також передбачає виділення 1 мільярда доларів на гуманітарну допомогу, яка, за словами президента, буде швидко відправлена в Газу».⁴⁷

⁴⁴ War or No War, Ukrainians Aren’t Giving Up Their Coffee URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/12/world/europe/kyiv-ukraine-coffee-culture.html>

⁴⁵ Ukraine is in a race against time to fortify its front line. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/25/ukraine-is-in-a-race-against-time-to-fortify-its-front-line>

⁴⁶ Might Russia run out of big guns? URL: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2024/03/20/might-russia-run-out-of-big-guns>

⁴⁷ Biden Says Weapons Will Flow to Ukraine Within Hours as He Signs Aid Bill. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/24/us/politics/biden-ukraine-israel-aid.html#:~:text=President%20Biden%20said%20on%20Wednesday,House's%20foreign%20policy%20in%20jeopardy.>

3. “Before, in front of” (перед):

“Students stand in front of a mural of a Ukrainian soldier killed in the war who graduated from Chernihiv's School Number 15.”

*«Учні стоять перед муралом загиблого на війні українського солдата, випускника чернігівської школи №15».*⁴⁸

The extreme periphery is represented by lexical items of such strata that are rarely used in American and British online newspapers:

1. “Around a corner” (за погом):

“Around a corner is the workshop, and the buzz of manufacturing. Inside, lab-coated technicians are busy assembling grey birds under the glow of overhead lights”.

*«За рогом – майстерня, де панує виробничий гул. Усередині техніки в лабораторному одязі зайняті складанням сірих птахів під світлом верхнього освітлення».*⁴⁹

2. “As far as it is possible” (так далеко, як це можливо):

“Although Russia paid a high price in blood and equipment to take Avdiivka—up to 17,000 of its soldiers may have been killed—its forces are pushing as far west of the town as they can, trying to stop Ukraine from forming stronger defensive lines there”.

*«Хоча Росія заплатила високу ціну кров'ю і технікою за взяття Авдіївки – до 17 000 її солдатів, можливо, загинули – її війська просуваються так далеко на захід від міста, як тільки можуть, намагаючись перешкодити Україні сформувати там більш міцні оборонні рубежі».*⁵⁰

3. “To the depths” (на глибині):

“There is an alarming possibility that a big new Russian push in the next few months could punch through Ukraine's defences and deep into the country”.

*«Існує тривожна ймовірність того, що новий потужний наступ Росії протягом наступних кількох місяців може прорвати оборону України і проникнути в глибину країни».*⁵¹

It should be pointed out that the lexemes used to denote the concept of "Space" in American and British online newspapers are anthropocentric in

⁴⁸ A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

⁴⁹ Ukraine is ignoring US warnings to end drone operations inside Russia. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/04/18/ukraine-is-ignoring-us-warnings-to-end-drone-operations-inside-russia>

⁵⁰ Ukraine is in a race against time to fortify its front line. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/25/ukraine-is-in-a-race-against-time-to-fortify-its-front-line>

⁵¹ Ukraine is in a race against time to fortify its front line. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/25/ukraine-is-in-a-race-against-time-to-fortify-its-front-line>

nature. English lexemes used to denote the spatial location of objects refer them strictly to one or another part of this space and, conversely, certain lexemes express a generalized idea of any of the parties, i.e. a higher level of abstraction.

It is also worth noting that when describing spatial movement carried out by traditional means, the direction rather than the mode of movement of an object is of greater importance: when used together in a sentence, verbs of direction convey the main information, and verbs of mode of movement in the form of an adverb convey additional information. The verbs of movement do not focus on the ultimate goal of movement, but rather express movement as a process of movement.

The intricate relationship between spatial and temporal dimensions within the English language permeates its lexicon, manifesting in multifaceted ways. One of the most conspicuous manifestations is observed in the semantics of common lexemes. Consider words like "short" and "long." While these terms intuitively denote spatial distances, they also extend their meaning to encompass durations in time. For instance, a "short meeting" not only implies brevity in time but also suggests a limited spatial extent within which the meeting occurs.

Similarly, verbs such as "reach" and "achieve" embody this dual spatial-temporal connotation. When one "reaches" a destination, it implies both traversing a spatial distance and arriving within a specific timeframe. Likewise, to "achieve" a task involves not only completing it spatially but also doing so within a certain period.

Moving beyond individual words, phrases like "along" and "throughout" illustrate how spatial continuity can inherently imply temporal duration.

Moreover, temporal markers embedded within spatial contexts further elucidate this interconnectedness. Terms like "before" and "after," serve as temporal signposts within spatial narratives. They delineate temporal sequences within spatial descriptions, enriching the narrative with chronological order and context.

However, despite these intertwined nuances, English lexical representations often distinguish spatial and temporal concepts separately. Spatial relations are commonly conveyed through prepositions and locatives, while temporal associations typically rely on adverbs of time or temporal nouns. Adverbs such as "yesterday," "today," and "tomorrow," coupled with temporal nouns like "day," "night," "week," and "month," serve to ground events and actions within the temporal dimension.

Moreover, temporal durations and frequencies find expression through phrases like "every two hours," "once a day," or "twice a month," reinforcing the temporal aspect within spatial discourse.

In essence, the English language's capacity to articulate phenomena and events reflects a special interplay between spatial and temporal dimensions. While spatial relations are primarily conveyed through locatives, temporal associations are predominantly expressed through adverbs of time and temporal nouns. This dual approach allows for a comprehensive understanding of both spatial and temporal aspects of language, underscoring the intricate interdependence between space and time in human cognition and communication.

CONCLUSIONS

Basing on the theoretical analysis of scientific sources and an empirical approach to the study of the concepts, the following conclusions can be drawn.

1. It is clarified, that the cognitive discourse approach to the study of linguistic phenomena is a complex cognitive and linguistic method of analysis. It is stressed out, that the most important component of discourse is its cognitive nature and ethnic component.

It has been found out, that a concept is a discrete mental formation which is the basic unit of a person's thinking code, has a relatively ordered structure, is the result of cognitive activity of a person and society, transmits complex information about a phenomenon or object, about the interpretation of this information by the public consciousness and the attitude of the public consciousness to this object or phenomenon. A concept has four zones – two main ones (intrazone – a feature of the concept that reflects the personal characteristics of the denotation, extrazone – features that follow from figurative meanings) and two additional ones (quasi-intrazone and quasi-extrazone) related to formal associations that arise as a result of the consonance of the concept name with another word, etc.

2. It is proved, that there are typical national peculiarities of linguistic expression of the concepts of newspaper political discourse in the USA and Great Britain. From the point of view of the cognitive discourse approach, the English political discourse is a capacious, combined discourse of an open type. It is characterized by emotional colouring. Among the most frequent specific features are the following: the use of metaphors, quoting famous world leaders, the use of quotations from literary works or their interpretation, the use of vernacular words, and the active use of the system of hints instead of direct actualization of semantic units.

3. The cognitive structure of the concepts of "Time" and "Space", which (each separately) has a field representation (core, near periphery, far periphery and extreme periphery), has been determined.

The core of the concept of "Time" in English political discourse is made up of such linguistic units as: "during" (під час/протягом); "as soon as" (щойно/як тільки); "before" (перед); "now" (зараз); "every day" (щодня);

“while” (у той час як); “all this time” (весь цей час); “after” (після); “recently” (нещодавно); “shortly” (невдовзі); “meantime” (тим часом).

The near periphery is made up of less frequent means of expressing the "Time" concentration, which can be summarized by the following lexical groups: “when” (коли); “time of the day” (час доби; late last night); “yesterday/ tomorrow/ today” (вчора/завтра/сьогодні); “sometimes” (іноді); “over time” (з часом); “minutes” (хвилини).

The further periphery of the concept "Time" is represented by the following lexical groups, which are limited in use in English online newspapers: “at the end of the day” (врешті-решт); “next” (наступний); “so far” (поки що); “days of the week” (дні тижня).

The extreme periphery is made up of lexical items and groups of lexical items that are the least used and can be involved in other concepts: “shortly” (невдовзі); “decade” (десятиліття); “long-term/short-term” (довгостроковий/короткостроковий); “for a while” (деякий час); “in a matter of moments” (за лічені миті); “darkest hour” (найгірші часи); “rush hour” (година пік).

The core of the concept "Space" in this type of discourse is represented by the following linguistic units and lexical groups: “around” (навколо); “among” (посеред); “verbs of movement and displacement” (“extending” (розширювати); “underwent” (проходити); “return” (повертатися); “to flow” (надходити); “pushed” (просунути); “migrate” (мігрувати)).

The near periphery of the concept, according to our analysis, is represented by the following lexical groups: “inside, in” (всередині, в); “next to” (поруч); “above” (над); “everywhere” (повсюди, скрізь).

The further periphery of the concept "Time" is made up of the following lexical groups, which are limited in use: “cardinal points” (сторони світу; west, east, north, south); “right, left” (праворуч, ліворуч); “before, in front of” (перед).

The extreme periphery is represented by lexical items of such strata that are rarely used in American and British online newspapers: “around a corner” (за рогом); “as far as it is possible” (так далеко, як це можливо); “to the depths” (на глибині).

4. Common and differential features of the aforementioned concepts have been identified, indicating their interconnectedness in the English journalistic discourse due to shared characteristics. The interconnectedness of spatial and temporal notions is evident in:

- the parallel usage of a series of lexemes (short, long, reach-, extend-, throughout, during, before, after, etc.);
- the artificial creation of lexemes with temporal meanings (period, duration) based on English roots with spatial significance.

In the British discourse, there is an opposite tendency, which is manifested in the use of the locative indicator to correlate an event or phenomenon with the names of different periods. This tendency emphasizes the modern system of division into seasons and time measurement rather than the ancient one. Such usage highlights the contemporary preference for precise time segmentation and the frequent reference to specific time periods in discourse.

5. The concept of "Space" is characterized by several notable features. One of these is anthropocentricity, which is manifested in the designation of directions according to the location of the human body. This means that spatial orientation is often described from a human-centered perspective, such as using terms like "left," "right," "above," and "below." Another feature is geocentricity, which assigns a special meaning to the horizontal direction. This indicates that horizontal orientation, holds a prominent place in how space is conceptualized and described. Additionally, there is a secondary use of lexemes denoting vertical movement, which are relatively few in number within the concept of "Space." This suggests that vertical dimensions are less emphasized compared to horizontal ones in spatial descriptions.

It is noteworthy that in American and British political discourse, the concept of "Time" is more widely represented by linguistic units. This extensive representation indicates that time and temporal features hold greater relevance and importance in this type of discourse. Political narratives often rely on temporal markers to construct arguments, highlight progress or urgency, and frame events within specific time contexts.

What is more, this study was conducted before the crucial shift of the new USA President (Mr.Donald Trump) approach to the Russian-Ukrainian war. Thus, the context of the study retains the relevant position of the most USA online newspapers in terms of the presidency of J.Baiden, whereas the British approach to this war has not significantly changed with the election of a new Prime-minister in the UK, as well as not the rhetoric of their leaders from both Parties.

Further prospects include addressing the problems of identifying the cognitive structure of these concepts in other types of discourses. Exploring how "Time" and "Space" are conceptualized in various discourses can provide deeper insights into their cognitive nature and contextual variations. Additionally, comparative analysis of the expression of these concepts in different linguistic cultures can reveal cross-cultural differences and similarities. Such comparisons can enhance our understanding of how different cultures perceive and articulate fundamental concepts, contributing to broader linguistic and cognitive studies.

SUMMARY

This study deals with the problem of verbalization of “time” and “space” concepts in English and American political war discourses and their field structure. By analyzing their role as social and cognitive constructs, and examining their diverse manifestations in political speeches, articles, this work reveals the profound impact of time and space on shaping political narratives, constructing ideological frameworks, and influencing public opinion. The field structure of both concepts including the core, the near periphery, the further periphery and the extreme one has been defined.

A comparative analysis of both discourses unveils distinct patterns. English political discourse often evokes a sense of continuity and tradition through temporal references, while spatial metaphors construct national identity and territorial boundaries. American political discourse, in contrast, emphasizes progress and innovation, spatially portraying the nation as a beacon of freedom and opportunity.

Despite these differences, both cultures utilize temporal references to establish historical context and spatial metaphors to illustrate political concepts.

Bibliography

1. Harris, Z. S. Journal Article: Discourse Analysis. New York, Linguistic Society of America. 1952. URL: <https://doi.org/10.2307/409987>
2. Van Dijk T. A. Text and context. Exploration in the semantics and pragmatics of discourse. London and New York: Longman, 1977
3. Habermas J. Moral Consciousness and Communicative Action. Translated by Christian Lenhardt and Shierry Weber Nicholsen. Cambridge: MIT Press, 2001
4. Meinhof U. Discourse. The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought in Outhwaite W., Bottomore T. Oxford: Blackwell, 1993
5. Selivanova, O. O. General and linguistic methods of research. Linguistics: directions and problems. Poltava: Enviroment-K. 2008
6. Definition of the term “Time” in the Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/time>
7. Sunak R. Russia calls Rishi Sunak's meeting with Volodymyr Zelensky “disastrous” amid bomb warning. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/russia-calls-rishi-sunaks-meeting-31874080>
8. Senate passes Ukraine, Israel aid bill after months-long debate. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/23/senate-vote-foreign-aid-ukraine-israel/>
9. Ukraine Aid in the Light of History. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/23/opinion/ukraine-aid-military.html>

10. The evolution of Mike Johnson on Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/21/ukraine-aid-mike-johnson-house-speaker/>
11. If Ukraine falls to Russia, Moldova knows it's next. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2024/04/25/moldova-russian-politics-ukraine-invasion-europe/>
12. Aid to Ukraine seemed dead. Then secretive talks revived it. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/24/ukraine-israel-aid-bill-new-details/>
13. Ukraine Aid in the Light of History. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/23/opinion/ukraine-aid-military.html>
14. A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>
15. The Washington Post. Senate passes Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>
16. Biden Praises Aid Package for Ukraine and Israel as a “Good Day for World Peace”. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/live/2024/04/24/us/biden-israel-ukraine-aid>
17. Nato scrambles fighter jets over Poland as Putin launches drone attack on Ukraine energy supplies. URL: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-14472125/NATO-scrambles-warplanes-Poland-Putin-unleashes-huge-new-drone-attack-Ukraine.html>
18. The evolution of Mike Johnson on Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/21/ukraine-aid-mike-johnson-house-speaker/>
19. The New York Times. Is \$60 Billion Enough to Save Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/24/podcasts/the-daily/is-60-billion-enough-to-save-ukraine.html>
20. Chilling World War 3 warning from Ukraine ahead of Congress aid vote. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/us-news/chilling-world-war-3-warning-32614763>
21. What happens if Ukraine loses? URL: <https://www.economist.com/europe/2024/04/11/what-happens-if-ukraine-loses>
22. Russia Bombs Power Plants and Ukraine Targets Refineries in Dueling Attacks. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/27/world/europe/russia-ukraine-missiles-drones.html>
23. How Mike Johnson Got to ‘Yes’ on Aid to Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/21/us/politics/mike-johnson-house-foreign-aid.html>

24. Chilling World War 3 warning from Ukraine ahead of Congress aid vote. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/us-news/chilling-world-war-3-warning-32614763>

25. Putin accidentally blitzes Russian village after missile misfires on Ukraine border. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/putin-accidentally-blitzes-russian-village-31787258>

26. Ukraine is ignoring US warnings to end drone operations inside Russia. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/04/18/ukraine-is-ignoring-us-warnings-to-end-drone-operations-inside-russia>

27. US to send new longer-range bomb to Ukraine as soon as Wednesday. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/us-news/send-new-longer-range-bomb-32005649>

28. Biden Praises Aid Package for Ukraine and Israel as a “Good Day for World Peace”. The New York Times. 2024. URL: <https://www.nytimes.com/live/2024/04/24/us/biden-israel-ukraine-aid>

29. Former Royal Navy warships given to Ukraine seen in UK waters as they prepare for operation. URL: <https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/former-royal-navy-warships-given-32571691>

30. Finally, America’s Congress does right by Ukraine. URL: <https://www.economist.com/leaders/2024/04/20/finally-americas-congress-does-right-by-ukraine>

31. The evolution of Mike Johnson on Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/21/ukraine-aid-mike-johnson-house-speaker/>

32. Ukraine Aid in the Light of History. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/23/opinion/ukraine-aid-military.html>

33. A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

34. War or No War, Ukrainians Aren’t Giving Up Their Coffee. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/12/world/europe/kyiv-ukraine-coffee-culture.html>

35. A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

36. Inside Donald Trump’s secret, long-shot plan to end the war in Ukraine. The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2024/04/05/trump-ukraine-secret-plan/>

37. A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

38. Many Ukrainian Prisoners of War Show Signs of Trauma and Sexual Violence. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/28/world/europe/russia-ukraine-prisoners-of-war-trauma-violence.html>

39. Biden Praises Aid Package for Ukraine and Israel as a “Good Day for World Peace”. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/live/2024/04/24/us/biden-israel-ukraine-aid>

40. In occupied Mariupol, Russian invaders hold a sham election. The Economist. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/16/in-occupied-mariupol-russian-invaders-hold-a-sham-election>

41. In Western Ukraine, a Community Wrestles With Patriotism or Survival. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/26/world/europe/russia-ukraine-war.html>

42. As Ukraine runs low on ammo, civilians build troops DIY drones at home. The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/28/ukraine-runs-low-ammo-civilians-build-troops-diy-drones-home/>

43. Russia is gearing up for a big new push along a long front line. URL: <https://www.economist.com/leaders/2024/03/27/russia-is-gearing-up-for-a-big-new-push-along-a-long-front-line>

44. War or No War, Ukrainians Aren’t Giving Up Their Coffee. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/12/world/europe/kyiv-ukraine-coffee-culture.html>

45. Ukraine is in a race against time to fortify its front line. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/25/ukraine-is-in-a-race-against-time-to-fortify-its-front-line>

46. Might Russia run out of big guns? URL: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2024/03/20/might-russia-run-out-of-big-guns>

47. Biden Says Weapons Will Flow to Ukraine Within Hours as He Signs Aid Bill. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2024/04/24/us/politics/biden-ukraine-israel-aid.html#:~:text=President%20Biden%20said%20on%20Wednesday,House's%20foreign%20policy%20in%20jeopardy.>

48. A Ukraine-born congresswoman voted no on aid. Her hometown feels betrayed. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/25/victoria-spratz-ukrainian-congresswoman-aid-betrayed/>

49. Ukraine is ignoring US warnings to end drone operations inside Russia. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/04/18/ukraine-is-ignoring-us-warnings-to-end-drone-operations-inside-russia>

50. Ukraine is in a race against time to fortify its front line. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/03/25/ukraine-is-in-a-race-against-time-to-fortify-its-front-line>

51. Ukraine is in a race against time to fortify its front line. URL:
<https://www.economist.com/europe/2024/03/25/ukraine-is-in-a-race-against-time-to-fortify-its-front-line>

Information about the authors:

Verovkina Olena Yevhenivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Foreign
Languages and Teaching Methodology
Rivne State University of the Humanities
31, Plastov str, Rivne, 33000, Ukraine

Ivashkevych Ernest Eduardovych,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Foreign
Languages and Teaching Methodology
Rivne State University of the Humanities
31, Plastov str, Rivne, 33000, Ukraine

Mykchalchuk Nataliia Oleksandrivna,

Doctor of Psychological Sciences,
Professor at the Department of Theory and Practice of Foreign
Languages and Teaching Methodology
Rivne State University of the Humanities
31, Plastov str, Rivne, 33000, Ukraine

**СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ МІСЬКОГО
ПЕЙЗАЖНОГО ОПИСУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ
ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ Ч. ДІККЕНСА
«РІЗДВЯНА ПІСНЯ»)**

Гуменюк І. Л.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-3>

ВСТУП

Одним з актуальних питань сучасної лінгвістики було і залишається всебічне дослідження художнього тексту, категорій, функцій, виразально-зображальних засобів його творення та композиції. Серед композиційно-мовленневих форм будь-якого художнього твору належне місце займає пейзажний опис, різні види якого (міський, сільський тощо) здебільшого відіграють роль тла у прозових творах. Опис міста є невід'ємним складником, за допомоги якого письменник відтворює своє авторське бачення художнього простору, в якому розгортаються події. Текстологи вбачають у пейзажному описі складову мовної картини світу автора. На думку Н.Г. Майборода, саме опис довкілля виконує роль своєрідного маркера індивідуального стиля письменника, якому притаманні певні стилістичні особливості¹.

Науковий інтерес лінгвістів до вивчення пейзажних замальовок викликаний їхньою багатогранністю. Пейзаж, насамперед, є предметом наукового пошуку мистецтвознавців. У мовознавстві літературні пейзажні описи вивчають у когнітивному, стилістичному, структурно-граматичному, функціональному, прагматичному й лінгвоперсонологічному напрямках.

На сьогодні існує безліч дефініцій пейзажу як жанру зображального мистецтва і як об'єкта літературознавчих студій. Проте, привертає увагу лінгвістів певна неоднозначність у трактуванні понять «опис природи» та «пейзаж». Досліджуючи питання кореляції термінів «образ природи»,

¹ Майборда Н.Г. Опис природи у художніх творах Д.І. Яворницького як компонент етнолінгвістичної картини світу. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. 2008. Т. 16, № 14. С. 166.

«пейзаж» та «опис природи», Ю. О. Свірідова² дійшла висновку про те, що «опису природи» відповідає поняття «лендскіп», головною функцією яких є створення натуралістичного тла для розгортання подій у художньому творі. У свою чергу термін «пейзаж», на думку дослідниці, являє собою образну картину міста або села, характеризується поліфункціональністю та є результатом авторського задуму.

Проблематику функціонування пейзажних описів різних видів у канві різножанрових творів висвітлено у роботах І.І. Шайнер³, Т. А. Чаплинської⁴, Л. Л. Станіславової⁵, Г. П. Пасічник⁶, Цао Цзіна⁷.

Розглядаючи пейзажні замальовки з позиції когнітивної лінгвістики, Н. Ф. Босак і О. А. Кучерява⁸ зазначають, що даний вид опису є носієм інформації, який здатен моделювати концептуальний простір будь-якого художнього твору. А. Романченко⁹, І. О. Лук'яченко, М. О. Герделеску¹⁰, О. Брайко¹¹, І. П. Хижа¹², Н. В. Бохун¹³, О. В. Назаренко,

² Свірідова Ю. Опис природи і пейзаж: критерії розрізнення (на матеріалі австралійської поезії XX століття). *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2 (74). С. 227–228.

³ Шайнер І.І. Поліфункціональність пейзажу в художніх текстах на військову тематику. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 3 (71). С. 130–132.

⁴ Чаплинська Т.А. Функціональні особливості пейзажних описів в англійському реалістичному дискурсі (на матеріалі роману Ш. Бронте «Шірлі»). *Нова філологія*. 2017. № 71. С. 143–146.

⁵ Станіславова Л.Л. Функції пейзажних описів у повісті Гр. Тютюнника «Вогник далеко в степу». *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2009. С. 207–210.

⁶ Пасічник Г.П. Функції опису пейзажу в англomовному художньому дискурсі початку XX століття. *Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2017. Том 26 (65). № 1. С. 264–270.

⁷ Цао Цзін. Особливості контрастного опису довкілля у творчості Лу Яо. *Китаєзнавчі дослідження*. 2022. № 1. С. 95–105.

⁸ Босак Н.Ф., Кучерява О.А. Пейзажні описи в концептуальному просторі художнього твору. *Проблеми зіставної семантики*. 2011. Вип. 10 (2). С. 203–208.

⁹ Романченко А. Тропіка пейзажного опису Ю. Яновського. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 2 (50). С. 381–386.

¹⁰ Лук'яченко І.О., Герделеску М.О. Стилістичні особливості пейзажних описів у романі Т. Майн Ріда «The Headless Horseman». *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20. Т. 2. С. 33–40.

¹¹ Брайко О. Колористика в малій прозі Євгена Гуцала. *Слово і час*. 2019. № 2. С. 41–56.

¹² Хижа І.П. Лексико-стилістичні особливості літературних тестів Мо Яня (на основі оповідань «Геній» та «Відпустити на волю»). *Китаєзнавчі дослідження*. 2022. № 3. С. 51–61.

¹³ Бохун Н.В. Мовні засоби створення пейзажу в іспанській поезії XX століття. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 45. С. 46–48.

К. В. Деменкова¹⁴ ґрунтовно дослідили тропіку ідіостилів вітчизняних і закордонних письменників, виокремивши авторську палітру виражальних засобів творення картин природи в прозових і віршованих творах. Лінгво-стилістичні характеристики описів природи також розглядаються як аргументативні прийоми у медійному екологічному дискурсі на парадигматичному та синтагматичному рівнях¹⁵.

Незважаючи на ґрунтовні мовознавчі розвідки стосовно стилістичних особливостей пейзажних описів у художніх творах різних періодів та жанрів, поза увагою лінгвістів залишаються зображальні засоби реалізації певного виду пейзажу, а саме опису міського краєвиду. Беручи до уваги вище зазначене, *мета* даної праці полягає в аналізі та унаочненні стилістичних засобів створення міського пейзажного опису в англійськомовній прозі. Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань: ідентифікувати та стратифікувати найтиповіші парадигматичні засоби виразності; проаналізувати найуживаніші синтаксичні та синтагматичні експресивні засоби, зафіксовані в оповіданні Ч. Діккенса «Різдвяна пісня».

Матеріали та методи. Теоретичним підґрунтям статті стали роботи українських (О. В. Бабире¹⁶, Н. М. Лукаш, С. О. Педченко¹⁷, Ю. Свірідової¹⁸, Т. А. Чаплинської¹⁹ та інш.) і закордонних

¹⁴ Назаренко О.В., Деменкова К.В. Стилістичні засоби втілення художнього образу сходу у сучасних англomовних творах прозової форми. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019. Вип. 18. С. 20–24.

¹⁵ Бабире О.В. Стилістичні засоби як аргументативні прийоми в англomовному екологічному дискурсі (на матеріалі документальних фільмів). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2011. С. 51–56.

¹⁶ Бабире О.В. Стилістичні засоби як аргументативні прийоми в англomовному екологічному дискурсі (на матеріалі документальних фільмів). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2011. С. 51–56.

¹⁷ Лукаш Н.М., Педченко С.О. Мовні засоби експресивізації художнього тексту (на матеріалі роману Марії Матіос «Щоденник страченої»). *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Львівський філологічний часопис*. 2022. № 12. С. 104–109.

¹⁸ Свірідова Ю. Опис природи і пейзаж: критерії розрізнення (на матеріалі австралійської поезії XX століття). *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2 (74). С. 227–232.

¹⁹ Чаплинська Т.А. Функціональні особливості пейзажних описів в англійському реалістичному дискурсі (на матеріалі роману Ш. Бронте «Шірлі»). *Нова філологія*. 2017. № 71. С. 143–146.

(Дж. В. Блікер, Б. С. Блікер²⁰, М. Берк²¹, С. Сіддала²², Цао Цзіна²³) науковців у галузі текстології. Матеріалом пропонованої лінгвістичної розвідки слугували міські пейзажні описи, дібрані з оповідання Ч. Діккенса «Різдвяна пісня». Виходячи з лінгвістичних характеристик матеріалу, нами було застосовано методи синтезу та аналізу – для обґрунтування теоретичних засад дослідження; методи суцільної вибірки і класифікації фактичного матеріалу – для відбору фрагментів міських пейзажних замальовок та опису зображальних засобів різних мовних рівнів; контекстуальний і компонентний види аналізу – для опису стилістичних функцій виявлених виражальних засобів у пейзажних описах міста.

Загальноприйнятим є розрізнення стилістичних мовних ресурсів за рівнем їхньої взаємодії на тропи та виражальні засоби. У сучасній лінгвістиці зображальні засоби виразності характеризуються як парадигматичні, що актуалізуються за допомоги лексичного наповнення та синтаксичної структури художнього твору. На противагу їм, виражальні засоби або фігури мови вважаються синтагматичними, оскільки ступінь експресивності знаходиться у прямій залежності від їх лінійного розташування у тексті²⁴.

1. Зображальні засоби виразності парадигматичного рівня

Змальовуючи картини міського життя письменник вдається до стилістичних лінгвістичних засобів різних мовних рівнів. Так, на *фонетичному рівні* міські пейзажі реалізуються за допомоги ониматопеї та алітерації. Звукові образи живої природи сприяють цілісному сприйняттю міських пейзажів. Читач ніби поринає у вирій звуків міста, сприймаючи погодні зміни, озвучення життєдіяльності живих істот, шелесту листя, стихії, завдяки зуконаслідуванню. Для унаочнення життя вечірнього міста, Ч. Діккенс вдається до передачі писку (*squeak*) й шарудіння (*scuffle*) мишей за стінами старого будинку. Тишу зимового вечора не порушують ні капання (*drip*) води з водостічної труби на задньому дворі, ні шурхіт (*sigh*) гілок похмурої тополі: ... ***not a squeak and scuffle from the mice behind the paneling, not a drip from the half-thawed water-spout in the dull yard behind, not a sigh among the leafless***

²⁰ Bleeker G.W., Bleeker B.S. Literary Landscapes: Using Young Adult Literature to Foster a Sense of Place and Self. *The ALAN Review*. 2008. P. 84–90.

²¹ The Routledge Handbook of Stylistics / ed. by M. Burke. London; New York: Routledge, 2014. 540 p.

²² Siddal S. *Landscape and Literature*. Cambridge, 2009. 130 p.

²³ Цао Цзін. Особливості контрастного опису довкілля у творчості Лу Яо. *Китаєзнавчі дослідження*. 2022. № 1. С. 95–105.

²⁴ Дубенко О.Ю. Порівняльна стилістика англійської і української мов : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Вінниця, 2011. С. 28.

*boughs of one despondent poplar...*²⁵, що також підсилюється синтаксичним повтором.

Іншим продуктивним зображальним засобом є алітерація, сутність якої полягає у повторенні однотипних приголосних звуків або їхніх сполучень, що створює своєрідний ритм уривку. Зазначене явище можливо прослідкувати на прикладі, де фонема /r/ повторюється у дієсловах: ... *and his ears were deafened by the thundering of water, as it rolled and roared, and raged among the dreadful caverns it had worn, and fiercely tried to undermine the earth*²⁶. У наведеному описі перед очима головного героя постає картина вирування водної стихії. Звуки громоподібного (*thundering, roared*) ревіння води, її стрімкий бурхливий рух (*rolled, raged*) у підводних печерах створюють ефект поступового нагнітання відчуття невідвортної катастрофи, що досягається завдяки ампліфікації дієслів.

Лексичний рівень представлений більшою кількістю зображальних засобів, серед яких було зафіксовано епітети та метафори. Найпоширенішим стилістичним засобом даного мовного рівня є різновиди епітетів, серед яких прийнято виділяти візуальні (постійні, колористичні), антропні (описують людські якості, притаманні предмету або явищу), сенсорні (одористичні, тактильні), аксіологічні (характеризують абстрактні поняття, предмети), описово-оцінні з різною конотацією. Основною функцією будь-якого епітету є увиразнення й конкретизація ознаки предмета чи людини, а також підсилення певної тональності описуваного пейзажу. Аналіз фактичного матеріалу показав, що у розглядуваному оповіданні автор здебільшого вживає постійні, сенсорні та описово-оцінні епітети. Розглянемо опис міської вулиці змилу: ... *and the windows **blacker**, contrasting with the **smooth white** sheet of snow upon the roofs, and with **the dirtier** snow upon the ground; which last deposit had been ploughed up in **deep** furrows by the **heavy** wheels of carts and wagons...*²⁷, де колористичні епітети (*blacker, white*) підкреслюють контраст між темними вікнами і білим снігом на дахах будинків. Для зображення вулиці, вкритої брудним (*dirtier*) снігом з глибокими (*deep*) борознами від важких (*heavy*) коліс возів, письменник підібрав постійні епітети.

Серед розмаїття даного виду тропів Ч. Діккенс застосовує сенсорні зображальні засоби, які описують тактильні відчуття. В уяві читача постає гнітюча атмосфера бідного міського житла завдяки одористичним і тактильним епітетам, які передають непріємний запах (*earthly*) та холод (*chilly*) у будинку, де живуть бідні лондонці: *There was*

²⁵ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 27.

²⁶ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 50.

²⁷ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 40.

an **earthly** savour in the air, a **chilly** bareness in the place, which associated itself somehow with too much getting up by candle-light, and not too much to eat²⁸.

Окрім номінативної функції епітетами притаманна й емоційно-оцінна функція, яка реалізується використанням у замальовках міста оцінних епітетів з полярною конотацією. Описуючи політ Скруджа, автор приділив значну увагу опису пейзажу, який розгорнулася перед очима головного героя: ... *they stood upon a **bleak and desert** moor, where **monstrous** masses of rude stone were cast about, as though it were the burial-place of giants...*²⁹. Гнітюче враження від картини природи виникає завдяки використанню оцінних епітетів з негативною конотацією, які передають суворість (*bleak*) й занедбаність (*desert*) місцевості з грудями величезного (*monstrous*) каміння. Неприємні відчуття підсилює також порівняння описаного середовища з місцем поховання велетнів (*as though it were the burial-place of giants*).

Однією з особливостей ідіостилю Ч. Діккенса є метафоричність створених ним описів міста, де фігурують різні види метафори, сутністю яких є заміщення поняття, перенесення властивостей одного явища на інше за принципом подібності. Якщо прості метафори характеризують об'єкти навколишнього середовища, створюють певну атмосферу опису, то розгорнутий вид згаданого стилістичного засобу надає експресивності й емоційного напруження фрагменту. Наприклад, письменник змальовує картину ранкового міста, до якої вводить метафору: *After a little, the rising sun came to **strike him with its long bright rays**. He walked by the river in the morning stillness, far from the houses. And in the light and warmth of the sun fell asleep on the bank*³⁰. Сонце «б'є» героя яскравими променями, коли він гуляє берегом річки.

Діккенс створює образ зимового міста, вдаючись до розгорнутої метафори, яка увиразнює опис: *The ancient tower of a church, **whose gruff old bell was always peeping slyly down at Scrooge out of a gothic window in the wall, became invisible, and struck the hours and quarters in the clouds, with tremulous vibrations afterwards as if its teeth were chattering in its frozen head up there**. The cold became intense*³¹. У наведеному уривку хрипкий церковний дзвін хитро «підглядає» (*was peeping slyly down*) за головним героєм з вікна дзвіниці й відбиває час (*struck the hours and quarters*) з дрижанням (*tremulous vibrations*). Порівняння звукових вібрацій старого дзвону з цокотінням зубів від холоду (*as if its teeth were*

²⁸ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 27.

²⁹ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 49.

³⁰ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 44.

³¹ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 13.

chattering in its frozen head up there) надає опису негативної емоційної забарвленості.

Образність міських пейзажних описів також забезпечується авторськими метафорами, одним з різновидів яких є метафора-персоніфікація. Згаданий вид метафори відображає художнє бачення навколишнього середовища письменником. Так, до прикладу, у наступному фрагменті зимового пейзажу автор надає людських рис частинам доби, описуючи боротьбу ночі з яскравим днем та панування темної ночі над світом: *All he could make out was, that it was still very foggy and extremely cold, and that there was no noise of people running to and fro, and making a great stir, as there unquestionably would have been if night had beaten off bright day, and taken possession of the world*³².

2. Виразальні засоби виразності синтагматичного рівня

На синтагматичному рівні стилістичні засоби творення міських пейзажних описів представлені порівнянням, антитезою, паралелізмом конструкцій, градацією, відокремленням, анафорою, персоніфікацією, переліченням, а також комбінацією різних засобів виразності. Як відомо, синтаксичні виразальні засоби є невід'ємною ознакою ідіостилу будь-якого письменника. Зокрема, порівняння є одним з найчастотніших засобів реалізації мовної картини світу автора. Образні порівняння покликані не лише увиразнювати мовлення, а й зосереджувати увагу читача на важливих деталях картини природи. Крім того, добираючи прості або розгорнуті порівняння, письменник висловлює власне ставлення до зображуваних деталей міського краєвиду. Зафіксовані у творі компаративи різняться за типом конструкції, маркерами способу порівняння та належністю лексем до певного мовного рівня. Лексичною маніфестацією порівняння слугують валентно недостатні слова *seem, look like, resemble* тощо. У наведеній нижче картині вечірнього міста лексема *seem* формує порівняння, де головному герою здається, що загадкове примарне світло походить з сусідньої кімнати: ... *he began to think that the source and secret of this ghostly light might be in the adjoining room, from whence, on further tracing it, it **seemed** to shine*³³.

До граматичних маркерів компаративем відносять також сполучники *as if, as though, like*. Сполучник *like* є компонентом реального порівняння, наприклад: *The city clocks had only just gone three, but it was quite dark already – it had not been light all day – and candles were flaring in the windows of the neighbouring offices, **like** ruddy smears upon the palpable brown air*³⁴. Мерехтіння свічок у вікнах офісів зіставляється з плямами

³² Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 23.

³³ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 39.

³⁴ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 9.

іржі на фоні коричневого повітря, що додає опису зимового Лондону негативної тональності. Неприємне враження від погано освітлених міських вулиць підсилюється також іншою стилістичною фігурою – відокремленням (*it had not been light all day*).

У пейзажі нічного міста в аналізованому художньому творі зафіксовано порівняльний сполучник *as though*, функцією якого є вираження ірреальної рівності. Тут основою порівняння є рух стихії, дії живих істот, а порівнюються дерева й люди, що хитають кронами, як головами, і ніби погрожують мешканцям величезного будинку: *The darkness deepened, the trees, that ringed the old houses, swayed in the rising wind, as though they shook their heads threateningly at the house, massive in a gloom*³⁵.

Серед синтаксичних виражальних засобів, варто також зазначити контраст, який використовується письменником для підкреслення неоднорідності міських краєвидів. До прикладу, в наведеному описі автор змальовує звичайне місто і невеселу атмосферу в ньому (*nothing very cheerful*), яка протиставляється життєрадісному й веселому настрою (*an air of cheerfulness*) поза його межами, що реалізується через протиставлення антонімічних словосполучень та за допомогою сполучника *yet*: *There was nothing very cheerful in the climate or the town, and yet was there an air of cheerfulness abroad that the clearest summer air and brightest summer sun might have endeavoured to diffuse in vain*³⁶. Більшої виразності фрагменту додає також інверсія (*and yet was there an air of cheerfulness abroad*), що підкреслює життєрадісний настрій і вирування міського життя.

Однією з найчастотніших стилістичних фігур, що є засобом зв'язності тексту, виступають паралельні конструкції. Саме синтаксичні повтори створюють ритм і увиразнюють авторські міські пейзажі. Так, в картині морозного дня перед Різдвом письменник передає реакцію лондонців на холодну й туманну погоду, що вербалізується синтаксичним паралелізмом: *It was cold, bleak, biting weather: foggy whithal: and he could hear the people in the court outside, go wheezing up and down, beating their hands upon their breasts, and stamping their feet upon the pavement stones to warm them*³⁷.

Зазвичай автор удається до відокремлення задля деталізації особливостей міського ландшафту, що робить описи не лише інформативними, а й привертає увагу читача до важливих особливостей місцевості. Відокремлення реалізується однією лексемою або поширеною групою слів та пунктуаційно виділяється тире, комою. У

³⁵ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 54.

³⁶ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 41.

³⁷ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 8-9.

наведеному фрагменті виокремлено комами характеристики тьмяної імли над вулицями, що підкреслює забрудненість міського повітря: *The sky was gloomy, and the shortest streets were choked up with a dingy mist, half thawed, half frozen, whose heavier particles descended in a shower of sooty atoms, as if all the chimneys in Great Britain had, by one consent, caught fire, and were blazing away to their dear hearts' content*³⁸.

Типовим стилістичним прийомом створення міських замальовок є ампліфікація, яка полягає у нагнітанні синонімів або однорідних членів речення. Нагромадження однорідних елементів увиразнює пейзажні описи. Письменник звертається до ампліфікації для передачі сильного холоду, який змушує «танцювати» кров у жилах і рухатися: *No fog, no mist; clear, bright, jovial, stirring, cold; cold, piping for the blood to dance to; Golden sunlight; Heavenly sky; sweet fresh air; merry bells. Oh, glorious! Glorious*³⁹! Різдвяну атмосферу зимового ранку у місті підкреслюють однорідні члени речення наприкінці уривку.

Близьким до ампліфікації є перелічення, основою якого є конструкція з однорідними членами речення, вираженими різними граматичними категоріями⁴⁰. Для даного стилістичного прийому характерними є різні способи об'єднання одиниць одного рівня, які виступають у тексті стилістично різноякісними мовними одиницями⁴¹. Перерахування деталізує міські пейзажі, сприяє логічному опису явищ, протікання процесів у живій природі. Так, письменник вдається до перелічення для змалювання занедбаного куточку міської окраїни, де немає іншої рослинності окрім моху, трави та дроку: *... and water spread itself wheresoever it listed, or would have done so, but for the frost that held it prisoner; and nothing grew but moss and furze, and coarse rank grass*⁴².

Яскравою стилістичною фігурою синтагматичного рівня вважаємо градацію, яка ґрунтується на посиленні або послабленні експресивності однорідних зображальних засобів. Градація репрезентується у художньому тексті клімаксом (збільшенням значимості однорідних членів речення, синонімів, тропів) й антиклімаксом (зменшенням інтенсивності денотативного значення мовних одиниць)⁴³. Наприклад: *Down in the west the setting sun had left a streak of fiery red, which glared upon the desolation for an instant, like a sullen eye, and frowning lower,*

³⁸ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 40-41.

³⁹ Dickon Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 72.

⁴⁰ Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. С. 5.

⁴¹ Мацько Л.І. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

⁴² Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 49.

⁴³ Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. С. 97.

*lower, lower yet, was lost in the thick gloom of darkest night*⁴⁴. В описі поступового заходу сонця над вечірнім містом автор вдається до висхідної градації, яка вербалізується за допомоги лексичного повтору прислівника *lower*, та у комбінації з порівнянням останнього сонячного променя з похмурим поглядом людини (*like a sullen eye*) передає момент настання ночі.

Аналіз дібраного фактичного матеріалу показав, що в міських пейзажних описах часто поєднуються різнорівневі зображальні засоби і фігури, що додає фрагментам більшої стилістичної забарвленості та експресії. Порівнюючи головного героя з явищами природи, письменник створює багатобарвний візуальний образ, комбінуючи тропи (епітети, метафори), експресивність яких підсилюється стилістичними фігурами (порівнянням, анафорою, ампліфікацією, синтаксичним паралелізмом): *External heat and cold had little influence on Scrooge. **No warmth** could warm, no wintry weather chill him. **No wind** that blew was bitterer than he, **no falling snow** was more intent upon its purpose, **no pelting rain**, less open to entreaty. Foul weather didn't know where to have him. The heaviest rain, and snow, and hail, and sleet, could boast of the advantage over him in only one respect. They often 'came down' handsomely, and Scrooge never did*⁴⁵. На початку описового уривку негативні риси характеру Скруджа зіставляються з вітром, дощем, снігом, які здаються більш «людяними» за героя завдяки зверненню до анафори, епітетів, розгорнутого порівняння та синтаксичного паралелізму (...**No warmth** could warm, **no wintry weather** chill him. **No wind** that blew was bitterer than he, **no falling snow** was more intent upon its purpose, **no pelting rain**, less open to entreaty...). Всі сили природи та стихії мають важливу «перевагу» над персонажем – рано чи пізно сильна злива, сніг, град, мокрий сніг змінюються на хорошу погоду. Така особливість природи вербалізується за допомоги ампліфікації (*The heaviest rain, and snow, and hail, and sleet...*). Ключовим моментом опису є останнє речення, де автор доповнює образ головного героя персоніфікацією погодних змін, що «заспокоюються, стихають», як людина після конфлікту, але Скрудж не змінює ставлення до навколишнього світу (... *They often 'came down' handsomely, and Scrooge never did*).

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило насиченість пейзажних описів міста тропами та стилістичними фігурами, які роблять картини міста колоритними, неповторними й експресивними. Різноманітність

⁴⁴ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 49-50.

⁴⁵ Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. P. 8.

авторського арсеналу уможливило створення в уяві реципієнта різнополярні художні образи міста.

До констант, що вербалізують літературний міський пейзажний опис, належать на фонетичному рівні – алітерація та звуконаслідування; на лексичному рівні – постійні, візуальні, сенсорні, описово-оцінні епітети, проста і розгорнута метафора, метафора-персоніфікація; на синтагматичному рівні – прості й розгорнуті порівняння, антитеза, паралельні конструкції, градація, відокремлення, анафора, персоніфікація, перелічення.

Багатство зображальних засобів і стилістичних прийомів віддзеркалене в стилістичній конвергенції змішаного типу, яка домінує в міських пейзажних описах. Найчастотнішими комбінаціями стилістичних засобів у складі конвергенції виступають різновиди епітетів, метафор, порівнянь, паралельні конструкції, персоніфікація, перелічення.

Розглянуті стилістичні засоби створення міського пейзажного опису не вичерпують багатогранності тропіки опису як однієї композиційно-мовленнєвих форм, тому вбачаємо перспективним вивчення лінгвостилістичних особливостей інших видів описів на матеріалі різних мов.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вивченню стилістичних властивостей міських пейзажних описів в англійськомовній прозі. Метою дослідження є аналіз стилістичних засобів створення міських краєвидів на матеріалі оповідання Ч. Діккенса «Різдвяна пісня». Виокремлено зображальні засоби парадигматичного й синтагматичного рівнів. Встановлено, що для відтворення міського пейзажу автор використовує ониматопею, алітерацію, різновиди епітетів та метафор, які акцентують увагу на багатобарвності, швидкому ритмі, звуках міста. На синтагматичному рівні емоційно-естетичний потенціал пейзажних описів міста представлений порівнянням, антитезою, паралельними конструкціями, градацією, відокремленням, анафорою, персоніфікацією, переліченням. Різнобарвна палітра стилістичних засобів створення міського пейзажного опису представлена конвергенцією змішаного типу, в якій поєднуються виражальні засоби і прийоми обох аналізованих рівнів. Сформована система тропів та стилістичних фігур виконує експресивну функцію й створює в уяві читача неповторний образ міста, як персонажа твору, унаочнюючи його колористику, топоніміку, атмосферу життя.

Література

1. Бабире О.В. Стилiстичнi засоби як аргументативнi прийоми в англiйськiй екoлoгiчнoму дискурсi (на матерiалi документальних фiльмiв). *Лiнгвiстика ХХI столiття: новi дослідження i перспективи*. 2011. С. 51–56.
2. Босак Н.Ф., Кучерява О.А. Пейзажнi описи в концептуальнoму просторi художнього твору. *Проблеми зiставнoї семантики*. 2011. Вип. 10 (2). С. 203–208.
3. Бохун Н.В. Мовнi засоби створення пейзажу в iспанськiй поезiї ХХ столiття. *Науковий вiсник мiжнародного гуманiтарного унiверситету*. 2020. Вип. 45. С. 46–48. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.45-2.11>
4. Брайко О. Колористика в малiй прозi Євгена Гуцала. *Слово i час*. 2019. № 2. С. 41–56. DOI: <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.02.41-56>
5. Дубенко О.Ю. Порiвняльна стилiстика англiйськoї i українськoї мов : навч. посiб. Вид. 2-ге, перероб. i допов. Вiнниця, 2011. 328 с.
6. Лукаш Н.М., Педченко С.О. Мовнi засоби експресивизацiї художнього тексту (на матерiалi роману Марiї Матiос «Щоденник страченої»). *Науковий журнал Львiвського державного унiверситету безпеки життєдiяльностi. Львiвський фiлологiчний часопис*. 2022. № 12. С. 104–109. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-12.17>
7. Лук'янченко I.О., Герделеску М.О. Стилiстичнi особливостi пейзажних описiв у романi Т. Майн Рiда «The Headless Horseman». *Закарпатськi фiлологiчнi студiї*. 2021. Вип. 20. Т. 2. С. 33–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.2.6>
8. Майборда Н.Г. Опис природи у художнiх творах Д.І. Яворницького як компонент етнолiнгвiстичнoї картини свiту. *Вiсник Днiпропетровського унiверситету. Серiя «Мовознавство»*. 2008. Т. 16, № 14. С. 166–172.
9. Мацько Л.І. Стилiстика українськoї мови : пiдручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
10. Назаренко О.В., Деменкова К.В. Стилiстичнi засоби втiлення художнього образу сходу у сучасних англiйських творах прозової форми. *Актуальнi проблеми фiлологiї та перекладознавства*. 2019. Вип. 18. С. 20–24. DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2019-18-20-24>
11. Пасiчник Г.П. Функцiї опису пейзажу в англiйськoму художньому дискурсi початку ХХ столiття. *Учєные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серiя «Филология. Социальные коммуникации»*. 2017. Том 26 (65). № 1. С. 264–270.

12. Романченко А. Тропіка пейзажного опису Ю. Яновського. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 2 (50). С. 381–386. DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2023.2\(50\).381-386](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2023.2(50).381-386)
13. Свірідова Ю. Опис природи і пейзаж: критерії розрізнення (на матеріалі австралійської поезії ХХ століття). *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2 (74). С. 227–232.
14. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
15. Станіславова Л.Л. Функції пейзажних описів у повісті Гр. Тютюнника «Вогник далеко в степу». *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2009. С. 207–210.
16. Чаплинська Т.А. Функціональні особливості пейзажних описів в англійському реалістичному дискурсі (на матеріалі роману Ш. Бронте «Шірлі»). *Нова філологія*. 2017. № 71. С. 143–146.
17. Хижа І.П. Лексико-стилістичні особливості літературних тестів Мо Яня (на основі оповідань «Геній» та «Відпустити на волю»). *Китаєзнавчі дослідження*. 2022. № 3. С. 51–61. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.03.051>
18. Цао Цзін. Особливості контрастного опису довкілля у творчості Лу Яо. *Китаєзнавчі дослідження*. 2022. № 1. С. 95–105. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.01.095>
19. Шайнер І.І. Поліфункціональність пейзажу в художніх текстах на військову тематику. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 3 (71). С. 130–132. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-3\(71\)-130-132](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-3(71)-130-132)
20. Bleeker G.W., Bleeker B.S. Literary Landscapes: Using Young Adult Literature to Foster a Sense of Place and Self. *The ALAN Review*. 2008. P. 84–90.
21. Dickens Ch. The Christmas Books. London, 1994. 234 p.
22. Siddal S. Landscape and Literature. Cambridge, 2009. 130 p.
23. The Routledge Handbook of Stylistics / ed. by M. Burke. London; New York: Routledge, 2014. 540 p.

Information about the author:

Humeniuk Inna Leonidivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОНІМНОЇ ПАРАДИГМИ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ДИСКУРСУ

Пахненко І. І., Телєтова С. Г.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-4>

ВСТУП

Одним із пріоритетних напрямів дослідження сучасної лінгвістики є вивчення тенденцій розвитку медіаови, лінгвостилістичних особливостей основних функціонально-жанрових типів медіатекстів, характерних для різних каналів поширення. Все частіше об'єктом дослідження мовознавців стає телевізійний дискурсивний простір, що пояснюється значним посиленням ролі телебачення в сучасному інформаційному суспільстві, перетворенням його на один із найпотужніших медіаресурсів, який формує інформаційну картину світу для широкої аудиторії, впливає на громадську думку, суспільні настрої, сприяє розповсюдженню культурних цінностей. На думку П. Бурд'є, «телебачення має своєрідну монополію на формування свідомості дуже значної частини населення», володіє «можливістю нав'язати свої принципи бачення світу, свою проблематику, свою точку зору всьому суспільству»¹.

Завдяки поєднанню вербальних, невербальних, аудіовізуальних та інтерактивних елементів телевізійний дискурс має унікальні властивості, які відрізняють його від інших форм медіакомунікації. Він характеризується високою емоційною насиченістю, динамічністю та підпорядкованістю жанрово-стилістичним особливостям. Переваги телебачення полягають у створенні ілюзії безпосереднього спілкування, візуалізації інформації, використанні паралінгвістичних засобів і, найважливіше, у поєднанні усного мовлення та зображення як двох основних знакових систем. Саме тому теледискурс «має істотне

¹ Бурд'є П. Про телебачення і журналістику / перекл. з фр. Г. Чопика. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n32texts/bourdieu2.htm>

майбутнє, оскільки являє собою полегшений варіант сприйняття інформації»².

Актуальність дослідження телевізійного дискурсу зумовлена його значущістю в медіасередовищі, адже відносна вага телебачення в просторі ЗМІ є доволі значною. Незважаючи на розвиток цифрових технологій та зростання популярності інтернет-ЗМІ, телебачення залишається важливим джерелом новин, аналітичних матеріалів та розважального контенту. Зміни в технологіях комунікації, цифровізація контенту та посилення конкуренції з боку інших медіаплатформ (інтернет-видання, соціальні мережі, стрімінгові сервіси) вимагають детального аналізу особливостей телевізійного мовлення, його комунікативних стратегій та механізмів впливу.

В умовах комерціалізації телебачення, жорсткої конкуренції телеканалів, їхньої боротьби за глядача запорукою успіху будь-якого телевізійного контенту стає привернення уваги широкої телеаудиторії. Інструментом, який сприяє формуванню потужної установки на перегляд того чи іншого телепродукту, будь то розважальна передача, документальний фільм чи телесеріал, є його сильні позиції – назва та початок. Першорядна роль у цьому процесі належить назвам, адже вони виконують функцію своєрідного маркера, здатного викликати асоціації зі змістом, жанром або форматом телепрограми, стимулювати інтерес глядацької аудиторії. Найменування є «важливим чинником популярності телепередач»³. У межах телевізійного дискурсу вони набувають статусу брендів, що сприяє впізнаваності та популяризації телепрограм.

Системне вивчення мови телевізійного дискурсу почалося не так давно, тому ступінь вивченості лінгвістичних засобів телепубліцистики загалом невисокий. Проте останнім часом інтерес до вивчення телевізійного дискурсу взагалі та лінгвістичних особливостей назв телепередач зокрема значно посилюється. Загальне уявлення про розмаїття напрямів наукових досліджень теледискурсу дають публікації таких учених, як Є. Боева, Г. Денискіна, Л. Клачкова, В. Кулик, В. Ральська, О. Романюк, І. Побєдоносцева, С. Форманова, С. Юхимець та ін. Однак роботи, в яких розглядаються структурно-семантичні та функціональні особливості найменувань телепродукції, нечисленні. У центрі уваги дослідників знаходяться такі проблеми, як визначення сутності даних онімічних одиниць як мовного феномену та їх класифікація (О. Васильєва, М. Торчинський), мотивація, принципи і способи

² Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доп. Київ : РВЦ «Київський університет», 1999. С. 78.

³ Зосімова О. В., Лісна О. І. Мотивація назв британських телевізійних програм. Лінгвістичні дослідження. Харків, 2021. Вип. 55. С.

утворення номінацій телевізійних передач (О. Зосімова, О. Лісна, О. Ткачук-Мірошніченко), аналіз назв телепрограм у нормативному та лінгвокультурному аспектах (М. Баган) тощо. При цьому недостатня увага приділяється типології та функціям мовних засобів, що беруть участь у процесі номінації телепродукції.

1. Оніми як знакові одиниці телевізійного дискурсу

Оніми в телевізійному дискурсі відіграють важливу роль у процесах ідентифікації, категоризації та семіотичної репрезентації інформації. Вони «належать до специфічної групи онімної лексики, функційне призначення якої – диференціювати індивідуальні об'єкти, уявити їхню специфіку»⁴. Онімікон окресленого дискурсу охоплює назви телевізійних передач, проєктів, серіалів, фільмів, рубрик, студій, каналів тощо.

Кожна телевізійна передача, як і будь-який інший телепродукт, має свою індивідуальну назву, яка є її візитівкою, своєрідною сполучною ланкою між самою програмою та глядацькою аудиторією. Головне завдання назви – привернути увагу потенційного телеглядача, встановити з ним контакт, створити емоційну схильність, сформувані установку на перегляд телепередачі, виправдати очікування-прогноз щодо її змісту.

У сучасній лінгвістиці місце назв телепередач у системі мовних засобів визначається по-різному. Більшість дослідників розглядають даний клас власних імен серед ідеонімів, відносячи їх до розряду гемеронімів, що охоплюють всю сукупність власних імен засобів масової комунікації: найменування періодичних друкованих видань (газет, журналів, інформаційних бюлетенів та ін.), радіо– та телепередач, кінохронікальних програм тощо⁵. Назви телевізійних каналів мають багато спільного з назвами установ, адже за кожною з них стоїть колектив, об'єднаний спільними цілями та ідеями, що втілюються в телевізійному продукті. Ця схожість не випадкова: обидва типи пропріативів виконують функцію ідентифікації та маркування певного соціального суб'єкта.

М. Торчинський назви телепрограм називає *телевізіонімами* і кваліфікує їх як один із сегментів ідеонімного поля, що включає власні імена, пов'язані з духовною сферою людини (назви літературних творів,

⁴ Баган М. П. Проблема культури онімотворення в сучасному українському телевізійному просторі. Український смисл. 2018. № 1. С. 183–184.

⁵ Vasilyeva O. Denotative-nominative typology of english ideonyms. Одеський лінгвістичний вісник. 2018. Вип. 12. С. 3–8.

газетні заголовки, назви творів образотворчого мистецтва, найменування кінофільмів тощо)⁶.

Оскільки телевізіоніми виконують не тільки інформаційну, а і яскраво виражену рекламну функцію, деякі лінгвісти зараховують дані онімічні одиниці до рекламних імен, розглядаючи їх поруч із такими власними іменами, як назви підприємств, фірм, компаній, товарів тощо. О. Зосімова та О. Лісна зазначають, що «цей вид онімів належить до більш широкого класу рекламних імен та характеризується чіткою прагматичною спрямованістю. Телевізіонімам, як правило, притаманні індивідуальність, умотивованість, подекуди словотвірна оригінальність. Саме врахування цих критеріїв допомагає створити назву, яка буде яскравою й вирізнятиме програму на тлі інших однакових телепередач»⁷. В умовах жорсткої конкуренції на телевізійному ринку назва стає важливим фактором, що визначає успіх телепродукту, впливає на його популярність та позиціонування в медіапросторі.

Концептуально іншим є підхід, у якому назви, зокрема і власні імена телевізійних програм, кваліфікуються як текстові одиниці мінімального формату. Вважати назви телепередач одиницями текстового порядку дають підстави такі типологічні параметри, як смислова й структурна цілісність, комунікативна установка, прагматична достатність, співвіднесеність з екстралінгвістичної ситуацією та ін. Окрім цього, можна виділити й інші ознаки, властиві власне малоформатним текстам: невеликий обсяг, інформаційна недостатність, компресія, прагматична функціональність особливого роду та смислова неоднозначність. Отже, назва, поєднуючи в собі ознаки двох рівнів функціонування мови (номінації та предикації), займає проміжне положення між словом та висловлюванням. Таким чином, особливий статус назв телепередач зумовлений органічним поєднанням номінативних та комунікативних властивостей.

Серед специфічних рис, що відрізняють дані одиниці від іншої ономастичної лексики, слід відзначити їхню недовговічність, спричинену постійними змінами в житті суспільства. Назви телевізійних передач характеризуються обмеженим часовим періодом існування в комунікативному просторі. Якщо програма закривається або змінює концепцію, її назва перестає функціонувати. Телевізійні компанії можуть міняти назви передач у рамках оновлення бренду, щоб залучити нову аудиторію або відповідати сучасним вимогам медіаіндустрії. Назви можуть бути замінені через авторські права, зміну власників телеканалів

⁶ Торчинський М. М. Власні назви телепередач: структура, словотвір, мотивація. Записки з ономастики. 2015. Вип. 18. С. 670.

⁷ Зосімова О. В., Лісна О. І. Мотивація назв британських телевізійних програм. Лінгвістичні дослідження. Харків, 2021. Вип. 55. С. 14.

або інші правові аспекти, що впливають на тривалість використання певного бренду.

Специфіка ідеонімів як власних імен детермінує функційний потенціал цих мовних одиниць⁸. Функції даного підкласу пропріативів, до яких належать і найменування телепередач, виходять далеко за межі простого іменування – вони є потужним засобом комунікації та впливу. Онімичні одиниці в межах телевізійного простору функціонують як семантичні маркери, що несуть у собі комунікативну, когнітивну та культурну інформацію. Вони «відіграють роль своєрідних кодових знаків»⁹, які формують перше враження про програму ще до її перегляду, викликають очікування щодо її змісту, виступають носіями певного смислового навантаження.

Телевізіоніми, як і інші оніми, виконують різноманітні мовні, мовленнєві й екстралінгвальні функції¹⁰. Серед основних функцій номінацій у телевізійному дискурсі виділимо такі, як:

- *номінативно-ідентифікаційна*: телевізіоніми допомагають розрізняти телепрограми, канали, виокремлювати їх серед безлічі інших, забезпечують унікальність телевізійних продуктів;

- *інформативна*: назва може давати уявлення про зміст, жанр, формат або концепцію телепередачі, відображати основну ідею або тематику телепрограми, серіалу, документального фільму, що дозволяє глядачеві зорієнтуватися в телевізійному просторі та зробити усвідомлений вибір;

- *атрактивна*: оригінальна, інтригуюча чи навіть провокаційна назва може викликати інтерес і певні очікування в глядачів, стимулювати в них бажання переглянути контент;

- *реklamно-маркетингова*: номени впливають на привабливість телевізійного продукту, сприяють кращій його запам'ятовуваності та популяризації;

- *емоційно-експресивна*: телевізіоніми можуть викликати певні асоціації, почуття, емоційні реакції, налаштовувати аудиторію на потрібний лад, формувати глядацьке ставлення;

- *культурно-символічна*: деякі назви набувають у медіапросторі нових конотацій, символічного значення, виступають елементами культурного коду.

⁸ Карпенко О. Ю., Голубенко Л. М., Васильєва О. О. Функційне навантаження ідеонімів. Записки з ономастики. 2018. Вип. 21. С. 118.

⁹ Пахненко І. І., Телстова С. Г. Особливості функціонування онімів в анекдотах. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації : зб. наук. праць. Київ : ТНУ, 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 63.

¹⁰ Насакіна С. В. Структура та функціональне навантаження власних назв у рекламних текстах фармацевтичних препаратів: дис.... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2014. С. 128–130.

Отже, назва телепередачі – це багатофункціональна одиниця, яка відіграє важливу роль у комунікації між телеканалом та глядацькою аудиторією.

2. Структурна організація онімної складової теледискурсу

Різноманітність функцій назв телепередач змушує творців цих онімів шукати більш придатні для їх реалізації форми, щоб у стислому, концентрованому вигляді передати зміст програми, її тематику. Так, номінативна функція сприяє вибору називного відмінка іменника, який відсилає до контексту передачі, називає її тему, ідею, концепцію, головну дійову особу, ведучого тощо: «*Підсумки*» (Прямий); «*Гроші*» (1+1); «*Здоров'я*» (11 канал); «*Інсайдер*» (ICTV); «*Холостяк*» (СТБ); «*Самооборона*» (Перший); «*Диктатори*» (24 канал); «*Зірки*» (К 2) тощо.

Іноді цю функцію виконують заголовки, виражені іншими частинами мови (субстантивованими прикметниками, числівниками, займенниками, прислівниками): «*Краці*», «36,6» (11 канал); «*Ми*» (24 канал); «*Наші*» (D 1); «*Спільно*» (Перший); «*Удвох*», «*Нормально*» (7 канал); «*Вчасно*» (tvFM); «*Актуально*» (Київ). Як правило, у заголовній позиції використовуються слова, що несуть основне смислове навантаження та є ключовими для розуміння змісту передачі.

Досить частотними вважаються й номінативні назви, презентовані словосполученнями на чолі з іменником у називному відмінку. Структурна цілісність таких найменувань реалізується на основі граматичної пов'язаності мовних одиниць, що утворюють назви. Здебільшого компоненти назв телепередач об'єднуються підрядним зв'язком. Найчисленнішу групу серед них утворюють оніми, елементи яких пов'язані узгодженням:

а) з головним словом – загальною назвою: «*Смачне інтерв'ю*» (Прямий); «*Корисні підказки*» (TET); «*Велике фотополування*» (Перший); «*Жіночі розмови*» (Sirius); «*Великі мрійники*» (Світло); «*Випадковий свідок*» (HTH);

б) із власним іменником у ролі стрижневого слова: «*Містична Україна*», «*Бандитська Одеса*» (Мега);

в) із субстантивованими лексичними одиницями в ролі головного слова: «*Всі свої*» (Sirius); «*Переломні 90-ті*» (HTH).

Не менш поширені також найменування з керуванням:

а) безпосереднім, у якому форма залежного слова не має прийменника; більшість назв цього типу будується за схемою іменник + іменник у Р. в.: «*Правила виживання*» (Інтер); «*Секрети музеїв*» (Світло); «*Смаки культур*», «*Картини світу*» (D 1); «*Теорія зради*» (TET).

Частотні також конструкції, побудовані за моделлю числівник + іменник у Р. в.: «52 вікенди» (Перший); «100 чудес світу» (Світло); «Шість соток» (Інтер); «Чотири весілля» (ТЕТ). Зафіксовані й інші моделі з безприйменниковим керуванням, але вони поодинокі, наприклад: «Ошукані наукою» (Сігма); «Стоп корупції» (5 канал); «7 Я» (7 канал);

б) прийменниковим, коли управління здійснюється за допомогою прийменника: «Щоденники для батьків» (СТС); «Дім на заздрість усім» (К 2); «Кохання на виживання» (Новий канал); «Казка з татом» (Плюс Плюс); «Риболовля з дядьком Федором» (Трофей). Часто зустрічаються й прийменникові конструкції з антропонімами в О. в., що називають імена та прізвища телеведучих: «Прямий ефір зі Світланою Орловою» (Прямий); «#Музlove з Любою Морозовою» (Перший).

Назви з приляганням нечисленні. Як правило, компонент, що прилягає, виражений прислівником: «Одруження наосліп», «Світ навиворіт» (1+1), рідше – інфінітивом або незмінним прикметником: «Право знати» (Глас); «Стенд-Ап шоу» (Новий канал).

Зафіксовані також ускладнення називних конструкцій означеннями, вираженими прикметниковими зворотами: «Серце, віддане дітям» (7 канал).

Аналіз назв телепередач засвідчив, що номінативна конструкція, тобто іменник у називному відмінку або словосполучення зі стрижневим словом у цій формі, є найпоширенішим типом даних онімів. Такі найменування характеризуються інформативною насиченістю, узагальненою семантикою, максимальною понятійною навантаженістю.

Останнім часом у функції заголовків нерідко виступають вільні синтаксеми – некеровані відмінкові та прийменниково-відмінкові форми іменника, які є самостійними семантико-синтаксичними одиницями, що можуть вживатися поза рамками словосполучення: «На власні очі» (Інтер); «На посту» (7 канал) та ін. Це свідчить про те, що в назвах телепередач знаходять свій відбиток тенденції, характерні для літературної мови на сучасному етапі її розвитку. Найбільш активні в заголовній позиції синтаксичні форми місцевого відмінка з прийменником у або на зі значенням ситуативу: «У пошуках істини» (Світло); «На колесах» (Sirius); орудного відмінка з прийменником під зі значенням локативу: «Одного разу під Полтавою» (ТЕТ); знахідного відмінка з прийменником про з деліберативним значенням: «Про військо» (5 канал); «Про найголовніше» (Інтер); знахідного відмінка з прийменником на: «На трьох» (ICTV).

Набагато рідше спостерігаються назви телепрограм, компоненти яких складають сурядний ряд: «IT і люди», «Зрада або перемога» (Brain TV); «Мисливець і здобич» (Мега); «Людина і право» (Espresso TV);

«Зважені та щасливі» (СТБ); «Просто та смачно» (D 1). Як засвідчують приклади, у подібних онімах використовуються різні частини мови – іменники, займенники, субстантивовані слова, прислівники, прийменники тощо.

Значний сегмент онімічного простору теледискурсу становлять односкладні речення дієслівного типу. Найчастіше зустрічаються означено-особові речення, де вся увага зосереджена на дії: «*Люблю готувати*», «*Готуємо разом*» (Інтер); «*Повіdomляємо*», «*Пишемо історію*» (Світло); «*Говоримо польською*» (Аверс); «*Житимемо*» (5 канал), «*Дочекаюсь*» (Дім), а також інфінітивні конструкції, що володіють багатою палітрою непрямо виражених модальних значень (обов'язку, бажаності, можливості, прохання, поради тощо): «*Вивчити в Україні*» (D 1); «*Як дивитися кіно?*» (Перший). Меншою мірою представлені неозначено-особові речення («*Як будували замки*» (Мега)) та безособові конструкції («*Зроблено з вторинної сировини*» (Discovery); «*Стосується кожного*» (Інтер)).

Досить часто синтаксична структура телевізійонімів відповідає двоскладному реченню: «*Все буде добре*» (СТБ); «*Україна має талант*» (Оце); «*Є привід!*» (Сігма); «*Світ чекає відкриттів*» (Плюс Плюс); «*Неможливе можливе*» (Наука); «*Гордон Рамзі готує вдома*» (К 2). У таких онімах чітко простежується інформативна функція: назва інформує телеглядачів про зміст передачі, її ідейний задум.

Цікавим прийомом, який привертає увагу аудиторії, є використання в назвах неповних речень: «*Новини... до дошки!*» (Прямий); «*Один за всіх*» (СТБ); «*Один за 100 годин*» (К 2); «*Ранок у мегаполісі*» (Київ); «*Аферисти в сітях*» (Новий канал); «*Уся правда про ваше здоров'я*» (Sirius); «*Все про спорт*» (Аверс). Переважна частина прикладів нашої вибірки – еліптичні речення. Такі назви яскраво демонструють реалізацію в сучасних мовах закону мовної економії. Вони сприяють концентрації уваги телеглядачів на змісті передачі.

Складні речення як заголовний комплекс зустрічаються в телевізійонімах рідко. Причиною низької частотності складних конструкцій у назвах передач є вимога лаконічності форми. Зафіксовано кілька онімів, побудованих за моделлю безсполучникового складного речення: «*Посміхніться, вам це личить*» (Бігуді); «*Він працює, вона керує*» (TET), а також назв, що є складнопідрядними реченнями з максимально короткою головною частиною: «*Там, де нас нема*» (Мега).

Особливу групу утворюють так звані осколкові конструкції, подібні за структурою до підрядної частини складнопідрядного речення. Дані референти, хоч і не мають граматичних зв'язків, характерних для підрядних речень, здатні функціонувати як самостійні структурно-семантичні одиниці: «*Як працюють міста*» (Перший); «*Коли ми вдома*»

(Оце). Відсутність головної частини спонукає глядача її відтворювати, домислювати. Такі ізольовані підрядні частини займають проміжне положення між простими та складними реченнями.

Синтаксичні засоби мають широкі можливості для реалізації основних функцій назв у телепросторі. Крім функціонально-стилістичного призначення, вони несуть ще й додаткове експресивне навантаження. Досить ілюстративні щодо цього фігури експресивного синтаксису, уведення яких до назви телевізійної передачі стимулює глядача до її перегляду за допомогою формування в нього інтелектуальної та експресивної реакції.

Зробити назву телепрограми яскравою, ефектною допомагають окличні речення: «*Я зняв!*» (ICTV); «*О, спорт!*» (7 канал); «*Абзац!*» (Новий канал); «*Все буде смачно!*» (Оце); «*Знай більше!*» (Аверс); «*Говоримо легко!*» (11 канал).

Стилістично значущими в назвах телепередач є і спонукальні висловлювання, що мають своїм фокусом каузовану дію: «*Мандруй своє*» (Espresso TV); «*Малюй з Грибо*» (Піксель); «*Бережись автомобіля*», «*Поговори про мене*» (11 канал). Такі номінації, цільова установка яких передбачає спонукання до дії, безпосередньо звернені до адресата, тому часто називаються «назвами непрямого впливу».

У сучасному телепросторі в ролі заголовків нерідко виступають питальні конструкції, які є засобом створення ефекту несподіванки, невизначеності, що стимулює перегляд телевізійної програми: «*Воно вам треба?*» (Sirius); «*Дивно чи ні?*» (Наука); «*Як це працює?*» (Суспільне Культура); «*Хто зверху?*» (Новий канал); «*Що могло піти не так?*» (Discovery). Безпосередньо адресовані до телевізійної аудиторії, питальні конструкції виконують функцію привернення уваги та функцію впливу.

Особливий інтерес викликають незакінчені за змістом речення, перервані висловлювання з трьома крапками, що створюють напруженість, інтригу, ефект недомовленості: «*А чи знаєте ви, що...*» (К 1); «*Ранок. Ми всі...*» (Прямий); «*В гостях у...*» (Brain TV).

Використовуються в назвах телепередач і речення, що є формулами мовленнєвого етикету, або контактиви: «*Будьте здорові*» (11 канал); «*Доброго ранку, країно!*» (Перший). Подібні назви орієнтують на контакт із телеглядачами, створюють емоційне тло доброзичливості, ширості. Звернення до певної аудиторії надає таким онімам жвавості, експресивності, зближує із глядачем, дозволяє йому відчувати свою причетність.

До групи експресивних синтаксичних одиниць віднесемо й конструкції з перериванням синтагматичного ланцюжка, наприклад з називним теми: «*Афганістан: привабливе життя Талібану*» (Армія).

Близькі до них назви з підзаголовком, що звужує, конкретизує тему («Схеми: корупція в деталях» (Перший); «Актуально: економіка, політика, соціум» (5 канал); «Холостяк. Як вийти заміж» (СТБ); «Мобільна лазня на полігоні: чому це важливо і як це працює»), а також назви у формі приєднувальних конструкцій, які виражають різні змістові та експресивно-стилістичні відтінки для підкреслення зовнішніх рис людини, окремих деталей предметів, явищ тощо, чим сприяють посиленню гнучкості та виразності мовлення («Поліція воює. І воює добре» (Армія)). Широке поширення подібних сегментованих структур у назвах телепрограм зумовлено тенденцією до розчленованості висловлювання, яка характерна для сучасного синтаксису.

3. Прагматичний потенціал засобів мовної виразності для реалізації комунікативних функцій телевізійонімів

Назва – це перший знак будь-якого телепродукту. Вона має бути яскравою, помітною, запам'ятовною, тому що на неї насамперед звертає увагу потенційний глядач. Цьому знаку відводиться особлива роль, яка визначається його багатоаспектною прагматичною орієнтацією та поліфункціональністю.

Прагматичність назв телепередач, як і заголовків тексту, обумовлена їхньою тристоронньою орієнтацією: проспективністю (орієнтація на наступний зміст), автоцентричністю (реалізація авторських інтенцій, авторського бачення світу) та антропоцентричністю (орієнтація на адресата – задоволення його інформаційних, естетичних та духовних потреб). Все це перетворює назву телепродукту на потужний засіб прагматичного впливу.

Ключовим поняттям у дослідженні прагматичного потенціалу назв телепередач є «ономастична конотація» слів чи словосполучень, що входять до складу номінації. Під цим терміном дослідники розуміють складний макрокомпонент семантики оніму, що має як екстралінгвістичну, так і інтралінгвістичну природу. Актуалізаторами ономастичної конотації є два елементи – соціальне, культурно-історичне або емоційне тло самого оніму та коннотативні компоненти значення лексичної одиниці, покладеної в основу оніму при його створенні. Ці складові допомагають назвам виконувати свої основні мовленнєві та соціальні функції, серед яких важлива роль відводиться атрактивній функції, пов'язаній зі здатністю оніму виступати мовним засобом управління увагою аудиторії. Реалізувати ці складні завдання допомагають різні засоби (прийоми) мовної виразності.

Аналіз назв телепередач засвідчив, що за частотою вживання в даних онімах чільне місце займає алюзія – прийом, який полягає у співвіднесенні створеної текстової одиниці з будь-яким

прецедентним фактом. Назви, що містять алюзію, крім прямого змісту мають другий план, який змушує слухача звернутися до тих чи інших спогадів, відчуттів, асоціацій, знань. Прецедентні феномени, створюючи двоплановість, служать цілям мовної гри різного роду, тому номінації, у яких присутні інтертекстуальні посилання, первісно експресивні. Залучаючи глядача до гри, такі назви апелюють до фонових знань глядача і цим пробуджують інтерес до самої передачі. У цьому контексті прецедентні референти «розглядаються як одиниці не тільки когнітивного, а й комунікативного рівня»¹¹.

Прецедентними фактами можуть бути:

- назви різних телепередач, теле– та кінофільмів, наприклад: «*ШУСТРОВА LIVE*» (Espresso TV) – асоціація з ток-шоу Савіка Шустера; «*Дачна відповідь*» (К 2) – конверсив назви телепередачі «Квартирне питання»; «*Джедаї. Воїни добра*» (2+2) – алюзія до кінофільму «*Зоряні війни*», ключовими персонажами якого є джедаї – лицарі-миротворці;

- імена персонажів та назви літературних творів: «*Ромео і Джульєтта з Черкас*» (ТЕТ), «*Ревізор*» (Новий канал); «*Енеїда*» (Перший); «*Багач – бідняк*» (ICTV) – в основі даних номінацій лежать однойменні літературні твори;

- історичні події, політичні факти, наприклад: «*Золота лихоманка*» (Discovery) – назва передачі у формі реаліті-шоу, що відсилає до відомого періоду історії Америки;

- крилаті слова та вирази, наприклад: «*Еврика!*» (ICTV) – вигук, який приписується давньогрецькому математику Архімеду;

- назви ігор, наприклад: «*Вірю – не вірю*» (К 1) – програма названа за аналогією з картковою грою «вірю-не-вірю», основною рисою якої є вміння блефувати чи розгадати обман суперників.

За способом застосування в телепросторі алюзії можуть бути дослівними та трансформованими. Дослівні алюзії більш «впізнавані». Вони «забезпечують», як правило, односпрямовану орієнтацію глядача на подальший зміст програми. Проте дуже часто метафорично трансформований зміст назви реалізується лише в нерозривному зв'язку із вже сприйнятим (або сприйманим) телепродуктом, тобто ретроспективно. Так, назва телепередачі «*Аналіз крові*» налаштовує потенційних глядачів на зміст медичного характеру. Але суть передачі – інтерв'ю особистого спрямування з відомими людьми.

Досить поширеними є трансформовані алюзійні назви. Найбільш продуктивний спосіб модифікації прецедентних одиниць – заміна

¹¹ Пахненко І. І., Телстова С. Г. Феномен прецедентності в анекдотах та жартах. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації : збірник наукових праць. Київ : ТНУ, 2022. Том 33 (72). № 5. С. 58.

компонентів, чи лексична субституція. Найчастіше трансформація виявляється в заміні одного компонента: «Слідство вели екстрасенси» (СТБ), «Одного разу під Полтавою» (ТЕТ), «Бандитська Одеса» (Мега).

Рідше зустрічається повна заміна компонентів оніму або більшої його частини, наприклад: «Дачна відповідь» (К 2); «Вісім днів, які створили Рим» (Viasat History). Важливою умовою таких заміन є суворе дотримання синтаксису, ідентичного прецедентному, а також використання прецедентного тексту, відомого широкої аудиторії, інакше алюзія може бути не зрозуміла, а натяк не розгаданий.

Яскравим прийомом, що привертає увагу потенційного глядача, є й маніпулювання засобами графіки (використання латиниці, розділових знаків, математичних знаків, різних символів, капіталізація – шрифтове виділення сегмента слова тощо): «Фолк-music», «КіноWALL», «#NeoСцена» «#ВУкраїні» (Перший); «Ух ти show», «Бідняков +1», «TiBi-азбука» (К 1); «Облом.ua» (2+2); «Чистonews» (1+1); «ЛавЛавCar», «17+» (ТЕТ); «ДніPROсплав», «Рибалка сьогодні XL», «F-Новинки» (Трофей), «Війна & Психологія. Як перебороти страх?» (Армія). Такі випадки гри із графічними засобами мови прийнято називати графодеривацією, а самі одиниці – графодериватами, або графічними okazіоналізмами.

Використовується в назвах телепередач і фонетична гра, яка створюється за рахунок повного або часткового збігу звучання різних слів, наприклад: «Хата на тата» (СТБ); «Наші без Рашиї» (Дім); «Тест на стрес. Полігон» (Армія); «Знімала мама» (Плюс Плюс); «Зірки-малюки», «Мія і я» (Піксель); «Дача бородача» (К 2). Цікавим прийомом є також використання назв-одиниць, що відтворюють дитяче мовлення: «Каляки-маляки» (Піксель), а також звуконаслідування: «Гав-Гав-Гав», «Хі та Ха» (Піксель).

Як показують спостереження, практично всі рівні мови мають значний потенціал для реалізації функцій назв у телепросторі. Проте найбагатший – лексичний. Він презентований:

– різними тропами: метафорою («Веселі саморобки» (Піксель), «Двоколісні хроніки» (ТЕРА), «Зона ночі» (Новий канал), «Царство грибів», «Солодка дача» (Дача), «Смачні історії» (Перший), «Територія здоров'я» (Відікон), «Битва салонів» (ТЕТ)); метонімією («Доброго ранку, країно!» (Перший), «Ранок з Інтером» (Інтер)); персоніфікацією («Київ тримає удар» (Київ)); оксюмороном («Моє чуже життя» (1+1)); – неологізмами та okazіоналізмами: «Інсайдер» (ICTV);); «Зіркануті», «Єврочекін» (НЛО TV), «Спортінг» (Трофей); «ІПСО» (Київ «Стрім» (Армія);

– спеціальною лексиною різних сфер: *«Посттравматичний синдром»* (Перший); *«Речдок»* (Інтер); *«Громадянська оборона»* (ICTV); *«Склад злочину»* (НТН);

– стилістично знижені одиниці: *«Танька і Володька»* (1+1); *«Чистоплюй»*, *«Роздобай»* (НЛО TV), *«Шиканемо»* (Sweet.tv).

– явищем детермінологізації, тобто переходом терміна до розряду загальноновживаних слів та набуття ним переносного значення: *«Ліга сміху»* (1+1); *«Блокпост шоу»* (Дім); *«Спецпризначенці тваринного світу»* (Суспільне Культура). Наведені приклади демонструють процес детермінологізації у формі метафоризації.

У репертуарі образних засобів, що допомагають якомога привабливіше «упакувати» телевізійний продукт, важливе місце займають стійкі звороти, що апелюють до емоційного та асоціативного сприйняття, кліше, образні штампи, лексикалізовані словосполучення, що позначають актуальні політичні, соціальні та культурні реалії: *«Якщо чесно»* (ТЕТ); *«Чекаємо в гості»* (ТЕРА); *«Світське життя»*; *«Круті 90-ті»* (НТН); документальний цикл *«Пліч-о-пліч»* (Перший); ток-шоу *«Свобода слова»*. Улюбленим прийомом використання фразеологізмів у номінаціях телевізійних передач є трансформація їхнього компонентного складу: *«Подорож на край Всесвіту»* (Мега); *«Перший на селі»* (Перший); *«Там, де нас немає»* (Мега); *«Однією правою»* (Дім).

У назвах телепрограм задіяний також ігровий потенціал морфологічних засобів, хоча й не настільки активно, як лексичних. Особливу цікавість викликають конструкції з порушенням морфологічних норм: *«Незвичайні культури»* (Суспільне: Суми); *«Екси»* (Новий); використанням власних назв – прізвиськ відомих політиків, телеведучих тощо: *«Тиждень з Аллою Мазур»* (ТСН); *«Мандруй Україною з Дмитром Комаровим»* (1+1); *«ШУСТРОВА LIVE»* (Espresso TV); поліптотомом – повтором слова в різних відмінкових формах: *«Що на що клясе?»* (Трофей); *«Все про все»* (Маххі); повтором однакових граматичних форм різних дієслів: *«Не сиди, посади»*, *«Твори. Дивуй»* (Дача).

Серед стилістичних прийомів, які часто використовуються в назвах телепередач, слід зазначити:

– апосіопезу – умовчання, недомовленість фрази, навмисний обрив висловлювання (письмовим виразом фігури замовчування є багатокрапка), наприклад: *«А чи знаєте ви, що...»* (К 1), *«Новини ... до дошки!»* (Прямий). Такий прийом створює напруженість, інтригує, спонукає глядача до домислення, надає можливість роздумувати, про що могло йтися в телевізійній програмі;

– полістилізм – зіткнення в одній конструкції лексичних одиниць різної стильової приналежності (книжкових і розмовних, високих і

знижених, термінів і жаргонізмів): «*Наукові приколи*» (Discovery); «*Xim-парад зашкварів*» (Прямий). Синтез різностильових елементів має яскраво виражену прагматичну спрямованість: програми призначені різнорідній масовій аудиторії телеглядачів.

4. Роль числівників в ономастиконі телевізійного дискурсу

У сучасній картині користування мовою досить чітко простежується тенденція до дедалі більшого вживання чисел (і цифр як субститутів). Така активність у мові компонентів із кількісно-числовою семантикою відбиває моду на цифрові позначення й кількісні характеристики різних явищ дійсності. Дослідники кваліфікують експансію числа, властиву сучасній епосі, як ономастичний феномен, який неможливо передбачити за своїми наслідками. У цьому аспекті важливим є вивчення ролі та місця числівників в ономастиконі телевізійного дискурсу.

Числівники є універсальним засобом позначення кількості в його найширшому розумінні. Підставою для онімічної номінації може стати будь-яке з їх значень – абстрактне число, кількість предметів, порядковий номер предмета, невизначена кількість або культурний символ.

Традиція використання числівників в ономастичному просторі телевізійного дискурсу намітилася вже давно. Вони активно використовуються в назвах телевізійних каналів і, відповідно, оформленні їх логотипів, які є найважливішим елементом іміджу телеканалів та засобом для їхньої ідентифікації на телеринку. При цьому спостерігається різноманітність варіантів структурної та графічної презентації: самостійне вживання числівника (*Перший*, 16/12), кількісно-іменне поєднання (*365 днів ТБ*), поєднання порядкового числівника з іменником або прикметником (*5 канал*, *24 канал*, *Третій цифровий*), використання числівників-прикладок (*Київ24.news*, *Спорт 1*, *Футбол 2*), поєднання числівників з математичними знаками та іншими символами (*5+*, *7+*, *100+*, *360°*), «математизовані» вирази, що нагадують арифметичні обчислення (*1+1*, *2+2*), літерно-цифрове поєднання (*K1*, *K2*, *D1*), поєднання числівників із абревіатурами (*TV1000*, *СК 1*), поєднання числівників із лексичними одиницями в латинській графіці (*4ever Music*), графема на зразок лігатури, утворена шляхом об'єднання частини літери й цифри (логотипи музичних телеканалів *M1* та *M2*). Як правило, у назвах телеканалів числівники (і кількісні, і порядкові) мають цифрову фіксацію – арабську, яка переважає, чи римську. Логотипи деяких телевізійних каналів передаються двоюко (*TV-XXI* та *TV-21*).

Цифри є одними з найчастіше використовуваних елементів при створенні назви та логотипу телеканалів, як загальнонаціональних, так і регіональних: *5 канал*, *7 канал* (Одеса), *9 канал* (Дніпро), *11 канал*,

12 канал (Луцьк), 21 канал (Ужгород), 33 канал (Хмельницький), 35 канал (Миколаїв). Це пов'язано з тим, що цифри є універсальними та інтернаціональними, вони однаково пишуться різними мовами. Коротка назва, що містить цифру, просто звучить, легко читається та добре запам'ятовується. А саме це є базовим критерієм успішності назви. Показово, що багато каналів, здійснюючи ребрендинг, змінюють «стару» назву на «нову», що включає компонент із числовим значенням. Так, канал *PRO BCE* переформатувався з розважального на інформаційний, змінивши назву на *8 канал*. Переоформив логотип і телеканал *RTI*. Тепер він називається *4 канал*. Презентуючи цю дефініцію, представники телекомпанії пояснили, що називання телеканалу цифрою є загальносвітовою практикою неймінгу інформаційних каналів, а цифра 4 була вільною в українському телевізійному просторі. Цікаво, що цей числівник зустрічається і в найменуваннях деяких телепрограм каналу: «44 хвилини», «Четверта влада», «4K», «4есно». В останньому прикладі спостерігається прийом цифровиділення, який полягає в заміні першої букви цифрою 4. Мовна гра тут заснована на візуальній схожості графічного зображення букви Ч і цифри 4, а також частковому збігу звучання частини слова і цифри. Так само оформлено й логотип каналу *4ever Music* – цифра 4 замінює частину англійського слова *forever*, назва перекладається як «Музика назавжди». Подібні інновації ефективно виконують своє прагматичне завдання – забезпечувати експресивність телевізійніма, привертати увагу глядацької аудиторії. Саме тому телевізійники полюбляють включати логотипи-числівники в назви телепрограм (наприклад, «Сніданок з 1+1» (1+1); «День на 7-му» (7 канал); «Вечір на 8 каналі» (8 канал); «Новини D1» (D1); «Вікенд на 12-му каналі» (12 канал); «Осінь на 33-му» (33 канал)). Такий комунікативний прийом фокусує увагу телеглядачів на приналежності передачі до певного каналу, полегшує запам'ятовування адресатом його назви, підвищує впізнаваність у соціумі, що важливо в умовах жорсткої конкуренції телеканалів.

Аналіз показав, що логотипи каналів, які містять числівники, певним чином мотивовані та можуть мати символічний характер. Так, назва *Перший* (повне найменування – *Перший канал Суспільного мовлення*) символізує першість каналу за часом початку мовлення (прийшов на зміну державному каналу, який віщав з 1939 року під логотипами *УТ* (1951–1972), *УТ-1* (1972–1998), *Перший національний* (1998–2015), *UA: Перший* (2015–2022)) та за статусом (це перший національний телеканал). Включення до складу назви телевізійного каналу числівника *перший*, що підкреслює його унікальність та абсолютну перевагу, перетворює телевізійнім на яскравий іміджевий засіб, який виконує експресивну функцію, слугуючи візуальним повідомленням про місію,

призначення телеканалу, а також імпресивну функцію, впливаючи на потенційного телеглядача: *Перший Західний, Перший Міський, Перший Автомобільний, Перший Козацький*. У подібних назвах, крім кількісного значення слова *перший*, актуалізуються і його якісні значення «який перевершує всіх інших в якому-небудь відношенні; найбільший, найкращий, найвидатніший», «який не існував до певного моменту, якого не було раніше»¹². Логотипи *24 канал* та *36,6 TV* символізують спрямованість телеканалів: *24 канал* – це перший в Україні цілодобовий канал новин, *36,6 TV* – пізнавальний канал про здоровий спосіб життя та позитивне мислення. У цьому випадку можна говорити про металінгвістичну функцію логотипу, що являє своєрідний інформаційний код, за допомогою якого можна визначити змістову домінанту телевізійного контенту каналу. Логотип *1+1* відбиває слоган каналу – «*Ти не один*», розрахований на емоційне сприйняття телеглядача, який мимоволі асоціює себе з широкою телеаудиторією (тут *один* семантично співвідноситься з прикметником *самотній*). Ця фірмова фраза, що містить чітку концепцію каналу, часто використовується в його роликах, а також у назвах деяких телепроектів («*25 років. Ти не один*» – програма, присвячена 25-річчю ювілею каналу 1+1). Подібні найменування виконують не тільки інформаційну, а й рекламну функцію.

Телеканали, що входять до одного холдингу, можуть мати аналогічний логотип (*2+2* – канал входить до медіаконгломерату «*1+1 Media*»). Канали однакового змісту з метою диференціації використовують у своїх назвах числівники-прикладки (*К 1, К 2*; музичні канали *М 1, М 2*).

Телевізійні, що мають у своєму складі числівники, у структурному відношенні являють собою, як правило, поєднання іменників з числівниками різних розрядів:

– власне кількісними в цифровій та словесній формі («*4 весілля*» (TET), «*6 кадрів*» (OstWest); «*Факти тижня. 100 хвилин*» (ICTV); «*52 вихідні*» (Перший); «*180 градусів*» (33 канал); «*11000 км з Русланом Веріном*» (7 канал); «*Музейні загадки: 119 мумій і не тільки*» (Discovery)). Як правило, такі конструкції будуються за моделлю числівник + іменник у Р. в. Рідше зустрічається ізольоване вживання числівників (телепроект «*7218*» (D1); «*316*» (33 канал)) та назви, які включають кількісні числівники, що не поширюються іменниками:

¹² Словник української мови у 20 томах. Т. 12 / Уклад. Шевченко І. В., Білоноженко В. М., Бріткова К. В., Загнітко А. П., Заїка Н. М. та інші; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2021. URL: <https://sum20ua.com/?page=2339&searchWord=%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9&wordid=74790>

«**Один за всіх**» (СТБ); «**До 36 і більше**» (36,6 TV); «**Посмішка на 1000000**» (8 канал); ток-шоу «**Більше двох**» (D1);

– порядковими (телепередачі «**Перша смуга**» (Перший); «**Перші леді**» (Світло); «**Четверта влада**» (4 канал); «**П'ята колонка**» (Прямий); «**Восьме почуття**» (8 канал)). Елементи телевізійонімів такого типу зазвичай пов'язані узгодженням. У деяких назвах телепередач субстантивовані порядкові числівники виступають у ролі стрижневого слова: «**Переломні 80-ті**», «**Нью-Йорк. Ревучі 20-ті**» (OstWest));

– збірними (наприклад, фільм «**П'ятеро друзів**» (К 1)). На відміну від власне кількісних числівників, які в телевізійонімах практично завжди використовуються в поєднанні з іменниками, збірні числівники можуть вживатися і без них (телепрограма «**Пригоди на колесах. П'яте колесо на п'ятьох**» (Discovery); телесеріал «**Двоє у новому домі**» (СТБ);

– дробовими («**36,6**» (11 канал); «**Висота 307,5**» (Перший)).

Як бачимо, у подібних номінаціях переважають власне кількісні числівники. Це пов'язано з їхньою здатністю виражати значно більше, ніж інші розряди, кількість смислових відтінків: акцентування уваги на кількості, інформація про яку важлива в якомусь відношенні, вказівка на велику чи малу кількість, характеристика явища через кількість, емпатичне значення тощо. Кількісні числівники в більшості випадків представлені цифрами, що зумовлено такими прагматичними установками, як привернення уваги потенційного глядача та економія графічних засобів. Остання пов'язана з жанрово-обумовленою лапідарністю телевізійонів. Ця особливість пояснює цифрову фіксацію й порядкових числівників (спортивна програма «**Огляд 1-го ігрового дня. Ліга Націй УЄФА**» (Футбол 2), музична передача «**Дисотека 80-х**» (НТН), художній фільм «**13 район**» (Єврокіно). У перших двох прикладах після цифр використовуються буквені наращения.

Крім первинної функції вказівки на кількість і порядок при лічбі, числівники в телевізійонімах виконують і прагматичну функцію. Вони привертають увагу глядача, налаштовують його на зміст програми. Використання компонентів із кількісно-числовим значенням у назвах телевізійних передач може служити цілям створення «говорючої» номінації, що є своєрідною «анотацією» змісту програми. Так, наприклад, на 24 каналі виходять передачі, назви яких дозволяють прогнозувати їхню тематику: «**120/80**» – науково-пізнавальна програма про здоров'я, «**Авто 24**» (24 канал) – програма для автолюбителів, «**Одна історія**» – коротке пізнавальне відео про важливу світову подію минулого. Телепередача «**Arts.21**» (OstWest) розповідає про яскраві феномени мистецтва ХХІ століття, головні креативні тренди та культурні події сезону.

У цьому контексті привертають увагу випадки, коли нумеральні компоненти можуть набувати в номінаціях теле- й кінопродукції символічного значення. Так, у фільмі «11-11-11» головного героя письменника Дж. Кроуна буквально переслідує число 11. Він робить висновок, що 11.11. 2011 р. людство чекає на пришестя диявола.

У назвах історичних, спортивних телепередач, документальних фільмів нерідко зустрічаються числівники, що позначають конкретні дати або входять до дефініції історичних подій («*Вирішальні битви Другої світової війни*» (5 канал); цикл передач «*1946–1960 з Леонідом Парфьоновим*» (OstWest), кожна з яких присвячена опису подій одного року й відповідно так і називається «1946», «1947» тощо). Числівник-дата може виступати в ролі другої, уточнюючої, назви, що вказує на зміст окремої серії документального серіалу («*Дати, що увійшли в історію. 6 серпня 1945: Хіросіма*», «*Дати, що увійшли в історію. 3 квітня 33 року: розп'яття Христа*») (History). У «спортивних» онімах числівники зі значенням дати часто беруться в дужки: «*Фінали Ліги чемпіонів (2008–2014)*» (Футбол 2); «*Данія – Бельгія (1984)*. Д/с «*Класика Євро*» (Футбол 1).

У телепросторі продуктивними є конструкції з постпозитивними кількісними числівниками в початковій формі, що ілюструють процес закріплення називного відмінка в позиціях, раніше властивих лише непрямым відмінкам: «*Земля 2050*» (Мега); «*Національний відбір. Євробачення 2025*» (СТБ); «*Стор-10*» (ICTV); «*BLOG 360*» (Апостроф TV); «*Global 3000*» (OstWest); «*O-20*» (OTV). У подібних конструкціях явно втрачаються формальні синтаксичні зв'язки (відмінкові закінчення, прийменники), що свідчить про впровадження в морфологічну систему елементів аналітизму. Залежність такої форми підтримується порядком слів та лінійною контактністю розташування. Тенденція до невідмінюваності числівників у залежних синтаксичних позиціях виявляється й у конструкціях, що вказують на номер певної реальії (телесеріал «*Відділ 44*»; фільм «*Справа 39*»). Лаконізм і виразність конструкцій з незмінними формами кількісних числівників сприяє їх закріпленню та широкому вживанню в телевізійонімах («*Футболіст № 1*» (2+2); «*Справа № 33*» (33 канал); «*Nature № 14. Кораловий риф: дивовижні підводні світи*» (OstWest)).

Функцією привернення уваги глядача, прагненням до виразності та економії графічних засобів пояснюється ізольоване, без вербального компонента, вживання числівників як назви телепродукту, наприклад: французький фільм-драма «*1+1*» (TV 1000) – онім лаконічно відображує зміст фільму, в якому оповідується про долю багатого аристократа, що постраждав унаслідок нещасного випадку і найняв у помічники недавнього ув'язненого, якому вдається привнести в розмірене життя

прикутого до інвалідного крісла багатія дух пригод; телепередача «*Вересень+1*» – назва вказує на кількість дійових осіб.

Числівники здатні мати асоціативний потенціал і реалізувати інтертекстуальність. В аналізованих онімах вони можуть функціонувати як:

- універсально-прецедентні знаки, відомі широкій аудиторії (т/с «**911**» (НТН): 911 – телефон служби екстреної допомоги в різних країнах; «**9/11: Пожежна бригада в епіцентрі**» (National Geographic): 9/11 – скорочена назва терактів 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку;

- символічні числа («Панорама **360°**. Об'єкт *всесвітньої спадщини*. Венеція» (National Geographic): 360° – символ, що викликає асоціацію із Землею, форма якої подібна до сфери);

- прецедентні числа-дати («*Берлін 1945*» (History): 1945 – рік закінчення Другої світової війни);

- посилання на культурні феномени («*Три сестри*» (Zoom): назва викликає асоціацію з хрестоматійною п'єсою А. Чехова, яка вже більше ста років має незмінний успіх у глядача);

- прецеденти-професіоналізми («*Ціль 4.5.0*» (Рада): військовий сленг, що означає «все спокійно»);

- прецедентні вирази, до складу яких входять числівники (скетч-шоу «*На трьох*» (ICTV): теленомінацію утворює усічений варіант відомого виразу *зметикувати на трьох*; «*7 чудес України*»: назва циклу телепрограм, що розповідають про історико-архітектурні об'єкти України, є трансформованим варіантом стійкого обороту *сім чудес світу*, яким позначають архітектурні шедеври давнини, що вразили сучасників своєю грандіозністю. Вибір цього числа пов'язаний із найдавнішими уявленнями про його досконалисть: число 7 вважалося в античну епоху священним. В образному мовленні, як відомо, одним із *семи чудес світу* називають щось чудове, розкішне. За цією ж моделлю створено й назви нових телевізійних проєктів «*7 природних чудес України*» та «*7 історичних чудес України*», в яких йдеться про найдивовижніші мальовничі куточки та історичні місця нашої країни).

Числівники можуть допомагати потенційному глядачеві зорієнтуватися в телепросторі. Так, числівники-цифри, що входять до складу оніма, вказують на номер сезону телесеріалу («*Розтин покаже 4*» (ICTV), «*На твоїй стороні 2*»; «*Виходьте без дзвінка 3*»; «*Пес 5*») або програми («*МайстерШеф 8*» (СТБ); «*Країна У 2.0*» (ТЕТ)), а також на продовження художнього фільму («*Перевізник 3*»). Числівники зі знаком плюс, що взяті в дужки і стоять у постпозиції по відношенню до оніма, але не входять до його складу, окреслюють вік аудиторії, який адресований телепродукт («*Колесо чудес*» (**16+**), «*Просте прохання*» (**18+**) (TV 100)). Зазначена графічна конструкція може являти собою

назву програми. При цьому математичний символ має різну форму – знакову або словесну, наприклад: «17 +» (ТЕТ); «14-плюс» (Глас).

І на закінчення зазначимо, що в телевізійних досить часто використовуються похідні від числівників мовні одиниці різної частиномовної приналежності:

– іменники («*Неймовірні басейни: П'ятірка кращих*» (Animal Planet); «*Літопис століть*» (OstWest));

– прикметники («*Подвійний портрет*» (Цілком таємно); «Авто-SOS. 7-денне випробування» (National Geographic);

– прислівники («*Ніщо не відбувається двічі*» (СТБ); «*Удвох*» (7 канал)).

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи розгляд особливостей функціонування онімної лексики в телевізійному дискурсі, доходимо висновку, що телебачення є специфічним середовищем для функціонування пропріативної лексики. Онімікон окресленого дискурсу репрезентовано назвами телевізійних каналів, передач, проєктів, серіалів, фільмів, рубрик тощо. Аналіз цих онімів засвідчує різноманітність та поліфункціональність онімної складової в телевізійному дискурсі. У телепросторі номени виконують низку важливих функцій: номінативно-ідентифікаційну, інформативну, атрактивну, рекламно-маркетингову, емоційно-експресивну, культурно-символічну тощо.

Назви телевізійних передач відрізняються різноманітністю синтаксичних засобів і прийомів, задіяних у номінації. Практично всі синтаксичні ресурси, що використовуються в телевізійних, мають значний прагматичний потенціал для реалізації категорій інформативності, експресивності та семантичної адекватності, властивих даним одиницям. В онімічному просторі телевізійного дискурсу переважають максимально лаконічні, прості в синтаксичному відношенні конструкції. Розгорнуті назви презентовані предикативними конструкціями різних типів, як простими (двоскладними, односкладними, ускладненими), так і складними (або їх частиною). Використання таких синтаксичних одиниць гарантує високу інформативність та явну прагматичну спрямованість заголовного комплексу телепрограми. Ці самі стилістичні завдання допомагають вирішувати й фігури риторичного синтаксису.

Здійснене дослідження виявило багату палітру мовленнєвих прийомів виразності, які використовуються для номінації телевізійних передач. У сучасному телепросторі простежується тенденція до експериментування, пошуку нових, нетрадиційних емоційно-

експресивних засобів із урахуванням інтересів та уподобань адресата. Узагальнюючи наші спостереження за назвами телепрограм, можна з упевненістю констатувати, що всі рівні мови, починаючи з фонетичного й закінчуючи синтаксичним, мають значний прагматичний потенціал для реалізації комунікативних функцій даних онімів. Одним із найбільш затребуваних способів створення прагматично маркованих назв у телепросторі є використання мовної гри різного роду. Ігрові прийоми стали яскравим засобом експресивізації номінацій, здатним залучати сучасного телеглядача, формувати в нього установку на перегляд того чи іншого телепродукту. Використання цих прийомів відбиває дві основні тенденції мови ЗМІ – прагнення до стандартизованості та експресивності.

Дослідження показало, що, незважаючи на свою морфологічну відособленість, замкнутість та обмеженість кількісного складу, числівники широко використовуються в сучасному телепросторі, що пояснюється закладеним у них величезним прагматичним потенціалом, економічністю вираження та здатністю передавати символічне значення. Числівники презентовані як у логотипах каналів, так і в назвах телевізійних проєктів, програм, телесеріалів, художніх фільмів. Аналіз телевізійонімів дозволив виділити такі функціональні особливості числівників, що використовуються в них: двояка фіксація (цифрова й вербальна); переважання кількісних числівників, як в ізольованому вживанні, так і в поєднаннях; різноманітність структури та варіантів графічного оформлення логотипів та назв телепрограм, у яких задіяні компоненти з кількісно-числовим значенням; використання нумеративів як «говорючих» номінацій тощо. Числівники забезпечують експресивність назв, привертають увагу телеглядача, допомагають йому зорієнтуватися в телепросторі.

АНОТАЦІЯ

У розділі розглядається специфіка використання пропріальної лексики в телевізійному дискурсі, аналізуються різні підходи до визначення лінгвістичного статусу назв телепередач, що посідають особливе місце в ономастичній підсистемі мови, з'ясовуються мовні, комунікативні та екстралінгвальні функції цього класу власних імен. Констатується, що телевізійоніми є своєрідними візитівками, які формують перше враження про програму ще до її перегляду, викликають очікування щодо її змісту, жанру або формату, виступають носіями певного смислового навантаження.

Аналіз структури телевізійонімів показав, що в онімичному просторі телевізійного дискурсу переважають лаконічні, прості в синтаксичному відношенні конструкції. Найпоширенішим типом даних онімів є

номінативна конструкція – іменник у називному відмінку або словосполучення зі стрижневим словом у цій формі. Набагато рідше спостерігаються назви телепрограм, компоненти яких поєднані сурядним зв'язком. Окрім цього, у якості заголовків можуть виступати предикативні конструкції різних типів.

Виявлено репертуар виразних засобів, що допомагають якомога привабливіше «упакувати» телевізійний продукт. Зазначається, що практично всі рівні мови мають значний прагматичний потенціал для реалізації комунікативних функцій назв у телепросторі. Значним сегментом онімічного простору теледискурсу є мовна гра, яка робить оригінальною будь-яку назву, підвищує її експресивність та емоційну зарядженість.

Особлива увага приділяється дослідженню ролі числівників, які широко використовуються в сучасному телепросторі. Включення компонентів з нумеральною семантикою у склад телевізійонімів перетворює їх на яскравий іміджевий засіб, що виконує експресивну, атрактивну та металінгвістичну функцію.

Література

1. Баган М. П. Проблема культури онімотворення в сучасному українському телевізійному просторі. *Український смисл*. 2018. № 1. С. 181–193.
2. Vasilyeva O. Denotative-nominative typology of english ideonyms. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2018. Вип. 12. С. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.32837/2312-3192/12/1>.
3. Зосімова О. В., Лісна О. І. Мотивація назв британських телевізійних програм. *Лінгвістичні дослідження*. Харків, 2021. Вип. 55. С. 12–21. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2021.55.02>.
4. Карпенко О. Ю., Голубенко Л. М., Васильєва О. О. Функційне навантаження ідеонімів. *Записки з ономастики*. 2018. Вип. 21. С. 117–131.
5. Насакіна С. В. Структура та функціональне навантаження власних назв у рекламних текстах фармацевтичних препаратів: дис.... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2014. 207 с.
6. Пахненко І. І., Телетова С. Г. Особливості функціонування онімів в анекдотах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*: зб. наук. праць. Київ: ТНУ, 2023. Том 34 (73). № 1. С. 63–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/11>.
7. Пахненко І. І., Телетова С. Г. Феномен прецедентності в анекдотах та жартах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*: збірник

наукових праць. Київ : ТНУ, 2022. Том 33 (72). № 5. С. 57–65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.1/10>.

8. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доп. Київ : РВЦ «Київський університет», 1999. 308 с.

9. Словник української мови у 20 томах. Т. 12 / Уклад. Шевченко І. В., Білоноженко В. М., Брітікова К. В., Загнітко А. П., Заїка Н. М. та інш.; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України; Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ: Наукова думка, 2021. 1024 с.

10. Торчинський М. М. Власні назви телепередач: структура, словотвір, мотивація. *Записки з ономастики*. 2015. Вип. 18. С. 669–683.

Information about the authors:

Pakhnenko Iryna Ivanivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign languages

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

Tielietova Svitlana Hryhorivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign languages

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ ЗНАНЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сидоренко О. Л.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-5>

ВСТУП

В даний час англійська мова займає значне місце в житті будь-якої людини. Лише кілька років тому англійська сприймалася всіма як іноземна мова. Але згодом вплив англійської мови настільки зріс, що вона тепер вважається міжнародною. Іншими словами – це глобальна мова всього світового співтовариства.

Сьогодення вимагає для сучасної людини володіння англійською мовою на достатньому рівні.

Англійська мова дозволяє не лише підвищити свої інтелектуальні здібності, а й доторкнутися до творчості великих людей: можна прочитати найвидатніші твори в їхньому оригіналі, послухати музичні композиції, які відомі на весь світ, і зрозуміти їхню суть.

Мандруючи світом, не обійтися без знання мови. Для того, почуватися впевнено в чужій країні, необхідно знати англійську. Можна вільно спілкуватися з людьми різних національностей, дізнаватися багато нового про культуру та традиції зарубіжних країн.

Знання англійської мови дає можливість навчатися у престижних зарубіжних вузах, оскільки володіння нею є одним із найважливіших критеріїв відбору під час вступу.

Для того, щоб влаштуватися на престижну роботу у велику організацію, необхідно мати рівень Advanced (C1). Знання англійської мови на рівні Advanced (C1), дозволяє вільно спілкуватися з діловими партнерами, вести переговори, брати участь у міжнародних конференціях, вести дискусії, читати міжнародні журнали та газети, тощо.

Дедалі важливішу роль англійська грає у таких сферах людської діяльності, як наука, техніка, економіка, торгівля, спорт, туризм.

Англійська мова все більше проникає у повсякденне життя. Ця мова посідає перше місце у світі серед іноземних мов, що вивчаються у

середній та вищій школах, а також на різних курсах освіти дорослих, підвищенні кваліфікації, удосконаленні професійних навичок у діяльності.

1. Виникнення передумов для оцінки рівня володіння англійською мовою

Як зазначалося вище, володіння англійською мовою стає кожного дня більш актуальною. Ніхто вже не дивується тому факту, що англійську потрібно знати для здобуття якісної та престижної освіти. Англійська мова посіла значне місце не тільки у професійній діяльності людини для отримання більш престижної роботи, а й у всі сфери нашого життя. Англійська мова впевнено набула статусу міжнародної мови.

У нашому дослідженні нас цікавили дві системи англійської мови для оцінки рівня володіння мовою – європейська та міжнародна.

2. Огляд рівнів англійської мови

Як людина володіє англійською мовою, в цьому питанні допомогу нададуть рівні англійською мовою.

Видокремлюють наступні рівні: Beginner або A1 (цей рівень є найнижчим рівнем у CEFR, бо для нього притаманне тільки елементарний(базовий) словниковий запас. Також він зумовлює використання тільки найпростіших структур у граматиці).

Elementary або A2 (словниковий запас і граматичні знання більш розширені, ніж на рівні A1); Intermediate або B1(словниковий запас та граматичні знання дозволяють вільно спілкуватися у різноманітних ситуаціях); Upper Intermediate або B2 (притаманний тим, хто постійно користується англійською мовою у побуті та на роботі, навчанні, подорожах тощо); Advanced або C1 (один із найвищих рівнів володіння англійською мовою).

Для оцінки рівня володіння англійською мовою зазвичай використовують дві найпоширеніші системи – європейську та міжнародну.

Розглянемо європейську та міжнародну системи.

Що собою є загальна європейська система?

(Common European Framework of Reference for Languages, або CEFR)¹ вважається найпоширенішою. Це система, яка була створена для оцінки

¹ Common European framework of reference for languages. URL: https://www.google.com/search?q=common+european+framework+of+reference+for+language&s&oeq=common+&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgDEAAYChiABDIGCAAQRRg5Mg8IARAUgAoYxwEY0QMYgAQYDwgCEC4YChiDARixAxiABDIJCAMQABgKGIAEMgkIBBAAGAoYgAQYcQgFEAAYChiABDIJCAYQABgKGIAEMgkIBxAAGAoYgAQYcQgIEAAYChiABNIB

рівня знань та навичок в іноземних мовах. У більший мірі була приділена увага англійської мови. Ця система була розроблена та впроваджена радою Європейської країни з розробки мов.

Щодо створення CEFR, було зумовлено наступними необхідностями:

По-перше, це є необхідність стандартизації. У країнах Європи вже багато років

використовуються різні системи оцінки рівня володіння іноземними мовами, зокрема англійської.

По-друге, це потреба у мовної мобільності. Люди мають бути здатними спілкуватися та працювати в іншій європейській країні, де може використовуватись інша мова.

По-третє, це співробітництво. Країни Європи були зацікавлені у створенні загальної системи оцінки рівня знань англійської мови.

Ця ініціатива отримала підтримку від Європейської ради та інших міжнародних організацій.

В-четверте, це впровадження загальних стандартів оцінки рівня володіння мовою.

До основних компонентів CEFR належать:²

Компонент 1. Він характеризує Шість основних рівнів володіння мовою, від A1 (початковий) до C2 (високий);

Компонент 2. Він характеризує Навички мови: слухання, розмова, читання та письмо;

Компонент 3. Він характеризує Опис навичок для кожного рівня, конкретні сценарії та ситуації, в яких можна застосовувати ці навички;

Компонент 4. Він характеризує Критерії оцінки для кожного рівня та кожної навички.

CEFR використовують для планування курсів, розробки навчальних програм, проведення мовних іспитів та оцінки результатів.

Міжнародна система-це система стандартів, призначена для вимірювання та порівняння рівня володіння англійською між людьми з різних країн та культур. Однією з найпоширеніших міжнародних систем оцінки є Cambridge English Language Assessment.³

Система створена у 1913 році, яка зараз є широко розповсюдженою у всесвіті. Спочатку використовувалась для проведення мовних іспитів під час вступу до університету. Тепер вона є однією із найпрестижніших інституцій для оцінки знань англійської мови на міжнародному рівні.

CjIwMTk0ajBqMTWoAgIwAgHxBflRmQiUvJgS&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення 11. 03. 2024).

² РІВНІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ. URL: [HTTPS://SKYEDGE.SCHOOL/BLOGS/RIVNI-ANGLIJSKOYI-MOVI-YAKI-BUVAYUT-TABLICYA-TA-ZNANNYA/](https://skyedge.school/blogs/rivni-anglijskoyi-movi-yaki-buvayut-tablicya-ta-znannya/) (ДАТА ЗВЕРНЕННЯ 12.03.2024).

³ English language assessment. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/> (дата звернення 12.03.2024).

Давайте розглянемо її докладніше:

1. Принципи роботи. Cambridge English Language Assessment пропонує іспити для різних рівнів володіння мовою від початкового до досконалого.

2. Критерії оцінювання. Для кожного типу завдання кожному рівні існують чіткі критерії, які визначають оцінювання граматики, лексики, вимови, розуміння і використання мови у конкретних ситуаціях.

3. Сертифікація. Після успішного складання іспиту людина отримує сертифікат, що підтверджує його рівень англійської мови. Ці сертифікати визнаються в університетах, компаніях та установах по всьому світу і можуть бути необхідними для здобуття освіти та роботи.

CEFR та Cambridge English Language Assessment відповідають одному і тому ж загальному принципу – створення стандартів оцінки мовної компетентності, які були б міжнародно визнаними та корисними для різних цілей та контекстів.

Відповідно до загальноприйнятих систем оцінювання розрізняють такі рівні в англійській мові:⁴

Beginner або A1

Найнижчий рівень у CEFR, для якого притаманний базовий (словниковий) запас і використання найпростіших граматичних структур, таких, як присудки та основні запитальні слова.

На рівні A1, також відомому як рівень «суперновачок», у вас дуже обмежені знання мови. Тим не менш, ви можете орієнтуватися в повсякденних ситуаціях за допомогою виразів, що часто використовуються, і елементарної лексики, якщо ситуація вам відома. Це означає, що ви зможете переміщатися Лондоном, Ванкувером або Лос-Анджелесом, хоч і багаторазово користуючись Google Translate! Учні на рівні A1 говорять повільно і з паузами, поки їхній мозок намагається підібрати правильне слово, тому від носіїв мови може знадобитися трохи терпіння, щоб зав'язати справжню розмову.

Словник цьому рівні становить приблизно 700 слів. Може здатися, що це багато, але насправді це напрочуд обмежений набір. Потрібно близько 100 годин занять, щоб скласти Кембриджський іспит з англійської мови на рівні A1.

На рівні A1 вивчаючи англійську мову можуть:

– Уявити, використовуючи прості привітання, і вести розмови про погоду.

– Розуміти дуже прості географічні описи та вказівки від місцевих мешканців.

⁴ British Council. Україна. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/english/levels> (дата звернення 11.03.2024).

– Подорожувати містами, читаючи прості знаки, плакати та оголошення.

– Писати дуже прості описи своїх захоплень та інтересів.

Elementary або A2

Словниковий запас і граматичні знання більш розширені, ніж на рівні A1, є володіння базовими граматичними конструкціями, а також деякими словами і виразами, що виходять за межі базових фраз. Рівень англійської A2 дозволяє спілкуватися в різноманітних ситуаціях, таких як питання в готелі, обговорення планів на вечірку або опис шляху до місця призначення.

На рівні володіння мовою A2 (або «елементарному» рівні) ви можете брати участь у повсякденних світських бесідах і висловлювати свою думку, але дуже простими способами і тільки на знайомі теми. На цьому етапі ви почнете по-справжньому досліджувати минулі та майбутні часи, занурившись у свою історію і ваші амбіції. Ймовірно, у вас, як і раніше, будуть дуже короткі розмови, і вам доведеться покладатися на співрозмовника, який говорить рідною мовою, щоб вести розмову. Однак спілкуватися з носієм буде набагато простіше, ніж користувачам рівня A1.

Intermediate або B1

Словниковий запас та граматичні знання дозволяють вільно спілкуватися у різноманітних ситуаціях, включаючи роботу, навчання та соціальне життя, взаємодіяти з носіями мови. Лексика стає складнішою, додається пряма та непряма мова.

На цьому рівні учні виходять за рамки базових знань, але вони досі не можуть працювати чи навчатися виключно англійською мовою. Ви можете вирішувати проблеми у повсякденному житті, наприклад, вступати в розмови, до яких ви не підготувалися, або вирішувати проблеми, що виникають під час подорожей.

На рівні B1 вивчаючи англійську мову:

- Описувати досвід та прагнення, а також підкріплювати свою думку аргументами.
- Слухати та розуміти телешоу англійською мовою, але лише з англійськими субтитрами.
- Читати досить прості книги англійською та розуміти, що відбувається в газетних статтях.
- Писати прості тексти на знайомі або цікаві для вас теми.

Upper Intermediate або B2

Притаманний тим, хто постійно користується англійською мовою у побуті та на роботі, навчанні, подорожах тощо.

Ласкаво просимо до базового рівня вільного володіння англійською мовою! На рівні B2 у вас вже є впевненість та контроль при розмові,

лісті та читанні. Цього достатньо для роботи в англомовному середовищі та в академічному середовищі, і тепер ви можете складати складніші пропозиції для вираження ідей. Звичайно, ви не завжди досконалі і, звичайно ж, не найдосвідченіший або оратор, що знається на нюансах. Однак тепер у вас є мовні навички, щоб комфортно жити в англомовній країні та працювати в англомовному офісі.

На рівні B2 вивчаючи англійську мову:

- Брати активну участь в обговореннях у знайомому контексті та надавати відповідні пояснення та аргументи.
- Розуміти стандартну мову, яка вимовляється з нормальною швидкістю, за умови, що тема досить знайома.
- Розуміти основні ідеї під час читання складного тексту, а також сучасної художньої прози, статей та репортажів.
- Писати чіткі та докладні тексти на теми, пов'язані з їхніми інтересами чи областю знань.

Advanced або C1

C1 – це досконалий рівень. Користувачі рівня C1 можуть легко говорити англійською та розуміти мову (майже!) у всій її складності. На цей момент ви зможете вести більш тривалі розмови навіть на незнайомі теми. Ви також розумітимете більш довгі тексти. На цьому етапі ви можете використовувати англійську в повсякденних ділових та академічних цілях. Якщо B2 – це те, що багато хто вважає "швидким володінням мовою", то C1 – це швидкість з посиленням нюансів і розуміння. На C1 ви можете розуміти тонкі жарти і висловлювати свої думки за допомогою барвистих фраз, як рідною мовою.

Proficiency або C2

Рівень C2 є найвищим з існуючих, і тому він заслуговує на звання «майстерність». Це означає, що користувач мови знаходиться на тому ж рівні, що й носій мови (але не зовсім «як рідна»), з повною впевненістю та контролем над мовою. Користувачі рівня C2, які володіють англійською мовою, можуть вільно писати або говорити на будь-яку тему, з нюансами викладу та зв'язковою подачею. Ви також можете читати та розуміти мову без будь-яких перешкод. C2 означає, що ви знайдете дуже мало (якщо такі є) обмежень у повсякденному житті англійською мовою, і вам дуже зручно використовувати його в академічному або професійному середовищі.

Щоб було зрозуміліше, які бувають рівні англійської мови і що може людина на конкретному рівні, пропонуємо розглянути таблицю 1.⁵

⁵ Рівні володіння англійською мовою. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/english/levels> (дата звернення 11.03.2024)

Таблиця 1

Рівні володіння англійською мовою

Рівень/ навички	Читання	Слухання	Говоріння	Писання
Beginner (A1)	найпростіші тексти (покупки, робота, час і т.д.)	розуміння простих інструкцій та питань	надання в розмові елементарної особистої інформації, оперування простими питаннями	короткі повідомлення, наприклад, електронні листи або записи у щоденнику
Elementary (A2)	короткі тексти на прості теми, такі як сім'я, друзі, хобі та інші щоденні питання	усні інструкції та діалоги, які стосуються повсякденного життя розмовляти на повсякденні теми	ставити та відповідати на запитання, описувати свої інтереси та розповідати короткі історії	складати короткі повідомлення
Intermediate (B1)	тексти на різні теми (новини, реклама, статті та прості розповіді)	розмови в групі, інтерв'ю, радіопередачі та подкасти	брати участь у більш складних діалогах та розмовах на теми, що стосуються роботи, хобі, подорожей тощо, висловлювати свої думки, аргументувати свою позицію та обговорювати питання	писати листи, есе, звіти та повідомлення, з більш складною структурою речень та виразами для висловлювання своїх ідей
Upper Intermediate (B2)	читати статті, новини, літературні твори та професійні матеріали, глибше розуміти прочитане	бесіди, лекції, інтерв'ю та аудіопрограми, розрізнення нюансів та основних думок висловників	розмовляти на складні теми, висловлювати свої думки, аргументувати свої позиції та брати участь у групових дискусіях, розповідати історії та ставити питання	тексти з використанням різних структур речень та виразів, складних граматичних конструкцій з використанням фразових дієслів, ідіом та специфічних термінів
Advanced (C1)	наукові статті, літературні твори, академічні	академічні лекції, розмови між носіями мови та професійні	глибокі та аргументовані розмови на різні теми, висловлювати	писати наукові дослідження, літературні рецензії та інші аналітичні

	тексти та довідкову літературу, розуміння складних ідей та аргументів, аналіз тексту	дискусії, здатність розрізняти нюанси мови та розуміти інформацію у тонких контекстах	складні думки та аналізувати ідеї	та аргументовані твори з багатою лексиною та складною структурою речень
Proficiency (C2)	будь-які тексти: складні технічні, наукові чи літературні матеріали	аудіо та відеозаписи різних жанрів: складні інтерв'ю, документальні фільми та академічні лекції	глибокі розмови на різні теми, висловлювати складні думки та ідеї, брати участь у професійних дискусіях та використовувати виразне мовлення	академічні роботи, наукові статті, літературні твори та публічні виступи

Для того, щоб визначити свій рівень знань англійської мови, існує кілька способів:

На першому місці буде **самооцінка**. Стануть у нагоді онлайн-тести або описи рівнів знання мови.

Мовні тести та іспити посядуть друге почесне місце.(TOEFL, IELTS, Cambridge English та інші).

Третє місце-це мовні школи та курси, де викладачі можуть оцінити ваш рівень знань англійської мови за допомогою проведення тестів.

Четверте місце стосується мовних партнерів.

І п'яте місце буде стосуватися професійних консультантів з мови, які надають детальну оцінку вашого рівня.

Ви також можете оцінити свій прогрес у навчанні англійської мови, спостерігаючи, які вправи, теми чи навички вам добре даються, а які вимагають більше часу та зусиль.

Підтвердити рівні з англійської мови можна за допомогою міжнародних сертифікатів та іспитів:

1. TOEFL (Test of English як Foreign Language).⁶ Він є одним із найпопулярніших мовних тестів для осіб, для яких англійська мова є іноземною. Він визнається багатьма університетами та роботодавцями у багатьох країнах.

2. IELTS (International English Language Testing System). Ще один важливий мовний тест, який визнається в багатьох країнах і часто потрібний для вступу до університетів та отримання візи.

⁶ Toefl. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/toefl> (дата звернення 12.03.2024).

IELTS – це найпопулярніший у світі тест на знання англійської мови. Якщо ви прагнете працювати, навчатися чи жити за кордоном, то за допомогою тесту IELTS ви зможете здійснити вашу мрію.

Якщо вам потрібно скласти тест IELTS Academic⁷, ви, серед іншого, можете зробити це вдома або в будь-якій приватній середовищі зі стабільним підключенням до Інтернету.

3. Cambridge English Exams. Cambridge English пропонує ряд мовних іспитів: First (FCE), Advanced (CAE) та Proficiency (CPE)⁸, які визнаються багатьма установами та компаніями.

Існує досить багато тестів Cambridge English:⁹

- KET – elementary level (A2)
- PET – intermediate level (B1)
- First Certificate – upper intermediate level (B2)
- CAE – advanced level (C1)
- CPE – proficient level (C2)
- Linguaskill – all levels.

4. TOEIC (Test of English for International Communication). Спеціалізується на оцінці мовних навичок, необхідних для бізнес-спілкування, важливий для робочих вакансій та кар'єрних можливостей.

TOEIC (Test of English for International Communication TM).¹⁰ TOEIC – стандартизований іспит для перевірки знань, умінь та навичок володіння англійською мовою у осіб, які не є її носіями та працюють в міжнародних організаціях. Тест TOEIC був розроблений освітньою службою тестування – Educational Testing Service (ETS), яка є світовим лідером у галузі освітнього тестування. ETS розробив дві програми TOEIC: The TOEIC Tests Institutional Programme та The TOEIC Tests Public Programme.

Деякі мовні школи та університети також надають сертифікати, наприклад, British Council¹¹ або Kaplan International English.¹² Можна

⁷ British council. IELTS. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/exam/ielts>. (дата звернення 12.03.2024).

⁸ Cambridge English. Exams and tests. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/> (дата звернення 12.03. 2024).

⁹ Cambridge English. URL: https://www.google.com/search?q=cambridge+english+exams&oeq=Cambridge+english&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqBwgDEAAyGAQyCQgAEUUYORiABDIHCAEQABiABDIMCAIQABhDGIAGIoFMgcIAxAAAGIAEMgcIBBAAGIAEMgcIBRAAGIAEMgcIBhAAAGIAEMgcIBxAAAGIAEMgwICBAAGEMYGAQYigUyBwgJEAAYgATSAQo0NDQOM2owajE1qAIIsAIB8QXafEVnf0aKkw&sourceid=chrome&ie=UTF-8. (дата звернення 12.03. 2024).

¹⁰ Про іспит TOEIC. URL: <https://ielts.org.ua/toeic/ob-ekzamenue-toeic>. (дата звернення 12.03. 2024).

¹¹ British council. Україна. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/exam> (дата звернення 12.03. 2024).

¹² International English Test. URL: https://internationalenglishtest.com/english-level-test/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnPS-

також скористатися онлайн-тестами та курсами на зразок Duolingo English Test,¹³ розмовними іспитами від інститутів, таких як American English ETS¹⁴ або Trinity College London.¹⁵

Багато організацій приймають кілька цих сертифікатів, тому ви можете вибрати той, який найкраще відповідає вашим потребам.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки щодо ролі, значення та актуальності англійської мови в сучасному світі, варто відзначити наступне.

Починаючи з XX століття, англійську мову почали використовувати як мову для міжнародного спілкування. Саме англійською проводяться ділові переговори, ведуться зустрічі на високому рівні та підписуються важливі документи. Тому знати міжнародну мову сьогодні є не примхою, а необхідністю для кожного фахівця та освіченої людини.

Особливо важливо володіти англійською для тих, хто веде свою діяльність у сфері бізнесу. Адже багато компаній активно співпрацюють із закордонними партнерами. Щоб діалоги з колегами були продуктивними, без використання словника, варто приділяти час вивчення англійської мови. До того ж, гарне володіння мовою дає можливість привернути до себе зарубіжних партнерів, демонструючи їм свою серйозність у веденні бізнесу.

З огляду на те, що світ постійно вдосконалюється, причому у всіх напрямках (технології, бізнес, IT-індустрія та інші), англійська мова стала обов'язковим «атрибутом» для кожного фахівця у своїй галузі.

Знання англійської мови дає змогу отримувати більше цінної інформації.

Безперечно, англійська мова дозволяє здобути гідну освіту в престижному університеті, роботу мрії та повноцінне спілкування з іноземцями з будь-якого куточка планети.

Слід зазначити, для оцінки рівня володіння англійською мовою зазвичай використовують дві найпоширеніші системи – європейську та міжнародну.

Європейська система (Common European Framework of Reference for Languages, або CEFR.

BhBxEiwAZjMF0mE1NDdX8Wb03nVaoJucoLgBmDrezDtQN9C2xjrudmOvCiPL_m-llBoCxd0QAvD_BwE (дата звернення 12.03. 2024).

¹³ Duolingo English Test. Підтвердьте знання англійської будь-де й будь-коли.URL: <https://englishtest.duolingo.com/uk/applicantsabo> (дата звернення 12.03. 2024).

¹⁴ Educational Testing cervice. URL:https://www.google.com/search?q=American+English+ETS&oq=American+English+ETS&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUyOTINC AEQABjvBTIKAIQABiABBiiBDIKCAMQABiABBiiBDIKCAQQABiAB BiiBDIHCAUQABjvBdIBCTc5NjhqMGoxNagCCLACaFEft0sbGqmi3aw&sourceid=chrome&ie=UTF-8

¹⁵ Trinity College London:Home.URL: <https://www.trinitycollege.com/> (дата звернення 12.03. 2024).

Міжнародна система-це система стандартів, призначена для вимірювання та порівняння рівня володіння англійською між людьми з різних країн та культур. Однією з найпоширеніших міжнародних систем оцінки є Cambridge English Language Assessment.

У статті більш детально було розглянуто Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) та рівні в англійській мові:

- Beginner або A1;
- Elementary або A2;
- Intermediate або B1;
- Upper Intermediate або B2;
- Advanced або C1 або C2.

АНОТАЦІЯ

У сучасному світі неможливо уявити себе без знання англійської мови. Англійська мова стрімко посіла місце міжнародної мови у світовому просторі.

У статті було розглянуто дві найпоширеніші системи – європейську та міжнародну.

Дослідження більш детально було проведено стосовно Common European Framework of Reference for Languages (CEFR).

У статті розглядалася проблематика рівнів мови.

Подана загальна характеристика рівнів в англійській мові: Beginner або A1, Elementary або A2, Intermediate або B1, Upper Intermediate або B2, Advanced або C1.

Розуміння, які є рівні англійської мови та якому з них ви відповідаєте, є важливим для ефективного навчання, розвитку кар'єри та спілкування у тих сферах, де англійська відіграє ключову роль.

Література

1. Common European framework of reference for languages. URL: https://www.google.com/search?q=common+european+framework+of+reference+for+languages&oq=common+&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqCQgDEAAAYChiABDIGCAAQRRg5Mg8IARauGAoYxwEY0QMYgAQyDwgCEC4YChiDARixAxiABDIJCAMQABgKGIAEMgkIBBAAGAoYgAQyCQgF EAAAYChiABDIJCAYQABgKGIAEMgkIBxAGAGAoYgAQyCQgIEAAYChiABNIBCjIwMTk0ajBqMTWoAgiwAgHxBfIRmQiUvjgS&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення 11. 03. 2024).

2. Рівні англійської мови. URL: <https://skyledge.school/blogs/rivni-anglijskoyi-movi-yaki-buvayut-tablicya-ta-znannya/> (дата звернення 12.03.2024).

3. English Language Assessment. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/> (дата звернення 12.03.2024).

4. British council. Україна. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/english/levels> (дата звернення 11.03.2024).

5. Рівні володіння англійською мовою. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/english/levels> (дата звернення 11.03.2024).

6. TOEFL. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/TOEFL> (дата звернення 12.03.2024).

7. British council. IELTS. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/exam/ielts>. (дата звернення 12.03.2024).

8. Cambridge English. Exams and tests. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests> (дата звернення 12.03.2024).

9. Cambridge English. URL: https://www.google.com/search?q=cambridge+english+exams&oq=Cambridge+english&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUqBwgDEAAyGAQyCQgAEEUYORiABDIHCAEQABiABDI MCAIQABhDGLAEGIoFMgcIAxAAAGIAEMgcIBBAAGIAEMgcIBRAAG IAEMgcIBhAAGIAEMgcIBxAAAGIAEMgwICBAAGEMYgAQYigUyBwg JEAAYgATSAQo0NDQ0M2owajE1qAIIIsAIB8QXafEVnf0aKkw&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата звернення 12.03.2024).

10. Про іспит TOEIC. URL: <https://ielts.org.ua/toeic/ob-ekzamene-toeic> (дата звернення 12.03.2024).

11. British council. Україна. URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/exam> (дата звернення 12.03.2024).

12. International English Test. URL: https://internationalenglishtest.com/english-level-test/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwnPS-BhBxEiwAZjMF0mE1NDdX8Wb03nVaoJucoLgBmDrezDtQn9C2xjrudmOvCiPL_m-llBoCxd0QAvD_BwE (дата звернення 12.03.2024).

13. Duolingo English Test. Підтвердьте знання англійської будь-де й будь-коли. URL: <https://englishtest.duolingo.com/uk/applicantsaбо> (дата звернення 12.03.2024).

14. Educational Testing cervise. URL: https://www.google.com/search?q=American+English+ETS&oq=American+English+ETS&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIHCAEQABjvBTIKCAIQABiABBiiBDIKCAMQABiABBiiBDIKCAQQABiABBiiBDIHCAUQABjvBdIBCTc5NjhqMGoxNagCCLACafEFt0sbGqmi3aw&sourceid=chrome&ie=UTF-8

15. Trinity College London:Home. URL: <https://www.trinitycollege.com/> (дата звернення 12.03.2024).

Information about the author:

Sydorenko Olena Leonidivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

02

SECTION

LANGUAGE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Bielykh O. M.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-6>

INTRODUCTION

Language expresses a people's national identity and reflects the ethnic peculiarities of their worldview, social and cultural life, thoughts and feelings, customs, and rituals. According to Prof. V. Ushchyna, language is an essential part of an individual's speech activity that generates utterances and is also involved in the purposeful, practical, cognitive-theoretical, and socially significant activities of a person who is a subject of communication¹.

From birth, a person belongs to a specific group where communication competence is developed. Large groups, commonly called cultures, significantly shape the foundations of communication activities. Communication involves the exchange of messages, meaning the transfer of information from one participant to another. Since people cannot communicate through electrical impulses, information is encoded using a particular system of symbols, transmitted, and then decoded, or interpreted, by the message's recipient. Communication is always occurring. Among the various types of sign behavior in human society, the most crucial is the use of language (verbal communication) along with accompanying non-verbal behavior (non-verbal communication)².

The current socio-cultural situation in the multicultural world, the socio-cultural circumstances within Ukrainian society, and the integration of the Ukrainian education system into the unified European system imply certain requirements for higher education, namely, the definition of new tasks. There is no doubt that teaching foreign languages is no longer a simple transfer of linguistic knowledge, skills, and abilities, nor merely the acquisition of country studies information limited to geographical and historical data. For

¹ Ущина В. Соціокогнітивна дискурсологія: аспекти дослідження. Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Sciences. Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. 2016. IV (15). Issue 1. P. 35–39.

² Erll A., Gymnich M. Interkulturelle Kompetenzen – Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen. Klett Lernen und Wissen. 2010. S. 11.

effective intercultural communication, future foreign language specialists must possess more than just communicative competence. Mutual understanding with representatives of other languages and cultures, as well as the avoidance of intercultural misunderstandings, is enhanced by the presence of sociocultural competence in these specialists. In the context of globalization, international cooperation, and the development of distance learning, it is crucial to update one's skills³.

This study holds significance as the acquisition of foreign languages increasingly supports both professional and personal development. Language acts not only as a medium of communication but also as a gateway to understanding different cultures, values, and customs. By learning a new language, students gain awareness of diverse worldviews, fostering openness, empathy, and critical thinking.

The resolution of authentic identity allows for the sustainable *integration of cultural difference* into communication. In this integrated condition, communication can shift from in-context to between-context states, allowing for the meta-coordination of meaning and action that defines intercultural communication. On a personal level, *Integration* is experienced as a kind of developmental liminality, where one's experience of self is expanded to include the movement in and out of different cultural worldviews. Cultural liminality can be used to construct cultural bridges and to conduct sophisticated cross-cultural mediation. Organizations at *Integration* encourage the construction of third-culture positions based on mutual adaptation in multicultural work groups, with the anticipation that third-culture solutions generate added value⁴.

Furthermore, the development of intercultural competence is essential in contemporary education. It equips young people to navigate and thrive internationally, enhancing their competitiveness in the global job market. Therefore, integrating intercultural competence into foreign language education has the potential to contribute to a harmonious and productive society.

Intercultural competence has become a central theme in many current research initiatives, reflecting the increasing necessity for intercultural skills in our interconnected world. As communication technologies advance, international trade expands, and people migrate across borders, the ability to effectively navigate diverse cultures is more crucial than ever. Understanding different cultural norms, values, and communication styles can significantly

³ Зеліковська О. Формування міжкультурної компетенції студентів вищих економічних навчальних закладів: дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / Зеліковська Олена Олександрівна. Хмельницький. 2010. С. 131.

⁴ Bennett M. Development model of intercultural sensitivity. In Kim, Y (Ed) International encyclopedia of intercultural communication. Wiley. 2017. URL.: <https://surl.li/qezdq>

enhance collaboration and reduce misunderstandings in both personal and professional contexts. Furthermore, fostering intercultural competence not only benefits individuals by improving their adaptability and awareness but also plays a vital role in global relations, enabling harmonious interactions in multicultural environments. In this context, we can examine the works of authors such as *Thomas Friedman*, a renowned author and journalist, who delves deeply into the intricate interplay of diverse cultures within our increasingly globalized society. He explores how globalization shapes cultural exchanges, influences societal norms, and fosters collaboration and conflict among communities. Through his insightful analyses, Friedman highlights the complexities of navigating cultural differences and the profound impact these interactions have on individuals and nations alike. *Derek Shabo* and *Darla Deardorff* conducted a thorough investigation into the intricate framework and essential elements of intercultural competence. Their research explores key attributes such as empathy, which enables individuals to understand and share the feelings of those from different cultural backgrounds; openness, characterized by a willingness to embrace new ideas and perspectives; and tolerance for uncertainty, reflecting one's ability to remain adaptable and composed in ambiguous or unfamiliar situations. Through their work, Shabo and Deardorff underscore the significance of these components in nurturing effective communication and understanding in an increasingly diverse world. *Milton Bennett* is known for his pioneering work in the realm of intercultural communication, specifically through the development of a comprehensive model that outlines the stages of intercultural sensitivity. This model serves as a valuable framework for understanding how individuals progress in their ability to adapt and respond to diverse cultural environments. By examining the various phases of sensitivity development, Bennett provides insights into the cognitive and emotional shifts that occur as people engage with different cultural perspectives. His research highlights the importance of awareness and empathy in facilitating meaningful interactions across cultural boundaries, ultimately fostering greater understanding and collaboration between individuals from varied backgrounds.

The research aims to study the importance of intercultural competence and analyze methods and techniques that contribute to its development among students during the process of acquiring a foreign language.

To achieve this goal, we believe that the following tasks need to be addressed:

1. Review the concepts of “intercultural communication” and “intercultural competence”.
2. Analyze theoretical approaches to the development of intercultural competence in the process of teaching a foreign language.
3. Study of the role of intercultural competence in the learner's communicative competence.

4. Identification of methods and techniques that promote the development of intercultural competence in students.

The research methodology incorporates a diverse array of techniques and approaches designed to enable an in-depth investigation into both the theoretical foundations and practical strategies for enhancing intercultural competence among students. This comprehensive exploration involves qualitative and quantitative methods, including surveys, interviews, and case studies, which collectively provide valuable insights into the various dimensions of cultural awareness, communication skills, and the ability to navigate multicultural environments. By integrating these methods, the study aims to shed light on effective pedagogical practices that foster students' ability to engage thoughtfully and respectfully with individuals from diverse backgrounds. This methodology is grounded in the following approaches: The *communicative approach* prioritizes the development of interpersonal communication skills, recognizing them as a crucial element of intercultural competence. This approach fosters an environment where learners engage in real-life conversations and collaborative interactions, helping them to navigate the complexities of diverse cultural contexts. Unlike traditional language education methods that focus primarily on grammar and vocabulary, the communicative approach encourages students to use the language dynamically in authentic situations. By participating in role-plays, group discussions, and practical exercises, learners enhance their ability to express themselves clearly and understand others, thereby building the confidence necessary to interact effectively across different cultures. The *intercultural approach* emphasizes the incorporation of diverse cultural elements within the educational framework, promoting an atmosphere of tolerance and encouraging a profound understanding of various cultural distinctions. By blending cultural practices, traditions, and perspectives into the curriculum, educators can create a rich learning environment that not only respects but also celebrates diversity. This approach empowers students to engage with and appreciate the nuances of different cultures, ultimately fostering empathy and global citizenship among them. Through activities such as collaborative projects, cross-cultural exchanges, and the study of global histories and literatures, students gain invaluable insights into the complexities of human experience and the importance of coexistence in an increasingly interconnected world. To effectively tackle the objectives presented in this paper, a *comprehensive literature analysis method* was utilized. This approach facilitated a thorough and systematic investigation of a wide range of scientific sources that pertain to the concept of intercultural competence. The analysis focused on examining the various strategies and pedagogical methods for fostering intercultural competence specifically within the context of foreign language education. It also explored diverse theoretical and practical frameworks that guide intercultural interaction and communication among individuals from different cultural backgrounds. This systematic examination provided valuable insights into the multifaceted nature of intercultural competence and its critical role in enhancing language learning and intercultural exchanges. Furthermore, a *comparative analysis approach* was

employed to rigorously examine various teaching methodologies and techniques specifically designed to promote intercultural competence among learners. This process involved evaluating a range of educational programs and strategies focused on the principles of intercultural education. By implementing methods of generalization and systematization, the research facilitated the distillation of key insights and the development of practical recommendations derived from the findings of the study, thereby enhancing the understanding of effective practices in this vital area of education.

1. Theoretical foundations of intercultural competence

1.1. The concepts of intercultural communication and intercultural competence

In the context of intercultural interactions, the engagement between representatives of diverse cultural backgrounds presents unique challenges distinct from those encountered within a homogeneous cultural framework. Individuals who have resided abroad for extended periods or who frequently interact with diverse cultures in their home environment often possess insights into the complexities of mutual understanding and the potential for misunderstanding.

As globalization accelerates, it has become increasingly evident that intercultural communication frequently faces substantial obstacles. However, the origins of these difficulties and strategies for resolution are not always readily apparent. We contend that manifestations of foreign animosity represent the most extreme and remote repercussions of inadequate intercultural competence. This lack of competence can lead to tangible negative outcomes, such as the dissolution of international commercial contracts, educational challenges within multicultural classrooms, and unmet expectations during study abroad experiences.

Conversely, it is essential to acknowledge the positive dimensions of intercultural encounters. Engaging with diverse cultures provides invaluable experiential learning opportunities, enabling individuals to enhance their understanding of their own cultural identity, language nuances, and to make informed behavioral choices in various contexts. Understanding these dynamics is crucial for fostering effective intercultural communication and mutual understanding in an increasingly interconnected world.

The date of birth of intercultural communication as an academic discipline is 1954, when E. Hall and D. Trager's book "Culture as Communication" was published, in which the authors first proposed the term "intercultural communication" for widespread use, which, in their opinion, reflected a special branch of human relations. Later, the main provisions and ideas of intercultural communication were developed in the famous work of W. Hall "The Silent Language" (1959), in which the author showed the close relationship between culture and communication⁵.

Over the past decade, intercultural communication has emerged as a crucial factor in fostering mutual understanding, playing a significant role in

⁵ Hall, Edward T. *The Silent Language*. New York: Doubleday 1959. P. 54.

discussions surrounding globalization, internationalization, and multiculturalism. In light of current social developments, particularly the increasing globalization of the economy, the internationalization of science, and the prevalence of multiculturalism in daily life, there is a widespread belief that effective communication with individuals from different cultural backgrounds necessitates specific skills and competencies.

Intercultural communication is a supra-professional competence, i.e., it is mandatory in many professions regardless of the specialization of education. It is important for managers who will conclude a contract, for engineers who will share their experience abroad, for those involved in the tourism industry, for scientists in their work at international conferences, and for politicians in international negotiations and meetings. In recent years, the topic of intercultural communication has emerged in the light of teaching a foreign language for professional purposes, in particular in the training of IT specialists (Zelikovska, 2017), sociologists (Baibakova, 2017), German language specialists (Bondarchuk, Pasyk, Rys, 2021), and its formation is facilitated by the study of intercultural communication as an academic discipline and the use of training methods for its mastery (Rys, Pasyk, 2020), etc.

The concept of “intercultural communication” encompasses a broad spectrum of skills, knowledge, and attributes that facilitate effective interaction with individuals from diverse cultural backgrounds. It entails a set of competencies that are crucial not only for everyday conversations but also for engaging in deeper exchanges across cultural boundaries. Intercultural competence is not simply a skill set that can be isolated or categorized as a distinct academic discipline; rather, it represents an interdisciplinary fusion of various fields of study.

In today’s globalized world, intercultural competence draws from several key disciplines. Social psychology enhances our understanding of how cultural contexts influence behavior and perceptions, while pedagogy illuminates effective teaching methods that accommodate diverse learning styles. Anthropology fosters a deep appreciation for cultural diversity and human behavior within different social contexts. Philosophy promotes critical thinking regarding ethical considerations and values in cross-cultural situations. Cultural studies provide tools for analyzing and interpreting cultural phenomena, and philology highlights the complexities of language as a medium for cultural expression. Collectively, these disciplines form a rich framework for promoting intercultural understanding, enabling individuals to navigate and appreciate the nuances of communication in our increasingly interconnected world.

Intercultural communication is a central socio-pedagogical condition in the formation of socio-cultural competence. It is in the process of intercultural communication that the socio-cultural tolerance of foreign language specialists is manifested.

The theoretical search for the content of the concept of “intercultural communication” has allowed us to trace the following:

– intercultural communication is the process of communication (verbal and non-verbal) between people (groups of people) who belong to different national and social linguistic and cultural communities, usually use different idiolects (or different social dialects of the same language), feel linguistic and cultural “foreignness” of their communication partner, have different communicative competence, which can cause communication failures or culture shock in communication. Intercultural communication is characterized by the fact that its participants, in cases of direct contact, use the means of the language code with culturally specific meanings, as well as communication strategies and tactics that differ from those used in cases of integration within the same culture⁶.

– intercultural communication is manifested in the ability to embrace, respect, appreciate, and productively use cultural conditions and factors influencing it⁷. The scientist associates two areas of application with this term, which can be closely combined with the keywords “abroad” and “at home”, that is, “international interaction” and “interaction within society”. Speaking of international interaction, we are discussing contact situations between people from different national cultures. For example, a German studying in China, an Italian working in France. Another area of application arises when it comes to interaction within a multicultural society. Intra-social contact between representatives of different cultures is a matter of everyday life. Examples of this include a Turkish student studying in a German school or a Native American working with a Chinese American.

Intercultural education promotes the development of intercultural competence, which is important for successful communication and cooperation in the international community. This competence includes the ability to effectively interact with representatives of different cultures, taking into account their characteristics and specifics⁸.

Competence, defined as “the ability to act,” ensures readiness to set goals and objectives, evaluate actions, and reflect on and self-analyse the results achieved⁹. It includes understanding and adapting to cultural characteristics and accounting for differences in perception, values, and communication styles. The key components of intercultural competence are tolerance, empathy, and the ability to engage in dialogue and avoid stereotypes.

Intercultural competence also includes knowledge of languages, customs, religions, and social norms, which helps people understand each other even in difficult intercultural situations. Another important aspect is the development of flexibility in one's own beliefs and willingness to adapt, which is especially

⁶ Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ. Видавничий центр «Академія». 2004. 24 с.

⁷ Thomas A. (Hg): *Psychologie interkulturellen Handelns*. Göttingen et al.: Hogrefe 1996. S. 143.

⁸ Elias A., Mansouri F. A Systematic Review of Studies on Interculturalism and Intercultural Dialogue. *Journal of Intercultural Studies*, 41(4). 2020. P. 499.

⁹ Зеліковська О. Формування міжкультурної компетентності студентів ІТ-спеціальностей: Сучасний вимір. *Professional Pedagogics*, 15. 2018. С. 130. UTL.: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.129-135>.

valuable in a globalized world where interaction with different cultures is a daily necessity.

Among the strategies and policies for building a harmonious and diverse society, Anthony F. believes that it is necessary to study foreign languages, which are the key to understanding cultural characteristics and promoting intercultural relations; development of programs aimed at integration, organization of language courses, support for familiarity with local culture and history; intercultural education in schools and universities: inclusion of subjects and courses on intercultural education in the curriculum, which will help prepare the younger generation for life in a diverse world¹⁰.

It follows that intercultural competence is the ability to interact effectively and appropriately with representatives of other cultures. It involves not only knowledge of another culture but also understanding its peculiarities, respect for cultural differences, and the development of skills necessary to overcome potential communication barriers. These skills include effective communication, conflict resolution, adaptation to new cultural contexts, value and attitude of openness to diversity, willingness to understand and respect other points of view, and critical thinking that helps a person analyze and rethink their prejudices and stereotypes.

1.2. Intercultural communication and language

One becomes a person through work and communication. Language is a mental phenomenon that acts as an unconditional core of communication. It is a sign system, a means of communication and thinking, a way of cognizing the world, and a way of storing and transmitting information. Therefore, knowledge of languages and their practical use indicate a person's culture¹¹.

Language is not only the immediate reality of thought, but also facilitates the exchange of ideas, mutual understanding of people, and the organization of their joint actions¹².

As a universal means of interpersonal communication, a means of communication, language performs an educational, developmental, humanistic, and educational, human-creating function. Language helps to form a person's personality, and through mastery of a variety of languages, it helps to perceive others as equal individuals. Language thus unites people, and together with them, it unites nations, helping them to recognize themselves as the same and at the same time as individuals, special. The mystery of the human-creating and unifying function of language lies in the fact that its lexical composition contains a general echo of the "spirit of

¹⁰ Anthony F. Intercultural Ecumenical and Interreligious Dialogue: An Introduction. Religions, 14(9). 2023. P. 3.

¹¹ Коваленко Т. Роль української мови у сучасних міжкультурних комунікаційних процесах. Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики // Серія: Філологічні науки. 2017. Випуск XIV. С. 10.

¹² Бєлих О. До питання зв'язку міжкультурної комунікації і мови. Наукові записки. Випуск 96 (1). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 294.

humanity” and a special echo of the “spirit of the people” whose language it is. The unity of these two substances creates a unique opportunity to identify oneself with humanity and at the same time with one's people, to understand other people as an equal representative of humanity, to establish a dialogue, and then to interact and cooperate. World experience shows that the spiritual unity of people in a particular community is based primarily on language¹³.

The most important factor in verbal communication is *trust*. The communicative effect of the words of a trustworthy person is fundamentally different from the effect of the same words spoken by another person. Trust is associated with compliance with the rules of communication accepted in a particular culture. The intercultural communication process involves taking into account *the cultural conditionality* of the native language and the language of the communication partner too. In other words, the interlocutor's language should be perceived in the context of the culture in which he or she lives and is a native speaker. This requires not only linguistic competence but also behavioral competence. For example, the *manner of greeting, farewell, and introduction*, while universal, has different shades. After all, each element of communication is associated with people's verbal habits and brings originality to their behavior. Of particular interest are those language norms that seem to be quite typical in conversational situations.

The key factors influencing the effectiveness of communication are: the adequacy of information perception; the capacity to elicit positive feelings of empathy and approval; the formation of enduring relationships built on mutual understanding; and the mutual enrichment of the participants in the communication process.

Consequently, language functions not merely as a medium for conveying information but also fosters an understanding of diverse cultures, their values, and characteristics. This, in turn, aids in establishing intercultural dialogue and promoting tolerance.

2. Practical aspects of intercultural competence development

2.1. Formation of intercultural competence

In our view, intercultural competence is an area that warrants lifelong study. Even after years spent living abroad or decades of working with international partners, effective communication remains a challenge. This is largely because intercultural communication is continually evolving, leading to the emergence of new situations. Linguist D. Deardorff refers to this ongoing development as a “language spiral”¹⁴. According to this framework, an individual's entry point into the learning spiral and the sequence of stages that follow are influenced by their unique life experiences and educational journey. Deardorff identifies intercultural competence as comprising three key

¹³ Скубашевська Т. Розвиток мовних стратегій та їх роль у зміцненні міжкультурного діалогу. Мультиверсум. Філософський альманах. Випуск 42. Київ. С. 108.

¹⁴ Deardorff D. Police Paper zur Interkulturellen Kompetenz. *Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts?* Thesenpapier der Bertelsmann Stiftung auf Basis der Interkulturellen-Kompetenz-Modelle von Dr. Darla K. Deardorff. Bertelsmann Stiftung 2006. S. 13-34.

components: *the emotional component*, which includes interest, openness, empathy, understanding of others, and tolerance; *the cognitive component*, which encompasses knowledge about other cultures, cultural theory, and self-reflection; and *the pragmatic and communicative component*, which focuses on the application of effective communication models and conflict resolution strategies.

Most intercultural competence learning spirals are likely initiated by specific experiences, such as a long stay abroad as a child or friendship with migrants. To transform positive or negative experiences of cultural differences gained in such interactions into conscious intercultural knowledge, self-reflection is first necessary, i.e., the transition from the pragmatic-communicative level to the cognitive level, as well as the transformation of already acquired implicit practical knowledge into explicit intercultural knowledge. In this case, in our opinion, both country-specific knowledge of a particular country and knowledge of the culture of that country and the rules of communication can help.

The development of intercultural competence requires specific practical steps that can help people interact more effectively with representatives of other cultures. Having analyzed the approaches of leading linguists to the development of intercultural competence, we will give examples of some practical aspects that contribute to this development:

1. Learning foreign languages: A crucial pathway for improving intercultural competence lies in the development of language skills, which provide a valuable window into the cultural values and unique characteristics of a country. Mastery involves more than simply grasping grammar and expanding vocabulary; it encompasses an exploration of the cultural nuances that inform everyday communication. This includes understanding idiomatic expressions that reflect local beliefs and attitudes, as well as the subtleties of social etiquette that govern interactions. By delving into the customs, traditions, and nonverbal cues prevalent in the target culture, individuals can achieve a richer and more meaningful engagement, fostering mutual respect and understanding in diverse settings¹⁵.

2. Raising awareness of cultural differences: Grasping the intricate traditions, rich histories, diverse religious beliefs, and unique social norms of various cultures is crucial for gaining insights into how these elements shape individuals' behaviors and attitudes. For example, in many Asian cultures, there is a strong emphasis on group harmony and collective well-being. This often translates into a deep value placed on maintaining relationships and avoiding conflict. In contrast, many Western societies tend to prioritize individualism, fostering a sense of personal autonomy and self-expression. This distinction can lead to varying approaches in communication, decision-making, and social interactions, further highlighting the importance of cultural context in understanding human behavior¹⁶.

¹⁵ Anthony F. Intercultural Ecumenical and Interreligious Dialogue: An Introduction. *Religions*, 14(9). 2023. P.1-5.

¹⁶ Deardorff D. Police Paper zur Interkulturellen Kompetenz. *Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts?* Thesenpapier der Bertelsmann Stiftung auf Basis der

3. Development of observation and empathy skills: The ability to keenly observe and analyze the subtle non-verbal signals such as body language, facial expressions, and tone of voice of a conversation partner is an essential skill in the field of intercultural communication. These non-verbal cues often convey emotions and intentions that words alone may not fully express. Empathy is a vital component in this process, enabling individuals to accurately grasp the underlying feelings and perspectives of others, regardless of their cultural backgrounds. This deep understanding fosters the creation of genuine and trusting relationships, as it allows for a more nuanced appreciation of different cultural expressions and emotional responses. By honing these skills, communicators can bridge cultural divides and engage in more meaningful and effective interactions¹⁷.

4. Participation in intercultural events: Participating in cultural exchanges, workshops, seminars, or volunteer programs within a vibrant multicultural setting allows individuals to immerse themselves in diverse cultural practices and traditions. These experiences provide a unique opportunity to engage in meaningful interactions with people from various backgrounds, fostering a deeper understanding of their customs and perspectives. Through guided discussions and collaborative activities, participants can develop essential conflict resolution skills, learning how to navigate and address misunderstandings that arise from cultural differences. Such environments not only enrich personal growth but also promote harmony and appreciation among diverse communities, paving the way for enhanced intercultural communication and cooperation¹⁸.

5. Reflection and self-development: In order to develop a profound level of intercultural competence, individuals must commit to an ongoing and reflective evaluation of their own beliefs and preconceived notions. This introspective journey involves scrutinizing how these personal biases shape their perceptions and interactions with different cultures. Engaging in this critical analysis is essential for recognizing the nuances that exist within diverse societies and avoiding the oversimplification that often leads to stereotypes.

To foster a deeper understanding of various cultural contexts, it is imperative to cultivate critical thinking skills that allow one to confront and challenge their own prejudices. This process not only aids in dismantling overgeneralizations but also plays a crucial role in preventing the formation of negative attitudes toward individuals from different backgrounds. By actively seeking to expand their awareness and knowledge, individuals can

Interkulturellen-Kompetenz-Modelle von Dr. Darla K. Deardorff. Bertelsmann Stiftung 2006. S. 13-34.

¹⁷ Göller T. Interkulturelles Verstehen und sein Verhältnis zur interkulturellen Kompetenz. *Erwägen, Wissen, Ethik*. 14.1. 2003. S. 174-176.

¹⁸ Hofstede G. *Lokales Denken, globales Handeln. Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management*. 3. vollst. übersrb. Aufl. München: Beck. 2006. S. 318.

enhance their ability to relate to and appreciate the rich tapestry of human experience across cultures¹⁹.

We contend that these methodologies not only aid individuals in adapting to diverse cultural contexts but also significantly enhance their own cultural experiences. This enriched engagement with varied perspectives promotes a deeper sense of tolerance, allowing individuals to appreciate the subtleties of different ways of life. Additionally, it fosters cognitive flexibility, enabling individuals to adjust their thinking and behaviors to navigate complex social environments. Consequently, individuals become more socially open, welcoming new ideas and practices that improve their interpersonal relationships and contribute to a more inclusive worldview.

2.2. Methods of forming intercultural competence in foreign language lessons

Intercultural competence is an integral part of learning a foreign language, as language is closely related to culture. Developing intercultural competence at school prepares students for life in a globalized world where diversity is the norm. It contributes to building a peaceful society in which people of different cultures can cooperate, resolve conflicts, and understand each other.

Thus, the role of the teacher in this process cannot be overemphasized, as he or she is an example of openness and tolerance, and should be able to create a safe environment where students can discuss cultural differences and teach students to recognize stereotypes and avoid prejudiced thinking.

According to the researchers of intercultural communication Rys L. and Pasyk L., conducting classes on intercultural communication in the form of instructional and interactive training allows one to master such concepts as culture, intercultural interaction, ethnocentrism, stereotype, and others not only the cognitive but also at the emotional and affective level. Simulation and role-playing games help to acquire such competencies as tolerance of diverse interests, flexibility, empathy, tolerance, impartiality, low level of ethnocentrism, and respect for other cultures. Intercultural training can develop the ability to cooperate, negotiate, build relationships with representatives of other cultures, and serve as a motivating factor for initiating further intercultural projects²⁰.

Below are methods that can be used in foreign language classes to develop intercultural competence.

1. Engaging in project activities that center around the creation of multimedia presentations about diverse cultures within foreign language classes significantly enriches students' language proficiency. These projects not only enhance students' communication skills, but also nurture their

¹⁹ Hall E. *Beyond culture*. Garden City. New York. Anchor Press. 1976. P. 256.

²⁰ Рись Л., Пасик Л. Форми та методи міжкультурного тренінгового навчання. *Нова філологія. Збірник наукових праць*. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 80. Том II. С. 180. DOI : 10.26661/2414-1135-2020-80-2-27

creativity and refine their abilities to process information effectively. By integrating interactive teaching methods, these activities encourage vibrant discussions on pressing global issues and the rich tapestry of cultural diversity.

Here are some examples of the project-based activities in foreign language classes:

1. Students prepare interview questions in the target language about cultural topics (e.g., family traditions, holidays, daily routines). They interview a classmate, a teacher, or someone from another culture and create a short presentation or poster summarizing their findings and comparing them to their own culture.

2. Students research traditional dishes from the target culture and create a recipe card in the target language. They can prepare the dish at home, take pictures/videos, and present their experience to the class and reflect on the differences in ingredients, meal customs, and table manners.

3. Students choose a city or region from the target culture and create a **digital travel guide** (slides, website, or brochure). The guide includes key attractions, food recommendations, greetings, and cultural do's & don'ts. Groups present their guides, and classmates vote on the most interesting travel destination.

4. Students select popular songs from the target culture, analyze the lyrics, and compare the themes to songs from their culture. They create a playlist with explanations of why they chose each song. Optionally, they translate a song or write their lyrics inspired by it.

In these sessions, students explore various cultural elements such as traditions, art, history, and social norms, allowing for a deeper appreciation of the subject matter. This immersive approach not only heightens students' motivation to learn languages, but also equips them with essential research skills enhancing their ability to seek out, analyze, and synthesize information from diverse sources.

Furthermore, through collaborative group work and presentations, students can engage in meaningful conversations, fostering intercultural understanding. This environment promotes the development of crucial speaking and listening skills, enabling students to articulate their ideas clearly and respond thoughtfully to their peers. Ultimately, these project activities create a dynamic learning atmosphere that not only prepares students for linguistic proficiency but also cultivates a global mindset.

2. Intercultural activities: Intercultural activities in schools are essential for cultivating intercultural competence, fostering tolerance, and enhancing communication skills among students while also broadening their worldviews. These engaging initiatives allow students to immerse themselves in diverse cultures and interact within a multicultural environment, enriching their educational experience.

One notable example is an "*international book club*" that encourages participants to read and discuss literature from a wide range of authors, representing various cultures and perspectives. This club not only nurtures a

love for reading but also stimulates thoughtful conversations about different societal values and beliefs.

Another enriching initiative is an “*international film club*”, where students gather to watch films in their original languages. This experience not only introduces them to unique storytelling techniques but also provides insights into the cultural contexts and social issues reflected in the films. Following each screening, students can engage in discussions that foster critical thinking and cultural appreciation.

In addition, schools can organize “*intercultural quizzes or quests*”, designed to challenge students' knowledge about the cultures, languages, histories, and traditions of various countries. These interactive games can be a fun way to encourage teamwork and healthy competition while deepening students' understanding of global diversity.

A highlight of the school year might be the “*festival of cultures*”, a vibrant event where students have the opportunity to showcase the customs of different nations. This immersive celebration can include a variety of activities—from sampling traditional foods and listening to music from around the world to wearing culturally significant clothing and participating in traditional dances and art displays. Each booth or performance can represent a different country, turning the school into a global village.

Moreover, a “*foreign language week*” can be creatively orchestrated with themed days dedicated to different languages. Activities might include language workshops, where students learn basic conversational phrases, or fun challenges like a scavenger hunt that requires them to use their language skills to solve clues.

To further reinforce intercultural awareness, schools may host “*game nights*” focused on board games that emphasize intercultural themes. For instance, students can engage in games that teach them to identify flags, capitals, and famous monuments from around the world or play interactive language games that involve learning phrases and vocabulary through playful competition.

By integrating these diverse intercultural activities, schools not only nurture inclusivity but also prepare students to thrive in a globally connected society.

3. An interdisciplinary approach to foreign language learning involves a rich exploration of cultural diversity, interwoven with lessons in literature, geography, and history.

This innovative teaching method seeks to integrate insights and methodologies from various academic disciplines, resulting in a holistic educational experience. By engaging students not only in language structure and vocabulary but also in the cultural contexts that shape language use, learners are empowered to develop robust language skills. This approach

ensures that students gain a nuanced understanding of different cultures, traditions, and worldviews, fostering a deeper appreciation of global diversity.

The application of these interdisciplinary methods can be enhanced through the design of practical tasks aimed at cultivating intercultural communication and enhancing intercultural competence within the realm of foreign language instruction. For instance, students might participate in projects that involve research on literary works from different regions, exploring how historical events have influenced cultural narratives. Additionally, interactive activities, such as role-playing situations or virtual exchanges with speakers of the target language, can facilitate real-world practice and deepen students' connections to the language's cultural backdrop. Overall, this comprehensive methodology not only enriches language acquisition but also promotes meaningful dialogue and understanding among diverse cultural perspectives.

1. Utilization of Authentic Materials

To enrich the language learning experience, it is imperative to engage with a variety of authentic texts that delve into the cultural traditions, customs, and social norms of countries where the target language is spoken. This involves analyzing literary works, articles, and essays that highlight these cultural aspects. A particularly insightful exercise would be to compare and contrast these traditions with those found in Ukraine, enabling students to identify and reflect on cultural similarities and differences. Furthermore, incorporating multimedia resources such as podcasts, popular music tracks, and feature films or short video clips in their original language can greatly enhance comprehension and appreciation of the language in context. For instance, listening to a podcast that discusses a cultural festival can provide a vivid auditory experience that complements the study of related vocabulary and phrases. Additionally, analyzing international news coverage can offer students a broader perspective on how similar events are interpreted and reported in diverse cultural contexts, fostering critical thinking and cross-cultural awareness.

2. Role-Playing and Simulations in Intercultural Learning

In a dynamic learning environment, participants can immerse themselves in the roles of individuals representing a wide array of cultures, engaging in simulated scenarios that require meaningful intercultural interactions. For instance, envision a vibrant simulation set in an international restaurant where learners are assigned roles as both waitstaff and patrons hailing from different countries.

In this scenario, students might take on the persona of a Japanese diner accustomed to polite and nuanced communication when ordering sushi, while another might portray an Italian tourist who favors a lively and expressive interaction with the waitstaff. As they step into these roles, learners will engage in dialogues employing a foreign language, enhancing their conversational skills while also grappling with the intricacies of cultural customs.

For example, the Japanese character may respectfully bow before making their selections, reflecting their cultural values of politeness and mindfulness. In contrast, the Italian character might engage in animated discussions, perhaps even punctuating their points with hand gestures that illustrate their passion for food.

Through these interactions, participants will not only practice language skills but also gain insights into the social norms and etiquette that govern dining experiences in various cultures. This immersive simulation fosters a deeper understanding of cultural nuances, helping learners appreciate different perspectives and develop empathy in their interpersonal communications.

3. Project-Based Learning

We highly encourage the organization of collaborative international projects that involve students from various countries, utilizing online platforms like eTwinning and PenPal Schools. These projects should delve into engaging and culturally rich topics such as the exploration of traditional national cuisines, where students can share recipes and cooking techniques, as well as engage in live cooking demonstrations. Additionally, projects could highlight unique musical traditions, allowing participants to showcase instruments, traditional dances, and folk music from their cultures. Fashion-oriented projects might involve students researching and presenting the evolution of traditional attire, while also designing new outfits that reflect a fusion of styles from different countries. Lastly, students can explore significant historical events that shaped their nations, creating presentations or even virtual timelines that illustrate each country's historical context and its global impact. Through these collaborative efforts, students will not only learn about each other's cultures but also develop essential skills such as teamwork, communication, and global awareness.

4. Exploration of festive traditions and celebrations offers a rich tapestry of culture, highlighting the unique practices, rituals, and symbols that define various countries. Understanding the specifics of these celebrations such as the joyous parades of Mardi Gras in New Orleans, the intricate lantern displays during the Mid-Autumn Festival in China, or the heartfelt family gatherings of Diwali in India is essential in grasping the essence of each tradition.

To truly immerse students in these diverse cultures, organizing classroom events that reflect the studied festivities can be highly effective. For instance, setting up a traditional Thanksgiving feast or hosting a colorful Holi celebration with vibrant powders can provide hands-on learning experiences. These events can be tailored to suit the proficiency levels of the students, ensuring everyone can actively participate and appreciate the cultural significance behind these celebrations. By integrating food, music, art, and storytelling into these activities, students will not only learn about the traditions but also foster a deeper respect and understanding for the diverse world around them.

5. Interactive Games for Cultural Learning

Interactive games serve as a powerful educational tool, particularly in helping students explore and understand the diverse cultural characteristics of various countries. A prime example is the game “Cultural Maze”, which captivates students with an engaging blend of quiz-style questions that delve into the nuances of different nations. The players navigate through a visually designed board map, where each space represents a different cultural theme. As they progress, they are challenged with questions that may cover a wide array of topics, such as iconic national dishes and culturally significant gestures. For instance, students might be asked, "What traditional meal is considered Germany's national dish?" prompting them to discover the rich flavors of Sauerbraten or Bratwurst. Similarly, they could encounter a question like, "What does this gesture signify in Japanese culture?" which encourages them to learn about the deep meanings associated with bowing or giving a “thumbs up.”

By answering these questions correctly, students not only advance further along the board but also deepen their understanding of global cultures. This interactive approach makes the learning process both enjoyable and informative, fostering a sense of curiosity and appreciation for the world’s diverse traditions and practices.

6. Utilization of Advanced Technology in Promoting Intercultural Competence

In today's digital age, contemporary technological tools provide a wealth of authentic resources that can significantly enhance the development of intercultural competence (ICC). These resources include an exciting range of mediums such as music, films, literature, and visual arts, all of which offer immersive insights into diverse cultures. For instance, incorporating global music playlists allows students to engage with the sounds that define various cultures, while curated film selections can illustrate the nuances of cultural narratives and traditions.

Additionally, methodological frameworks grounded in ICC learning models present educators with comprehensive resources designed to foster an objective understanding of foreign cultures. These frameworks not only facilitate comparative analyses with students' own cultural backgrounds but also play a critical role in challenging and dismantling stereotypes and biases that often hinder meaningful intercultural interactions.

Interactive platforms such as Kahoot, Quizlet, and Duolingo serve as effective pedagogical tools, encouraging active participation and engagement through gamification of learning. These platforms can be used to create quizzes that test knowledge about different cultures or vocabulary from the languages being studied, making the learning process both enjoyable and informative.

Furthermore, the use of virtual tours such as a guided exploration of the British Museum provides an enriching avenue for students to delve into cultural characteristics in real-time. After participating in such a virtual tour, students can be prompted to articulate their reflections, discussing aspects

such as the historical context of the artifacts they encountered or the linguistic elements related to the culture they are studying. This active engagement cements their learning and deepens their appreciation for different cultural contexts.

By integrating these modern technological tools and interactive experiences, educators can create a dynamic classroom environment that not only promotes intercultural competence but also prepares students to navigate and thrive in an increasingly interconnected world.

In our assessment, such methods and approaches not only significantly enhance motivation for learning foreign languages but also cultivate empathy and tolerance. Moreover, they promote teamwork and creativity while expanding students' perspectives.

CONCLUSIONS

In the context of globalization and migration, the significance of intercultural competence is increasingly pronounced as international relations evolve at a rapid pace. Possessing proficiency in a foreign language is essential; however, it is equally important to understand the cultural nuances of its native speakers. The cultivation of intercultural competence significantly contributes to the mitigation of stereotypes, the prevention of conflicts, and the promotion of tolerance and mutual understanding.

We can assert that language plays a crucial role in nurturing empathy and promoting tolerance for a variety of perspectives and cultural traditions. These elements are essential for developing intercultural competence, which allows individuals to engage meaningfully across cultural divides. By improving our understanding of one another, language serves as a powerful tool that minimizes the potential for conflicts and enhances the overall quality of communication. This is not just about exchanging words; it's about fostering an environment where all participants feel seen, heard, and valued.

In our increasingly interconnected world, where encounters between diverse cultures are becoming the norm, the cultivation of intercultural competence is of utmost importance. It acts as a catalyst for breaking down long-standing stereotypes and preconceived notions, paving the way for constructive and positive relationships among different cultural groups. By embracing this competence, we can create a more harmonious global community, effectively celebrating our differences while discovering the shared values that bind us together.

The investigation of effective methods and strategies for teaching intercultural communication offers educators a rich and nuanced understanding of the essential processes required to develop intercultural skills. This knowledge is crucial for fostering an educational environment that supports students in becoming adept communicators in diverse cultural contexts.

To cultivate intercultural competence, it is essential to adopt a structured approach that focuses on the systematic accumulation of relevant intercultural

knowledge. Educators can enhance this process by carefully assessing each student's pre-existing knowledge and language proficiency levels. By doing this, they can tailor their instructional methods and provide targeted support that helps students progressively improve their language skills over time.

Moreover, all activities related to foreign language learning in the classroom must be not only engaging but also relevant to real-world applications. Classroom activities should be aligned with the practical demands of various professional fields and resonate with the pragmatic values that students encounter in their future careers. By integrating motivating and contextually meaningful tasks, educators can ensure that students remain engaged and invested in their learning journey, ultimately leading to a deeper mastery of both language and intercultural communication.

In secondary education, several widely recognized methods exist for effectively teaching intercultural competence. One prominent approach is the use of authentic materials, which includes real-world texts, videos, and artifacts that expose students to the nuances of different cultures. These materials help bridge theoretical knowledge and practical understanding.

Another key method is the implementation of cultural projects. These projects often encourage students to delve into specific cultural themes or traditions, allowing for hands-on engagement and deeper exploration of cultural identities. This not only fosters creativity but also enhances collaborative skills as students work in groups. Interactive teaching methodologies play a crucial role as well. Techniques such as role-playing, simulations, and peer teaching create dynamic classroom experiences where students actively participate in the learning process, facilitating a more immersive cultural understanding.

Additionally, the integration of internet resources and technology offers vast opportunities for exploration. Students can connect with peers across the globe, participate in online forums, or engage in virtual collaborative projects, broadening their perspectives on different lifestyles and viewpoints. Facilitating cultural discussions and debates is another effective strategy. These activities encourage students to articulate their thoughts and engage critically with varying cultural perspectives, fostering tolerance and open-mindedness.

Engaging in virtual excursions allows students to "visit" different countries or cultural sites without leaving the classroom. Through virtual reality, documentaries, or guided online tours, students can experience diverse environments and traditions firsthand, enriching their contextual understanding. Lastly, executing cultural research projects gives students the chance to investigate and present findings on specific cultural aspects, deepening their analytical skills and appreciation for diversity. Together, these approaches contribute significantly to the development of well-rounded intercultural competence, which is essential in our increasingly interconnected world.

Looking ahead, future research within the context of foreign language instruction in secondary education may explore the various hurdles faced in nurturing this competence among aspiring foreign language teachers. Such investigations could illuminate the specific challenges and potential strategies for effectively preparing educators to foster intercultural understanding in their classrooms.

SUMMARY

In the context of globalization and migration, the importance of intercultural competence is becoming increasingly clear as international relations evolve at a rapid pace. Intercultural communication serves as a crucial socio-pedagogical foundation for developing socio-cultural competence. It is through intercultural communication that foreign language specialists demonstrate their socio-cultural tolerance. This process requires consideration of the cultural context of both the native language and that of the communication partner. Developing intercultural competence necessitates specific practical steps that enable more effective interaction with representatives of other cultures. Methods that can be employed in foreign language classes to foster intercultural competence include *engaging in project-based activities, participating in intercultural initiatives, and adopting an interdisciplinary approach to language learning*.

Bibliography

1. Ущина В. Соціокогнітивна дискурсологія: аспекти дослідження. Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Sciences. Budapest: Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. 2016. IV (15). Issue 1. P. 35–39.

2. Erll A., Gymnich M. Interkulturelle Kompetenzen – Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen. Klett Lernen und Wissen. 2010. S. 179.

3. Зеліковська О. Формування міжкультурної компетенції студентів вищих економічних навчальних закладів: дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / Зеліковська Олена Олександрівна. Хмельницький. 2010. 245 с.

4. Bennett M. Development model of intercultural sensitivity. In Kim, Y (Ed) International encyclopedia of intercultural communication. Wiley. 2017. URL.: <https://surl.li/vezdqe>

5. Hall, Edward T. *The Silent Language*. New York: Doubleday 1959.

6. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ. Видавничий центр «Академія». 2004. 344 с.

7. Thomas A. (Hg): *Psychologie interkulturellen Handelns*. Göttingen er. al.: Hogrefe 1996. S. 143.

8. Elias A., Mansouri F. A Systematic Review of Studies on Interculturalism and Intercultural Dialogue. Journal of Intercultural Studies, 41(4). 2020. P. 490-523.

9. Зеліковська О. Формування міжкультурної компетентності студентів ІТ– спеціальностей: Сучасний вимір. *Professional Pedagogics*, 15. 2018. С. 129-135. UTL.: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.129-135>.

10. Anthony F. Intercultural Ecumenical and Interreligious Dialogue: An Introduction. *Religions*, 14(9). 2023. P.1-5.

11. Коваленко Т. Роль української мови у сучасних міжкультурних комунікаційних процесах. Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики // Серія: Філологічні науки. 2017. Випуск XIV. 192 с.

12. Бєлих О. До питання зв'язку міжкультурної комунікації і мови. Наукові записки. Випуск 96 (1). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. С. 291-294.

13. Скубашевська Т. Розвиток мовних стратегій та їх роль у зміцненні міжкультурного діалогу. Мультиверсум. Філософський альманах. Випуск 42. Київ. С. 108–116.

14. Deardorff D. Police Paper zur Interkulturellen Kompetenz. *Interkulturelle Kompetenz – Schlüsselkompetenz des 21. Jahrhunderts?* Thesenpapier der Bertelsmann Stiftung auf Basis der Interkulturellen-Kompetenz-Modelle von Dr. Darla K. Deardorff. Bertelsmann Stiftung 2006. S. 13-34.

15. Göller T. Interkulturelles Verstehen und sein Verhältnis zur interkulturellen Kompetenz. *Erwägen, Wissen, Ethik*. 14.1. 2003. S. 174-176.

16. Hofstede G. *Lokales Denken, globales Handeln. Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management*. 3. vollst. übersrb. Aufl. München: Beck. 2006. S. 318.

17. Hall E. *Beyond culture*. Garden City. New York. Anchor Press. 1976. P. 256.

18. Рись Л., Пасик Л. Форми та методи міжкультурного тренінгового навчання. *Нова філологія. Збірник наукових праць*. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 80. Том II. С. 175–181. DOI : 10.26661/2414-1135-2020-80-2-27

Information about the author:

Bielykh Oksana Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology

Lesya Ukrainka Volyn National University
13, Voli ave., Lutsk, 43025, Ukraine

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕНЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕРИТОРІАЛЬНІ ВАРІАНТИ ТА МОВНІ ІДЕНТИЧНОСТІ

Зінченко О. З.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-7>

ВСТУП

Сучасна українська музика є важливим засобом культурного вираження, який не лише розважає, а й формує національну ідентичність, зберігає мовні традиції та адаптує їх до нових соціокультурних умов. В умовах глобалізації та активного впливу інших культур українська музична сцена стала платформою для мовних експериментів, поєднуючи літературну українську мову, діалекти, запозичення та інші лінгвістичні явища. Це свідчить про динамічний розвиток української мови та її адаптацію до сучасних комунікативних викликів.

Нині багато говорять про те, якою має бути українська мова. Фахівці дають поради, як правильно, а як – ні, і, власне, добре роблять, бо це допомагає нам позбавитись від нашого колоніального минулого – суржика й калькування. Але іноді ми чомусь забуваємо, що мова не тільки може, а й повинна бути різною залежно від обставин.

Сучасні українські музиканти активно трансформують народний фольклор у сучасне звучання, щоб представити його слухачам у всій його багатогранності. Фольклор завжди відігравав ключову роль у збереженні національної ідентичності. Українські пісні передавалися з покоління в покоління – їх співали дідусі й бабусі своїм дітям та онукам. Вони слугували не лише розвагою чи супроводом релігійних обрядів, а й несли в собі моральні настанови та правила поведінки. Мова неоднорідна на всій території України і постійно зазнає змін. Одним із джерел її збагачення є діалектизми. У цій роботі я спробувала відслідкувати уживання територіальних діалектизмів у творчості сучасних виконавців етно-музики та визначити їх роль у піснях. А наявність у них діалектизмів влучно передає національний колорит, традиції, звичаї та буття народу. Тому дослідження діалектизмів є

необхідною умовою вивчення самого українського народу, його сучасних особливостей та характеристик.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вивчення мовної специфіки сучасної української пісенної творчості, оскільки вона є не лише відображенням культурних процесів, а й потужним інструментом міжкультурної комунікації. Аналізуючи мовні особливості пісень, можна простежити, як зберігаються та трансформуються традиційні мовні норми, а також які фактори впливають на мовну ідентичність виконавців та їхніх слухачів.

Метою дослідження є виявлення та систематизація мовних особливостей сучасної української музики, зокрема використання літературної мови, народного мовлення, діалектів, суржику та запозичень, а також визначення їхньої ролі у формуванні культурної ідентичності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати взаємодію літературної української мови та народного мовлення у піснях сучасних українських гуртів.

2. Дослідити вплив територіальних діалектів на формування стилістичних особливостей музичних творів.

3. Визначити мовні акценти в піснях популярних виконавців та їхній вплив на слухачку аудиторію.

4. Оцінити роль української музики у збереженні та популяризації національних мовних традицій.

Об'єкт дослідження – мовні особливості пісень сучасної української музики як елемент міжкультурної комунікації.

Предмет дослідження – територіальні мовні варіанти, використання діалектизмів, запозичень, а також вплив культурних ідентичностей на формування мовної стилістики у піснях українських гуртів «ДахаБраха», «ROCK-N», «Go-A», «The Dooh», «ДримбаДаДзига» та співачки Аліни Паш, «Один в каное», «Скрябін» та «Антитіла».

Дане дослідження дозволить глибше зрозуміти, як сучасна українська музика впливає на мовну ідентичність, популяризує різноманітність мовних форм і сприяє збереженню національної культурної спадщини.

1. Пісенний жанр у міжкультурній комунікації: літературна мова, народне мовлення та їх взаємодія

Пісенний жанр є важливим засобом міжкультурної комунікації, що дозволяє об'єднувати різні мовні традиції та передавати культурні цінності між поколіннями й народами. Взаємодія літературної мови та народного мовлення у піснях створює динамічний мовний простір, у якому відбувається постійний обмін стилістичними, лексичними та

ритмічними особливостями. Це забезпечує не лише збереження фольклорної спадщини, а й її адаптацію до сучасних умов, що сприяє розвитку культури та мовної різноманітності.

У процесі розвитку пісенного жанру відбувається постійна взаємодія літературної мови та народного мовлення. Це проявляється як у збагаченні літературної мови народними елементами, так і в наближенні фольклорних пісень до літературної традиції через їх адаптацію та запис. Зокрема, багато народних пісень у сучасному виконанні зазнають певної літературної корекції для забезпечення їх доступності широкому загалу.

З іншого боку, літературна мова також запозичує з народного мовлення певні стилістичні елементи, які надають текстам більшої виразності, емоційності та національного колориту. Таке взаємопроникнення сприяє гармонійному поєднанню традиційного та сучасного, забезпечуючи безперервність культурного розвитку.

Пісні є яскравим відображенням народної мови, яку активно використовували в повсякденному житті. Українці здавна мали глибоку любов до співу, тому наша фольклорна спадщина надзвичайно багата. Вона включає твори про людські стосунки, історичні події та захопливі сюжети. При цьому співали тією ж мовою, якою спілкувалися в побуті, що робило мову пісень живою й актуальною для свого часу.

Пісня – це словесно-музичний твір ліричного або ліро-епічного характеру, що вирізняється мелодійністю та створений для виконання співом ¹. Пісня зберігає мову та передає знання про неї майбутнім поколінням. Водночас вона презентує духовно-культурний рівень нації Зокрема сучасникам, світовій спільноті. діалектна лексика у пісенних текстах сучасних українських гуртів відіграє важливу номінативну функцію, виконує стилістичну та образотворчу роль, є одним із засобів передачі колоритності та локалізації подій, засобом типізації мови персонажів, відтворення певних фрагментів навколишньої дійсності, досягнення стилістичної експресії.

Таким чином, пісенний жанр у міжкультурній комунікації є важливим засобом збереження та розвитку української мови. Поєднання літературної мови з народним мовленням у піснях створює унікальне мовне явище, яке відображає ідентичність, історію та культурну самобутність українського народу. Саме завдяки пісням ми можемо не лише насолоджуватися мелодією, а й глибше пізнавати багатогранний світ української мови.

Народне мовлення в пісенному жанрі проявляється передусім у фольклорних творах, де мова є гнучкою, образною та наближеною до живого мовлення громади.

¹Хізова Ю. Словник літературознавчих термінів /Усі українські письменники. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. С. 379.

Мова пісень – це жива народна мова, яка може відрізнитися від літературної. Саме в цьому криється її унікальність, так само як і в переказах, казках та інших фольклорних творах. Народні пісні, балади, частівки, коломийки та інші жанри відображають особливості діалектів, використання просторіччя, архаїчних та регіональних лексем.

У фольклорних піснях часто зустрічаються стилістичні прийоми, такі як повтори, паралелізми, варіативність рим та ритму. Завдяки цьому вони не лише легко запам'ятовуються, а й зберігають елементи давньої мовної традиції, передаючи її наступним поколінням. Крім того, пісні, побудовані на основі народного мовлення, можуть виконувати роль діалектного маркера та виражати регіональну ідентичність. У сучасному музичному просторі пісенний жанр є носієм автентичності, оскільки вбирає в себе мовні особливості певного етнорегіону, а також розвивається через інтеграцію елементів різних мовних традицій. Це збагачує українську музичну культуру та дозволяє зберігати унікальні мовні риси в умовах глобалізації. Завдяки поєднанню літературної мови з народним мовленням пісня продовжує виконувати не лише розважальну, а й культурно-історичну функцію, підтримуючи живий зв'язок між минулим і сучасністю. Тут найповніше реалізуються евфонічні можливості мови, її ритмомелодика тощо². Визначальним є суб'єктивізм розуміння та відображення (індивідуальне світобачення, світовідчуття і, відповідно, світовідтворення автора спрямоване на індивідуальне світосприйняття та інтелект читача)³.

Пісенний жанр відіграє важливу роль у міжкультурній комунікації, оскільки поєднує літературну мову та народне мовлення, створюючи простір для взаємодії різних культурних традицій. Літературна мова, закріплена в офіційних текстах і авторській творчості, додає пісням структурованості та нормативності, тоді як народне мовлення вносить у них емоційну виразність, діалектні особливості та автентичність.

Взаємодія цих двох елементів у пісенному жанрі забезпечує не лише збереження мовних традицій, а й їх адаптацію до нових суспільних умов. Завдяки цьому пісня стає потужним засобом передачі національної ідентичності, історичної пам'яті та культурного досвіду між поколіннями й народами.

Таким чином, пісенний жанр виступає своєрідним мостом між літературною нормою та живою мовою, що сприяє міжкультурному діалогу та взаємозбагаченню мовно-культурних традицій.

² Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000, 3-тє видання. С. 14.

³ Мова українських пісень «Один в каное». URL: <https://vseosvita.ua/library/mova-ukrainskih-pisen-odin-v-kanoe-181210.html>

2. Територіальні діалекти України в сучасній музиці: північне, південно-західне та південно-східне наріччя

Українська мова включає в себе численні місцеві говірки, які, об'єднуючись за спільними ознаками, утворюють говори (діалекти), а ці говори об'єднуються в більші або менші діалектні групи (піднаріччя та наріччя).

Діалекти стають не просто засобом мовного вираження, а й частиною ідентичності, допомагаючи передавати унікальність регіонів через музику. Ця різноманітність проявляється і в пісенній традиції, де збереження регіональних мовних особливостей сприяє передачі локального колориту. Народні пісні можуть містити характерні фонетичні, лексичні та граматичні особливості певної території, що робить їх важливими джерелами для дослідження мовних діалектів. Територіальні діалекти України дедалі частіше стають частиною сучасної музики, збагачуючи звучання пісень автентичними мовними особливостями.

Фольклорні твори є свідченням історичних змін у мові, відображають розвиток суспільства, його культурні та соціальні процеси. У народних піснях можна знайти архаїчні мовні форми, які вже вийшли з ужитку в сучасній літературній мові, але збереглися у традиційному співі.

З іншого боку, сучасні авторські пісні часто використовують діалектну лексику для створення особливого емоційного забарвлення текстів. Це є способом збереження мовного різноманіття та популяризації регіональних мовних особливостей серед широкої аудиторії. Гурти, такі як "Один в каное", "Курбаси", "ДахаБраха", активно застосовують діалектну лексику у своїх піснях, що дозволяє не лише передати атмосферу певної місцевості, а й зберегти мовне багатство народу.

Діалект – це один з видів мовної варіації, що відрізняється від літературної мови за своїми лексичними, граматичними та фонетичними особливостями. Хоча діалект може використовуватися у мовленні будь-якої соціальної групи, найчастіше його пов'язують саме з територією та національною культурою.

Жива розмовна мова має деякі територіальні відмінності – у вимові звуків, у наголошуванні, у словозмінюванні, у вживанні слів. Відповідно до цього розрізняють три групи територіальних наріч (діалектів): північну, південно-західну й південно-східну.

1. Північні діалекти охоплюють більшу частину Волинської, Ровенської і Житомирської областей, частину Київської і Сумської та всю Чернігівську область. Тут твердо вимовляють звуки р і ц (радно, куру, хлопец), уживають двозвуки цо, це, ці, іє (вуоз, вуез, вуіз, лієс), на місці звука а після м'яких часто виступає є (дєсєть, житє, насінє),

побутують такі форми прикметників, як зелена, зелени. Вживаються такі діалектні слова, як товар (худоба), оболон (хмара), обливень (ожеледь), кияхи (кукурудза), хавкати (позіхати).

2. Південно-західні діалекти поширені на території Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей, захоплюють північ Миколаївської та Одеської і південь Волинської, Ровенської та Житомирської областей. Тут замість літературних форм зоря, життя, насіння, голова, криниця вимовляють зор'я або зора, жите, насіне, гулува, керниця. Трапляються такі форми слів, як мнов, руков (мною, рукою), тя, мі (тебе, мені), пішлам, ходилисьмо (я пішла, ми ходили), буду робив (буду робити) тощо. Є чимало діалектизмів, наприклад: вуйко (дядько), вивірка (білка), крумплі (картопля), тайстра (торба), пантрувати (стежити), жеб (кишеня), шваблики (сірники), парадички (помідори).

3. Південно-східні діалекти займають решту території України. Вони лягли в основу української літературної мови. Проте й тут є свої місцеві особливості. Наприклад, трапляються такі діалектні форми дієслів, як носю, ходю, робе, співа, питать тощо. Бувають слова, яких немає в літературній мові: жалива (кропива), бовдур (димар), вагани (ночви), желіпати (кричати), бокасувати (ходити боком).

Слова, що є характерними для вживання на певній території, називають **діалектизмами**. Найпоширенішими і найбільш вивченими є діалектизми заходу України.

Діалектизми поділяються на три категорії:

- лексичні – це слова, що в літературній мові мають інші відповідники (наприклад, «мешти» – «черевики», «кульчики» – «сережки», «бульба» – «картопля» тощо);

- семантичні – загальноновживані слова, які в певному діалекті мають інше значення (наприклад, «душа» – м'якуш кавуна, «байка» – щось незначне);

- етнографічні – назви предметів побуту, їжі, одягу, музичних інструментів чи міфічних істот, що використовуються тільки в певному регіоні (наприклад, «каптур» – очіпок, «капусняк» – суп з капусти, «колиба» – хатинка лісоруба, «трембіта», «мавка» – лісова русалка).

У творчості багатьох сучасних музикантів використовуються різні діалекти, що додають особливого колориту їхнім пісням. Ось приклад використання діалектів у творчості гурту «ДахаБраха».

Північне наріччя у піснях гурту ДахаБраха

«ДахаБраха» – київський музичний гурт, заснований Владиславом Троїцьким, театральним режисером і керівником Центру сучасного

мистецтва "Дах". Назва гурту походить від староукраїнських слів «давати» та «брати».

Гурт сформувався на початку 2000-х у атмосфері театру «Дах», залучаючи молодих фольклористів та музикантів. Склад колективу: один чоловік, Марко Галаневич, та три жінки: Олена Цибульська, Ірина Коваленко та Ніна Гаренецька.

З 2004 року «ДахаБраха» активно виступає на фестивалях етнічної музики та бере участь у виставах театру «Дах». Музичний стиль гурту вони самі визначають як «етно-хаос», що відображає «хаотичне» поєднання різних етнічних елементів. Співаки використовують українські народні пісні, багато з яких вони записали під час фольклорних експедицій по різних регіонах України, особливо центральних.

Українські пісні виконуються в автентичній манері, в поєднанні з широким спектром ударних інструментів, переважно азійського походження, таких як індійські табла, буддійський гонг, маракаси, російські трещотки, а також віолончелі.

В одному з інтерв'ю вокаліст гурту Марко Галаневич зазначив: «Наша музика не є чистою автентикою. Вона є синтезом, експериментом, творчістю. ... Ми співаємо пісні, яким може бути більше тисячі років. Є архаїзми, є діалектизми, ну й сама манера співу автентична, важка для сприйняття. Тому нашу музику розуміють далеко не всі. Але ми з цього приводу не переживаємо. Самі слухаємо багато музики з інших країн та культур: африканську, японську тощо».

Діалектизми в піснях гурту «ДахаБраха»:

1) Уживання підсилювальної частки «да», характерне для говорів північного наріччя пом'якшення приголосних звуків (маті – мати, зятєм – зятєм)

Ой, летів же сизий голуб

Да вдарився крилечками,

Чи тут моя голубочка, чи немає?

2) Уживання нестягнених форм прикметників жіночого роду:

Ох, доле ж моя, доле,

Да чом ти не **такая**?

Ох, да чом ти не такая,

Ох, як доля **людская**?

3) Уживання двозвука **іе** в наголошеному складі, тверда вимова звука **р**:

Ой, а ми були й у великому **лієсі**,

Нарадили Куста із **зельоного кльону**».

Й уберемо Куста, як зельоной кльон.

А ми поведемо Куста до пана й на покой.

Ой ми були й у великому лісі,
Нарядили Куста, як зельоного кльон(а)

(Про звичай обходити на Трійцю двори односельців із Кустом (кушем)– убраною з ніг до голови в зелень дівчиною, адже велика кількість зелені в завітчанні й справді нагадувала куш).

Також тут ужито прикметник «зельоной» – фонетичний варіант звичного для нас прикметника «зелений», де маємо пом'якшений звук «з» перед «е», а у слові «кльон» бачимо діалектно м'який «л» – «л'» (клен – кльон – кльпъ).

4) Уживання давньої форми орудного відмінка та фонетичного варіанту слова, який з'явився внаслідок контакту з білоруською мовою, що є характерним для північного наріччя: «бязить» – «бязиць»:

Шо з-под дуба да з-под кореня,

Шо з-под дуба да з-под кореня,

Там вода ручайом бязить.

«Шо» – це давній елемент мови, поширений на всій території України, слово, яке розуміють та вживають усюди. Фонетичний варіант слова «що», закорінений ще в праслов'янській мові. Слово «що» розвинулося з давньоукраїнського слова «чъто». Це виглядало так: чъто – што – ш'ш'о – шчо. А ось «шо» стало або наступним етапом, бо відбулося спрощення: шчо – шо, або ш'ш'о – недорозвинулося й утратило м'якість.

«З-под» тут є прикладом залишку давнього о*, тоді як в літературній мові він розвинувся в звук [i] (з-під– з-под)

5) Уживання збережених в північному говорі праслов'янських форм («пойшов» – «пішов»), використання -ть– у дієслові замість літературного -ти-, слів зі збереженою праслов'янською фонетикою, характерною та рідковживаною формою орудного відмінка, які утворились внаслідок редукції голосного звука («доброю» – «доброй»).

Сам пойшов плясать,

Наплясався, наігрався,

З доброй волей розпрощався»

Скочив на крильцо

Вдарив у коцьцо.

«Плясать» – це слово походить з праслов'янської та означає «танцювати; радіти».

«Крильцо» – це ганок (вхід до будинку, зовнішня прибудова, часто крита).

6) Уживання конструкцій з «ік», «к», як альтернативи звичному літературному «до».

Сама й заблудила,

Ой да приблудила

К зельоному гаю.

Південно-західне наріччя у піснях Аліни Паш та гурту «Rock-Н»

Аліна Паш – українська співачка, реперка, фіналістка шостого сезону шоу «Х-Фактор». До початку сольної кар'єри була бек-вокалісткою в естрадних співаків, зокрема гурту "СКАЙ" і співачки Ірини Білик. Співпрацювала з ТНМК, Тіною Кароль, репером Ярмаком, з яким записала спільний трек колядки "Добрий вечір".

У квітні 2018 року вийшов дебютний кліп Аліни Паш «Bitanga», а в січні 2022 року співачка перемогла в міжнародній премії для молодих артистів – Music Moves Europe Awards 2022.

У своїй творчості Аліна Паш поєднує закарпатський фолк з репом, електронною музикою та джазом. Вона єдина на великій сцені, хто співає закарпатським діалектом.

Діалектизми в піснях Аліни Паш:

1) Уживання давніх скорочених форм займенників («ня» – «меня» – «мене»), слів, у яких відбувся процес випадіння складу із середини слова, – явище гаплогії («сьодні»), а також слів праслов'янського походження («студена» – «studъ») У літературній мові це слово збереглося в словосполученні «студена вода».

Айно, пустіть **ня**, **Я сьодні** тусую,

Ніч не **студена** і Я не мала

Чуєш пустіть **ня** або

Я піду із **оболо-оболо-оболока**.

«Айно» – ствердна частка «так», що є скороченням від словосполучення «а іно так» (а тільки так).

«Оболок» – слово праслов'янського походження, що означає «вікно».

2) Уживання застарілих форм займенників, «законсервованих в часі» («ми» – «мені») та семантичних діалектизмів («брати» у цьому випадку означає «рвати»)

Андрій-Андрію,

Конопельки сію,

Дай **ми**, Боже, знати, із ким їх буду **брати**.

3) Уживання зворотної частинки «ся» перед дієсловом, котра в літературній мові зараз стоїть у кінці слова («не боїшся» – «ся не боїш», «освічуся» – «ся освічу»), лексичних діалектизмів («не мерегуй» – «не дратуйся», «лигінь» – фонетичний варіант слова «легінь» – «хлопець, парубок»), а також слів, що походять від праслов'янської основи («бавити» – «baviti»(говорити) – «гратися, забавлятися»).

Як ти **ся не боїш** – бери за руку мене

Я **ти** ся освічу** своїм теплим променем

Не **мерегуй**, **лигіню**, **бавити** з вогнем

Не **вчинюся** я у одну із тих злих **МорЕн**.

«Вчинитися» – це багатозначне слово, тут вжито в значенні «зробитися, стати».

Морена (Мара, Марена) – у слов'янській міфології богиня смерті та вічної ночі й холоду.

«**Rock-H**» або «**Рокаш**» – український рок-гурт із Мукачева, Закарпаття. Півфіналіст проєкту «Свіжа кров» на телеканалі М1, лауреат фестивалю «Червона рута».

Гурт був заснований восени 2008 року. Учасниками гурту є композитор і клавішник Віктор Янцо, аранжувальник, саунд-продюсер та гітарист Ігор Рибар і бас-гітарист Владислав Воробець. Вокалістом був Ондраш Тазінгер, ударником – Василь Логойда. Перший концерт гурту відбувся на центральній площі м. Мукачева 25 травня 2009 року. Улітку 2009 року новим вокалістом гурту став Іштван Халус.

Свій стиль називають «Subcarpathian rock» (підкарпатський рок) за історичною назвою території Підкарпатська Русь, звідки походить гурт. Більшість пісень гурту – закарпатською говіркою, самі музиканти називають його «русинська бесіда». На початку творчих пошуків були також пісні літературною українською, англійською та французькою мовами, але з 2011 року вони не входять до концертного репертуару гурту.

Назву гурту запропонував Ігор Рибар. Слово «Рокаш» (угор. rakás) закарпатською говіркою означає «гурт», «купу», «спільноту» і, разом з тим, має корінь «рок», позначаючи стиль музики колективу.

Діалектизми в піснях гурту «Rock-H»:

1) Уживання зворотної частинки «ся», що стоїть перед дієсловом («ся люблю»), лексичних діалектизмів («бокор» – «пліт»), вказівного займенника «тоті» (літературна форма «оті»), закінчення -ом у Д.в. множини, що є однією з основних рис говору («дітьом»).

Я **ся люблю** напивати, я **ся люблю** бити, бити,

А **ко** буде з Синевира **бокори тоті** возити,

З Синевира до Рахова є що бокор вести, вести

Я заробив мало хліба, є що **дітьом** моїм нести.

Тут «ко», ймовірно, є фонетичною формою займенника «хто», що утворилася внаслідок випадіння літери «т» зі слова «кто».

2) Уживання лексичних діалектизмів («заяла» – «погнала пасти череду») слів з характерними для цієї території зменшено-пестливого суфікса -ойк– («ягнятойка»), збереженої в говорі старослов'янської форми займенника («она» -«вона»), дієприслівника, утворений від діалектного слова «глядати», що має значення «шукати», просторічних форм присвійних займенників («свогого»), слів праслов'янського походження («стрітила» – зустріти кого-небудь).

Ой, **заяла** дівчинонька **ягнятойка** в поле,

Загубила баранятко, гірка ж моя доле...
Ішла **он** **глядаючи** баранця **свого**
Тай **стрітила** в темнім лісі попа молодого...
Варто зазначити, що гурт «ДахаБраха» також використовує північно-західний діалект у своїх піснях, наприклад:

Оставайтесь, ягудойки, в бору,
Бо я **еду** й **заранейка** до дому.
Ой гукну я, нехай ліс почує,
Нехай мати **вечеройку** готує.

Слово «ягудойки» ілюструє рису, яку називають «уканням»: вживання [у] замість ненаголошеного [о] (молоко – мулуко, нога – нуга). Також у ньому відсутнє звичне чергування [о] з [і] (ягода – ягідки).

У слові еду – чергування [і] з [е] (іду – еду).

Слово «заранейка» містить у собі особливий суфікс -ейк- зі зменшувально-пестливим відтінком, але тут додається ще й пом'якшення [н] – [н'] (заранейка – заранейка).

Слова «ягудойки» та «вечеройку» містять притаманний закарпатському говору зменшено-пестливий суфікс -ойк-.

«Оставайтесь» тут ужито в значенні «залишайтесь».

Південно-східне наріччя у піснях «Go-A», «The Doох», «ДримбаДаДзига».

Південно-східний діалект представлений у піснях гуртів «Go-A», «The Doох», «ДримбаДаДзига».

Go-A – один з найбільш незвичайних українських колективів. Музиканти виконують пісні в новому стилі – електро-фольк. Гурт зміг об'єднати в одній музичній композиції українські етнічні мотиви, флейту, сучасне грубе техно і навіть африканські барабани. Усе разом звучить дуже ново і вкрай незвично. Тому й не дивно, що в 2020 році гурт переміг у відбірковому турі та представляв конкурсі Євробачення.

В репертуарі Go-A народні пісні та композиції українською мовою, тільки в зміненому під сучасні ритми звучання. Пісня «Веснянка» стала абсолютним лідером і майже 2 місяці стояла на першому місці в музичному хіт-параді.

Приклад діалектизмів у пісні Go-A:

Уживання збереженої давньої граматичної форми «до/на його».
Жаль мені на козака,
Жаль мені на **його**,
Розтоптала черевички,
Ходячи до **його**!

У літературній мові ми говоримо «жаль мені на нього» та «ходячи до нього». Звук «н» з'явився в праслов'янський період (къп ѣтеи (к єму -до його) – къ ѣтеи (к нему – до нього)).

The Doox – український гурт, що створює сучасну музику з елементами традиційної пісні та етно-року. Поєднання різних технік автентичного співу, етнічних духових інструментів, драйву гітари та басових рифів, клавішних і ударних формують нове, інколи неочікуване звучання. Музиканти «The Doox» обробляють старовинний український фольклор і різні етнічні мелодії із усього світу, додаючи до них сучасні електро– та рок-мотиви. Аранжування гурту «The Doox» охоплює пісні з усіх куточків України: Рівненщини, Київщини, Полтавщини, Вінниччини, Волині та Карпат. Особливістю гурту є поєднання жіночого та чоловічого голосів, наближених до традиційної манери співу.

Приклад діалектизмів у пісні The Doox:

Уживання збереженого давнього звуку «о*» на тому місці, де в сучасній українській мові маємо «і» («бор» – «бір», «двор» – «двір»), а також нестягненої форми прикметника («молода» – «молодая»).

Проведу я русалочки Аж у сірий **бор**, Сама вернусь **молодая**

Аж до батька в **двор**.

Це зразок русальних обрядових пісень. Їх співали наприкінці Русального тижня, коли русалок проводжали «додому», щоб вони не шкодили людям та їхньому господарству.

ДримбаДаДзига – український етно-рок гурт, заснований у 2006 році в місті Київ. Творчість гурту поєднує багато стилів та напрямів музики, зокрема етнічні мотиви, рок, панк, хардкор та інші. Метою гурту є відтворення та розповсюдження української музичної культури. Гармонійно переплетені між собою етнічні та сучасні музичні напрями у їхніх піснях роблять їх прогресивними та сприятливими для слухачів з різними вподобаннями й смаками.

Приклад діалектизмів у пісні гурту «ДримбаДаДзига»:

Уживання «хв» на місці «ф» у слові «офіцер», нестягненої форми прикметника («шовкове» – «шовковее»), лексичних діалектизмів («платтям» тут означає білизну, у яку загортають немовлят).

хвіцера любила

ота вдова молода

Породила два сина

І Ванюшу й Василя

шовковее сповила

Білим **платтям** завила.

Також південно-східне наріччя представлено і в творчості вже відомого нам гурту «ДахаБраха»:

Уживання лексичних синонімів і давніх форм слів, що утворилися з праслов'янської.

«Калино, малино луговая,

Навпроти **сонейка** ти стояла,

Ой вийду я...

Дочекайся... **Дожди...**»

«Сонейко» –діалектний варіант слова «сонечко». Утворився від слова «сонце» завдяки суфіксу -ейк-, котрий надає йому зменшено-пестиливого відтінку.

Слово «дожди» дуже давнього походження, утворене від праслов'янського слова «žьdati», має значення «чекати».

Музика впродовж усіх часів, незважаючи на зміну історичних епох та подій, йшла пліч-о-пліч із живою мовою, тому й зараз Тому дотепер музичне мистецтво має важливе значення у відродженні української мови, популяризації нашої національної культури не тільки в Україні, а й у всьому світі.

Використання територіальних діалектів у сучасній українській музиці свідчить про глибокий зв'язок виконавців із регіональною культурою та історією. Пісні, створені з урахуванням діалектних особливостей, не лише зберігають автентичність мовлення, а й роблять музику більш виразною та колоритною.

Північне наріччя додає пісням архаїчного та народного звучання, південно-західне – м'якість і мелодійність, а південно-східне – енергійність і своєрідний колорит, що формувався під впливом багатьох культур. Використання цих мовних особливостей у музиці допомагає не лише зберігати, а й популяризувати діалекти серед молоді та ширшої аудиторії.

Таким чином, діалекти в сучасній музиці – це не лише засіб художнього вираження. Територіальні діалекти України в сучасній музиці є важливим елементом культурної ідентичності, що передає унікальність кожного регіону через мовні особливості. Північне, південно-західне та південно-східне наріччя зберігають свій колорит у пісенній творчості, зокрема через використання діалектних форм у музиці. У піснях сучасних українських гуртів, таких як «ДахаБраха», «Аліна Паш» та «Rock-N», діалекти виступають не тільки як мовний феномен, але й як інструмент для створення емоційного забарвлення, яке дозволяє слухачеві зануритися у атмосферу конкретної місцевості та культурної спадщини.

Північні діалекти виявляються через специфічні фонетичні та граматичні особливості, такі як тверда вимова звуків і використання архаїчних форм, що характерні для Чернігівщини, Київщини та Сумщини. Південно-західні діалекти, поширені на території Львівщини, Закарпаття та Івано-Франківщини, вирізняються такими особливостями, як збереження старовинних форм слів і виразів, характерних для говірок Галичини. Південно-східні діалекти, що становлять основу літературної української мови, також зберігають місцеві відмінності, що дозволяє їм

відрізнятися від стандарту, хоча і є базою для сучасного літературного мовлення.

У сучасній музиці ці діалекти створюють особливий колорит, що передає дух регіональних традицій, а їх використання сприяє збереженню і популяризації локальних мовних особливостей. Це робить музичні твори більш автентичними та глибокими, а також дозволяє слухачам краще розуміти і відчувати культурну спадщину України через музику.

3. Мовні акценти сучасних українських гуртів: культурні впливи та мовна ідентичність

Мовні акценти в музиці відіграють ключову роль у формуванні культурної ідентичності. Використання діалектів, суржику чи запозичень не лише робить українську музичну сцену різноманітною, а й допомагає популяризувати рідну мову серед молоді та міжнародної аудиторії. З огляду на сучасні тенденції, можна очікувати подальше збагачення української музики завдяки мовним експериментам та зростанню інтересу до власних культурних коренів.

Сучасні українські гурти активно експериментують з мовними формами, включаючи діалекти, суржик та іноземні запозичення, що відображає культурні впливи та регіональні особливості. Мовне розмаїття в українській музиці охоплює використання як літературної української мови, так і діалектів, суржику чи запозичених елементів, що створює унікальні стилістичні особливості кожного гурту. Мовні особливості українських гуртів часто відображають регіональні та історичні контексти, формуючи їхній неповторний музичний стиль. Західна Україна вирізняється значним впливом фольклору, м'якою вимовою та вживанням архаїчних слів, східні та південні регіони характеризуються використанням суржику й місцевих говірок, тоді як Київ і центральна Україна демонструють більш стандартну мову з акцентом на літературність. Важливу роль у поширенні української мови в музиці відіграють мовна політика та суспільні зміни. Після Революції Гідності та в умовах війни з Росією українська мова стала ключовим елементом національної самоідентифікації, що сприяло активному переходу багатьох гуртів на україномовний репертуар і зміцненню мовного простору країни. Мовні акценти в музиці відіграють ключову роль у формуванні культурної ідентичності. Використання діалектів, суржику чи запозичень не лише робить українську музичну сцену різноманітною, а й допомагає популяризувати рідну мову серед молоді та міжнародної аудиторії. З огляду на сучасні тенденції, можна очікувати подальше збагачення української музики завдяки мовним експериментам та зростанню інтересу до власних культурних коренів.

«Один в каное» – український інді-гурт зі Львова, який був заснований у 2010 році. Ідея створення колективу належала одному з ініціаторів, який зібрав групу з 7-8 людей, які раніше не були знайомі між собою. Спочатку гурт грав різноманітну музику, а в складі колективу було троє солістів. Варто зазначити, що жоден з учасників не мав професійної музичної освіти. Протягом року склад колективу змінювався, поки Ірина Швайдак та гітарист Устим Похмурський не вирішили продовжити разом. Згодом до них приєдналась Олена Давиденко, що сформувало нинішній склад «Один в каное».

Гурт активно гастролював та брав участь у фестивалях. У 2012 році вони перемогли в конкурсі Metro On Stage, після чого виступили на Поклонній горі разом із переможцями з інших країн. Попри зростаючу популярність, до 2015 року учасники гурту також займалися іншими професійними справами. Колектив не має продюсера або організаційної команди – всі організаційні питання вирішують самі музиканти. У 2016 році вийшов їх перший студійний альбом, що отримав назву гурту, і включав 25 пісень. Запис альбому був здійснений у Дніпропетровську. Після цього гурт провів Всеукраїнський тур, відвідавши майже всі обласні центри України (окрім Криму, Донецька та Луганська). Під час туру змінився склад гурту: перкусіоністку Олену Давиденко замінив Ігор Дзіковський⁴.

Назва гурту з'явилася випадково. Ірина, читаючи матеріал про індіанців в Інтернеті, натрапила на одне з їхніх імен – «Вікенінніш». У перекладі українською воно означало «Один в каное», що дуже сподобалося Ірині, і вона вирішила використати це для назви колективу. Логотип гурту має форму шестипелюсткової квітки, що є натхненим характерною формою резонаторних отворів традиційної української бандури. Водночас кожна пелюстка також є символом човна⁵.

На даний момент до складу гурту входять такі музиканти: Ірина Швайдак – вокал; Устим Похмурський – гітара; Ігор Дзіковський – перкусія. Колишнім учасником була Олена Давиденко, яка виконувала партію перкусії.⁶

Мовні особливості пісень гурту «Один в каное» виражаються через використання слів іншомовного походження, просторічної лексики, жаргонізмів, росіянізмів та англіцизмів. Відзначимо, що в піснях часто зустрічаються слова, що походять з інших мов. Наприклад, «факіри» (від арабського слова) – мусульманські чернеці, які займаються жебракуванням, або «бас» (з італійської мови) – найнижчий чоловічий голос, що асоціюється з джазовим стилем музики. Також є слово

⁴ Один в каное. Тексти пісень. URL: <https://pisni.ua/odin-v-kanoye>

⁵ Там же;

⁶ Там же.

«курсів» (з латинської мови), яке позначає похилий шрифт, а «шосе» (з французької) означає тверду автомобільну дорогу. Інші приклади включають «бармен» (з англійської), що позначає власника бару, і «румба» (з іспанської) – бальний танець, а також «синдром» (з французької) – сукупність симптомів, характерних для певного захворювання. Використовуються й інші слова іншомовного походження, такі як «тандем», «факт», «крекер», «гуру», «мокко», що додають текстам міжнародного звучання.

Просторічна лексика теж є невід'ємною частиною пісень гурту, зокрема: «паде» замість «впаде», «шо» замість «що», «хтіла» замість «хотіла», «тре» замість «треба», «відки» замість «звідки». Ці форми використовуються для надання текстам більш неформального і народного звучання.

Жаргонізми також присутні в піснях, наприклад: «вткати в ноут» або «стану сама в собі двірником», що робить мову ще більш розмовною та сучасною.

Крім того, в текстах можна почути росіянізми, зокрема: «зачім» замість «навіщо», «іменно» замість «саме», «тапочки» замість «капці», «спонтанне» замість «неочікуване», «мільярди» замість «мільярди». Ці елементи підкреслюють вплив російської мови на творчість гурту.

Англіцизми також мають місце в піснях, наприклад: «Stop» замість «стоп» або «тру» замість «справжній», що є частиною глобалізації мови та використання сучасної молодіжної термінології.

Загалом, мовні особливості пісень гурту «Один в каное» включають широкий спектр лексичних і граматичних елементів, які створюють унікальний стиль виконання та передають певний настрій і атмосферу їхніх творів.

Автор використовує у своїх піснях стилістичні помилки, зокрема міфологічні. У пісні «Прекрасний оповідач» присутнє слово «бач» (Бач, бач, я просто прекрасний оповідач!), хоча правильна форма дієслова «бачити» – «бачиш». У текстах також спостерігаються помилки у формуванні дієслів наказового способу, наприклад: «Давай зіграєм в добру гру», хоча правильно буде «зіграємо». Крім того, зустрічаються помилки в узгодженні іменника з числівником, наприклад: «Моїх два зуба мудрості», хоча правильно сказати «два зуби».

Серед орфоепічних помилок переважає нагол на першому складі, що є наслідком впливу польської мови. Наприклад, можна почути «твоя» замість «твоя», «було» замість «було», «люблю» замість «люблю», «збулося» замість «збулося», «вірші» замість «вірші», «спиною» замість «спиною».

Мовлення пісень сучасного львівського гурту «Один в каное» відзначається особливими лексичними, орфоепічними та стилістичними

рисами, що включають вживання слів іншомовного походження, просторіччя, жаргонізмів і росіянізмів. Також у текстах гурту спостерігаються порушення граматичних норм, зокрема при утворенні форм дієслів і узгодженні іменників. Проте стильова оригінальність їхніх пісень є ефективною та цікавою, тому гурт має право на визнання не лише в Україні, але й за її межами.

Гурт «Антитіла» був створений у 2008 році, і його фронтменом є Тарас Тополя. З того часу колектив здобув багато нагород і визнання в Україні та за кордоном, включаючи гран-прі фестивалю «Перлини сезону» та премію «Непопса». Гурт став популярним завдяки поєднанню сучасного молодіжного звучання з українським мелосом. У 2009 році «Антитіла» потрапили до списку номінантів «MTV ЕМА», а в 2010 році вирушили у європейський тур. 2011 року вони презентували другий альбом, а в 2012–2013 роках стали хітмейкерами завдяки пісням «І всю ніч» та «Невидимка».

В січні 2015 виходить кліп на пісню «Завжди моя», який присвячений Україні та її захисникам⁷.

Мовні особливості пісень гурту «Антитіла» характеризуються використанням фраз англійською мовою, слів іншомовного походження, неологізмів та сленгу. Наприклад, у текстах зустрічаються англійські вирази, такі як «Hello! Це новий світанок», «Stand up! Виринає світло», та «В кінці сценарію happy end». Крім того, часто використовуються слова іншомовного походження: «фінал» (з італійської) – кінець якоїсь події, «старт» (з англійської) – місце початку змагань або руху, «символ» (з грецької) – умовне позначення, «стоп» (з англійської) – команда зупинитися, «марафон» (з англійської) – змагання на дистанцію, «мінор» (з італійської) – сумний настрій, «варіант» (з латинської) – різновид чогось, «дежавю» (з французької) – ілюзія знайомства з новим місцем чи ситуацією, «пауза» (з латинської) – перерва або зупинка.

Також пісні гурту включають неологізми, як от: «Це Lego», «селфі з кратерів на Марсі», «новина у Insta», «стартап на мільйон абонентів», що додають сучасного звучання. Використання сленгу також є важливою частиною їхніх текстів, де фрази типу «Я злажав», «Немає фейків», «Топ-менеджери Apple», «шазамимо пісні», «новий світ тестить», «найкращий стрім» стають частиною мовного образу.

Таким чином, пісні гурту «Антитіла» відображають сучасне мовлення українців, особливо з Центральної України, де в поєднанні з загальноновживаною лексикою активно використовуються слова іншомовного походження, англійські вирази, неологізми та сленг, що надає їхній музиці актуальності та енергії.

⁷ Антитіла. Тексти пісень. URL: <https://pisni.ua/antytyla>

Учасники майбутнього гурту «Скрябін» – Андрій Кузьменко (Кузьма), Сергій Гера (Шура), Ростислав Домішевський (Рой, Ростик) і Олександр Скрябін та Ігор Яцишин – влітку 1989 р. працювали в різних групах на студії "Спати" у Новояворівську. Усіх їх разом звела випадковість: інші учасники роз'їхалися (когось забрали в армію, хтось поїхав вчитися) і майбутні артисти гурту, залишившись на самоті, спонтанно вирішили записати пісню, і їм це вдалося: згодом у світ виходить альбом "Чуєш Біль". У 1989 р. збірна команда студії "Спати" під назвою "Сидіння Разом" їде на перший авангардний фестиваль "Вивих" у Львові⁸.

Назва "Скрябін" з'являється 6 липня 1989 р.: Зайковський, збираючись відіслати кліп на авангардний фестиваль у Москву, "резонно запитав, як це все назвати в титрах?", у той момент із ними в студії не було саме Скрябіна, тому учасники гурту вирішили "підставити" його і назвали групу його прізвищем⁹.

Протягом 1995 р. "Скрябін" бере участь у багатьох фестивалях та акціях ("Мелодія'95" – перше місце за пісню "Птахи"; "Нові зірки старого року" – друге місце; "Вітер зі сходу"; "Музичний сандвіч"; "Марія"; "Berlin Independence Day"; "Попсо Франко"; "Донецьк запрошує друзів"; "Форум для діаспори з Канади"; "Таврійські Ігри-1995"; "Музиканти проти наркоманії й алкоголізму") та дає багато концертів. 1 січня 1996 р. гурт підписує контракт зі студією "Nova". Як результат – у світ виходить альбом "Казки" та кліп "Train", який займає перші місця в хіт-параді "Територія А". Юрій Нікітін та дирекція "Території А" постійно тиснуть на "Скрябінців", намагаючись змінити музичну політику групи згідно зі своїми смаками й поглядами¹⁰.

14 грудня 1997 р. в Києві відбувся концерт "Пісня Року", де "Скрябін" перемагає у номінації "Краща альтернативна група року". У серпні 1998 р. Скрябін знову бере участь в "Таврійських Іграх" та висувається одразу в 7 номінаціях (рекорд фестивалю). 16 грудня 1998 р. на церемонії нагородження «Золотої Жар-Птиці» гурт визнано, як «Краща поп-група»¹¹.

Під час Помаранчевої революції учасники Скрябіна підтримували різні політичні сили, фактично через це склад Скрябіна був перекреслений і почалася нова ера в історії гурту. Кузьма починає творити кардинально іншу музику. Утверджується новий постійний склад гурту: Кузьма (вокал, музика, тексти), Зволінський Олексій (гітара, аранжування), Сухоносів Костя (клавіші, аранжування), Глітін

⁸ Скрябін – пісні і біографія. URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/175.html>

⁹ Там же;

¹⁰ Скрябін – пісні і біографія. URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/175.html>

¹¹ Там же;

Костя (бас гітара), Колісниченко Вадим (барабани), згодом і Олена Розумна (бек-вокал)¹².

Мовні особливості пісень гурту виявляються через використання неологізмів, росіянізмів, просторічної лексики та жаргонізмів. Наприклад, у піснях часто зустрічаються неологізми, такі як «Ти пишеш смс», «Твій меседж – то завжди ті самі три слова» і «В житті неважливий сигнал GPS», що надає текстам сучасного звучання.

Щодо росіянізмів, в піснях можна почути такі фрази, як «Сльози по клавішах, в коридорі – бутилки», де «бутилки» замінює українське «пляшки», «Зима вже замучила, всі шапки нахлобучили» – тут «шапки» замінює «капелюхи», «...три зупинки чуть не вмер» – «чуть» замість «ледь», «Інтелігентний мужчина, український інженер» – «мужчина» замість «чоловік», «Замовляю нам дві кави збудоражити уяву» – «збудоражити» замість «схвилювати», «І від радості зжимаю у кишені кулачок» – «зжимаю» замість «стискаю», «Північне море підкидає чайки/ Вниз і вгору, як тенісні шаріки» – «шаріки» замість «кульки», «З Новим роком і Рождеством!» – «Рождество» замість «Різдво», «Форточка закрита целофановим кульком» – «форточка» замість «квартирка», «Походи у ларьок» – «ларьок» замість «магазинчик», «Так скучно плисти по течії» – «скучно» замість «нудно», «І знаю ціну світлої полоси» – «полоса» замість «смуга», «Давай виключим світло і будем мовчати» – «виключити» замість «вимкнути», «Холодною стала чайова кружка» – «кружка» замість «чашка», «В повітрі запах духів» – «духи» замість «парфуми», «Знімаю тапки, вдягаю тряпки» – «тапки» замість «капці», «тряпки» замість «ганчір'я», «Лондон, як на відкритці» – «відкритка» замість «листівка».

Ще однією характерною рисою є використання просторічної лексики: «То значить, ше біди в житті немає» – «ше» замість «ще», «І набагато тихше тече ріка» – «тихше» замість «тихіше», «Я дякую тобі за то, що я вмію» – «то» замість «те», «шо» замість «що», «Руку піднімаю, тіпа зупиняю» – «тіпа» замість «ніби», «Шоби швидко відкрили очі» – «шоби» замість «щоб».

Окрім того, у текстах часто використовуються жаргонізми, такі як «Були заганні в тупік», «Ти в цьому світі – випадковий чувак», «Мріяли зібрати наших пацанів на дачі», «На фотках ніс обгорілий».

Таким чином, в піснях гурту чітко відображені елементи сучасної мовної практики, що поєднують як традиційні, так і новітні мовні форми.

У піснях гурту «Скрябін» присутній суржик, який виконуючи важливу стилістичну функцію, надає композиціям особливого характеру, оригінальності та навіть привабливості. Наприклад, замість «ввечері» вживається «вечором» («Коли вечором я сьорбав із пакета

¹² Там же.

бульйон»), замість «вперше» – «перший раз» («Як я побачив перший раз свій дім»), замість «востаннє» – «останній раз» («Останній раз одягнеш форму і поплач останній раз»).

Також в текстах зустрічаються лексичні помилки. Замість «зачинена» використано «закрита» («Форточка закрита целофановим кульком»), хоча «закрити» використовують щодо певних предметів, таких як магазин або офіс, а «зачинити» – для дверей, вікон, квартир. У піснях присутнє неправильне вживання слова «пара» замість «кілька» («Ісландія далека має двісті вулканів, Рейк'явік, пару гейзерів і вічні льоди»). «Пара» може позначати кількість двох предметів як єдине ціле (наприклад, «пара шкарпеток»), але в контексті кількості використовувати «кілька» – «буду через кілька хвилин».

В піснях також зустрічається неправильне утворення наказового способу дієслів: «давай повернемось» замість «повернімось» («Давай повернемось у своє місто»), «давай послушаєм» замість «послухаймо» («Давай послушаєм старі касети»), «давай виключим» замість «вимкнімо» («Давай виключим світло і будемо мовчати»). Утворення наказового способу вимагає додавання суфікса -імо до основи дієслова: слухаймо, мовчімо, пишімо.

В пісні «Мам» порушено правило щодо звертання, використано «мам» замість «мамо» («Мам, ти мене вибач, що я став дорослим»). Виконавець також вживає прийменник «по», який у сучасній українській мові рідко застосовується: «Так скучно плисти по течії з ними» (по течії замість за течією), «А ти гуляєш з друзями по місту» (по місту замість містом). Прийменник «по» застосовують для позначення напрямку або мети дії: «піти по хліб», «по гриби».

Крім того, вжито неправильну форму найвищого ступеня порівняння: «самий перший» замість «найперший» («Наш найперший медляк»). Правильне утворення ступенів порівняння включає використання префікса «най-» або суфіксів «-іш», «-ш»: найбільший, найшвидший. відіграють важливу роль у формуванні культурної ідентичності, сприяючи збереженню та розвитку української мови в музичному просторі. Мова пісень гурту «Скрябін» вирізняється рядом мовних особливостей, які роблять їх творчість унікальною та легко впізнаваною. По-перше, у текстах часто зустрічаються неологізми, тобто нові слова, які з'являються в мові, зокрема в повсякденному вжитку. Вони додають сучасного звучання та підкреслюють зв'язок пісень із актуальними темами і технологіями. Крім того, спостерігається вживання росіянізмів, що є результатом впливу російської мови, зокрема в лексичних формах, таких як «бутилки» замість «пляшки» або «шаріки» замість «кульки», що свідчить про певну мовну інтерференцію.

Ще однією особливістю є застосування просторічної лексики та жаргонізмів, які надають текстам неформальності та відображають стиль спілкування певних соціальних груп. Це можна побачити на

прикладі таких виразів, як «типа» замість «ніби», «ше» замість «ще», що є характерними для розмовної мови.

Також у піснях гурту зустрічаються помилки в утворенні форм дієслів, зокрема в наказовому способі. Наприклад, замість правильних форм «повернімось», «послухаймо» використовуються «повернемось» і «послухаєм». Подібні неточності часто зустрічаються в розмовній мові, що ще раз підкреслює неформальний характер текстів.

Не менш важливою мовною особливістю є порушення правил утворення ступенів порівняння прикметників. Замість стандартного «найперший» вживається «самий перший», що є типово помилковим для літературної мови, але цілком природним для розмовної. Ці мовні особливості надають пісням гурту «Скрябін» особливий індивідуальності, підкреслюючи їхній стиль, а також створюють певний емоційний зв'язок з аудиторією, яка може впізнавати в таких виразах себе та свою мовну культуру.

Використання літературної мови, діалектів, суржику, іншомовних запозичень та просторічної лексики створює унікальну стилістику кожного виконавця, що робить українську музику більш різноманітною та цікавою.

На прикладі гуртів «Один в каное» та «Антитіла» можна простежити різні підходи до мовної виразності. «Один в каное» відзначається багатством лексичних засобів, серед яких іншомовні запозичення, просторіччя, жаргонізми та навіть росіянізми, що створює особливу атмосферу їхніх пісень. Водночас гурт активно звертається до української літературної спадщини, що демонструє його зв'язок із національною культурою. Натомість «Антитіла» використовують більш стандартизовану українську мову з вкрапленнями англійських слів, що відповідає сучасним глобальним музичним тенденціям.

Значний вплив на мовну політику в музиці має суспільно-політична ситуація в Україні. Події останніх років, зокрема Революція Гідності та війна з Росією, стимулювали активний перехід багатьох гуртів на україномовний репертуар, що сприяє поширенню та популяризації української мови серед молоді та на міжнародній сцені.

Отже, мовні особливості сучасної української музики є відображенням регіональної ідентичності, культурних впливів та загальнонаціональних процесів. Подальші мовні експерименти, розширення україномовного контенту та звернення до традиційних мотивів сприятимуть зміцненню української музичної сцени та популяризації української мови у світі.

Мовні акценти сучасних українських гуртів є важливим аспектом, що відображає культурну ідентичність, мовну політику та соціальні зміни в Україні. Вони допомагають розвивати унікальність української музичної сцени, надаючи їй різноманіття завдяки використанню діалектів, суржику, запозичених елементів та неологізмів. Мовні експерименти, що спостерігаються у творчості таких гуртів, як «Один в каное»,

«Антитіла» і «Скрябін», створюють відчуття близькості до сучасної молодіжної культури та відповідають на виклики глобалізації.

Гурти активно експериментують з мовними формами, що сприяє популяризації української мови серед молоді, а також розширенню її впливу на міжнародну аудиторію. У піснях можна помітити використання різноманітних лексичних і граматичних елементів, таких як англіцизми, росіянізми, жаргонізми, просторічна лексика та сленг, що надають музичним творам сучасного звучання та роблять їх більш доступними для слухачів.

Мовні акценти в піснях цих гуртів часто відображають не лише регіональні особливості, але й глобальні тенденції, впливи різних культур та соціально-політичні процеси, що відбуваються в Україні. Зокрема, в період після Революції Гідності та війни з Росією, зміцнення української мови стало важливим елементом національної самоідентифікації, що також знайшло відображення в музиці.

У той же час, мовні помилки та стилістичні недоліки в піснях гуртів, як правило, не знижують їхнього мистецького рівня, а навпаки, додають автентичності та роблять творчість більш доступною і зрозумілою для широкої аудиторії. Ці особливості мають важливе значення в розвитку української музики, а також у процесі формування нової культурної ідентичності.

Таким чином, мовні акценти сучасних українських гуртів є відображенням не лише музичних експериментів, а й процесів соціокультурних змін, сприяючи збереженню та популяризації української мови та культури на міжнародній сцені.

ВИСНОВКИ

У дослідженні розглянуто вживання територіальних діалектизмів у піснях українських музичних виконавців та їх особливості. Можна з упевненістю сказати, що діалектизми посідають вагоме місце в лексиці сучасних пісень та їх музичних обробок.

Проаналізовано діалектизми, характерні відповідним наріччям, вживані у піснях співачки Аліни Паш та гуртів «ДахаБраха», «Rock-N», «Go-A», «The Dooh», «ДримбаДаДзига». Це чудова можливість побачити, чим живе українська мова сьогодні. З усього видно, що використання діалектизмів надає пісенним творам місцевого стилю та місцевого колориту. Також варто зазначити, що сучасні музиканти у своїх піснях звертаються не лише до якогось одного наріччя, а широко використовують лексику усіх діалектів, поширених на території України.

У даному дослідженні також було проаналізовано мову пісень трьох популярних українських гуртів: «Один в каное», «Антитіла» та «Скрябін». Кожен з них має свої мовні особливості, що відображають як загальноприйняті мовні норми, так і індивідуальні стилістичні прийоми.

Мова пісень гурту «Один в каное» характеризується поєднанням загальноновживаної лексики з окремими словами іншомовного походження, що підкреслює сучасний контекст їхньої творчості. Крім того, в їхніх текстах присутні елементи просторічної лексики, жаргонізмів, а також росіянізмів, що інколи додають специфічний колорит, характерний для певних соціальних груп. У деяких піснях можна також почути англійські слова, що є свідченням глобалізації і сучасних трендів в українському музичному середовищі.

Мова пісень гурту «Антитіла» вирізняється активним використанням української лексики, доповненої англомовними фразами та окремими словами іншомовного походження. Також в текстах широко застосовуються неологізми та молодіжні фрази, що додають пісням свіжості та енергійності. Присутність сленгу підкреслює їхню орієнтацію на молодіжну аудиторію та популярні культурні тенденції.

Гурт «Скрябін» у своїх піснях поєднує загальноновживану лексику з елементами неологізмів, росіянізмів (або українізованих русизмів), просторічною лексикою та жаргонізмами. Відзначається також використання суржику, що є характерним для багатьох пісень цього гурту, надаючи їхній музиці особливого звучання та емоційної насиченості. Мова пісень «Скрябіна» містить також деякі мовні особливості, що порушують літературні норми.

У піснях усіх трьох гуртів виявлено порушення граматичних норм української мови, зокрема у формах дієслів, узгодженні іменників з іншими частинами мови та утворенні ступенів порівняння прикметників. Так, у піснях гурту «Один в каное» зустрічаються помилки у формуванні дієслів, а в текстах «Скрябіна» спостерігається неправильне утворення наказового способу дієслів з використанням конструкцій на кшталт «давай». Також зустрічаються помилки в утворенні звертання, вживанні прийменника «по» замість «за» та порушення правил утворення ступенів порівняння прикметників, наприклад, «самий перший» замість «найперший».

Варто зазначити, що використання таких мовних форм, які відходять від літературних норм, не завжди сприймається негативно. Навпаки, в піснях гуртів «Один в каное», «Антитіла» і «Скрябін» це надає мовленню певної розмовної невимушеності, жвавості та експресивності. Помилки в граматиці, а також вживання сленгу, жаргонізмів та суржику роблять мову цих пісень особливою, живою та емоційною. Вони додають пісням народного колориту, наближають їх до слухача, створюючи відчуття близькості та щирості, що не завжди можна передати через формальну мову.

У результаті дослідження мовних особливостей пісень сучасної української музики сформульовано низку важливих висновків.

По-перше, українська пісенна творчість відіграє важливу роль у збереженні та розвитку мовної ідентичності. Використання літературної мови, діалектизмів, просторіччя, суржику, іншомовних запозичень та

авторських мовних інновацій відображає різноманітність мовного середовища України. Завдяки цьому музика стає не лише засобом художнього вираження, а й своєрідним мовним експериментом, що адаптує традиції до сучасних реалій.

По-друге, аналіз пісенного репертуару популярних українських гуртів та виконавців демонструє, що мовні засоби у музиці залежать від регіональних особливостей. Наприклад, гурт "ДахаБраха" активно використовує північне наріччя, що додає їхнім композиціям автентичного колориту. Аліна Паш та "Rock-N" інтегрують у свої пісні закарпатську говірку, підкреслюючи місцеву культурну специфіку, тоді як "Антитіла" і "Go-A" переважно дотримуються літературної мови, додаючи іншомовні запозичення та сучасний молодіжний сленг.

По-третє, значний вплив на мовну політику в музиці має суспільно-політична ситуація в Україні. Події останніх років, зокрема Революція Гідності та війна з Росією, стимулювали активний перехід багатьох виконавців на україномовний репертуар. Це сприяє поширенню української мови серед молоді та закріпленню її в сучасному музичному просторі. Багато гуртів використовують музику як інструмент для збереження культурної спадщини та популяризації української мови у світі.

По-четверте, мовні експерименти у пісенній творчості свідчать про динамічний розвиток української мови. Виконавці поєднують традиційні фольклорні мотиви з сучасними мовними тенденціями, що дозволяє створювати унікальні стилістичні рішення. Наприклад, поєднання електронної музики з етнічними текстами в піснях "Go-A" чи експериментальний етно-хаос "ДахаБраха" демонструють нові можливості для розвитку української мови в музиці.

Таким чином, діалекти, суржик, іншомовні запозичення та експерименти із сучасними формами мовлення в українській музиці не лише збагачують її стилістичне наповнення, а й сприяють популяризації української мови серед широкої аудиторії. Музика є потужним засобом збереження національної ідентичності, а також інструментом міжкультурної комунікації, що допомагає інтегрувати українську мову в глобальний простір.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні проаналізовано мовні особливості пісень сучасної української музики як інструменту міжкультурної комунікації. Визначено, що сучасні виконавці активно використовують літературну мову, діалектизми, суржик, іншомовні запозичення та молодіжний сленг. Проблематика роботи полягає у визначенні впливу цих мовних елементів на формування національної ідентичності та популяризацію української мови. Досліджено, що територіальні діалекти збагачують музику, надаючи їй колориту та підкреслюючи культурну специфіку різних регіонів. Встановлено, що суспільно-політичні процеси сприяли

переходу багатьох гуртів на україномовний репертуар. Мовні експерименти у музиці відображають динамічний розвиток української мови та її адаптацію до сучасних комунікативних реалій. Використання традиційних фольклорних мотивів у поєднанні з новітніми стилями демонструє мовну гнучкість та інноваційність. Результати дослідження засвідчили, що музика є важливим засобом збереження та поширення української мови. Вона сприяє її популяризації серед молоді та міжнародної аудиторії. Отже, українська музика відіграє значну роль у збереженні мовної ідентичності та формуванні культурного простору.

Література

1. Хізова Ю. Словник літературознавчих термінів /Усі українські письменники. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. С. 379.
2. Художній стиль та його основні ознаки URL: http://grinch-home.at.ua/publ/suchasna_ukrajinska_literaturna_mova/stilistika/khudozhnij Stil_ta_jogo_osnovni_oznaki/58-1-0-224
3. Куриліна О. Стили мовлення/Українська мова та література. Довідник, тестові завдання. Повний повторюваний курс, підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2019. С. 228.
4. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000, 3-тє видання. 246 с.
5. Мова українських пісень «Один в каное». URL: <https://vseosvita.ua/library/mova-ukrainskih-pisen-odin-v-kanoe-181210.html>
6. Один в каное. Тексти пісень. URL: <https://pisni.ua/odin-v-kanoye>
7. Нечволод Л. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2011. 768 с
8. Антитіла. Тексти пісень. URL: <https://pisni.ua/antytilla>
9. Скрыбін – пісні і біографія. URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/175.html>
10. Авраменко О. Закривати – відкривати чи інакше?/100 експрес-уроків української. Київ: КНИГОЛАВ, 2019. 192

Information about the author:

Zinchenko Olha Zinoviivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory

and History of State and Law

National Transport University

1 Mykhaila Omelianovycha-Pavlenka str., Kyiv, 01010, Ukraine

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND SENSITIVITY: THEORETICAL AND PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS

Ihnatova O. M.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-8>

INTRODUCTION

In the contemporary world marked by globalization, migration, and transnational mobility, educational systems are increasingly characterized by cultural and linguistic diversity. This reality underscores the critical need for teachers to develop intercultural sensitivity and competence to ensure inclusive and effective teaching practices¹. As future educators prepare to work in classrooms composed of learners from diverse cultural, ethnic, and linguistic backgrounds integrating intercultural communication courses into teacher education programs becomes a strategic imperative². Such courses provide the theoretical knowledge, practical tools, and reflective opportunities necessary to cultivate intercultural sensitivity, a key competence for fostering equity, respect, and effective communication in diverse learning environments. In the context of modern education, where classrooms are increasingly multicultural, fostering **intercultural sensitivity** among future teachers is essential for creating inclusive and supportive learning environments. Teaching **Intercultural Communication** as part of teacher training programs equips future educators with the necessary skills to understand, respect, and effectively interact with students from diverse cultural backgrounds. By introducing concepts such as cultural dimensions, communication styles, cultural adaptation, and strategies for managing cultural misunderstandings, these courses encourage future teachers to reflect on their own cultural biases and develop a more open and empathetic mindset. Through practical activities like case analyses, simulations, and collaborative projects with peers from different cultures, trainee teachers gain first-hand experience in applying intercultural communication strategies. This

¹ Deardorff, D. K. Implementing intercultural competence assessment. *The SAGE handbook of intercultural competence*. 2009. P. 477-491.

² Byram, M. *Conceptualizing intercultural communicative competence and intercultural citizenship*. Routledge. 2012.

combination of theory and practice helps future educators not only enhance their **intercultural sensitivity** but also develop pedagogical approaches that promote **cultural awareness**, mutual respect, and effective communication in diverse classrooms. Ultimately, training future teachers in **Intercultural Communication** strengthens their ability to foster a positive learning climate, prevent cultural conflicts, and prepare students for life in a globally interconnected world.

Language plays a crucial role within any culture. Since language and culture are deeply intertwined in any society, it is essential to incorporate cultural elements into the teaching of second or foreign languages. As Byram states, language serves as a tool that reflects a society's way of thinking. Because language evolves within the context of culture, developing the ability to think in the target language is only possible through exposure to the culture associated with that language. Scholars working on improving language teaching methods and approaches increasingly focus on enhancing learners' intercultural communication competence through a variety of activities and exercises. Their first step is to help learners understand and become aware of the target culture, which in turn can support the development of their intercultural communication competence³.

At the core of this research, it is essential to first clarify the connections between key concepts such as “intercultural communication,” “intercultural competence,” and “intercultural sensitivity.” Throughout history, factors like trade, conflict, migration, and technological advancements have driven interactions between different cultures, and over time, these interactions have grown more complex and inevitable. Intercultural communication refers to the process that emerges when cultures come into contact and interact with one another – a process that is becoming increasingly significant in today's interconnected world. In the 1950s, Edward T. Hall not only introduced the concept of intercultural communication into academic discourse but also made substantial contributions to defining its theoretical and conceptual foundations, helping establish it as a distinct academic field⁴.

Both individual and cultural factors influence communication. When cultural identity plays a central and defining role in the communication process, we can speak of intercultural communication. In essence, intercultural communication occurs between individuals who come from

³ Stambouli, M. H. B., Hairech, F., & Sarnou, H. Promoting intercultural competence of ESP learners through virtual exchanges: a thematic analysis approach. *South Florida Journal of Development*. 2025. Vol. 6(1). e4893.

⁴ Onorati MG, Bednarz F. Building Intercultural Competences. A Handbook for Professionals in Education. 2010.

different cultural backgrounds⁵. According to Dervin⁶, any communication event involving cultural differences or interactions shaped by those differences can be considered a form of intercultural communication.

Intercultural communication competence is a multidimensional construct that emerges from the interaction between several key components: linguistic competence, sociolinguistic competence, discourse competence, and intercultural competence describe intercultural competence as a vital tool enabling effective intercultural communication. This competence is typically understood through three interrelated dimensions: knowledge, skills, and emotional disposition. The knowledge dimension encompasses the ability to recognize and understand one's own cultural identity, develop cultural self-awareness, acquire knowledge about other cultures, identify distinctive cultural characteristics, and recognize similarities across cultures. The skills dimension refers to the ability to listen actively, observe and analyze cultural phenomena, evaluate cultural differences, adapt to new cultural contexts, demonstrate flexibility, communicate effectively and appropriately, and behave in ways that align with the specific intercultural situation. The emotional dimension includes the capacity to respect cultural differences, maintain openness and curiosity, and approach intercultural encounters with a spirit of exploration conceptualize this process by distinguishing between intercultural sensitivity, which reflects the emotional dimension; intercultural awareness, which corresponds to the cognitive dimension; and intercultural adroitness, which pertains to the behavioral dimension – all of which contribute to the development of intercultural communication competence⁷.

This study focuses specifically on intercultural sensitivity, which represents the emotional dimension of intercultural communication competence. Intercultural sensitivity refers to the ability to develop positive attitudes and emotions that foster appropriate and effective behavior in intercultural interactions, particularly in understanding and responding to cultural differences. It encompasses an individual's awareness of cultural diversity and their willingness to accept and appreciate these differences, ultimately leading to more positive outcomes in intercultural communication. Individuals with well-developed intercultural sensitivity tend to demonstrate qualities such as self-confidence, self-regulation, open-mindedness, empathy,

⁵ Ігнатова, О. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2023. № 68. С. 60–67.

⁶ Dervin F. *Interculturality in education: A theoretical and methodological toolbox*. 2016.

⁷ Barnhardt R., Brisk, M.E. *Language, culture, and identity. Language, Culture, and Community in Teacher Education*. Taylor and Francis. 2013. P. 21–45.

strong interpersonal skills, and an absence of prejudice or bias towards individuals from other cultures⁸.

The Higher Education Council outlined the national qualifications framework for higher education in Europe as part of the Bologna Process. Among the qualifications highlighted in this framework are competencies related to “understanding national and international cultures” within the domain of knowledge, and “experiencing life in different cultures and adapting to social environments” under communication and social competencies⁹. In addition, a key professional competency for teachers – “individual and professional values and professional development” includes the requirement that teachers consider students’ social and cultural backgrounds, interests, and behaviors to help them achieve the highest possible learning outcomes and personal development. Furthermore, under the same professional competency framework, the section entitled “importance of national and universal values” emphasizes that teachers, while embracing children’s rights, human rights, constitutional principles, and democracy, should also be able to design learning environments that recognize and respect the unique cultural values of each society¹⁰.

These descriptions and performance indicators closely align with the characteristics and competencies expected of individuals with intercultural competence. In this regard, it can be argued that teacher education programs in Ukraine also aim to equip future teachers with the necessary competencies in intercultural communication and intercultural sensitivity. Teachers in all subject areas are likely to encounter students from diverse cultural backgrounds; therefore, they are expected to possess intercultural communication competence to foster inclusive and effective learning environments. This need is even more pronounced for foreign and second language teachers, who must develop these competencies to communicate effectively and authentically in the target language.

1. The philosophical concept of intercultural communication

Intercultural communication is a key phenomenon in today's globalized world, where cultural interactions are becoming an integral part of everyday life. Its philosophical understanding allows us to better understand the processes of interaction between different cultures, analyzing their principles, values, symbols and ways of knowing the world. Particular attention should

⁸ Chen G. M., & Starosta W. J. *Foundations of Intercultural Communication*. Boston, MA: Allyn & Bacon. 2005.

⁹ The European Qualifications Framework: supporting learning, work and cross-border mobility

¹⁰ Bennett M. J. *Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practice*. Boston, London: Intercultural Press of Nicholas Brealey Publishing, 2013. 352 p.

be paid to how cultural differences affect mutual understanding, communication strategies, and the creation of a common space for interaction.

Philosophical views on intercultural communication have been shaped over the centuries, from the classical ideas of Aristotle and Immanuel Kant to the modern studies of thinkers such as Jürgen Habermas and Hans-Georg Gadamer. Their works laid the foundation for the analysis of socio-cultural, ethical and hermeneutical aspects of communication. For example, Gadamer's concept of dialogue emphasizes the importance of mutual understanding through interpretation, which is especially relevant in intercultural communication.

The central problems of the philosophy of intercultural communication are the dilemmas of universalism and cultural relativism, which define the boundaries of interaction between cultures. Universalists assert the existence of universal values that unite different cultures, while relativists believe that each culture is unique and requires an autonomous approach.

Postcolonial criticism and the concept of multiculturalism extend these discussions by focusing on overcoming power asymmetries and respecting the identity of each culture.

From the very beginning of philosophical thought to the present day, attention has been paid to the issues of communication, dialog, and communication. These topics have been studied by such philosophers as W. von Humboldt, F. Schleiermacher, S. Kierkegaard, M. de Unamuno, S. Frank, M. Buber, G. Marcel, M. Heidegger, M. Bakhtin, E. Levinas, M. Merleau-Ponty, K. Jaspers, and others. Theoretical problems of the philosophy of communication were studied by V. Vandyshchev, M. Kagan, O. Ponomarev, V. Sokovnin; philosophy of education by V. Andrushchenko, S. Goncharenko, I. Zyazyun, V. Ratnikov, M. Fitsula, V. Yagupov; philosophy of management by G. Atamanchuk, S. Zavetny, G. Shchokin; substantiation of communication and communication V. Ilganayeva, M. Kagan, G. Pocheptsov, B. Rodionov, A. Sokolov, O. Kholod, F. Sharkov; ethical aspects and philosophy of creative activity V. Lozovoy, A. Ruchka; intercultural interaction, dialogue of cultures M. Bakhtin, O. Genieva, culture of communication-A. Koval, H. Chaika, T. Chmut and others.

The central object of philosophy has always been a person with his or her various connections. Therefore, scholars seek to consider problems in the ontological, epistemological, axiological, theological, logical, worldview, social and communication, anthropological, and spiritual and cultural directions.

According to O. Ponomarev, the epistemological aspect of communication is "...that it is not only one of the means of cognition of the external world by

a person, including other people and himself, but also an effective tool for organizing relations between people, between society and the environment¹¹.”

Thus, the ontological and epistemological approaches allow a person to realize his or her perception of reality. When it comes to ontology, it is important to reveal the specifics of the subject of philosophy as reality and gain knowledge about its existence. On the other hand, the epistemological approach involves a person's evaluative attitude to the subject of philosophy as an object of knowledge. With the process of cognition comes the realization of values. Cognition includes the perception of information, dialogic relations with the author, which are primarily perceived and analyzed through communication (in families, kindergartens, schools, and other educational institutions). It is these social contexts that shape human values.

Many domestic and foreign scholars have analyzed the philosophical and ideological problems of culture.

The prominent Ukrainian philosopher M. Popovych in his fundamental work “Outline of the History of Culture of Ukraine” defined culture “as a complex of characteristic material, spiritual, intellectual and emotional features of society, which includes not only various arts, but also a way of life, basic rules of human existence, systems of values, traditions and beliefs”, emphasized the importance of dialogue in intercultural communication, claimed that dialogue between cultures is not only a way of exchanging information, but also a process of mutual knowledge and enrichment. Popovych emphasized that true dialogue is possible only on the condition of mutual respect and recognition of the right of each culture to identity¹².

In today's globalized and multiethnic world, the requirement for philosophers to think less self-referentially and ethnocentrically has become an ethical obligation designed to avoid colonizing views. It is forced to offer its universalist goals for discussion in order to redefine the very notion of the universal, which we would define as the universal in a situation or universality in a context. When a philosophy is open to dialogue with other traditions of thought, it demonstrates a multi-voiced and multi-faceted nature that is not limited by overly rigid system parameters. Liminal philosophy, which is on the edge, often in the most literal sense of the word, takes the form of a wide variety of modalities that cannot be encapsulated in a single articulated definition. Different terms can refer to this philosophical expression that is both old and new: “multiculturalist philosophy”, ‘comparative philosophy’, ‘intercultural philosophy’.

The choice between the terms is by no means a simple terminological exercise, but reflects different conceptions of the relationship of this kind of

¹¹ Пономарьов О. С. Логіка спілкування та його гносеологічні аспекти. Філософія спілкування. 2009. № 2. С. 28–35.

¹² Попович М. В. Нарис історії культури України. АртЕк. 1998. 728 с.

philosophy to “other philosophies” as well as to concepts such as “identity,” “culture,” “universality,” “reason,” and “dialogue,” to name a few, and certainly does not imply a value judgment. This is a difficult choice in part because the differences between the terms are not clearly defined. The use of a particular definition depends not so much on the preferences of the thinker as on the possibility of a dialogue between “horizons of meaning” belonging to different cultural traditions that have had the opportunity to encounter each other in practice or virtually in our “global” world: it reflects the linguistic and cultural environment in which the debate takes place. While, for example, the term multiculturalism is the most common in the English-speaking world, the Spanish-speaking space refers to interculturalidad. This choice is not only epistemological, but also ethical.

There are several philosophical approaches that can help ensure effective intercultural communication:

Cultural relativism is the understanding that every culture has its own values, customs and beliefs that should be respected. Instead of evaluating other cultures in terms of one's own culture, cultural relativism calls for seeking understanding and compassion for differences.

Empathy. A developed capacity for empathy-the ability to put oneself in another person's shoes and feel what they are feeling-is a key philosophical approach. This allows for better understanding and reduces possible conflicts.

Hermeneutics. This approach focuses on the interpretation and understanding of texts and expressions in their cultural context. In intercultural communication, it is important not only to know other languages, but also to understand the context in which certain statements were made.

Communicative ethics involves a dialog in which all participants act honestly, openly, and with respect for each other in order to find understanding through a sincere exchange of ideas without manipulation or ulterior motives.

Postcolonial critique. This approach draws attention to the historical and political inequalities between cultures that can affect communication. It is important to recognize and analyze how colonial histories and power relations affect the current dialogue between cultures.

Intercultural competence includes the knowledge, skills, and attitudes necessary to communicate effectively and responsibly in intercultural contexts, emphasizing the importance of continuous learning and self-reflection¹³.

These approaches emphasize the importance of understanding, respect, and active listening in intercultural communication, help reduce cultural

¹³ Ігнатова О.М. Розвиток навичок ефективної міжкультурної комунікації. Журнал крос-культурної освіти. 2024. № 3. С. 7-14. <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>

barriers, and promote a more harmonious and effective exchange of ideas between people from different cultures.

In his research, German philosopher and sociologist Jürgen Habermas draws attention to the theory of dialogic dialogue and communicative action, which develops the ideas of critical rationalism and aims to create a rational and ethical basis for a democratic society. Here are some key aspects of Habermas's theory:

- Communicative activity (the essence of human activity is communicative interaction. Language, discussion and dialog are important factors in the formation of society).

- Four types of dialogue (instrumental (to achieve practical goals), strategic (aimed at influence), communicative (aimed at reaching understanding) and intra-worldly (dialogue with oneself)).

- Rationality of communication (rational dialog can lead to the formation of a consensus that ensures the legitimacy of decisions made in society).

- Deliberative democracy implies a decision-making process through free rational dialog between citizens to reach a general consensus.

- Critical rationalism is the use of critical thinking and rational argumentation to analyze socio-political problems¹⁴.

Habermas's theory can serve as an important theoretical framework for understanding intercultural communication by promoting the idea of mutual respect, rational dialogue, and constructive debate between different cultures.

Contemporary Ukrainian philosophers are also actively exploring the field of communication philosophy, offering new approaches and concepts that meet the challenges of the globalized world. The philosophy of communication can be viewed in two dimensions. The first refers to a comprehensive system of philosophical analysis of communication as a special phenomenon, using the appropriate conceptual and categorical apparatus. The second concerns a set of beliefs about communication that a person tries to adhere to in his or her practical communication activities.

The position of R. Dymerecs is impressive, who emphasizes that the difference between communication and communication is that communication expresses the intentional nature between the one who (or what) transmits the message and the one to whom (or what) this message is directed; communication indicates a connection that exists in time¹⁵.

Vakhtang Kebuladze, a contemporary Ukrainian philosopher, develops the idea of multiculturalism as the basis of intercultural communication. Kebuladze argues that in the context of globalization, cultural differences

¹⁴ Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. Першоджерела комунікативної філософії. К. Либідь, 1996. С. 84–91.

¹⁵ Димерець Р. Й. До питання про філософський зміст поняття комунікації. Наукові записки НаУКМА. 1999. Т. 9, ч. 1. С. 96-99.

should become a source of mutual enrichment rather than conflict. He emphasizes the importance of openness to other cultures and the ability to engage in intercultural dialogue based on the principles of equality and justice¹⁶.

Taras Liutyi applies a postcolonial approach to the analysis of intercultural communication. He explores the impact of colonial legacies on contemporary cultural relations and emphasizes the need to decolonize thinking. Liutyi believes that in order to achieve genuine intercultural communication, it is necessary to overcome power asymmetries and stereotypes that have arisen as a result of the colonial past¹⁷.

Natalia Yakovenko, a researcher of Ukrainian culture and history, emphasizes the importance of cultural sensitivity in intercultural communication. She emphasizes that knowledge of the historical context and cultural peculiarities is key to building effective communication between representatives of different cultures. Yakovenko believes that the development of cultural sensitivity contributes to mutual understanding and the reduction of cultural conflicts¹⁸.

Serhiy Krymsky, a well-known Ukrainian philosopher, analyzes the problem of ethnocentrism as one of the main obstacles to intercultural communication. He argues that ethnocentrism limits the ability to understand each other and creates barriers to dialogue. Krymsky calls for overcoming ethnocentric prejudices through education and developing openness to other cultures. He interpreted culture as a system of transferring the values of modernity into human existence, into the meaning of human life, taking into account the experience of the past and the prospects for the future, as a way of building human life at the expense of the experience of hundreds of past generations, at the expense of the realized and, most importantly, still unrealized possibilities of historical reality¹⁹.

The philosophical understanding of intercultural communication by Ukrainian philosophers reveals deep aspects of interaction between different cultures. The concepts of dialogism, multiculturalism, postcolonial criticism, as well as practical aspects such as the development of cultural sensitivity and intercultural communication skills, help to understand and overcome barriers to communication. Education, training, and technology play an important role in overcoming the challenges of intercultural communication by promoting greater openness, tolerance, and mutual understanding between cultures.

¹⁶ Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. Dukh i Litera, 2012.

¹⁷ Лютий Т.В. Культура припад і спротиву. Тенпора. 2020.

¹⁸ Yakovenko N. and Piskorska G. Strategic communications of the USA. Американська історія та політика. № 4. 2017. P. 198-207.

¹⁹ Кримський С. Культура розкриває внутрішню безмежність людини. Культурологічна думка. 2009. № 1. С. 18-26.

Paul Ricoeur, a famous French philosopher, developed the ideas of hermeneutics, which are central to intercultural communication. Ricoeur emphasized that understanding another culture requires the interpretation of cultural texts, symbols, and practices. He also believed that the process of understanding always involves a dialog in which the interpreter must be open to the other and willing to rethink his or her own presuppositions and prejudices. Ricoeur argued that this process of dialog and interpretation contributes to mutual enrichment and broadening of horizons of understanding²⁰.

The living environment should be seen as a gradual cultural process of developing the potential for rationality, which is initially embodied in interaction and communication. This means that the theoretical understanding of the world and practical aspects of activity, along with social institutions, are gradually separated from mythological, religious, and traditional foundations and transformed into more consistent ways of achieving unity in common goals, norms, and values. Traditional beliefs associated with an established worldview, as well as conventional forms of activity and institutions, were initially considered unquestionable, but are now subject to reasonable criticism, scrutiny, and argumentation. They are being “eroded” through communication processes. Instead of the normative agreement that existed before, the time has come to reach mutual understanding through reasoned discussion, expressed within the framework of rational communicative interaction or discourse.

According to researchers²¹, communicative philosophy reflects:

- a) the possibility of discursive justification of ethical norms and values on the basis of the regulatory principle of ideal communication;
- b) through the reconstruction of the historical development of communication (phylogeny), as well as the corresponding reconstruction of the formation of moral consciousness (ontogeny)
 - the need for universalist (post-conventional) ethics;
- c) the possibility and necessity of society's transition to the adoption of moral and value-based forms of social integration and orientation of human activity.

Andrushchenko views culture as a communicative system where information, symbols, and meanings are exchanged between individuals and groups. He emphasizes that culture cannot exist without communication, because it is through communication processes that knowledge, values, and

²⁰ Рікер П. Ідеологія та утопія. Київ: Дух і літера. 2012.

²¹ Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь. 1996.

norms of behavior are transmitted. Culture shapes human identity, and communication is a means of maintaining and transmitting cultural heritage²².

The scientist also draws attention to the role of culture in the processes of social change, noting that communication is a key mechanism through which social transformations are carried out. In particular, changes in culture can be initiated through changes in the means of communication, which leads to a rethinking of social norms and values. This process is two-way: culture influences communication, and communication influences culture. Intercultural communication implies openness, tolerance, and readiness for dialogue.

One of the key themes in Andrushchenko's work is the role of education in intercultural communication. He believes that education should not only provide students with knowledge about other cultures, but also with the skills to communicate effectively with representatives of those cultures. Educational programs should promote the development of intercultural competence, which includes an understanding of cultural differences, empathy, and the ability to engage in constructive dialogue.

We agree with the idea that a modern teacher should be a carrier and translator of the values of multiculturalism, have in-depth knowledge of different cultures and their history, and have and demonstrate a multicultural point of view in the teaching process to clarify the essence of various social phenomena and contradictions in society. As a result of this educational influence, V. Andrushchenko emphasizes that students will develop a holistic multicultural worldview, which is becoming an imperative of our time.

The concept of "cultural literacy" was developed in the early 1980s by the American cultural studies scholar E. D. Hirsch. Literacy, as defined by the scientist, encompasses not only the ability to read, but also the possession of certain knowledge-concepts of the entire civilization in the national culture. Literacy is a certain body of background knowledge (which the reader must possess) that allows for an adequate understanding of the meaning of a statement. Milko N. believes that the first step towards the formation of intercultural literacy should be the realization by the individual that people can have their own view of the world. To achieve this goal, it is necessary to learn to see the world through the eyes of other people; to develop tolerance for different tastes, habits and views; to learn to find a common language with different people, including those of other nationalities and from different countries. It is equally important to understand and accept differences in

²² Андрущенко, В.П., Андрущенко, Т.В., Савельев, В.Л., Ціннісний дискурс в освіті: [у 7 кн.]. Книга 4: Цивілізація культури. 2017.

cultural traditions and customs of other nations. It is necessary to learn to accept people of different nationalities as they are²³.

If a person is ready to accept or at least understand the basic provisions of another culture, then he or she gets the opportunity to communicate adequately on the basis of mutual respect with representatives of other cultures. It is important to educate students to realize that all people, despite their differences, have the right to exist and to freely express their cultural characteristics.

Fostering tolerance for people who do not share our views and beliefs helps us to better understand our place in the world and our culture, to foster national self-respect and self-awareness. This is the basis for the formation of intercultural literacy.

W. Nelson identifies four levels of intercultural literacy:

1) familiarity with the surface features of a culture – common stereotypes that are perceived as something exotic and strange;

2) getting to know the deep features of another culture that contrast with the features of one's own culture – these features of another culture are annoying because of their absurdity and dissimilarity;

3) penetration into the essence of the deep features of another culture that contrast with the features of one's own culture – perception of these features of another culture as something justified and rational;

4) perception of a foreign culture through the eyes of its native speaker – the culture is perceived as something understandable and familiar²⁴.

Intercultural literacy is acquired as part of national education, which, while preparing an individual to live in his or her own culture, must realize the need to integrate with world cultures while mastering national and universal values. It is not self-reliance but rather the correlation of a people with world culture and the culture of other nations that makes it a nation. At the same time, science and history show that the goal of education and training cannot be to create a universal person. A person always belongs to a particular nation, social stratum, cultural tradition, and historical era.

In view of the above, it is necessary to strive to create an intercultural educational environment in educational institutions. The intercultural educational environment is designed to help more accurately take into account the peculiarities of students in their cultural identification, to promote successful adaptation in a foreign environment through education. The

²³ Мілько Н. Технологія підготовки майбутніх учителів англійської мови до організації міжкультурного діалогу //Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». – 2019. – №. 5 (73). – С. 302-305.

²⁴ Nelson, W., & Luetz, J. M. Towards intercultural literacy: A literature review on immersive cross-cultural experiences and intercultural competency. *Innovating Christian education research: Multidisciplinary perspectives*. Springer. 2021. P. 395–422. https://doi.org/10.1007/978-981-15-8856-3_22

intercultural educational environment inherently appeals to human nature, common sense, democratic values and priorities of the legal and civil society. It is intended to bring to a dialogue of mentalities and cultures on the basis of harmony, integration and human unity.²⁴

Intercultural educational environment is a term that characterizes the educational environment of the 21st century. Let us turn to the earlier concepts – multicultural environment, multicultural environment.

Molnar T. defines multicultural environment as:

- co-organization of all elements of the educational process, which sets the style, spirit, atmosphere of all life in the educational institution, “way of life”;
- a space for positive interaction of individuals, groups, cultures representing different ethnicities, cultures, religions, etc;
- an institution with a multicultural contingent, including a multi-age, multi-ethnic and multi-religious faculty and student body, designed to meet the educational, socio-cultural and adaptive needs of students²⁵.

A multicultural environment is the coexistence and interaction in a specific social space of diverse, equal and equivalent cultures and their representatives, as well as a certain attitude of individuals to this diversity, which aims to achieve a certain attitude²⁶.

Multicultural and socio-cultural environments are not identical. The socio-cultural environment is understood as a specific social space through which a person is included in the cultural ties of society. This is a set of different conditions of life and social (role) behavior, casual contacts of a person, deep interactions with other people, and a specific natural, tangible environment as a part of society (society) open to interaction²⁷.

The peculiarity of modern society is the rapprochement of peoples and countries, increased interaction between nations, globalization of the world in general, and multiculturalism. This leads to changes in education, which needs to solve complex problems based on pluralism of opinions, respect for human rights, and the principles of cultural dialogue:

- integration of young people into a multicultural educational environment based on universal values;
- formation of the younger generation's readiness for dialogue and intercultural interaction.

²⁵ Молнар Т. І. Теорія та практика підготовки майбутніх учителів початкової школи для роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття: монографія. – 2022.

²⁶ Триняк М. В. Інтеркультурна комунікація в освіті: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах [Текст] : дис.... д-ра філос. Наук. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х. 2011. 431 с.

²⁷ Василюшина Н.М. Теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів. Дис..док. пед. наук. Національний авіаційний університет, Київ. 2021. 655 с.

To solve these problems, it is necessary to pay serious attention to the environment of an educational institution (in our case, a university) so that it becomes a place of possible cultural discussion, allows students to experience personal differences, learn to solve problems and conflicts of intercultural interaction through dialogue, cooperation and compromise, form a system of values related to the reality of the world model; give an idea of the meaning of human existence, the most important life problems of a person and humanity in general, form a worldview, and also

Therefore, in modern conditions, the term “intercultural educational environment” is more appropriate, as it implies not just the coexistence and interaction of cultures, but also the consideration of national and cultural characteristics of participants in the educational process, comparison and mutual enrichment of contacting cultures in the person of students.²⁷

To create such an environment, it is necessary to develop empathy in interaction with representatives of other cultures; to form the basic culture of the individual, to focus on national and universal moral values, the best achievements of human civilization and awareness of belonging to the world community; to appeal to national dignity and feelings of people, to stimulate an irreconcilable attitude to such social phenomena as chauvinism, nationalism, racism.²⁷

A successfully functioning intercultural educational environment in a pedagogical higher education institution will work for the development of academic mobility of students and teachers, and these two interdependent factors (intercultural educational environment and participation in the process of academic mobility) will make a significant contribution to the formation of intercultural competence of a future teacher who is able to adequately respond to the peculiarities of manifestations of national culture and mentality of students, competently use these peculiarities and mentality, competently use

A group of scientists has proposed a list of global values for a multicultural society, including:

- Justice, which is based on inalienable human dignity, respect for every person, and equality of people. Justice grows where people cultivate deep respect for each other. Fair and equal access to information is a prerequisite for mutual understanding;

- Freedom of access to information, freedom of expression, freedom of religion are at the core of human dignity and human development. Freedom, equality and responsibility balance each other;

- care and compassion create the preconditions for empathy, respect and support for each other, which leads to solidarity;

- Participation, which is the right and opportunity to participate in public life and important decision-making;

- Sustainability as a long-term perspective for green technologies;

– responsibility as an assessment of one's own actions. The level of responsibility should be correlated with the level of ability. Those who have more resources take on more responsibility.

Philosophy focuses on the key aspects of human existence, in particular on communication, which in the age of the information society should cover various sciences about the basic and most important aspects of human life. In modern philosophy, specialized fields are actively developing, such as the philosophy of education, science, technology, business, etc. A significant place among them is given to the philosophy of human communication.

Intercultural communication occurs at the intersection of two or more cultures when representatives of different cultural traditions interact with each other. The philosophical aspect of this phenomenon deals with deeper, metaphysical and value issues, such as cultural identity, universalism and relativism, as well as the ethical foundations of communication.

One of the central philosophical issues in intercultural communication is the dilemma between universalism and cultural relativism. Universalists argue that there are universal values and principles that can be applied to any culture. In particular, Ridel often uses the concept of “l'homme capable” in his works, explaining it as follows: “The phrase 'I can' means that I am able to speak, act, narrate, and recognize my responsibility for actions. I have expressed the idea of a person's ability or inability to perform certain actions”. In this way, he tries to show that human beings are fundamentally capable of many things, endowed with universal capacities. However, he also recognizes that humans are not omnipotent and may be unable to perform some actions, which emphasizes the point of relativism.²⁸

The position of M. Starodubska, who emphasizes that it is universalism that motivates us to seek new contacts outside the “circle of trust”, to conclude cooperation agreements based on professionalism rather than personal loyalty, and to regulate social processes transparently and systematically, is also impressive. The degree of manifestation of this value cluster is influenced by the efficiency and transparency of formal institutions: the higher the dependence of people's life outcomes on acquaintances and connections, the less manifested the values of universalism will be in society. Therefore, the level of universalism is usually low in developing countries. Universalism is manifested in three key values:

1. Tolerance regulates the awareness and acceptance of other people's differences and opinions, the breadth of worldview, and the ability to interact maturely with people whose opinions are different from one's own.

²⁸ Рідель М. Свобода і відповідальність. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 68-83.

2. Justice and protection regulates the demand for social justice and equal opportunities, protection of the weak and non-violent way of resolving disputes.

3. Naturalness regulates the environmental friendliness of interaction with the environment, the willingness to adapt to external conditions (what is more effective in the absence of interest or understanding – to force and explain or to motivate?)²⁹

Instead, relativists believe that each culture has its own unique values, norms, and meanings that cannot be compared or evaluated from the perspective of another culture. Cultural relativism is closely related to ethical relativism, which states that truth is relative, not absolute. The concepts of right and wrong are determined solely by the individual or society. Since truth is not objective, it is impossible to establish a single standard that would be suitable for all cultures. No one person can unequivocally state that another is right or wrong; it is a matter of subjective opinion, and no society has the right to condemn another.

The philosopher Hans-Georg Gadamer, developing the concept of hermeneutics, draws attention to the fact that any communication is a process of interpretation. In intercultural communication, this means that each participant in the interaction interprets not only information but also cultural contexts and symbols. Interpreting intercultural messages becomes a complex process because participants must take into account different systems of meaning and cultural codes. Considering language as a medium of hermeneutic experience, Gadamer assumes that the human experience of the world itself is linguistic. The world finds its expression through language. According to Gadamer³⁰, the philosophical significance of hermeneutic experience is that it comprehends the truth inaccessible to scientific knowledge. In an effort to develop the concept of truth in accordance with hermeneutic experience (manifested through the experience of philosophy, art, and history), Gadamer turns to the concept of play. He emphasizes that the game has its own essence, which attracts players and keeps them, so the subject of the game is not the player, but the game itself. Relying on the fact that understanding is part of the process of comprehending the truth and that hermeneutical accomplishment is not our action but “the action of the thing itself,” Gadamer applies the concept of play to the hermeneutical phenomenon, making it the key to understanding the truth. The logical self-consciousness of the humanities that accompanied their formation in the 19th century remained fully influenced by the model of the natural sciences. To

²⁹ Стародубська М. Як зрозуміти українців: кроскультурний погляд. Х.: Віват. 2024. 400 с.

³⁰ Гадамер Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс. 2000. 459 с.

understand what the other is saying to us means to reach a mutual understanding of the essence of the issue. This whole process takes place through language. Gadamer sees understanding as a universal way of human existence. A person must understand himself, others, events, history, art, etc. From this perspective, human existence can be defined as understanding. Thus, Gadamer's hermeneutics turns into ontology, the science of being. As a follower of the ideas of W. Dilthey, E. Husserl, and M. Heidegger, H.-H. Gadamer reduces hermeneutics as a philosophical doctrine to the foundations of human life, to the very essence of man. In his work *Truth and Method*, Gadamer sees hermeneutics not as a methodology of the humanities, but as an attempt to understand what these sciences are beyond their methodology and how they are related to our common experience. His hermeneutic is based on Heidegger's understanding of language. Explaining the essence of hermeneutics, Gadamer writes: "Hermeneutics is first and foremost a skillful practice. The art in question is the art of communicating, interpreting, explaining, and teaching, and it naturally includes the art of understanding, which is its foundation and is necessary when the meaning of something is not obvious or ambiguous" (Gadamer, p.86). The main thesis of Gadamer's hermeneutics is that it is based exclusively on language: everything about hermeneutics, including objective and subjective premises, has its origins in language. Since "everything exists in language," language preserves both meaning and the subjective and objective prerequisites for understanding. Language is the world that surrounds a person; without language, neither life, nor consciousness, nor thinking, nor feelings, nor history, nor society are possible. Everything that is connected with a person is reflected in language. In this approach of Gadamer to language and hermeneutics, there is a tendency to ontologize understanding. As for M. Heidegger, for Gadamer, understanding is not a separate activity, but a fundamental way of being human. The actualization of the problem of the process of understanding can be explained by the aggravation of the geopolitical and socio-political situation, the growing contradictions of the modern era, the lack of a common language and the depreciation of traditional key concepts. Understanding is a characteristic of human existence, a "way of being" inherent in each of us, and that is why it unites people.

H.-G. Gadamer defined the task of philosophical hermeneutics as "to discover the hermeneutical dimension in its full scope and basic significance for our worldview, in all its aspects, from human communication to social manipulation, and from the experience of the individual both in and about a given society."

Cultural pluralism is another key concept that states that there is a multiplicity of cultures that have a right to exist and should interact on equal terms. This means that intercultural communication should be based on the

principles of tolerance, mutual respect and equality. The contemporary European thinker Ricoeur notes the original universalism and heterogeneity of European culture, suggesting that European universality should be viewed as a set of its various elements that reflect cultural pluralism. It is worth noting that the problem of cultural diversity is caused by specific socio-cultural processes taking place in the world. Cultural pluralism is a real consequence of the complication of intercultural and civilizational ties, as well as a creative dialogue between cultural traditions in the context of global civilization, which stimulates the search for theoretical strategies and practical solutions. In this context, it is important to implement a policy of tolerance, which is necessary in the context of deep cultural diversity.

The philosophy of intercultural communication also includes an ethical dimension. In his philosophy, Ricoeur addresses the issue of responsibility in the communication process. According to his conception, intercultural communication should be based on the principles of the ethics of mutual respect and dialogue, where each participant in communication is responsible for the correct interpretation and preservation of the cultural context of his interlocutor.

According to Kuznetsova I. and Rubanets O., the development of communication ethics and rational discourse, along with the establishment of scientific rationality, rational procedures, arguments and conclusions, contributes to the formation of professional ethics, the foundations of tolerance, respect for others and compliance with the ethics of discussing scientific problems and scientific debates³¹. In the context of the implementation of general ethical principles based on the interaction of the Self and the Other, taking into account the experience of the Other and communication in the educational process are components of universal communications based on the ideas of respect for the individual and the autonomy of human consciousness and thinking.

Contemporary philosopher Goffman is trying to bring Western philosophy back to the ethical and communicative themes. In his communicative philosophy, he emphasizes the basic concepts of freedom and responsibility. For the scientist, real freedom is manifested as freedom of action, which is limited by the laws of nature. Human desires should be analyzed through the prism of natural laws. Ethical issues play an important role in communication theory. Reason is no longer considered the only authoritative basis for finding general moral norms and values³². According to Yermolenko, it is necessary

³¹ Кузнецова І., Рубанець О. Етичний складник комунікацій у мережевому освітньому середовищі. Вища освіта України. 2023. № 1. с. 80-86. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.1\(88\).10](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).10)

³² Гофман А. Філософсько-комунікативні аспекти освіти. Філософія освіти. 2006. № 1(3). С. 45.

to create a new ethics that will be responsible for human activity and its consequences. This ethics implies a common solidarity of responsibility of people for their actions and problem solving through mutual understanding and intersubjective agreement on basic ethical norms and principles, as well as ensuring the equality of all members of the communication community³³.

Globalization opens up new opportunities for intercultural communication, but at the same time poses new challenges. Standardization and mass culture can level the unique features of individual cultures, reducing the diversity of cultural models. In this context, the philosophy of intercultural communication should take into account the threats of cultural homogenization and promote the preservation of cultural diversity. On the other hand, globalization contributes to the development of hybrid cultures, where elements of different cultural traditions are mixed. This raises new philosophical questions about identity and selfhood in a postmodern culture where the boundaries between cultures are becoming less and less clear.

Globalization and the various means of mass communication brought about by the electronic age have brought cultures closer together in ways that were not possible before. This indicates that the differences between peoples and cultures are diminishing. Globalization, understood as a conscious interconnection between different peoples and the result of the internationalization of business and trade, as well as social, cultural, religious and political forces operating across regions and borders, has a significant impact on our perceptions of ourselves as members of a particular cultural community. Intercultural philosophy takes on a global dimension, as every philosopher is faced with a large number of global issues that he or she must address not only as a philosopher but also as a human being³⁴. Unless we live in some remote corner of the world where we have little or no contact with other people, we are faced with the results of other people's activities, with problems that we did not create, and with the need to respond to them. For example, climate change and global warming, whether we believe it is happening or not, requires us to respond because it raises questions about how we should use resources and what kind of resources they should be. Questions about the common good, about equity of distribution, and about the fair distribution of resources require a global response, especially in the face of the current global crises³⁵.

These are essentially philosophical questions, and since no single culture can authoritatively answer them on behalf of all of us, they are questions

³³ Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. К.:Лібра, 1999. 488 с.

³⁴ В. Кремень, Д. Мазоренко, С. Заветний, С. Пазинич, О. Пономарьов. Філософія спілкування: монографія. Х. : ХНТУСГ ім. П. Василенка. 2011. 440 с.

³⁵ Грабар Н. Г. Філософія людського спілкування: теоретично-практичні засади. Вісник Харківської державної академії культури. 2013. Вип. 39. С. 123-130.

addressed to everyone. The fact that there are no easy answers to these questions makes the need for intercultural dialogue about them all the more urgent, and philosophers, above all, have an important role to play in critically responding to them. The pressure on individuals to respond to global issues and problems forces us to think of ourselves in a global context and beyond our normal roles as citizens and members of a particular cultural community or nation. Although we have listed a number of global issues that we believe philosophers from different cultures and backgrounds can contribute to, only a brave philosopher or fool would dare to speak with any degree of authority about the tasks of philosophy, as if there were a certain number of these tasks that are preordained for philosophers. Intercultural philosophy will contribute to solving those problems that are universal in nature, and perhaps it is a feature of philosophy that it addresses universal questions, albeit with a local cultural flavor. However, if we find it difficult to answer the question of what philosophy is, then the question of its general tasks will not be any easier, and different cultures will emphasize different problems. For some, the issue of distributive justice may be important, for others, the purpose and meaning of life.

Nevertheless, differences in emphasis do not affect the number of universal issues in which philosophers of all orientations will be interested. Some of the major problems of philosophy that everyone can contribute to can be reduced to a few fundamental questions. MacIntyre, for example, points out that one of the main tasks of philosophy is to formulate and find answers to questions that ordinary people, not just professional philosophers, ask³⁶.

Each philosophical perspective suggests different ways in which philosophical questions – which are rooted in real-world problems, not just idealized problems of interest to philosophers alone – can be addressed. Different perspectives are an important creative resource because they provide us with different ways of not only framing problems but also solving them. It is therefore important that we ensure that these different perspectives are preserved. This is certainly not an easy task, given the tendency, since philosophy has become global, for philosophical thinking to be mostly done in one language, English. This has its advantages, but we should not forget that different languages provide different perspectives on the world because they arise in different cultures.

Franz Martin Wimmer presents the concept of philosophy in two aspects. First of all, it is a case study consisting of ontology, epistemology, and ethics. It is a broader understanding of philosophy that supports the theory that there are different origins and ways of philosophizing based on different cultures. Second, it is based on certain forms of thinking and argumentation. This

³⁶ MacIntyre, A. *Philosophy Recalled to Its Tasks: a Thomistic Reading of Fides et Ratio in The Tasks of Philosophy. Selected Essays*. Vol. 1. Cambridge University Press, 2000. P. 180.

theory holds that everything that is philosophical is rooted in Greek and European traditions and history. The former view has many intercultural aspects, while the latter reflects “westernization” or “occidentalization”³⁷. The latter view has no future, as it does not promote globalization and cross-cultural aspects of philosophy. Thus, we see that culture and philosophy are inextricably linked.

Intercultural philosophy, according to contemporary philosophers, should not be simply the dominance of one culture over a number of other cultures. That is, intercultural philosophy is not represented by a single culture or philosophical tradition, such as the Anglo-American culture, which determines the nature of philosophical interaction with other, less dominant philosophical traditions that emerge in other cultures, traditions, and languages. A conceptual space should provide room for more than one culture, language, and tradition. Globalization provides an opportunity to create such a shared conceptual space. However, globalization is a double-edged sword. On the one hand, it can be a means of transmitting a dominant monoculture that colonizes ways of thinking in different parts of the world. On the other hand, it can be a way of bringing cultures and traditions together in a common space to show that there are common problems that all people face and that philosophers from everywhere can illuminate.

Given the fact that addressing the essence of intercultural philosophy will not tell us how to philosophize interculturally, we must ask who is asking the question, or ask how philosophers can philosophize interculturally. In order to engage in intercultural philosophy, philosophers must themselves be intercultural. Unlike other philosophical questions, the question of intercultural philosophy corresponds to the philosopher's internal cultural mapping. In order to philosophize interculturally, philosophers must be able to de- and re-territorialize their cultural territories or deconstruct their views of interculturality over and over again. Philosophizing interculturally cannot be an engagement with static, systematic philosophy, as this would limit or tie philosophy to a particular cultural scheme. Another important aspect is that intercultural philosophy cannot be approached by a single philosopher. Interculturally oriented philosophers need philosophers from other cultures in order to re- and de-territorialize their cultural territories. To philosophize interculturally means to philosophize with other people from other cultures in multiple forms, without abandoning one's own singularity. Philosophy is not solely a representation of the philosopher's mind. Their internal cultural territories are reflected in their way of thinking. Without intercultural engagement and without constant hybridization, philosophers will not be able to philosophize interculturally at all.

³⁷ Wimmer Franz M. Intercultural Philosophy – An Overview, In Satya Nilayam Chennai Journal of Intercultural Philosophy. 2002. Vol. 1. P. 5.

Thus, intercultural philosophy is a “new movement” in philosophy that argues that although philosophy is universal and ideal by nature, it still has an element of particularity and, therefore, cultural. In other words, every philosophy has a cultural background. According to Raoul Forné-Betancourt, the task of intercultural philosophy is “to reflect on the culturality or religiosity of each type of thinking at each level, to search for universal arguments and concepts, and to pay tribute to the respective regional philosophical traditions³⁸”. Intercultural philosophy points to a conflict combined with a demand. The conflict between the arrogant and monopolizing dominance of “European philosophy” on the one hand, and “non-European” philosophy, which has long been pushed to the margins, on the other. Thus, the demand or claim means that non-European philosophies want to free themselves from the shackles of Eurocentrism and demand equal rights to contribute their own vision to solving world problems. Intercultural philosophy aims to search for genuine philosophical truths that can be found in different philosophical traditions and argues that difference itself can be a freedom that should be mutually recognized. Thus, intercultural philosophy prevents the tendency of many philosophies, cultures, religions, and political views to proliferate globally. Intercultural philosophy advocates unity without uniformity. The transcultural nature of the formal, technological, and scientific conceptual apparatus should not be confused with the spirit of interculturalism.

The interculturalism of philosophy should be established not in global or universal interests, but in various specific cultures. In this regard, there are four contradictory proposals or hypotheses that are central to the discussion of intercultural philosophy:

1. The historiography of cultures and philosophy is usually Eurocentric.
2. Every philosophical position that claims to be universally true is culturally conditioned.
3. The history of philosophy should expand its horizon by including new sources, traditions and texts.
4. It is necessary to criticize the presumption and claims to the superiority of Western philosophical traditions.

We agree with F. Wimmer that it is important to clarify and argue these points in order to define the subject of intercultural philosophy. Accordingly, interculturally oriented philosophy “should develop a concept of philosophy, both materially and formally defined”.

The uniqueness of intercultural philosophy lies in the fact that, according to R. Moll, it has the following four perspectives:

³⁸ Fornet-Betancourt R. Intercultural Dialogue and Philosophy. *Frónesis* [online]. 2004. Vol.11, n.3. P.9-39.

1. Philosophical: from this perspective, no philosophical system can claim to be universal. It is worth emphasizing that the origins of philosophy lie not in one culture, but in three or more. It is wrong to assume that philosophy favors any one language, tradition, or culture.

2. Theological: in this context, interculturalism means interreligiousness. Thus, no one religion can claim or proclaim full ownership of religion or its truths.

3. Political: accordingly, interculturalism supports pluralistic democratic attitudes. Political wisdom cannot be the property of one party, group or ideology. If such exclusivist claims are made in the political arena, it leads to dangerous fundamentalism.

4. Pedagogical: which is the most important, as it is responsible for introducing the spirit of interculturalism in all its aspects.

Intercultural communication has become a key aspect of the modern world, where globalization and the growing mobility of people facilitate active interaction between different cultures. In such conditions, the philosophy of intercultural communication plays a crucial role in the development of mutual understanding, tolerance and effective communication between representatives of different cultures. The study of this topic allows us to focus on the philosophical aspects that contribute to a deeper understanding of the processes of intercultural interaction and overcoming barriers that arise in communication.

The study of the philosophy of human communication is interdisciplinary and is important not only in theoretical terms, but also in practical use. The practical aspects of the philosophy of human communication include several levels:

- Academic communication (the work of scientific schools, publications, monographs, educational literature, etc.).

- Scientific communication (activities of international organizations, international and regional congresses, summer schools, conferences, forums, symposia, round tables, etc.)

- Internet communication (development of global communication, virtual forms of communication, Internet conferences, teleconferences and other technological tools).

It is noted that the philosophy of communication helps to broaden the horizons of understanding, contributes to building mutual understanding and reducing cultural barriers.

The chapter also highlights the role of scientists and philosophers in the study of intercultural communication, as well as their approaches to this issue. Important aspects, such as cultural relativism, empathy, hermeneutics, communication ethics, and postcolonial criticism, are highlighted, which contribute to improving communication between different cultures.

The philosophical concept of intercultural communication is a multidimensional phenomenon that combines ontological, epistemological, axiological, ethical, and political aspects. Its study allows not only a deeper understanding of the mechanisms of interaction between cultures, but also contributes to the formation of effective approaches to solving modern global challenges. The philosophy of intercultural communication emphasizes the importance of dialogue, tolerance and mutual respect as the basic principles of building harmonious relations between cultures. Given the growing role of globalization and digitalization, this concept is becoming increasingly important for preserving cultural diversity, overcoming barriers to communication, and creating conditions for cooperation in a dynamic global environment.

2. Theoretical Frameworks for Intercultural Sensitivity Development

The Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS)

One of the most widely applied frameworks for understanding intercultural sensitivity development is Bennett's Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS)³⁹. This model outlines a continuum of attitudes and skills, progressing from ethnocentrism to ethnorelativism. The ethnocentric stages—denial, defense, and minimization—reflect limited awareness of and adaptability to cultural differences. In contrast, the ethnorelative stages—acceptance, adaptation, and integration—indicate increasing cultural self-awareness, cognitive flexibility, and cross-cultural empathy. Integrating DMIS into intercultural communication courses helps future educators assess their own cultural orientations and track their development as they engage with culturally diverse peers and scenarios.

Byram's model of Intercultural Communicative Competence (ICC) provides another essential framework. It emphasizes not only linguistic skills but also intercultural attitudes, knowledge, skills of discovery and interaction, and critical cultural awareness. For future teachers, ICC provides a holistic approach that bridges language proficiency with cultural understanding and the ability to mediate between different cultural perspectives in educational contexts.

Critical approaches to intercultural communication, such as Critical Intercultural Pedagogy, emphasize power dynamics, social justice, and the importance of critical reflection. This perspective is particularly relevant for future teachers, encouraging them to examine how cultural biases, systemic inequalities, and ethnocentric assumptions shape educational experiences. By integrating critical intercultural perspectives into teacher training, educators

³⁹ Bennett, J. M., & Bennett, M. J. Developing intercultural sensitivity. In J. M. Bennett, M. J. Bennett & D. Landis (Eds.), *Handbook of intercultural training*. 2004. 3rd ed. P. 147–165.

develop not only interpersonal communication skills but also the critical awareness necessary to foster inclusive, socially just learning environments⁴⁰.

In the European Union, intercultural competence is explicitly recognized as a core dimension of teacher education policy. The Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture highlights intercultural dialogue, empathy, and cultural awareness as essential competencies for educators working in pluralistic societies. Similarly, the Erasmus+ Programme promotes intercultural competence development through mobility programs, cross-border collaborative projects, and professional development opportunities for teachers and teacher educators.

Erasmus+ projects such as Intercultural Learning for Pupils and Teachers and Developing Intercultural Competence through Education demonstrate how EU-funded initiatives foster intercultural sensitivity by encouraging future teachers to engage in cross-cultural collaboration, critical reflection, and experiential learning. These projects provide practical models for integrating intercultural communication into pre-service teacher training, aligning with EU policies promoting social cohesion, diversity, and inclusion.

Effective intercultural communication training for future teachers combines theoretical instruction with experiential learning. Experiential methods, including role-playing, cultural simulations, and critical incidents analysis, immerse students in culturally unfamiliar contexts, prompting them to practice adaptive communication strategies and reflect on their emotional and cognitive responses⁴¹.

Case studies drawn from real-life educational contexts provide another valuable teaching methodology. By analyzing intercultural dilemmas encountered by practicing teachers, students develop practical problem-solving skills, enhancing their ability to mediate cultural misunderstandings in classroom settings. These case studies can be drawn from Erasmus+ mobility experiences, international field placements, or local multicultural classrooms, enriching future teachers' intercultural repertoires.

COIL projects, which connect pre-service teachers across different countries through virtual exchange platforms, provide opportunities for intercultural dialogue, collaborative problem-solving, and peer learning. Such projects mirror the intercultural interactions future teachers will navigate in globalized classrooms, fostering digital intercultural competence alongside face-to-face communication skills⁴².

⁴⁰ Ігнатова О. Педагогічна ідентичність: мотивація вибору вчителя. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 3 (31). Р. 1006-1016. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1006-1016](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1006-1016)

⁴¹ AlTaher, B. B. The necessity of teaching Intercultural Communication in higher education. *Journal of Applied Research in Higher Education*. 2020. Vol. 2(3). P. 506-516.

⁴² Жовнич О. Приоритети професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: аналіз європейського досвіду. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2023. Вип. 68. С. 50–60.

The Intercultural Development Inventory provides a validated instrument for measuring students' progression along the DMIS continuum. Administering the IDI at the beginning and end of intercultural communication courses allows teacher educators to assess changes in students' intercultural sensitivity and ethnorelative orientation⁴³.

Complementing quantitative assessments, reflective journals, e-portfolios, and structured self-assessment tools provide richer insights into future teachers' evolving intercultural awareness, attitudes, and strategies. These qualitative tools encourage future teachers to document their experiences, challenges, and growth throughout the course, fostering metacognitive awareness and lifelong learning.

Structured peer feedback sessions and mentor observations further enhance assessment practices by providing external perspectives on students' intercultural communication skills and classroom behaviors⁴⁴. Peer reviews of intercultural teaching demonstrations encourage collaborative reflection and shared learning, reinforcing the communal nature of intercultural competence development.

The effectiveness of **structured intercultural communication training** in teacher education can be further demonstrated through **practical case studies**. The following examples from **Finland, the Erasmus+ INTERACT Project, and Germany** illustrate how different educational contexts implement **intercultural training programs** to enhance pre-service teachers' cultural awareness, adaptability, and teaching strategies.

Case Studies: Practical Applications of Intercultural Communication Training in Teacher Education

Case Study 1: Finland – Integrating Intercultural Training into Teacher Education Curricula

In Finland, the integration of intercultural communication training into teacher education programs aligns with the country's commitment to inclusive, multicultural education. At the University of Helsinki, pre-service teachers participate in a mandatory course on intercultural education, blending theoretical frameworks like Byram's ICC with practical activities such as cultural autobiography projects, reflective journaling, and intercultural simulations. Students work in multicultural teams, designing lesson plans for culturally diverse classrooms while receiving peer feedback from international exchange students, fostering cultural empathy and adaptive communication strategies.

⁴³ Tuncel, İ., T. Paker Effects of an intercultural communication course in developing intercultural sensitivity. *International Journal of Higher Education*. 2018. Vol. 7 (6). P. 198-211.

⁴⁴ Fantini A. and Tirmizi A. Exploring and Assessing Intercultural Competence World Learning Publications. Paper 1. 2006. http://digitalcollections.sit.edu/worldlearning_publications/1

Assessment methods include reflective essays, case study analyses, and teaching demonstrations, where students apply intercultural communication principles in simulated classroom scenarios. Graduates of the program report enhanced cultural awareness, greater confidence in navigating culturally diverse classrooms, and improved conflict resolution skills, demonstrating the impact of structured intercultural communication training.

Case Study 2: Erasmus+ Project – INTERACT (Intercultural Learning for Pupils and Teachers)

The INTERACT Project, funded by Erasmus+, aimed to develop intercultural learning materials for both students and teachers across seven European countries. The project combined teacher training workshops, online modules, and peer-to-peer mentoring to enhance intercultural competence among educators (European Commission,). Pre-service teachers engaged in virtual exchanges with peers from partner countries, collaboratively creating lesson plans addressing intercultural issues such as stereotypes, cultural identity, and intercultural conflict resolution.

A key outcome of INTERACT was the creation of an Intercultural Learning Toolkit, now used in several European universities to support teacher educators in embedding intercultural communication training into curricula. Longitudinal evaluations showed that pre-service teachers who participated in INTERACT demonstrated significantly higher intercultural sensitivity scores (measured by IDI) and greater self-efficacy in addressing cultural conflicts in classrooms.

Case Study 3: Germany – University-School Partnerships for Intercultural Learning

At Ludwig Maximilian University of Munich, teacher education programs emphasize school-university partnerships to foster intercultural competence. Pre-service teachers participate in practicum placements in culturally diverse schools, where they observe and co-teach under the guidance of mentors trained in intercultural education. Through structured reflection workshops, students analyze real-life intercultural communication incidents, applying theoretical frameworks like DMIS and ICC to assess and improve their responses.

These community-embedded approaches ensure that future teachers apply intercultural communication skills in authentic settings, fostering contextual adaptability and intercultural mediation skills essential for effective teaching in diverse European classrooms.

European Policies and EU Frameworks Supporting Intercultural Communication in Teacher Education

Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC)

The Council of Europe's RFCDC provides a structured framework for developing democratic and intercultural competences among educators

(Council of Europe). The framework outlines 20 key competences, including empathy, cultural awareness, and critical thinking, directly aligning with intercultural communication goals. Teacher education programs across Europe are encouraged to embed RFCDC competences into curricula, ensuring future teachers are equipped to promote inclusive dialogue and democratic participation in diverse classrooms.

Erasmus+ projects such as Capacity Building for Higher Education support the development of intercultural curricula across partner countries, particularly in regions experiencing high levels of migration. These projects fund the co-creation of intercultural communication modules, train-the-trainer workshops, and cross-border collaborative teaching initiatives, enriching teacher education programs with European intercultural dialogue perspectives.

A well-structured **curriculum for intercultural communication** in teacher education is essential for equipping future educators with the skills needed to navigate diverse classrooms effectively. Below is a **sample curriculum** that integrates **theoretical foundations, experiential learning, and assessment strategies** to foster intercultural competence among pre-service teachers.

Sample Curriculum for Intercultural Communication Course in Teacher Education (table 1):

- Course Title: Intercultural Communication for Future Educators
- Learning Outcomes
- By the end of the course, students will:
- Demonstrate intercultural awareness and self-reflection regarding their cultural biases.
 - Apply intercultural communication models to educational contexts.
 - Develop lesson plans promoting intercultural dialogue and inclusion.
 - Demonstrate intercultural mediation skills in classroom scenarios.
 - Evaluate their intercultural sensitivity using qualitative and quantitative tools.

Table 1

Course Structure

Module	Topic	Activities	Assessment
1	Introduction to Culture & Communication	Cultural iceberg model, personal cultural maps	Reflective journal
2	Theories of Intercultural Competence	DMIS, ICC, RFCDC	Quiz & concept map

Module	Topic	Activities	Assessment
3	Stereotypes & Bias in Education	Implicit bias tests, role plays	Case study analysis
4	Intercultural Mediation	Conflict resolution simulations	Peer-evaluated teaching demo
5	Global & EU Intercultural Policies	Erasmus+ case studies	Policy analysis essay
6	Assessment & Self-Reflection	IDI pre- & post-test, portfolio	Final reflective portfolio

Teaching Strategies and Methodologies for Intercultural Communication

Simulations such as Barnga (a card game simulating cultural misunderstanding) or BaFa BaFa (a cultural immersion simulation) allow future teachers to experience cultural disorientation firsthand, fostering empathy and cognitive flexibility⁴⁵. Such simulations provide debriefing sessions, linking experiences to intercultural communication theories.

Critical Incident Analysis

Students analyze authentic intercultural dilemmas faced by educators (e.g., conflicts over religious holidays or language policies). Applying frameworks like DMIS, students propose culturally responsive solutions, practicing intercultural mediation.

Co-Teaching with International Peers

Partnering pre-service teachers from different cultural backgrounds for collaborative lesson planning and teaching demonstrations promotes intercultural dialogue and exposes future educators to multiple teaching styles and cultural perspectives.

Assessment Strategies and Reflective Practice

Combining quantitative tools (e.g., IDI) with qualitative reflections (e.g., cultural autobiographies, digital storytelling) ensures holistic assessment of intercultural sensitivity. Students track their cultural learning journeys, documenting challenges, critical incidents, and evolving communication strategies.

Peer Feedback and Learning Circles

Structured peer feedback sessions, where students assess each other's intercultural teaching demonstrations, foster collaborative reflection and highlight diverse interpretations of intercultural competence in teaching.

Specific Teaching Strategies for Online Intercultural Education

⁴⁵ Fowler Sandra M., and Margaret D. Pusch. Intercultural Simulation Games: A Review (of the United States and beyond). *Simulation & Gaming*. 2010. Vol. 41(1). P. 94–115.

The COVID-19 pandemic accelerated the digital transformation of education, including intercultural communication training. Online platforms offer opportunities for virtual exchanges, asynchronous intercultural discussions, and digital storytelling projects, but also present challenges such as miscommunication due to lack of non-verbal cues and technological barriers⁴⁶. Designing effective online intercultural education for future teachers requires intentional pedagogy, combining synchronous interaction, self-paced learning, and collaborative project work.

Digital Cultural Autobiographies

As part of online intercultural communication courses, students can create digital cultural autobiographies, using multimedia tools (video, audio, photos) to reflect on their cultural heritage, intercultural encounters, and personal growth. These autobiographies foster self-awareness and encourage future teachers to explore how their cultural assumptions may influence their teaching styles and classroom management approaches.

Virtual Role Plays and Simulations

Intercultural simulations, which are effective in face-to-face courses, can be adapted for online platforms. Tools like Miro, Padlet, and Zoom breakout rooms enable the creation of interactive cultural scenarios where students practice conflict resolution, language mediation, and cultural decoding. For example, in one online scenario, students might play the roles of parents, teachers, and students from diverse cultural backgrounds negotiating holiday celebrations in a multicultural school.

Asynchronous Intercultural Discussion Forums

Online discussion forums provide safe, reflective spaces where pre-service teachers can process and respond to intercultural scenarios at their own pace. Structured forums prompt students to analyze cultural misunderstandings, apply theoretical frameworks (such as DMIS), and propose culturally sensitive solutions. Faculty facilitators can guide discussions, providing critical feedback and theoretical grounding to deepen learning.

Digital Intercultural Story Circles

Adapted from the Council of Europe's Autobiography of Intercultural Encounters, Digital Intercultural Story Circles bring students together in small online groups to share and analyze intercultural experiences. Using structured prompts, students describe intercultural situations they have experienced, explore their emotional and cognitive responses, and compare cultural

⁴⁶ Lazarenko, N., & Ihnatova, O. Pandemia a transformacja cyfrowa. Wyzwania dla szkolnictwa wyższego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J–Paedagogia-Psychologia*. 2022. Vol. 35(1). P. 7-17. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/j.2022.35.1.7-17>

interpretations. These story circles foster empathy, active listening, and perspective-taking—all essential for intercultural sensitivity⁴⁷.

Assessment Rubrics and Sample Reflective Prompts

Assessing intercultural competence development requires a combination of formative and summative assessments, using both qualitative reflections and quantitative tools. Below is a proposed rubric for evaluating future teachers' intercultural competence in a teacher education context, along with sample reflective prompts to guide deeper self-assessment.

Table 2

Sample Rubric for Assessing Intercultural Competence in Teacher Education

Criterion	Excellent (4)	Good (3)	Developing (2)	Emerging (1)
Cultural Self-Awareness	Consistently reflects on own cultural biases and assumptions, and actively works to suspend judgment	Demonstrates growing awareness of own biases and cultural positioning	Occasionally reflects on cultural biases but lacks depth	Little or no reflection on own cultural influences
Perspective-Taking	Consistently demonstrates ability to see issues from multiple cultural viewpoints and adjust communication accordingly	Often considers different cultural viewpoints and shows empathy	Shows some awareness of alternative perspectives but struggles to integrate them	Rarely considers perspectives beyond own cultural lens
Application of Theories	Effectively applies DMIS, ICC, and other	Uses theoretical frameworks appropriately	Shows basic understanding of theories	Minimal or incorrect use of theoretical models

⁴⁷ Barrett, M., Byram, M., Lázár, I., Gaillard, M., Philippou, S. Developing Intercultural Competence through Education. Council of Europe Publishing: Strasbourg. 2014.

Criterion	Excellent (4)	Good (3)	Developing (2)	Emerging (1)
	models to analyze and respond to intercultural scenarios	with occasional support	but limited application	
Communication Strategies	Adapts communication style effectively to diverse cultural contexts; demonstrates strong mediation skills	Usually adapts communication but may revert to familiar styles under stress	Attempts adaptation but often defaults to ethnocentric communication	Primarily uses culturally insensitive or ethnocentric communication
Critical Reflection	Demonstrates deep reflection, linking personal experiences to broader social and cultural systems	Shows meaningful reflection but with limited connection to larger cultural systems	Reflects at surface level, focusing on personal feelings rather than systemic factors	Reflection is minimal or absent
Classroom Application	Designs innovative lesson plans promoting intercultural dialogue and inclusion	Develops culturally responsive lesson plans with minor gaps	Designs plans with some attention to cultural diversity, but lacks depth	Shows little awareness of intercultural teaching strategies

Reflective practice is essential for developing intercultural competence. Below are sample prompts that encourage deep self-reflection and application of intercultural communication theories to educational contexts:

1. Cultural Self-Awareness: Reflect on a situation where your cultural assumptions influenced your communication with a student, parent, or colleague from a different cultural background. How would you approach this situation differently now?

2. Intercultural Dilemmas: Describe an intercultural misunderstanding you witnessed (in a school, community, or personal setting). What cultural values, communication styles, or assumptions contributed to the misunderstanding? How could intercultural mediation strategies have helped resolve the conflict?

3. Critical Incident Analysis: Select a critical incident from your teaching practice (real or hypothetical) where cultural differences created tension or confusion. Apply a theoretical framework (e.g., DMIS or ICC) to analyze the incident and propose a culturally responsive resolution.

4. Intercultural Teaching Planning: Design a lesson plan for a multicultural classroom that explicitly incorporates intercultural dialogue, multilingual perspectives, and inclusive communication strategies. Explain how your plan addresses potential cultural misunderstandings.

5. Personal Growth Narrative: How has your understanding of your own culture and cultural identity evolved through this course? How will this evolving understanding shape your future teaching practices?

6. Comparative Reflection: If you have participated in an Erasmus+ mobility program, compare the educational culture of the host country to your home country. What communication adaptations did you make, and what insights did you gain about cultural relativity?

7. Virtual Exchange Reflections: If you engaged in a COIL project, reflect on how you navigated intercultural communication challenges in an online environment. How did the virtual nature of the interaction affect your perception of cultural cues and your ability to build rapport?

8. Intercultural Sensitivity Growth Chart: Using Bennett's DMIS stages, plot your intercultural sensitivity development across this course. Provide specific examples that illustrate your movement along the ethnocentric-ethnorelative continuum.

The ultimate goal of intercultural communication courses in teacher education is for students to compile a comprehensive reflective portfolio, demonstrating:

- Their evolving cultural self-awareness.
- Their application of intercultural communication frameworks to classroom scenarios.
- Their ability to design culturally inclusive curricula.
- Their capacity for intercultural mediation and conflict resolution.
- Their reflections on future professional development goals in the area of intercultural competence.

These portfolios not only serve as assessment tools but also become professional resources, showcasing students' readiness to work effectively in diverse educational environments.

CONCLUSIONS

As education systems across the globe and particularly in Europe become increasingly diverse, preparing future teachers for intercultural communication has become a critical priority. The development of intercultural sensitivity equips future educators with the skills, knowledge, and attitudes necessary to foster inclusive classrooms, promote cultural dialogue, and contribute to social cohesion in diverse societies. By embedding intercultural communication training into teacher education, higher education institutions not only prepare teachers for the complex realities of modern classrooms but also contribute to the broader goal of democratic citizenship education as envisioned in European policies.

The integration of theoretical frameworks, including Bennett's Developmental Model of Intercultural Sensitivity and Byram's Intercultural Communicative Competence Model, ensures that training is conceptually grounded. Experiential methodologies, including case-based learning, simulations, reflective journals, and collaborative online international learning (COIL), enable future teachers to develop their intercultural skills through practice and reflection. Assessment tools, ranging from quantitative inventories to qualitative portfolios, support educators in tracking their progress and identifying areas for continued growth.

European initiatives, such as Erasmus+ mobility programs and the Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC), offer important policy support and practical resources for embedding intercultural communication into teacher education. Case studies from Finland, Germany, the Netherlands, and other EU states illustrate best practices that can be adapted to different national contexts.

Ultimately, the successful integration of intercultural communication training into teacher education does not merely enhance individual competence; it contributes to broader educational goals of inclusion, equity, and democratic citizenship. By equipping future teachers with the tools to mediate across cultures, we lay the foundation for more just and culturally responsive educational systems.

SUMMARY

As contemporary education systems become increasingly multicultural, fostering intercultural sensitivity among future teachers is a vital step toward creating inclusive and equitable learning environments. This chapter has explored both theoretical frameworks and philosophical perspectives that

underpin the development of intercultural communication competence in teacher education. The application of models such as the Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS) and Byram's Intercultural Communicative Competence (ICC) ensures that educators acquire the necessary skills, attitudes, and knowledge to navigate diverse cultural landscapes effectively.

The philosophical discourse on intercultural communication has further emphasized the importance of ethical considerations, critical reflection, and dialogue in cross-cultural interactions. The works of philosophers such as Habermas, Gadamer, and Ricoeur provide valuable insights into the processes of meaning-making, cultural interpretation, and the role of empathy in fostering mutual understanding. Additionally, discussions on cultural relativism, postcolonial perspectives, and globalization highlight the complexities of intercultural communication in an interconnected world.

From a practical standpoint, this chapter underscores the need for experiential learning strategies—such as case studies, role-playing, and collaborative online international learning (COIL)—to enhance intercultural competence among future educators. European policies, including the Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC) and Erasmus+ initiatives, provide a strong foundation for embedding intercultural communication training into teacher education curricula.

Ultimately, developing intercultural sensitivity is not merely an academic exercise but a fundamental aspect of preparing teachers to engage with students from diverse cultural backgrounds. By integrating theoretical models, philosophical insights, and practical training, teacher education programs can equip future educators with the tools to promote cultural awareness, mitigate biases, and foster meaningful intercultural dialogue. This, in turn, contributes to broader educational goals of social inclusion, democratic participation, and global citizenship.

Bibliography

1. Deardorff, D. K. Implementing intercultural competence assessment. *The SAGE handbook of intercultural competence*. 2009. P. 477-491.
2. Byram, M. Conceptualizing intercultural communicative competence and intercultural citizenship. Routledge. 2012. <https://doi.org/10.4324/9780203805640>
3. Stambouli, M. H. B., Hairech, F., & Sarnou, H. Promoting intercultural competence of ESP learners through virtual exchanges: a thematic analysis approach. *South Florida Journal of Development*. 2025. Vol. 6(1). e4893. <https://doi.org/10.46932/sfjdv6n1-004>
4. Onorati MG, Bednarz F. Building Intercultural Competences. *A Handbook for Professionals in Education*. 2010.

5. Ігнатова, О. Європейський досвід міжкультурної комунікації в освіті і культурі. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2023. № 68. С. 60–67. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-60-67>
6. Dervin F. Interculturality in education: A theoretical and methodological toolbox. 2016. DOI: 10.1057/978-1-137-54544-2
7. Barnhardt R., Brisk, M.E. Language, culture, and identity. *Language, Culture, and Community in Teacher Education*. Taylor and Francis. 2013. P. 21–45.
8. Chen G. M., & Starosta W. J. *Foundations of Intercultural Communication*. Boston, MA: Allyn & Bacon. 2005.
9. The European Qualifications Framework: supporting learning, work and cross-border mobility https://eha.info/Upload/TPG_A_QF_RO_MK_1_EQF_Brochure.pdf
10. Bennett M. J. *Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practice*. Boston, London: Intercultural Press of Nicholas Brealey Publishing, 2013. 352 p.
11. Пономарьов О. С. Логіка спілкування та його гносеологічні аспекти. *Філософія спілкування*. 2009. №2. С. 28–35.
12. Попович М. В. *Нарис історії культури України*. АртЕк. 1998. 728 с.
13. Ігнатова О.М. Розвиток навичок ефективної міжкультурної комунікації. *Журнал крос-культурної освіти*. 2024. №3. С. 7-14. <https://doi.org/10.31652/2786-9083-2024-3-7-13>
14. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. *Першоджерела комунікативної філософії*. К. Либідь, 1996. С. 84 – 91.
15. Димерець Р. Й. До питання про філософський зміст поняття комунікації. *Наукові записки НаУКМА*. 1999. Т. 9, ч. 1. С. 96-99.
16. Кебуладзе В. *Феноменологія досвіду*. Duxh і Litera, 2012.
17. Лютий Т.В. *Культура припад і спротиву*. Tempora. 2020.
18. Yakovenko N. and Piskorska G. Strategic communications of the USA. *Американська історія та політика*. № 4. 2017. P. 198-207.
19. Кримський С. *Культура розкриває внутрішню безмежність людини. Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 18-26.
20. Рікер П. *Ідеологія та утопія*. Київ: Дух і літера. 2012.
21. Ситниченко Л. *Першоджерела комунікативної філософії*. К.: Либідь. 1996.
22. Андрущенко, В.П., Андрущенко, Т.В., Савельєв, В.Л., Ціннісний дискурс в освіті: [у 7 кн.]. Книга 4: Цивілізація культури. 2017.
23. Мілько Н. *Технологія підготовки майбутніх учителів англійської мови до організації міжкультурного діалогу* //Наукові

записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». – 2019. – №. 5 (73). – С. 302-305.

24. Nelson, W., & Luetz, J. M. Towards intercultural literacy: A literature review on immersive cross-cultural experiences and intercultural competency. *Innovating Christian education research: Multidisciplinary perspectives*. Springer. 2021. P. 395–422. https://doi.org/10.1007/978-981-15-8856-3_22

25. Молнар Т. І. Теорія та практика підготовки майбутніх учителів початкової школи для роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття: монографія. 2022.

26. Триняк М. В. Інтеркультурна комунікація в освіті: тенденції розгортання у сучасних соціокультурних контекстах [Текст] : дис.... д-ра філос. Наук. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х. 2011. 431 с.

27. Василюшина Н.М. Теоретичні і методичні засади кроскультурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів. Дис.. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». (01 «Освіта/Педагогіка»). Національний авіаційний університет, Київ. 2021. 655 с.

28. Рідель М. Свобода і відповідальність. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Либідь, 1996. С. 68-83.

29. Стародубська М. Як зрозуміти українців: кроскультурний погляд. Х.: Віват. 2024. 400 с.

30. Гадамер Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики. Київ: Юніверс. 2000. 459 с.

31. Кузнецова І., Рубанець О. Етичний складник комунікацій у мережевому освітньому середовищі. Вища освіта України. 2023. № 1. с. 80-86. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.1\(88\).10](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).10)

32. Гофрон А. Філософсько-комунікативні аспекти освіти. Філософія освіти. 2006. № 1(3). С. 45.

33. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. К.:Лібра, 1999. 488 с.

34. В. Кремень, Д. Мазоренко, С. Заветний, С. Пазинич, О. Пономарьов. Філософія спілкування: монографія. Х. : ХНТУСГ ім. П. Василенка. 2011. 440 с.

35. Грабар Н. Г. Філософія людського спілкування: теоретично-практичні засади. Вісник Харківської державної академії культури. 2013. Вип. 39. С. 123-130.

36. MacIntyre, A. *Philosophy Recalled to Its Tasks: a Thomistic Reading of Fides et Ratio in The Tasks of Philosophy. Selected Essays*. Vol. 1. Cambridge University Press, 2000. P. 180.

37. Wimmer Franz M. *Intercultural Philosophy – An Overview*, In Satya Nilayam Chennai Journal of Intercultural Philosophy. 2002. Vol. 1. P. 5.

38. Fornet-Betancourt R. Intercultural Dialogue and Philosophy. *Frónesis* [online]. 2004. Vol.11, n.3. P.9-39.
39. Bennett, J. M., & Bennett, M. J. Developing intercultural sensitivity. In J. M. Bennett, M. J. Bennett & D. Landis (Eds.), *Handbook of intercultural training*. 2004. 3rd ed. P. 147–165.
40. Ігнатова О. Педагогічна ідентичність: мотивація вибору вчителя. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 3 (31). P. 1006-1016. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1006-1016](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1006-1016)
41. AlTaher, B. B. The necessity of teaching Intercultural Communication in higher education. *Journal of Applied Research in Higher Education*. 2020. Vol. 2(3). P. 506-516.
42. Жовнич О. Приоритети професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: аналіз європейського досвіду. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2023. Вип. 68. С. 50–60.
43. Tuncel, İ., T. Paker Effects of an intercultural communication course in developing intercultural sensitivity. *International Journal of Higher Education*. 2018. Vol. 7 (6). P. 198-211.
44. Fantini A. and Tirmizi A. Exploring and Assessing Intercultural Competence World Learning Publications. Paper 1. 2006. http://digitalcollections.sit.edu/worldlearning_publications/1
45. Fowler Sandra M., and Margaret D. Pusch. Intercultural Simulation Games: A Review (of the United States and beyond). *Simulation & Gaming*. 2010. Vol. 41(1). P. 94–115.
46. Lazarenko, N., & Ihnatova, O. Pandemia a transformacja cyfrowa. Wyzwania dla szkolnictwa wyższego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J–Paedagogia-Psychologia*. 2022. Vol. 35(1). P. 7-17. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/j.2022.35.1.7-17>
47. Barrett, M., Byram, M., Lázár, I., Gaillard, M., Philippou, S. *Developing Intercultural Competence through Education*. Council of Europe Publishing: Strasbourg. 2014.

Information about the author:

Ihnatova Olena Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of German Philology, translation
and foreign literature

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostrozkyi str., Vinnitsia, 21001, Ukraine

ПОДОЛАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ БАГАТОМОВНОСТІ

Кійко С. В., Рубанець Т. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-9>

ВСТУП

У наш час проблема міжнаціональних і міжкультурних відносин стає все більш актуальною. Зв'язки між культурами зумовлені розширенням економічних, політичних, наукових і соціальних контактів, а також розвитком інформаційних технологій, що вимагає знання кількох іноземних мов. За допомогою лінгвокультурних компетенцій індивід долучається до етнічних, національних, світових культур, до соціального досвіду, духовно-ціннісної спадщини. Розширення мовних компетенцій є необхідною умовою успішної адаптації в багатокультурному середовищі.

Під час вивчення кількох мов виникає проблема інтерференції, яка може проявлятися на всіх мовних рівнях. Одним з її видів є граматична інтерференція, подолання якої вимагає розробки нових підходів, що можуть забезпечити ефективніші шляхи для досягнення кращих результатів у процесі вивчення кількох мов.

Широкі можливості для інтенсифікації цього процесу відкриває раціональний підхід, зорієнтований на мінімізацію витрат з метою досягнення максимально ефективних результатів. Застосування цього підходу є особливо важливим при подоланні граматичної інтерференції, що потребує створення спеціальної методичної системи. Раціональний підхід забезпечує оптимальну організацію навчальної діяльності учасників процесу іншомовної освіти, що дозволяє підвищити якість навчання двох іноземних мов і досягти кращих результатів за мінімальний час. Однак практика викладання іноземної мови у вузах в умовах вивчення кількох іноземних мов свідчить про те, що зазначений підхід не знаходить належного застосування, що призводить до ускладнення освітнього процесу. На даний час у методиці навчання іноземних мов наявна низка суперечностей, а саме:

- між необхідністю подолання граматичної інтерференції в максимально короткі терміни в процесі вивчення кількох іноземних мов

і недостатньою розробкою відповідної методичної системи, що дозволила б досягти оптимальних результатів навчання граматичної сторони мови в умовах вивчення кількох іноземних мов;

- між необхідністю застосування раціонального підходу в процесі подолання граматичної інтерференції в умовах вивчення декількох мов і недостатньою розробкою теоретичних і технологічних аспектів реалізації цього підходу;

- між необхідністю виявлення граматичних труднощів з метою створення орієнтовної основи для засвоєння іноземної мови (німецької) в умовах вивчення першої англійської мови і відсутністю спеціального навчально-методичного забезпечення, спрямованого на подолання зазначених труднощів.

Усі зазначені вище чинники визначають актуальність нашого дослідження, спрямованого на подолання граматичної інтерференції на основі раціонального підходу в процесі вивчення першої і другої іноземних мов. Дослідження умов і факторів реалізації раціонального підходу дозволить подолати граматичні труднощі на основі порівняльно-зіставного аналізу в умовах вивчення кількох іноземних мов.

1. Теоретико-методологічні засади подолання граматичної інтерференції в умовах вивчення кількох іноземних мов

На даний час наявна певна наукова база для розгляду проблеми подолання граматичної інтерференції при вивченні декількох мов. Всебічному аналізу проблеми нашого дослідження сприяли:

- роботи, присвячені розгляду різних аспектів подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов (Т. М. Єфименко, В. І. Карабан, А. І. Перелигін, Ю. Волошок, О. А. Шаблій);

- праці, що відображають специфіку методики навчання другої іноземної мові (Н. О. Кульчицька, В. А. Миськів, С. Ю. Ніколаєва, Л. К. Орловська, О. Б. Тарнопольський, Л. Шевчук, М. Swan, В. Smith, U. Steinmüller);

- дослідження, присвячені розгляду змісту навчання граматичної сторони мови (М. Я. Блох, Б. А. Лапідус, О. М. Соловова, І. П. Тагіль, А. Busche);

- наукові публікації, що стосуються розгляду психологічних закономірностей реалізації взаємодії в процесі здійснення іншомовного спілкування (Е. М. Балашов, О. Р. Валігура, В. О. Каламаж, С. Д. Максименко, І. Д. Пасічник тощо).

Об'єкт нашого дослідження – процес навчання студентів граматичного боку мови в умовах вивчення англійської та німецької мов на основі застосування раціонального підходу. **Предмет дослідження** –

методика подолання граматичної інтерференції, заснована на застосуванні раціонального підходу в умовах вивчення англійської як першої іноземної та німецької як другої іноземної мов. **Мета роботи** полягає в розробці теоретичних основ методики подолання граматичної інтерференції із застосуванням раціонального підходу в умовах вивчення англійської і німецької мов.

Гіпотезу дослідження складо припущення про те, що пропонована методика подолання граматичної інтерференції із застосуванням раціонального підходу буде ефективною за наявності:

1) методичної моделі подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу при вивченні студентами кількох іноземних мов, яка охоплюватиме мету, завдання, зміст, принципи, методи, способи і прийоми, технології, засоби, умови та діагностичний інструментарій, результати навчання і базуватиметься на врахуванні спільних і диференційних рис граматичних систем мов, що вивчаються;

2) спеціального навчально-методичного забезпечення (системи завдань на подолання типових граматичних труднощів при вивченні німецької та англійської мов, порівняльно-зіставних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць), яке сприятиме формуванню єдиної когнітивної бази;

3) застосування спеціального алгоритму, що включає в себе наступні етапи: усвідомлення і визначення граматичного явища; аналіз спільних і відмінних ознак граматичного явища в іноземних мовах; прогнозування можливих граматичних труднощів; інтерпретація функції граматичного явища в мовах, що вивчаються; систематизація й узагальнення отриманого досвіду з вивчення граматичного явища; застосування вивченого граматичного явища в реальних ситуаціях спілкування; повторна перевірка ефективності вживання граматичного явища для вирішення комунікативних завдань;

4) реалізації комплексу методичних умов: дотримання чіткої послідовності системи завдань згідно з етапами алгоритму подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов; застосування системи засобів раціоналізації (порівняльно-зіставних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць), спрямованих на формування орієнтаційної основи засвоєння другої іноземної мови в умовах вивчення рідної мови та першої іноземної мови.

Мета, об'єкт, предмет і гіпотеза зумовили наступні **завдання** дослідження:

1) визначити сутність і зміст поняття «граматична інтерференція» на основі застосування раціонального підходу при вивченні кількох мов студентами вузів;

2) розробити модель подолання граматичної інтерференції і підготувати відповідне навчально-методичне забезпечення на основі застосування раціонального підходу;

3) визначити умови, що забезпечують ефективну реалізацію моделі подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу.

У процесі вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: аналіз наукових праць з методики навчання іноземних мов, психології, теоретичної і практичної граматики української, англійської та німецької мов, типології досліджуваних мов; зіставно-порівняльний аналіз граматичних систем мов, що вивчаються; анкетування студентів з метою визначення їх ставлення до розробленої методики в умовах вивчення кількох мов; експериментальне навчання; методи математичної статистики при обробці даних та їх інтерпретації. Методологічним орієнтиром дослідження слугують педагогічні підходи (раціональний, компетентнісний і комунікативно-когнітивний) і лінгвістичні підходи (текстовий, системний і структурний).

2. Лінгвістичні аспекти граматичної інтерференції у процесі вивчення кількох іноземних мов

Інтерференція (негативний вплив, негативне перенесення) – це заміна системи правил іноземної мови іншою, побудованою під впливом системи правил рідної мови або мови, що вивчалась раніше¹. Досліджуючи явище інтерференції, О. О. Селіванова зазначає: «Інтерференція є відхиленням від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою. Інтерференція може охоплювати всі рівні мови і може виникати при засвоєнні нерідної мови індивідом або за умови наявності тривалих мовних контактів»². Негативне перенесення (інтерференція) виникає, якщо одна з мов, що контактують, є більш звичною для індивіда. Після переключення на систему іншої мови в його свідомості зринають звичні лексичні, граматичні та фонетичні моделі. У появі того чи іншого виду інтерференції, вплив рідної або першої іноземної мови на досліджувану має свої закономірності, хоча дія їх не абсолютна, а ймовірна.

Інтерференція, що виникає внаслідок негативного впливу рідної мови і першої іноземної мови на другу іноземну мову, охоплює всі

¹ Bußmann H. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner, 1990, S. 213; Weinreich U. *Sprachen im Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck, 1991. S. 15.

² Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 211.

лінгвістичні рівні мови. Згідно з Є. Косеріу³, інтерференція може включати: 1) відхилення на рівні мовної системи; 2) відхилення на рівні мовної норми; 3) надання переваги певним можливостям іноземної мови; 4) уникнення певних можливостей іноземної мови; 5) правильну реалізацію іноземної мови на рівні мовної системи; 6) правильну реалізацію іноземної мови на рівні мовної норми. Ф. Келер⁴ пропонує іншу типологію інтерференційних помилок: 1) заміна граматичної або лексичної одиниці мови L1 невідповідною одиницею в мові L2; 2) перетин одиниць L1 і L2, тобто граматична або лексична одиниця L1 частково замінюється іншими елементами в L2; 3) дивергенція одиниць мов L1 і L2, тобто одній одиниці мови L1 відповідає дві або більше одиниць у L2. З наведених класифікацій випливає, що процес подолання інтерференції полягає в аналізі й усвідомленні співвідношення структурних елементів кількох мов, їх взаємовпливу, взаємодії і взаємопроникнення з метою оволодіння граматичною і лексичною стороною іноземної мови. Особливістю методики навчання другої іноземної мови є не запобігання інтерференції, а необхідність забезпечити позитивне перенесення.

Під граматичною інтерференцією розуміємо конфліктний процес взаємодії мовних механізмів, що зумовлений розбіжностями в граматичній будові мов, які контактують, і проявляється в іншомовному мовленні як відхилення від граматичних закономірностей іноземної мови під впливом норм першої і другої іноземних мов. У граматиці напрям перенесення залежить від рівня формування граматичної структури. Чим глибше структура розташовується в мовній свідомості, тим більшим є вплив рідної мови. Так, при вивченні предикативних категорій (час, спосіб, вид) джерелом інтерференції майже завжди виступає українська мова як рідна мова. На поверхневому рівні формулювання думки (наприклад, синтаксичні категорії) перенесення може здійснюватися як з першої, так і з другої мови на третю. Внаслідок цього виникають протиріччя між необхідністю подолання різних видів інтерференції (в тому числі граматичної) за максимально короткі терміни в процесі вивчення декількох іноземних мов (англійської та німецької) і недостатньою розробкою відповідних методичних положень. Розробка останніх вимагає розгляду основних лінгвістичних аспектів подолання граматичної інтерференції, що полягають у необхідності виявлення граматичних типологічних труднощів з метою

³ Coseriu E. *Sprache und Welt. Festgabe für E. Coseriu zum 80. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002. S. 7-8.

⁴ Köhler F. *Zwischensprachliche Interferenzen: eine Analyse syntaktischer und semantischer Interferenzfehler des Deutschen im Russischen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1975. S. 159.

створення орієнтовної основи одночасного засвоєння трьох мов – української, англійської та німецької.

Лінгвістичний аспект процесу вивчення кількох мов полягає в аналізі співвідношення структур і структурних елементів декількох мов, їх взаємного впливу, взаємодії та взаємопроникнення на різних структурних рівнях мов. Аналіз досліджень з типології вивчення української, англійської та німецької мов свідчать про те, що граматична інтерференція проявляється на рівні морфологічної і синтаксичної інтерференції. Пропонована таблиця відображає специфіку подолання інтерференції в основних випадках вираження майбутнього часу при вивченні німецької та англійської мов україномовними учнями і вміщує можливі типологічні труднощі, характерні для процесу вивчення цього явища (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Граматична зіставно-порівняльна таблиця на тему вираження майбутнього часу («+»позитивне перенесення, «-» інтерференція)

Мовленнєва функція	Українська мова	Англійська мова	Німецька мова
1. Вираження дії в майбутньому	<i>Поїзд прибуває завтра о 7.00 (+)</i>	<i>The train comes at 7.00 tomorrow (+)</i>	<i>Der Zug kommt morgen um 7.00 an (+)</i>
2. Вираження обіцянки	<i>Я поверну тобі гроші завтра. (+)</i>	<i>I shall return your money to you tomorrow (+)</i>	<i>Ich gebe dir das Geld morgen zurück (-)</i>
3. Пропозиція допомоги в момент розмови	<i>– Я не маю грошей. – Я тобі дам грошей. (+)</i>	<i>– I have no money. – I shall give you money (+)</i>	<i>– Ich habe kein Geld. – Ich gebe dir das Geld (-)</i>
4. Вираження наміру що-небудь зробити (з високим ступенем ймовірності)	<i>Я збираюсь купити новий будинок. (+)</i>	<i>I am going to buy a house. (+)</i>	<i>Ich habe vor, mir ein Haus zu kaufen. (+)</i>
5. Вираження припущення щодо події в майбутньому (з малим ступенем ймовірності)	<i>Здається, погода буде завтра хорошою. (+)</i>	<i>As to me, the weather will be fine tomorrow. (+)</i>	<i>Es scheint mir, das Wetter wird morgen gut sein. (+)</i>
6. Ведення записів у щоденнику, розпорядок дня	<i>О 5 годині я граю в теніс, о 7 я зустрічаюсь з другом, а о 10 годині я повертаюсь додому. (+)</i>	<i>I am playing tennis at 5 o'clock, I am meeting with my friend at 7 o'clock, I am coming back home at 10 o'clock. (-)</i>	<i>Um 5 Uhr spiele ich Tennis, um 7 treffe ich mich mit meinem Freund, um 10 Uhr komme ich nach Hause zurück. (+)</i>

7. Вираження запланованих дій людей, які точно здійсняться	<i>Моя сестра приїжджає завтра, вона уже купив квиток на поїзд. (+) (-)</i>	<i>My sister is coming tomorrow; she has already bought a train ticket. (-)</i>	<i>Meine Schwester kommt morgen, sie hat schon eine Fahrkarte für den Zug gekauft. (+)</i>
8. Вираження тривалості дії в майбутньому	<i>Він завтра здаватиме іспит з 9 до 12. (+)</i>	<i>He will be passing my exam from 9 to 12 o'clock tomorrow (-)</i>	<i>Er wird morgen die Prüfung von 9 bis 12 Uhr ablegen. (+)</i>
9. Вираження завершеності дії в майбутньому	<i>Я завтра складу іспит протягом 12 години. (-)</i>	<i>I will have passed my exam by 12 o'clock tomorrow. (+)</i>	<i>Morgen werde ich die Prüfung gegen 12 Uhr abgelegt haben. (+)</i>
10. Вираження тривалості протікання дії в майбутньому	<i>Я буду складати іспит протягом 2-х годин завтра. (+)</i>	<i>I will have been passing my exam for 2 hours tomorrow. (-)</i>	<i>Morgen werde ich die Prüfung innerhalb von 2 Stunden ablegen. (+)</i>

Таблиця містить 10 різних мовленнєвих функцій для вираження майбутнього часу, з прикладами у трьох мовах. Символ «+» вжито для позначення позитивного перенесення (коли структура подібна і може бути успішно перенесена з однієї мови в іншу), символ «-» – для позначення інтерференції (коли відбувається негативне перенесення граматичних структур). Таблиця наочно демонструє, де між мовами наявні паралелі, а де виникають розбіжності, що можуть спричинити граматичні помилки. Замість простого представлення граматичних форм, таблиця організована за мовленнєвими функціями, що є більш практичним для комунікативного підходу до вивчення мов. Особливо цінним є те, що таблиця наочно демонструє той факт, що хоча всі три мови мають способи вираження майбутнього часу, конкретні граматичні форми та їх вживання в певних контекстах часто відрізняються, що створює підґрунтя для інтерференції при вивченні кількох мов.

На основі представленої таблиці можна охарактеризувати результати порівняння вираження майбутнього часу в українській, англійській та німецькій мовах так:

1) найбільше позитивне перенесення спостерігається при вираженні:
– запланованої дії в майбутньому з використанням теперішнього часу (функція № 1);

– при вираженні намірів (функція № 4);

– при вираженні припущень щодо майбутніх подій (функція № 5);

2) найвищий потенціал інтерференції виявлено у:

– вираженні обіцянок та пропозицій допомоги (функції № 2 і № 3) між німецькою та іншими мовами;

– вираженні розкладу та запланованих дій (функції № 6 і № 7) між англійською та іншими мовами;

– вираженні тривалих та завершених дій у майбутньому (функції № 8, № 9, № 10).

Щодо типологічних особливостей, то українська і німецька мови демонструють більше подібностей у вживанні теперішнього часу для вираження майбутнього. Англійська мова проявляє більшу складність форм майбутнього часу (Future Continuous, Future Perfect, Future Perfect Continuous). Німецька мова має специфічні конструкції для вираження майбутнього часу, які відрізняються від англійських (особливо у функціях № 2 і № 3). Такий аналіз створює підґрунтя для розробки ефективної методики подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення української, англійської та німецької мов, зокрема через створення спеціальних вправ, спрямованих на проблемні зони інтерференції.

3. Методичні засади подолання граматичної інтерференції на основі раціонального підходу при вивченні кількох іноземних мов

Методика подолання граматичної інтерференції повинна базуватися на застосуванні раціонального підходу, який передбачає реалізацію комплексної методичної системи, що включає в себе оптимальне поєднання змісту навчання, принципів, методів, способів, прийомів, технологій, засобів оптимізації, умов навчання та діагностичного інструментарію з метою досягнення максимальних методичних результатів при мінімумі затрат у процесі вивчення декількох мов. Іншими словами, раціональний підхід передбачає прагнення до мінімізації затрат з метою досягнення максимального ефекту в навчальній діяльності. У процесі подолання граматичної інтерференції при вивченні німецької та англійської мов україномовними студентами потрібно враховувати такі аспекти:

1) знайтиповіші випадки граматичної інтерференції та позитивного перенесення, характерні для процесу оволодіння німецькою мовою на базі першої англійської в процесі виконання комунікативно-пізнавальної діяльності іноземною мовою;

2) створення єдиної когнітивної бази для мов, що вивчаються;

3) спільні і диференційні риси граматичних систем мов, що вивчаються;

4) вибір оптимальних раціональних стратегій (планування, ідентифікація, прогнозування, аналіз, диференціація, інтерпретація, систематизація, узагальнення, спрощення, деталізація, перенесення, повторна перевірка та інші) у процесі подолання граматичної інтерференції;

5) закономірності реального спілкування в процесі навчання граматичної сторони, щоб іноземна мова виступала як засіб соціальної взаємодії;

6) створення динамічного освітнього середовища з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик студентів, що передбачає вибір оптимальної системи навчання з орієнтацією на індивідуальні особливості розвитку психічних функцій кожного студента.

Основною умовою подолання граматичної інтерференції є створення комплексу вправ, орієнтованого на формування єдиної когнітивної бази через порівняльне вивчення кількох мов. Цей комплекс має враховувати граматичні труднощі, що виникають через різницю в граматичних явищах між українською, англійською та німецькою мовами. Він повинен містити елементи, що стосуються граматичної сторони мов у англійській та німецькій мовах, зокрема: методи представлення граматичних явищ, організацію граматичного матеріалу, способи його тренування, граматичні коментарі, порівняльно-зіставні граматичні таблиці, опорні таблиці, правила, довідники, а також основні типи граматичних вправ (репродуктивні, репродуктивно-продуктивні, продуктивні творчі). Процес подолання граматичної інтерференції при вивченні кількох мов організовується за допомогою вправ, специфіка яких залежить від рівня розвитку граматичних навичок.

Розрізняємо три етапи подолання граматичної інтерференції. На початковому етапі основну увагу звертаємо на вживання граматичних зіставно-порівняльних опор українською, німецькою та англійською мовами. Основну роль відіграватимуть репродуктивні вправи, а саме: вправи на ідентифікацію, підстановку, трансформаційні вправи, вправи на конструювання, розширення граматичної структури, питання-відповіді, імітаційно-репродуктивні вправи тощо.

На проміжному етапі провідна роль відводиться використанню опор українською, німецькою та англійською мовами, проте змінюється набір вправ з репродуктивних на репродуктивно-продуктивні вправи (з опорою на заданий граматичний матеріал або на аналогічну ситуацію), тренувальні вправи на підстановку, трансформаційні і питально-відповідні вправи, рольові ситуативні вправи, тренувальні репродуктивні й описові вправи, ігрові вправи, спрямовані на активізацію граматичного матеріалу, що вивчається.

Заключний полілінгвальний етап обходиться без використання опор. Основну роль відіграють продуктивні творчі вправи: вправи на вирішення проблемних ситуацій; монологічні описові вправи; діалогічні описові вправи; творчі вправи на внесення нових елементів у висловлювання; композиційно-проектні вправи.

4. Вправи на подолання граматичної інтерференції на основі раціонального підходу при вивченні кількох іноземних мов

Наведемо приклад, як відбувається оволодіння граматичними явищами на основі реалізації раціонального підходу при вивченні теми «Порядок слів у складнопідрядних реченнях в німецькій мові». Звернемося до розгляду набору узагальнених ознак-орієнтирів, які в німецькому складнопідрядному реченні у постпозиції будуть такими: 1) підмет, виражений іменником або займенником, стоїть у складнопідрядному реченні після підрядного сполучника; 2) допоміжне дієслово стоїть на останньому місці.

Після виокремлення характерних ознак-орієнтирів слід навести граматичну опору, що сприяє більш чіткому і повному розумінню структурних особливостей німецького складнопідрядного речення. Застосування наочності сприяє кращому запам'ятовуванню особливостей порядку слів у складнопідрядних реченнях у німецькій мові. На цьому етапі виконуються навчальні дії на основі використання зіставно-порівняльних таблиць, які демонструють особливості порядку слів у складнопідрядному реченні в німецькій мові. Зіставно-порівняльні таблиці дають наочне уявлення про синтаксичні особливості німецької мови, що дозволяє студенту самостійно робити відповідні висновки і узагальнення (див. як зразок табл. 2).

Таблиця 2

Зіставно-порівняльна таблиця «Порядок слів у складнопідрядному реченні в німецькій, англійській і українській мовах»

Мова	Головне речення	Сполучник	Підрядне речення
Німецька	<i>Anna sagt,</i>	<i>dass</i>	<i>sie ihre Freundin am Morgen besuchen will.</i>
Англійська	<i>Ann says</i>	<i>that</i>	<i>she wants to visit her friend in the morning.</i>

Починати вивчення складнопідрядних речень можна з підрядних додаткових речень зі сполучником *dass*. Викладач повинен наголосити, що конструкція з *dass* можлива лише у певних висловлюваннях, до яких належать:

1) розповідні речення в непрякій мові, що передають інформацію про те, що хтось сказав, почув або прочитав: *Anna sagt, dass sie das Studium mag;*

2) речення з дієсловами на позначення розумової діяльності, відчуттів, емоцій, сприйняття, знання і бажання: *Anna glaubt, dass ihre Eltern sie nicht verstehen;*

3) висловлювання, які містять предикатив (прикметник + *sein*): *Anna ist sicher, dass sie diesen Sommer nach Deutschland fährt.*

4) безособові вирази: *Es ist wichtig, dass Anna einen Praktikumsplatz findet.*

Особливості реалізації раціонального підходу на підготовчому етапі в процесі подолання граматичної інтерференції при вивченні декількох мов можуть бути продемонстровані на наступному прикладі: *Утворіть складнопідрядні речення на основі наведеної лексики* (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Приклад репродуктивної вправи на порядок слів
у німецькому підрядному реченні**

Підмет	Присудок	Сполучник	Підмет	Другорядні члени	Присудок
<i>Wir, ich, du, er, sie, es, mein Freund ...</i>	<i>sehen, wissen [nicht], hoffen, erwarten; sicher sein; wichtig sein ...</i>	<i>dass</i>	<i>viele Studenten, dieser Student, diese Studentin, meine Freundin, du, er ...</i>	<i>in der Pause, in der Mensa, im Unterricht, auf dem Sofa, bei schlechtem Wetter, ins Kino ...</i>	<i>machen, lesen, essen, gehen, wiederholen ...</i>

Наступний етап – функційно-практичний, передбачає виконання репродуктивно-продуктивних вправ. На цьому етапі має місце тренування явищ, які збігаються, і диференційних граматичних явищ в німецькій, англійській та українській мовах. Викладач організовує навчання граматичної сторони мови на основі використання текстів монологічного, діалогічного, полілогічного характеру, реалізація якого спрямована на запобігання та подолання граматичних помилок, викликаних інтерференцією. Застосування коментарів і опор сприяє створенню когнітивної бази, закріпленню досліджуваних граматичних явищ і виведенню їх на функційний рівень. На функційно-практичному етапі використовуються типові ситуації, які вимагають від студентів вживання вивчених граматичних явищ в постійно змінному контексті комунікації, що призводить до активізації досліджуваних граматичних явищ і сприяє виходу граматичного явища в усне мовлення.

Звернемося до більш детального розгляду вправ, які використовуються на функційно-практичному етапі. Ці вправи – найпростіший різновид ситуативних вправ, студенти повинні доповнити, завершити опис ситуації (або розгорнути ситуацію) за допомогою засвоєних граматичних явищ:

Німецька мова: *Lesen Sie den Dialog und ergänzen Sie ihn. Gebrauchen Sie dabei Nebensätze.*

– *Was machst du heute nachmittag?*

– *Ich hoffe, dass ich ins Kino gehe / Ich bin sicher, dass ich gleich nach dem Unterricht Hause gehe / Ich glaube, dass ich ein Buch lese.*

При виконанні цієї вправи потрібно провести аналогію з відповідним порядком слів в англійській мові, звертаючи увагу студентів на вільний порядок слів в англійській мові.

Англійська мова: *Read the dialog und complete it. Use Future simple.*

What are you doing this afternoon?

– I hope I'm going to the movies / I'm sure I'll go home right after class / I think that I'll read a book.

Проблемні ситуативні вправи – це вправи, експозиція яких містить деяку задачу. Аналізуючи проблему, студенти детально описують шляхи вирішення цієї проблеми, використовуючи досліджуваний граматичний матеріал.

Німецька мова: *Äußern Sie Ihre Gedanken zum Thema, wie man Deutsch lernen soll.*

Ich finde es gut, dass wir deutsches Fernsehen schauen.

Es ist wichtig, dass man jeden Tag Deutsch lernt.

Ich finde es richtig, dass wir neue Wörter immer im Kontext lernen.

Ich weiß, dass ich jeden Tag mindestens 10 Minuten Deutsch üben soll.

Es ist gut, dass man viele neue Medien beim Deutschunterricht benutzt.

Es ist wichtig, dass man keine fehlerhaften Strukturen lernt.

При виконанні цієї вправи необхідно провести аналогію з особливостями використання інфінітивних конструкцій в англійській мові.

Англійська мова: *Give your opinion on the subject of learning German.*

I think it's good that we watch German television.

It's important to learn German every day

I think it's right that we always learn new words in context.

I know that I should practise German for at least 10 minutes every day.

It's good that you use a lot of new media in German lessons.

It's important not to learn incorrect structures.

На заключному комунікативному етапі виконуються продуктивно-творчі вправи. Цей вид вправ передбачає вживання й активізацію засвоєних граматичних явищ в рамках певної ситуації з граматичної теми. Виконання таких вправ передбачає непідготовлену, спонтанну промову, тому студенти виконують вправи відразу після отримання завдання, причому на цьому етапі не рекомендується використовувати порівняльно-зіставні граматичні таблиці.

Übung 1. Erzählen Sie Ihrem Freund aus Deutschland, wie das Erlernen der beiden Fremdsprachen (Deutsch und Englisch) sein Wissen erweitern konnte.

Übung 2. Interviewen Sie Ihre Freundin, wie sie Englisch gelernt hat.

Найбільш раціонально проводити інтерв'ю в парах, результати своєї роботи одна з пар повинна продемонструвати перед усією групою.

Übung 1. Berichten Sie über Ihren ersten Tag an der Universität.

Übung 2. Erzählen Sie über die Schwierigkeiten beim Erlernen der deutschen Sprache.

Однією з найважливіших умов комунікативного навчання іноземної мови є створення на заняттях сприятливої психологічної атмосфери, яка стимулюватиме студентів до пізнавальної та комунікативної діяльності іноземною мовою. В процесі взаємодії іноземною мовою студенти повинні задовольняти свої особистісні потреби та інтереси.

Пріоритетною умовою ефективного подолання граматичної інтерференції є максимальне наближення освітнього процесу до реальної комунікації, в ході якої відбувається вирішення мовно-мисленневих завдань, які постійно ускладнюються. Залучення студентів у процес вирішення комунікативних мовно-мисленневих завдань, заснованих на досліджуваних граматичних явищах, сприяє створенню єдиної когнітивної бази при вивченні декількох мов. Під час виконання комунікативних завдань іноземною мовою здійснюється поетапна реалізація пізнавальної діяльності, спрямована на оволодіння особливостями граматики досліджуваних мов.

Відібраний мінімум граматичного матеріалу повинен забезпечувати рівень комунікативної достатності, тобто давати можливість студентам повноцінно брати участь у реальній комунікації. Тому при включенні граматичного матеріалу в зміст навчання першої і другої іноземних мов необхідно оцінювати кожне граматичне явище з погляду реальності його появи в природних ситуаціях спілкування.

Пріоритетною умовою реалізації пропонованої методичної системи є застосування відповідного алгоритму, що включає в себе наступні етапи:

- 1) усвідомлення та ідентифікація граматичного явища;
- 2) аналіз спільних і диференційних рис граматичного явища в обох іноземних мовах;
- 3) прогнозування можливих граматичних труднощів;
- 4) інтерпретація функцій граматичного явища в іноземних мовах;
- 5) систематизація та узагальнення досвіду вивченого граматичного явища;
- 6) вживання вивченого граматичного явища в ситуаціях реального спілкування;
- 7) повторна перевірка ефективності вживання вивченого граматичного явища для вирішення поставлених комунікативних завдань.

5. Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики подолання граматичної інтерференції

З метою перевірки ефективності запропонованої методики подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу при вивченні декількох мов була організована дослідно-експериментальне навчання, в якій взяли участь студенти 4-го курсу факультету іноземних мов Хмельницького національного університету, які вивчають англійську мову як першу іноземну, німецьку – як другу

іноземну мову. Дослідно-експериментальне навчання було спрямоване на вирішення наступних завдань:

- детально проаналізувати і виявити можливості застосування раціонального підходу в процесі подолання граматичної інтерференції при вивченні кількох мов у вузі;

- експериментальним шляхом підтвердити ефективність пропонованої моделі подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу і відповідний алгоритм її реалізації;

- перевірити ефективність розробленого комплексу вправ, спрямованого на подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу;

- апробувати методичні умови необхідні для ефективної реалізації методики подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу.

I. Констатуючий етап (вересень 2024 р.):

На констатуючому етапі дослідно-експериментальна робота була спрямована на вирішення таких завдань: 1) багатоаспектний аналіз теоретичного та практичного досвіду вирішення проблеми; 2) проведення контрольних зрізів на основі використання традиційного навчально-методичного забезпечення; 3) розробка рекомендацій щодо можливого вдосконалення наявної системи навчання кільком іноземним мов з метою подолання граматичної інтерференції;

II. Основний етап (жовтень-листопад 2024), завданнями якого були:

- 1) запровадження нового навчально-методичного забезпечення, спрямованого на подолання граматичної інтерференції та його коригування з метою вдосконалення освітнього процесу, перевірка системи завдань граматичних зіставно-порівняльних таблиць, граматичних опорних таблиць;

- 2) перевірка комплексу умов, необхідних для успішної реалізації пропонованої моделі навчання.

III. Підсумковий етап (грудень 2024), завданнями якого були:

- 1) узагальнення та систематизація отриманих результатів дослідно-експериментальної роботи;

- 2) оформлення теоретичних і практичних результатів дослідження.

Необхідною умовою проведення дослідно-експериментальної роботи була розробка критеріїв і показників, що визначають ефективність і динаміку процесу подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу. Виявлено такі провідні критерії і показники ефективності методики подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу:

- 1) мотиваційний критерій, що включає такі показники: розвиток мотивації до вивчення кількох іноземних мов; мотивація до вивчення другої іноземної мови;

2) теоретико-змістовний критерій, який передбачає знання загальних граматичних явищ, властивих граматичним системам німецької та англійської мов; знання специфічних граматичних явищ, характерних для цих мов;

3) операційно-діяльнісний критерій, який охоплює володіння операційно-функціональним аспектом досліджуваних граматичних явищ; здатність застосовувати граматичні явища в умовах реального спілкування.

З метою визначення мотиваційного критерію застосовано анкетування. Анкета містила таке завдання: *Позначте наступні причини, що спонукають Вас вивчати кілька іноземних мов.*

1. Знання кількох іноземних мов підвищують мої шанси знайти роботу з достойною зарплатою.

2. Я вважаю, що кожна сучасна людина повинна володіти кількома іноземними мовами.

3. Знання кількох іноземних мов підвищує мій соціальний статус.

4. Знання кількох іноземних мов дає можливість спілкуватися іноземною мовою з представниками різних країн (листуватися, слухати пісні іноземною мовою та ін.).

5. Мені подобається дізнаватися нове про те, як влаштовані різні мови (про спільне та відмінне в мовах).

6. Мені подобається дізнаватися нове про культуру країн, мову яких я вивчаю.

7. Хочу знати дві і більше іноземних мови, щоб в майбутньому пов'язати свою професію з іноземними мовами.

8. Знання кількох іноземних мов розширює мої можливості соціалізації.

9. Знання кількох іноземних мов забезпечить мені матеріальний добробут.

10. Знання іноземних мов дозволить підвищити освітній рівень моєї сім'ї (наприклад, моїх братів та сестер).

За кожну позитивну відповідь респондент отримував 1 бал.

З метою визначення теоретико-змістовного критерію студентам запропоновано таблицю «Основні спільні та відмінні випадки, характерні для граматики німецької та англійської мов». З метою визначення операційно-діяльнісного критерію студенти повинні були виконати граматичний тест, а також пояснити німецькою мовою способи творення, функціонування і вживання найбільш значущих часових форм в німецькій мові: теперішній, минулий і майбутній час, наприклад, *Präsens, Präteritum, Perfekt, Futurum I*. У ході виконання завдань на сформованість операційно-функційної складової вивчених граматичних явищ, у студентів виявлені такі найчастотніші типи граматичних помилок: помилки у вживанні часових форм; порушення порядку слів у підрядних реченнях; вживання подвійного заперечення; помилки у

вживанні прийменників; помилки у вживанні означеного, неозначеного і нульового артиклів тощо.

Контрольні зрізи, проведені на констатуючому етапі дослідно-експериментальної роботи, свідчать про майже однакові рівні сформованості виявлених критеріїв і показників в контрольній та експериментальній групах (пор. табл. 3 і 4).

Таблиця 3

Результати сформованості показників подолання граматичної інтерференції студентів на констатуючому етапі експерименту

Критерії і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група (студентів / %)			Експериментальна група (студентів / %)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов	5	6	4	5	7	3
	33%	40%	27%	33%	47%	20%
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови (німецької)	6	5	4	7	5	3
	40%	33%	27%	47%	33%	20%
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спільні грама-тичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	7	5	3	7	5	3
	47%	33%	20%	47%	33%	20%
4. Знання про відмінні грама-тичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	8	5	2	8	5	2
	53%	33%	14%	53%	33%	14%
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння операційно-функ-ційною складовою граматич-них явищ, які вивчаються	10	3	2	11	3	1
	66%	20%	14%	73%	20%	7%
6. Вміння застосовувати граматичні явища	11	3	1	10	4	1
	73%	20%	7%	66%	27%	7%

Дослідження розбіжностей отриманих результатів передбачає порівняння розподілів спостережуваних величин і обчислення статистичних кореляцій. У дослідженні використовуємо критерій χ^2 (хі-квадрат), за допомогою якого можна визначити наявність відповідностей або розходжень між розподілами частот спостережуваних величин⁵. У дослідженні отримані дані зведені комп'ютерною програмою до чотирипільних таблиць, тобто до альтернативного розподілу. При цьому число ступенів свободи становить 1, а критичною величиною є $\chi^2_{0,5} = 3,84$. Величини сум χ^2 , вищі за 3,84, свідчать про перевищення

⁵ Левицький В.В. *Семасіологія*: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 156-160.

експериментальних величин над теоретично очікуваними. Сума χ^2 буде тим вищою, чим більше експериментальні величини відхиляються від теоретичних⁶. Міру зв'язку між отриманими величинами визначено на основі коефіцієнта взаємної спряженості Чупрова К. Величини коефіцієнта Чупрова можуть отримувати значення від 0 до 1, а значущість отриманого коефіцієнта встановлюється за величиною χ^2 ⁷. Результати обрахунків сформованості показників подолання граматичної інтерференції студентів на констатуючому етапі експерименту наведені в таблиці 5 (див. табл. 5). Розрахунки здійснено по кожному критерию окремо.

Таблиця 4

Результати сформованості показників подолання граматичної інтерференції студентів на підсумковому етапі експерименту

Критерії і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група (студентів / %)			Експериментальна група (студентів / %)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов	4	6	5	3	6	6
	27%	40%	33%	20%	40%	40%
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови (німецької)	6	5	4	5	4	6
	40%	33%	27%	33%	27%	40%
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спільні граматичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	5	5	5	2	8	6
	33%	33%	33%	14%	53%	40%
4. Знання про відмінні граматичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	5	6	4	1	9	5
	33%	40%	27%	7%	60%	33%
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ	9	3	3	3	7	5
	60%	20%	20%	33%	40%	27%
6. Вміння застосовувати граматичні явища	10	3	2	2	8	5
	66%	20%	14%	20%	53%	27%

⁶ Левицький В.В. Семасіологія: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 158-159.

⁷ Левицький В.В. Семасіологія: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 156-160.

Таблиця 5

**Статистичні обрахунки сформованості показників подолання
граматичної інтерференції учнів на констатуючому етапі
експерименту**

Критерій і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група			Експериментальна група		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов		$\chi^2 = 0,11$			$\chi^2 = 0,42$	
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови	$\chi^2 = 0,11$			$\chi^2 = 0,42$		
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спі-льні граматичні явища німецької й англійської мов			$\chi^2 = 0,22$			$\chi^2 = 0,22$
4. Знання про від-мінні граматичні явища німецької й англійської мов	$\chi^2 = 0,09$			$\chi^2 = 0,09$		
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння опе-раційно-функцій-ною складовою граматичних явищ			$\chi^2 = 0,35$	$\chi^2 = 0,07$		
6. Вміння застосо-вувати граматичні явища	$\chi^2 = 0,07$				$\chi^2 = 0,16$	

Результати обрахунків вказують на те, що в обох групах – контрольній та експериментальній – для жодного з досліджуваних явищ не перевищено критичної суми $\chi^2_{0,5} = 3,84$. Це означає, що розподіл показників в обох групах рівномірний. Іншими словами: рівень мотивації до вивчення другої іноземної мови, а також рівень знань про

спільні і відмінні граматичні явища в системах англійської і німецької мов та вміння їх застосовувати в контрольній та експериментальній групах приблизно однакові.

Результати обрахунків сформованості показників подолання граматичної інтерференції учнів на підсумковому етапі експерименту наведені в таблиці 6. (див. табл. 6). Розрахунки здійснено, як і в попередньому разі, по кожному критерію окремо.

Таблиця 6

Статистичні обрахунки сформованості показників подолання граматичної інтерференції учнів на підсумковому етапі експерименту

Критерії і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група			Експериментальна група		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов		$\chi^2 = 0,11$	$\chi^2 = 0,13$		$\chi^2 = 0,48$	
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови	$\chi^2 = 0,48$			$\chi^2 = 0,58$		
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спільні граматичні явища мов			$\chi^2=0,09$	$\chi^2 = 4,32$ K=0,03		$\chi^2=0,07$
4. Знання про відмінні граматичні явища мов		$\chi^2 = 0,15$			$\chi^2 = 4,13$ K = 0,03	
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ	$\chi^2 = 5,00$ K = 0,04				$\chi^2 = 3,89$ K = 0,01	
6. Вміння застосовувати граматичні явища	$\chi^2 = 6,40$ K = 0,05				$\chi^2 = 4,01$ K = 0,03	

Результати обрахунків вказують на зміни, які відбулися в експериментальній групі. Якщо мотивація до вивчення другої іноземної мови зросла незначно – $\chi^2 = 0,58$ (в експериментальній групі) на противагу

$\chi^2 = 0,48$ і $\chi^2 = 0,11$ (в контрольній групі), то для теоретико-змістовного та операційно-діяльнісного критеріїв перевищено критичної суми $\chi^2_{0,5} = 3,84$. Так, відчутно зросли знання про спільні граматичні явища німецької й англійської мов у студентів з низьким рівнем знань ($\chi^2_{0,5} = 4,32$; $K = 0,03$) і знання про специфічні граматичні явища німецької й англійської мов у студентів з середнім рівнем ($\chi^2_{0,5} = 4,13$; $K = 0,03$). Показники операційно-діяльнісного критерію у студентів з низьким рівнем знань залишилися в контрольній групі на тому самому рівні, а тому різко відрізняються від відповідних показників студентів з низьким рівнем знань експериментальної групи: розбіжності сягають $\chi^2=5,00$ при $K=0,04$ для володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ і $\chi^2=6,40$ при $K = 0,05$ для вміння застосовувати граматичні явища. Це означає, що приріст якісних показників найбільш істотно відбувся саме стосовно операційно-діяльнісного критерію в групі студентів з низьким рівнем знань. Дещо менший якісний приріст спостерігаємо в групі студентів з середнім рівнем знань: $\chi^2=3,89$ при $K = 0,01$ для володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ і $\chi^2=4,01$ при $K = 0,03$ для вміння застосовувати граматичні явища.

Отримані дані свідчать про те, що рівень мотивації до вивчення другої іноземної мови зріс незначно, проте рівень знань про спільні і відмінні граматичні явища в системах англійської і німецької мов та вміння їх застосовувати в експериментальній групі істотно зросло порівняно з контрольною.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Розроблена методика подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу передбачає реалізацію комплексної методичної системи, що включає в себе оптимальне поєднання змісту навчання, принципів, методів, способів, прийомів, технологій, засобів оптимізації, умов навчання та діагностичного інструментарію з метою досягнення максимальних методичних результатів при мінімізації затрат під час вивчення декількох мов.

2. Розроблена модель подолання граматичної інтерференції повинна будуватись на реалізації алгоритму, що відображає основні етапи подолання типологічних граматичних труднощів, які виникають у процесі взаємодії рідної мови, першої іноземної та другої іноземної мови. Такий алгоритм містить наступні етапи: усвідомлення та ідентифікація граматичного явища; аналіз диференційних і спільних рис граматичного явища в досліджуваних мовах; прогнозування можливих граматичних труднощів; інтерпретація функції граматичного явища в досліджуваних мовах; систематизація та узагальнення досвіду вивченого граматичного явища; вживання вивченого граматичного явища в ситуаціях реального спілкування; повторна перевірка

ефективності використання вивченого граматичного явища для вирішення поставлених комунікативних завдань.

3. Запропоноване навчально-методичне забезпечення, апробоване дослідно-експериментальним шляхом, спрямоване на подолання граматичної інтерференції в умовах вивчення кількох мов, базується на основі врахування спільних і відмінних рис в граматичних системах української, першої іноземної та другої іноземної мов і охоплює не тільки систему вправ, але й комплекс засобів раціоналізації (зіставно-порівняльні граматичні таблиці і опорні граматичні таблиці), що відображають основні типологічні особливості досліджуваних мов.

До основних психолого-педагогічних умов, необхідних для подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення декількох мов на основі реалізації раціонального підходу, відносимо: дотримання чіткої послідовності етапів відповідного алгоритму; використання системи завдань і засобів раціоналізації (зіставно-порівняльних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць), спрямованих на формування орієнтаційної основи засвоєння другої іноземної мови в умовах вивчення української мови і першої іноземної; залучення студентів у ситуації реального спілкування.

Експеримент показав, що більшість студентів досягли досить високих показників у практичному оволодінні граматичною стороною усного німецького мовлення. На підсумковому етапі дослідно-експериментальної роботи було проведено зріз для визначення сформованості критеріїв та показників, що забезпечують ефективність реалізації пропонованої методики, заснованої на системі прийомів раціонального підходу в процесі вивчення німецької мови як другої на базі англійської мови учнями, чия рідна мова – українська.

Наше дослідження розглядає лише деякі аспекти зазначеної проблеми. Вважаємо важливою подальшу розробку в наступних напрямках: вивчення особливостей реалізації різних прийомів раціоналізації в процесі подолання граматичної інтерференції; поглиблене вивчення можливостей застосування раціонального підходу в процесі подолання різних видів інтерференції.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні запропоновано методику подолання граматичної інтерференції, яка ґрунтується на застосуванні раціонального підходу та включає комплексну методичну систему, що поєднує різні елементи навчання для досягнення максимальних результатів при мінімізації затрат. Окреслено етапи моделі подолання граматичних труднощів, яка включає усвідомлення явища, порівняння граматичних систем, прогнозування труднощів та застосування на практиці. Запропоноване навчально-методичне забезпечення, апробоване експериментально, зосереджене на врахуванні особливостей граматичних систем української, англійської як першої і німецької як другої іноземних мов.

Основні психолого-педагогічні умови для ефективного подолання інтерференції включають чітке дотримання етапів алгоритму, застосування засобів раціоналізації і залучення студентів до реальних комунікативних ситуацій. Результати експерименту підтверджують високу ефективність запропонованої методики у формуванні граматичних навичок у німецькому мовленні. Дослідження також акцентує на необхідності подальшого вивчення можливостей раціонального підходу у процесі подолання інтерференції.

Література

1. Левицький В.В. *Семасіологія*: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. 675 с.
2. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
3. Bußmann H. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner, 1990. 904 S.
4. Coseriu E. *Sprache und Welt. Festgabe für E. Coseriu zum 80. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002. 245 S.
5. Köhler F. *Zwischensprachliche Interferenzen: eine Analyse syntaktischer und semantischer Interferenzfehler des Deutschen im Russischen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1975. S. 159.
6. Weinreich U. *Sprachen im Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck, 1991. 280 S.

Information about the authors:

Kiyko Svitlana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the Department of German Philology and Translation
Khmelnyski National University;

Research Fellow

Technical University of Berlin

16-18, Hardenberg str., Berlin, 10623, Germany

Rubanets Tetiana Vasylivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department of Foreign Languages
for Faculties of Humanities

Chernivtsi National University

2, Kotsubynski str., Chernivtsi, 58012, Ukraine

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ Б. ДЖОНСОНА ЩОДО ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Погоріла А. І.

DOI<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-10>

ВСТУП

У контексті сучасних подій в Україні зростає суспільний інтерес до політичного дискурсу та його постійного розвитку, особливо в умовах військової агресії з боку рф. Лідери держав світу не залишаються осторонь політичної ситуації, що склалася в Україні, відіграючи ключову роль у формулюванні та висловленні своїх позицій щодо українсько-російського військового конфлікту. Їхня підтримка є надзвичайно важливою для України, оскільки впливає не лише на політичні процеси, а й на міжнародну спільноту.

Політичні виступи та звернення спрямовані не лише на здійснення певного впливу на цільову аудиторію, а й на утвердження основоположних цінностей і свобод України та її народу. Офіційні промови політичних лідерів як засіб комунікації між владою та суспільством привертають увагу лінгвістів завдяки своїм стилістичним і прагматичним особливостям.

Дослідження стилістичних характеристик політичних промов щодо війни в Україні є актуальним, оскільки сприяє глибшому розумінню комунікативних стратегій та ефективності їхнього впливу на громадську думку й міжнародну спільноту. Аналіз таких промов дозволяє виявити стилістичні прийоми, які використовуються для покращення сприйняття аудиторією, а також розкрити різноманітні підходи до вираження підтримки або засудження військових дій.

Таке дослідження має важливе наукове та практичне значення, оскільки сприяє розвитку політичної комунікації та розумінню впливу світових лідерів на суспільні процеси в умовах українсько-російського військового конфлікту.

Сьогодні політичний дискурс, зокрема типологія політичних промов, їхня структура та особливості функціонування, є предметом дослідження багатьох науковців, зокрема лінгвістів, перекладачів і

політологів. Значний внесок у вивчення цього явища зробили Л. Мацько, О. Падалка, З. Дем'янова, О. Земська та інші дослідники.

Науковий аналіз політичного дискурсу є надзвичайно актуальним, що зумовлено появою нових харизматичних і кваліфікованих політиків-ораторів, які володіють як загальними, так і специфічними дискурсивними рисами. Серед таких політиків – колишній прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон. Його політичний дискурс поєднує прагматичні, екстралінгвістичні, психологічні та соціокультурні характеристики, що робить його важливим об'єктом для ґрунтового лінгвістичного аналізу.

Дослідження зосереджене на виявленні та порівняльному аналізі лінгвостилістичних особливостей політичного дискурсу Бориса Джонсона, а також на ідентифікації стилістичних засобів, характерних для його промов, присвячених оцінці російської збройної агресії проти України (на матеріалі політичних виступів щодо війни в Україні)).

1. Лінгвістичні особливості політичного дискурсу

Політичний дискурс є складною мовною структурою, яка охоплює різноманітні види публічних виступів, заяв політичних діячів, експертів та коментаторів, а також засоби масової інформації і публікації в спеціалізованих виданнях, що присвячені політичним процесам і питанням. Згідно з теорією політичного дискурсу, основним завданням політичного мовлення є не лише передача інформації, а й маніпулювання свідомістю слухачів, переконання і навіть мобілізація громадської думки.

Як зазначають дослідники, політичний дискурс має кілька специфічних функцій, серед яких одна з найважливіших – це вплив на аудиторію через використання мовних засобів. Це може проявлятися в різних формах: від прямого заклику до дії, до тонких маніпуляцій через вибір певних лексичних одиниць або граматичних структур. У цьому контексті важливу роль відіграють не лише конкретні слова, а й загальна стилістика, інтонація, риторичні прийоми, що використовуються для створення образу і формування певного емоційного стану у слухачів.

Лінгвістів цікавить, які саме мовні засоби використовуються для передачі політичних ідей та цінностей, а також як ці мовні елементи сприяють формуванню та утриманню політичних уявлень і ставлень. Мовні засоби політичного дискурсу можуть включати в себе широкий спектр лексичних та синтаксичних прийомів: метафори, евфемізми, риторичні питання, анафори, а також такі техніки, як маніпуляція через підсвідомі асоціації або створення «чорних» і «білих» образів через контрастні висловлювання.

Важливим аспектом є організація мовних одиниць у політичному дискурсі таким чином, щоб висловлювання політика відповідало його прагматичним і комунікативним цілям. Для цього необхідно створити ефективну структуру висловлювання, що включає як лексичні, так і граматичні засоби, що дозволяють досягти бажаного ефекту: переконати, мобілізувати або просто інформувати. У науковій літературі це часто описується як «прагматична цілеспрямованість» політичної мови. Така організація мовлення є важливим інструментом для досягнення політичних цілей, оскільки вона впливає не тільки на когнітивні, а й на емоційні аспекти сприйняття мовлення аудиторією.

Особливості політичного дискурсу привертають увагу не тільки лінгвістів, а й політологів та соціологів, оскільки вони безпосередньо впливають на процеси формування громадської думки та політичних процесів у суспільстві. Дослідження, проведені у цій галузі, показують, що політичний дискурс відіграє важливу роль у визначенні пріоритетів національної політики, у стабільності або нестабільності політичних режимів та у зміні політичних поглядів.

Лінгвістичні особливості політичного дискурсу є ключовими для розуміння того, як мова може бути використана для формування політичних ідей, а також для того, як мовні стратегії можуть впливати на ставлення громадян до політичних подій і рішень. Це є важливим елементом вивчення сучасних політичних процесів, оскільки мова є потужним інструментом для досягнення політичних цілей і маніпуляції суспільною свідомістю.

Американські лінгвісти Девід та Роджер Джонсон визначають «політичний дискурс» як «формальний обмін аргументованими думками щодо вибору оптимальних варіантів вирішення соціальних проблем»¹. Це визначення підкреслює важливість аргументації в процесі політичного спілкування, а також наголошує на ролі дискурсу як інструменту у прийнятті важливих соціальних рішень. За цією концепцією, політичний дискурс не лише інформує, а й активно формує шляхи вирішення проблем, що стоять перед суспільством, через ретельне обговорення та обґрунтування різних підходів до вирішення цих проблем.

Грузинські дослідники Н. Кірвалідзе та Н. Самнідзе також вносять важливий внесок у розвиток цієї концепції, пропонуючи створення нової наукової дисципліни – політичної лінгвістики. Вони визначають політичну лінгвістику як галузь, що досліджує не лише думки та дії

¹ Johnson D., Johnson R. Civil political discourse in a democracy: The contribution of psychology. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2000. N 6(4). P. 317.

політиків, але й політичну мову як невід'ємну частину цього процесу². Згідно з їхнім підходом, політична мова виступає як потужний інструмент формування та вираження політичних ідеологій, що активно впливає на соціально-політичний контекст.

Сучасні мовознавці надають широке визначення поняття «дискурс», розглядаючи його як інтеграцію мовлення з позамовними, прагматичними та соціокультурними чинниками, які його супроводжують. Цей підхід дозволяє зрозуміти дискурс не як простий ланцюг мовних одиниць, а як багатогранне явище, яке взаємодіє з навколишнім соціокультурним середовищем і підпорядковується специфічним прагматичним цілям.

В Україні відомий мовознавець Ф. Бацевич також звертає увагу на тісний зв'язок між поняттями «політична комунікація» та «політичний дискурс». Ф. Бацевич вважає, що «політична комунікація є особливим видом політичних відносин, за допомогою якого суб'єкти регулюють поширення суспільно-політичних думок»³. Це визначення підкреслює, що політична комунікація – це не лише процес передачі інформації, але й складна система взаємодії між різними акторами політичного поля, де політичний дискурс виступає одним із основних механізмів впливу на громадську думку та політичні процеси.

Ці дослідження підтверджують важливість політичного дискурсу не лише як комунікативного процесу, а й як потужного інструменту, який формується в контексті соціокультурних і політичних умов та має глибокий вплив на розвиток політичних процесів.

Нещодавні лінгвістичні дослідження підтверджують існування специфічної мовної системи, характерної для політичної комунікації. Цю мову часто називають «мовою влади», або точніше – політичним дискурсом. Політичний дискурс, як показують наукові дослідження, є не просто набором висловлювань, а особливим типом мовлення, що відрізняється специфічними характеристиками, формами і ключовими термінами, котрі використовуються для формулювання і вираження політичних ідеологій і переконань. Як зазначають дослідники, кожен дискурс має свої особливості, які залежать від соціально-культурного контексту та історичних обставин, а також від того, хто є його учасниками і які соціальні функції вони виконують.

Один з авторитетних науковців у цій галузі, О. Гончар, трактує поняття «дискурс» у вузькому сенсі як «зв'язний текст, що складається

² Kirvalidze N., Samnidze N. Political discourse as a subject of interdisciplinary studies. *Journal of Teaching and Education*. N 5. P. 162.

³ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. С. 122.

з набору логічних тверджень та виходить із певних посилок»⁴. За його визначенням, дискурс є не просто формальним мовним актом, а складною структурою, що містить аргументацію, яка з'єднує логічні твердження та переконання. Ключова функція дискурсу полягає у тому, як він сприяє визначенню того, що вважається важливим, корисним чи правильним у певному соціальному середовищі. В політичному контексті дискурс не лише передає інформацію, але й активно формує громадську думку, впливає на соціальні відносини, визначаючи, які питання вважаються пріоритетними для суспільства.

Ми схилиємося до тлумачення політичного дискурсу, яке пропонує український вчений Ф. Бацевич. Він розглядає політичний дискурс як особливий спосіб розуміння соціальної реальності через основні терміни політики. Ф. Бацевич зазначає, що політичний дискурс є «видом мовної діяльності, обов'язковим для організації політичних процесів»⁵. Це означає, що політичний дискурс відіграє центральну роль у координації та регулюванні політичних відносин, забезпечуючи взаємодію між політиками, громадянами та іншими соціальними інститутами. За його визначенням, політичний дискурс не тільки є інструментом комунікації, а й є фундаментальним елементом у побудові політичної реальності.

Особливу увагу Ф. Бацевич приділяє комунікативним аспектам політичного дискурсу, акцентуючи, що він складається з трьох взаємопов'язаних складових: повідомлення, адресанта (спікера) і адресата (отримувача повідомлення). Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти, як політичне мовлення впливає на слухачів і як, через вибір лексики та риторичних засобів, політики можуть формувати або змінювати погляди громадськості. Ф. Бацевич зазначає, що важливою характеристикою політичного комунікатора є його подвійна роль: як індивідуального, так і колективного суб'єкта. Адресантом політичного дискурсу може бути як конкретна особа, так і представник певного публіцистичного інституту або політичної структури, що дає йому можливість діяти від імені ширшої групи, партії чи уряду⁶.

Таким чином, політичний дискурс не лише виконує роль інструмента комунікації, але й є потужним механізмом для конструювання і підтримки політичних структур і ідеологій. Він допомагає вирішувати соціальні питання, формуючи, тим самим, політичну свідомість і громадську думку.

Дослідники Д. Тітарова та В. Гавриленко дотримуються спільної думки, що політичний дискурс має низку специфічних характеристик,

⁴ Гончар О.С. Функції евфемізмів у політичному дискурсі. Новітня філологія. Київ, 2015. Вип. 16. С. 35

⁵ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. С. 128

⁶ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. С. 187

які відрізняють його від інших видів дискурсу. Вони стверджують, що «політичний дискурс відрізняється від інших видів власним словником термінів, логічними зв'язками між сенсом політичних номінацій, абстракціями, неологізмами і метафорами, типовими контекстами вжитку специфічної лексики, побудовою суджень»⁷. Це означає, що політичний дискурс формує особливу мовну реальність, в якій важливу роль відіграють як традиційні, так і нові мовні одиниці, що відображають зміни в суспільстві, політиці та економіці. Використання термінів, абстракцій і метафор в політичному мовленні дозволяє політикам створювати певні образи, що сприяють формуванню у громадян певного уявлення про політичну ситуацію та соціальні проблеми.

Політичний дискурс, таким чином, не лише виступає засобом комунікації, але й є важливим інструментом впливу на свідомість суспільства. Відмінність політичного дискурсу від інших видів комунікації полягає також у його здатності впливати на формування світогляду аудиторії, оскільки він спрямований на трансляцію певних ідеологічних і політичних концепцій. Як показують дослідження, політичний дискурс не лише інформує про політичні події, але й формує ставлення громадян до цих подій, а також визначає, що вважається важливим чи неприязним у суспільному контексті.

Більшість наукових публікацій зосереджені на позиціонуванні політичного дискурсу як окремого сегмента політичного світу, що включає в себе різноманітні політичні тексти. Це можуть бути промови політиків, офіційні документи, рішення, укази, закони, наукові статті з політичних питань, а також публіцистичні тексти, зокрема статті в газетах. Кожен з цих видів політичного дискурсу має свої чіткі визначені цілі, які спрямовані на досягнення політичних завдань, таких як формування громадської думки, мобілізація виборців або легітимізація політичних рішень. Залежно від контексту та мети комунікації, політичний дискурс може варіюватися за стилем, мовними засобами і методами впливу на аудиторію.

Дослідження І. Самойлової та О. Подвойської розширюють наше розуміння політичного дискурсу, стверджуючи, що до нього належать не лише офіційні політичні тексти, але й ті, в яких громадяни беруть участь у комунікації з владою, але не в якості професійних журналістів, політологів чи політиків. Вони відносять до політичного дискурсу «різного роду інструкції, накази, розпорядження, листи і звернення, адресовані політичним діячам, повсякденні розмови, що стосуються

⁷ Гавриленко В.М., Тітарова Д.Ю. лінгвостилістичні особливості політичних промов Уїнстона Черчіля. Молодий вчений. № 4. Херсон, 2017. С. 133.

політичних тем, детективи, мемуари, інші художні оповіді»⁸. Таким чином, політичний дискурс охоплює не лише формальні документи та публічні висловлювання, а й приватні комунікації, в яких також обговорюються політичні теми. Це дозволяє розглядати політичний дискурс як більш широке явище, яке охоплює різноманітні форми взаємодії між громадянами та владою, а також різні жанри комунікації, що мають політичну спрямованість.

Таким чином, політичний дискурс є багатогранним і складним явищем, яке включає в себе як офіційні тексти та публічні виступи політиків, так і різноманітні повсякденні форми комунікації, де обговорюються політичні питання. Він є важливим елементом у формуванні політичних реальностей і в управлінні соціальними відносинами через мову, оскільки здатен впливати на громадську думку та сприяти зміні соціальних і політичних процесів.

Дослідники Д. Тітарова та В. Гавриленко дотримуються спільної думки, що політичний дискурс має низку специфічних характеристик, які відрізняють його від інших видів дискурсу. Вони стверджують, що «політичний дискурс відрізняється від інших видів власним словником термінів, логічними зв'язками між сенсом політичних номінацій, абстракціями, неологізмами і метафорами, типовими контекстами вжитку специфічної лексики, побудовою суджень»⁹. Це означає, що політичний дискурс формує особливу мовну реальність, в якій важливу роль відіграють як традиційні, так і нові мовні одиниці, що відображають зміни в суспільстві, політиці та економіці. Використання термінів, абстракцій і метафор в політичному мовленні дозволяє політикам створювати певні образи, що сприяють формуванню у громадян певного уявлення про політичну ситуацію та соціальні проблеми.

Політичний дискурс, таким чином, не лише виступає засобом комунікації, але й є важливим інструментом впливу на свідомість суспільства. Відмінність політичного дискурсу від інших видів комунікації полягає також у його здатності впливати на формування світогляду аудиторії, оскільки він спрямований на трансляцію певних ідеологічних і політичних концепцій. Як показують дослідження, політичний дискурс не лише інформує про політичні події, але й формує ставлення громадян до цих подій, а також визначає, що вважається важливим чи неприязним у суспільному контексті.

⁸ Самойлова І.В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки. Ніжин, 2016. № 1. С. 237.

⁹ Гавриленко В.М., Тітарова Д.Ю. Лінгвостилістичні особливості політичних промов Уінстона Черчіля. Молодий вчений. № 4. Херсон, 2017. С. 133.

Більшість наукових публікацій зосереджені на позиціонуванні політичного дискурсу як окремого сегмента політичного світу, що включає в себе різноманітні політичні тексти. Це можуть бути промови політиків, офіційні документи, рішення, укази, закони, наукові статті з політичних питань, а також публіцистичні тексти, зокрема статті в газетах. Кожен з цих видів політичного дискурсу має свої чітко визначені цілі, які спрямовані на досягнення політичних завдань, таких як формування громадської думки, мобілізація виборців або легітимізація політичних рішень. Залежно від контексту та мети комунікації, політичний дискурс може варіюватися за стилем, мовними засобами і методами впливу на аудиторію.

Політичний текст є потужним і впливовим елементом, який займає провідне місце серед інших засобів комунікації. Його роль у формуванні політичної реальності важко переоцінити, адже він не лише інформує, а й активно впливає на громадську думку, формуючи політичні ідеали та погляди. Багато дослідників зазначають, що основною метою політичної промови є не просто передача інформації, а переконання цільової аудиторії в правильності відповідних політичних поглядів, а також їх подальше пропагування серед широких мас. Політична мова активно використовує риторичні засоби для маніпулювання переконаннями, що дозволяє досягати бажаних результатів у виборчому процесі та інших сферах політичної діяльності.

На думку Р. Вишнівського, сучасні мовні технології настільки розвинені, що їхній вплив на поведінку людини не викликає сумнівів. Вчений наголошує на тому, що мовні технології використовуються в масштабних подіях світового масштабу, таких як президентські вибори, військові конфлікти, природні катастрофи, а також для створення образів політиків, які впливають на громадську думку. Зокрема, політичні кампанії та медіа використовують специфічні мовні стратегії, щоб змінювати ставлення людей до певних подій, кандидатів чи ідей. Таке використання мовних технологій є важливим інструментом політичної маніпуляції, що дозволяє політикам не лише підтримувати своє політичне становище, а й формувати настрій у суспільстві, надаючи певним подіям або особам конкретну оцінку.

Р. Вишнівський акцентує на тому, що зростаюче значення мовних технологій у сучасному політичному світі сприяє їхньому широкому використанню у стратегіях політичних кампаній та державної пропаганди. Їхній ефект не обмежується лише прямим впливом на виборців, але й простягається на створення потужних політичних наративів, які можуть перетворювати прості факти на переконливі історії, здатні мобілізувати маси або ж, навпаки, створювати негативний образ опонента. Таким чином, політичні тексти здобувають не лише

інформативну, але й маніпулятивну роль, що робить їх ще більш важливими для сучасних політичних процесів.

Таким чином, політичні тексти здобувають не лише інформативну, але й маніпулятивну роль, що робить їх ще більш важливими для сучасних політичних процесів «використанні мовних технологій у масштабних подіях у світі, зокрема під час президентських виборів, військових конфліктів, катастроф та часто для створення образів політиків»¹⁰.

2. «Політична промова» у лінгвістичних дослідженнях

Політична промова, її типи, структура та особливості функціонування є важливим предметом дослідження в лінгвістиці та політології. Вивчення політичної промови охоплює різні аспекти, зокрема риторичні, мовні та комунікативні стратегії, а також вплив, який вона має на аудиторію. Різноманітні дослідники, серед яких Л. Мацько, О. Падалка, З. Дем'янков, О. Земська та інші, зробили значний внесок у вивчення цього феномену, зокрема аналізуючи специфічні характеристики політичної промови в різних контекстах.

Українські науковці часто досліджують поняття «політичної промови» в контексті лінгвістичної риторики, звертаючи увагу на її структуру, типи та функції. Л. Мацько, зокрема, визначає політичну промову як «заздалегідь підготовлений гострополітичний виступ із позитивними чи негативними оцінками, обґрунтуванням, конкретними фактами, з накресленими планами, перспективою політичних змін»¹¹. Це визначення підкреслює важливість підготовленості і структурованості політичної промови, а також її орієнтацію на досягнення певних політичних цілей через відповідні мовні та риторичні стратегії.

Дослідження О. Падалка, І. Самойлової і О. Подвойської зосереджуються на окремих аспектах політичної промови, таких як просодичні та лексичні характеристики. Вчені зазначають, що успіх політичної промови значною мірою залежить від її просодичного оформлення, оскільки інтонація відіграє ключову роль у передачі емоційних відтінків та змін у ситуації спілкування. Як зазначають дослідники, «промова має бути адекватно інтонаційно оформленою, оскільки компоненти інтонації відображають усю ієрархію організації одиниць тексту, передають численні нюанси змін у ситуації спілкування

¹⁰ Вишнівський Р.Й. До питання про мотиви вживання евфемізмів (на прикладі сучасної англійської мови). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2014. Вип. 13. С. 95.

¹¹Мацько Л.І. Лінгвістична риторика. Наука і сучасність: зб. наук. праць. Ч. 4. Київ: Логос, 1999. С. 4.

та емоційному настрої мовця»¹². Це означає, що інтонація не лише підкреслює важливі моменти в політичному виступі, але й допомагає створити необхідну атмосферу для сприйняття слухачами повідомлення.

А. Погоріла у своїх наукових розвідках пропонує розглядати евфемізм як «з основних елементів політичної мови»¹³. Дослідниця стверджує, що евфемізми відіграють ключову роль у політичному дискурсі, зокрема у риторичі колишнього прем'єр міністра Великобританії Бориса Джонсона, слугуючи інструментом пом'якшення висловлювань та забезпечення толерантності комунікації. Основною функцією евфемістичних виразів у політичному мовленні є приховане або завуальоване подання потенційно неприємної чи чутливої інформації, що дозволяє уникнути жорстких формулювань, які можуть викликати негативні емоції у свідомості реципієнтів. У цьому контексті евфемізми сприяють формуванню позитивного мислення серед представників різних соціальних і демографічних груп, незалежно від віку, статі чи національності.

Евфемізація виступає ефективним інструментом управління суспільною думкою, адже дозволяє політичним діячам коригувати сприйняття інформації шляхом її пом'якшеного подання. Однією з ключових функцій евфемізмів у політичному дискурсі є не лише уникнення прямого вираження негативних явищ, а й створення певного комунікативного комфорту для аудиторії. Це особливо актуально в контексті сучасної політичної риторики, де важливу роль відіграє дотримання етичних норм і політичної коректності. Евфемістичні конструкції виконують не лише номінативну, але й прагматичну функцію, оскільки їх використання сприяє формуванню позитивного ставлення до тих чи інших соціальних або політичних процесів. Політики, апелюючи до евфемізмів, здатні впливати на емоційний стан реципієнтів, змінюючи їхнє ставлення до проблемних питань. Крім того, застосування евфемізмів дозволяє політичним діячам уникати гострої критики, що є важливим елементом збереження їхнього авторитету та політичного іміджу. У цьому контексті мова стає не лише засобом комунікації, а й стратегічним інструментом впливу на громадську думку. Політичний дискурс, будучи багатозоровою системою, містить численні приклади евфемізації, що демонструє його гнучкість і пристосованість до суспільних запитів. Особливо активно евфемізми

¹² Падалка О.В. Політична промова та її просодичні характеристики. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2012. № 6. С. 67.

¹³ Погоріла А. І. Евфемізми в політичному дискурсі (на матеріалі промови Бориса Джонсона) // Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Нова філологія. № 87. С. 57. URL: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-87>

використовуються в ситуаціях, коли необхідно пом'якшити висвітлення економічних криз, військових конфліктів чи соціальних реформ. Їхня роль у політичному дискурсі полягає у забезпеченні певного балансу між інформуванням суспільства та підтримкою стабільності в державі. Аналіз сучасних політичних промов свідчить про те, що евфемізація є важливим лінгвістичним засобом, який сприяє ефективній комунікації та регуляції суспільного сприйняття інформації. Таким чином, використання евфемізмів у політичному мовленні відіграє не лише лінгвістичну, а й соціально-політичну функцію, визначаючи напрями розвитку риторичних стратегій у сучасному дискурсі.

Політичний дискурс, як специфічна сфера комунікації, є сприятливим середовищем для активного функціонування евфемізмів, оскільки мовлення політика безпосередньо впливає на суспільну думку, визначає суспільні настрої та формує певні когнітивні моделі сприйняття дійсності. Використання евфемізмів у промовах політичних діячів дозволяє не лише пом'якшувати негативну інформацію, але й сприяти її сприйняттю в більш прийнятній формі, мінімізуючи соціальну напругу та зберігаючи імідж оратора.

Результати дослідження свідчать про те, що процес евфемізації є невід'ємною складовою політичного дискурсу. Завдяки цьому механізму політики можуть ефективно адаптувати свою риторику відповідно до соціальних очікувань та етичних норм, що, своєю чергою, забезпечує впливову та результативну комунікацію з аудиторією.

Крім того, дослідження політичної промови часто акцентує увагу на лексичному складі, який є невід'ємною частиною її успішної реалізації. Політичні виступи, як правило, використовують спеціалізовану лексику, що дозволяє закріплювати певні ідеї та оцінки. Слова та вирази, що вживаються у політичному дискурсі, часто мають конкретні конотації, що впливають на сприйняття політичної ситуації.

Отже, політична промова є складним явищем, яке вимагає глибокого аналізу з огляду на різні аспекти її функціонування. Роль просодії, інтонації, лексики та риторичних стратегій у політичних виступах визначає їхню здатність ефективно впливати на аудиторію та формувати політичну реальність.

Дослідники політичного дискурсу не лише ставлять за мету аналізувати характеристики політичних текстів і заяв, але й вивчають лінгвістичні інструменти, за допомогою яких політики впливають на громадську думку та контролюють її. Однією з основних функцій політичного мовлення є маніпуляція свідомістю людей, тому важливо розуміти, як через мову здійснюється цей вплив. Погоджуємося з думкою О. Герус, яка стверджує, що «в межах англomовного політичного дискурсу текст політичної промови є найефективнішим

видом публічного виступу серед інших жанрів, таких як урядові обговорення, парламентські дебати чи створення партійних програм»¹⁴. Цей вислів підкреслює важливість політичної промови як основного інструменту політика для досягнення своїх цілей у комунікації з громадськістю.

Лінгвісти вважають, що мова є потужним інструментом, який політики використовують для налагодження контакту з цільовою аудиторією та поширення інформації з метою заручитися її підтримкою. Це досягається через застосування певних маніпуляційних або стилістичних засобів, що підвищують ефективність політичної комунікації. Політична промова, як жанр, має специфічну функцію – вона повинна не лише інформувати, але й активно впливати на емоції та переконання слухачів.

Розглядаючи характеристики політичного дискурсу з точки зору лінгвістичної прагматики, можна стверджувати, що політична промова є специфічним жанром у міжкультурному комунікативному середовищі. Вона відрізняється чіткою прагматичною спрямованістю, що забезпечує її завершеність і певну структуру. Як правило, політичні промови складаються з трьох основних частин: вступу, основної частини та висновку.

Вступ є надзвичайно важливою частиною політичної промови, оскільки його основна мета – привернути увагу аудиторії та налаштувати її на важливу інформацію стосовно головної теми виступу. Це той момент, коли спікер має найкращу можливість створити позитивне перше враження і залучити слухачів до розуміння подальших тез.

Основна частина промови містить саму інформаційну базу, факти, аргументи «за» і «проти», що дають змогу висвітлити позицію політика. Саме тут часто використовуються риторичні прийоми для посилення переконливості сказаного. Текст основної частини має бути логічно побудований, а аргументи – чітко структуровані, щоб слухачі могли зрозуміти суть проблеми і відповідь на неї.

Висновок політичної промови є важливим етапом, оскільки він має за мету емоційно вплинути на слухача, залишити певне враження та спонукати до дії. Це може бути заклик до підтримки, мобілізації електорату або ж формулювання оптимістичного образу майбутнього. Як і вступ, висновок має велику емоційну силу, оскільки він може стати тим моментом, коли слухачі остаточно вирішують, чи підтримати висловлену думку.

¹⁴ Герус О.С., Кулик А.В. Особливості функціонування евфемізмів та сленгізмів у сучасному англомовному дискурсі. Вчені записки ТНУ ім. В.І.Вернадського. серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2018. Том 29(68). № 4. С. 32.

Крім того, важливими особливостями політичних промов є контекст промови, обставини її виголошення та глобальний соціально-політичний контекст. Контекст означає значення слів і фраз у межах конкретного виступу. Обставини промови охоплюють питання: хто говорить, з якою метою і в яких умовах. Вони можуть значною мірою змінювати інтерпретацію тексту та впливати на реакцію аудиторії. Також важливий контекст глобальної соціально-політичної ситуації, який визначає, наскільки доречною та переконливою буде конкретна політична промова. Зокрема, це може бути ситуація після великих політичних потрясінь або в умовах конфлікту, коли промова має не лише інформувати, але й заспокоювати, мобілізувати або сприяти змінам.

Важливо також відзначити цілі та основні функції політичних промов. Основною метою політичної промови є безпосередній вплив на адресата, що включає в себе не лише донесення необхідної інформації, але й завоювання його прихильності та підтримки. Найголовніше завдання політичної промови – переконати слухача в необхідності підтримки певної ідеї чи політичної позиції. Відомо, що політичні промови ретельно продумані на кожному етапі – як на етапі підготовки, так і на етапі її виголошення. Кожне слово, кожен жест, кожна інтонація мають на меті створення відповідної реакції в аудиторії та формування бажаного враження.

Розглядаючи місце політичних промов у системі політичного дискурсу, необхідно зосередити увагу на прагматичних аспектах, що характеризують політичні промови як жанр мовлення. Прагматика політичних промов включає в себе взаємодію між мовним виразом і комунікативними цілями, а також використання мовних засобів для досягнення певного результату. Це дозволяє визначити, як і якими засобами політики здійснюють вплив на своє оточення та громадськість.

Загалом політичні промови мають кілька основних цілей:

- **Поінформувати громадськість** про актуальність подій, що відбулися, а також їх значення для суспільства.
- **Привернути увагу** до важливості теми, яка буде розглянута в промові, наголошуючи на її актуальності.
- **Переконати слухачів** прийняти певні погляди чи дії, що сприяють досягненню політичних цілей мовця.
- **Сформувати певне ставлення** до осіб чи подій, які описуються або про які йдеться в промові.

Ці функції політичної промови свідчать про її здатність не лише передавати факти, але й впливати на свідомість слухачів, формуючи у них певні оцінки та погляди.

Політичний дискурс, у свою чергу, спрямований на досягнення конкретних практичних цілей. Серед основних функцій політичного дискурсу можна виділити:

- **Інформативну функцію** – забезпечення слухачів достовірною та перевіреною інформацією, що дозволяє формувати точну уяву про події, які відбуваються.
- **Тактичну функцію** – залучення уваги аудиторії до важливих тем, які потребують обговорення або активного реагування.
- **Вирішальну функцію** – формування відповідного ставлення до подій або осіб, про які йдеться, що сприяє прийняттю або відхиленню певних політичних рішень.

З цих позицій, політична промова стає не просто засобом комунікації, а й інструментом, який допомагає досягти політичних цілей через певні мовні стратегії та тактики.

Розділяємо погляди Ю. Крапиви, який стверджує, що політична промова є засобом «поширення думок та ідей політичними суб'єктами з метою здійснити вплив на погляди реципієнта та його ідеологічні переконання»¹⁵. На думку науковця, політичну промову можна розглядати як «зв'язний потік мовлення, що зазвичай підготовлений мовцем із метою постачання інформації аудиторії стосовно певної події в політичному житті»¹⁶. Така концепція підкреслює важливість ретельного планування політичної промови, а також її вплив на суспільну думку та формування політичних позицій.

Отже, політичні промови не лише передають інформацію, а й відіграють ключову роль у формуванні політичних ідеологій та переконань, активно впливаючи на громадську думку.

Політична промова є важливим інструментом впливу на суспільну думку, і одним із її основних завдань є переконання адресата, що є основною характеристикою персуазивної мети політичного дискурсу. Ця мета має на меті не тільки передачу інформації, але й маніпулювання суспільством, спрямовуючи його в бажаному напрямку. Для досягнення цієї мети політики активно використовують специфічну лексику та стилістичні прийоми, що роблять промови виразнішими, емоційно насиченішими та ефективнішими у досягненні бажаного результату.

Основні лексико-стилістичні засоби, які використовуються у політичних промовах, включають метафори, порівняння, епітети, антитези, терміни, неологізми, фразеологізми, евфемізми, лексичні повтори та риторичні запитання. Ці засоби дозволяють не лише

¹⁵ Крапива Ю.В., Крікун Д.А. Політична промова як різновид політичної комунікації. Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2019. Випуск 11. Т.2. С. 45.

¹⁶ Крапива Ю.В., Крікун Д.А. Політична промова як різновид політичної комунікації. Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2019. Випуск 11. Т.2. С. 45.

підвищити виразність мови, але й маніпулювати емоціями слухачів, змушуючи їх відчувати себе частиною політичної стратегії мовця.

Аналізуючи лінгвопрагматичні особливості промов, таких політичних лідерів, як Борис Джонсон, можна побачити, як він майстерно застосовує ці стилістичні засоби для досягнення своїх цілей. Лідер відомий своєю здатністю формулювати виразні та переконливі заклики до дії. Його промови містять широке використання метафор, порівнянь і риторичних запитань, що дозволяє не лише зберігати увагу аудиторії, але й створювати емоційний зв'язок з громадськістю. Наприклад, метафори й порівняння можуть допомогти у створенні образів, які спрощують складні політичні реалії, роблячи їх доступними для сприйняття звичайними громадянами.

Ще однією важливою складовою успіху політичних промов Б. Джонсона є його інтонаційне оформлення. Інтонація в політичній промові має велике значення, оскільки вона впливає на сприйняття інформації та емоційний відгук слухачів. Вірно підібрана інтонація може підсилити вплив на аудиторію, зробити промову більш захоплюючою та переконливою.

Конкретно у випадку промов Джонсона та Байдена щодо військової агресії Росії проти України, особливу увагу вони звертають на важливість підтримки України в цей складний час. Їхні виступи фокусуються на необхідності продовження міжнародної військової допомоги Україні, і це питання часто підкріплюється емоційно насиченими метафорами та закликами до спільної відповідальності за боротьбу з агресією. Завдяки такій стратегічній побудові промов вони здатні активно впливати на настрої громадськості, сприяючи створенню стійкої підтримки серед слухачів для реалізації політичних цілей.

Таким чином, політичні промови використовують не лише лексичні й стилістичні засоби, але й продуману інтонацію та структуру для ефективного впливу на аудиторію, що робить їх потужним інструментом переконання та маніпулювання у політичному дискурсі.

3. Прагматизм стилістичних засобів у промовах Б. Джонсона

Політичні промови зазвичай орієнтовані на досягнення емоційного зв'язку з цільовою аудиторією, з метою заручитися її підтримкою щодо обговорюваної проблеми. Для цього політики активно застосовують різноманітні лексико-стилістичні засоби, зокрема метафори, порівняння, епітети та лексичні повтори, що сприяють досягненню необхідного емоційного ефекту. Промови Б. Джонсона відзначаються оригінальністю завдяки його розширеному словниковому запасу та здатності творчо використовувати мовні засоби, які створюють яскраві образи та підсилюють виразність висловлювань. Дослідження мовних та

стилістичних особливостей його виступів можна знайти в книзі «Борисаурус» («The Borysaurus: the Dictionary of Boris Johnson»)¹⁷, де описано його унікальний підхід до створення ефективних мовних конструкцій у політичних контекстах.

Лінгвопрагматичні особливості промов Б. Джонсона чітко виявляють його майстерність у комунікації, оскільки його виступи з приводу політичної ситуації в Україні демонструють широкий спектр стилістичних засобів, які надають промовам виразності та переконливості. Як свідчить аналіз ілюстративного матеріалу, у текстах Б. Джонсона активно використовуються метафори, образні порівняння, епітети, антитези та лексичні повтори. Ці художні засоби сприяють збагаченню мовної тканини виступів політика, роблячи їх не лише емоційно насиченими, а й значно виразнішими. Вони допомагають формувати чітке уявлення про позицію автора, підсилюючи вплив на слухачів та зміцнюючи його аргументацію.

*«Innumerable missiles and bombs have been raining down on entirely innocent population»*¹⁸. *Незліченні ракети та бомби рясно падали з неба на міста та села з цілком невинним населенням.* Метафоричне використання тропу «дощу» вказує на рясність та невинність падіння численних ракет і бомб на міста і села України, де проживають зовсім невинні люди. Цей метафоричний вислів передає інтенсивність та масштабність нападу, оскільки дощ охоплює велику територію та може безперервно падати протягом тривалого часу. Називаючи ракети кількісно незліченими, політик використовує гіперболу з метою привернення уваги до чисельності ракет, якими бомблять Україну.

*«And to that end we must also collectively cease the dependence on Russian oil and gas that for too long has given Putin his grip on western politics»*¹⁹. *І з цією метою ми також повинні колективно припинити залежність від російської нафти і газу, які надто довго дозволяли Путіну контролювати західну політику.* Метафоричне висловлювання з ідіомою «give smb.a grip on», «різко схопити» використовується для образного опису сильної та впливової влади, яка контролює політику Заходу.

Як спосіб впливу на свідомість репрезентованих, метафоричні висловлювання з ідіомами сприяють розумінню конкретних політичних подій та політичної картини світу в цілому: *«There were some who*

¹⁷ Simon W. The Borysaurus: The Dictionary of Boris Johnson. Biteback Publishing, 2020.

¹⁸ Johnson B. Prime Minister's address to the nation on the Russian invasion of Ukraine: 24 February 2022. URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/2022-02-24/debates/A76282B2-C1F4-4D00-B5E8-A8A0F2476FBB/Ukraine>

¹⁹ Johnson B. Prime Minister's address to the nation on the Russian invasion of Ukraine: 24 February 2022. URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/2022-02-24/debates/A76282B2-C1F4-4D00-B5E8-A8A0F2476FBB/Ukraine>

believed the Kremlin propaganda that Russian armour would be like an irresistible force **going like a knife through butter**, and that **Kyiv would fall within days**»²⁰ [35]. *Були деякі, хто повірив пропаганді Кремля, що російська бронетехніка буде потужною й непереможною і вона легко подолає будь-які перешкоди або опозицію і що Київ впаде за декілька днів.* Використання політиком метафоричного висловлювання з ідіомою «*going like a knife through butter*» підкреслює ідею про те, що російська броня з легкістю подолає будь-який опір, подібно до того, як ніж без зусиль розрізає вершкове масло. З метою ефективного впливу на слухача Б. Джонсон також метонімічно використовує троп «*Kyiv would fall within days*», що є образним способом висловити потенційно швидке захоплення столиці України окупантами.

Орґінальність політичних промов Б. Джонсона окреслюється використанням зоологічних метафор та порівнянь. «... every time we thought that the Western Alliance was going to be divided, G7, NATO or whatever G20 any big meeting, everybody always said in the run up that it was going to be a fight about Ukraine, **the doves and the hawks will disagree**»²¹. *Щоразу, коли ми думали, що Західний Альянс буде розділений, G7, НАТО чи будь-яка інша велика зустріч G20, всі завжди говорили напередодні, що це буде боротьба за Україну і що думки мирних і воєнних сторін не співпадуть.* Метонімія тропів «голуби» та «яструби» є метафоричним позначенням різних підходів або позицій до певного питання, часто в контексті зовнішньої політики або конфлікту. «Голуби» зазвичай асоціюються з більш мирним або дипломатичним підходом, в той час як «яструби» – з більш напористим або мілітаристським.

«***They fought with the energy and courage of lions ...***»²² *Вони боролися з енергією та хоробрістю левів.* Так як леви асоціюються з сильними і впевненими в собі тваринами, політик порівнює український народ з ними, підкреслюючи наскільки наші військові наполегливі та відважні у боротьбі з ворогом.

Політик вдало використовує метафоричні висловлювання з фразеологізмами. Так, наприклад, «*out of ashes, з попелу*» – це метафоричний вираз, який часто асоціюється з відродженням або оновленням «*I believe they will, because **out of ashes** of your towns and*

²⁰ Johnson B. Prime Minister Boris Johnson's address to the Ukrainian Parliament. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>

²¹ Johnson B. Prime Minister Boris Johnson's address to the Ukrainian Parliament. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>

²² Johnson B. Prime Minister Boris Johnson's address to the Ukrainian Parliament. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>

*cities, out of the monstrous scars left by putin's missiles, something beautiful is blooming, a flower that the whole world can see and admire that is the unconquerable will of the Ukrainians to resist»*²³. І я вірю, що так і буде, тому що з попелу ваших міст, з жахливих шрамів, залишених путінськими ракетами, розквітає щось прекрасне, квітка, яку весь світ може бачити і милуватися, і це непереможна воля українців чинити опір. Метафоричний епітет «monstrous scars», «жахливі шрами» передбачає, що не просто звичайні або типові шрами, а особливо великі, важкі руйнування, які спотворюють наші міста, викликаючи негативний візуальний образ, а метафоричний епітет «unconquerable will», «непереможна воля» означає, що волю, про яку йдеться, неможливо подолати, підкреслюючи її силу і стійкість. Метафоричний зв'язок у наведеному прикладі завершується порівнянням розквітлої квітки з нескореною волею українців. У цьому порівнянні ріст і краса квітки уособлюють незламний дух і стійкість українського народу перед обличчям викликів та негараздів, спричинених ворожою країною-агресором.

Борис Джонсон також вдається до використання лексичних повторів у своїх політичних зверненнях та варіює їх з антитезами протягом промов для закріплення певної ідеї або повідомлення у свідомості реципієнтів та кращому їх запам'ятовуванню. Яскравий приклад лексичної анафори та протиставлення – «***It is about Ukrainian democracy against Putin's tyranny. It is about freedom versus oppression. It is about right versus wrong. It is about good versus evil***»²⁴ «*Це про українську демократію проти путінської тиранії. Це про свободу проти зноблення. Це про правду і неправду. Це про добро проти зла*».

Незважаючи на те, що Борис Джонсон не є професійним журналістом, він володіє відмінним чуттям мови та здатністю ефективно впливати на цільову аудиторію. Він майстерно використовує риторичні прийоми, щоб нагадувати слухачам про загальноприйняті стандарти, цінності та політичні позиції, підтримувані більшістю. Політик віртуозно поєднує різноманітні мовні та стилістичні засоби для створення загальної картини, що мотивує український народ до продовження боротьби за свою свободу та незалежність. Завдяки своєму унікальному стилю, який включає образні вирази та яскраві метафори, Джонсон ефективно передає свої ідеї, роблячи свої промови емоційно насиченими та переконливими.

²³ Johnson B. PM remarks at joint press conference with President Zelenskyy in Kyiv: 24 August 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-remarks-at-joint-press-conference-with-president-zelenskyy-in-kyiv-24-august-2022>

²⁴ Johnson B. Prime Minister Boris Johnson's address to the Ukrainian Parliament URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що політичний дискурс одного з провідних світових політиків, Б. Джонсона вирізняється високим рівнем метафоричності та вдалою інтеграцією риторичних засобів, що фокусують увагу на війні в Україні. Його промови виразно демонструють підтримку українського народу, засудження воєнної агресії та привертають увагу міжнародної спільноти до необхідності врегулювання конфлікту.

Застосування численних стилістичних прийомів у виступах політика забезпечує чіткість та логічність викладу його ідей, що сприяє кращому розумінню його поглядів аудиторією, а також підвищує ефективність комунікації. Водночас це відображає його красномовство та здатність до емоційного впливу на слухачів.

Враховуючи надзвичайну актуальність військового конфлікту в Україні та значущість ролі глобальних лідерів у міжнародній політиці, аналіз стилістичних особливостей промов Б. Джонсона має важливе значення як для наукової спільноти, так і для формування громадської думки. Це дослідження дозволяє глибше зрозуміти, які мовні стратегії використовують лідер для формулювання та вираження своїх позицій щодо російсько-української війни. Аналіз його виступів дає змогу виявити різноманітні підходи до політичної комунікації, що демонструє вплив лідера на міжнародну арену та його сприйняття світовим співтовариством.

З метою маніпулювання суспільною свідомістю політики активно використовують різноманітні риторичні прийоми в своїх промовах, серед яких найпоширенішими є емоційно забарвлені вирази, оціночна лексика, метафори, контрасти, порівняння, паралельні конструкції та лексичні повтори. Ці засоби сприяють здійсненню ефективного впливу на громадськість, що є однією з основних функцій політичного дискурсу.

У контексті аналізу політичних виступів Бориса Джонсона щодо війни в Україні, можна відзначити, що використання метафор є ключовим стилістичним прийомом для передачі складності ситуації, зображуючи її як боротьбу за свободу та справедливість. Цей засіб дозволяє зробити висловлювання більш яскравими та образними, що сприяє емоційному впливу на слухачів і формує враження значущості подій.

Крім того, політик ефективно застосовує лексичні повтори для підкреслення важливих ідей та акцентування уваги на проблемах, що потребують термінового вирішення. Використання таких повторів допомагає зосередити увагу аудиторії на ключових аспектах ситуації, підсилюючи їх значення та важливість для глобальної спільноти.

Щодо використання епітетів, можна відзначити, що Борис Джонсон вибирає більш незвичайні та захоплюючі словосполучення, що додає його мовленню додаткової експресивності, швидше привертає увагу аудиторії та акцентує важливі моменти.

Борис Джонсон використовує виразні та несподівані порівняння, що дозволяють йому створювати сильні образи та аналогії з відомими ситуаціями або популярними образами, що підсилює вплив його виступів.

У промовах Бориса Джонсона використання антитези додає драматичності його висловлюванням, посилюючи емоційну складову і підкреслюючи важливість його точки зору.

Загалом, використання різноманітних стилістичних засобів та емоційно забарвленої лексики з позитивними й негативними відтінками значень є важливим інструментом для досягнення політичних цілей у промовах щодо війни в Україні. Використання таких мовних засобів дозволяє політикам ефективно передавати свої погляди, підсилюючи емоційний відгук аудиторії та акцентуючи увагу на ключових моментах конфлікту. Позитивні та негативні емоційні відтінки лексики сприяють не тільки формуванню іміджу правоти і справедливості у своїх діях, але й стимулюють підтримку або осуд відповідних політичних рішень серед слухачів. Такі прийоми є важливою складовою політичного дискурсу, що має на меті мобілізацію громадської думки і підтримку міжнародної спільноти.

АНОТАЦІЯ

Розділ монографії присвячено аналізу лінгвостилістичних особливостей політичного дискурсу Бориса Джонсона щодо війни в Україні. Продемонстровано теоретичні окреслення поняття «політичний дискурс» у вітчизняній та зарубіжній літературі. Дослідження охоплює риторичні стратегії, стилістичні засоби та прагматичні прийоми, які використовує політик для формування громадської думки та міжнародної підтримки України. Визначено, що його промови характеризуються емоційно-забарвленою лексикою, метафорами війни та апеляцією до демократичних цінностей. Окрему увагу приділено використанню експресивної лексики. Аналіз також виявив часте застосування синтаксичних повторів і контрасту для посилення переконливості висловлювань. Результати дослідження свідчать, що дискурс Б. Джонсона має потужний мобілізуючий характер і сприяє консолідації міжнародної спільноти навколо підтримки України. Отримані висновки можуть бути корисними для подальших досліджень політичної риторики в умовах воєнного конфлікту.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
2. Вишнівський Р.Й. До питання про мотиви вживання евфемізмів (на прикладі сучасної англійської мови). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2014. Вип. 13. С. 95–97.
3. Вінтонів М., Мала Ю. Повтор як засіб експресивізації в політичному дискурсі. Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології. 2019. Вип. 8 (1). С. 159–169.
4. Гавриленко В.М., Тітарова Д.Ю. лінгвостилістичні особливості політичних промов Уїнстона Черчіля. Молодий вчений. № 4. Херсон, 2017. С. 132–136.
5. Герус О.С., Кулик А.В. Особливості функціонування евфемізмів та сленгізмів у сучасному англomовному дискурсі. Вчені записки ТНУ ім. В.І.Вернадського. серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2018. Том 29(68). № 4. С. 31–36.
6. Гончар О.С. Функції евфемізмів у політичному дискурсі. Новітня філологія. Київ, 2015. Вип. 16. С. 35–41.
7. Жибак Д.М. До питання особливостей та функцій політичного дискурсу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 2016. Вип. 20(1). С. 124–126.
8. Климанська Л.Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
9. Лобода В.А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2019. № 43. Том 4. С. 72–74.
10. Лосева І.В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу): дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Германські мови. Львів, 2016. 261 с.
11. Кльось С. Семантичні особливості функціонування фразеологізмів у політичному дискурсі (на основі промов діячів англійською мовою). Молодь і ринок, 2012. №1. С. 106–110.
12. Крапива Ю.В., Крікун Д.А. Політична промова як різновид політичної комунікації. Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2019. Випуск 11. Т.2. С. 42–45.
13. Мацько Л.І. Лінгвістична риторика. Наука і сучасність: зб. наук. праць. Ч. 4. Київ: Логос, 1999. С. 3–16.
14. Падалка О.В. Політична промова та її просодичні характеристики. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2012. № 6. С. 66–69.

15. Погоріла А. І. Евфемізми в політичному дискурсі (на матеріалі промови Бориса Джонсона) // Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Нова філологія. № 87. С. 57–61. URL: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-87>

16. Погоріла А.І., Костецька Г.В. Лінгвістичний аспект дослідження евфемізмів // Scientific Collection «InterConf», (93): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference “Scientific Trends and Trends in the Context of Globalization” (December 21-22, 2021) at Umea, Sweden p.p.251–257. URL: <https://www.interconf.top/documents/2021.12.21-22.pdf>

17. Погоріла А. Функціонування евфемізмів у англомовному медійному дискурсі // Закарпатські філологічні студії : зб. наук. пр. / [ред. кол. : І.М.Зимомря (голов. ред.) та ін.]. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 21. Т. 2. С. 100–104. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.2.20>

18. Рафалюк В.В. Особливості політичних текстів про військову агресію РФ проти України. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 12, 2022. С. 138–145.

19. Самойлова І.В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки. Ніжин, 2016. № 1. С. 235–238.

20. Соколова О.В. Стилїстика політичних промов Конрада Аденауера. Вчені записки ТНУ імені Вернадського. 2021. Т.32(71). № 4. С. 249–253.

21. Чорна Ю. Круті англійські слова і фрази з промови Бориса Джонсона про українців. URL: <https://cambridge.ua/uk/blog/kruti-anglijski-slova-i-frazi-z-promovi-borisa-dzhonsona-pro-ukrayincziv>

22. Швечкова Ю. Політичні евфемізми як засіб реалізації комунікативних стратегій і тактик у політичному дискурсі (на матеріалі промов Терези Мей). Актуальні питання гуманітарних наук. вип. 35, том 6, 2021. С. 129–133.

23. Януш О.Б. Евфемізми та інші види семантичних зрушень у суспільно-політичній лексиці і фразеології. Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки, 2009. Вип. 45. С. 143–147.

24. Burridge K. Political Correctness: Euphemism with Attitude // English Today. 1996. Vol 12. N 3/ P/42–49.

25. Johnson B. I believe that Ukraine will retake Crimea and Donbas, but Russia will not dissolve. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/interview/2023/01/18/7154388/>
26. Johnson B. Prime Minister's address to the nation on the Russian invasion of Ukraine: 24 February 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-address-to-the-nation-on-the-russian-invasion-of-ukraine-24-february-2022>
27. Johnson B. Prime Minister Boris Johnson's address to the Ukrainian Parliament. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>
28. Johnson B. PM remarks at joint press conference with President Zelenskyy in Kyiv: 24 August 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-remarks-at-joint-press-conference-with-president-zelenskyy-in-kyiv-24-august-2022>
29. Johnson B. Ukraine. Volume 709: debated on Thursday 24 February 2022. URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/2022-02-24/debates/A76282B2-C1F4-4D00-B5E8-A8A0F2476FBB/Ukraine>
30. Johnson D., Johnson R. Civil political discourse in a democracy: The contribution of psychology. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2000. N 6(4). P.291–317. URL: https://doi.org/10.1207/S15327949PAC0604_01
31. Kirvalidze N., Samnidze N. Political discourse as a subject of interdisciplinary studies. *Journal of Teaching and Education*. N 5. P. 161–170. URL: https://www.researchgate.net/publication/319402411_POLITICAL_DISCOURSE_AS_A_SUBJECT_OF_INTERDISCIPLINARY_STUDIES
32. Partridge A. *Usage and Abusage*. N.Y., 1964. 379 p.
33. Simon W. *The Borisaurus: The Dictionary of Boris Johnson*. Biteback Publishing, 2020. 243 p.

Information about the author:

Pogorila Anna Ihorivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

36, Ivan Franko str., Drohobych, Lviv region, 82100, Ukraine

CHALLENGES IN TRANSLATING ENGLISH VOCABULARY OF MILITARY SPHERE IN CONTEMPORARY MEDIA INTO UKRAINIAN

Savina Yu. O.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-11>

INTRODUCTION

The vocabulary used in the media not only reflects but also shapes national security, influencing how threats are perceived and conveyed to the public. Examining this discourse provides valuable insights into the priorities and concerns of both government and society¹. From a linguistic perspective, analyzing the vocabulary of the military sphere in contemporary English media reveals key themes and crucial aspects of how war is portrayed. The increasing presence of military topics in the media due to armed conflicts, security threats, and international operations necessitates accurate and precise translation of military vocabulary.

The composition of modern military vocabulary is not set. It is constantly changing due to the obsolescence of certain words, creating new lexical units in the process of reorganization of the armed forces, the emergence of new types of weapons, military equipment, and new methods of warfare². There is a need for the unification of military vocabulary, as many such units are borrowed from English, especially within the context of Ukraine's cooperation with NATO and other international organizations. Inconsistent or incorrect translations can lead to misunderstandings in official documents, media reports, and public discourse. Hence, rapid technological advancements in the military sphere introduce new lexical units and concepts that require timely adaptation into Ukrainian.

In addition to this, the influence of media on public perception makes it crucial to ensure that military vocabulary is translated in a way that is both understandable and contextually appropriate for the audience. Today,

¹ Zaiats L. Conceptual space of vocabulary in the sphere of national security in contemporary English media: case study of publications on war in Ukraine. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. № 77. Т. 1. С. 225.

² Пуш О. М., Гасюк Н. В. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2002. № 58. С. 306.

communication is becoming the most crucial part, especially when it comes to delivering the facts, and the accuracy of the information provided also plays a significant role in shaping public perception of the situation³. In such a view, inadequate translation of military vocabulary in media can lead to several significant consequences, in particular, confusion, leading to unnecessary fear or panic among the public. For example, mistranslating *tactical withdrawal* as *vidcmyr* might wrongly imply a defeat rather than a strategic move. Also, inaccurate translations can distort official statements, potentially escalating conflicts between nations. If journalists or analysts misunderstand and misrepresent military actions due to incorrect translations, the public and policymakers may develop misguided opinions, leading to poor decision-making. At the same time, deliberate or accidental misinterpretation of military language can be exploited for propaganda purposes, influencing public perception to favor one side over another.

Thus, the study of translation challenges in the process of rendering military vocabulary in contemporary media is essential for effective communication, accurate reporting, and maintaining linguistic integrity in the Ukrainian language.

1. Military vocabulary within specialized vocabulary

Military vocabulary belongs to specialized vocabulary, the component of a specialized language. Specialized language is a field of language aimed at unambiguous and indisputable communication in the relevant professional field; it is a set of all language means used in a professional sphere of communication to ensure understanding between specialists⁴.

Specialized language has certain characteristics. Each of the specialized languages has its own traditions that have developed historically, therefore it exhibits its own peculiarities, which are related not only to the specialty, but also to linguistic expression. The following characteristic features of specialized language have been identified in the linguistic literature: 1) close connection with a certain scientific field; 2) a specific set of language units; 3) selection and use of linguistic structures of commonly used vocabulary within the specialized language; 4) adherence to the norms of the literary language at the level of morphology, vocabulary, syntax and text organization;

³ Setiawana A., Nurmandi A., Purnomo E. P., Muhammad A. Disinformation and Miscommunication in Government Communication in Handling COVID-19 Pandemic. *Webology*. 2021. Vol. 18. No. 1. P. 203.

⁴ Hoffman L. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Tübingen: Günter Narr, 1985. P. 53.

5) interregional nature of specialized languages; 6) presence of oral and written forms⁵.

Specialized vocabulary is words or word combinations that nominate objects and concepts belonging to different spheres of human labor activity and are not commonly used. The boundaries of specialized vocabulary groups are fragile and unclear, and the transitions of language units from one group to another are barely noticeable⁶, so the issues of their classification and the development of final criteria for this still require research. Special vocabulary is characterized by the following important features: 1) secondary use of lexical units developing on the basis of their initial general use; 2) special formation of artificial designations; 3) limited scope of use; 4) impossibility of direct translation into other languages; 5) impossibility of arbitrary replacement of individual elements without agreement with the tradition of the field; 6) peculiar attitude to such linguistic phenomena as polysemy, antonymy; 7) increased denotative connection⁷.

Military vocabulary, like the vocabulary of any other branch of science and practice, belongs to the peripheral layers of the vocabulary of a particular language, but what distinguishes it from other vocabularies is that it has more similarities with common one. This is explained by the fact that large masses of people are constantly involved in the sphere of military affairs, therefore military vocabulary has a wider scope of application compared to the vocabularies of other special spheres⁸. In modern society, the media cover various events, including military conflicts, so politicians, journalists, and ordinary citizens often use military vocabulary, the use of which is no longer limited to times of war and military actions and in everyday use by the specialists in the military field⁹.

Military vocabulary is understood as a set of military terms, conceptually and functionally related to the field of military specialized affairs, common to all troops and all categories of personnel¹⁰. In other words, military vocabulary

⁵ Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія. За ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. С. 22–23.

⁶ Бондарчук К. С., Чумаченко О. А. Функції і способи презентації спеціальної лексики в українській художній літературі (на матеріалі романів Павла Загребельного). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 2 (20). С. 151.

⁷ Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 49.

⁸ Левицька Н. Особливості репрезентації німецьких військових термінів в перекладі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2024. № 32. С. 32.

⁹ Поліщук О. С., Бондаренко Т. Б., Алиєва А. Д. Військова лексика як різновид спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 23. Т. 1. С. 300.

¹⁰ The International Institute for Strategic Studies. The Military Balance. London Office, 2018. P. 23.

includes words and phrases denoting military concepts, that is, words directly related to military actions, army, etc., as well as scientific and technical words and word combinations used with military concepts¹¹.

Military vocabulary usually includes words and phrases that convey specific military concepts related to the armed forces, military affairs, etc. The military sphere also includes words or phrases that are used to denote a certain special concept that belongs to a particular section of military science or military equipment. Generally, it includes special names that have simple or complex formal structure (word combinations), are related to a certain concept from the field of military affairs (military science, technology, troops, etc.) and have the same “military”, “combat” in their semantic structure. Moreover, the sphere of armament and technical equipment of the army determines the use of thematic groups of other industry subsystems in the military vocabulary. Thus, the military vocabulary, in addition to nouns denoting military concepts themselves, includes also many scientific and technical terms related to military realities¹².

Hence, as N. Yatsenko notes, military vocabulary is a set of mono-branch and poly-branch special nominations that correspond to the concepts and realities of the military sphere and form a corresponding professional subsystem¹³.

Military vocabulary as one of the links of the lexical subsystem develops constantly and continuously, and, in periods of transformation of society, quantitative and qualitative changes in military vocabulary are most noticeable. According to T. Mykhailenko, military vocabulary is one of the “adaptive microsystems” of the national language, “which, depending on the communicative needs in the military sphere, is modified or, in the absence of such needs, ceases to function”¹⁴. An “adaptive microsystem” is understood as a language system that, being influenced by external and internal factors, adapts to the conditions of its existence, which makes it mobile and dynamic¹⁵.

¹¹ Поліщук О. С., Бондаренко Т. Б., Алиєва А. Д. Військова лексика як різновид спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 23. Т. 1. С. 300.

¹² Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія. За ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. С. 25.

¹³ Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові: монографія. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2009. С. 17.

¹⁴ Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.15 «Загальне мовознавство» / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1996. С. 9.

¹⁵ Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія. За ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. С. 11.

The conceptual system of military science tends to constant change, which is explained by the close connection of military affairs with production. Continuous development and updating of types of military equipment dictate changes in the methods of conducting combat operations, which leads to a change in certain existing tactical concepts and the emergence of new ones. All changes in military affairs, in armaments and military equipment are reflected in military vocabulary, which is manifested in a change in the meanings of a number of lexical units, disappearing of some of them and the emerging of new ones¹⁶. In addition to this, it is worth mentioning the emotionally colored vocabulary that occurs, in particular, in media, such as *З-трофеї*, *нютлерюгенд*. Although such vocabulary is not terminological, it clearly demonstrates actualizing commonly used vocabulary to denote military phenomena¹⁷.

Hence, military vocabulary, once confined to professional use, is now widespread in media, politics, and daily discourse. The war in Ukraine has accelerated this shift, integrating military terms into discussions on security, energy, and diplomacy. This reflects how language adapts to global conflicts, shaping public perception and communication.

2. Military vocabulary as an inseparable constituent of contemporary media

Mass communication involves transmitting messages to large audiences through various media channels¹⁸. Mass media, or simply media, facilitate this process and significantly influence society¹⁹. Modern communication studies define media as any channel reaching large audiences, including traditional forms like radio, TV, newspapers, and digital platforms such as the Internet and smart devices²⁰.

Media serves as a mirror of society, capturing both positive and negative changes throughout different periods of its development. The selection of language units, grammatical forms and structures not only reveals individual language preferences and habits of a journalist but also reflects the language skills of various social classes and groups. This highlights the influence of

¹⁶ Левицька Н. Особливості репрезентації німецьких військових термінів в перекладі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2024. № 32. С. 32.

¹⁷ Поліщук О. С., Бондаренко Т. Б., Алиєва А. Д. Військова лексика як різновид спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 23. Т. 1. С. 303.

¹⁸ Devito J. A. *Essentials of Human Communication*. Singapore: Pearson Education, Inc., 2011. P. 2.

¹⁹ McQuail D. Mass communication and the public interest: Towards social theory for media structure and performance. *Communication theory today*. Ed. by D. Crowley, D. Mitchell. Cambridge: Polity, 1994. P. 327.

²⁰ Wimmer R. D., Dominick J. R. *Mass media research*. 7th. ed. New York: Cengage Learning, 2012. P. 2.

societal context on language use, providing insights into the characteristics of specific historical periods²¹.

Media language has always been open to borrowings from other sublanguages, which makes its lexical composition rich and diverse. However, with the spread of modern means of communication and mobility, the use of substandard vocabulary is becoming increasingly popular and common in media communication²². The powerful influence of the military activity on the language in the modern world is undeniable, as the vocabulary of war, which encompasses not only military technology and strategy, but also psychological states, disputes and emotions, is rapidly filling all the media²³. Military vocabulary has become deeply embedded in contemporary media, shaping how events, conflicts, and strategies are described. Terms like *campaign*, *deploy* and *frontline* are commonly used in contemporary media. News outlets often adopt war-related language to frame political struggles or social issues, such as the war on drugs or cyber warfare. This pervasive use of military vocabulary influences public perception, often reinforcing a sense of urgency or conflict.

Military vocabulary, as a distinct category of specialized vocabulary, contribute to structuring knowledge about military events and related actions. They help in organizing, classifying, and conveying such information, thereby laying the foundation for preserving and expanding new knowledge based on existing insights²⁴. At the same time, the language of media swiftly adapts to real-world innovations. English-language media outlets have dedicated sections covering the military events, marked by a high concentration of military vocabulary, encompassing both specialized military terms and commonly used war-related words²⁵.

In this research, military vocabulary is analyzed based on the news reports about war in Ukraine published in the English media. Military vocabulary has become more widespread in English-language media due to the ongoing war in Ukraine, influencing not only reports on the conflict itself but also broader

²¹ Chernysh O. Media discourse as a basic notion of medialinguistics. *Global English – Global Decisions. XVIII TESOL: Ukraine National Conference*, April 12-13, 2013. Book of papers. Севастополь: Рибест, 2013. С. 63.

²² Польовик Д. В. Актуалізація військової лексики у мові українських мас медіа. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 29. Т. 2. С. 29.

²³ Leleka T. O. Lexico-semantic features of the representation of the war in Ukraine by mass media (based on BBC and CNN news). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 2 (205). С. 116.

²⁴ Leleka T. O. Lexico-semantic features of the representation of the war in Ukraine by mass media (based on BBC and CNN news). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 2 (205). С. 112.

²⁵ Leleka T. O. Lexico-semantic features of the representation of the war in Ukraine by mass media (based on BBC and CNN news). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 2 (205). С. 116.

political, economic, and technological discussions. Vocabulary once confined to military circles is now commonly used in general news coverage, reflecting the war's impact on global affairs.

This shift in language reflects how military concepts have permeated discussions on global security, diplomacy, and even economic stability. Terms like *hybrid warfare* are now used to describe cyberattacks and disinformation campaigns: *On Tuesday, Matthew Miller, US state department spokesperson, said Washington was “incredibly concerned” about the threat of **hybrid warfare** and that American diplomats were in close contact with European allies*²⁶; while *attritional warfare* is applied to long-term geopolitical rivalries and economic struggles: *Unless new capabilities or terrain shift the logic of a fight, **attritional warfare** ends when one side exhausts its supply of people, materiel or morale*²⁷.

Reports on technological advancements frequently reference military applications, particularly in fields like artificial intelligence, drone development, and cybersecurity: *The North's soldiers, who had not seen combat before being deployed, were said to have been unprepared for the harsh realities of warfare in unfamiliar terrain and particularly vulnerable to Ukrainian **drones***²⁸.

Even discussions on energy security and supply chains increasingly borrow from military vocabulary, illustrating how the language of war has become a framework for understanding broader global challenges: *After failing to conquer Ukraine by conventional means, Russia tried **an energy war**, trying to hobble the power grid and freeze the nation into submission. Now it has launched **a food war***²⁹.

Thus, the widespread use of military vocabulary in media reflects its deep integration into contemporary discourse, shaping how conflicts, security, and geopolitical issues are understood. As military vocabulary becomes more common in political, economic, and technological discussions, it influences not only expert communication but also public perception. This expansion highlights the adaptability of language in response to global events and the media's role in disseminating specialized vocabulary. However, as military

²⁶ Cecco L. What is hybrid warfare, which some fear Russia will use after Ukraine's strike? *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2024/nov/19/hybrid-warfare-russia-ukraine>.

²⁷ Watling J. Ukraine is fighting a grim war of attrition. Only Nato can help change that. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jun/19/ukraine-russia-war-of-attrition-nato>.

²⁸ McCurry J. Russia withdraws North Korean troops in Kursk after losses, Seoul says. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/07/russia-withdraws-north-korea-troops-kursk-deaths-ukraine-war>.

²⁹ Borger J. Turning food into a weapon: how Russia resorted to one of the oldest forms of warfare. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/aug/09/mines-drone-strikes-organised-plan-to-export-ukraine-grain-via-danube-ports-is-no-easy-fix>.

vocabulary continues to evolve and permeate different contexts, its translation presents unique challenges that require careful consideration.

3. Military vocabulary in media as a translation challenge

Translating military vocabulary presents a unique challenge due to its specialized nature, evolving terminology, and contextual sensitivity. Military language is highly technical, often requiring precise equivalents that maintain accuracy while considering cultural and linguistic differences. The rapid advancement of military technology and strategy adds to the complexity, demanding continuous adaptation in translation.

In fact, there are numerous works considering the specifics of military vocabulary translation. In particular, V. O. Yablochnikova³⁰ concentrates her attention on the specific translation transformations used for rendering military terminology stressing that “the correct translation of military terms depends not only on a good knowledge of the language, but also on knowledge of the realities of the foreign and Ukrainian armies, their organization, weapons and military equipment”³¹. M. V. Nahach and M. M. Khomenko³² highlight the complexity of military terms, including jargon, emotional language, and technical vocabulary unique to the military sphere stressing stress the need for a thorough understanding of these terms to ensure accurate translation and effective communication within military discourse.

Speaking about military vocabulary, it is also mostly discussed in terms of choosing the means of its translation like in the article by I. O. Lysychkina and O. O. Lysychkina³³ who speak about transliteration, transcription, loan translation, descriptive translation (explication), direct inclusion, approximate translation as the basic means of rendering military vocabulary. The specifics of translating military vocabulary in news reports is discussed in the research by L. K. Malimon and K. O. Shcherban³⁴ who state that the most common means of translating military terminology are the use of lexical equivalents, and, in their absence, various translation transformations, namely loan translation, transcoding, compression, decompression, permutation, concretization and generalization of meaning.

³⁰ Yablochnikova V. O. Translation peculiarities of the military terminology. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. № 61. С. 246–249.

³¹ Yablochnikova V. O. Translation peculiarities of the military terminology. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. № 61. С. 249.

³² Нагач М. В., Хоменко М. М. Особливості перекладу військових термінів. *Scientific Collection “InterConf+”*. 2023. Vol. 39 (179). P. 596–606.

³³ Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 57. С. 190–193.

³⁴ Малімон Л. К., Щербан К. О. Переклад військової термінології в англomовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 35. С. 201–205.

However, discussing not only means but the challenges in military vocabulary translation is important because it highlights the complexities involved in accurately conveying meaning across languages and cultures. Recognizing these obstacles can lead to better translation practices, improve communication in military contexts, and ultimately enhance collaboration among international forces. Addressing challenges ensures that translations are not only linguistically correct but also culturally relevant and functionally effective. Thus, the attention in this research is concentrated at challenges in translating English vocabulary of military sphere in contemporary media into Ukrainian and the ways of overcoming them.

First of all, the translation of military vocabulary creates great difficulties, because the correct translation cannot be done without a careful, sometimes even etymological analysis of its components. It should be noted that the main translation error of such terms is that translators sometimes try to find a literal correspondence of a foreign term to Ukrainian documents. This approach is not entirely correct, because, firstly, it erases the specifics of the realities of a foreign army, and secondly, there may be an error due to the fact that these terms may express concepts specific only to this army, and therefore not to correspond to the realities accepted in the Ukrainian army³⁵.

In particular, language unit *command and control* (C2) is one of such challenging terms. Different armed forces might use distinct phrases or acronyms for similar concepts. If a translator interprets *command and control* too literally without understanding its broader implications in a military context, they might overlook specific nuances in how this term is used in different armies. This could lead to miscommunication regarding strategic operations and organizational structure. For example: *Those calling for such accountability, though, should understand the nature of operational command and control and those empowered and equipped to exercise it*³⁶. In this context, *command and control* refers to the processes and systems used by leaders to direct and manage operations, particularly in military or organizational settings. It involves the authority to make decisions and the ability to communicate and coordinate actions effectively. Thus, the possible translation would be: *Проте ті, хто закликає до такої підзвітності, повинні розуміти природу оперативного командування та управління, а також тих, хто має повноваження та оснащення для його здійснення*.

Another challenge associated with the inflow of military terms into the public information space is potential misinterpretation and misuse of these

³⁵ Dolynskiy Ye. V. Stylistic and translation aspects of English military texts. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2021. № 15. Р. 47.

³⁶ Shanahan R. Australia's military should be held to account – but it's the individual soldier who pulls the trigger. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jun/09/australias-military-should-be-held-to-account-but-its-the-individual-soldier-who-pulls-the-trigger>.

lexical items by nonprofessionals, which may lead to ambiguity and communication failure³⁷. An example of potential misinterpretation and misuse of military terms by non-professionals could be the language unit *collateral damage*. In military contexts, it refers to unintended damage or casualties inflicted on non-combatants or civilian infrastructure during military operations. However, if someone outside the military uses this term without understanding its specific meaning, they might interpret it more casually or inaccurately, leading to confusion about the severity of an event. For instance, a news report might state that there was *collateral damage* in a conflict, and a reader might misunderstand it as a minor incident rather than recognizing the serious implications of civilian harm and loss of life that it often entails. For example: *In the city there is not any building which has not suffered from direct or collateral damage*³⁸ – *У місті немає жодної будівлі, яка б не постраждала від прямих чи **побічних пошкоджень***. The variant *супутні ушкодження* is inappropriate here as is not an accurate equivalent of *collateral damage* in this context and could lead to misunderstanding. The latter term does not carry the same connotation as *collateral damage*, which specifically refers to unintended harm to civilians or civilian structures during military operations.

Moreover, context-dependent meanings pose a significant challenge in translating military vocabulary in media because many such units can have varied interpretations based on the specific situation. The situational nuances of military language can change the meaning of terms over time. For example, *engagement*. During planning phases, it might refer to strategizing troop movements, while in active combat, it denotes an actual confrontation, and understanding these distinctions is crucial for accurate translation.

In the case presented in Figure 1, the author speaks of *engagement* as involvement of North Korean troops on the battlefield in certain areas, so here we cannot speak about бойові зіткнення, вторгнення, etc. It is rather залучення: *Залучення армії Північної Кореї у війні в Україні*.

On the contrary, translating *Ukrainian forces were engaged in containing increasing Russian attacks on Monday around the shattered eastern town of Bakhmut, which was seized by Moscow in May, military officials said*³⁹, one

³⁷ Kolisnyk M. Aspects of military-related text translation from English into Ukrainian. *International scientific and practical conference "Multidisciplinary academic notes. Science research and practice"* (Madrid, Spain, April 19-22, 2022). Madrid: International Science Group "ISG-KONF.COM", 2022. P. 486.

³⁸ "90% of houses are damaged": Russia's Syria-honed tactics lay waste Ukraine towns. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/04/ninety-per-cent-of-houses-are-damaged-thousands-trapped-in-ukraines-small-towns>.

³⁹ Gecsoyler S., Lowe Y. Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 636. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/21/russia-ukraine-war-at-a-glance-what-we-know-on-day-636>

cannot use *залучені*. Considering the context, here *вступати в боєві зіткнення* is more appropriate: *Військові чиновники заявили, що в понеділок українські сили вступали в боєві зіткнення із стримування зростаючих атак Росії поблизу зруйнованого східного міста Бахмут, яке було захоплене Москвою в травні.*

North Korean army engagement in Ukraine

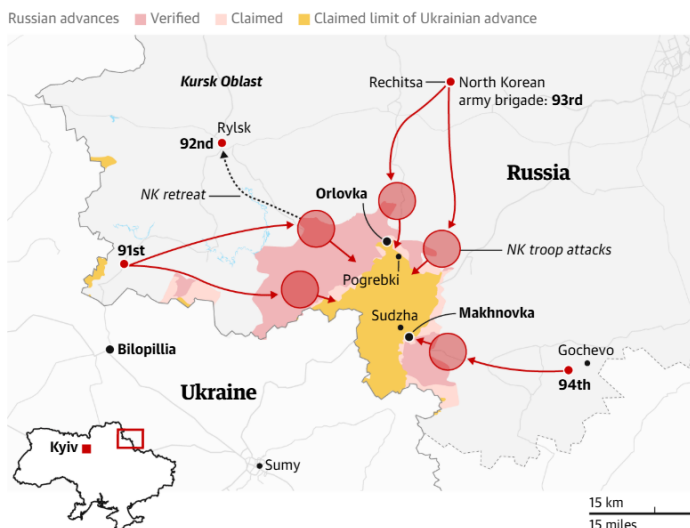

Fig. 1. Example of word engagement in media in the context of war in Ukraine⁴⁰

Moreover, different military branches also use the same language units in varying ways. The word *mission*, for example, could refer to a specific assignment for ground troops in the Army, while in the Navy, it might pertain to a naval deployment. This differentiation underscores the importance of recognizing the context of the military branch being discussed. Thus, when rendering the sentence, *A new Nato mission located in Wiesbaden will take over the coordination of Western military aid for Ukraine in January*⁴¹, the

⁴⁰ McCurry J. Russia withdraws North Korean troops in Kursk after losses, Seoul says. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/07/russia-withdraws-north-korea-troops-kursk-deaths-ukraine-war>.

⁴¹ Murray W. Ukraine war briefing: Europe to take charge of military aid as Trump era looms. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/nov/26/ukraine-war-briefing-europe-to-take-charge-of-military-aid-as-trump-era-looms>.

translator tends to use the word *місія* as it is used in NATO terminology: *Нова місія НАТО у Вісбадені візьме на себе координацію західної військової допомоги Україні в січні.*

However, in the context of a person's combat mission, the word *завдання* is more appropriate: *His first combat mission was on 8 January⁴² – Його перше бойове завдання було 8 січня.*

Moreover, many acronyms can have different meanings based on the context in which they are used. For example, *CAS* could refer to *Close Air Support* in a military aviation context, but it might also stand for *Computer Aided Software* in a technology context. Translators must be aware of the specific context to ensure they are interpreting and translating acronyms correctly, for example: *The use of the CAS aircraft has fuelled claims that the US is actively co-ordinating tactics with the rebels⁴³.* In this case, only context and individual knowledge allows to differentiate the meaning of an acronym translating it as *безпосередня авіаційна підтримка*, or *БАП*. Considering the target audience, the full variant is used: *Використання літака безпосередньої авіаційної підтримки зміцнило думки про те, що США активно координують тактику з повстанцями.*

Thus, translating into Ukrainian military vocabulary in media presents significant challenges that require both linguistic expertise and an understanding of military context and terminology. As demonstrated, misinterpretations can occur when translators rely on literal translations without considering the specific implications in different military frameworks, so the nuances of military language, including acronyms, jargon, and context-dependent meanings, necessitate careful analysis to ensure accurate communication.

CONCLUSIONS

Military vocabulary is an integral part of specialized language, designed for precise and unambiguous communication within the military field. It exhibits unique characteristics, including a close relationship with specific scientific areas, distinct linguistic structures, and adherence to established norms. This kind of specialized vocabulary often transcends its professional context, becoming more widely used in society, especially in media reporting and everyday discussions related to military matters.

The military vocabulary has been spread to contemporary media, reflecting its significant influence on public discourse. Language units that

⁴² McCurry J. Russia withdraws North Korean troops in Kursk after losses, Seoul says. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/07/russia-withdraws-north-korea-troops-kursk-deaths-ukraine-war>.

⁴³ Norton-Taylor R. US gunships mark change of tactic in Libya air strikes. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/29/gunships-mark-change-tactic-libya>.

originated in military contexts are now frequently employed in political, economic, and technological discussions, particularly in light of recent global conflicts, such as the war in Ukraine. This shift demonstrates the adaptability of language to societal changes and the media's role in shaping perceptions of security and conflict.

The increasing presence of military vocabulary in media underscores the need for careful translation practices that account for the complexities of military language, ensuring clarity and accuracy in cross-linguistic communication. Translating military vocabulary poses unique challenges due to its specialized nature and the evolving context of military language. The challenges highlighted in the research include contextual sensitivity of military vocabulary, its cultural and institutional variations, and wide use of acronyms and abbreviations. Accurate translation of military vocabulary in contemporary media requires not only linguistic proficiency but also a deep understanding of military concepts, terminology, and cultural nuances. The potential for misinterpretation is high, especially when translators rely on literal translations without considering the specific implications and context of military terms.

SUMMARY

The vocabulary used in media shapes public perception of national security by influencing how threats are communicated, highlighting the need for accurate translation of military terms, especially in the context of Ukraine's collaboration with NATO. Rapid changes in military vocabulary, driven by technological advancements and evolving warfare methods, necessitate consistent and contextually appropriate translations to prevent misunderstandings and potential panic among the public. Military vocabulary, as a kind of specialized vocabulary, facilitates precise communication within the military field and encompasses lexical units related to military actions, concepts, and technical equipment. This vocabulary is dynamic and constantly evolving due to advancements in military technology and societal changes, making it relevant not only in formal military contexts but also in everyday language used by politicians, journalists, and civilians. Military vocabulary has become increasingly prominent in media, reflecting its deep integration into contemporary discourse surrounding conflicts, security, and geopolitical issues. The use of the vocabulary of military sphere in news reports and discussions on political, economic, and technological matters not only shapes public perception but also illustrates the adaptability of language in response to global events, posing unique challenges for translation. Translating military vocabulary is challenging due to its specialized nature, contextual sensitivity of military vocabulary, its cultural and institutional variations, and wide use of acronyms and abbreviations. To translate military vocabulary accurately in

modern media, it is essential to possess language skills and a thorough comprehension of military concepts, terminology, and cultural aspects. There is a significant risk of misinterpretation, particularly when translators use literal translations without considering the particular meanings and contexts of military vocabulary use.

Bibliography

1. Бондарчук К. С., Чумаченко О. А. Функції і способи презентації спеціальної лексики в українській художній літературі (на матеріалі романів Павла Загребельного). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 2 (20). С. 150–158. DOI: 10.32342/2523-4463-2020-2-20-15.

2. Левицька Н. Особливості репрезентації німецьких військових термінів в перекладі. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2024. № 32. С. 31–34. DOI: 10.31891/2415-7929-2024-32-6.

3. Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 57. С. 190–193. DOI: 10.32841/2409-1154.2022.57.44.

4. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія. За ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.

5. Малімон Л. К., Щербан К. О. Переклад військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. № 35. С. 201–205. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2024.35.36.

6. Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.15 «Загальне мовознавство» / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1996. 48 с.

7. Нагач М. В., Хоменко М. М. Особливості перекладу військових термінів. *Scientific Collection "InterConf+"*. 2023. Vol. 39 (179). Р. 596–606. DOI: 10.51582/interconf.19-20.11.2023.061.

8. Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 49–54.

9. Поліщук О. С., Бондаренко Т. Б., Алиєва А. Д. Військова лексика як різновид спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 23. Т. 1. С. 299–303. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.57.

10. Польовик Д. В. Актуалізація військової лексики у мові українських мас медіа. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 29. Т. 2. С. 28–33. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.5.
11. Пуш О. М., Гасюк Н. В. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2002. № 58. С. 305–308. DOI: 10.32841/2409-1154.2022.58.68.
12. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові: монографія. Київ: ВД Дмитра Бурого, 2009. 179 с.
13. “90% of houses are damaged”: Russia’s Syria-honed tactics lay waste Ukraine towns. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/04/ninety-per-cent-of-houses-are-damaged-thousands-trapped-in-ukraines-small-towns>.
14. Borger J. Turning food into a weapon: how Russia resorted to one of the oldest forms of warfare. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/aug/09/mines-drone-strikes-organised-plan-to-export-ukraine-grain-via-danube-ports-is-no-easy-fix>.
15. Cecco L. What is hybrid warfare, which some fear Russia will use after Ukraine’s strike? *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2024/nov/19/hybrid-warfare-russia-ukraine>.
16. Chernysh O. Media discourse as a basic notion of medialinguistics. *Global English – Global Decisions. XVIII TESOL: Ukraine National Conference*, April 12–13, 2013. Book of papers. Севастополь: Рибест, 2013. С. 61–63.
17. Devito J. A. Essentials of Human Communication. Singapore: Pearson Education, Inc., 2011. 357 p.
18. Dolynskiy Ye. V. Stylistic and translation aspects of English military texts. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2021. № 15. Р. 46–50. DOI: 10.24919/2663-6042.15.2021.8.
19. Gecsoyler S., Lowe Y. Russia-Ukraine war at a glance: what we know on day 636. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/21/russia-ukraine-war-at-a-glance-what-we-know-on-day-636>.
20. Hoffman L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung. Tübingen: Günter Narr, 1985. 304 s.
21. Kolisnyk M. Aspects of military-related text translation from English into Ukrainian. *International scientific and practical conference “Multidisciplinary academic notes. Science research and practice”* (Madrid, Spain, April 19–22, 2022). Madrid: International Science Group “ISG-KONF.COM”, 2022. P. 486–489.
22. Leleka T. O. Lexico-semantic features of the representation of the war in Ukraine by mass media (based on BBC and CNN news). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 2 (205). С. 111–117. DOI: 10.32782/2522-4077-2023-205-16.

23. McCurry J. Russia withdraws North Korean troops in Kursk after losses, Seoul says. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/07/russia-withdraws-north-korea-troops-kursk-deaths-ukraine-war>.
24. McQuail D. Mass communication and the public interest: Towards social theory for media structure and performance. *Communication theory today*. Ed. by D. Crowley, D. Mitchell. Cambridge: Polity, 1994. P. 235–253.
25. Murray W. Ukraine war briefing: Europe to take charge of military aid as Trump era looms. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/nov/26/ukraine-war-briefing-europe-to-take-charge-of-military-aid-as-trump-era-looms>.
26. Norton-Taylor R. US gunships mark change of tactic in Libya air strikes. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/29/gunships-mark-change-tactic-libya>.
27. Setiawana A., Nurmandi A., Purnomo E. P., Muhammad A. Disinformation and Miscommunication in Government Communication in Handling COVID-19 Pandemic. *Webology*. 2021. Vol. 18. No. 1. P. 203–218.
28. Shanahan R. Australia's military should be held to account – but it's the individual soldier who pulls the trigger. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/jun/09/australias-military-should-be-held-to-account-but-its-the-individual-soldier-who-pulls-the-trigger>.
29. The International Institute for Strategic Studies. The Military Balance. London Office, 2018. 504 p.
30. Watling J. Ukraine is fighting a grim war of attrition. Only Nato can help change that. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/jun/19/ukraine-russia-war-of-attrition-nato>.
31. Wimmer R. D., Dominick J. R. Mass media research. 7th. ed. New York: Cengage Learning, 2012. 477 p.
32. Yablochnikova V. O. Translation peculiarities of the military terminology. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. № 61. С. 246–249. DOI: 10.32782/2409-1154.2023.61.54.
33. Zaiats L. Conceptual space of vocabulary in the sphere of national security in contemporary English media: case study of publications on war in Ukraine. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. № 77. Т. 1. С. 225–230. DOI: 10.24919/2308-4863/77-1-31.

Information about the author:

Savina Yuliia Oleksandrivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Translation

Dnipro University of Technology

19, Dmytra Yavornytskoho ave., Dnipro, 49005, Ukraine

03

SECTION

EUROPEAN
INTEGRATION
PROCESSES
AND THEIR IMPACT
ON TRAINING
FOREIGN
LANGUAGE
SPECIALISTS

EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES AND THEIR IMPACT ON THE TRAINING OF MASTER'S DEGREE INTERPRETERS IN THE FIELD OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE¹

Albota S. M., Romanyshyn N. I.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-12>

INTRODUCTION

Eurointegration is an important process for Ukraine, as it opens up opportunities for development within the European community, particularly in the fields of education and culture. One of the central aspects of the eurointegration movement is the expansion of cooperation in the field of education, which requires adaptation to European educational standards. As Ukraine strives for integration into the European Union, the issue of improving the language training of its specialists arises, as foreign languages are essential tools for communication at the international level.²

The importance of foreign language competence for specialists in various fields, particularly for those working in international organizations, is extremely relevant in the context of globalization and eurointegration. The level of proficiency in foreign languages determines successful professional activity in the European labor market, access to European cooperation programs, as well as the ability to integrate into international socio-cultural and professional networks. Given these factors, this article will examine how eurointegration processes affect the preparation of specialists in Ukraine, particularly in terms of their foreign language competence, and will propose methods and teaching strategies that align with European standards³.

The primary focus of this paper is on the implementing the methodology for interpreting studies for Master's students at the Department of Applied

¹ Робота виконана у межах гранту від Європейського Союзу (European Union grant EP-14/2024-2025 "Postgraduate Course of Conference Interpreting – Lviv Polytechnic National University – 1st and 2nd Semester 2024–2025")

² Лукіна Т. Зовнішнє оцінювання результатів розвитку освіти як основа управління якістю освіти в контексті євроінтеграції України. *Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти*. 2009. № 1. С. 62-72.

³ Комар О. Євроінтеграційні процеси та концепція підготовки вчителя англійської мови нового покоління. *Наукові записки*. 2017. № 135. С. 160-170.

Linguistics at Lviv Polytechnic National University, specifically based on the European Union grant awarded under the project *EP-14/2024-2025 “Postgraduate Course of Conference Interpreting – Lviv Polytechnic National University – 1st and 2nd Semester 2024–2025”*. The project is aimed at enhancing education in the field of translation and interpretation, incorporating innovative approaches and technologies to prepare highly skilled professionals in this area. An essential aspect of this program is the creation of an electronic platform for intensive training in simultaneous and consecutive interpretation, allowing Master’s students to practically use modern technologies to refine their skills.

A key tool for achieving effective training of Master’s students in interpreting is the platform, which enables lecturers to upload various materials, including video streams, speeches, conferences, negotiations, and more, allowing students to perform real-time translations. Additionally, the system provides the possibility for independent reproduction of materials, enabling students to conduct training outside of class hours, improving their skills through practice with authentic texts.

The use of such a platform ensures an interactive approach to learning, which fosters the development of cognitive skills in students, such as reaction speed, adaptability, and information retention during translation. Interactive training with real materials also brings the learning process closer to the real-world conditions of an interpreter’s work, where not only linguistic knowledge but also the ability to react quickly and appropriately to various linguistic situations plays a crucial role.

This innovative methodology is not only a tool for improving students’ linguistic competence but also helps them acquire practical skills for working in international and intercultural contexts. This is particularly important for the modern interpreter, who operates in the conditions of globalization and Ukraine’s integration into the European educational and professional environment.

1. The problem’s prerequisites emergence and the problem’s formulation

The European integration process involves significant changes in all areas of public life, and education is no exception. In the context of European integration, it is especially important to adapt national education systems to European standards, including in the field of language training. Ukrainian educational institutions must take into account the standards and requirements of the European Union, which demand a high level of foreign language proficiency from students and professionals, particularly in languages of international communication.

European integration also involves close cooperation with European universities, participation in international educational projects, and exchange programs, which allow students to acquire new knowledge and practical experience, as well as improve their language skills. One of the key mechanisms of integration is participation in the Erasmus+ program, which offers Ukrainian students the opportunity to study and intern in EU countries. Thus, the development of foreign language competence is an integral part of the European integration processes.

As a result of European integration, Ukrainian specialists have the opportunity to work in the European labor market, which sets new requirements for language skills. To successfully integrate into this market, specialists must have a high level of proficiency in one or more foreign languages, particularly those of the European Union, such as English, French, or German. Language proficiency enables not only communication with colleagues and partners but also the effective use of specialized terminology, which is essential for successful professional activity in the European context⁴.

An important aspect of European integration is the involvement of Ukrainian educational institutions in international academic programs, such as Erasmus+, Tempus, and others, which allow students to gain experience studying in European countries. These programs stimulate the development of language competence, as students have the opportunity to study in foreign languages and acquire new knowledge in various fields. Additionally, participation in such programs allows students to familiarize themselves with cultural aspects, which helps expand their intercultural competencies⁵.

In order to ensure high standards of language training in Ukraine, European educational programs and standards are being adapted. One of the key tools in this process is the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), which standardizes levels of foreign language proficiency and allows for the comparison of students' language skills with European criteria. This enables both students and employers to clearly determine the level of language proficiency, which is essential for employment and professional activity⁶.

⁴ Ситняківська С. М., Хливнюк М. Г. Особливості впровадження білінгвального навчання у технічних навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2015. № 78. С. 167-172.

⁵ Баглай А. Аналіз впливу програми Erasmus+ на міжнародний інформаційний обмін та співпрацю в галузі вищої освіти. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра спеціальності 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії" освітньо-професійної програми "Міжнародна інформація". 2024. 75 с.

⁶ Головатенко Т. Поняття "мультилінгвальна освіта": європейський і освітологічний дискурс. *Освітній простір України*. 2019. № 15. С. 227-235.

In the context of globalization and the intensive development of international relations, Ukraine's European integration has become an important factor determining the direction of development not only in the economic and political spheres but also in education. One of the key aspects of this process is the adaptation of the Ukrainian education system to European standards, which includes the need to train specialists capable of working in the conditions of international competition. Since translation and interpretation play a crucial role in ensuring effective communication between different cultures and languages, the training of highly qualified professionals in linguistics and translation studies becomes a priority task⁷.

In this context, it is important to examine the impact of European integration processes on the training of specialists in foreign language competence, particularly in the training of translators and interpreters. The issue lies in the necessity of adapting educational programs, methodologies, and tools to the new demands of the labor market and international standards. The interpreter training system must meet the requirements of European standards, which includes integrating modern information technologies, utilizing innovative educational platforms for training in simultaneous and consecutive interpreting, and improving interpreting studies teaching methodologies⁸.

The integration of European standards into interpreting and language training is crucial for preserving cultural identity, enhancing multicultural skills, and improving real-time translation accuracy through innovative educational tools⁹. In the context of European integration, it is vital to address the preservation and development of cultural identity when teaching foreign languages and interpreting. Interpreters not only transfer linguistic material but also act as mediators between cultures, making their role essential in maintaining cultural nuances. The challenge also lies in developing critical skills necessary for working in a multicultural environment, such as the ability to respond quickly and ensure accuracy and appropriateness in real-time translation. The use of electronic platforms for interpreting training, integrating online resources, and authentic materials into the learning process are key aspects in solving this issue, providing students with opportunities for independent practice and enhancing their practical skills in multicultural contexts. These methods support the development of both linguistic

⁷ Василик М. Формування етнічної свідомості майбутнього педагога в умовах європейського освітнього простору. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогіка. 2016. Вип. 5.

⁸ Поліщук О., Лисоконь І., Різак Г. Організаційні засади функціонування системи вищої освіти в Україні та її відповідність європейським вимогам. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843090>

⁹ Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. 2009. 558 с.

competence and intercultural communication abilities essential for modern interpreters¹⁰.

Thus, the primary issue is the need to develop educational standards and methodological approaches that take into account the specifics of European integration processes, as well as the requirements for professionals capable of working in the context of international integration, particularly in the fields of translation and interpretation¹¹. Addressing these challenges requires a comprehensive approach, which includes analyzing current trends, adapting teaching methods, and integrating cutting-edge technologies into the educational process. This approach will ensure that specialists are well-prepared to meet the evolving demands of the global market and contribute effectively to cross-cultural communication¹².

This approach provides a detailed analysis of the impact of European integration on the training of specialists in the fields of translation and interpretation, particularly in the context of changing educational standards and methodologies in response to new international requirements. It emphasizes the importance of adapting to evolving global demands and highlights the integration of modern technologies and methodologies to prepare professionals for effective cross-cultural communication in an increasingly interconnected world.

2. The analysis of existing methods for solving the problem in accordance to the grant objectives

European integration processes significantly alter the training of specialists in Ukraine, particularly in the field of language competence. The impact of this process can be divided into several key directions, within which we identify the characteristic features related to the European Union grant:

1. Increasing Language Proficiency Requirements. With the integration into European economic and educational structures, the demand for language proficiency among specialists is growing. In Ukraine, new standards and teaching methods for foreign languages are emerging, aligning with European requirements. These standards not only cover knowledge of grammar but also the ability to effectively use the language in professional and intercultural contexts. Under the European Union grant (EP-14/2024-2025), particularly in

¹⁰ Куделько З. Б., & Богатирець В. В. Специфіка підготовки фахівців з дипломатичного перекладу в контексті тенденцій глобалізації. *Академічні візії*. 2024. № 36.

¹¹ Mytsyk H., Popova A., Tsybuliak N., & Lyndina Y. Implementation of european standards and recommendations for inclusive higher education in ukraine: challenges and opportunities. *Unesco Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*. 2023. № 2(8)ю Р. 7-20. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.7-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.7-20)

¹² Демченко О. Підвищення викладацької майстерності науково-педагогічних працівників у контексті євроінтеграційних процесів. *Молодий вчений*. 2018. №10 (98). С. 234-240. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-49>

interpreting Master's programs, students are expected to achieve a high level of language proficiency to work in an international environment. This includes not only linguistic skills but also the ability to engage in intercultural communication. The increasing emphasis on language competence reflects the growing need for Ukrainian specialists to be able to participate effectively in global and European spheres, where language is the primary tool for interaction, negotiation, and professional collaboration¹³.

2. Internationalization of Education. Integration with European educational institutions provides students with new opportunities to exchange experiences and receive an education that meets international standards. This also allows them to improve their language skills by working in an international environment, which is an essential factor for developing professionalism in the context of globalization. Specifically, within the "Postgraduate Course of Conference Interpreting", students will have the chance to collaborate with European partners and study according to international standards. This will enhance their professional expertise and provide them with better prospects in the European labor market. The internationalization of education enriches students' learning experiences and exposes them to diverse perspectives, skills, and methodologies, all of which are critical in shaping well-rounded professionals who are ready to navigate and thrive in the global job market¹⁴.

3. Implementation of New Teaching Methodologies. Eurointegration fosters the development of new methods for teaching foreign languages. This includes both traditional methods (such as communicative methodology) and innovative approaches, such as project-based learning, the use of multimedia resources, and interactive technologies. Students can work with authentic materials, which helps them better understand the real-world contexts in which languages are used in professional life. The grant received for the Master's translation courses aims to utilize the latest technologies, such as electronic platforms for training in simultaneous and consecutive interpretation. This helps students enhance their skills through interactive online exercises, including real video and audio materials from conferences, negotiations, and other events. These advancements allow students to practice in realistic scenarios, sharpening their ability to react quickly, maintain accuracy, and improve their overall proficiency in translation and interpretation¹⁵.

¹³ Димань Т.М., Боньковський О.А., Вовкогон А.Г. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: навчально-методичний посібник. БНАУ. 2017. 106 с.

¹⁴ Гуменюк Б. Державна політика України в сфері освіти, науки та культури у контексті європейської інтеграції. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. 2021. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін. 22(29). С. 30–39. <https://doi.org/10.31392/pnspd.v22i29.1063>

¹⁵ Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів : навч. посіб. 2008. 233 с.

The purpose of this article is to examine recently developed curriculum for the elective course in Conference Interpreting for Master's students specializing in "Applied Linguistics" in accordance with the requirements of the Directorate-General for Translation and Logistics of the European Parliament, based on the EU grant received. Additionally, the article aims to analyze the primary methods used to enhance the communication skills of Master's students in both simultaneous and consecutive interpreting.

To ensure high-quality language training for professionals capable of working successfully in the European context, it is essential to use modern teaching methodologies.

Communicative-oriented methods are aimed at developing communication skills through practical language use. These methods include role-playing, debates, and simulations of real-life situations, allowing students to not only study theory but also use the language in authentic contexts. In the translation course for Master's students, students will be engaged in active language situations, helping them better prepare for real professional activities¹⁶.

Multimedia learning. The use of multimedia tools makes learning more interactive and effective. Online resources, videos, and audio materials provide students with the opportunity to enrich their knowledge of culture, history, and social processes, as well as immerse them in a language environment. The platform being developed under the grant allows for the integration of multimedia resources into the learning process, giving students the chance to watch authentic videos and participate in simulations of real translation situations¹⁷.

Intensive courses. Courses aimed at quickly achieving a high level of language competence are an important tool for training professionals. These courses focus on intensive language learning, allowing students to improve their skills in a short period of time and preparing them for real working conditions at the international level. Master's students, within the framework of the grant, will be able to participate in intensive practical sessions, which will facilitate the rapid development of their professional skills¹⁸.

¹⁶ Межуєва І. Ю. Комунікативно орієнтований підхід до навчання іноземним мовам у немовних ЗВО. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 47. том 1. С.187-190.

¹⁷ Мангура С., Кісь С. Особливості використання мультимедійних технологій на заняттях з іноземної мови як засіб оптимізації навчання студентів філологічного профілю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 51. том 3. С.44-46

¹⁸ Ткаченко В. Ефективні стратегії мовної підготовки іноземних студентів. Актуальні питання лінгводидактики: традиції та новаторство : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-конференції, 09-10 листопада 2023 р. 2023. С. 93-95.

Individual approach. Given the varying levels of student preparation, the use of individualized learning plans and programs is an important tool for maximizing learning outcomes. This approach allows each student to work at their own pace, promoting a deeper understanding of the material. Within the Master's course in translation, the individualization of the learning process will enable each student to focus on the aspects that require more attention, thereby enhancing the effectiveness of the learning experience¹⁹.

These teaching methods are crucial for preparing interpreters who are capable of working in an international context, where the demands for linguistic and intercultural competence are very high. The processes of European integration require professionals to be adaptable in diverse professional and cultural environments, making the development of these skills an extremely important aspect of education in Ukraine. This focus on adaptability and intercultural communication will help future interpreters thrive in global settings, effectively bridging language barriers and fostering cross-cultural understanding.

Incorporating innovative teaching methods, such as interactive learning, multimedia resources, and real-world simulations, ensures that students gain practical experience that mirrors the challenges they will face in their professional careers. By preparing students to work in diverse and high-pressure environments, these programs are not only contributing to the professional development of future translators but also helping to foster stronger international ties and collaboration. This approach aligns with the broader goals of European integration, enhancing Ukraine's position on the global stage and ensuring its professionals are ready to meet the demands of an increasingly globalized workforce.

3. The grant program features integrated within the European Union requirements

The elective course in conference interpreting²⁰ is a specialized educational program aimed at preparing graduate students for performing the functions of a professional interpreter at international events. The program, in accordance with the technical and linguistic requirements of the European Parliament Directorate for conference interpreting, ethics, and professional standards applied in the context of working in the European Parliament, covers both theoretical and practical aspects of consecutive and simultaneous interpreting, taking into account the requirements for interpreters in

¹⁹ Григошкіна Я. В., Яненко І. В., & Янишин О. К. Сучасні технології викладання іноземних мов: аналіз технологій для забезпечення ефективної індивідуальної освіти. *Академічні візії*. 2023. № 21

²⁰ European Union grant EP-14/2024-2025 "Postgraduate Course of Conference Interpreting – Lviv Polytechnic. National University – 1st and 2nd Semester 2024–2025"

international institutions. Over the course of two semesters, students acquire methods that allow them to effectively perform translation in political, economic, and cultural contexts, as well as learn professional ethical standards and the fundamentals of EU legislation regulating interpreting activities

In the context of Ukraine's active integration into the European educational space, significant attention is being given to the modernization of approaches to the professional training of translators and interpreters. In accordance with the requirements of international standards, digital learning resources and innovative teaching methods are gaining particular importance, as they enhance the effectiveness of knowledge acquisition, ensure flexibility in the educational process, and adapt it to the current challenges of professional activity.

Modern approaches to teaching translation studies involve the active use of digital learning resources, which include:

- Video materials that demonstrate real-life interpreting situations, techniques used by simultaneous and consecutive interpreters, as well as best practices in conducting negotiations and international conferences.

- Presentation materials that contain theoretical foundations, algorithms for the work of interpreters, examples of errors, and methods for avoiding them.

- Test assignments and interactive exercises aimed at assessing students' proficiency, identifying gaps in knowledge, and improving specific skills in both oral and written translation.

- The use of these resources contributes to improving the quality of student preparation, as it allows the integration of practical cases and authentic materials into the educational process.

- The development of remote learning technologies promotes the active implementation of self-learning methodologies based on the use of specialized online platforms. The key components of this approach are:

- Autonomous learning through personalized educational pathways, allowing students to choose the pace of learning according to their individual needs.

- The use of interactive tools, including specialized software for training translation skills, which incorporates audio analysis, virtual simultaneous interpretation booths, and artificial intelligence for evaluating translation quality.

- Access to digital libraries and repositories containing authentic materials for independent work and in-depth analysis of linguistic structures.

This learning format provides maximum flexibility for students, allowing them to combine practical work, self-directed learning, and traditional forms of training under the guidance of instructors.

One of the key aspects of preparing conference interpreters is the development of skills to work in a real conference environment. To achieve this, simulations of international events are actively used, including:

- Realistic scenarios based on actual speeches and debates at international conferences. This allows students to replicate the interpreting process in conditions that closely resemble real-life situations.
- The use of digital simultaneous interpretation booths that simulate the workstations of professional conference interpreters.
- Involvement of native speakers and international experts in training sessions, ensuring an authentic linguistic environment and realistic conditions for translation work.

Conference simulations are an effective tool for developing skills to work under high cognitive load, enhancing speech speed, and improving the ability to concentrate in dynamic information flow conditions.

In order to improve the quality of training for professionals in the field of interpretation, materials from official sources of the European Union, including the European Parliament, the Council of Europe, and the European Commission, are actively integrated into the educational process. The creation of a repository of such materials contributes to:

- Familiarizing students with the terminology, style, and structure of official speeches at the level of European institutions.
- Providing realistic exercises in simultaneous and consecutive interpretation based on authentic video and audio materials.
- Developing skills for quick information analysis and adapting translations to the official style of international communication.

Owing to access to such resources, students gain a unique opportunity to work with current texts and audio recordings, allowing them to practice interpreting skills in conditions that are as close to real-life situations as possible.

As part of the implementation of the European Union grant (EP-14/2024-2025), the creation of an interactive digital platform is planned, which will serve as the main learning environment for Master's students at the Department of Applied Linguistics. The key functions of the platform include:

- Interactive learning modules containing video lectures, multimedia presentations, test assignments, and practical exercises.
- Providing access to interactive simulations that allow students to practice simultaneous and consecutive translation techniques in a virtual environment.
- Monitoring student progress and providing real-time feedback, enabling instructors to analyze students' success and adjust the learning process according to their individual needs.

The implementation of this platform will significantly enhance the effectiveness of training future professionals in the field of translation, making the learning process more interactive, practice-oriented, and aligned with the demands of the modern European labor market.

4. Providing modules of courses within The European Union grant program

This course²¹ is designed to provide comprehensive training for students to perform the functions of a professional translator within international events, particularly within the structures of the European Union. The main goal of the course is to equip students with in-depth knowledge and practical skills necessary for consecutive and simultaneous translation in a multilingual environment.

Throughout the course, students will become familiar with translation methodologies and techniques, the ethical standards of the profession, the linguistic and cultural features of international communication, as well as the legal aspects of working as a translator within EU institutions.

The course program is developed in accordance with the current requirements for translation activities in international institutions and includes intensive language practice.

Let us consider the developed course structure (modules and blocks) aimed at enhancing the intercultural competence of specialists:

1. Introduction to Consecutive and Simultaneous Interpretation. This module

introduces students to the theoretical foundations of consecutive and simultaneous interpretation, their key characteristics, challenges, and areas of application. Special attention will be given to analyzing the cognitive processes underlying professional translation work. Expected outcomes: students will acquire basic knowledge about the differences between types of interpretation, methods for preparing to work in various communicative situations, and strategies for overcoming translation difficulties.

2. Principles of Interpreting Shorthand. This course focuses on developing skills for effectively recording information during consecutive interpretation. Students will learn the basic principles of creating shorthand notes, which will help maintain the logical structure of the speech and facilitate the translation process. Expected outcomes: students will acquire practical shorthand skills, enhance their analytical thinking, and develop the ability to quickly and accurately capture main ideas and key concepts.

3. Consecutive and Simultaneous Interpretation: Practical Aspects. The aim of this module is to consolidate theoretical knowledge and develop

²¹ European Union grant EP-14/2024-2025 “Postgraduate Course of Conference Interpreting – Lviv Polytechnic. National University – 1st and 2nd Semester 2024–2025”

practical skills for translation in real-world international events. Students will learn techniques for working with an audience, the specifics of using simultaneous interpretation equipment, and strategies for effectively managing cognitive load during translation. Expected outcomes: students will gain hands-on experience in real-time interpreting and master techniques for quickly adapting to linguistic and communicative challenges.

The course block “Consecutive Interpretation” is fundamental and covers techniques for translating from one language to another in real time, with a focus on accuracy, speed, and efficiency. A series of tasks such as translating video materials, dialogue (speech) translation, listening-based translation practice, translation of legal/technical texts, translating speeches or interviews, note-taking translation (working with text without prior preparation), interpreting during meetings or negotiations, translating based on texts from various sources, analyzing translation recordings, pair practice, and real-world interpretation scenarios will help students improve their accuracy, speed, and adaptability in consecutive interpretation, which is a key aspect of the translation profession.

The goal of the course is to develop the language, speech, communication, and socio-cultural competencies required for professional consecutive interpretation. Students will learn translation methods and techniques, memory and note-taking strategies, as well as the specifics of translation in various fields. The course includes lectures where the art of mastering consecutive interpretation techniques in real-world communication situations will be explored, focusing on translating technical, legal, and public speeches in real-time from a foreign language to the native language. It also involves performing practical translations of spoken texts such as negotiations, interviews, lectures, and other speeches, taking into account the specific lexical and stylistic features of the language, ensuring adequacy and accuracy in translation. Video-based practice is integrated into preparation for classes, the review of individual assignments, consultations, and independent work, allowing students to achieve a high level of proficiency in consecutive interpretation.

4. Rhetoric, Public Speaking, and Voice Training. Translators often work in public spaces, which requires not only language proficiency but also the ability to control one’s voice, intonation, and speech rhythm. This module focuses on developing oratory skills, which are crucial for translation activities. The course aims to improve diction, voice management, and the development of effective public speaking skills. The course includes:

The “Voice Training” module is one of the key components in the preparation of future translators. The aim of this course is to develop the skills of correct voice usage, which form the foundation of effective communication and translation mastery. Students will learn breathing techniques, articulation,

diction, and intonation, all of which contribute to developing a healthy vocal apparatus and confident speech. The course includes lectures on developing vocal qualities, such as correct breathing, intonation, diction, controlling pace and pauses; practical sessions focused on mastering voice techniques for public speaking and translation, developing intonational expressiveness and voice control under stress; individual consultations, checking individual assignments, preparing learning materials, preparation for classes, and independent student work, all of which will help students achieve a high level of vocal proficiency in their professional activities, translation performance, and public speaking in professional, academic, and intercultural contexts.

The “Public Speaking” module is aimed at developing students' skills for effective presentations before an audience, which is an important aspect of professional activity. The goal of the course is to master the basics of rhetoric, the ability to structure and present information, as well as the development of personal qualities necessary for successful public speaking. Students will learn techniques for preparing and delivering presentations, public speaking skills, and methods for overcoming nervousness and managing an audience. The course includes lectures covering student preparation for effective public speaking, with a focus on developing speaking skills, engaging with the audience, and using non-verbal communication methods; as well as practical sessions where students can apply the knowledge they have acquired in real-life situations – mastering public speaking techniques, including structuring speeches, controlling intonation, working with pauses, gestures, and facial expressions, as well as conducting question and answer sessions. Individual consultations, reviewing individual assignments, preparing learning materials, preparing for classes, and independent student work will support the practice of public speaking and conference interpreting on various topics.

5. Linguistic and Cultural Aspects of Translation in the EU Institutions

The peculiarities of translation within the context of European intercultural communication require knowledge of the cultural and sociolinguistic features of EU member states. This module helps to develop the competencies necessary for the adequate adaptation of translations, taking into account cultural differences. The goal is to cultivate the ability to consider cultural aspects in translation and to understand the specifics of intercultural communication within the European context.

6. Professional Ethics of the Interpreter

An interpreter working in international institutions is required to adhere to ethical standards that govern their activity. This course introduces students to the fundamental principles of professional ethics, codes of conduct for interpreters, and the moral aspects of their work. As a result, students will gain an understanding of professional ethical principles and become familiar with international standards in interpreting practice.

7. Fundamentals of EU Legislation and Legal Aspects of Translation

This module provides an introduction to the key provisions of European Union legislation that govern the activities of translators, as well as the specifics of legal translation. As a result, students will gain knowledge about the legal framework of the EU and develop skills in working with regulatory documents and legal texts.

Upon completion of the course, students will acquire comprehensive knowledge and skills necessary for professional work in the field of interpreting in international organizations, diplomatic structures, scientific conferences, and other high-level professional platforms. Thanks to the practical orientation of the program, graduates will be prepared to work in environments characterized by high levels of responsibility and intensive linguistic demands.

This course is a crucial step in preparing specialists who are capable of working under the high standards of communication and translation quality required in various professional fields.

CONCLUSIONS

Ukraine's European integration opens new opportunities for the country's development, particularly in education, economy, and culture. One of the key aspects of this process is the enhancement of language training for professionals. In the context of globalization and European integration, foreign languages serve as essential tools of communication, making them a crucial element of professional training, especially for those working in international institutions. Linguistic competence is an integral component of success in the European professional environment, enabling access to European cooperation programs and facilitating integration into international socio-cultural networks.

Given the importance of foreign language competence for professionals across various fields, a crucial step in their training is the improvement of teaching methodologies that align with European standards. Within this process, particular attention should be paid to the development of translation and interpreting skills, which are essential for professionals working in international organizations.

One of the significant steps in this direction is the implementation of the project at Lviv Polytechnic National University under the title *Postgraduate Course of Conference Interpreting – Lviv Polytechnic*, supported by the European Union. This course represents a crucial stage in the training of professionals for careers in interpreting, particularly within international institutions such as the European Union. The course structure is designed to provide students with a comprehensive mastery of key aspects of interpreting, including consecutive and simultaneous interpretation, while also fostering

cultural and professional competence essential for effective work in a multilingual and intercultural environment.

The core components of the course focus on key aspects such as the theoretical foundations of interpreting, practical skills in note-taking for interpreters, and the use of technology in simultaneous interpretation. Special attention is given to the development of cognitive skills that enable interpreters to perform effectively in real-time interpreting. This is achieved through training with materials related to real international events, negotiations, and public speeches.

The course also covers ethical and legal aspects of interpreting in international institutions, particularly in the context of interpreter activities within the European Union. Studying professional ethical standards that regulate interpreting, along with an overview of key legal norms related to translation and interpretation within the EU framework, helps students develop an awareness of the importance of ethical principles and legal considerations in their work.

An essential component of the course is the development of speech skills through modules on rhetoric and voice training. An interpreter working at international events must not only be proficient in multiple languages but also be able to effectively convey information using vocal and intonational techniques. Training in public speaking and voice control techniques helps students not only enhance their oral interpretation skills but also prepares them for working in settings that require public speaking and participation in international conferences.

Particular attention should be given to aspects of intercultural communication and the linguistic and cultural features of translation within the European Union. The course prepares students to adapt translations in accordance with cultural differences, which is a crucial aspect of an interpreter's work in the multilingual European space. This ensures a high-quality translation that not only maintains accuracy and meaning but also considers the cultural nuances of each language.

Owing to the practical orientation of the course, students acquire the necessary skills to perform interpretation in real-world conditions, enabling them to work in high-responsibility and linguistically intensive environments. They will be able to effectively operate in the field of interpretation at international conferences, negotiations, and within diplomatic and legal institutions, where high communication standards and translation accuracy are required. Practical assignments, such as translating video materials, working with dialogues and speeches, and interpreting legal and technical texts, allow students to refine their skills and become highly qualified professionals in the field of interpreting.

In conclusion, this course represents a significant step in training top-tier interpreters who not only master professional translation techniques but also possess a deep understanding of intercultural communication, ethical principles, and the legal aspects of their work in international institutions. Graduates of the course will be well-prepared to work effectively in high-demand environments and complex communication settings, which are essential for success on the international stage.

SUMMARY

A key element of the European Union-funded project is the creation of an electronic platform for intensive training in simultaneous and consecutive interpreting. This platform significantly enhances the learning process by integrating the latest technologies, providing students with an immersive and effective training experience.

The platform provides lecturers with the ability to upload various materials, such as video streams, conference speeches, negotiations, and more, allowing students to perform real-time translations. This enhances their skills and helps them adapt to real-world working conditions. The interactive approach enables students to work with authentic texts outside of class hours, fostering deeper learning and improving cognitive skills such as reaction speed, information retention, and adaptation to diverse linguistic situations.

This innovative teaching method is crucial for developing students' linguistic competence and helps them acquire practical skills for working in international and intercultural contexts, which is essential for future translators. Thus, the course not only enhances students' language training but also prepares them for working in the context of globalization and Ukraine's integration into the European professional and educational environment.

The implementation of such innovative translation training methods, based on the latest technologies, will serve as the foundation for preparing highly qualified professionals capable of working effectively at the international level. This is critically important for Ukraine's successful European integration and the development of its cooperation with European countries.

Bibliography

1. Mytsyk H., Popova A., Tsybuliak N., & Lyndina Y. Implementation of european standards and recommendations for inclusive higher education in ukraine: challenges and opportunities. *Unesco Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*. 2023. № 2(8)ю P. 7-20. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.7-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.7-20)

2. Баглай А. Аналіз впливу програми Erasmus+ на міжнародний інформаційний обмін та співпрацю в галузі вищої освіти. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра спеціальності 291

“Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” освітньо-професійної програми “Міжнародна інформація”. 2024. 75 с.

3. Василик М. Формування етнічної свідомості майбутнього педагога в умовах європейського освітнього простору. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогіка. 2016. Вип. 5.

4. Головатенко Т. Поняття “мультилінгвальна освіта”: європейський і освітологічний дискурс. *Освітній простір України*. 2019. № 15. С. 227-235.

5. Григошкіна Я. В., Яненко І. В., & Янишин О. К. Сучасні технології викладання іноземних мов: аналіз технологій для забезпечення ефективної індивідуальної освіти. *Академічні візії*. 2023. № 21

6. Гуменюк Б. Державна політика України в сфері освіти, науки та культури у контексті європейської інтеграції. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. 2021. Серія 22. Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін. 22(29). С. 30–39. <https://doi.org/10.31392/pnspd.v22i29.1063>

7. Демченко О. Підвищення викладацької майстерності науково-педагогічних працівників у контексті євроінтеграційних процесів. *Молодий вчений*. 2018. №10 (98). С. 234-240. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-49>

8. Димань Т.М., Боньковський О.А., Вовкогон А.Г. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: навчально-методичний посібник. БНАУ. 2017. 106 с.

9. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів : навч. посіб. 2008. 233 с.

10. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. 2009. 558 с.

11. Комар О. Євроінтеграційні процеси та концепція підготовки вчителя англійської мови нового покоління. *Наукові записки*. 2017. № 135. С. 160-170.

12. Куделько З. Б., & Богатирець В. В. Специфіка підготовки фахівців з дипломатичного перекладу в контексті тенденцій глобалізації. *Академічні візії*. 2024. № 36.

13. Лукіна Т. Зовнішнє оцінювання результатів розвитку освіти як основа управління якістю освіти в контексті євроінтеграції України. *Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти*. 2009. № 1. С. 62-72.

14. Мангура С., Кісь С. Особливості використання мультимедійних технологій на заняттях з іноземної мови як засіб оптимізації навчання студентів філологічного профілю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 51. том 3. С.44-46.

15. Межуєва І. Ю. Комунікативно орієнтований підхід до навчання іноземним мовам у немовних ЗВО. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021. № 47. том 1. С.187-190.

16. Поліщук О., Лисоконь І., Різак Г. Організаційні засади функціонування системи вищої освіти в Україні та її відповідність європейським вимогам. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843090>

17. Ситняківська С. М., Хливнюк М. Г. Особливості впровадження білінгвального навчання у технічних навчальних закладах України. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2015. № 78. С. 167-172.

18. Ткаченко В. Ефективні стратегії мовної підготовки іноземних студентів. Актуальні питання лінгводидактики: традиції та новаторство : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-конференції, 09-10 листопада 2023 р. 2023. С. 93-95.

Information about the authors:

Albota Solomiia Mykolaivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Applied Linguistics

Lviv Polytechnic National University

12, Stepan Bandera str., Lviv, 79013, Ukraine

Romanyshyn Nataliia Ivanivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Applied Linguistics

Lviv Polytechnic National University

12, Stepan Bandera str., Lviv, 79013, Ukraine

TOLERANCE AS A TOOL OF MULTICULTURAL SOCIETY

Barantsova I. O.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-13>

INTRODUCTION

At the end of the 20th – the beginning of the 21st century, the final transition of humanity from the industrial (status-hierarchical) to the informational, and then post-informational, network stage of development took place. The globalization and integration processes related to this have led to the fact that typologically different cultures – both within the borders of one country and on a global scale – found themselves in a common informational and spiritual space and faced the need to actively dialogue and interact in one way or another or at least consider each other's existence¹. This activated and exacerbated one of the most pressing problems today, which is truly epoch-making – the problem of existence in the conditions of multiculturalism.

Modern societies, which in today's conditions recognize themselves as multicultural, are not just societies with many different cultures, religious and ethno-national groups that coexist on the same territory. As noted by the domestic writer-publicist M. V. Mathios, a multicultural society is a historically specific type of social system, a single social environment that unites people of different nationalities with the whole set of forms of interaction and interdependence, where the economy performs the function of adaptation, politics – the function of achieving a common goal, and culture – the function of supporting models of social interaction in this system².

In the conditions of globalization and the interaction of many cultures, humanity has faced an important task: on the one hand, to “reconcile”, unite, integrate different cultures and ethnic groups, and on the other hand, to preserve their cultural and ethnic identity and originality. Solving this problem is possible only in the conditions of building safe, comfortable and productive relations, based on a single philosophy of social coexistence – the philosophy of multiculturalism. The philosophy of multiculturalism (or cultural pluralism) was conceptualized in the second half of the 20th century (B.

¹ Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності. К.: Либідь, 2006. С.24-26.

² Матіос М. В. Національні одкровення. Львів: ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. С. 67-68.

Pascal, B. Spinoza, T. Hobbes, M. Weber, A. Camus, F. Northrop, A. Kreber and others) as one of the most acceptable and competitive alternatives to the concept of ethnocentrism under modern conditions. This is the philosophy of an open society, ready for intercultural contacts and dialogue based on recognition of the value of all cultures and ethnic groups. The leading place in it is the idea of a single and acceptable value system for everyone – for politicians, businessmen, generals, teachers, citizens – that would guarantee the stability of social life, the inadmissibility of racism and chauvinism, the right of every nation to independent cultural development, recognition of cultural differences, rejection of any hierarchy of cultures, respect and positive attitude towards cultural and ethnic otherness, etc.

1. Interethnic relations in a multicultural society

The philosophy of multiculturalism is a necessary condition for the formation of a culture of interethnic relations³. At the state level, this philosophy is implemented as multicultural education, the goal of which is the formation of a person who can actively and effectively act in a multicultural, multinational environment, who is aware of and respects the value of other cultures, who is able to live in peace and harmony with people of different nationalities and beliefs. The main principles of multicultural education are orientation to intercultural relations, worldview and cultural pluralism, recognition of equal rights and opportunities for all nations and ethnic groups, respect for a person's choice of his cultural and ethnic identity, recognition of tolerance as a basic value and an effective regulator of interethnic relations⁴.

In the discourse of a multicultural society, there are the concepts of “culture”, “intercultural (interethnic) relations”, “culture of interethnic relations”, “interaction (dialogue) of cultures”, “cultural (national, ethnic) identity”, “tolerance”, “culture of tolerance”, “tolerant consciousness”, “tolerant behavior” and others.

The concept of culture (from Latin *culture* – to care for, grow; development, education) is one of the oldest. It originates from ancient times and denotes a special sphere of social reality that functions and develops according to its own laws. The phenomenon of culture was studied by many sciences, scientists defined it in different ways, but almost all of them turned out to be united in the fact that culture is a set of material and spiritual values that were created and continue to be created by humanity. These values have deep civilizational roots and great influence. They determine:

³ Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. К.: Вид-во ПАРАПАН, 2005. С. 18-20.

⁴ Духніч О.С. Толерантність та сучасний дискурс про відмінності в мультикультурному суспільстві Криму. Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 9. С. 62-65.

1) the development strategy of peoples, ethnic groups, humanity – in the direction of openness and cooperation with others or, on the contrary, in the direction of closedness and self-preservation, aggressive self-defense, cultural confrontation, etc.

2) the behavior of individual and collective subjects of culture, which is sociotypical. Sociotypical behavior is closely related to a certain way of life of cultural subjects, and in the case of entering the conditions of another culture, this behavior may turn out to be maladaptive and incorrect, and its carriers experience of “culture shock”⁵.

Cultural values are the basis of the cultural identity of their bearers, and therefore are carefully guarded, passed on to future generations through the mechanisms of socialization, and conflicts because of them are the sharpest and longest lasting. To preserve these values and the models of behavior agreed with them, humanity has developed a system of regulators, the essence of which is reflected in the phenomena of “tradition”, “custom”, etc. According to the definition of J.Mead, traditions are the core of culture, its “central zones”, which are unchanged in essence, but also quite sensitive to external conditions⁶.

Today, culture is widely understood as a self-regulating social metasystem formed by three interrelated subsystems:

1) material and technological: material means necessary for maintaining the existence and development of social systems, and technologies for their use, including food products, tools of production, materials for building housing, means of warfare and protection against interventions, etc.);

2) ideological: systems of knowledge, ideas, beliefs, values, guidelines (including mythology, religion, literature, philosophy, science, etc.);

3) socio-psychological: forms of relations and organization of social interaction; models of “sociotypical” behavior (economic, political, ethical, military, professional) and methods of their regulation; schemes of accumulation and interpretation of experience; language as a communication tool, etc.⁷

Ethnic culture is an important component of the general culture of the people. Elements of ethnic culture are common ideas about the characteristic features of one's ethnic community, language, religion, customs, rituals, traditions that exist in all spheres of activity – in work, everyday life, religion, family and marital relations – and are collective forms of actions, most and

⁵ Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянського суспільства. Центр гуманітарних досліджень ЛНУ імені Івана Франка. Львів: Вид-во «Літопис», 2000. С.45-47.

⁶ Мід Дж. Г. Дух, я і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англійської. К.: Український центр духовної культури, 2018. С.255-258.

⁷ White L. The Concept of Cultural Systems. A Key to Understanding Tribes and Nations. N. Y., 1975. P.78-79.

understood by the representatives of this ethnic group, which protect this or that ethnic group from mixing with other groups. The purpose of these means is to preserve ethnic groups. Sometimes they weaken, sometimes they are activated again, but they always remain tools for restoring the basic principles of the existence of the ethnic group.

Prognostic psychological characteristics that explain ethnocultural differences include, for example, collectivism (correlated with empathy, conformism, authoritarianism) and individualism. Therefore, in the specialized literature, collectivistic (“high-context”) and individualistic (“low-context”) cultures are analyzed in detail (D. Matsumoto, G. Triandis, S. Asch, S. Schwartz). There are significant differences between these cultures:

1) in the means of communication and styles of information exchange (for representatives of individualistic Western cultures (a characteristic cognitive style of information exchange, in which considerable attention is paid to the dynamics of speech, the accuracy of the concepts used, the logic of statements, and therefore, they are more important attach the content of the message to what is said, and not to how, while their communication is almost independent of the context);

2) in social values (the values of individualistic culture – independence, power over the environment, freedom in actions – give an individual the grounds to feel comfortable in any environment and alone, to be different from others and to be independent; instead, the main values of collectivist cultures are agreement, avoidance intragroup conflicts);

3) in the understanding of leadership (in collectivist cultures, paternalism is respected, and the importance of education and training of a leader is considered, while in individualistic cultures, paternalism is condemned)⁸.

The main meaning of collectivist culture is the priority of group interests over personal interests. The value of individual individuals is determined through the prism of their group membership, social identity is more significant than personal identity, and reference groups are the basic units of social perception. Collectivists feel included in the lives of other people, ready to help them, consult in situations of choice and, if necessary, obey. Representatives of individualistic cultures prefer individual rewards, and in collectivist cultures, rewards that consider the principle of proportional participation in joint, collective affairs are the highest. One of the differences in communication in these two cultures is the style of communication – open (for the collectivist type of culture) or closed, avoidant (for the individualist

⁸ Мід Дж. Г. Дух, я і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англійської. К.: Український центр духовної культури, 2018. С.255-258.

type) with others – complementary (perceived as "own") and non-complementary (perceived as "others") cultures and ethnic groups⁹.

From the point of view of social psychology, or ethnic community, is a stable overtime and relatively stable intergenerational psychological community of a certain number of people who, according to Schwartz, consider themselves ethnos (a single people) and recognize their belonging to this ethnos based on certain ethno-differentiating features. These means, it can be anything, including the most unexpected elements of the material and spiritual culture of an ethnic group, which are not so much objective cultural features of a certain ethnic group as a subjective assessment of them as such¹⁰. On this basis, they enter social and personal relations, including ethnic and interethnic nature, and these relations perform several important socio-psychological functions for their participants:

1) orientate in the surrounding world, provide information and social ideas, including represented by public opinion;

2) stabilize social and psychological well-being;

3) set social standards and models of basic life values, "correct" thoughts and behavior consistent with them. Inclusion in these relationships creates a sense of belonging to a support group, where everyone has their guaranteed place and stable ethnic status.

Ethnic and interethnic relations, which regulate relations between ethnic groups and within them, have long been analyzed by philosophers, historians, cultural scientists, political scientists, sociologists, economists, and ethnic psychologists from the standpoint of various psychological approaches. For now, we will be interested in the socio-psychological aspect of these relations.

Practically all processes and phenomena that can be used to describe interethnic relations are universal for intergroup relations presented in the discourse of social psychology. Social psychologists understand interethnic relations, including interpersonal relationships between people as representatives of certain ethnic groups, which, among other things, are significantly more determined by political, economic, and cultural processes in society than relationships that do not have ethnic implications¹¹. It is also extremely important that interethnic relations are not only relations between groups and representatives of these groups (rivalry or cooperation). These are mostly the ideas created in people's minds about these relationships

⁹ Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянського суспільства. Центр гуманітарних досліджень ЛНУ імені Івана Франка. Львів: Вид-во «Літопис», 2000. С.45-47.

¹⁰ Schwartz S. Mapping and interpreting cultural differences around the world. Comparing cultures, dimensions of culture in a comparative perspective: H.Vinken, J.Soeters, & P. Ester (Eds.). Leiden, The Netherlands, 2004. P. 43-73.

¹¹ Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія. Книга 1: Соціальна психологія особистості та спілкування. К. : Лібідь, 2004. 124-127.

(knowledge and myths about them, images, stereotypes and superstitions about them, their evaluations, etc.).

According to Ukrainian scientists, systems of ethnic coexistence are based not so much on vertical as on horizontal relations, and only under this condition, regardless of social status, ethnic groups can successfully exist and interact, preserving their ethnic identities. Horizontal interethnic interaction is characterized by two opposite trends:

1) integration (cooperation, rapprochement, unification) of individual ethnic groups;

2) differentiation (each person's desire for ethnic independence). Instead, in vertical (caste, subordinate, status) systems, some so-called high-status ethnic groups dominate, and others must recognize this.

Researchers of interethnic interaction in the conditions of multicultural societies A. Furnham, S. Bochner and others believe that citizens or ethnic groups that fall into the field of multicultural influences either become "multicultural" or show disobedience and opposition to it¹².

At the empirical level, this usually manifests itself as: 1) transition – rejecting one's culture and accepting a new one, especially if the new culture has a higher status (assimilation at the group level); 2) chauvinism – rejection of the new and return to one's own culture, accompanied by militant nationalism (opposite reaction to the transition); 3) marginality – fluctuations between two or more cultures; 4) mediation – responding to the influence of another culture by selecting, combining and synthesizing cultural myths, maintaining connections between different cultural systems through certain social subjects (moderators), whose task is to recode the ideas of the participants of intercultural interaction into a language that everyone can understand.

In modern socio-psychological literature, the following strategies of interethnic interaction are best known:

1) the authoritarian influence of one ethnic community (which is more active, dominant, exerts pressure, including by means of manipulation, coercion, etc.) on another (passive and inert, which adapts, is marginalized, etc.); it is a strategy of suppression of one ethnic group by another, a strategy of discrimination, which leads to a number of consequences: subjugation, isolation, marginalization, loss of some of its characteristics (traditions, customs, beliefs, language) by a weaker ethnic group, as well as to individual spontaneous protests and outbursts of opposition;

2) confrontation and opposition (contradictory positions, blocking of efforts of one ethnic group aimed at enslaving another, creation of obstacles, active opposition up to military action);

¹² Furnham A., Bochner S. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. L. N.Y., 1986. P.193-194.

3) integration, partnership interaction, in which two or more ethnic groups act together and stimulate each other's development on the same basis and rights.

Integration as a type of interethnic relations and interethnic interaction does not mean the complete assimilation of ethnic groups, their rejection of their own culture. These are relations that are characterized by the acceptance and positive attitude of a certain ethnic community towards its own ethnic culture and the ethnic cultures of other communities with which it is in contact. In the process of interaction between speakers of different types of cultures (ethnos, ethnic groups): 1) there is an exchange of information, social experience, skills and abilities; 2) adaptive changes of individual and social characteristics of individual and collective subjects of this interaction and interpenetration of their properties are carried out; 3) common intercultural (interethnic) experience is formed.

In general, researchers identify many variables that affect the quality of interethnic relations: a territory that is common or possesses to only one of the groups; duration of interaction (permanent, long-term, short-term); the presence of common goals (joint activities, living together, studying, leisure time); type of inclusion in society (from observation to participation); frequency and depth of contacts; relative equality of statuses and rights; quantitative representation (majority – minority); obvious differences (language, religion); peculiarities of “national character”, etc.

It is believed that the successful integration of ethnic groups – as an example of high-quality inter-ethnic relations – is most possible in the conditions of joint activities with the presence of common goals and the appropriate number of social contacts. However, joint activity by itself does not destroy negative ethnic stereotypes – the quality of this activity is of great importance, primarily its organization and success (Schwartz, 2004). And in several situations (in particular, in a situation of inter-ethnic tension and the dominance of negative and intolerant ethnic attitudes), an increase in contacts can make the situation even more tense. According to Orban-Lembryk, the conditions for the success of joint activities are ensuring equal status; awareness of common goals; creation of conditions for cooperation; interaction based on the principle of “supporting the law, power, custom”¹³.

Intensification of inter-ethnic relations – both mediated by modern, especially interactive media, and direct (labor migration, student exchange, movement of emigrants and refugees, tourism, etc.) – encourages the search for ways of understanding and consolidation of the subjects of these relations. This becomes especially important in times of social transformations (and especially social instability). During this period, people tend to focus on their

¹³ Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія. Книга 1: Соціальна психологія особистості та спілкування. К. : Либідь, 2004. 124-127.

ethnic community, which serves as a powerful support group, and at the same time, the positive qualities of their ethnic community are often exaggerated not for the benefit of others.

Interethnic relations are a sphere of life of a polyethnic society that does not belong to self-regulating ones. It needs attention and special formative interventions at all levels of functioning of this society and its state systems, including education system. And one of the basic questions that is at the center of this attention is the question of the culture of inter-ethnic relations.

2. Culture of interethnic relations and factors of its development

According to J. Berry, the individual history of a person is not only the result of his familiarization with the world and his assimilation of the “general history” of this world, mastering its culture, the formation of a commonality of thoughts, views, values, but also mastering the spectrum of emotions and feelings inherent in the subjects of this world and achieving mutual understanding and agreement of actions in the group as a result of rational, volitional, emotional interaction with other individual and group social subjects¹⁴. This is the essence of the culture of interethnic relations. And it is from this that the priority tasks of education and personality development in the conditions of a multicultural society, ethnic socialization of children and youth, formation of ethnic identity and the culture of inter-ethnic relations emerge.

As already mentioned, in the modern information age, humanity exists and evolves in a multicultural world, where a large number of cultures and ethnic groups are represented, which strive or must solve inevitable common problems, coordinate their interests, needs, values, take into account the peculiarities of each other's mentalities and demands, to interact and cooperate with representatives of other cultures in all spheres of social life – economic, socio-cultural, spiritual practices and others.

At the heart of the formation and development of interethnic relations are the processes of creating clear “rules of the game”: rules and norms of intergroup interaction, defining the spheres of competence and responsibility of each ethnic group. These processes have a two-way nature: on the one hand, they are spontaneous and on the other hand, they are institutionalized, specially organized and managed by social institutions responsible for this (family, educational institutions, mass media, the state and non-state organizations) and take place in the river socialization and inculturation, which guarantee cultural transmission – transmission by ethnic groups of “themselves as an inheritance”, i.e. to children.

¹⁴ Berry J. W. Reciprocity of inter-ethnic attitudes in a multicultural society. *International Journal of Intercultural Relations*. 1999. Vol. 3. P. 99-112.

Socialization ensures the involvement of individuals in the traditions, values, norms of a certain culture, created because of the historical development of a certain ethnic group, as well as the development of them appropriate for a certain socio-cultural, including ethnic environment of social ideas and instructions, inculcating norms and values appropriate to this environment, formation of appropriate abilities and skills, acceptable models of behavior, etc. The main tasks of socialization are the integration of an individual into human society, his acquisition of experience necessary for the performance of social roles, as well as, as already noted, the formation of ethnic identity and the culture of interethnic relations.

Inculturation is another mechanism of stability and continuity of culture – a more spontaneous process that takes place in the conditions of everyday learning. Like socialization, inculturation begins from the moment of birth, with the acquisition of the first skills and acquisition of language and continues throughout the life of an individual. According to M. Mead and others, the main result of inculturation is a person competent in his own culture (its traditions, customs, values, language), who is ready for changes and, at the same time, contributes to the preservation and development of his culture¹⁵.

Many researchers of multicultural societies are of the opinion that the culture of interethnic relations is primarily the ability of the carriers (subjects) of this or that culture, of this or that ethnicity to perceive the values of other cultures and peoples. In a broad sense, the culture of interethnic relations is a system of spiritual and moral ideas, beliefs, feelings, attitudes, forms and methods of behavior, specific types of activities based on common interests and needs with the aim of improving mutual understanding and interaction between different ethnic groups, mutual exchange of ethnic material and spiritual values. In a narrow sense, the culture of interethnic relations is a spiritual-moral, spiritual-psychological quality of an individual capable of active and successful functioning in a multi-ethnic environment¹⁶. The appropriate level of interethnic culture not only ensures successful interaction of its carriers at all levels of social interaction but also contributes to the self-renewal of ethnic groups and the development of their creative potential.

In the special literature devoted to these issues, the opinion is supported that the culture of interethnic relations is determined by at least three groups of factors:

¹⁵ Мід Дж. Г. Дух, я і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англійської. К.: Український центр духовної культури, 2018. С.255-258.

¹⁶ Назаренко Г. А. Етнічна соціалізація, виховання культури міжнаціональних стосунків як пріоритетні завдання народної педагогіки в сучасних умовах. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Житомир, 2005. Вип. 24. С. 194-197.

1) socio-economic (the level of economic development of society, the dominance of certain forms of production, property, the predominance of representatives of a certain nationality in professional and social groups, etc.);

2) socio-cultural (the level of the general culture of the nation, its education, professional qualifications, etc., as well as the historical memory of the relations and inter-ethnic relations of peoples in different periods of their development);

3) socio-psychological (the level of development of social communications, their quality and their importance in the life of society).

At the same time, as shown by the studies of ethnic and social psychologists, including representatives of the intellectual elite, teachers have a rather low level of ethnic and interethnic culture, in particular, a low level of awareness of themselves as carriers of multiculturalism and tolerance¹⁷.

Modern Ukrainian researcher V.M. Strunina identifies two groups of factors in the formation of the culture of interethnic relations: 1) those that come from systems of ethnosocial norms and prescriptions, including education system; 2) those provided by the direct ethno-cultural environment where socialization and direct daily communication of people take place¹⁸.

Other research emphasizes three groups of factors in the development of the culture of interethnic relations:

1) sociogenic, or macro factors, which represent the value-meaning aspect of the influence of society and the reference environment on the ethnic guidelines of an individual: prevailing social guidelines, standards, stereotypes operating in society (humanistic, pluralistic or authoritarian, selfish);

2) socio-psychological, or factors of the microenvironment, which represent the influence on the formation and manifestations of tolerance of the immediate environment of the individual – family, reference groups, etc.;

3) individual, including biogenetic, which represents the influence on the formation and manifestations of tolerance of sexual, age-related, psychophysiological characteristics of an individual.

Intercultural and interethnic communication is realized as a direct (direct verbal and emotional, personal and business and other contacts) and indirect (spatial and timeless contacts) interaction between representatives of different cultures and ethnic groups. In direct communication, the following are of great importance: exchange of emotions; the action of mechanisms of social perception and their effects; values fixed in the language; paralinguistic

¹⁷ Гончаренко Л. І. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика. Херсон: РІПО, 2009. С.23-26.

¹⁸ Струніна В. М. Етносоціальні установки студентської молоді у структурі міжособистісної взаємодії : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук : спец. 19.00.05 – Соціальна психологія, психологія соціальної роботи. К., 2017. С. 11-12.

information system. Indirect communication is implemented through habits, traditions, rituals, taboos, etc. and operates on conscious and unconscious levels. In this regard, we are talking about two methods of normative regulation of interethnic behavior: 1) reflexive (due to the social rules and norms learned by a person; 2) non-reflexive, or traditionalist (due to the unreflective, imitative reproduction of social rules and norms. In one way or another, interethnic relations represent the accumulated social experience and are represented in the minds of the bearers of this experience, and therefore the mechanisms of their reproduction are largely the mechanisms of consciousness¹⁹.

Analysis of foreign and domestic studies of the factors of cultural development of interethnic relations showed the importance of a number of socio-psychological factors in the formation of this culture, including: recognition of the diversity of cultures and tolerance for this diversity; cultural complementarity; belonging to the “majority group”; experience (duration, frequency) of intercultural contacts and the degree of their closeness; ethnic mosaic (multiculturalism) of the area of residence; geographical mobility; positive ethnic identity with one's own ethnic group, one's own culture; social distance; stereotyping, social categorization; social dominance; lack of ethnic identity; negative attitude towards representatives of other ethnic groups and negative emotions towards them; lack of inter-ethnic contacts, sensitivity to inter-ethnic differences, etc. In the list of these factors, recognition of the world's cultural diversity occupies a prominent place, which, in fact, is a deep prerequisite for tolerance.

In the process of ethnic and interethnic socialization, a representative of a certain ethnic group enters the system of relations with other ethnic groups of his country and the world; assimilation of the system of knowledge, methods of activity, interaction, exchange of ethnic material and spiritual values by an individual, group, ethnic group; the formation of an individual as a representative of a certain ethnic group through the internalization of cultural and social values and relations that form the basis of the existence of the ethnic group; mastering the values, guidelines, patterns of behavior characteristic of this ethnic group; reproduction of social ties and social experience of the ethnic group and transformation of this experience into a personal property.

The analysis of the specialized literature devoted to this issue gives reason to talk about three fundamental components of the culture of interethnic relations:

1. Cognitive and axiological, namely: 1) a person's knowledge and ideas about the history, religion and culture of both his country, his ethnic group,

¹⁹ Король Л. Д. Емпіричне вивчення особливостей формування міжнаціональної толерантності у молоді. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Психологія і педагогіка”, 2013. Вип. 22. С. 68-75.

and other countries and ethnic groups with which he has to come into contact; about gender, psychological and other characteristics of representatives of different cultures; the nature of interethnic processes and phenomena, including their current trends; 2) individual and social values formed within certain cultural traditions and relevant identifications; 3) overcoming ethnic prejudices and stereotypes, searching for interethnic contacts, the ability to maintain tolerant relations with representatives of other cultures and ethnicities; unbiased, positive attitude towards representatives of other cultures and ethnic groups based on tolerance and respect for one's own and "foreign" ethnic traditions and values.

2. Socio-psychological (instrumental, communicative, effective, behavioral), which represents a person's desire and ability to encounter representatives of other cultures and ethnic groups; communicate and interact with them effectively and on a partnership basis, study their traditions, customs, language and show respect for them, think tolerantly and act tolerantly.

3. Individual-psychological, which represents psychological qualities formed in a person: 1) critical thinking, sufficient level of general culture, etc.; 2) respect for any otherness: other people, cultures and ethnicities to which they belong, for their opinions; 3) emotional stability, balance; empathy; positive, tolerant attitude towards others; 2) social flexibility and sociability; independence of thoughts and behavior.

This three-dimensional construction, quite acceptable and comprehensively represents both the phenomenon of the culture of interethnic relations itself, and the ideas presented in the specialized literature about the directions in which this phenomenon can evolve (in the case of the natural development of society) or be formed (in the case of the introduction of a specially developed system of formative influences). In addition, it outlines the areas of search for empirical indicators, which, if necessary, can be used to assess the state of development of the culture of interethnic relations in individual and collective entities that build these relations.

3. Empirical indicators of the culture of interethnic relations

In the broadest sense, the culture of interethnic relations is, on the one hand, the culture of ideas about these relations (i.e., the "mental world"), and on the other hand, the culture of interaction and behavior in this area (i.e., the world of practical interethnic interaction). At the same time, many researchers (V. S. Zasluzheniuk, G. A. Nazarenko, O. D. Nauchitel and others) emphasize that indicators of the state of the culture of interethnic relations are primarily those that are fixed and reflected at the level of consciousness, namely: 1) knowledge about one's own and other ethnic groups and the peculiarities of interethnic relations, understanding the peculiarities of models and norms of

behavior of representatives of different ethnic groups; 2) value orientations and guidelines for interethnic relations, including everyday contacts and non-conflictual interaction with representatives of other cultures and ethnic groups; 3) respect and tolerant attitude towards representatives of different ethnic groups, their history, culture, traditions, customs, tact in assessing the contribution made by these ethnic groups to the development of the material and spiritual culture of mankind.

Many other authors (J. Berry, E. I. Golovakha, V. M. Pavlenko) emphasize the observable cultural indicators of interethnic relations, which are fixed at the level of the behavior of subjects of these relations. These strategies represent the social experience acquired in the conditions of coexistence and interaction of ethnic groups in various spheres of social life under the influence of economic, ethno-political and socio-psychological factors characteristic of a certain region with all its ethno-cultural features. Their training, according to J. Berry, depends on a person's attitude to the values of his own culture, recognition of his ethno-cultural identity and the need to preserve it, attitude to other ethnic groups, desire to contact, interact, maintain relations with them, awareness of benefits from these relations, etc.²⁰

Thus, interethnic relations are determined by one of two basic instructions of the opposite sign: 1) on interaction and cooperation; 2) on avoidance and rivalry. In the first case, we are talking about the strategy of accepting “foreign” cultures, in which a positive and clearly defined ethnic identity is combined with a positive perception of most other ethnic groups, a decrease in social distance with them, the absence of guidelines for dividing people on ethnic and religious lines, a high level of personal and ethnic tolerance. In the second one – about the exaggeration of the value of one's ethnoculture compared to other cultures; non-recognition of the value of one's own ethnic culture and ethno-cultural inferiority; the search for a better ethnic identity; negative perception and non-recognition of the value of other cultures; a pronounced instruction to divide by ethnic characteristics into “native” and “strangers” and to avoid and move away from the latter or aggressive behavior towards them.

This coincides with the ideas about typical strategies of interethnic interaction, presented by the domestic researcher L. Honcharenko, who singles out similar strategies of inter-ethnic interaction and emphasizes that the most productive is the strategy of integration – preservation by an ethnic group or an ethno-cultural group of its ethnic identity along with their conscious acceptance of elements of the ethnic culture of the dominant group²¹. The

²⁰ Berry J. W. Reciprocity of inter-ethnic attitudes in a multicultural society. *International Journal of Intercultural Relations*. 1999. Vol. 3. P. 99-112.

²¹ Гончаренко Л. І. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика. Херсон: РІПО, 2009. С.23-26.

same opinion is held by M.Mathios and other authors, who consider integration strategies of interethnic interaction to be the most acceptable and adaptive in the conditions of multicultural societies, and their choice indicates a high level of interethnic culture in these societies. According to M.Mathios, you can be proud of your ethnic origin and at the same time be identified with the country and society of which you are a member, and the awareness of simultaneous belonging to several ethno-cultural groups is a way to accept “foreign” cultures, a way to tolerance, which guarantees a high level of inter-ethnic cultural development relations²².

The least adaptive and most ambiguous for evaluating results, according to J. Berry, is marginalization (from the Latin *margo* – edge, border), which he considered one of the four typical strategies in the conditions of acculturation (the other three – integration, assimilation, separation / segregation)²³. Marginality and marginal personality are the consequences of maladaptive interaction of cultures, which manifests itself in separation from the values and norms of one culture and non-acceptance of the norms and values of another culture.

Marginalization, on the one hand, causes an uncomfortable state of consciousness and feelings and can activate the process of acculturation, including ethnocentrism – denial of the cultural values of other groups, ignoring their customs and traditions, imposing violent acculturation on them, inspired by the myth of the uniqueness of one's own ethnicity. The consequence of this is misunderstanding between different ethnic groups and inter-ethnic conflicts. On the other hand, as stated by Berry, when a person is simultaneously influenced by two cultural systems, the values and norms of which are fundamentally different, this expands the worldview, rationalizes the intellect, and forms new and independent views. And if people usually live guided by stereotypes formed in them and do not analyze cultural phenomena (cultural norms and values, traditions, their expediency, etc.), then at critical, turning points in social life, all this becomes extremely important.

The most unproductive strategies of interethnic relations, which unequivocally indicate a low level of culture of interethnic relations in society – both at the intersubjective (external) and subjective (personal, internal) level – are separation and assimilation²⁴.

All the just listed strategies, in which the quality of interethnic relations is largely represented, according to domestic sociologist O.Hryva, are revealed using such empirical indicators as: 1) frequency of social contacts, including conflicting; 2) social guidelines regarding representatives of other

²² Mathios M. B. Національні одкровення. Львів: ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. С.67-68.

²³ Berry J. W. Reciprocity of inter-ethnic attitudes in a multicultural society. *International Journal of Intercultural Relations*. 1999. Vol. 3. P. 99-112.

²⁴ Berry J. W. Reciprocity of inter-ethnic attitudes in a multicultural society. *International Journal of Intercultural Relations*. 1999. Vol. 3. P. 99-112.

nationalities (willingness to approach or reject people of another nationality); 3) attitude to representatives of other ethnocultural groups, to polyethnicity as a mutually enriching objective reality; 4) experiences caused by national issues; 5) general and ethnic tolerance/intolerance (as a guideline for rapprochement with other ethnic groups or, on the contrary, distancing from them)²⁵.

One of the system indicators of the culture of inter-ethnic relations at the inter-subject level is a universal semantic construct for all cultures, which they call social distance – a subjective social distance between representatives of different social groups, including ethnic groups and communities, which is quantitatively expressed. The first to measure social distance was A. Furnham, and his measurement is based on the respondents' subjective assessment of the closeness or remoteness of certain social (ethnic) subjects according to seven meaningful constructs: 1) kinship based on marriage; 2) perception as a close friend, “member of one's club”; 3) perception as a neighbor who “lives on the same street”, “in the next room, apartment (next-door)”; 4) perception as an employee of his enterprise (“I would work with him in the same office”); 5) perception as a citizen of one's country (“random interlocutor”); 6) perception as a guest, visitor of one's country; 7) perception exclusively as someone who has no place in his country (“I would drive him out of his country”)²⁶.

Social distance is a sensitive indicator that allows assessing the degree of integration and solidarity of these communities and the state of culture of interethnic relations in them (the lack of social distance between their members correlates with a high level of interethnic culture).

Ethnic identity – positive or negative – is considered an important indicator of the culture of inter-ethnic relations (E. Erikson, A. Teshfel, G. L. Bardier, V. M. Pavlenko and many others).

The concept of “ethnic (ethnocultural) identity” is used to denote a special sense of belonging to a certain culture, a certain ethnic group. According to S. Schwartz, identity is that part of an individual's self-concept that arises from the awareness of one's membership in any social group, together with the value and emotional meaning given to this membership²⁷. Ethnic identity is a psychological indicator of a person's awareness of his or her belonging to a certain ethnic community and comparing oneself with members of other ethnic groups. At the same time, there is always a comparison of one's ethnic group and its representatives with representatives of other ethnic groups.

The formation and maintenance of a positive ethnic identity by a group is ensured by mechanisms of intergroup perception, such as intergroup

²⁵ Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. К.: Вид-во ПАРАПАН, 2005. С.18-20.

²⁶ Furnham A., Bochner S. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. L. N.Y, 1986. P.193-194.

²⁷ Schwartz S. Mapping and interpreting cultural differences around the world. Comparing cultures, dimensions of culture in a comparative perspective: H.Vinken, J.Soeters, & P. Ester (Eds.). Leiden, The Netherlands, 2004. P. 43-73.

discrimination and intragroup favoritism, which guarantee a positive assessment and undoubted superiority of one's own ethnic group (and its members) compared to others. One of the effects of intragroup favoritism is ethnocentrism, which has different degrees and various – both constructive and destructive – forms of manifestation. According to V. Strunina, the processes of comparison (actually, processes of social, including ethnic identification, differentiation, categorization) activated by the action of the mentioned mechanisms take place based on “We – They”²⁸.

Formation of ethnic identity begins in preschool age and occurs relatively predictably. Thus, in the first 6-7 years, a child acquires certain fragmentary knowledge about his or her ethnic affiliation. And the representatives of this knowledge are not the country or ethnic group, but the family and the immediate social environment. In primary school age (8-9 years old), the first national feelings and identification with an ethnic group are formed, as well as the basis of this identification is realized – nationality of parents, place of residence, native language, etc. In younger adolescence (10-11 years old), ethnic identity is formed in full, the child is aware of the fact of existence not only of his ethnic group, but also of other peoples with their uniqueness, the specificity of traditional household and interethnic culture, etc.

Experimental studies of ethnic dispositions of adolescents (in particular, carried out by Nazarenko) proved that basic ethnic guidelines and stereotypes are already formed among thirteen-year-old adolescents²⁹. These stereotypes are not properly differentiated and structured, but they play the role of “pseudo-concepts”, which give the ethnic consciousness of their young carriers’ proper integrity and functional capacity, which enables their carriers to adequately interact with the ethnic environment. Soon, in high school age, the ethnic field becomes properly differentiated in terms of content (at the level of auto and hetero stereotypes) and structure (at the level of the hierarchy of ethnic dispositions). Therefore, L.Korol believes that the formation of the ethnic component of the personality is generally completed by the age of 15 and is quite stable for some time³⁰. In the period from 18 to 27 years, in the process of solving actual social tasks and gaining experience in communication with representatives of different ethnic groups, negative interethnic attitudes (especially among young men) may increase. Therefore, the problem of fostering a culture of interethnic relations and the development of interethnic tolerance is most relevant precisely at this age stage.

²⁸ Струніна В. М. Етносоціальні установки студентської молоді у структурі міжособистісної взаємодії : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук : спец. 19.00.05 – Соціальна психологія, психологія соціальної роботи. К., 2017. С. 11-12.

²⁹ Назаренко Г. А. Етнічна соціалізація, виховання культури міжнаціональних стосунків як пріоритетні завдання народної педагогіки в сучасних умовах. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Житомир, 2005. Вип.24. С. 194-197.

³⁰ Король Л. Д. Емпіричне вивчення особливостей формування міжнаціональної толерантності у молоді. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Психологія і педагогіка”, 2013. Вип. 22. С. 68-75.

CONCLUSIONS

Ethnic identity is believed to remain stable throughout a person's life. However, the influence of the social context can lead to its changes. Under certain life circumstances, ethnic guidelines can change, reflecting the peculiarities of a person's adaptation to these circumstances. Many other researchers have repeatedly noted that with age, negative attitudes toward other ethnic groups accumulate in a person's mind. The growth of negative ethnic attitudes is the result of young people gaining real experience of interethnic communication. For example, when unrealized life plans are complicated by ethnic issues, dissatisfaction arises, which turns into criticism towards representatives of one or another nation.

In turn, many Western and domestic scientists emphasized the stable connections between various cultural indicators of interethnic relations (including ethnic identity) and interethnic tolerance. However, in certain problematic situations, the connection between these indicators (including between ethnic identity and tolerance) may weaken and negative ethnic stereotypes are activated.

SUMMARY

In today's world tolerance is an important factor of interethnic relations. In the process of ethnic and interethnic socialization, a representative of a certain ethnic group enters the system of relations with other ethnic groups of his country and the world; assimilation of the system of knowledge, methods of activity, interaction, exchange of ethnic material and spiritual values by an individual, group, ethnic group; the formation of an individual as a representative of a certain ethnic group through the internalization of cultural and social values and relations that form the basis of the existence of the ethnic group; mastering the values, guidelines, patterns of behavior characteristic of this ethnic group; reproduction of social ties and social experience of the ethnic group and transformation of this experience into a personal property.

Bibliography

1. Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності. К.: Либідь, 2006. С.24-26.
2. Духніч О.Є. Толерантність та сучасний дискурс про відмінності в мультикультурному суспільстві Криму. Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 9. С. 62-65.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянського суспільства. Центр гуманітарних досліджень ЛНУ імені Івана Франка. Львів: Вид-во «Літопис», 2000. С.45-47.
4. Гончаренко Л. І. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика. Херсон: РІПО, 2009. С.23-26.

5. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. К.: Вид-во ПАРАПАН, 2005. С.18-20.
6. Король Л. Д. Емпіричне вивчення особливостей формування міжнаціональної толерантності у молоді. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Психологія і педагогіка”, 2013. Вип. 22. С. 68-75.
7. Матіос М. В. Національні одкровення. Львів: ЛА “ПІРАМІДА”, 2006. С.67-68.
8. Мід Дж. Г. Дух, я і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Пер. з англійської. К.: Український центр духовної культури, 2018. С.255-258.
9. Назаренко Г. А. Етнічна соціалізація, виховання культури міжнаціональних стосунків як пріоритетні завдання народної педагогіки в сучасних умовах. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Житомир, 2005. Вип.24. С.194-197.
10. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія. Книга 1: Соціальна психологія особистості та спілкування. К. : Либідь, 2004. 124-127.
11. Струніна В. М. Етносоціальні установки студентської молоді у структурі міжособистісної взаємодії : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук : спец. 19.00.05 – Соціальна психологія, психологія соціальної роботи. К., 2017. С.11-12.
12. Berry J. W. Reciprocity of inter-ethnic attitudes in a multicultural society. International Journal of Intercultural Relations. 1999. Vol. 3. P. 99-112.
13. Furnham A., Bochner S. Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments. L. N.Y, 1986. P.193-194.
14. Schwartz S. Mapping and interpreting cultural differences around the world. Comparing cultures, dimensions of culture in a comparative perspective: H.Vinken, J.Soeters, & P. Ester (Eds.). Leiden, The Netherlands, 2004. P. 43-73.
15. White L. The Concept of Cultural Systems. A Key to Understanding Tribes and Nations. N. Y., 1975. P.78-79.

Information about the author:

Barantsova Iryna Oleksandrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
59, Naukovoho mistechka str., Zaporizhzhia, 69000, Ukraine

EMBRACING OPPORTUNITIES FOR MULTILINGUAL LEARNING ENVIRONMENT IN EUROPEAN AND UKRAINIAN HEIS

Bilotserkovets M. A., Fomenko T. M.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-14>

INTRODUCTION

Socio-economic, socio-political and cultural-informational factors in Ukraine, the gradual reorientation in the consciousness of society from the Eastern to the Western civilizational space, cultural transformation and the change in the paradigm of values has induced Ukrainian society' integration into the European Union. In 2022 Ukraine received the candidate status for the European Union membership in 2022. In addition to a number of political and economic reforms necessary to fulfill the criteria for EU membership, Ukraine faces the challenges of socio-cultural transformation of Ukrainian society, among which is the implementation of multilingual education practices¹.

Multilingualism is a requirement of the time and an essential component of the modern labour market in general and the educational process in particular, as it provides academic and professional mobility, enables searching for the necessary information from different sources and in different languages, etc. Due to the development of multilingual education, participants of the learning process get a unique opportunity to communicate with colleagues and partners from different countries, exchange ideas and experiences, which contributes to the development of their intercultural competence and opens new horizons for personal and professional growth.

Currently, in Ukraine, multilingual education is being developed by improving the teaching methods of disciplines, making changes to curricula and course programmes due to the modernization of the system of teaching foreign languages. During the last decade, higher education in Ukraine was restructured with the purpose of integration into the European educational

¹ Шапран Д., Мацнева Є. Університет як інституціональне середовище розвитку білінгвізму. Інтелект. Особистість. Цивілізація. 2017. Вип. 15. С. 26-36. URL: http://elibrary.donnue.edu.ua/886/1/shapran_matsneva_article_15_10_2017-converted.pdf

space in accordance with the principles of student-centered learning, quality assurance, accessibility and inclusion. In the Strategic Plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027, it is stated that one of the principles governing the education policy is European integration and globalization, aimed at educating individuals for participating in the globalized world, capable of intercultural communication, and this, in turn, requires the popularization of mastering foreign languages².

Nowadays, the language concept of Ukrainian education, in particular higher education, needs changes and improvement, reorientation towards multilingual education. The aim of the study is to regard and update the fundamental aspects of the theory and methodology of multilingual education in the European Union, that can be extrapolated into the regulatory and legislative framework of Ukraine, as it is determined by the Law of Ukraine “On Education”³ and is defined among the national tasks and targets for achieving by 2030 in “Sustainable Development Goals of Ukraine”⁴.

1. Multilingual tendencies in European HEIs

Currently, one of the core values of the European Union is an avid vector to solving the problems of multilingualism. It is obvious, as the ethnocultural and linguistic diversity is a modern social phenomenon that affects politics, economics, culture and education of all countries of the world, enables overcoming barriers in the globalized society, in particular, cultural and linguistic, through the spread of international networks, academic mobility, internationalization in educational sphere, growth of migration and tourist flows, the formation of global economy and labour market⁵.

In the conditions of modern globalization and internationalization, it is a pivotal issue to study the European experience of introducing multilingual policies into agenda of higher educational institutions, since today, more than ever before, the importance of a foreign language as a means of intercultural communication is growing. Based on this, the aim of the paragraph is to analyze the problem of multilingualism in the European higher education system.

² Міністерство освіти і науки України. Стратегічний план діяльності МОН до 2027 року «Освіта Переможців». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/strategichniy-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>

³ Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

⁴ Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

⁵ Multilingual education: A key to quality and inclusive learning. Last update: 22 February 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-key-quality-and-inclusive-learning>

European multilingualism is characterized by cultural and artistic values as an attempt to preserve the diversity of ethnic characteristics. The heritage of cultural diversity is regarded as a treasure that needs to be protected and developed. Language is more than an instrument for communication; it's a unique human cognitive facility and the basis of shared humanity. It ensures the transfer of experiences, knowledge, customs and traditions across generations.⁶ Plurality of languages and cultures shapes a person's linguistic space, in which national and ethnic identity is expressed. The task of the state is to maintain and ensure a democratic balance between the multilingualism of different groups and the state language. Citizens, equal in rights and duties, are distinguished by their cultural identity, and therefore the problem of peaceful coexistence of all citizens of the European community is particularly acute today⁷.

Solely knowledge of modern European languages enables increasing opportunities for communication and interaction, thereby promoting mutual understanding. The paradigm of building national identity at the European level has been defined and outlined by numerous resolutions. The focus is on the modern education system, designed to create all the necessary conditions for the personal development of pupils and students⁸. Besides, the term "multilingual education" was used by UNESCO as early as 1999, which involved the implementation of educational programs aimed at learners' obtaining communicative competence in two or more languages, moreover, different languages, in addition to the state language, could be used as a medium of instruction⁹.

The term "multilingualism" belongs to those terms that do not have a clear interpretation, though a language is singled out as a core component of multilingualism. The most general definition of multilingualism as the use of two or more languages by an individual in everyday life¹⁰ can be enhanced as "the use of several languages within a certain social community; the use by an individual (group of people) of several languages, each of them is chosen in accordance with a specific communicative situation". In this context, the terms "multilingualism" coexists with the term "plurilingualism", which was introduced by the Council of Europe, namely the Department for Language

⁶ Cenoz J, Gorter D, eds. *Multilingual Education: Between Language Learning and Translanguaging*. Cambridge University Press, 2015.

⁷ Committee on Culture and Education (2025). URL: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/home/highlights>

⁸ Multilingual education: A key to quality and inclusive learning. Last update: 22 February 2024 URL: <https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-key-quality-and-inclusive-learning>

⁹ <https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-bet-preserve-indigenous-languages-and-justice>

¹⁰ Grosjean F. *Bilingual: Life and reality*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010. 276 p.

Policy, to denote the ability of a person to communicate in several languages¹¹. The European Charter on Plurilingualism notes that the concept of “plurilingualism” presupposes the mastering of several languages by one person, which differs from the concept of multilingualism, which means the coexistence of several languages in one territory within one social group. A plurilingual society is able to express itself in several languages at different levels of linguistic competence, while a multilingual society can consist of monolingual people who do not speak other languages¹².

Today, Europe is a multilingual society, because many languages exist on its territory. The territory of EU is populated with 448 million citizens; it comprises 27 member states; 3 types of alphabets; 24 official languages; 60 regional and minority languages; 5 language groups (Baltic, Celtic, Germanic, Romance, Slavic), as well as Estonian, Finnish, Hungarian, Maltese and Basque¹³. The governments of many countries officially recognize only one or a few languages spoken by their citizens. However, the existence of several state languages in one state is quite common, since it is difficult to find a country that is completely monolingual, as for instance, Italy, Hungary, Portugal, Bulgaria, Greece, etc. There are both bilingual and multilingual countries, among them Luxembourg (the Luxembourgish, French and German languages), Belgium (the Dutch, French and German languages), Ireland (the English and Irish languages), Switzerland (the German, French, Italian, Romansh languages), etc. In these countries, the principles of language policy are reflected in their constitutions. The European Charter for Regional or Minority Languages (1992) is one of the fundamental documents that supports linguistic diversity in the European Union, protects and promotes the development of regional and minority languages¹⁴.

The study of foreign languages has constantly being promoted and encouraged in modern European HEIs. The European Commission’ 2004 Action Plan formulated this goal in terms of “one mother tongue and two foreign languages”. The 2008 report, approved by the Commission, set the goal: every European citizen should master at least one foreign language, other than English. In the educational sector, the Lifelong Learning Programme, which covered the period 2007–2013, became an important effective instrument of European policy. The results of the programme’s implementation have shown that:

- learning one language is not enough;

¹¹ Council of Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Compendium, 2007.

¹² Multilingualism and Creativity: Towards an Evidence base-Study on the Contribution of Multilingualism to Creativity. Compendium Part One, 2009.

¹³ Short Guide on EU. 2024. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/short-guide-eu/uk/>

¹⁴ The European Charter for Regional or Minority Languages. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/about-the-charter>

- knowledge of foreign languages, in addition to the mother tongue, should be developed, emphasizing the importance of communication skills;
- language learning should take place throughout life;
- linguistic diversity should be integrated into curricula.

The European Language Policy Program (2013)¹⁵ was established within the framework of the European Cultural Convention, which was ratified by 49 states of the world. It was the Council of Europe that carried out activities to promote multilingualism, linguistic and cultural diversity, and lifelong language learning.

Education was assigned one of the main roles in this issue because the educational sector became the space, specially designed to ensure compliance with all laws and recommendations regarding teaching and learning of foreign languages, the place for a democratic approach to the implementation of the European language policy. It was essential, as no educational space was socially homogeneous, since different languages and various cultures were present in each.

Nevertheless, according to the European Strategy for Multilingualism (2016)¹⁶, it was revealed that multilingualism had ceased being a prerogative of the EU public and educational institutions and despite the previous attempts by the European Commission and purposefully created Centre for Modern Languages, there still remained a considerable number of EU citizens who lacked sufficient language skills, the fact that had a negative impact on their professional and personal fulfillment¹⁷. Although bilingualism with English was rapidly spreading in educational systems on the European continent, the more ambitious goal of trilingualism was far from being achieved and might prove unattainable in many European educational institutions. That is why, the European Commission issued recommendations for EU Member States to adopt a national action plan by setting clear objectives for language teaching at different stages of the educational process, namely:

- training highly qualified foreign language teachers;
- promoting early foreign language learning;
- teaching non-linguistic subjects through a foreign language (bilingual education);
- strengthening the role of higher education institutions in increasing language competences;

15

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051306/04A_FT\(2013\)051306_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051306/04A_FT(2013)051306_EN.pdf)

¹⁶ European strategy for multilingualism. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/254f3ae4-bc4a-11e6-a237-01aa75ed71a1/language-en>

¹⁷ European Trade Union Committee for Education. URL: <https://www.csee-etu.org/en/news/1701-latest-studies-on-language-teaching-and-learning-in-the-eu-shows-the-current-lack-of-attention-towards-multilingualism>

– using innovative technologies to promote multilingualism.

Undoubtedly, a lot of initiative and enthusiasm were shown in the field of foreign language education through numerous strategies and training programs that were developed and worked out. The action plan included the promotion of language education within the framework of Socrates, Leonardo da Vinci and Media Plus programmes. To encourage innovative methods, a “European Label” for initiatives in the field of language teaching and learning was established¹⁸. The success of these educational programmes was largely determined by the consistency of the European Union’s language and cultural policy in building a multilingual and multicultural society. Later they were replaced by the European Union’s lifelong learning strategy, which ran until 2013, and which still funds school language projects based on the joint work of classes from different European countries on joint projects that promote exchange visits and meetings and create real opportunities for the use of linguistic and cultural knowledge through contacts with students of the same age¹⁹.

In accordance with the Mother Tongue +2 programme adopted at the Barcelona Summit, the European Commission has adopted a number of initiatives to improve foreign language teaching in higher education. Thus, the Alfa Fellowship international internship program provides an opportunity for young promising specialists from the USA, Great Britain and Germany to undergo internships in other countries.

The Erasmus + programme is the newest European Union program aimed at supporting cooperation in the fields of education, vocational training, youth and sport. Within the framework of cooperation in the field of higher education, the following main areas have been identified in Erasmus +: Key Action 1: Learning Mobility of Individuals – new opportunities for mobility for students and teachers; Key Action 2: Cooperation for innovation and good practice – cooperation to develop the potential of universities and exchange best practices; Jean Monnet Activities – broad opportunities for the development of European research within the framework of the Jean Monnet sub-programmes.

Nowadays, multilingualism for universities is a matter of prestige and quality assurance, contributing to the international image of the university. The language system that is represented in the curricula of multilingual universities is closely linked to historical and geographical features and the expectations and needs of the community or society for which the university

¹⁸ Council Conclusions on Moving Towards a Vision of a European Education Area. Council of the European Union. Official Journal. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0607\(01\)&rid=6](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0607(01)&rid=6)

¹⁹ Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

provides its services. The support of national and minority languages in universities is seen as a real great European challenge²⁰.

The experience of multilingual policy in the higher education system of leading European countries is unquestionably valuable. Most universities in Europe offer the state language as the main language of instruction. According to the latest statistics, English is the most widely used foreign language in Europe (48%), followed by German and French (23%). Teaching foreign languages, especially English, is included in university curricula. Many educational systems in European countries provide target language training of as French, German, and Spanish²¹.

Nevertheless, it is important to refrain that language policy and multilingualism in the education system are primarily related to the state structure of a particular society or a country. If a language has a high status in society, then it is likely to be the means of implementing educational programs. In Germany, for instance, is the official literary language is German. According to the traditions of German legislation, it is also the language of administration. More than 95% of the population in Germany speaks German as their native language. After all, more people in Europe speak German than English, French or Spanish. In addition to Germany, German is used as the official language in Austria, Switzerland, as well as in Belgium²².

In most German universities German is the main medium of instruction, but in some German universities, such as the Ludwig Maximilian University of Munich, the University of Flensburg and the Free University of Berlin, some courses are taught in both German and foreign languages. All universities offer websites and information on admission requirements in German and foreign languages. The University of Flensburg mentions the use of regional and minority languages, but in practice, this most likely means the use of Danish, the regional minority language in the region. Other foreign languages studied at the universities include Arabic, Basque, Chinese, English, French, Italian, Dutch, Persian, Polish, Portuguese, Spanish, Turkish²³.

²⁰ Neuner-Anfindsen S., Meima E. MAGICC: A Project of the EU Lifelong Learning programme: Modularising Multilingual and Multicultural Academic Communication Competence. *European Journal of Applied Linguistics*. 2016. 4(2). P. 341–347.

²¹ Council of Europe Language Policy Portal-Language Policy-www.coe.int, Language Policy, n.d. URL: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/%20Division_en.asp

²² Короткий посібник про ЄС (2024). URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/short-guide-eu/uk/>

²³ Seidenschnur, Tim & Götz, Nicolai & Krücken, Georg. (2024). Multiple roles of the state – federal states and their roles in how universities compete in Germany. *Studies in Higher Education*. 49. Doi:10.1080/03075079.2024.2392660

In France, the language of instruction, examinations and competitive exams, as well as scientific papers and dissertations in public and private institutions is French. Exceptions can be made due to the requirements of teaching regional and foreign languages and cultures or in a situation where the instructor is a foreign partner or guest teacher. The other languages of France are divided into dialects and immigrant languages. Recently, the French Ministry of Education has officially recognized that regional dialects in France, such as Alsatian, (spoken by 1.44% of the national population); Basque, a language isolate; Breton, (spoken by 0.61%); Corsican, and various other Gallo-Romance languages (Langues d'oïl, spoken by 1.25% national population, Occitan, spoken by 1.33% correspondently) have been in an oppressed position for a long time, and has declared that bilingual education is allowed in French schools and universities. However, this statement has met with both supporters and opponents²⁴.

Spain is a multiethnic country, the official language for the entire state is Spanish, but there are various regions in the country that are considered to be historically peculiar, and have their own official languages. Catalan is the official language of Catalonia, Valencia and the Balearic Islands, Galician is the official language in Galicia, Basque is the official language in Basque Country, and Valencian is the official language in Valencia. Although most people speak Spanish and it is mostly spread as a language of instruction, in some regions, like, for example, Catalonia, students are taught in Catalan, though Castilian (official version of Spanish) is a compulsory subject in their curriculum²⁵.

For Finns, who want to have a prestigious job, knowledge of two languages at the same high level is mandatory. In Finnish schools and universities, the Swedish language course is a compulsory discipline, and vice versa in Swedish educational institutions – the Finnish language is in the main curriculum²⁶.

German is spoken by about 65% of the population in Switzerland, which makes it the most common native language and the language of business communication. At the same time, along with it, French, Italian and Romansh are used in government institutions, in production, at educational institutions, in the press, on radio and television. Romansh has a slight difference in status from the other three languages: it is considered official only within the

²⁴ Durdas, Alla. (2018). The development of university education in France: the historical aspect. *The Pedagogical Process: Theory and Practice*. 10.28925/2078-1687.2018.1-2.3237.

²⁵ Addis, M. The Key Role of Universities in Sustainable Development: The Human Dimension Among the Goals of 2030 Agenda – A Comparison Between Italy and Spain. 2024. 10.1007/978-3-031-54026-4_16.

²⁶ Hyrynsalmi, S. (2024). Challenges and Opportunities: Implementing Diversity and Inclusion in Software Engineering University Level Education in Finland. 10.48550/arXiv.2410.16288.

country. Depending on the canton, HEIs students study German, French or Italian, and as a “foreign” they can choose either one of the state languages, or English or Spanish. Usually, the Swiss themselves, in addition to their native language, speak quite well another official language (most often, respectively, German or French) and English, which they studied at school. In some regions, bilingualism (the possession of 2 languages as native speakers at once) is common²⁷.

Belgium has three official languages: Dutch, French, and German. 39.1% of the population are French-speaking Walloons and 50.7% Dutch-speaking are Flemish. German is spoken in a small part of the province of Liège, which borders on Germany. The language issue in Belgium is a rather complex problem, since the reasons for such linguistic diversity are rooted in the country’s ancient history. As for schools and universities, in Flanders province of Belgium learners study in Flemish and English, in Wallonia – French predominates. Of course, for a career they need to know all three official languages.²⁸

Therefore, the advantage of multilingualism at the university level is to ensure greater access to professional opportunities for graduates as an additional economic asset in the labour market. However, with the advantages of multilingual tertiary education, problem areas remain, which can lead to a decrease in academic standards in case if it is not effectively planned by the university management.

According to the data from 69 of the largest European vocational education (VET) institutions in 67 participating cities, collected in the framework of the massive international research project “Language Rich Europe”²⁹, the state language has a fairly high level of support, namely 30 out of 69 VET institutions offer a wide range of state language support programs, ranging from basic skills to advanced levels. 24 educational institutions offer a limited number of courses, while 15 do not offer any support.

62 out of 69 analyzed institutions offer foreign languages. Of these, 15 institutions teach more than four languages, 22 offer three or four languages, and 25 offer one or two languages. 41 higher education institutions offer a wide range of study programs, ranging from basic skills to advanced levels. At the same time, 18 offer only programs for the development of basic language skills. 26 institutions align their requirements with the Common

²⁷ Clivaz, Stéphane & Clerc-Georgy, Anne & Oberthaler, Urs & Schmid, Silvia. (2024). Lesson study in Switzerland: from research to dissemination and back. *International Journal for Lesson & Learning Studies*. 10.1108/IJLLS-05-2024-0093.

²⁸ Brodtkom F., Pochet B. (2017). Promoting the Open Science culture in university libraries of developing countries: case studies of the French-speaking universities of Belgium cooperation programs in the Global South. *Septentrio Conference Series*. 10.7557/5.4242.

²⁹ Extra G. Language Rich Europe. *European Journal of Applied Linguistics*. 2013. № 1. 174–178. 10.1515/eujal-2013-0009

European Recommendations. 25 institutions offer regional languages, but only 13 of them fully cover the costs. Countries offering regional language courses in all three VET institutions surveyed are Basque Country, Catalonia, Hungary, Northern Ireland, Wales.

Immigrant languages are only offered in four of the institutions surveyed, one each in Austria, England, Italy and Wales. As expected, English, French, German and Spanish are the leading foreign languages. Arabic is also offered in a number of VET institutions. The largest offer of regional languages is in countries and regions where there is more than one official language.

As expected, all targeted European universities in the cities of this sample offer the state language as the main language of instruction, since in most cases it is the main language of students and the official state language. Most of the surveyed institutions also use other languages. In accordance with the recommendations of European institutions, a very large number of universities offer language courses for non-philologists. 31 universities (almost half) offer students a choice of more than four languages. Among selected, only 8 universities do not offer non-philologists the opportunity to study other languages.

International mobility of students and teachers, the desire to attract a global and diverse student community, undoubtedly make English the second language in many European universities, and a large number of textbooks are also written in English. Almost all universities make special efforts to attract as many foreign students as possible. Half of them also report efforts to attract immigrant students. European universities financially support student mobility.

The introduction of multilingualism is taking place not only in higher education institutions, but also at all institutional levels, which implements the concept of “lifelong language learning”. It was stated that scientific and applied searches are ongoing in the European Union to develop a new effective program that would ensure the acquisition of foreign languages in the following aspects: as a means of national and regional communication; as a means of international communication; as a means of achieving public harmony; as a means of personal linguistic and communicative development. It was noted that the current trends in the transformation of the educational space of the European Union have led to a change in the requirements for education in Ukraine, which involves the introduction of foreign languages into educational priorities, into a mandatory competency component of the model of a modern personality, because the main task of educational institutions is the formation of basic multilingual competence, the preparation of the individual for interaction with a multilingual and multicultural world.

Thus, it was concluded that multilingual education in Europe has strong support at all levels of public life, and multilingualism is the basis for the

formation of linguistic competence of EU citizens, as the conditions for the development of multilingualism have been created at the legislative level, and the first successful steps have been taken, although there are certain problems in implementing such an initiative³⁰. It is important to emphasize that educational institutions cannot be separated from the sociolinguistic context of the society to which they are linked, since educational programmes are based on the principles of multilingualism and multiculturalism of society as a whole³¹. The prospect of further research is the problem of multilingualism in the socio-cultural dimension of the Ukrainian educational space.

2. Opportunities for multilingual space creation in Ukrainian HEIs

Since 2015 the Ministry of Education and Science of Ukraine has started the activities on the implementation of multilingual education. Foreign languages teachers of secondary education are guided by the Law of Ukraine “On Education” (2017), the State Standard of Basic and Comprehensive Secondary Education (2011)³², the Concept of the New Ukrainian School (2016)³³, in which communication in foreign languages is among key competencies, and the Common European Framework of Reference for Languages³⁴, as well as typical educational programmes and curricula. However, the implementation of the model of multilingual education in Ukraine has a number of problems, the major of which is the insufficient practical orientation of the content of language education.

Language education system in Ukraine mainly focuses on teaching languages separately, with minimal or no collaboration among language teachers and an assessment system that evaluates students’ proficiency only in the target language. Such approach lacks integration and cooperation across languages. While in Ukrainian secondary schools L2 or L3 is introduced as a compulsory separate discipline to be studied in the curricula and programmes of the education institution, the experience of European countries proves that it is more effective to implement multilingual teaching of disciplines using

³⁰ Bilotserkovets, M., Fomenko, T., & Lushchuk, Y. (2024). Opportunities for Intercultural Environment Creation in Ukrainian Agrarian University. *Educational Challenges*, 29(1), 46-57. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2024.29.1.03>

³¹ A New Framework Strategy for Multilingualism. Commission of the European Communities, Brussels, Belgium. Accessed February 24, 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0596:FIN:en:PDF>

³² Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>

³³ Концепція Нової української школи: ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

³⁴ Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Відп. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

both English, the most widely used foreign language is L2, and another one is L3. Therefore, an urgent need in the education system of Ukraine has become a significant improvement of teaching disciplines, changes in curricula and programmes, and reform of the system of foreign languages teaching³⁵.

According to the scholars, multilingual approaches in the classroom may serve two main goals: foster multilingualism via creating multilingual materials, transforming tasks, providing multilingual assessment, etc., and use the learners' multilingual repertoire to enhance language learning.

Among the tasks of multilingual education in Ukraine, the scientists single out the following: acquire communication skills in several languages; promote awareness of language as a phenomenon of culture; contribute to the formation of positive motivation for mastering non-native languages, etc.³⁶ Enhancing foreign languages teaching is a crucial direction of higher education and state policy, playing a pivotal role in the integration of Ukraine into European community. In 2019, the Ministry of education and science of Ukraine developed the "Concept of English Language Development in Universities"³⁷. According to the Concept, all graduates are supposed to achieve B2 for English of the Common European Framework of Reference (CEFR). The state policy on the development of English in higher education institutions in Ukraine concerns teaching English as a foreign language (EFL), English for Specific Purposes (ESP); teaching core disciplines in English (English as a medium of instruction for Ukrainian students); teaching educational programmes in English to the international students (English as a medium of instruction for international students).

In many higher educational institutions of Ukraine bilingual education (mainly in English) is being actively implemented in order to integrate universities and their graduates into the international scientific and educational space. The bilingual-based technology of professional training of future specialists (that is, teaching students of professional disciplines partially or completely in a foreign language) is currently being actively developed. But, as the scientists state³⁸, a comprehensive concept of bilingual

³⁵ Білозір О.С. Полілінгвальна освіта. Досвід країн світу та перспективи впровадження багатомовного навчання в Україні. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 191. С. 217-222. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-191-217-222>

³⁶ Алексєнко-Лемовська Л.В. Перспективи впровадження мультілінгвальної освіти в умовах євроінтеграційних процесів. Наука та інновації: сучасний вектор розвитку та світу: Збірник тез доповідей науково-практичних конференцій Міжнародного наукового форуму (25–26 травня 2023 року). С. 122-124.

³⁷ Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку англійської мови в університетах. 13 липня 2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-stvorilo-kontseptsiyu-rozvitku-angliyskoi-v-universitetakh-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnikh-distiplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>

³⁸ Сніжко Н.В. The theory of bilingual education: a retrospective of the conceptual apparatus. (Теорія білінгвальної освіти: ретроспектива понятійного апарату). In Modern educational

professional education in Ukraine has not been developed yet; so far, only certain aspects of bilingual learning in higher education have been defined.

However, as the other scholars argue³⁹, to ensure effective intercultural communication, it is necessary to move from standard foreign language communication to multilingualism, which involves a full understanding of the context of communication, the ability to decipher information in various communicative situations. It creates personal and professional opportunities, promotes cultural awareness, mutual understanding and social cohesion.

Nowadays, the result of language learning should be personal multilingualism, which involves a conscious separation of language systems and a relatively free transition from one language to another, depending on the change in the situation and life needs. This is facilitated by studying two or three foreign languages⁴⁰.

International programmes contribute to the implementation of the concept of teaching foreign languages, among which the project “Foreign Language Teacher Training Capacity Development as a Way to Ukraine’s Multilingual Education and European Integration” (MultiEd)⁴¹ should be mentioned.

The project lasted three years (from November 15, 2019 to November 14, 2022). Higher education institutions from Estonia, Germany, Great Britain and Ukraine were involved in the project. Eight Ukrainian higher education institutions participated in the project, namely: Zaporizhzhia National University, V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Horlivka Institute for Foreign Languages, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, and Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

The project goals were the following: development of curriculum of foreign languages teacher; education of in-service teachers (both school and university teachers, academic staff); internationalization of education via organizing CLIL (Content and Language Integrated Learning) courses and

strategies under the influence of the development of the information society and European integration: Scientific monograph. Riga, Latvia, 2024. P. 417-439. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-22>

³⁹ Архипова В.О., Мануєнкова О.О. Мультилінгвізм як складова підготовки фахівців у технічних ЗВО. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Модернізація вищої освіти та забезпечення якості освітньої діяльності в умовах європейської інтеграції» (18 жовтня 2024 р., м. Харків). С. 31-34.

⁴⁰ Деркач Н., Турчин А. Мультилінгвізм у навчанні іноземних мов. Стратегії міжкультурної та іншомовної комунікації крізь призму лінгводидактичної парадигми: колективна монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 123-160.

⁴¹ Foreign Language Teacher Training Capacity Development as a Way to Ukraine’s Multilingual Education and European Integration (MultiEd). URL: <http://www.multied.com.ua/>

developing multilingual education strategies for Ukrainian HEIs and National Recommendations on multilingual higher education.

As the result of the project, each university – the beneficiary of the project – developed its own multilingual education strategy. For instance, the objectives of the Strategy of Multilingual Education (SME) in Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (ChNU)⁴² provide the following tasks to be completed: encourage of ChNU students of all educational levels as well as scientific and pedagogical staff, representatives of the administration of the university to improve the level mastery of the state language (oral and written); motivate international students of ChNU to master the Ukrainian language, form their interest in the history and culture of Ukraine; foster students' interest in learning foreign languages (primarily English) and the cultures of native speakers, motivate students to improve the level of foreign language competence in their professional activities; form a tolerant attitude towards representatives of other cultures, prevent all forms of discrimination (national, racial, gender, etc.); promote a foreign language acquisition and create opportunities for mastering a foreign language (primarily English) by students and scientific and pedagogical staff of the university on a level not lower than B2 in accordance with the Common European Framework of Reference for Languages.

Promotion of multilingualism in ChNU is also possible due to Erasmus+ educational programmes for students and professors. Various programmes on academic mobility motivate students to study abroad during one or two semesters and study a foreign language. The European credit transfer system (ECTS) simplifies the process of accumulating and transferring scores from one university to the other⁴³.

According to the Multilingual Strategy of V.N. Karazin Kharkiv National University (the other beneficiary of the project) the following main tasks were identified:

- create an open multilingual academic environment, using different languages in the educational process in the university and beyond;
- promote the use of different languages (Ukrainian, English and others) in all educational programs;
- update linguistic and non-linguistic educational programs in accordance with the goals of multilingual education;

⁴² Стратегія багатомовної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького на період 2023-2028 років. Черкаси, 2022. 10 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/195eBOfaRytCjaE8JgrM2xSnrzdFCo0w6/view?usp=sharing>

⁴³ Tokarchuk V., Shuba Yu. Promoting multilingualism at Ukrainian HEIs (based on the experience of Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy). Вісник науки та освіти. 2024. № 7(25). С. 80-91. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-80-92](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-80-92)

- increase the specific weight of a foreign language, in particular English, in non-linguistic educational programmes by teaching other disciplines in a foreign language and implementing the CLIL methodology;
- provide language training for teachers in Ukrainian, English or another foreign language⁴⁴.

Thus, CLIL orientation has become the part of the development strategy of V.N. Karazin Kharkiv National University. Among the advantages of such technology, the scientists emphasize: its flexibility regarding the amount of time for learning a second language; the ability to conduct a second language teaching from low to high intensity, including short-term intensive teaching; the possibility of variations from theme-based language modules to an approach where the discipline is taught in a foreign language⁴⁵.

The use of the CLIL methodology contributes to a more motivated learning of a foreign language, since the language is used not only as a source of knowledge, but also as a way of communication between student-teacher and student-student. A foreign language is integrated into the discipline programme, thus the necessity of immersion in the language environment increases students' motivation. Students study the language for doing some tasks and apply it in their professional field. CLIL brings together language teachers and core disciplines teachers, helping students discover and develop multilingual skills.

Sumy National Agrarian University (SNAU) is an example of a higher education institution that provides students with foreign languages studying and integration into the European space. Among the priority tasks of the university are the development of bilateral and multilateral international contacts, educational and scientific projects; introduction of international experience into the process of teaching disciplines; ensuring academic mobility of students and teachers; improving the level of qualifications of teachers and students by obtaining scientific and pedagogical contacts with universities in other countries.

SNAU cooperates with many foreign higher education institutions. Currently, there are more than 150 concluded agreements (including more than 90 agreements with educational and scientific institutions) on cooperation with foreign partners from more than 25 countries⁴⁶. Students, postgraduates and professors of SNAU participate in academic mobility

⁴⁴ Стратегія багатомовності Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/strategiia-mizhnarodno-diialnosti/strategiia-bahatomovnosti/>

⁴⁵ Ткаля І., Черкашина Н., Огнівенко З. CLIL як глобальна тенденція сучасної світової педагогіки. Проблеми сучасної освіти. 2020. № 11. С. 59–62. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/17648>

⁴⁶ International policy of SNAU. URL: <https://international.snau.edu.ua/en/international-policy-of-snau/>

programmes, which provide them with the opportunity to gain up-to-date knowledge and practical experience, improve their communication skills, familiarize themselves with teaching methods and the specifics of the educational process in foreign institutions of higher education in Poland, Germany, Austria, the Czech Republic, France, Turkey, the People's Republic of China, etc.

Academics and students of the university are also actively taking part in the implementation of the European Union ERASMUS+ programme and the German Academic Exchange Service (DAAD). In the framework of the DAAD project "Support of German-language Educational Courses," students and faculty intern and study at the University of Applied Sciences Weinstadt-Triesdorf, Germany.

Every year, the requirements for the level of foreign language training of future specialists of non-linguistic, in particular agricultural higher education institutions are increasing. Moreover, graduates of the universities must know a foreign language at the level which is not lower than B2. Additional requirements for foreign language proficiency are imposed on the students who participate in the practical training or internships abroad. So, the students, who speak the foreign language of the country in which the practice takes place, are allowed to participate in the competitive selection for international practical training programmes⁴⁷.

Ukrainian students at SNAU study English, German, and French as foreign languages, while international students study also the Ukrainian language as a target one. Foreign language acquisition is performed through a number of disciplines, among them "English as a Foreign Language", "English for Specific Purposes", "Foreign language of professional use", "Business Foreign Language", "English for Scientists", etc. These disciplines provide preparation of students who master agrarian professions for modern socio-economic relations, since in accordance with the modern requirements of the labour market, a competitive specialist is able to maintain international contacts, achieve ambitious goals, orientate in the social norms of society and intercultural communication⁴⁸.

Sumy NAU has the status of an international university. Besides Ukrainian students, international students obtain higher education at the university as well. Currently, students from China, Turkmenistan, Azerbaijan, and Turkey

⁴⁷ Про затвердження Положення про проходження практики студентів аграрних вищих навчальних закладів України за кордоном: наказ Міністерства аграрної політики України від 15.06.05 № 264 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0855-05>

⁴⁸ Bilotserkovets Marina. Benefits and challenges of digital technologies applied for teaching target languages in Ukrainian agrarian HEIs (2019-2022). In Marina Bilotserkovets (Ed.), *Tendencies and Challenges for Teaching Foreign Languages in a Multicultural Academic Environment: Scientific monograph*. The University of Technology in Katowice Press. 2023. pp. 18-29. <https://doi.org/10.54264/M025>

study at the university. One of the priority vectors of international activity of the Sumy National Agrarian University is cooperation with higher education institutions of the People's Republic of China. Joint training of bachelors, masters and PhD students in the field of agriculture, veterinary medicine, food technologies, engineering, management, economics and law is carried out, which contributes to the internationalization of the educational process. SNAU offers the English-language programmes for international students; they also have the opportunity to attend the Ukrainian language courses.

According to the recent conducted research⁴⁹, while studying at Sumy National Agrarian University, international students meet some multifaceted problems, among which the major ones are communication problems. That's why, to overcome the language barrier and increase language proficiency, the students are engaged in special English-language programmes. They also attend courses of the Ukrainian language and culture.

Within the framework of the cooperation agreement between SNAU and Henan Institute of Science and Technology (HIST), People's Republic of China, the professors from 4 faculties of SNAU (Agricultural and Environmental Management Faculty, Veterinary Faculty, Faculty of Food Technology, and Economics and Management Faculty) as well as the EFL instructors teach disciplines in English to Chinese students at Sumy International College of HIST during 2 months per semester. This requires the professors of the core disciplines to be proficient in English.

So, Sumy NAU creates favorable conditions for students of all levels of the higher education to master and improve their knowledge of a foreign language, as well as encourages scientific and pedagogical staff of the university to study and use a foreign language in the educational process. Scientific and pedagogical staff of the Department of Foreign Languages provide teaching of English, German and French to the students of all levels of higher education at all faculties of SNAU of full-time and part-time forms of education.

Much attention is paid to the communicative and professional orientation of the entire educational process. The professors also prepare students for passing the unified entrance exam (EVI) in a foreign language for the Master's degree. The Department operates the Pearson Test of English Preparation Center, after completing the courses in which the students, as well as the instructors of core disciplines, have the opportunity to take the exam and receive the international PTE General B2 certificate⁵⁰.

⁴⁹ Bilotserkovets, M., Fomenko, T., Gubina, O., Berestok, O., Shcherbyna, Y., Krekoten, O. Multifaceted Problems of Intercultural Adaptation: A Case Study of Chinese Students in Ukraine. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. 2020. 11(1). 178-188. <https://doi.org/10.18662/brain/11.1/22>

⁵⁰ The Department of Foreign Languages of SNAU. URL: <https://btf.snau.edu.ua/kafedri/kafedra-inozemnix-mov/>

Every week, the foreign languages teachers also organize English Speaking Club, German Speaking Club, and French Speaking Club meetings. The clubs host meetings with native speakers from the USA, Great Britain, Austria, and France. Participating in language clubs or interacting with native speakers, students have the opportunity to practice using the language in real time and communicate with each other in a foreign language on various topics⁵¹.

In Sumy National Agrarian University bilingual education (mainly in English) is being actively implemented. For instance, the international master course Master of Business Administration in Agriculture (MBA) which was established in cooperation with University of Applied Sciences Weihenstephan-Triesdorf, Germany, can be viewed as a model of a bilingual education. This course has been successfully accredited by the Accreditation, Certification and Quality Assurance Institute (ACQUIN) in 2022. The objective of such international accreditation is to confirm the full compliance of content and quality of SNAU educational process with European educational standards. The training on this course is conducted in Ukrainian, English and German by students' choice⁵².

According to the results of the selection, the students of the German-speaking group necessarily undergo a professional internship in farms in Germany or Switzerland, where they have the opportunity to master modern technologies, methods of organizing agricultural production abroad and gain practical skills and relevant experience. The students of the German-speaking group are also required to spend at least one semester at German partner university and after successful completion of studies, they receive a double degree. The Master's course includes visits by German professors to hold international seminars and lecture courses. Since the seminars are conducted in German and have a different thematic focus, it enables students to get to know the best teaching methods in Germany and improve their German language skills.

The multilingual education is being gradually implemented at SNAU as well. The students of the specialty "International Law" study two foreign languages – "Legal English" and "German as a Second Foreign Language". The students of the specialty "Tourism and Recreation" also study two foreign languages – "English for Specific Purposes" and "French as a Second Foreign Language". In addition to acquiring communication skills in several foreign languages, the students also develop professional foreign language

⁵¹ Тамаркіна О., Байдак Л., Березняк О. Застосування нетрадиційних технологій навчання іноземної мови студентів немовних ЗВО. Вісник науки та освіти. 2024. № 4 (22). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1482-1492](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1482-1492)

⁵² International Master Course "Administrative Management". URL: <https://snau.edu.ua/en/german-academic-exchange-service-daad/international-master-course-administrative-management/>

communicative competence, using bilingualism or multilingualism as a means of systematically replenishing their professional knowledge, professional communication and professional culture as a whole. It promotes the development of critical thinking skills, one of the key approaches of which is the analysis and comparison of information obtained from different authentic sources⁵³.

CONCLUSIONS

Therefore, it was found out that the proficiency in two or more languages is becoming a requirement of the time. This approach is dictated by the challenges of the modern world. As the globalization process progresses, the number of multilinguals will inexorably increase, which further updates research in this area. Currently, the general theory of multilingualism is at the stage of formation, which implies the development of its own theoretical and methodological apparatus, the formulation of the main goals and objectives of research, as well as the accumulation of an experimental base.

Modern Europe, uniting, is forced to seek a balance between preservation and development of its cultural diversity, on the one hand, and the creation of a common communicative space on the other hand. It is obvious that European integration is directly related to language policy, which should promote the learning of several foreign languages throughout life, so that Europeans have the opportunity to participate in public debates about the future of Europe and the construction of democratic citizenship in Europe, according to the Council of Europe, that is why multilingualism (in the terminology of the EU) is a priority of the current European language policy.

Having considered the essence of multilingual education of the European model, taking into account the new goals and tasks that society sets for the professional training of future university graduates, having analyzed the language situation in Ukraine, we can draw the following conclusions: a modern university must provide the necessary conditions for the formation of plurilingual multicultural competence in the unity of all its components, as well as continue the search for technologies, methods and forms of successful multilingual education.

SUMMARY

In the context of Ukraine's entry into the common European educational space, proficiency in several foreign languages is becoming a sign of general education and professional horizons. European multilingual education has

⁵³ Архипова В.О., Мануєнкова О.О. Мультилінгвізм як складова підготовки фахівців у технічних ЗВО. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Модернізація вищої освіти та забезпечення якості освітньої діяльності в умовах європейської інтеграції» (18 жовтня 2024 р., м. Харків). С. 31-34.

become increasingly important, since language is not only a means of communication, but also a multifaceted marker of national and cultural identity. The introduction of multilingualism is taking place at all educational and institutional levels by means of EU strategies, policies and various programmes. The study of foreign languages is being promoted and encouraged in both European and Ukrainian universities, among them English, German, French, Spanish are the most popular. The need for close communication between Ukraine and other countries, between state and private structures, actualizes the issue of mastering foreign languages, their effective use in various spheres of life. Foreign language acquisition is performed through a number of disciplines, that provide preparation of students who master various professions for modern labour market. Ukrainian Universities policies and strategies vector for integration into the European space due to the development of bilateral and multilateral international contacts, educational and scientific projects; ensuring academic mobility of students and teachers, etc.

Bibliography

1. Addis, M. The Key Role of Universities in Sustainable Development: The Human Dimension Among the Goals of 2030 Agenda – A Comparison Between Italy and Spain. 2024. https://doi.org/10.1007/978-3-031-54026-4_16
2. Алексєєнко-Лемовська Л.В. Перспективи впровадження мультилінгвальної освіти в умовах євроінтеграційних процесів. Наука та інновації: сучасний вектор розвитку та світу: Збірник тез доповідей науково-практичних конференцій Міжнародного наукового форуму (25-26 травня 2023 року). С. 122–124.
3. Архипова В.О., Мануєнкова О.О. Мультилінгвізм як складова підготовки фахівців у технічних ЗВО. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Модернізація вищої освіти та забезпечення якості освітньої діяльності в умовах європейської інтеграції» (18 жовтня 2024 р., м. Харків). С. 31–34.
4. A New Framework Strategy for Multilingualism. Commission of the European Communities, Brussels, Belgium. Accessed February 24, 2024. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0596:FIN:en:PDF>
5. Bilotserkovets Marina. Benefits and challenges of digital technologies applied for teaching target languages in Ukrainian agrarian HEIs (2019-2022). In Marina Bilotserkovets (Ed.), *Tendencies and Challenges for Teaching Foreign Languages in a Multicultural Academic Environment*: Scientific monograph. The University of Technology in Katowice Press. 2023. pp. 18–29. <https://doi.org/10.54264/M025>

6. Bilotserkovets, M., Fomenko, T., Gubina, O., Berestok, O., Shcherbyna, Y., Krekoten, O. Multifaceted Problems of Intercultural Adaptation: A Case Study of Chinese Students in Ukraine. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2020. 11(1). pp. 178–188. <https://doi.org/10.18662/brain/11.1/22>

7. Bilotserkovets, M., Fomenko, T., Lushchuk, Y. Opportunities for Intercultural Environment Creation in Ukrainian Agrarian University. *Educational Challenges*, 2024. 29(1), pp. 46–57. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2024.29.1.03>

8. Білозір О.С. Полілінгвальна освіта. Досвід країн світу та перспективи впровадження багатомовного навчання в Україні. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 191. С. 217–222. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-191-217-222>

9. Brodtkom F., Pochet B. Promoting the Open Science culture in university libraries of developing countries: case studies of the French-speaking universities of Belgium cooperation programs in the Global South. *Septentrio Conference Series*. 2017. <https://doi.org/10.7557/5.4242>

10. Cenoz J., Gorter D., eds. *Multilingual Education: Between Language Learning and Translanguaging*. Cambridge University Press, 2015.

11. Clivaz S., Clerc-Georgy A., Oberthaler U., Schmid S. Lesson study in Switzerland: from research to dissemination and back. *International Journal for Lesson and Learning Studies*. 2024. <https://doi.org/10.1108/IJLLS-05-2024-0093>

12. Committee on Culture and Education (2025). URL: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/home/highlights>

13. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR). URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

14. Council of Europe. *From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Compendium* (2007). URL: <https://rm.coe.int/16806a892c>

15. Council Conclusions on Moving Towards a Vision of a European Education Area. Council of the European Union. *Official Journal*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0607\(01\)&rid=6](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0607(01)&rid=6)

16. Council of Europe Language Policy Portal. URL: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/%20Division_en.asp

17. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>

18. Деркач Н., Турчин А. Мультилінгвізм у навчанні іноземних мов. Стратегії міжкультурної та іншомовної комунікації крізь призму

лінгводидактичної парадигми: колективна монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 123–160.

19. Durdas, A. The development of university education in France: the historical aspect. *The Pedagogical Process: Theory and Practice*. 2018. <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.1-2.3237>

20. European strategy for multilingualism. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/254f3ae4-bc4a-11e6-a237-01aa75ed71a1/language-en>

21. European Trade Union Committee for Education. URL: <https://www.csee-etu.org/en/news/1701-latest-studies-on-language-teaching-and-learning-in-the-eu-shows-the-current-lack-of-attention-towards-multilingualism>

22. Extra G. Language Rich Europe. *European Journal of Applied Linguistics*. 2013. № 1. pp. 174–178. <https://doi.org/10.1515/eujal-2013-0009>

23. Foreign Language Teacher Training Capacity Development as a Way to Ukraine's Multilingual Education and European Integration (MultiEd). URL: <http://www.multied.com.ua/>

24. Franke M. (2017). Language Policy. Fact Sheets on the European Union. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051306/04A_FT\(2013\)051306_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051306/04A_FT(2013)051306_EN.pdf)

25. Grosjean F. *Bilingual: Life and reality*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010. 276 p.

26. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Відп. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

27. International Master Course “Administrative Management”. URL: <https://snau.edu.ua/en/german-academic-exchange-service-daad/international-master-course-administrative-management/>

28. International policy of SNAU. URL: <https://international.snau.edu.ua/en/international-policy-of-snau/>

29. Концепція Нової української школи: ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serechnya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

30. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку англійської мови в університетах. 13 липня 2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-stvorilo-kontseptsiyu-rozvitku-angliyskoi-v-universitetakh-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipusku-vikladannya-profilnikh-distiplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi>

31. Міністерство освіти і науки України. Стратегічний план діяльності МОН до 2027 року «Освіта Переможців». 2024. URL: <https://mon.gov.ua/strategichniy-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>

32. Multilingual education: A key to quality and inclusive learning. (22 February 2024). URL: <https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-key-quality-and-inclusive-learning>

33. Multilingual education, the bet to preserve indigenous languages and justice (5 March 2024). URL: <https://www.unesco.org/en/articles/multilingual-education-bet-preserve-indigenous-languages-and-justice>

34. Multilingualism and Creativity: Towards an Evidence base-Study on the Contribution of Multilingualism to Creativity. Compendium Part One, 2009. URL: https://www.dylanproject.org/Dylan_en/news/assets/StudyMultilingualism_report_en.pdf

35. Neuner-Anfindsen S., Meima E. MAGICC: A Project of the EU Lifelong Learning programme: Modularising Multilingual and Multicultural Academic Communication Competence. *European Journal of Applied Linguistics*. 2016. 4(2), pp. 341–347.

36. Про затвердження Положення про проходження практики студентів аграрних вищих навчальних закладів України за кордоном: наказ Міністерства аграрної політики України від 15.06.05 № 264 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0855-05>

37. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

38. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

39. Seidenschur T., Götze N., Krücken, G. Multiple roles of the state – federal states and their roles in how universities compete in Germany. *Studies in Higher Education*. 2024. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2392660>

40. Сніжко Н.В. The theory of bilingual education: a retrospective of the conceptual apparatus. (Теорія білінгвальної освіти: ретроспектива понятійного апарату). In *Modern educational strategies under the influence of the development of the information society and European integration: Scientific monograph*. Riga, Latvia, 2024. pp. 417–439. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-22>

41. Стратегія багатомовної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького на період 2023-2028 років. Черкаси, 2022. 10 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/195eBOfaRytCjaE8JgrM2xSnrzdFC0w6/view?usp=sharing>

42. Стратегія багатомовності Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. URL: <https://karazin.ua/mizhnarodna-diialnist/strategiia-mizhnarodnoi-diialnosti/strategiia-bahatomovnosti/>

43. Тамаркіна О., Байдак Л., Березняк О. Застосування нетрадиційних технологій навчання іноземної мови студентів немовних ЗВО. Вісник науки та освіти. 2024. № 4 (22). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1482-1492](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1482-1492)

44. The European Charter for Regional or Minority Languages <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/about-the-charter>

45. Ткаля І., Черкашина Н., Огнівенко З. CLIL як глобальна тенденція сучасної світової педагогіки. Проблеми сучасної освіти. 2020. № 11. С. 59–62. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/17648>

46. Tokarchuk V., Shuba Yu. Promoting multilingualism at Ukrainian HEIs (based on the experience of Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy). Вісник науки та освіти. 2024. № 7(25). С. 80–91. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-80-92](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-80-92)

47. Hyrnsalmi, Sonja. (2024). Challenges and Opportunities: Implementing Diversity and Inclusion in Software Engineering University Level Education in Finland. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.16288>

48. Шапран Д., Мацнева Є. Університет як інституціональне середовище розвитку білінгвізму. Інтелект. Особистість. Цивілізація. 2017. Вип. 15. С. 26–36. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/886/1/shapran_matsneva_article_15_10_2017-converted.pdf

49. Short guide on EU. (2024). URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/short-guide-eu/uk/>

Information about the authors:

Bilotserkovets Marina Anatoliivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Theory and Practice of Roman-German
Language Department
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine;
Associate Professor at the Foreign Language Department
Sumy National Agrarian University
160, Herasyma Kondratieva str., Sumy, 40000, Ukraine

Fomenko Tetiana Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Language Department
Sumy National Agrarian University
160, Herasyma Kondratieva str., Sumy, 40000, Ukraine

IMPROVING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCY WITHIN THE SCOPE OF ESP TEACHING AND LEARNING AT UKRAINIAN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Hildebrant K. Y.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-15>

INTRODUCTION

The 21st century has swiftly turned into the epoch of increasing international communication focused on global ties formation in the sphere of politics, economics, business, medicine, computer sciences, etc. The role of international communication and corroboration is further strengthened for the countries which find themselves in situations of conflict, including war, civil war and/or occupation. For such countries the processes of peace-keeping, peace-enforcement and humanitarian action in war zones make the tasks for improving foreign language proficiency of businessmen, negotiators as well as social workers extremely vigorous and imperative.

Following the 2022 Russian invasion of Ukraine, a bill for a new law (No. 9432) “On the Use of the English Language in Ukraine”, specifying English as one of Ukraine’s languages for international communication, was introduced by president Zelenskyy in June 2023¹. The law provides for the official establishment of the status of English language as one of the languages of international communication in Ukraine. It specifies the list of occupations for which a good command of English is required; the regulations for English language use in state authorities, local self-government bodies, units of emergency assistance to the population, on the state border, in education, transport and health care systems. The requirements for fluency in English for A category public servants, heads of local state administrations and their deputies will come into force two years after the termination of martial law, and for other officials – four years after the martial law cancellation as outlined in transitional provisions. Among other things, the bill encourages

¹ Kovaliova A. Zelenskyy proposes a new status for the English language: a bill has been submitted. News. 2023. URL: <https://en.thepage.ua/news/a-new-status-for-the-english-language-in-ukraine-bill-no-9432>

the use of Ukrainian subtitles rather than dubbing for imported English-language movies.

In other words, there is a national understanding and governmental support for the need to further develop and strengthen the foreign language competency of Ukrainian higher educational establishments' graduates, young specialists and businessmen as foreign language fluent professionals are currently in great demand at the economic market of our country.

However, the targeted enhancement of students' foreign language proficiency presents an important challenge for English for Specific Purposes (ESP) teachers nowadays. One of the main concerns in this respect is the search for helpful means, ways, methods and techniques, which would enable learners develop satisfying foreign language speaking proficiency, which is viewed as one of the most crucial skills, since the ability to communicate one's thoughts and organize ideas into a verbal structure is considered the ultimate goal of the whole language learning process.

Communicative efficiency is evaluated according to the ability to conduct a conversation in the target language. A lot of language learners assess their progress in foreign language based on their communicative achievements, as they perceive speaking skills as the primary indicator of language proficiency. For these learners, fluency and the ability to engage in conversations are far more significant than reading, writing, or listening comprehension. Therefore, it is essential for foreign language teachers and instructors to offer the most effective methods and support learners in developing their communicative competency, equipping them for real-life interactions.

Communicative proficiency is especially important in terms of teaching and learning English for Specific Purposes, as this subject aims at addressing students' communicative needs within a specific discipline or occupation and is aimed to serve the functions of their professional communication. Thus, the ultimate goal of ESP studying is to develop students' essential communicative competency within their professional field, enhance their speaking proficiency through different speech practices and activities simulating future workplace situations as well as to enable them acquire up-to-date professional information via foreign sources. In other words, the ESP objective is to develop students' foreign language communicative and professional competencies as an integrated whole².

Currently many linguists and EFL teachers agree that students develop their foreign language speaking competency by "interacting". A communicative approach to foreign language teaching encompassing English for Specific Purposes serves this goal best.

² Hildebrant K. Ways to Enhance Students' Communicative Skills in ESP Teaching and Learning. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73. Том 1. С. 355.

1. Communicative approach to FLT

The concept of communicative language teaching emerged in the UK during the 1960s and 1970s and was later influenced by the works of N. Chomsky and S. Krashen. Its primary goal was to develop learners' communicative competency. M. Canale and M. Swain defined “communicative competency” as the ability to use a studied language effectively within a specific social context. They viewed it as a synthesis of three key aspects: knowledge of fundamental grammatical principles, understanding of how language functions in social interactions to fulfill communicative purposes, and awareness of how utterances and communicative functions can be structured according to discourse principles.³ These researchers emphasize that communicative competency encompasses various components, including speech, linguistic, socio-cultural, educational, cognitive, and other skills. Over time, the concept of communicative competency expanded beyond linguistics and sociolinguistics, becoming closely associated with language teaching. Consequently, communicative language teaching came to be understood as the practice of teaching language for effective communication.⁴ Nowadays FLT communicative approach helps learners to develop four types of FL competencies: speaking, listening, reading and writing. Furthermore, students develop correct pronunciation, enlarge their vocabulary, memorize grammatical structures as well as learn about the culture, traditions and realities of the target language⁵.

The communicative approach to foreign language teaching is closely linked to learner-centered education. In this approach, the traditional “subject-to-object” teaching model, where the teacher serves as the primary agent, determining the content, methods, and interaction style, is replaced by a “subject-to-subject” framework. Here, the teacher's role shifts to that of a facilitator, initiating the learning process and encouraging students to become active participants in communication. As noted by H. D. Brown, the starting point of the learner-centered teaching theory is the idea of an individual as a purpose and factor of the educational process; the main objective of an educator is to create the conditions necessary for comprehensive development

³ Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1. No 1. P. 20.

⁴ Richards J. C. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. P. 3.

⁵ Adronova E. Implementing Communicative Approach in ESP Training as a Pedagogical Aspect at Uzbekistan Universities. *Advances in Economics, Business and Management Research*. V. 129. 2020. P. 222. URL: https://www.researchgate.net/publication/340305168_Implementing_Communicative_Approach_in_ESP_Training_as_a_Pedagogical_Aspect_at_Uzbekistan_Universities

of student's personality⁶. In this respect information is acquired and produced not only through the teacher but also from various sources. As a result, students' creative engagement increases, their motivation to complete assigned tasks grows, and this, in turn, fosters the development of their communicative, intellectual, sociocultural, linguistic, and speech competencies.

The study of the most efficient means and techniques application to enhance students' speaking practice has been the subject of investigation for miscellaneous researchers and EFL teachers (Brown H. D., Crocetti G., Deines L., Folse K. S., Harsch K., Magrath D. R., Marshall K. E., Plaister T., Schneider P., Vo G., Welch R. A. and others) and is still a relevant issue if we analyze recent EFL methodology findings. Mainly, Heini-Marja Pakula focuses on teaching fluency through formulaic language, which is language in pre-fabricated formulas like collocations; phrasal verbs; figures of speech; idioms; lexical bundles, etc.⁷ Taher Bahrani explores the strategy "Language input and communicative output" to help students improve communicative efficiency, where the language input is specified by teacher talk, listening practices, reading passages, language heard and read outside the classroom that equips learners with necessary material to start producing language themselves – the language output⁸. H. Kayi studies speech practices enhancing students' communicative competencies such as brainstorming, role-play, class discussion, information gap, simulation, storytelling, interview and others⁹.

In the domain of English for Specific Purposes, some of the most functional teaching methods aimed at improving students' communicative competencies encompass pair work and groupwork. In this respect, X. Murodjonovna describes the Think-Pair-Share teaching method as a cooperative learning strategy that encourages individual participation and is suitable to all learners' grades and class sizes in teaching and learning ESP¹⁰. N. Yu. Ishchuk distinguishes debates as a fruitful educational activity for developing analytical and critical thinking, as well as enabling students to

⁶ Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. USA : Pearson Education, 2006. P. 26.

⁷ Pakula H.-M. Teaching speaking. *Apples Journal of Applied Language Studies*. 2019. Vol. 13. No 1. P. 102.

⁸ Bahrani T. How to Teach Speaking Skill? *Journal of Education and Practice*. 2012. Vol. 3. No 2. P. 27. URL: <https://core.ac.uk/reader/234633290>

⁹ Kayi H. Teaching Speaking: Activities to Promote Speaking in a Second Language. *The Internet TESL Journal*. 2006. Vol. XII. No 11. URL: <http://iteslj.org/Techniques/Kayi-TeachingSpeaking.html>

¹⁰ Murodjonovna X. Improving students' speaking skills through the technique "Think-Pair-Share" in ESP classes. *Eurasian Research Bulletin*. 2021. Vol. 3. P. 67. URL: <https://geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/307/273>

apply foreign language in solving job-related tasks¹¹. G. M. Mo'minova and M. Y. Sayilova specify latest technological developments as well as electronic applications which can be useful for making students speak like speech recognition software, online blogs, online discussion forums, games and videos¹².

From the above-mentioned review of recent research works and investigations, one may conclude that the use of communicative teaching methods in ESP classes at non-linguistic higher education establishments and the choice of the most efficient technologies for the improvement of students' communicative competencies in the field of professional communication require more thorough study. The purpose of this paper is to analyze up-to-date teaching methods and techniques aimed at the formation and development of learners' foreign language speaking proficiency for professional purposes, determine functional means of students' communicative competency enhancement in the sphere of ESP studying, as well as adapt most popular ESL speaking activities to ESP purposes. Those objectives are particularly relevant in the conditions of constantly increasing requirements for the future specialists' foreign language training combined with students' low levels of motivation to master a subject which is not their major and a continuous reduction of contact hours allotted to ESP studying at Ukrainian higher educational establishments.

Modern life and daily activities involve more speaking than reading or writing. However, many ESP teachers still dedicate most of their class time to reading, translating, and writing, particularly when working with authentic materials such as scientific articles, documents, and forms, which are considered essential in ESP methodology. As a result, communicative activities receive significantly less attention, leading to the neglect of students' speaking skills.

Nevertheless, if the primary goal of a language course is to enable learners to communicate effectively in English, speaking practice and communicative activities should be prioritized in the ESP classroom. The shift from a traditional learning approach, focused on memorization and passive information reproduction, toward developing students' productive thinking, creativity, and communicative competency is crucial for professional communication training.

¹¹ Ishchuk N.Yu. Teaching Speaking Skills Through Debates in ESP Classroom. *Materials of the scientific conference of professors, academics and candidates for scientific degrees on the results of scientific and research work for the period 2017–2018 (May 16–17, 2019): in 2 volumes*. 2019. Vol. 2. P. 33.

¹² Mo'minova G.M., Sayilova M.Y. How to teach speaking to ESP students using technology. *International Journal of Recently Scientific Researcher's Work*. 2023. Volume 1. Number 6. P. 135. URL: <https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/view/805/742>

Communicative language teaching emphasizes real-life situations that require interaction. Through this approach, students engage with each other in the target language, preparing them for future professional challenges. Therefore, ESP instructors should foster a supportive classroom environment where students engage in real-life communication, practice authentic activities, and complete meaningful tasks that enhance speaking skills. This can be achieved through collaborative problem-solving and task-based activities in pairs or groups.

2. Collaborative learning. Pair work and teamwork

Collaborative learning is an educational approach that encourages students to take an active role in their learning and engage in the learning process themselves. This method provides individuals with the opportunity to share responsibility while benefiting from the knowledge and strengths of their peers¹³. This approach to organizing the learning process is considered the most effective alternative to the “subject-to-object” teaching model mentioned above, as it values both the subject matter and the process of personality development equally. Pair and group work foster the development of essential communication and collaboration skills. Engaging in teamwork allows all participants to contribute meaningfully and stay actively involved. These activities create a comfortable environment where students can freely express their opinions, generate ideas, propose solutions, and independently assess both their own and their peers’ contributions. Group or pair work is particularly beneficial in classrooms with students of varying language proficiency levels. In such cases, knowledge exchange is enhanced, and students with lower proficiency gain confidence by participating alongside their peers, making meaningful contributions to achieving shared learning goals.

A compelling form of group and/or pair work is *class research*. This activity is simple yet highly effective, especially as a warm-up at the beginning of a lesson or as a way to capture students’ attention and ensure active participation. It reshapes the traditional lesson organization scheme, where students passively listen and reproduce the teacher’s words, by encouraging interaction and mutual discovery among learners. In an ESP class, for instance, students can explore topics such as why their peers chose a particular major, whether they find microeconomics or macroeconomics more engaging and why, which types of advertisements they consider most effective, etc. To facilitate this activity, key vocabulary related to the topic can be introduced or reviewed in advance, including relevant terminology,

¹³ Riel Sh. Collaborative Learning Strategies for Fostering Teamwork in the ESL Classroom. Pedagogy (TESOL/TEFL Strategies & Methodology). 2022. URL: <https://bridge.edu/tefl/blog/collaborative-learning-strategies/>

question words, and grammatical structures for forming questions. Additionally, a crucial aspect of this task is the purposeful use of collected information. The teacher should clarify the research objective and outline how the gathered data can be applied in a meaningful way.

Instead of a usual dialogue, involving two learners, a “*linear dialogue*” as a type of group activity can be introduced. This activity engages all students as active participants, fosters a lively and relaxed atmosphere, reduces teacher’s influence, and encourages natural conversation. During this assignment, students form two lines: A and B. The students in line A receive a set of suggested questions to ask their counterparts in line B (or they can create their own based on the topic). Standing in place, they ask the same question to each participant in line B. After responding, the students in line B shift to the right to answer a new question from the next student in line A. This process continues until all students in line B have answered every question from the students in line A. The teacher should refrain from interfering in the conversations but may take notes and provide feedback or recommendations afterwards. As a follow-up, students in line A can summarize and report their classmates’ responses to the class.

Another effective problem-solving activity in an ESP classroom is a *pyramid discussion*, which starts with a think-pair-share exercise and gradually expands into a full-class discussion. Initially, students work in pairs or small groups to reach an agreement on specific items. They then merge with another group and negotiate a new consensus. This structured approach allows students to practice speaking in smaller, low-pressure settings before engaging with the entire class. As a less controlled fluency activity, a pyramid discussion enables learners to use a wide range of language skills, both those formally taught in class and those acquired from other sources. It builds students’ confidence by allowing them to rehearse and refine their arguments through repeated discussions. The key principle of the pyramid format is that as students progress, they continuously refine their viewpoints until reaching a final consensus at the “top” of the discussion. In an ESP class, possible topics for a pyramid discussion might include “Pros and Cons of Starting a Business”, “Challenges and Benefits of Conducting Business Abroad”, “My Motivation for Pursuing a Business Career”, “Advantages and Disadvantages of My Future Profession”, etc.

An efficient type of group or pair work aimed at promoting speaking in an ESP class is “*information gaps*”, which can be one-way (one group has only gaps, the other – all answers) or two-way (both groups have their gaps and their answers to them). Students receive informative blocks (textual or dialogic) in which there are gaps and an important part of information is missing for understanding the whole, which they can learn from their groupmates, who were given the answers. In this activity students learn to

build correct questions, require necessary information as well as provide answers to a query.

A variation of this activity, particularly helpful in teaching professional terms, can be structured as a collaborative crossword exercise. In this version, each group receives a partially completed crossword, with some terms already filled in and others left blank. The groups take turns describing the missing concepts using definitions, clues, and the number of letters in the word. The opposing group must then deduce and complete the missing terms based on the given information and any known letters. This approach enhances vocabulary retention and promotes interactive learning.

Finally, role-plays are essential and valuable in teaching English for Specific Purposes, as they involve simulating real-life professional scenarios and solving job-related tasks. A role-play or a simulation as a more detailed version, where students may use props to create a realistic setting, helps bridge the gap between classroom learning and real-life application. These activities recreate authentic communication situations, allowing students to practice and apply their acquired knowledge and skills in a practical context. Engaging ESP role-plays may include conducting various types of interviews, such as job interviews, enacting office interactions, checking guests in and out of a hotel, navigating customs procedures, and completing official forms. For successful participation in these activities, students must have a solid grasp of the necessary vocabulary and anticipate potential developments within the scenario. The teacher plays a key role in guiding students through the preparatory stage, ensuring they are well-equipped to handle different situations effectively.

For a role-play to be successful, especially for low students with low foreign language proficiency levels, the teacher should prescribe the roles and provide in advance as much detail about the situation as possible. For instance, to practice ordering goods and solving problems with delivery, students might be offered the following scenarios:

Student A: You are Mr./ Ms. Simpson, a customer. Connect (phone) Mr./ Ms. Johnes to discover whether the goods you have ordered have been dispatched yet. The order number was BGD7304. You placed the order on March 24. If the goods haven't been sent yet, try to hurry them up. Ask him/her to phone you back (+380502276589) to specify when the goods can be expected to arrive.

Student B: You are Mr./ Ms. Johnes, responsible for shipping customers' orders and answering inquiries on delayed shipments. The order FLP8467 has been delayed due to temporary incapacity of staff in the distribution

department. Revised shipment date is Tuesday next week. Airfreight at no additional charge. Be polite and apologize for all the inconveniences¹⁴.

3. Communicative grammar teaching

The communicative approach to grammar teaching emphasizes learning language through communication and practical application. However, many foreign language instructors continue to teach grammar separately from students' communicative needs, reducing grammatical competency to a mechanical process of memorizing rules and completing drills. This traditional method remains prevalent in ESP classes, where grammar instruction typically consists of explaining rules, practicing correct structures, and completing written exercises often disconnected from the ESP context and students' real-world professional communication needs.

However, if grammar is viewed as a dynamic tool for creating meaning, shaped by cognitive mechanisms, it becomes an integral part of developing foreign language communicative competence. Grammatical proficiency should be fostered through solving real-life, practical communicative tasks. Students should learn grammar as a means to achieve specific communicative objectives rather than as isolated knowledge. Therefore, ESP students' grammatical competence should prioritize applying grammatical rules in professional communication rather than simply memorizing or drilling them. This remains a critical yet challenging aspect of modern language teaching.

The communicative approach to grammar teaching is a relatively recent development compared to the grammar-translation and audio-lingual methods, originating from the communicative language teaching movement. Recent research supports teaching grammar communicatively, as this approach enhances students' ability to use language in context and communicate effectively, which are essential goals of language learning. V. Guseva claims that grammar should be taught not for the sake of grammar form, but for its use in talking about this or that topic, thus stressing on communicative teaching of grammar¹⁵. O. D. Ostafiychuk stipulates the use of communicative tasks that allow students to apply their knowledge of grammar in real communication situations, and the inclusion of grammar in

¹⁴ Hildebrant K. Ways to Enhance Students' Communicative Skills in ESP Teaching and Learning. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73. Том 1. С. 357-358. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/73_2024/part_1/56.pdf

¹⁵ Guseva V. Teaching grammar communicatively. Karlsruhe : University of Education. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/377841794_Teaching_grammar_communicatively

context as important elements of the communicative approach in English grammar teaching and learning¹⁶.

In the field of teaching and learning English for Specific Purposes, there is a concept of teaching grammar as a social function within the communicative grammar teaching approach. This approach emphasizes the development of students' ability to use and understand grammatical structures spontaneously and appropriately in various social contexts. Students practice the target language by expressing their own thoughts, experiences, and perspectives, as these personal connections help reinforce grammar patterns more effectively than sentences unrelated to their lives. This perspective aligns with the core principles of ESP, which aims to meet students' communication needs in professional settings and focuses on language aspects relevant to their field of study and interests.

Thus, the approach of teaching grammar as a social function focuses on developing students' communicative grammatical competency by integrating grammar instruction into a communicative ESP classroom. This involves engaging students in interactive activities and communicative tasks that reinforce grammar patterns. By using specific grammatical structures to express their own ideas, experiences, and opinions on professional topics, students naturally enhance their grammatical competency. This method transforms foreign language learning into a motivating and rewarding process by embedding grammar practice within meaningful communication.

Despite the general understanding of the importance of teaching grammar communicatively, there are few investigations in the sphere of specific activities that could guide the teachers to implement the approach, especially in the sphere of teaching/ learning English for Specific Purposes. The present paper is aiming to reveal the means of communicative approach application to grammar teaching within the scope of ESP studying by students of Economics majors as well as to analyze specific activities that enable teaching grammar communicatively in ESP classes.

For instance, to practice conditionals, learn to express one's ideas as well as advocate a personal point of view students majoring in Economics could be given the communicative activity – a *sentence filler*. For every situation they are required to pick one option and support one's choice with clarifications. This practice enables learners rehearse rules of II Conditional formulation, revise target vocabulary besides stimulating learners' imagination and creative thinking:

If I were a businessman, I would be a wholesaler/retailer because...

¹⁶ Ostafiychuk O. D. Teaching Grammar Communicatively. *Innovative pedagogy. Theory and methodology of professional education*. 2023. Vol. 2. No 58. P. 100. DOI:10.32782/2663-6085/2023/58.2.20

If I had my own enterprise, it would employ 50/100/200 employees because...

If I owned a company, it would be a sole proprietorship/partnership/corporation because...

If I developed a product, it would be an innovation/adaptation because...

If I decided to promote my product, I would use Internet/TV/magazine/newspaper advertising because...

If I ran a business, it would be a domestic/international/multinational enterprise because...

If I were a company owner, I would implement a line/line and staff/matrix organization structure because...

If I were a Rolls-Royce manufacturer, I would market it to businessmen/ millionaires/ the general public because...

If I were a business tycoon, I would run a charity project/finance innovations/support scientists because...

The aforementioned pair or group work, such as *class research*, is particularly effective for practicing various grammatical rules (e.g., the use of tenses, degrees of comparison, modal verbs), reinforcing ESP vocabulary, and keeping students engaged while ensuring active participation from everyone. For instance, students majoring in Tourism or Hospitality Business could create questions about their classmates' native towns or villages by putting adjectives in the appropriate form:

1. Which is (popular) place to visit?
2. What is (interesting) activity to do?
3. Which is (dangerous) area there?
4. Where is (good) spot to take a picture of the town/village?
5. Which is (simple) way to get around?
6. What is (impressive) local event?
7. What is (typical) food and drink to try?
8. What is (ancient) construction?
9. Which is (good) hotel there?
10. What is (famous) area to go out at night?
11. What is (beautiful) place to visit for an excursion?
12. What is (memorable) souvenir to purchase?

As a follow-up to this activity, students later report their findings to the rest of the group, thus rehearsing degrees of comparison of adjectives and giving their fellow-students valued tourist insights about native cities, towns or villages in the area. This being a student-centered activity, the teacher acts rather as a facilitator, than an instructor, thus strengthening students' communicative efficiency while making them repeat important grammar structures.

A valuable activity to make the students rehearse some difficult grammatical forms is *substitution*. The teacher writes a fairly long sentence on the board and replaces any word with another, ensuring the sentence remains grammatically correct. Then, students take turns changing one word at a time while maintaining grammatical accuracy. Throughout the activity, students are encouraged to be creative and come up with unexpected yet grammatically sound sentences. For instance:

25 tourists booked a flight to Rome last Saturday.

25 lions booked a flight to Rome last Saturday.

25 lions missed a flight to Rome last Saturday.

25 lions missed a ride to Rome last Saturday.

This engaging activity allows students to participate effortlessly while reinforcing grammar in a fun and interactive way.

A variation of this exercise can take the form of a dialogue, known as a *substitution dialogue*. In this version, students receive a model conversation and are asked to replace specific parts to create new but structurally similar dialogues. For instance, Marketing students could practice describing world-famous advertisements while reinforcing the superlative degree of adjectives and Present Continuous structures. In this activity, they construct dialogues following a given model, substituting pre-defined sections using provided prompts.

Example:

– Have you noticed **the most recent commercial** of a **Kodak camera** on **TV**?

– No, sadly not. Why are you asking? Was there anything **amazing** in it?

– Oh yeah! This **Kodak commercial** is featuring **Rihanna and the brand new m590 camera from Kodak**.

– I'll try to search it on the Internet!

Apply the following substitutes:

1. Recent/ commercial / Kodak camera/ on TV/ amazing / Kodak commercial/ Rihanna and the brand new m590 camera from Kodak.

2. Exciting/ advertisement / Nike/ in the recent newspaper/ strange / Nike advert/ a huge ball bombarding a rather old building.

3. Large / advertisement / Nescafe / on a building in the capital of Venezuela/ unusual/ the advertisement of Nescafe / a Nescafe branded cup and perhaps is among the biggest world hot-air balloons.

4. Witty / print advert / Panasonic 3d TV / on a billboard / unexpected / Panasonic advert / an unrealistic dinosaur emerging out of a rather realistic picture on TV.

5. Imaginative / print ad / Fitness Company / in a sports magazine / extraordinary / Fitness Company advert / shopping bags with weights on them offered to clients when purchasing at the Fitness Company centers.

To practice the use of modal verbs, Marketing students could express their opinions on a number of problematic topics, introduced by the teacher, *discussing them in pairs or groups*. They might use a pre-taught model, if they would like to. An important condition here is for the teacher to stress that the students are expected to use modals whenever possible:

Task: dwell on the following in pairs (groups):

- *Express what you think a successful advert should/ shouldn't do, support your ideas. (...catch the consumer's attention; satisfy the customer's needs; transform benefits into features; advocate its claims; explain the target audience how to respond; be only in flyers; implement an effective advertising technique; be in January or June)*

- *Do you believe there must be some laws or regulations concerning advertising practices?*

- *Do you consider ads directed at children should be more strictly controlled than adverts aimed at grown-ups?*

- *Can you imagine the world without advertisements, what would it be like?*

Use the following structure: *"In my opinion (I am absolutely in favour of the statement that..., I'd rather say that..., To my mind..., I believe that..., I strongly agree that..., I disagree with the saying that..., It's absolutely true that...) an advert should... because..."*

A similar activity to exercise modals (*may/ might, can/ could, must, should*), or any other grammatical forms and structures, is a *pyramid discussion*, already discussed above. It is important to emphasize in the phase of instruction, that a significant component of the task is the usage of modals (or any other grammatical matter), consequently the more modal verbs learners manage to enclose into their argument and apply appropriately – the better.

Task: express your opinion on the following statements:

Advertisers:

- *Offer a wide range of consumer goods, thus enlarging your choice;*
- *Maintain you informed about recent products in market;*
- *Stimulate false needs;*
- *Manipulate attitudes and social values;*
- *Foster greed as well as materialism.*

e.g. We believe that advertisers play a dual role in society. On one hand, they introduce a wide range of consumer goods, giving people more choices and keeping them informed about the latest products available. This can be beneficial, as it allows consumers to compare different options and make informed purchasing decisions. On the other hand, advertising can also create false needs by persuading consumers that they require products that may not be essential. Additionally, advertisements often manipulate social values and

attitudes by promoting unrealistic standards of success, beauty, or happiness, which can contribute to materialism and greed. However, it is ultimately up to consumers to critically evaluate advertisements and make choices based on their actual needs and priorities rather than being solely influenced by marketing strategies.

A great method to warm up and get students practicing question formation is the *Question Game*. Students sit in a circle or around a table, and one student begins by saying another student's name and asking them a question. However, instead of answering, the chosen student must quickly name someone else and ask a different question. If a student fails to come up with a question within five seconds, they are out, and the game continues with the remaining participants. For upper-intermediate or advanced groups, the game can be made more challenging by requiring students to use specific types of questions, such as "Have you ever..." questions, second conditional questions, or indirect questions. This variation helps refine their grammatical accuracy and fluency in forming different question structures.

The forms and methods of organizing the educational process discussed in this article replicate real-life professional situations, encourage students' interaction in the target language, and prepare them for future professional challenges. They also create a unique learning environment where each participant plays a vital role in achieving a common goal and feels like an essential part of the team. In this article, we have attempted to provide examples of communicative language teaching within the context of ESP for students majoring in economics. Several effective activities have been described and analyzed; however, we acknowledge certain limitations of this study. Not all possible technologies and methods aimed at enhancing learners' speaking skills have been thoroughly explored. Further research is needed to examine a wider range of communicative tasks and grammar activities that were beyond the scope of this article. Such research is particularly relevant today, as the demand for well-trained and highly qualified professionals with strong foreign language skills continues to grow in response to the ongoing processes of modernization and globalization.

Among general recommendations and possible suggestions for ESP teachers to stimulate speaking activity in class, the first one is to arrange the desks differently e.g., in circles (groups) instead of lines. This might help students understand, that this is not a traditional class, where they can just sit, listen and note what the teacher is saying, but that the learning process requires their active participation.

An effective way to encourage students' communication in the target language is to allocate a percentage of the final grade to speaking skills and inform them that their speaking performance is continuously assessed throughout the term. This approach motivates students to put in extra effort,

as most of them recognize the importance of learning foreign languages for their future. However, if their active participation is not immediately evaluated, their motivation tends to decline over time.

It is essential to keep every student actively engaged in speaking activities. For those with low foreign language proficiency or a lack of confidence, an effective strategy is to provide them with a set of expressions they can use as minimal responses or sentence starters in various interactions. These are often idiomatic phrases that help express opinions, doubts, hesitation, understanding, misunderstanding, agreement, disagreement, counterarguments, refusals, and more. Having a ready stock of such expressions helps break the ice and allows shy students to overcome their fear of speaking in class. Additionally, when learners have a sentence starter, they can respond immediately while gaining extra time to plan the rest of their statement. In professional settings, everyday business communications often follow predictable patterns, with specific expressions used for selling, buying, placing orders, making and receiving calls, making reservations, and other interactions. Therefore, instructors can enhance students' speaking abilities by familiarizing them with scripts for different professional situations, helping them anticipate what they will hear and how they should respond.

To stimulate as much target language speaking as possible, ESP teachers should: 1) create a rich learning environment with authentic materials, incorporating collaborative learning and shared knowledge strategies; 2) reduce teacher speaking time and increase student speaking time; 3) ensure students are on track by observing their performance in group or pair work and providing assistance only when necessary; 4) respond positively to students' efforts, ignoring their mistakes while speaking. Any corrections should be made after the students finish speaking, as correcting mistakes during speech can distract students, intimidate them, and discourage further active participation; 5) identify the difficulties students face and offer targeted practice to help them overcome these challenges.

CONCLUSIONS

At present, the whole Ukrainian society acknowledges the importance of foreign languages, considering the country's geographical position, economic prospects, and current challenges brought by the hardships of war. There is a strong interest in enhancing ESP teaching and learning standards to meet the national demand for well-trained and competent professionals with high qualifications and strong foreign language skills, contributing to the country's modernization and integration into global processes.

Speaking is widely recognized as a vital skill in EFL teaching and learning, and it plays an especially important role in mastering English for Specific Purposes. Since the primary objective of ESP is to equip students with a high

level of foreign language communicative competency, they must be prepared to apply these skills in professional settings at their future workplaces. ESP focuses on developing learners' practical communicative competency across various types of speech activities within professionally relevant contexts. Students should be able to articulate their thoughts and ideas clearly while ensuring their message is understood. This requires not only language proficiency but also the ability to convey information accurately and appropriately within a given context, minimizing misunderstandings caused by pronunciation, grammatical, or lexical errors. In this regard, grammatical competency should be viewed as an integral component of the overall communicative goal. It must align with the principles of communicative language teaching in ESP, serving as a tool to enhance effective and meaningful professional communication.

Communicative grammar teaching is an important part of the communicative skill development and focuses on how to use grammatical rules in a communicative situation, rather than just memorizing or drilling grammar structures in isolation from the meaningful context. Thus, communicative approach to grammar teaching views grammar as a linguistic structure, which allows students to give form to their thoughts, ideas, intentions and views and has to be practiced in true-to-life situations, like conversations, discussion, presentation, etc.

In the sphere of ESP studying, communicative grammar teaching can be perceived as teaching grammar as a social function with a main focus on the development of students' ability to apply and comprehend a grammatical structure in miscellaneous social situations of their professional field properly and accurately. This means incorporating grammar instruction into a communicative ESP class, offering students interactive activities and communicative tasks to practice grammar patterns. Students are pushed to produce their own ideas, experiences, opinions on professional topics by applying this or that grammatical structure. In this way, the grammatical competency is developed in a natural way through solving communicative assignments, which turns the process of foreign language learning into a motivating and beneficial procedure.

SUMMARY

The present paper explores national awareness and governmental support for the ongoing development and reinforcement of foreign language competency among graduates of Ukrainian higher educational institutions, young specialists, and business professionals, as fluency in foreign languages is increasingly demanded in the country's economic market. Given that English for Specific Purposes serves as a key tool for enhancing Ukrainian graduates' communicative competency within their professional fields,

special attention must be given to ESP teaching methodology. The author emphasizes the communicative approach to foreign language instruction, particularly communicative grammar teaching, as a means of improving students' speaking proficiency for professional purposes. The paper aims to identify effective methods for enhancing learners' communicative competency in ESP studies and to adapt widely used ESL speaking activities for ESP classrooms. It highlights class research, linear dialogue, substitution dialogue, pyramid discussion, information gap, unfilled crossword, sentence filler, and role-play as valuable activities that foster speaking practice in ESP lessons and provides general recommendations for ESP teachers to facilitate students' communication in the target language.

Bibliography

1. Adronova E. Implementing Communicative Approach in ESP Training as a Pedagogical Aspect at Uzbekistan Universities. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2020. Vol. 129. P. 222–228. URL: https://www.researchgate.net/publication/340305168_Implementing_Communicative_Approach_in_ESP_Training_as_a_Pedagogical_Aspect_at_Uzbekistan_Universities
2. Bahrani T. How to Teach Speaking Skill? *Journal of Education and Practice*. 2012. Vol. 3. No 2. P. 25–29. URL: <https://core.ac.uk/reader/234633290>
3. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. USA : Pearson Education, 2006. 347 p.
4. Buhari B. Practicing discussion in the form of pyramid to improve students' speaking performance and classroom interaction. *Journal of Languages and Language Teaching*. 2019. Vol. 7. No 2. P. 108–116.
5. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1. No 1. P. 1–47.
6. Carter R., McCarthy M. Spoken Grammar: Where Are We and Where Are We Going? *Applied Linguistics*. 2015. P. 1–21. URL: http://www.drronmartinez.com/uploads/4/4/8/2/44820161/spoken_grammar_applied_linguistics-2015-carter-applin-amu080.pdf
7. Guseva V. Teaching grammar communicatively. Karlsruhe : University of Education. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/377841794_Teaching_grammar_communicatively
8. Hildebrant K. Ways to Enhance Students' Communicative Skills in ESP Teaching and Learning. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73. Том 1. С. 354–360. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/73_2024/part_1/56.pdf

9. Ishchuk N.Yu. Teaching Speaking Skills Through Debates in ESP Classroom. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2017–2018 рр. (16–17 травня 2019 р.): у 2-х томах*. 2019. Том 2. С. 33–34.
10. Kayi H. Teaching Speaking: Activities to Promote Speaking in a Second Language. *The Internet TESL Journal*. 2006. Vol. XII. No 11. URL: <http://iteslj.org/Techniques/Kayi-TeachingSpeaking.html>
11. Kovaliova A. Zelensky proposes a new status for the English language: a bill has been submitted. News. 2023. URL: <https://en.thepage.ua/news/a-new-status-for-the-english-language-in-ukraine-bill-no-9432>
12. Nunan D. Practical English language teaching. Singapore: McGraw-Hill, 2003. 353 p.
13. McCarthy M., Carter R. Spoken grammar: What is it and how can we teach it? *ELT Journal*. 1995. Volume 49. Number 3. P. 207–218.
14. Mo'minova G.M., Sayilova M.Y. How to teach speaking to ESP students using technology. *International Journal of Recently Scientific Researcher's Work*. 2023. Volume 1. Number 6. P. 133–139. <https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/view/805/742>
15. Murodjonovna X. Improving students' speaking skills through the technique "Think-Pair-Share" in ESP classes. *Eurasian Research Bulletin*. 2021. Vol. 3. P. 67–69. URL: <https://geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/307/273>
16. Ostafiychuk O.D. Teaching Grammar Communicatively. *Innovative pedagogy. Theory and methodology of professional education*. 2023. Vol. 2. No 58. P. 97–101. DOI:10.32782/2663-6085/2023/58.2.20
17. Pakula H.-M. Teaching speaking. *Apples Journal of Applied Language Studies*. 2019. Vol. 13. No 1. P. 95–111.
18. Potenko L.O. The Communicative Approach to Teaching English for Specific Purposes. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Том 2. № 24. С. 56–58. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v24/part_2/18.pdf
19. Richards J.C. Communicative Language Teaching Today. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 47 p.
20. Riel Sh. Collaborative Learning Strategies for Fostering Teamwork in the ESL Classroom. *Pedagogy (TESOL/TEFL Strategies & Methodology)*. 2022. URL: <https://bridge.edu/tefl/blog/collaborative-learning-strategies/>
21. Ruhlemann C. Coming to terms with conversational grammar. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2006. Volume 11. Number 4. P. 385–409.

22. Swan M. Some things that matter in grammar teaching and some things that don't. British Council, 2012. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/news-and-events/seminars/michael-swan-some-things-matter-grammar-teaching-and-some-things-dont>

23. Teaching Grammar for Communicative Competency. AE Teacher's Corner. URL: https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/teaching_grammar_for_communicative_competency_1.pdf

Information about the author:

Hildebrant Kateryna Yosypivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Management, Marketing and

International Logistics,

Chernivtsi Institute of Trade and Economics of State University

of Trade and Economics

7, Tsentralna sq., Chernivtsi, 58002, Ukraine

SOCIOCULTURAL INTERFERENCE IN THE FORMATION OF AUDIOVISUAL SKILLS IN THE CONTEXT OF LEARNING GERMAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE¹

Kiyko S. V., Kudriavtseva O. D.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-16>

INTRODUCTION

The most significant problem of multilingual teaching is called interference, i.e. the negative influence of the mother tongue and the first foreign language on the second foreign language. Interference covers all language systems – lexical, grammatical, syntactic, spelling, phonetic, and also affects the development of speech activity and non-language behaviour. German researcher M. Rost-Roth², based on the analysis of the works done by foreign students from 1979 to 2004, identified the following aspects of linguistic behaviour that reveal cultural differences: discursive styles (building arguments), contrasts (directness vs. indirectness, expression of disagreement), implementation of discourse types (design and content of an autobiography, personal letter, CV, etc.), implementation of individual phases of conversation (beginning of conversation and greeting; end of conversation and farewell), implementation of individual speech acts (requests, inducements, gratitude, apologies, suggestions). From a didactic point of view, this means that the model of teaching German as a second foreign language should include such tasks that would ensure:

– the possibility of comparing the features of linguistic and non-linguistic behaviour not only in the native and German languages, but also of making a comparative analysis between the three languages: L1 – mother tongue, L2 – first foreign language (English), L3 – second foreign language (German);

¹ This article was written as part of the DAAD research grant ‘Zukunft Ukraine’. We would like to thank the DAAD for the financial support of the project. We would also like to thank Prof. Dr. Thorsten Roelcke (TU Berlin) for his intensive supervision

² Rost-Roth M. Förderung interkultureller Kompetenzen im Tertiärsprachenunterricht Deutsch nach Englisch. In: *Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch*. Hrsg. G.Neuner, B.Hufeisen. Srausbourg: Council of Europe, 2003. S. 51-85.

- development of socio-cultural observation in order to identify not only similarities but also differences in the studied foreign languages and in comparison with the mother tongue;

- development of students' self-education competences in learning German, learning to use various foreign language learning strategies mastered in the process of learning the first foreign language;

- development of the necessary professional competences, skills and abilities, such as: information and communication competence, information search and analysis skills, assessment of the reliability of the information source, conversion of verbal text into a table and graphic images (diagrams, tables, graphs) into verbal text, creation of texts in different styles.

In the context of institutes that train specialists in such fields as economics, law, international relations, and journalism, learning a second foreign language has long been the norm. With English dominating as the language of international communication, German is increasingly being taught as a second language. Close economic, political and cultural ties with German-speaking countries determine the demand for German-speaking professionals, while the smaller number of classroom hours allocated for learning a second foreign language and the high requirements for the level of training of graduates require the search for new approaches to teaching German as a second foreign language and the creation of effective methods of teaching socio-cultural competences.

So far, the problem of teaching sociocultural competences in German as a second foreign language based on English has been little researched with regard to the needs of individual specialities, since learning a second foreign language has always been the prerogative of language universities and faculties. We assume that the development of a specific methodology for working with authentic video materials aimed at developing a set of socio-cultural skills of students of non-language universities will contribute to their more effective professional training in a limited number of hours. However, the methodology for developing these competences has not yet been developed, including in the process of teaching audiovisual reception by means of the German language. In addition, the problem of building a set of tasks for working on the elimination of socio-cultural interference based on German television materials has not been sufficiently studied.

Thus, the object of the study is the acquisition of sociocultural competences and the elimination of sociocultural interference in the process of audiovisual reception of German authentic teletext. The subject of the study is the methodology of developing sociocultural competences in teaching audiovisualisation as a basis for successful intercultural professional communication of non-native language university students who learn German as a second foreign language and have a B1 level of proficiency in accordance

with the European Framework of Reference for Languages. The aim of the study is to develop an effective scientifically based set of tasks for German-language television materials aimed at developing socio-cultural competences and eliminating interference in this area in the context of teaching German as a second foreign language and using these skills for professional purposes. To achieve this goal, the following tasks need to be solved:

- 1) to outline the place of socio-cultural competence in the structure of professional competence of students of non-language universities;
- 2) to describe the main problems of developing audiovisual reception skills with regard to sociocultural interference;
- 3) to carry out a linguodidactic analysis of German-language teletext from a socio-cultural approach;
- 4) to define the principles and criteria for selecting authentic German-language video materials in order to eliminate socio-cultural interference in German as a second foreign language classes;
- 5) to test a set of tasks for German-language television programmes to develop socio-cultural competence and eliminate socio-cultural interference in the process of audiovisual reception and prepare students for intercultural communication.

1. Sociocultural competence and sociocultural interference

According to the standard of higher vocational education at the bachelor's level (by specialisation)³ adopted by the Ministry of Education and Science of Ukraine in 2019, graduates must have, among other things, the following competences:

- 1) general cultural competences: respectful and careful attitude to historical heritage and cultural traditions, tolerance in perception of social and cultural differences; culture of thinking, ability to generalise, analyse, perceive information, set goals and choose ways to achieve them; readiness for social interaction based on moral and legal norms accepted in society, tolerance to other cultures; ability to be guided by moral and legal norms in professional activities;
- 2) professional competences: knowledge of the principles of working with information sources and methods of information collection (observation, work with documents), selection, verification and analysis; knowledge of a foreign language and the ability to use it in connection with professional tasks; ability to select and formulate the actual topic of the material, formulate an idea (or make a scenario development), determine the further course of work; ability

³ Стандарт вищої професійної освіти рівня «бакалавр» за напрямом підготовки 061 "Журналістика" [Інтернет-ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/061-zhurnalistika-bakalavr.pdf>

to collect the necessary information, i.e. work with information sources, apply various methods, carry out its verification, selection and analysis.

The above general cultural and professional competences contain socio-cultural components that allow to cover the maximum possible number of factors contributing to the successful communication of representatives of different cultures. For example, the English researcher J. Lantof⁴ puts socio-cultural competence on a par with language, speech and compensatory competences. H. Hofstede in his *Zwiebeldiagramm* (onion chart) clearly presented cultural differences and divided them into four categories: symbols, heroes, values, rituals (see Fig. 1):

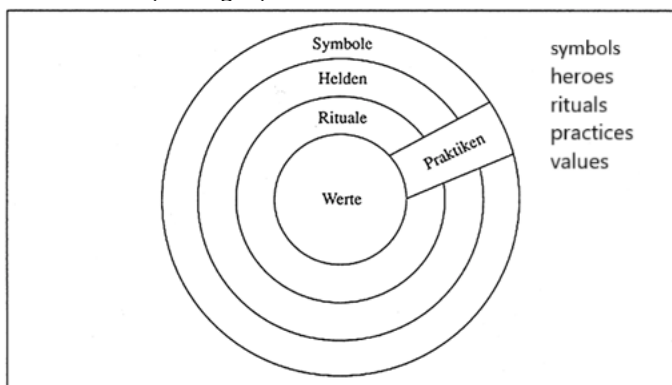

Fig. 1. Manifestations of culture at different levels according to Hofstede⁵

The upper layer of the onion chart contains symbols, which are often culturally specific. The symbols include:

1) words, idiomatic expressions and speech acts, for example, the word *Familie* in German-speaking countries means primarily father, mother and child, but the word *Dorf* has almost disappeared, and it is common to say *Kleinstadt*. Speech acts include conventional etiquette formulas, a typical example of which is 'Komm mal vorbei!', which literally translates as 'Come in!', which does not actually mean a direct invitation to visit, but is a form of farewell;

2) fashion symbols: names of fashion brands, hairstyles, colours, for example, in German, the colour *blau* means both blue and darkblue, and for

⁴ Lantolf J.P. (2000). Sociocultural Theory and Second Language Learning. Oxford: Univ. Press, 2000. 304 p.

⁵ Hofstede, G. Lokales Denken, globales Handeln. Kulturen, Zusammenarbeit und Management. München: Beck, 2017. S. 7.

clarification, complex adjectives such as *himmelblau*, *jeansblau*, *dunkelblau*, etc. are used;

3) flags and status symbols (car emblems, football clubs);

4) monuments, for example, the monument to Otto von Bismarck in Hamburg, known for its enormous size and monumental image.

The second layer refers to heroes, i.e. persons (both deceased people and contemporaries, as well as fictional characters) who are significant for a large group of people, for example, representatives of sports, music and cinema, historical characters, etc.

The third layer, rituals, covers conventional behaviours in specific situations, such as greetings and farewells, apologies, approval or rejection. Most often, the behaviour is related to etiquette and good manners, but rituals also include *Gesprächsroutinen* (conversation routines), i.e. the linguistic means used at the beginning of a conversation to maintain and end it: *Grüß Gott! Guten Tag! Moin Moin! Wie geht es? Tschüß! Servus! Malzeit!*

The core of cultural manifestations are values, under which G. Hofstede understands the factors that make up the life orientation of a group of people. Values are understood as a system of priorities that are preferred among other possible circumstances and facts. G. Hofstede, G.J. Hofstede and M. Minkov believe that understanding the values of another culture is most difficult due to the fact that they are not always realised by the representatives of this culture themselves, as they are learned in the early stages of socialisation. On the other hand, values are the least susceptible to change, as they form the basis of the culture and behaviour of representatives of other countries⁶. This necessitates the formation of students' ideas about the system of values (socio-political, socio-economic, religious, philosophical, aesthetic, moral) as fundamental norms that ensure the integrity of the social system.

Among domestic scholars, the problems of developing socio-cultural competence in non-linguistic universities have been studied by H. Panasenko and T. Akopyan⁷. Scholars emphasise the importance of socio-cultural competence, namely the development of a system of knowledge of national and cultural characteristics and realities of another country during learning. In particular, among the structural components of vocationally oriented foreign language teaching, they distinguish socio-cultural knowledge, which „aims to involve students not only in a new way of communication, but also in the culture of the people of the language they learn”⁸. According to their research,

⁶ Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M. *Cultures and organizations: software of the mind, intercultural cooperation and its importance for survival*. New York: McGraw-Hill, 2010. P. 61.

⁷ Панасенко Г., Т. Акопян Т. Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 30-34.

⁸ Панасенко Г., Т. Акопян Т. Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 32.

the socio-cultural component in the process of teaching a foreign language „plays an important role in the development of the student’s personality, as it gives an opportunity not only to get acquainted with the cultural heritage of the country whose language is being studied, but also to compare it with the cultural values of one’s own country, which contributes to the formation of the student’s general culture“⁹. The researchers divide socio-cultural knowledge into country studies and linguistics, in which the most important aspect is „the ability to compare the socio-cultural experience of the host nation with one’s own experience“¹⁰. They conclude that learning a foreign language at a non-language university is not limited to learning the language for special purposes.

The term *interference* is widely used in foreign language teaching methods. According to W. Weinreich, interference is those cases of deviation from the norms of any of the languages that occur in the speech of bilinguals as a result of the fact that they know more than one language¹¹. In psychological terms, interference is associated with the interaction of skills in which previously acquired skills have an impact on the creation of new ones. The most common cognitive strategy in L2 learning is transfer, which is interpreted as a complex mental phenomenon whose hidden mechanism allows a person to apply what he or she knows in his or her activities (including speech) in new or relatively new circumstances¹². Interference, in turn, is a negative result of such a transfer, or negative transfer.

Emphasising the conflictual nature of language interaction, interference is also defined as „a conflictual interaction of cognitive and linguistic mechanisms that manifests itself in a secondary language personality in the form of deviations from the linguistic, discursive, socio-cultural norms of one linguistic culture under the influence of another“¹³. The interference is always caused by the speaker’s attempt to build his statements based on the norms of the native language or the first foreign language, as well as to establish irrelevant connections between the phenomena of the two languages. As a

⁹ Панасенко Г., Т. Акопян Т. Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 33.

¹⁰ Панасенко Г., Т. Акопян Т. Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 33.

¹¹ Weinreich U. *Sprachen im Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck, 1977. 281 S.

¹² Дудолодова А.В. Методика та практика подолання лінгвокультурної інтерференції у процесі підготовки майбутніх викладачів іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Вип. 23. К.: НПУ ім. Драгоманова, 2014. С. 85-88.

¹³ Дудолодова А.В. Методика та практика подолання лінгвокультурної інтерференції у процесі підготовки майбутніх викладачів іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Вип. 23. К.: НПУ ім. Драгоманова, 2014. С. 86.

result, errors and violations of language norms and standards are observed in speech.

An analysis of research in the field of interference shows that scholars' attention is mainly focused on the linguistic aspect of interference, which can manifest itself at the phonetic, grammatical and lexical levels. Unfortunately, this approach does not exhaust the problem of interference, so in the process of training students as mediators in the dialogue of cultures, it is necessary to take into account other types of interference, in particular, socio-cultural interference, which is less studied.

Sociocultural interference is interpreted as a conflict phenomenon that arises in communication on the basis of replacing missing or incomplete concepts of a foreign language culture (in case of their ignorance, misunderstanding, incorrect perception or interpretation) with concepts of one's own culture, and is expressed in speech activity. In the context of intercultural communication, socio-cultural interference is understood as a complete or partial discrepancy between the cultural connotations of linguistic units and extra-linguistic reality, the imposition of which on the semantics of units of other language systems leads to various kinds of communicative misunderstandings. Some researchers distinguish cultural and country interference, i.e. the mutual influence of native speakers' worldviews on the subsequent ones (second and third worldviews and, vice versa, their influence on the native culture), which are formed in the process of learning foreign languages and cultures and manifest themselves at the linguistic, cultural and country levels. In this case, at the cultural level, there are ethnic, value, religious and legal interference; and at the country level, temporal, sensory-spatial, economic and biological-zoological interference.

The formation of socio-cultural competence, and thus overcoming socio-cultural interference, is facilitated by students' awareness of basic cultural concepts, including:

- 1) national character, i.e. an idea of common behavioural patterns and character traits inherent in representatives of a particular linguistic culture;
- 2) perception as assigning value to certain objects or phenomena of life;
- 3) concepts of time, i.e. each culture has its own sense of time and evaluates it differently;
- 4) concepts of space, i.e. the importance of space or distance for communication, for example, interpersonal distance;
- 5) way of thinking as preference for logical or sensual, inductive or deductive type of thinking;
- 6) language as the system of language units of any cultural community reflects its worldview;

7) non-verbal communication as extra-linguistic factors of communication that are of particular importance for its success (kinetics, quasi-language, appearance, etc.);

8) value system. i.e. national values influence the behaviour of native speakers who follow a socially acceptable pattern;

9) social groups, i.e. any society consists of groups (classes, castes, clans, families), and the relations between representatives of different groups can vary significantly, affecting communication.

In order to meet the needs of university students and the state for specialists with sufficient socio-cultural competence, it is necessary to have a modern and effective methodology that would allow achieving significant results in teaching socio-cultural competence in a second foreign language in a short time, and prepare students for intercultural communication with representatives of other nationalities, in particular, with representatives of German-speaking countries.

2. Problems of developing audiovisual reception skills

Recently, much attention has been paid to the development of students' ability to work with increasing flows of verbal and visual information. In the context of the globalisation of the information space, there is a need to develop these skills through a foreign language, for example, German as a second language. Nowadays, there is an opportunity to watch films, videos, performances, as well as interactive newspapers and magazines, online versions of major print media and TV channels in a foreign language on a daily basis, which requires the inclusion of authentic video materials and the development of audiovisual reception skills in the content of education. In 2001, pan-European documents, in particular "Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment" (CEFR)¹⁴, singled out the audiovisual reception as a separate type of language activity, but the problem of developing audiovisual reception skills has not yet been sufficiently investigated in theoretical and practical terms.

For the first time, visualisation as a specific type of speech activity was proposed by I. Schwerdtfeger¹⁵ in 1989. Later, B. Biechele proposed to consider the understanding of audiovisual texts as a cognitive perception of the communicative situation as a whole. This means decoding the language signs of verbal and non-verbal information, as well as an adequate interpretation of this information, taking into account „factors of national and

¹⁴ *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* [Интернет-ресурс]. Режим доступа: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

¹⁵ Schwerdtfeger I.C. *Arbeit mit Filmen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. München: Langenscheidt KG, 1989, 192 pp.

cultural specificity of language communication“¹⁶. B. Biechele proposed the term „audiovisual reception“ (Hör-Seh-Verstehen) to define the complex process of perceiving information transmitted simultaneously through visual and auditory channels. In the national methodology, the term „audiovisual reception“ is used along with the term „audiovisualisation“¹⁷. Audiovisual reception is now beginning to replace conventional listening, as we cannot ignore the development of modern mass media, the growing role of the Internet and other audiovisual opportunities. As B. Biechele, except for a few cases (telephone conversation, radio broadcast, loudspeaker announcement), listening is accompanied by visual perception, so it is advisable to teach students not only listening but also audiovisual reception¹⁸. In most communication situations, the recipient is faced not with listening but with audiovisual reception, since television news, interlocutors' stories, actors' performances and even lectures are accompanied by a visual series. In each of these cases, this series will be different, for example, in direct communication with the interlocutor, as well as in actors' performances, gestures, facial expressions, and the environment play an important role. In his research, M. Harms¹⁹ has shown that 70-80% of information is received through visual channels and only 13% through auditory channels. However, many researchers do not distinguish the process of audiovisual reception as a separate type of language activity, but consider the visuals accompanying the audio text only as a way to relieve difficulties or increase students' motivation.

From the linguistic and didactic point of view, teaching audiovisual reception is also important because in this process, students learn to decode not only verbal messages but also to receive information from the interlocutor's gestures and facial expressions, from the characteristics of the environment. It is also worth noting that the socio-cultural background of video materials is much richer than traditional audio text, as the video sequence specifies the language situation, clearly presents all its features (local and temporal), gives an idea of the speakers (their social roles,

¹⁶ Biechele B. (2000): Praktika im Magisterstudium DaF/DaZ? Implikationen zum Praktikum im Magisterstudiengang „Auslandsgermanistik – DaF/DaZ“ an der Friedrich-Schiller-Universität Jena. In: Ehnert, R.; Königs, F. G. (Hrsg.): Die Rolle der Praktika in der Lehrerbildung (:Materialien Deutsch als Fremdsprache), Regensburg, S. 65-80.

¹⁷ Лісневська А. Л. Аудіовізуалізація у роботі медійника. *Медіафандишффт*. За ред. проф. А.А. Мазаракі. Том 1. Київ: Державний торговельно-економічний університет, 2023. С. 157-179ю

¹⁸ Biechele 2006, с. 275(2006): Film / Video / DVD in Deutsch als Fremdsprache – Bestandsaufnahme und Perspektiven. In: Barkowski, H.; Wolff, A. (Hrsg.): Umbrüche. Materialien Deutsch als Fremdsprache 76, Regensburg, 309 – 328.

¹⁹ Harms, Michael Augen auf im Fremdsprachenunterricht – psychologische und didaktische Aspekte des Lernens mit Bildmedien. In: Duxa, Susanne; Hu, Adelheid & Schmenk, Barbara (Hrsg.) (2005), Grenzen überschreiten. Menschen, Sprachen, Kulturen. Festschrift für Inge C. Schwerdtfeger. Tübingen: Narr. S. 245-256. S. 247

nationality, age, gender, mental and psychological state, belonging to different strata of society, etc.), and gives a visual representation of the different cultural realities of the countries of the target language.

In the study, audiovisual reception is understood as the process of receptive perception and understanding of audiovisual materials that simultaneously transmit audio information and visual information, as well as materials containing figurative and schematic and visual-textual components. In terms of methodology, this poses new challenges in the training of foreign language specialists, in particular, it is necessary to create tasks that would take into account both the verbal and visual components of authentic video materials. Therefore, the problem of using authentic video materials in the second foreign language (German) classroom is not only an urgent methodological task in terms of developing an effective methodology for working with video materials, but also an urgent issue of training specialists.

Teaching listening to foreign language authentic texts is a well-studied problem in the didactic context of secondary schools and language universities. Recently, this problem has been studied in the context of nonlinguistic universities and faculties. Some authors propose using video materials, in particular feature films, to work on the development of different types of speech activities (listening and speaking), with the video sequence playing a supporting role. German didactics B. Biechele²⁰, I. Schwerdtfeger²¹ and others proposed in their works to consider audiovisual reception as one of the types of receptive language activity that needs to be developed and improved along with such a type of speech activity as listening.

3. Methodological principles for creating a set of socio-culturally oriented tasks based on the material of German television

Taking into account the aims of teaching at non-specialist departments, as well as the peculiarities of teaching German as a second language on the basis of English, and considering German language teaching from the perspective of the sociocultural approach, it seems appropriate to use the term ‘task’ rather than ‘exercise’. Exercises as structural units of the methodological organisation of teaching material are frequently and regularly repeated actions for the purpose of learning and improving performance²². Unlike an exercise, a task includes a communicative task and an indication of ways to solve it, the

²⁰ Biechele B. (1998): Konstruktivistisch lernen mit Visualisierungen in der interkulturellen Landeskunde. In: Blei, D.; Zeuner, U.(Hrsg.): Theorie und Praxis interkultureller Landeskunde im Deutschen als Fremdsprache. Bochum: Iudicum, S. 30-42; Biechele B. (1998): Wahrnehmen, Verstehen, Lernen – Implikationen für einen Paradigmenwechsel beim Arbeiten mit Bildmedien. In: Was gibt es Neues? Gibt es was Neues? ÖDaF – Mitteilungen, H. 1/1998. S. 18-27.

²¹ Schwerdtfeger I. Arbeit mit Filmen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. München: Langenscheidt KG, 1989, 192 S.

²² Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache: <https://www.dwds.de/wb/Übung#d-1-2>

language material with which the task should be realised, and also indicates the ways of possible control or self-control. Since the main purpose of the tasks is to develop students' socio-cultural skills, which create the basis for professional activities in intercultural communication, the main emphasis is not on the development of language skills and abilities, but on the development of strategies for solving various cultural tasks in order to avoid socio-cultural interference. These tasks will allow you to make quicker decisions about choosing the appropriate communicative behaviour, using etiquette forms, determining the social status of the interlocutor and adjusting your own speech and communication behaviour depending on the conditions of a particular language situation in the future, in real communication.

The proposed system of tasks contributes to the development of students' general outlook, tolerance and multicultural competence, ensuring their preparation for intercultural communication. The main principle of the developed set of tasks is the principle of priority of problem tasks, which is due to the need to intensify the process of teaching students German as a second language. The number of hours allocated for learning a second language is small, on average 2-4 classroom academic hours, and the requirements for graduates correspond to level B2 of the European Framework of Reference for Languages. The basis of problem-based learning is the activation of students' cognitive activity, which is understood as the strain of intellectual forces caused mainly by the formulation of problematic questions, cognitive and research tasks. In accordance with this principle, the basis of the developed set of tasks is formed by tasks for collecting, systematising, generalising and interpreting cultural information, which allow students to master strategies of cultural research in a new, unfamiliar cultural environment, to navigate different types of cultures and the norms of communicative behaviour that are related to them. We propose a classification of problem tasks at three levels:

1. At the cognitive level: cultural and cognitive tasks aimed at adequate extraction of information from a foreign language, as well as linguistic and cultural learning tasks with a sociolinguistic dominant, aimed at understanding culture at the level of the meaning of words and phrases, focused on determining the identity of the content of the conceptual systems of representatives of different linguistic societies, and clarifying the figurative representations missing in the experience. Such tasks include composing stories based on a series of images, voicing a video fragment as one of the characters in the programme (journalist, expert, passerby, customer) (at A2-B1 level), as well as thinking about a situation, discussing a drawing, cartoon, etc. (B1 and above).

2. At the interactive level: communicative-pragmatic and perceptual-interactive tasks aimed at activating the acquired knowledge in situations of

interaction in a different culture or with representatives of another linguistic and cultural community. Such tasks include filling in tables and drawing up diagrams based on visual information from a video fragment, interpreting (verbally and in writing) socio-culturally rich symbols: signs, pictograms, diagrams. When teaching German as a second language, these can be tasks that contain the most common place names (*Berlin, München, Hamburg, Köln* as the media capitals of Germany), the names of the largest magazines and newspapers (*Spiegel, Stern, Focus, FaZ, die Welt, Bild*), the names and surnames of the most famous politicians, TV presenters, singers, athletes, etc., the realities of political systems of countries, etc.

3. At the perceptual and axiological level: analytical and modelling tasks aimed at increasing receptivity to cultural phenomena, exploring and understanding cultural differences without condemning them, and realising oneself as a carrier of a particular culture. Students act here as a representative of their native culture, since the role of a representative of a foreign culture and the ability to imagine themselves in this role require a more detailed acquaintance with the phenomena of a foreign language culture, which is impossible in the described version of German language learning.

Perceptual and axiological tasks include tasks aimed at identifying value orientations and possible stereotypical perceptions, as well as evaluation tasks aimed at comparing and contrasting, expressing one's own attitude to cultural phenomena and moral and ethical values. At the same time, simulation tasks are inappropriate for teaching German as a second language, as they require a deeper insight into both the foreign language culture and the learner's own, which is impossible within a limited number of hours.

4. Socio-cultural orientated tasks on German television material

Each type of task listed in Section 3 contributes to the development of students' socio-cultural competence. Let us consider the tasks in more detail:

I. Cognitive linguistic and cultural studies tasks with a sociolinguistic and country studies dominant:

1. To get acquainted with the appearance of vehicles in Berlin and Vienna using the Internet resources offered by the teacher.

2. Answer the questions related to the fragment of the programme: *Telefonieren Sie oft im öffentlichen Verkehr? Worauf muss man dabei achten? Stört Sie, wenn jemand im Bus oder in der U-Bahn telefoniert?*

3. Define words in German: *In diesem Film haben Sie folgende Wörter und Wendungen gehört. Versuchen Sie diese zu definieren. Arbeiten Sie zu zweit! Präsentieren Sie dann Ihre Definitionen im Plenum!*

4. Correlate stable expressions or concepts with an image and definition: *In der Tabelle sehen Sie in der linken Spalte stehende Redewendungen, die mit dem Thema „Verkehr“ verbunden sind. In den 2. und 3. Spalten sind die*

Bilder und die Erklärungen für diese Begriffe ggf. Idiome. Ordnen Sie Begriffe links entsprechenden Bildern und Erklärungen rechts zu.

5. Make a story based on a comic book: *Erzählen Sie die Geschichte anhand der Bilderreihe.*

6. Using the Berlin metro map, find ways to get from point A to point B: *Hier ist Berliner Verkehrsnetz. Sie können hier die Linien der U- und S-Bahn sehen. Arbeiten Sie zu zweit! Finden Sie die schnellste und bequemste Möglichkeit das angegebene Ziel zu erreichen.*

II. Perceptual and axiological tasks:

1. Based on the images, describe what you need to know when buying a ticket from a ticket machine; what types of tickets are available in Germany and Austria, identify their similarities and differences; after studying the instructions for using a ticket machine in Germany, buy a ticket.

2. Find on the Internet the cost of tickets in different cities in Germany and Austria.

3. Observe the behaviour and language of the participants in the programme to answer clarifying questions: *In dieser Sendung antworten auf die Fragen des Journalisten drei Personen: eine Frau, ein junger Mann und ein älterer Herr. Alle drei sprechen ein anderes Deutsch. Was fällt Ihnen auf? Können Sie die Unterschiede bestimmen? Hören Sie bitte aufmerksam zu, passen Sie auf das Äußere dieser Menschen auf!*

III. Perceptual-pragmatic tasks and interactive communicative-pragmatic tasks:

1. *Vergleichen Sie die Verhaltensregeln im Verkehr in Deutschland mit denen in anderen Ländern, die Sie besucht haben.*

2. *Entwickeln Sie Verhaltensregeln in öffentlichen Verkehrsmitteln für Touristen aus deutschsprachigen Ländern.*

3. *Erstellen Sie einen Leitfaden über die Besonderheiten der öffentlichen Verkehrsmittel für ausländische Studierende an einer deutschen oder österreichischen Universität.*

To develop compensatory competence, we offer tasks such as: *Define a concept or phrase, find the German equivalent of an English loanword (die Rushhour), solve a crossword puzzle.*

We consider it expedient to reflect the following communicative intentions in the tasks for learning in the university educational environment:

– Starting and ending a conversation: greetings, addressing a person taking into account his/her social class, starting and ending a telephone conversation, wishes, congratulations, gratitude, apologies, farewells.

– Inform: *to name, state, present, describe, explain, remind, draw attention to, assure.*

– Express an opinion: *to take a side, to express one's opinion, view on a problem.*

- Value judgements: *praise, approve, express sympathy, disapprove, justify, agree, apologise.*
- Expressing emotions: *sympathy, gratitude, satisfaction, joy, sympathy, admiration, hope, dissatisfaction, concern.*
- Encouragement to act: *ask for help, propose joint action, give advice, recommendation, ask for advice, accept advice, suggestion.*
- Social cooperation: *to ask again, to clarify, to express one's opinion, to express one's dissatisfaction without offending the interlocutor, to thank, to apologise, to invite, to accept or decline an invitation, to greet and accept congratulations, to express condolences and to respond to expressions of condolences.*
- Changing speakers: *politely interrupting, engaging in conversation, asking for the floor.*

At the same time, it seems that students can get acquainted with the following communicative intentions and ways of their implementation for the purpose of self-education: to express indifference, disinterest, relief, antipathy, disgust; to make a toast and respond to it, to give a compliment and respond to it.

In accordance with the selected principles, educational and didactic materials were developed for the German television programme from the Galileo series 'Bus, Bahn. Was ist erlaubt und was was verboten?', as well as other German television programmes: 'Typisch Deutsch', 'Rechtsirrtümer Einkaufen', 'Weihnachtskauf'. Based on these materials, experimental training was conducted, the results of which are described in the next section.

5. Experimental testing of the proposed set of tasks on the material of German television

The pilot test of the developed model was conducted in four stages during the autumn semester of 2024:

- 1) initial questionnaire (September 2024 academic year);
- 2) a statement section (mid-September 2024);
- 3) experimental training (September-November 2024);
- 4) experiential learning (December 2014).

The study was conducted among students at the Department of Journalism of the Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi in their 4th year. A total of 16 students took part in the study.

The purpose of the research was to determine the feasibility and effectiveness of the developed methodology for developing students' audiovisual reception skills of authentic video materials of German television. In the course of the experimental testing of the proposed methodology, the main task was to test the developed set of socio-culturally oriented tasks for the development of audiovisual skills of students learning German as a second

foreign language. A set of research methods (questionnaires, experimental training, experiential training, statistical method) was used in the course of the pilot study.

At the first stage, a questionnaire was conducted among 4th year students majoring in 061 – Journalism, who study German as a second foreign language. The purpose of the survey was to find out the level of development of students' socio-cultural competence and sociolinguistic competence as one of its components. The survey was conducted in September 2024. Below are the tasks to test the level of sociocultural competence in German:

1. Sie haben an einer Konferenz teilgenommen und haben dort viele interessante Menschen kennen gelernt. In den nächsten Tagen wollen Sie vielen von diesen Menschen anrufen und einen Termin vereinbaren. Diese Menschen sind Ihre potentiellen Geschäftspartner, Sie sind sehr an den weiteren Kontakten mit Ihnen interessiert. Hier sind einige Visitenkarten. Schreiben Sie zu jeder Karte zwei Sätze, mit welchen Sie das Gespräch am Telefon anfangen werden, und zwar die Begrüßung und die Anredeformel. (Für jeden richtigen Satz bekommen Sie einen Punkt, insgesamt max. 6 Punkte).

A – Prof. Walter Steinbach, Interoptik Schweiz, Geschäftsführer

B – Dr. Michael Wegscheidl, Industrietechnik GmbH. Wien, Generaldirektor

C – Peter Steiner, Schmidtverlag AG München, Dipl. Ing., Direktor.

2. Es gehört in Deutschland zu gutem Ton einander zu verschiedenen Festen Karten zu schreiben. Schreiben Sie bitte zwei Karten an eine der oben angeführten Personen. Sie haben folgende Anlässe – Ostern und Geburtstag dieser Person. Für jede Karte schreiben Sie bitte 5 Sätze, inkl. Anrede und Schlussformel. (8 Punkte)

3. Sie sind vor einem Ihrer Partner zu einer Veranstaltung eingeladen. Leider haben Sie für diese Zeit schon etwas anderes geplant. Lehen Sie bitte die Einladung möglichst höflich ab. Schreiben Sie bitte 3 mögliche Varianten, je 2 Sätze. (12 Punkte)

4. Ihr Geschäftspartner antwortet auf Ihre Mails nicht. Schreiben Sie ihm noch eine Mail in der sie a) Ihre Ungeduld und Enttäuschung ausdrücken; b) ihn bitten auf Ihre Mail so schnell wie möglich zu antworten; c) Hoffnung auf weitere Zusammenarbeit äußern. Schreiben Sie 6 Sätze. Vergessen Sie nicht die E-Mail richtig zu gestalten (12 Punkte).

5. Können Sie gut unterscheiden, was Sie wem sagen können? (12 Punkte)

Das kann ich während wichtiger Verhandlungen sagen	Das kann ich in Gespräch mit meinen Lehrern sagen	Das kann ich meinen Freunden sagen

Das ist ein Quatsch! Ihre Meinung ist interessant, aber ich denke.... Ich bin mit Ihnen nicht ganz einverstanden. Durfte ich Ihnen hier widersprechen? Du irrst dich voll! Was du da redest? Das geht gar nicht! Spinnst du? Leider kann ich nicht Ihnen in diesem Punkt nicht zustimmen....

The following criteria were taken into account when assessing the answers: linguistic normativity (compliance with grammatical, syntactic and lexical norms), sociolinguistic adequacy of language use, sociocultural sensitivity (ability to draw parallels with English and the native language, to correctly assess a given language situation). For each task, depending on the difficulty, the corresponding points were awarded. The results of the survey are presented in Table 1 (see Table 1):

Table 1

Level of students' socio-cultural competence					
Points (maximum 50 points)	0-10	11-20	21-30	31-40	41-50
Number of students / percentage of the total number of respondents	3 18,8 %	9 56,2 %	4 25 %	0%	0%

The data obtained allow us to conclude that more than 75% of students have a low level of sociocultural competence in German. None of the students could solve all the tasks correctly. The most difficult were the tasks related to idiomatic expressions, but even simple tasks such as *writing a postcard* or *addressing a person using their business card* caused difficulties for many. Typical mistakes included the use of *gratulieren* when writing an Easter greeting card, the wrong choice of forms of address in a letter, etc.

The results of the questionnaire allowed us to conclude that the level of socio-cultural competence does not correspond to the level of students' linguistic competence, since during the first three years of study the main emphasis was placed on students' mastery of the formal side of the language: grammar, lexis, syntax. At the same time, insufficient attention was paid to the development of socio-cultural competence, which led to a large number of errors in the performance of tasks.

The questionnaire was followed by a test in mid-September. The purpose of the assessment was to determine the level of development of listening and audiovisual reception skills. The assessment involved 16 students who took part in the questionnaire. They were asked to watch a short video about a Christmas market in Nürnberg and complete a series of tasks after watching it twice. The students had to answer a number of questions, for which they had to choose the correct strategy of audiovisual reception (selective reception), identify and locate labelled socio-cultural video and audio information, and formulate their answers in German sentences. The main assessment criteria were: adequacy of perception of the video sequence and correct correlation of what was seen with the available knowledge and experience; socio-cultural

observation, i.e. the ability to select culturally specific phenomena in the video sequence; adequacy of the choice of listening strategy for the text accompanying the video sequence.

The results of the assessment showed that the level of development of students' audiovisual reception skills is very low, with the greatest difficulties caused by tasks related to visual reception rather than listening. Most students concentrated on the full understanding of the audio text, ignoring the video sequence, and failed to choose the correct strategy for perceiving audiovisual material. The average score for listening and audio-visualisation skills was 40%, with only 2 students fully coping with the task. The results of the assessment confirmed the need to develop audiovisual reception skills as one of the types of receptive language activity.

The experimental training took place over two months, with classes held once a week (2 hours) due to the need for special equipment to watch the film and perform various tasks. Classes in the control groups were held according to the usual plan, which also included classes once a week, but with different materials.

The experimental training took place over 10 sessions (20 hours) and consisted of the following stages: 1) diagnostic section; 2) actual training; 3) control section. The task of the experimental training was to establish the extent to which the proposed methodology contributes to the development of socio-cultural aspects of audiovisual reception skills, to test the effectiveness of the set of tasks.

In order to solve the tasks set in the experimental training, variable and non-variable conditions were observed. The variable conditions include: 1) approximately the same number of students in groups (8 people each); 2) approximately the same level of language proficiency (A2-B1); 3) simultaneous conduct and identity of the sections; 4) the same number of lessons in the multimedia classroom and the identity of the manuals used in other classes. Variable conditions of the experimental training included the form of training organisation and training content. In the control groups, classes were held according to the traditional method of teaching listening: students listened to texts or watched small fragments of videos (training and partially authentic), analysed vocabulary and grammar, and discussed what they heard/seen. The video played a supporting role, there were no tasks for the development of socio-cultural competences and audiovisual reception skills, the main emphasis was on developing the ability to fully understand the audio text.

In the experimental group, the training was conducted within the framework of the developed methodology based on the principles of the socio-cultural approach to teaching aimed at the consistent development of students' socio-cultural skills, using the developed set of socio-culturally oriented

problem tasks. In the course of the experimental training, authentic video materials and developed sets of culturally oriented tasks were used: „Typisch Deutsch?“ (Galileo), „Kleider machen Leute“ (Galileo), „Sommerjobs“ (Galileo), „Was isst Deutschland“, „Rechtsirrtümer: Einkaufen“ (Galileo), „Bus, Bahn; U-Bahn – was ist erlaubt und was ist verboten?“ (Galileo).

The task of the control section was to determine the level of development of audiovisual reception skills and socio-cultural skills. The following film was offered for the test "Die Erfindung von Currywurst" (Deutsche Welle). Students had to watch the film twice and complete the following tasks:

1. Binden Sie inhaltlich richtige Sätze

Die Verkäuferin	Uwe Timm	Brachte die Currywurst in die DDR
Der Sternkoch	Max Konoppke	Sagt, dass die Currywurst in Hamburg erfunden wurde
Der Ostberliner	Denny Reinhardt	Isst jede Woche mindestens eine Currywurst
Der Imbissverkäufer	Herta Heuwer	Arbeitet bei Curry 24
Der Autor	Tim Raue	Hat sich ihre Currysauce patentieren lassen

2. Die Handlung des Films spielt in Berlin. Nennen sie wenigstens drei Sehenswürdigkeiten, die im Film gezeigt wurden (2 Punkte)

3. Kann man die Wurst schneiden lassen? (1 Punkt) Ja / Nein

4. Seit welchem Jahr gibt es Currywürste in Berlin? (1 Punkt)

5. Wie viele Currywürste werden jährlich in Deutschland gegessen? (1 Punkt)

a. 85 Mio

b. 58 Mio

c. 850 Mio

6. Schreiben Sie das deutsche Synonym zum Wort *Snak* (1 Punkt)

7. Nennen Sie weitere kulinarische Spezialitäten Berlins (4 Punkte).

The results of the diagnostic section are shown in Table 2 (see Table 2).

Table 2

Results of the diagnostic section

Number of correct answers	1-5 (less than 60%)	6-7 (60-74%)	8 (75-89%)	9-10 (90-100 %)
Control group (8 students)	2 (25 %)	4 (50 %)	2 (25 %)	0
Experimental group (8 students)	0	3 (37 %)	4 (50%)	1 (12 %)

The results of the diagnostic section showed that the experimental group showed a more significant increase in the proportion of correct answers. In addition, there are no students in the experimental group who gave less than 60% of correct answers, while in the control group there are students who failed the task.

CONCLUSIONS

The study has revealed the peculiarities of implementing a competence-based approach to the formation of professional foreign language sociocultural competence of graduates of non-native language universities. The data obtained confirmed the correctness of the chosen approach to compiling tasks for authentic video materials and confirmed the hypothesis that the use of the sociocultural approach in the development of a set of tasks for working with authentic German-language video materials will allow to fully reveal their didactic potential and will contribute to the further development of students' sociocultural competence and their professional competence.

The chosen approach to building a set of tasks for authentic video materials makes it possible to compensate for the insufficient number of classroom hours allocated for learning German as a second foreign language, broaden students' horizons, and the wording of tasks and types of tasks contribute to the development of not only students' audiovisual skills, but also their creative abilities and socio-cultural competences.

SUMMARY

Within the framework of the sociocultural approach, listening and audiovisual reception are considered as a sociocultural activity of decoding national, regional and continental (pan-European) sociocultural concepts and the sociocultural background of the audio material. The paper substantiates the need to distinguish audiovisual reception as one of the types of receptive speech activities in connection with the increasing role of audiovisual reception in the process of meeting the information needs of an individual in the modern media world. The most suitable materials for teaching students audiovisual reception are authentic video materials from German television, which allow to visually present samples of speech and non-speech behaviour of native speakers in various everyday communication situations.

The developed set of culturally-oriented tasks contributes to the development of not only students' foreign language communicative competence, but also their professional competences, including socio-cultural competence, necessary for successful professional activity in intercultural communication. The results of the experimental training confirmed the hypothesis that the effectiveness of developing audiovisual reception skills increases if the methodological dominant in the development of a set of tasks for video materials is problem tasks developed on the principles of the sociocultural approach to foreign language teaching.

The proposed approach can be used in the future to develop task sets for other German-language materials for students who speak German both at the lower level (A2) and at the higher levels (B2-C1). Similar sets of tasks can be

developed taking into account the specifics of professional training of specialists in other fields: economists, diplomats, lawyers, managers.

Bibliography

1. Дудолодова А.В. Методика та практика подолання лінгвокультурної інтерференції у процесі підготовки майбутніх викладачів іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 16: *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. Вип. 23. К.: НПУ ім. Драгоманова, 2014. С. 85-88.
2. Ільчишин Н.М. Культурологічний підхід до вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського національного університету «Львівська політехніка*. 2007. № 586. С. 20–24.
3. Лісневська А.Л. Аудіовізуалізація у роботі медійника. *Медіаландшафт*. За ред. проф. А.А. Мазаракі. Том 1. Київ: Державний торговельно-економічний університет, 2023. С. 157-179.
4. Панасенко Г., Т. Акопян Т. Особливості професійно орієнтованого навчання іноземних мов студентів у немовних вищих навчальних закладах. *Рідна школа*. 2010. № 1-2. С. 30-34.
5. *Стандарт вищої професійної освіти рівня «бакалавр» за напрямом підготовки 061 "Журналістика"* [Інтернет-ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/061-zhurnalistika-bakalavr.pdf>
6. Biechele B. Film / Video / DVD in Deutsch als Fremdsprache – Bestandsaufnahme und Perspektiven. *Umbrüche. Materialien Deutsch als Fremdsprache* 76. Hrsg. von H. Barkowski, A. Wolff. Regensburg: FaDaF, 2006. S. 30 -328.
7. Biechele B. Konstruktivistisch lernen mit Visualisierungen in der interkulturellen Landeskunde. *Theorie und Praxis interkultureller Landeskunde im Deutschen als Fremdsprache*. Hrsg. vom D. Blei, U. Zeuner. Bochum: Iudicum, 1998. S. 30-42.
8. Biechele B. Wahrnehmen, Verstehen, Lernen – Implikationen für einen Paradigmenwechsel beim Arbeiten mit Bildmedien. *Was gibt es Neues? Gibt es was Neues? ÖDaF – Mitteilungen*. 1998. Heft 1. S. 18-27.
9. Biechele B. Praktika im Magisterstudium DaF/DaZ? Implikationen zum Praktikum im Magisterstudiengang „Auslandsgermanistik – DaF/DaZ“ an der Friedrich-Schiller-Universität Jena. *Die Rolle der Praktika in der Lehrerbildung (Materialien Deutsch als Fremdsprache)*. Hrsg. von R. Ehnert, F.G. Königs. Regensburg:FaDaF, 2000. S. 65-80.
10. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assesment*: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

11. *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*:
<https://www.dwds.de/wb/Übung#d-1-2>
12. Harms M. Augen auf im Fremdsprachenunterricht – psychologische und didaktische Aspekte des Lernens mit Bildmedien. *Grenzen überschreiten. Menschen, Sprachen, Kulturen. Festschrift für Inge C. Schwerdtfeger*. Hrsg. von S. Duxa, A. Hu, B. Schmenk. Tübingen: Narr. S. 245-256.
13. Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M. *Cultures and organizations: software of the mind, intercultural cooperation and its importance for survival*. New York: McGraw-Hill, 2010. 576 p.
14. Hofstede G. *Lokales Denken, globales Handeln. Kulturen, Zusammenarbeit und Management*. München: Beck, 2017. 558 p.
doi.org/10.17104/9783406816604
15. Lantolf J.P. *Sociocultural Theory and Second Language Learning*. Oxford: Univ. Press, 2000. 304 p.
16. Rost-Roth M. Förderung interkultureller Kompetenzen im Tertiärsprachenunterricht Deutsch nach Englisch. *Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachenlernen – Deutsch nach Englisch*. Hrsg. G. Neuner, B. Hufeisen. Strausbourg: Council of Europe, 2003. S. 51-85.
17. Schwerdtfeger I. *Arbeit mit Filmen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. München: Langenscheidt KG, 1989, 192 S.
18. Schwerdtfeger I.C. *Arbeit mit Filmen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. München: Langenscheidt KG, 1989, 192 pp.
19. Weinreich U. *Sprachen im Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck, 1977. 281 S.

Information about the authors:

Kiyko Svitlana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the Department of German Philology and Translation

Khmelnyski National University;

Research Fellow

Technical University of Berlin

16-18, Hardenberg str., Berlin, 10623, Germany

Kudriavtseva Olena Dionisiivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department of German Language

and Translation

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

5, Sadova str., Chernivtsi, 58000, Ukraine

EUROPEAN INTEGRATION: ENHANCING PHYSICIANS' LANGUAGE COMPETENCE

Lichman L. Yu., Mykhailenko L. A., Davydenko N. V.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-17>

INTRODUCTION

In recent decades, European integration processes have significantly influenced various areas of public life, including education, science, and healthcare. One notable result of this influence is the growing demand for physicians to possess strong foreign language skills. In the context of globalization and integration into the European educational framework, proficiency in a foreign language has transitioned from an optional skill to an essential requirement for successful professional practice. “As a result of mobility, students’ skills are enhanced equally towards expanded professional knowledge, improved language skills, intercultural competences and new relations”¹.

Modern medicine is becoming increasingly global. Physicians are often required to interact with colleagues from other countries, attend international conferences, read scientific publications in foreign languages, and work with patients who speak different languages. In this context, proficiency in a foreign language, particularly English as the global language of communication, is becoming an essential tool for professional development and successful medical practice: “In the context of healthcare, where diverse cultures intersect, English serves as a unifying medium enabling seamless communication among healthcare professionals and patients from various linguistic backgrounds”².

Ukraine, as a participant in the Bologna Process, is actively implementing new educational standards that promote the mobility of students and teachers, as well as the international recognition of qualifications. This development creates new opportunities for Ukrainian physicians, while also raising the

¹ Curaj A., Deca L., Pricopie R. (ed.). European Higher Education Area: Challenges for a New Decade. Springer, 2020, p. 84.

² Schkinder Karina. The crucial role of English language in intercultural communication within global healthcare // International Science Journal of Education and Linguistics. 2024. Vol. 3, No. 1., p. 63.

demands for their language training. physicians who are proficient in foreign languages have a greater chance of participating in international projects, internships, and research opportunities, which enhances their professional development and improves the quality of medical care in Ukraine.

This section **aims** to explore the impact of European integration processes on the development of foreign language competence in physicians. It will also suggest innovative training approaches to enhance the language skills of medical specialists. Key topics covered will include how European integration influences medical education, the components of foreign language competence, methods for developing these skills, as well as the challenges and prospects for improving language training for physicians.

The **urgency** of this research is underscored by the context of globalization and its integration into the European educational framework. Proficiency in a foreign language has become essential for professional development and a critical component of effective medical practice. physicians who are fluent in a foreign language have greater opportunities to participate in international projects, share experiences with colleagues from other countries, and improve the quality of medical care in Ukraine.

The body of the Paper.

Developing foreign language skills in physicians is a crucial step for integrating Ukrainian medicine into the European and global medical community. This process requires not only the implementation of new educational technologies but also a shift in training approaches. Such changes will enable physicians to both learn the language and use it effectively in real professional scenarios.

1. European Integration and Its Impact on Medical Education

The Bologna Process and Its Role in Medical Education

The Bologna Process, initiated in late 1999 – early 2005, is a comprehensive reform of higher education aimed at creating a unified European educational area. “It was a strategically correct step, which had really boosted powerful transformations towards the Europeanization of the national higher education”³. The main objectives of this process include standardizing educational frameworks, enhancing the mobility of students and faculty, and recognizing qualifications internationally. In medical education, which has historically been quite conservative, the Bologna Process has sparked significant changes.

Ukraine is actively implementing new standards in medical education as part of the Bologna Process. This includes transitioning to a two-tier education system that offers bachelor's and master's degrees, introducing the European

³ Kremen V. Ukraine on the way to signing the Bologna Declaration // The Bologna Process in Ukraine 2005-2020: Achievements, Challenges and Prospects. Kyiv: NEO in Ukraine, 2020, p. 2.

Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) credit system, and emphasizing the importance of continuous education. This means physicians must not only regularly update their professional knowledge but also develop the skills necessary to work in an international environment, including proficiency in foreign languages.

The Bologna Process highlights the importance of mobility for students and teachers. Exchange programs such as “Erasmus+” allow Ukrainian physicians and medical students to take part in internships at European clinics and universities. These opportunities both promote sharing knowledge and experience and help physicians improve their language skills, as they need to communicate with colleagues and patients in a foreign language.

Impact of European Integration on Educational Programs

European integration has led to adopting innovative educational technologies and teaching methods, making medical education more flexible and adaptable. A significant change is the implementation of distance learning and online courses, which enable physicians to study new treatment methods and enhance their skills without disrupting their professional activities.

English proficiency has become a fundamental component of medical education, influencing both academic success and professional practice. As noted by Phong Thanh Nguyen, "proficiency in the English language is indispensable for both medical students and physicians, not only in academic settings but also in their professional development."⁴ This preparation enables physicians to read international medical journals, participate in conferences, and communicate effectively with colleagues worldwide.

European integration also facilitates international educational opportunities, enabling Ukrainian medical professionals to pursue advanced training abroad. For instance, dual-degree programs at select European universities allow physicians to earn credentials recognized in both Ukraine and EU member states, expanding their prospects for professional advancement and career mobility.

Examples of Successful Integration into the European Educational System

Ukrainian medical universities actively participate in international cooperation programs, including Erasmus+, facilitating their integration into the European educational sphere. The collaboration between Ukrainian and Polish medical universities has already produced remarkable outcomes. Ukrainian students and faculty members undertake clinical rotations at Polish medical facilities, where they acquire expertise in cutting-edge treatment methodologies while enhancing their linguistic competence through daily interactions with colleagues and patients in Polish or English.

⁴ Nguyen P. T. The role of medical English in healthcare education // Journal of Literature, Languages and Linguistics. 2024. Vol. 102, p. 29.

A notable illustration of successful integration is the involvement of Ukrainian medical professionals in multinational research initiatives. Through the Horizon 2020 program, Ukrainian medical institutions collaborate with European counterparts on innovative treatment and diagnostic methodologies. The partnership both facilitates knowledge exchange and enhances Ukrainian physicians' English language proficiency, as English is the primary language used in these projects.

Consequently, European integration has profoundly influenced medical education in Ukraine, creating extensive opportunities for healthcare professionals and fostering their career advancement. In our globalized world, foreign language proficiency has evolved from being merely an auxiliary skill to becoming an essential prerequisite for professional success.

2. Foreign Language Proficiency: A Critical Component of Medical Professional Education

Components of Foreign Language Competence

Foreign language competence for medical professionals encompasses both mastery of medical terminology and the ability to communicate effectively with colleagues and patients from diverse linguistic and cultural backgrounds. This capability is particularly vital in multicultural societies, where healthcare providers regularly interact with patients who speak different languages. As H. Ratna has noted, “effective communication is of the utmost importance when delivering healthcare. Without it, the quality of healthcare would be impaired. Healthcare costs and negative patient outcomes would increase”⁵.

The foreign language competence framework in medicine comprises several interconnected components, each essential for professional practice:

Communication Competence: The ability to articulate medical information clearly and precisely in a foreign language, including formulating diagnostic questions, providing treatment instructions, and explaining medical procedures in patient-friendly language.

Linguistic Proficiency: Command of grammar, vocabulary, and pronunciation in the target language, with particular emphasis on medical terminology for accurate description of symptoms, diagnoses, and treatment protocols.

Sociocultural Awareness: Understanding cultural norms, beliefs, and traditions specific to regions where the language is spoken, enabling healthcare providers to deliver culturally sensitive care and consider cultural factors in treatment planning.

⁵ Ratna H. The importance of effective communication in healthcare practice // Harvard Public Health Review. 2019. Vol. 23. URL: <https://bcphr.org/23-article-ratna/>.

Sociolinguistic Adaptability: The capacity to adjust communication style according to context, whether interacting with colleagues in professional settings or explaining medical concepts to patients and their families.

Cultural Literacy: Knowledge of historical, geographical, and cultural aspects of countries where the target language is spoken, facilitating deeper patient relationships and trust-building.

Continuous Learning: The commitment to ongoing language skill development, particularly crucial given the constant evolution of medical terminology and healthcare practices.

Strategic Communication: Mastery of various communication strategies to overcome language barriers, including the use of alternative explanations, synonyms, or simplified terminology when necessary.

Professional Discourse: The ability to comprehend and produce coherent medical texts in the target language, essential for contributing to scientific literature and maintaining international professional correspondence.

The Role of Foreign Language Competence in Medical Professionals' Practice

Foreign language competence plays a pivotal role in medical professionals' practice, particularly in the current era of globalization and integration with the international academic community. Physicians proficient in foreign languages gain enhanced opportunities for participating in international conferences, pursuing advanced training abroad, and engaging in collaborative research initiatives. Such linguistic capability facilitates their professional development and ensures they stay current with global medical advances.

In today's multicultural society, foreign language proficiency has become increasingly essential. Medical practitioners often treat patients who do not speak the local language. In major metropolitan centers such as Kyiv and Lviv, physicians frequently treat international patients who speak Ukrainian. In these situations, proficiency in English or other foreign languages becomes crucial for delivering effective patient care. As noted in Global Healthcare Accreditation (GHA), "language proficiency in healthcare goes beyond the ability to speak or understand a different language – it encompasses the ability to ensure that patients fully grasp their care, treatment options, and medical instructions"⁶.

Foreign language competence proves particularly vital for medical professionals working with international healthcare organizations, including the World Health Organization (WHO) and Médecins Sans Frontières

⁶ Global Healthcare Accreditation. Breaking barriers: Building language and cultural competency // Global Healthcare Accreditation. 2024. 10 September. URL: <https://www.globalhealthcareaccreditation.com/news/breaking-barriers-building-language-and-cultural-competency>.

(Doctors Without Borders). These roles require physicians not only to communicate effectively with colleagues from diverse linguistic backgrounds but also to navigate complex situations where language barriers could significantly impact patient care.

Applications of Foreign Language Competence in Clinical Practice

Foreign language proficiency enhances numerous aspects of medical practice. It enables physicians to access and comprehend international medical literature, actively participate in global conferences, and engage in knowledge exchange with international colleagues. This capability proves especially valuable for research-oriented physicians, facilitating the publication of their findings in international journals and maintaining awareness of global medical innovations.

A compelling illustration of foreign language application in clinical practice involves a physician from Odesa who successfully performed surgery on a Turkish patient. His English proficiency enabled detailed communication about each treatment phase, ensuring comprehensive patient understanding and comfort. This effective communication fostered trust in the doctor-patient relationship and contributed significantly to the positive treatment outcome.

The importance of foreign language skills is further exemplified in international humanitarian missions. In these challenging environments, language barriers can significantly impact care delivery. Proficient language skills enable medical professionals to communicate effectively with patients, collaborate seamlessly with international colleagues, and deliver high-quality healthcare across diverse cultural and linguistic settings.

3. Methods for Developing Foreign Language Competence in Medical Professionals

The development of foreign language competence in medical professionals demands sophisticated pedagogical approaches that address the unique linguistic challenges of healthcare practice. This section examines proven methodologies and innovative strategies for enhancing physicians' language proficiency.

Competency-Based Approach

The competency-based approach stands as a cornerstone methodology for developing foreign language proficiency in medical professionals. Rather than emphasizing rote learning, this approach focuses on cultivating practical skills essential for clinical practice. Practitioners master not only grammatical structures and medical terminology but also learn to deploy their linguistic knowledge effectively in authentic healthcare settings.

Clinical case studies form an integral part of this training, enabling physicians to analyze complex medical scenarios in the target language. This methodology simultaneously enhances linguistic capabilities while

developing critical analytical and clinical decision-making skills within realistic healthcare contexts.

The approach incorporates authentic tasks such as composing medical documentation, formulating treatment protocols, and conducting patient consultations in the target language. These practical exercises enhance both language proficiency and professional competence.

Assessment Through Structured Questionnaires

Questionnaires serve as crucial diagnostic tools for evaluating medical professionals' language competence. Initial assessment questionnaires help establish baseline proficiency levels and typically explore:

- Duration and depth of previous language study.
- Self-assessed language proficiency across core competencies.
- Frequency of engagement with professional literature in the target language.
- Perceived importance of language skills in clinical practice.

These assessments enable educators to develop tailored curricula that address individual learning needs. Beginners might focus on foundational medical terminology and essential grammar, while advanced learners engage in specialized programs incorporating international conference participation and clinical rotations.

Integration of Digital Learning Technologies

The digital transformation of medical education has introduced powerful tools for language acquisition. Learning management systems, specialized applications, and virtual simulation platforms enable medical professionals to pursue language development at their own pace. Applications such as MedTerm and Medical English provide interactive exercises specifically designed for healthcare terminology acquisition.

Leading academic institutions offer comprehensive medical language courses through platforms like Coursera and edX, featuring multimedia content, assessments, and practical assignments that enhance professional language skills.

Virtual reality simulations recreate authentic clinical scenarios, allowing practitioners to develop communication skills in controlled environments. These immersive experiences build both linguistic competence and professional confidence.

Experiential Learning Through Simulation and Projects

Simulation-based training and project-oriented learning represent powerful methodologies for developing medical language competence. Role-play exercises recreate authentic clinical interactions, with participants alternating between healthcare provider and patient roles while communicating in the target language.

Project-based learning involves comprehensive assignments addressing contemporary medical challenges. For instance, practitioners might collaborate on analyzing global health initiatives, requiring them to synthesize international research and present findings in the target language. This approach strengthens both linguistic capability and professional expertise.

Clinical Integration of Language Development

The most effective language acquisition occurs through integration with professional practice. Medical professionals benefit from participation in international initiatives requiring sustained communication in the target language, such as multinational research collaborations, global health conferences, and clinical exchange programs.

International medical missions and exchange fellowships provide powerful motivation for language acquisition while simultaneously expanding clinical expertise and cultural competence. These immersive experiences create authentic contexts for language development within professional practice.

4. Problems and Prospects of Developing Foreign Language Competence in Medical Professionals

Challenges in Developing Foreign Language Competence

Developing foreign language competence among medical professionals presents several significant challenges that impede effective learning outcomes. A primary constraint is the scarcity of specialized educational resources tailored specifically to healthcare practitioners. Contemporary foreign language curricula often fail to address the nuanced requirements of medical practice, rendering them inadequate for physicians' professional needs. Traditional language materials frequently overlook crucial medical terminology and specialized discourse patterns essential for clinical communication.

Professional motivation poses another substantial challenge. Many physicians, particularly those with established practices, demonstrate limited interest in acquiring new language skills. This reluctance stems primarily from demanding clinical schedules and insufficient recognition of the professional advantages that linguistic competence offers. Physicians practicing in regional or rural settings, where encounters with international patients are infrequent, often perceive minimal immediate benefit from language acquisition.

Furthermore, the absence of a methodical approach to language acquisition undermines learning effectiveness. Many medical professionals pursue language studies intermittently, lacking structured pedagogical frameworks or defined learning objectives. Consequently, their linguistic knowledge remains superficial and poorly integrated into professional practice. While practitioners may grasp fundamental grammatical structures and vocabulary,

they frequently struggle with practical applications, such as patient consultations or comprehension of international medical literature.

Prospects for Enhancement of Foreign Language Competence

Despite these challenges, numerous promising avenues exist for improving foreign language proficiency among medical professionals. A key strategy involves developing comprehensive, medicine-specific training programs that integrate clinical contexts with language acquisition. These programs should encompass not only foundational language instruction but also specialized modules addressing medical terminology, professional discourse, and scientific literature comprehension. Clinical simulations and case-based learning scenarios can significantly enhance practical communication skills.

The implementation of continuous professional development opportunities presents another viable approach. Digital learning platforms, including interactive online courses and specialized webinars, enable physicians to enhance their linguistic capabilities while maintaining clinical responsibilities. These resources can provide flexible, self-paced learning opportunities aligned with medical practitioners' demanding schedules.

International collaboration initiatives offer particularly promising prospects for language skill development. Participation in cross-border medical programs and research collaborations provides powerful incentives for linguistic advancement while facilitating exposure to diverse clinical practices and innovative medical approaches. Established programs such as international medical exchanges have demonstrated considerable success in fostering both professional and linguistic development.

Strategic Recommendations for Enhanced Language Training in Medical Education

To optimize language proficiency development among medical professionals, several strategic interventions warrant consideration:

1. The Development of Specialized Medical Language Programs.

Educational institutions should implement comprehensive language training programs specifically designed for healthcare contexts. These curricula should seamlessly integrate medical terminology, professional communication protocols, and scientific literature analysis. Advanced pedagogical approaches, such as problem-based learning and clinical simulations, should form core components of these programs.

2. The Integration of Digital Learning Technologies.

Modern educational technology offers unprecedented opportunities for flexible and accessible language acquisition. Interactive digital platforms, including adaptive learning systems and virtual reality simulations, can provide immersive learning experiences tailored to medical contexts. These

technologies enable practitioners to engage in self-directed learning while maintaining their clinical responsibilities.

3. The Implementation of Professional Development Incentives.

Healthcare institutions should establish robust incentive structures to promote language acquisition. These might include opportunities for international clinical rotations, research collaborations, and participation in global medical conferences. Recognition of language proficiency in professional advancement pathways can significantly enhance motivation for language learning.

4. The Establishment of Sustainable Learning Frameworks.

Healthcare organizations should develop comprehensive frameworks for continuous language education. These should include regular assessment of language competencies, structured mentoring programs, and ongoing professional development opportunities. Regular evaluation of learning outcomes can ensure the effectiveness of these initiatives.

5. The Enhancement of International Collaboration.

Strategic partnerships with international medical institutions can provide valuable opportunities for authentic language practice and professional development. Such collaborations might encompass joint research projects, clinical exchanges, and virtual learning communities. These partnerships can facilitate both linguistic advancement and professional growth through exposure to diverse medical practices and healthcare systems.

Through systematic implementation of these recommendations, healthcare institutions can significantly enhance the linguistic capabilities of their medical professionals, ultimately improving international collaboration, patient care quality, and professional development opportunities. The success of these initiatives depends on sustained institutional commitment, adequate resource allocation, and regular evaluation of outcomes to ensure continuous improvement.

5. International Experience in Developing Foreign Language Competence Among Medical Professionals

European Experience

In contemporary international medical education, effective communication has become a cornerstone across regions. European nations participating in the Bologna Process, particularly Germany and France, emphasize foreign language proficiency among medical professionals, with a focus on English competency to serve diverse patient populations. German medical universities exemplify this through integrated English language programs that combine medical terminology with practical communication training for international patient care. French medical institutions maintain similarly rigorous language requirements, mandating advanced English

proficiency due to their extensive global medical partnerships, including collaboration with the World Health Organization (WHO). This emphasis on language competence reflects a broader European trend of embedding comprehensive communication training within medical curricula. At Ghent University, for instance, communication skills development follows a systematic progression throughout the medical program. Their curriculum implements a continuous approach to communication training through role-playing exercises, real-world scenarios, and structured assessments such as Objective Structured Clinical Examinations (OSCEs), ensuring graduates are prepared for both domestic and international medical practice⁷.

North American Approach

In the United States and Canada, where cultural diversity is intrinsic to society, medical professionals routinely encounter multilingual communication demands. American medical schools offer extensive Spanish language programs, reflecting Spanish's status as the second most prevalent language in the country, considering that Spanish language training is a key component of medical education in the U.S., given the growing Hispanic population. These programs transcend basic medical terminology, incorporating practical training in patient communication.

Canadian healthcare institutions, operating in an officially bilingual environment, require medical professionals to demonstrate proficiency in both English and French, particularly in predominantly Francophone regions such as Quebec. Medical education programs offer comprehensive language enhancement opportunities, including international clinical rotations that enable the practical application of language skills in authentic healthcare settings.

Asian Perspective

Asian nations, notably Japan and South Korea, have developed sophisticated approaches to medical language training. Japanese medical institutions, serving an increasingly international patient population, emphasize English language proficiency among healthcare providers. Their educational programs combine theoretical instruction in medical terminology with practical communication exercises involving international patients.

South Korea, recognizing medical tourism as a crucial economic sector, places particular emphasis on English proficiency among medical professionals. Korean medical universities offer specialized medical English curricula and facilitate international clinical experiences, enabling healthcare providers to develop practical language skills in diverse healthcare environments.

⁷ Deveugele M., Derese A., De Maesschalck S., Willems S. Teaching communication skills to medical students, a challenge in the curriculum? // Patient Education and Counseling. 2005. Vol. 58, No. 3., p. 265.

Implications

Global experience demonstrates that foreign language competence is fundamental to modern medical education. While approaches vary across nations, the common objective is enabling effective cross-cultural medical communication. This international experience offers valuable insights for Ukraine's medical education system, particularly as it advances toward integration with European educational standards and practices.

6. The Role of Language Examinations in Medical Training

International Language Examinations

International language examinations, including the International English Language Testing System (IELTS), Pearson Test of English (PTE), and Test of English as a Foreign Language (TOEFL), are integral to medical training. These assessments extend beyond mere language proficiency evaluation; they prepare physicians for work in multinational healthcare environments. Excellence in these examinations enables medical professionals to participate in international exchange programs, clinical fellowships, and medical conferences where English proficiency is essential.

These examinations evaluate four fundamental language competencies: reading comprehension, written communication, listening comprehension, and verbal expression. The latter two are particularly crucial for medical practitioners, as they facilitate effective communication with both international patients and colleagues. A physician who achieves high scores on these examinations can confidently conduct patient consultations, explain complex diagnoses, and discuss treatment plans in English.

Medical-Specific Language Examinations

Beyond general language assessments, specialized examinations cater specifically to healthcare professionals. The Occupational English Test (OET) stands out as it evaluates medical terminology mastery and patient communication skills in English. This examination incorporates scenarios that mirror clinical practice, including patient consultations, medical documentation, and interprofessional communication.

OET certification is mandatory for physicians seeking employment in English-speaking healthcare systems, particularly in the United Kingdom, Australia, and New Zealand. For instance, a Ukrainian physician aspiring to practice in a British hospital must demonstrate high-level English proficiency through the OET to ensure effective communication between the healthcare team and patients.

Professional Advantages of Language Certification

Language certifications offer benefits beyond linguistic validation. The preparation process enhances medical professionals' communication skills, expands their clinical vocabulary, and strengthens their command of

international medical terminology. Furthermore, these credentials significantly enhance physicians' competitiveness in the global healthcare market.

Physicians with OET or IELTS certification, notwithstanding that the OET is considered to be more relevant and more motivational than the IELTS⁸ can pursue advanced positions within international healthcare organizations or contribute to multinational research initiatives where English proficiency is fundamental. These certifications have become valuable assets for professional advancement in an increasingly globalized medical community.

Examination Preparation Strategies

While preparing for these examinations requires substantial dedication, modern educational technology has streamlined the process. Medical professionals now utilize diverse resources, including online courses, mobile applications, and specialized study materials. Digital platforms offer comprehensive tools for learning medical terminology and practicing clinical communication skills in English.

Furthermore, medical institutions and language centers provide targeted examination preparation programs tailored to healthcare professionals. These courses combine language skill development with practical training in medical scenarios, preparing physicians for both examination success and real-world clinical practice in international settings.

7. Cultural Competence and its Role in Medical Practice

Understanding Cultural Differences

Cultural competence encompasses the ability to understand, respect, and effectively interact with people from diverse cultural backgrounds inasmuch as "Cultural competency emphasizes the need for health care systems and providers to be aware of, and responsive to, patients' cultural perspectives and backgrounds"⁹. For physicians, this competency is crucial as they treat patients whose cultural, religious, and social traditions fundamentally shape their perspectives on health, illness, and medical treatment. In our increasingly globalized world, with rising international mobility, physicians regularly encounter patients whose cultural norms and values differ substantially from their own.

Cultural competence extends beyond mere knowledge of cultural characteristics to include the skillful adaptation of medical care based on these considerations. In certain cultures, discussing topics such as mental health or reproductive matters may be considered taboo. A culturally competent

⁸ Carr A. OET vs IELTS: Finding the most appropriate way to test language skills for medicine // Journal of English for Specific Purposes at Tertiary Level. 2021. Vol. 9, No. 1., p. 89.

⁹ Stubbe D. E. Practicing Cultural Competence and Cultural Humility in the Care of Diverse Patients // Focus (Am Psychiatr Publ). 2020. Vol. 18, No. 1., p. 49.

physician can navigate these sensitivities while maintaining effective communication and avoiding potential misunderstandings.

Practical Applications in Medical Settings

The establishment of trust between physician and patient often hinges on cultural competence. Some patients may favor traditional healing practices over modern medicine due to their cultural background. A culturally aware physician can propose integrated approaches that respectfully combine traditional and modern therapeutic methods, thereby fostering trust and enhancing treatment outcomes.

Consider the case of patients from conservative Muslim communities, where gender-based interactions are strictly regulated. A culturally competent healthcare system ensures the availability of female physicians for female patients, significantly improving patient comfort and treatment effectiveness.

Language barriers present another critical challenge. Beyond basic translation, physicians must grasp the cultural nuances that influence communication. In some cultures, direct disclosure of negative information, such as an unfavorable diagnosis, may be considered inappropriate. Physicians must develop tactful approaches to conveying such information while respecting cultural sensitivities.

Impact on Healthcare Quality

Cultural competence significantly enhances healthcare delivery. Patients whose cultural values receive recognition and respect typically demonstrate higher adherence to treatment protocols and greater engagement in their healthcare journey. This becomes particularly vital in managing chronic conditions that require sustained physician-patient collaboration.

Furthermore, cultural competence helps prevent diagnostic errors stemming from cultural differences in symptom description. Various cultures may express health concerns differently from Western medical conventions. Understanding these variations enables more accurate diagnoses and more effective treatment plans.

Professional Development in Cultural Competence

Healthcare institutions must implement comprehensive cultural competency training programs that combine theoretical knowledge with practical skills development. These programs should incorporate interactive learning methods such as simulations, case analyses, and direct engagement with diverse cultural communities.

Effective training programs address various aspects of cultural competence, including:

- cultural influences on pain perception and expression;
- cross-cultural communication strategies;
- cultural considerations in treatment planning;
- building trust across cultural boundaries.

By developing these competencies, physicians enhance their professional capabilities and ability to earn patient trust, ultimately leading to improved healthcare outcomes for increasingly diverse patient populations.

CONCLUSIONS

European integration processes substantially influence the development of foreign language competencies among medical practitioners. In the context of globalization and integration into the European educational space, foreign language proficiency has evolved beyond an additional skill to become a fundamental requirement for successful professional practice. Physicians who demonstrate fluency in foreign languages, particularly English, gain enhanced access to international conferences, training opportunities, and collaborative research initiatives, significantly contributing to their professional advancement.

Within this section, we have examined the key aspects of European integration's impact on medical education and proposed innovative approaches to developing foreign language competencies among physicians. Special emphasis has been placed on the competency-based approach, which encompasses not only knowledge transfer but also the development of essential professional skills and abilities. The analysis covered various teaching methodologies, including surveys, technological integration, role-playing exercises, and project-based learning, enabling physicians to both acquire and apply language skills in authentic professional contexts.

Despite clear advantages, the development of foreign language competencies among physicians faces several challenges. A primary obstacle is the limited availability of educational materials and programs focused on medical content. Additionally, many physicians struggle to maintain motivation for language learning, particularly those who completed their formal education some time ago. Addressing these challenges requires developing specialized educational programs that incorporate medical profession specifics and implementing continuous education systems that enable physicians to consistently enhance their language proficiency.

The prospects for developing foreign language competencies among physicians remain promising, particularly given the advancement of educational technologies and international cooperation. Participation in international projects and training programs, along with utilizing modern technologies such as online courses and virtual simulators, will enable physicians to enhance both their language skills and broaden their professional perspectives.

To sum up, European integration processes create valuable opportunities for physicians who are prepared to develop their language capabilities and adapt to globalization conditions. Foreign language proficiency has become a

tool for professional growth and essential to successful medical practice in the contemporary world.

SUMMARY

European integration processes have significantly influenced medical education, particularly in the context of globalization and the increasing demand for foreign language competence among healthcare professionals. This research explores the impact of European integration on the development of foreign language skills in physicians, emphasizing the transition from language proficiency as an optional skill to a critical requirement for effective medical practice. The study highlights the role of the Bologna Process in standardizing medical education and promoting international mobility, which has created new opportunities for Ukrainian physicians to participate in global projects and research. It also examines the components of foreign language competence, including communication skills, sociocultural awareness, and professional discourse, which are essential for working in multicultural healthcare environments. The research identifies innovative methods for developing language skills, such as competency-based approaches, digital learning technologies, and experiential learning through simulations and international collaborations. Despite the clear benefits, limited specialized resources and low motivation among practitioners persist. The findings suggest that integrating medical-specific language programs, leveraging digital tools, and fostering international cooperation can enhance language training for physicians. Ultimately, the study concludes that foreign language proficiency is a tool for professional growth and a fundamental element of successful medical practice in a globalized world.

Bibliography

1. Curaj A., Deca L., Pricopie R. (ed.). *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade*. Springer, 2020. DOI: 10.1007/978-3-030-56316-5.
2. Schkinder Karina. The crucial role of English language in intercultural communication within global healthcare // *International Science Journal of Education and Linguistics*. 2024. Vol. 3, No. 1. P. 63-68. DOI: 10.46299/j.isjel.20240301.07.
3. Kremen V. *Ukraine on the way to signing the Bologna Declaration // The Bologna Process in Ukraine 2005-2020: Achievements, Challenges and Prospects*. Kyiv: NEO in Ukraine, 2020. P. 2-3.
4. Nguyen P. T. The role of medical English in healthcare education // *Journal of Literature, Languages and Linguistics*. 2024. Vol. 102. P. 29-41. URL: <https://www.iiste.org>.

5. Ratna H. The importance of effective communication in healthcare practice // Harvard Public Health Review. 2019. Vol. 23. URL: <https://bcphr.org/23-article-ratna/> DOI: 10.54111/0001/W4.

6. Global Healthcare Accreditation. Breaking barriers: Building language and cultural competency // Global Healthcare Accreditation. 2024. 10 September. URL: <https://www.globalhealthcareaccreditation.com/news/breaking-barriers-building-language-and-cultural-competency>.

7. Deveugele M., Derese A., De Maesschalck S., Willems S. Teaching communication skills to medical students, a challenge in the curriculum? // Patient Education and Counseling. 2005. Vol. 58, No. 3. P. 265-270. DOI: 10.1016/j.pec.2005.06.004.

8. Carr A. OET vs IELTS: Finding the most appropriate way to test language skills for medicine // Journal of English for Specific Purposes at Tertiary Level. 2021. Vol. 9, No. 1. P. 89-106. DOI: 10.18485/esptoday.2021.9.1.5.

9. Stubbe D. E. Practicing Cultural Competence and Cultural Humility in the Care of Diverse Patients // Focus (Am Psychiatr Publ). 2020. Vol. 18, No. 1. P. 49-51. DOI: 10.1176/appi.focus.20190041.

Information about the authors:

Lichman Lada Yuriiivna,

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Language Training
and Humanitarian Disciplines
Shupyk National Healthcare University of Ukraine
9, Dorohozhytska str., Kyiv, 04112, Ukraine

Mykhailenko Lorena Anatoliivna,

Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Language Training
and Humanitarian Disciplines
Shupyk National Healthcare University of Ukraine
9, Dorohozhytska str., Kyiv, 04112, Ukraine

Davydenko Nataliia Viktorivna,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Fundamental and Medical
and Preventive Disciplines
Private Higher Education Institution "International European University"
42, Academician Glushkov ave., Kyiv, 03187, Ukraine

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Чикалова М. М.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-18>

ВСТУП

Глобалізаційні процеси, посилення міжнародного співробітництва та євроінтеграційні прагнення України вимагають якісної підготовки громадян до ефективної міжкультурної комунікації. Володіння іноземними мовами стало ключовим фактором академічної мобільності, професійного розвитку та інтеграції у європейський простір освіти і науки. Водночас кризові ситуації, спричинені пандемією COVID-19, військовими конфліктами та іншими форс-мажорними обставинами, змушують переглядати методичні підходи до викладання та адаптації освітніх програм іншомовної компетенції до потреб здобувачів освіти.

Війна в Україні кардинально змінила умови функціонування освітньої сфери, створивши нові виклики для викладачів, студентів та освітніх установ усіх типів акредитації. Фізична небезпека стала для багатьох студентів причиною вимушеної зміни місця постійного проживання та переїзду в інші регіони або країни, що ускладнює доступ до традиційного навчання. Частина навчальних закладів зазнала руйнувань або опинилася на окупованих територіях, що змусило переходити на дистанційні або змішані формати навчання, адже через бойові дії частина студентів не має стабільного доступу до Інтернету або необхідних технічних засобів, що створює значні перешкоди на шляху до отримання якісної підготовки. Виникла потреба у розробці навчальних матеріалів, адаптованих для онлайн-формату, та використанні цифрових платформ для підтримки навчального процесу.

Викликом став і психоемоційний стан здобувачів освіти, а саме високий рівень стресу, тривожності та постійної нестабільності, що негативно впливає на навчальну мотивацію та концентрацію уваги. У

цих умовах адаптація освітніх програм стала необхідністю для забезпечення безперервності навчального процесу, доступу до якісної освіти та психологічної підтримки студентів. Одним із першочергових завдань стала розробка гнучких програм, які враховують психологічні аспекти навчання та забезпечують підтримку студентам.

Євроінтеграційні процеси суттєво впливають на систему освіти, зокрема на іншомовну підготовку студентів. Переїзд до інших англomовних країн став справжнім викликом для студентів закладів вищої освіти України, які на практиці відчули проблеми та прогалини у іншомовній підготовці, які дістали назву «освітні втрати». Входження України до європейського освітнього простору передбачає адаптацію освітніх програм до загальноєвропейських стандартів, розширення можливостей для академічної мобільності студентів та викладачів через програми міжнародного співробітництва, такі як Erasmus+ та інші європейські ініціативи, а також підвищення рівня володіння іноземними мовами серед здобувачів освіти. Перехід на новий рівень навчання дозволить майбутнім фахівцям інтегруватися в глобальний ринок праці та підвищити рівень конкурентоспроможності випускників українських закладів вищої освіти. Разом з тим, виникає потреба у створенні ефективних механізмів подолання освітніх втрат, спричинених кризовими ситуаціями, що передбачає впровадження гнучких навчальних форматів, розширення доступу до якісних навчальних ресурсів та підготовку викладачів до роботи в багатомовному середовищі.

Таким чином, євроінтеграційні процеси не лише відкривають нові можливості для вдосконалення іншомовної підготовки, а й вимагають активного реформування освітньої системи для відповідності сучасним викликам та стандартам європейського простору вищої освіти.

1. Основні виклики адаптації освітніх програм

Адаптація освітніх програм в умовах сучасних кризових ситуацій, зокрема війни та процесу євроінтеграції, є складним завданням, яке потребує врахування багатьох факторів. Освітня система України стикається з новими викликами, які впливають як на зміст програм, так і на їхню методологію. Розглянемо основні труднощі адаптації освітніх програм у цих умовах. Перш за все, це стосується суттєвих змін у самому змісті освітніх програм. Одним із ключових викликів є **необхідність перегляду та оновлення навчальних планів**, які раніше орієнтувалися на відносно стабільні соціально-економічні умови. Зміни в геополітичному просторі, інтеграція до європейського освітнього середовища та військові виклики змушують переглядати структуру та наповнення навчальних дисциплін. Відсутність системного підходу до

оновлення навчальних матеріалів відповідно до сучасних викликів зумовлює необхідність інтеграції до освітніх програм тематичних блоків, присвячених питанням безпеки, прав людини, психологічної підтримки, інформаційної грамотності та інших актуальних аспектів, що сприятиме підвищенню адаптивності освітнього процесу до нових реалій.

Сучасний освітній процес вимагає інтенсифікації іншомовної підготовки, яка виступає ключовим елементом академічної мобільності та сприяє інтеграції студентів у європейський освітній простір. В умовах діджиталізації освіти пріоритетним завданням стає розширення змістового наповнення навчальних програм шляхом впровадження сучасних технологій навчання, що забезпечує підвищення ефективності засвоєння іншомовної компетенції та відповідність освітніх стандартів міжнародним вимогам.

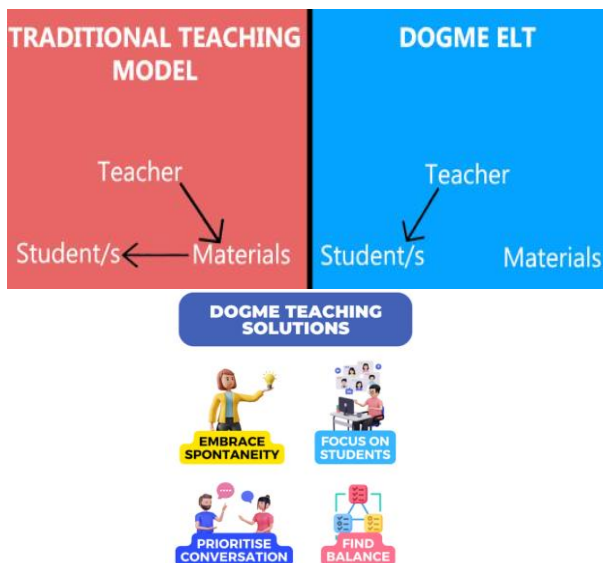
Ключовим аспектом модернізації іншомовної освіти в Україні є адаптація граматичних правил та вокабуляру англійської мови в контексті євроінтеграційних процесів. Заклади освіти покликані забезпечити відповідність освітніх програм європейським стандартам та готувати фахівців, які здатні ефективно спілкуватися у міжнародному середовищі. Так, наприклад, викладання граматики англійської мови повинно відповідати сучасним комунікативним потребам: доцільно впроваджувати інтерактивні методи навчання, які акцентують увагу на практичному використанні граматичних структур у реальних ситуаціях. Такий підхід сприяє розвитку у студентів здатності застосовувати граматичні знання у усному та письмовому мовленні, що є необхідним для ефективної міжкультурної комунікації.

Не менш важливим елементом іншомовної підготовки є формування лексичного мінімуму. У контексті євроінтеграції необхідно переглянути критерії відбору лексичних одиниць, враховуючи сучасні комунікативні потреби та сфери взаємодії. Це передбачає включення до навчальних програм лексики, пов'язаної з європейськими інституціями, культурою, правовими та економічними аспектами. Такий підхід забезпечує підготовку студентів до участі в міжнародних проєктах та спілкуванні з європейськими партнерами¹.

Впровадження сучасних підходів, таких як «Dogme», який фокусується на комунікативній взаємодії без надмірного використання навчальних матеріалів, може бути ефективним у контексті євроінтеграції. «Dogme» зосереджує увагу на розмовному спілкуванні між студентами та викладачем, підкреслює важливість живого

¹ Пасічник О. Проблема добору лексичного мінімуму з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти: історія, сьогодення, перспективи. Український Педагогічний журнал. 2022. (1). С. 98–106. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-98-106>

спілкування та адаптації навчального процесу до реальних потреб студентів, що сприяє більш гнучкому та ефективному засвоєнню як граматичних, так і лексичних аспектів мови.

Нижче наведено приклад адаптації навчальної програми з дисципліни «Англійська мова для немовних спеціальностей» на основі однієї з граматичних та лексичних тем, що відображає зміни у змісті навчального матеріалу, вимогах до навчальних досягнень студентів та методах викладання відповідно до сучасних освітніх викликів (табл. 1).

Граматика: Використання умовних речень другого типу (*Second Conditional*).

Лексика: Термінологія, пов'язана з кризовими ситуаціями та безпекою (наприклад, «*evacuation*», «*emergency response*», «*first aid*», «*crisis management*», «*resilience*»).

Таблиця 1

Адаптація навчальної програми з дисципліни «Англійська мова для немовних спеціальностей» в закладах вищої освіти на прикладі граматичного та лексичного матеріалу

Зміст навчального матеріалу	Очікувані результати	Процес адаптації
<i>Граматичний аспект</i>		
Second Conditional Структура: If + Past Simple, would + V Значення умовного речення другого типу, роль у реченні при передачі думки. Відмінність від інших типів умовних речень. Вживання умовних речень другого типу в неофіційному та неофіційному мовленні. Вибір із поданих речень тих, які найбільше відповідають змісту текстів тощо.	Здобувач освітніх послуг: Знає різницю між умовними реченнями різних типів. Вміє використовувати Second Conditional у письмовому та усному мовленні. Розуміє відмінність між реальними та гіпотетичними ситуаціями та правильно формулює відповідні конструкції. Аналізує ситуації з власного професійного досвіду та моделює гіпотетичні сценарії.	1. Використання схеми-підказки для визначення типу умовного речення (запитання: реальна чи гіпотетична ситуація, приклад). Наведення прикладів із реальних ситуацій міжкультурної комунікації. 2. Використання у тестах та текстах найбільш уживаних ситуацій (із застосуванням умовних речень другого типу), які асоціюються із розробкою спільних проектів з партнерами з країн ЄС, включаючи написання грантових заявок тощо. <i>Наприклад, «If there were an earthquake, what emergency measures would you take?»</i>
<i>Лексичний аспект</i>		
Термінологія кризових ситуацій. Основні терміни: – evacuation, – emergency response, – first aid, – crisis management, – resilience; колокації та сталі вирази: – To provide first aid. – To manage a crisis effectively. – To ensure public safety.	Здобувач освітніх послуг: Володіє ключовою термінологією, що стосується кризових ситуацій. Використовує нову лексику в усному та письмовому спілкуванні, включаючи симуляції кризових ситуацій. Застосовує термінологію в тематичних презентаціях, обговореннях і доповідях. Моделювання ситуацій на міжнародному європейському форумі, у культурних заходах, волонтерських проектах або молодіжних обмінах, спрямованих на зміцнення міжкультурних зв'язків та розуміння європейських цінностей.	1. Контекстуалізація через реальні сценарії: симуляції кризових ситуацій із застосуванням термінології (наприклад, аналіз плану евакуації університету, моделювання дій у разі надзвичайної ситуації). 2. Використання відео- та аудіо-матеріалів із європейських джерел: реагування на надзвичайні ситуації з субтитрами англійською мовою. 3. З метою закріплення тематичної лексики використовувати інтерактивні платформи (наприклад, Kahoot, Quizlet).

Таким чином, адаптація навчального матеріалу з англійської мови для немовних спеціальностей до євроінтеграційних процесів в умовах кризових ситуацій передбачає інтеграцію актуальної лексики, практичних ситуацій і мультимедійних ресурсів. Поєднання граматичних і лексичних аспектів через кейс-методи, рольові ігри та цифрові технології дозволяє зробити навчальний процес більш ефективним, гнучким і релевантним до сучасних викликів, а студентів – конкурентоспроможними на ринку праці.

Суттєвим викликом вважаються й *методологічні труднощі впровадження змін*. Перехід на нові навчальні моделі передбачає зміну підходів до викладання та оцінювання знань. Проте існують значні перешкоди для реалізації цього процесу, серед яких найбільш вагомими вважаються: відсутність належної підготовки викладачів до роботи в умовах змішаного та дистанційного навчання; низький рівень цифрової компетентності серед педагогічного персоналу та здобувачів освіти; необхідність розробки нових методик викладання, які враховують психологічний стан студентів у кризових ситуаціях; складність у забезпеченні балансу між теоретичним навчанням та практичними навичками, особливо у спеціальностях, що потребують лабораторної або клінічної підготовки.

Актуальні стандарти у сфері освіти сприяють інтеграції теоретичних знань і практичних навичок у єдину систему, що передбачає використання інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання. Ефективне засвоєння матеріалу можливе лише за умови формування у студентів ключових компетентностей, серед яких мобільність, критичне мислення, креативність та вміння приймати відповідальні рішення. Важливим є також розвиток комунікативних навичок, здатність працювати в команді та моделювати навчальні ситуації, що сприяє вирішенню проблемних аспектів дистанційного навчання.

Досвід як вітчизняних, так і закордонних закладів вищої освіти свідчить про високу ефективність інтерактивних методів навчання, що не лише покращують адаптацію студентів до нових умов освітнього процесу, а й підвищують рівень їхньої навчально-пізнавальної активності. Термін «інтерактивний» походить від англійського слова «interact» («inter» – «взаємний», «act» – «діяти»), що підкреслює важливість взаємодії під час освітнього процесу. Основу інтерактивного навчання становлять спеціально розроблені вправи та завдання, які сприяють активному залученню студентів у навчальний процес, полегшують процес засвоєння вивченого та покращують їхню адаптацію до нового навчального матеріалу.

Активне впровадження інтерактивних методів у дистанційне навчання стає must be методом. Для оцінки ефективності дистанційного навчання та виявлення основних труднощів було проведено анкетування студентів. В опитуванні взяли участь 60 студентів із різних спеціальностей, серед яких: А4 «Середня освіта», С 3 – «Міжнародні відносини», F3 «Комп'ютерні науки».

Аналіз відповідей продемонстрував, що студенти віддають перевагу відео лекціям та практичним заняттям (ситуативні ігри, вир ідей, навчаючи – навчаюся тощо) як найбільш ефективним формам дистанційного навчання. При цьому переважна більшість здобувачів освіти висловлюють готовність до самостійного опрацювання навчального матеріалу. Зокрема, це стосується тих, хто навчається на дуальній формі здобуття освіти, за якої теоретична підготовка проходить на базі закладу освіти, а практична – на виробництві / в організації тощо. У цьому контексті доцільно брати приклад з системи вищої освіти таких європейських країн, як Німеччина та Австрія, методи навчання в яких користуються величезною популярністю серед здобувачів освіти. Особливим попитом дуальна освіта користується серед спеціальностей гуманітарного, технічного та економічного напрямів.

Онлайн-заняття здебільшого проводяться на спеціалізованих платформах (MOODLE, ZOOM, Google Meet).

На питання «Які інтерактивні методи навчання ви б хотіли застосовувати у більшій мірі в майбутньому?» респонденти найчастіше відповідали (Рис. 1):

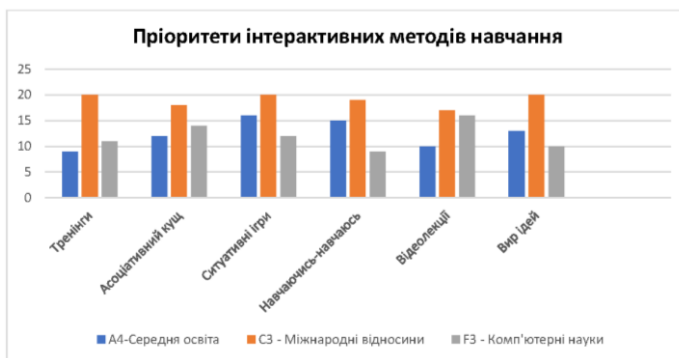

Рис. 1. Найбільш популярні інтерактивні методи навчання

Деякі студенти зазначили, що їм бракує обізнаності щодо інтерактивних методів, що ускладнює їхній вибір. Також окремі респонденти наголосили на важливості практичних робіт та можливості

інтерактивної комунікації з викладачем у форматі питання-відповідь (здебільшого спеціальності «Середня освіта» та «Комп'ютерні науки»). Готовність брати участь в усіх запропонованих інтерактивних видах навчальної діяльності висловили студенти спеціальності «Міжнародні відносини», для яких аналіз, обговорення, відстоювання своєї думки, вміння йти на компроміс тощо є важливою складовою майбутньої кар'єри.

Беручи до уваги результати дослідження, можна дійти висновку, що інтерактивні методи навчання відіграють ключову роль у підвищенні ефективності дистанційної освіти. Їх застосування не лише сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, а й розвиває комунікативні та аналітичні навички студентів. Подальші дослідження в цій галузі мають бути зосереджені на вдосконаленні цифрового навчання та адаптації інтерактивних методик до потреб студентської аудиторії в умовах кризових ситуацій та з огляду на процес євроінтеграції.

Логістичні та технічні бар'єри також створюють серйозні проблеми для організації навчального процесу, оскільки через війну багато навчальних закладів опинилися в зоні бойових дій та були частково або повністю зруйновані. Виникла нагальна потреба у відновленні інфраструктури та **створення** безпечних умов для студентів і викладачів, адже значна кількість студентів виїхала за кордон або змінила місце проживання, що ускладнює їхню участь у навчальному процесі. Обмежений доступ до якісного інтернет-з'єднання та технічних засобів став особливо критичним для регіонів із частими перебоями електроенергії та зв'язку. Організація роботи в закладах вищої освіти також зазнає змін. Викладачам і співробітникам доводиться виконувати додаткові функції, наприклад, надавати психологічну підтримку здобувачам вищої освіти, які постраждали від воєнних дій. Комунікація всередині закладу освіти та зі сторонніми партнерами також може бути ускладнена, особливо якщо традиційні канали зв'язку були порушені війною².

Війна та постійний стрес суттєво впливають на психоемоційний стан учасників освітнього процесу, через що **психологічні та соціальні аспекти**, а саме підвищений рівень стресу та тривожності серед студентів і викладачів, що негативно позначається на засвоєнні навчального матеріалу, також відносимо до основних викликів сучасної реальності. Відбувається значне зниження мотивації до навчання через

² Коваль М. С., Пазен О. Ю. Адаптація освітніх програм до викликів воєнного часу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал. 2024. № 10 (44). С. 230-242. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-230-242](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-230-242)

невизначеність майбутнього. Все це потребує додаткових ресурсів та підготовки спеціалістів.

2. Вплив євроінтеграційних процесів на вдосконалення освітніх програм з вивчення іноземної мови, адаптованих до потреб студентів у кризових ситуаціях

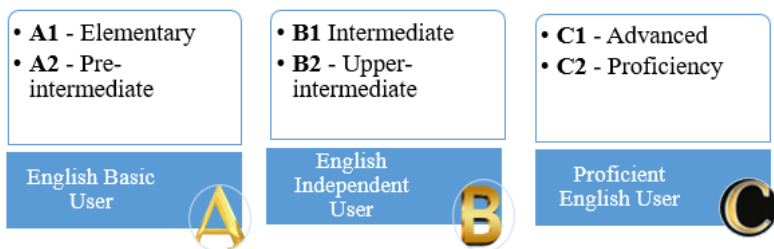
Євроінтеграційні процеси суттєво впливають на підготовку фахівців у сфері іншомовної компетенції в Україні, стимулюючи реформування освітньої системи для відповідності європейським стандартам. Це вимагає адаптації навчальних програм та методик викладання іноземних мов у закладах вищої освіти.

Згідно з дослідженням, реформування іншомовної освіти в Україні в контексті євроінтеграції передбачає впровадження Загальноєвропейських Рекомендацій (ЗЕР) Комітетом Сучасних Мов Ради Європи у навчальний процес вищої школи. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*) – керівний документ, що використовується для опису досягнень тих, хто вивчає іноземні мови у Європі. Рекомендації з мовної освіти пропагують мову не лише як засіб повсякденного спілкування у міжнародному оточенні, але й описують, якими саме знаннями та навичками слід володіти, щоб ефективно конкурувати на міжнародному ринку праці. Так, в одному з основних принципів Загальноєвропейських Рекомендацій говориться про те, що «лише шляхом кращого володіння сучасними європейськими мовами можна полегшити спілкування та взаємодію між європейцями з різними рідними мовами заради підтримки європейської мобільності, взаєморозуміння і співпраці та подолати упередження та дискримінацію». У час кризових ситуацій, зокрема, військових конфліктів між державами, навички іншомовного спілкування стали обов'язковою умовою практично всіх спеціальностей, але особливий акцент припадає на спеціальності, пов'язані з міжнародним спілкуванням та середовищем: «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародне право», «Міжнародний менеджмент», «Міжнародні комунікації», «Міжнародна логістика» тощо. Підготовка фахівців саме на таких спеціальностях потребує володіння іноземними мовами на професійному рівні, що сприятиме розвитку взаєморозуміння, співпраці між країнами, покращенню міжнародного становища в цілому, адже це зумовлено самою специфікою цих професій та міжнародним ринком праці, де основним засобом спілкування та регулювання міжнародної діяльності виступає іноземна мова. Фахівці повинні вільно

висловлюватися в межах своїх професійних сфер, не витрачаючи час на пояснення та пошук альтернативних засобів комунікації. З огляду на вищезгадане мову доцільно вивчати відповідно до специфіки відповідної професії, тобто, підхід до лексичного матеріалу повинен носити професійно-орієнтований характер. Інтеграція професійної та іншомовної підготовки є ключовим аспектом формування конкурентоспроможних фахівців, що сприяє розвитку професійних компетенцій студентів у поєднанні з іншомовними навичками.

Перша версія ЗЄР (2001 р.) містить такий вид комунікативної мовленнєвої діяльності (communicative language activity), як **медіація**³, а також наведено приклади письмової медіації: *письмовий переклад* (забезпечення доступу до інформації для тих, хто не володіє мовою оригіналу), *реферування письмових текстів* (можливість швидко ознайомитися з ключовою інформацією без детального вивчення повного тексту), *письмове резюмування* (складання коротких підсумків з більш об'ємних текстів для розуміння сутності матеріалу), *адаптація текстів* для цільової аудиторії (переписування чи перефразування текстів, наприклад, спрощення складних технічних документів для ширшої публіки). Письмова медіація сприяє ефективній комунікації та розумінню між людьми з різними мовними та культурними фонами, що є важливим аспектом сучасної мовної освіти.

У листопаді 2011 року своєю Резолюцією Рада Європейського союзу рекомендувала використання **Рекомендацій** для валідації рівнів знань іноземної мови. Усі, хто вивчає іноземну мову, розподіляються на шість рівнів:

Передбачається, що здобувач освіти здатен виконувати основні види активності: Письмо (Writing), Усне мовлення (Speaking), Аудіювання (Listening) та Читання (Reading) на кожному рівні. Ці дескриптори можна використовувати до будь-якої мови, якими спілкуються в Європі.

³ Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press. 2001. 260 p. URL: <https://rm.coe.int/1680459f97>

У оновленій версії ЗЕР від 2018 року та 2020 р.⁴ медіації приділяється значно більше уваги поряд з дескрипторами рівнів A1–C2. Слід пам'ятати, що дескриптори рівня B2+ та C1 дозволяють працювати у *професійній сфері*, перекладаючи наукові, технічні, фінансові та проєктні звіти, нормативні акти, прес-релізи тощо. У *академічній сфері* з рівнем B2+ дозволяється перекладати наукові статті, підручники та оповідання; C1 – наукові статті, підручники, літературна критика; C2 – наукові публікації (переклад за рівнями залежить від підвищення ступеня складності текстів, розширення жанрового різноманіття та тематичного (професійного) діапазону з урахуванням специфіки кожної дисципліни).

Починаючи з 2001 року Україна активно інтегрує Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, що сприяє уніфікації мовної підготовки та підвищенню мобільності студентів.

Процеси євроінтеграції мають значний вплив на вдосконалення освітніх програм з вивчення іноземних мов, особливо в контексті адаптації до непередбачуваних ситуацій. Це вимагає гнучкості та інноваційності в підходах до навчання, щоб забезпечити безперервність освітнього процесу та відповідність європейським стандартам.

Сучасні освітні програми впроваджують інноваційні тенденції, спрямовані на підвищення ефективності викладання іноземних мов. Це включає використання інтерактивних методів навчання, мультимедійних ресурсів та комунікативного підходу, що відповідає вимогам євроінтеграції та глобалізації.

Викладачі іноземних мов повинні бути готовими до інтеграції професійної та іншомовної підготовки фахівця в умовах реалізації професійно-орієнтованого навчання іноземним мовам. Викладач вищої школи, з одного боку, – практико-орієнтований фахівець, який впливає на студента своїми особистісними якостями, науковим дослідженням та органічно поєднує навчальний процес з науковими дослідженнями, а з іншого – провідна фігура навчального процесу, взаємодіючи зі студентами на основі концептуальних засад освіти, спрямованих на підготовку конкурентоспроможних фахівців. Готовність викладачів до інтеграції професійної та іншомовної підготовки зумовлює створення та впровадження механізми інтеграції професійної підготовки та формування білінгвальної складової професійної компетенції конкурентоспроможних спеціалістів.⁵

⁴ Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing. 2020. 275 p. URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-referencefor-languages-learning-teaching/16809ea0d4>

⁵ П'ятикоп І. Принципи інтеграції професійної та іншомовної підготовки конкурентоспроможного фахівця на основі компетентнісного підходу. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип.73, том 3. С.278-284. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-42>

Непередбачувані ситуації, такі як пандемії чи військові конфлікти, вимагають швидкої адаптації освітніх програм. Використання дистанційних технологій навчання, розробка онлайн-курсів та забезпечення доступу до цифрових ресурсів стають ключовими елементами для підтримки безперервності освіти. Це також включає підготовку викладачів до роботи в онлайн-середовищі та забезпечення технічної підтримки для студентів.

У процесі розробки тестових завдань та навчальних матеріалів, спрямованих на вивчення іноземних мов у контексті євроінтеграції, доцільно включати ситуації, які відображають реальні аспекти цього процесу. Це не лише підвищує практичну цінність навчання, але й готує студентів до реальних комунікативних ситуацій, з якими вони можуть зіткнутися в професійному та особистому житті. Нижче наведено ряд ситуацій, які можна використовувати в тестах чи навчальних матеріалах:

1. **Участь у міжнародних конференціях та семінарах:** сценарії, де студентам пропонується підготувати доповідь або презентацію на тему євроінтеграції, обговорити питання співпраці між країнами ЄС та Україною, або взяти участь у панельних дискусіях.

2. **Професійні стажування в країнах ЄС:** завдання, що моделюють ситуації проходження стажування в європейських компаніях чи установах, включаючи спілкування з колегами, вирішення робочих питань та адаптацію до корпоративної культури.

3. **Академічна мобільність:** ситуації, пов'язані з навчанням за програмами обміну в університетах ЄС, включаючи процес подання документів, спілкування з адміністрацією та викладачами, а також адаптацію до нової освітньої системи.

4. **Культурні обміни та волонтерські програми:** завдання, що передбачають участь у культурних заходах, волонтерських проектах або молодіжних обмінах, спрямованих на зміцнення міжкультурних зв'язків та розуміння європейських цінностей.

5. **Співпраця в рамках європейських проектів:** сценарії, де студенти беруть участь у розробці та реалізації спільних проектів з партнерами з країн ЄС, включаючи написання грантових заявок, планування та звітування.

До переваг використання таких ситуацій у навчанні відносимо: *релевантність*, адже студенти вивчають лексику та граматику, які безпосередньо пов'язані з їхніми майбутніми професійними та академічними потребами; *мотивацію*, оскільки реальні ситуації підвищують інтерес до навчання, студенти бачать практичне застосування отриманих знань; *розвиток міжкультурної компетентності*, коли знайомство з культурними та соціальними аспектами країн ЄС сприяє формуванню толерантності та розуміння

культурних відмінностей. Включення найбільш уживаних ситуацій, пов'язаних з євроінтеграційними процесами, у тести та навчальні матеріали сприяє підготовці студентів до реальних викликів та можливостей, які виникають у процесі інтеграції України до європейського простору.

Дієвим методом адаптації іншомовної підготовки студентів в умовах євроінтеграційних процесів є приєднання закладів вищої світи до Програми Європейської Комісії eTwinning (зокрема, педагогічних вишів за напрямом «eTwinning for Future Teachers»), що дає можливість участі та підготовки студентів до проєктної діяльності на європейському рівні, участі в програмах обміну досвідом, пошуку партнерів (наприклад, EduBridges, CaseLabs, MentorMatches, ThinkHubs, Student-Led Tech Talks тощо).

Приєднання до європейського освітнього простору ставить задачі:

- активного запровадження нових методик навчання: використання методики змішаного навчання (blended learning), що поєднує традиційні заняття з онлайн-форматом; інтерактивних мовних платформ (Duolingo, Busuu, BBC Learning English тощо), мобільне навчання через спеціалізовані додатки та соціальні мережі;

- посилення комунікативного підходу: створення віртуальних мовних клубів та партнерських програм із закордонними ВНЗ, використання методики проєктного навчання для формування навичок міжкультурної комунікації, акцент на ситуативному навчанні та симуляціях реальних комунікативних ситуацій;

- міжнародна співпраця та розширення кордонів академічної мобільності: участь у програмах академічної мобільності (Erasmus+, DAAD, Fulbright), підтримка двомовного навчання та розширення англomовних курсів у закладах освіти, включення до навчальних програм курсів з європейських стандартів міжкультурної комунікації.

ВИСНОВКИ

Адаптація освітніх програм іншомовної компетенції до умов євроінтеграції під час кризових ситуацій є необхідною складовою освітньої політики України в процесі євроінтеграції. Використання інноваційних технологій, посилення міжнародної співпраці та впровадження змішаного навчання дозволяють забезпечити якісну підготовку фахівців, здатних ефективно функціонувати у глобальному середовищі. Подальші розвідки у цій сфері мають бути спрямовані на розробку інтерактивних навчальних ресурсів, адаптацію цифрових технологій та підвищення кваліфікації викладачів.

У результаті дослідження дійшли висновку, що для ефективного впровадження змін необхідно: розробити комплексні освітні програми, що враховують сучасні виклики; посилити підготовку викладачів до

роботи в умовах змішаного та дистанційного навчання; інвестувати в цифрову інфраструктуру, що забезпечить безперервний доступ до знань; впровадити системи психологічної підтримки для студентів та викладачів; розширити міжнародну співпрацю для інтеграції українських студентів у європейський освітній простір.

Успішна адаптація освітніх програм дозволить забезпечити якісну освіту навіть у кризових умовах та створити основу для майбутнього розвитку системи освіти в Україні з урахуванням загальноєвропейських рекомендацій.

В умовах сучасних викликів виникає нове бачення іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти: відбулися значні зміни в освітніх потребах студентів, а саме посилилася потреба в нових знаннях, пов'язаних із безпекою, психологічною стійкістю, управлінням в умовах кризових ситуацій та міжнародним правом. У зв'язку з цим багато студентів розглядають можливості навчання за кордоном або участі в міжнародних програмах обміну, що вимагає підготовки до інтеграції у європейську систему освіти.

До основних напрямів адаптації освітніх програм доцільно віднести гнучкість навчального процесу, запровадження асинхронного навчання (доступ до лекційних матеріалів у зручний час), можливість змінювати формат навчання залежно від умов (онлайн, офлайн, гібридний (змішаний) формат). персоналізація навчального процесу з метою врахування індивідуальних потреб студентів, включення до навчальних програм курсів з психологічної стійкості та подолання стресу, впровадження інтерактивних онлайн-платформ та мобільних додатків для самостійного навчання, використання сучасних методик (VR-технології, адаптивне навчання, інтерактивні симуляції), включення до програм курсів, спрямованих на інтеграцію у європейський освітній простір, підтримка мобільності студентів через міжнародні освітні програми та співпрацю із закордонними університетами.

Таким чином, адаптація освітніх програм з іншомовної компетенції у закладах вищої освіти України під час кризових ситуацій в умовах євроінтеграції є необхідним кроком для забезпечення безперервності та якості освіти. Впровадження гнучких навчальних підходів, інтеграція сучасних технологій та орієнтація на європейські стандарти сприятимуть підготовці конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах глобальних викликів.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується адаптація освітніх програм з іншомовної компетенції у закладах вищої освіти України під час кризових ситуацій в умовах євроінтеграції. Розглядаються виклики, що постають перед освітніми установами, зокрема необхідність діджиталізації навчального процесу та інтеграції європейських стандартів. Аналізуються стратегії

адаптації, включаючи впровадження різних форм дистанційного навчання, оновлення змісту програм відповідно до європейських рекомендацій та забезпечення психологічної підтримки студентів. Особлива увага приділяється ролі викладачів у забезпеченні якості освіти та розвитку іншомовної комунікативної компетенції студентів. Висвітлюються приклади успішної адаптації освітніх програм під час кризових ситуацій та їхній вплив на підготовку конкурентоспроможних фахівців. Результати дослідження можуть бути корисними для освітніх установ, які прагнуть підвищити ефективність навчання в умовах невизначеності та інтеграції до європейського освітнього простору.

Література

1. Пасічник О. Проблема добору лексичного мінімуму з іноземних мов для закладів загальної середньої освіти: історія, сьогодення, перспективи. *Український Педагогічний журнал*. 2022. (1). С. 98–106. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-98-106>
2. Коваль М. С., Пазен О. Ю. Адаптація освітніх програм до викликів воєнного часу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал. 2024. № 10 (44). С. 230-242. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-230-242](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-230-242)
3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. *Cambridge: Cambridge University Press*. 2001. 260 p. URL: <https://rm.coe.int/1680459f97>
4. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing. 2020. 275 p. URL: <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-referencefor-languages-learning-teaching/16809ea0d4>
5. П'ятикоп І. Принципи інтеграції професійної та іншомовної підготовки конкурентоспроможного фахівця на основі компетентнісного підходу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73, том 3. С. 278-284. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-42>

Information about the author:

Chykalova Maryna Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

04

SECTION

THE IMPACT
OF EUROPEAN
INTEGRATION
ON INTRODUCING
INNOVATIVE
TECHNOLOGIES
IN THE EDUCATION
SYSTEM

DISTANCE LEARNING IN THE TRAINING OF SPORTS SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Bondar A. S., Petrenko I. I., Petrenko V. O.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-19>

INTRODUCTION

Distance learning in the training of professionals in the field of sports is essential because it allows students to combine their studies with work, training or other commitments; With digital platforms, students have access to a huge amount of educational materials, webinars, lectures, articles, and research from anywhere in the world; students can independently manage the pace and learning environment, allowing them to focus on their needs and interests; Students develop important digital skills that are relevant in today's world. Distance learning is often more economical because it reduces the cost of transportation, accommodation, and other costs associated with traditional learning.

Modern challenges related to the spread of the coronavirus disease COVID-19 have significantly influenced the intensification of the process of using mixed (full-time-distance) and distance learning in the educational sphere in Ukraine¹, since the beginning of the war and the introduction of martial law², 80% of higher education institutions are operating online or in a mixed mode until now^{3,4}. Analytical data for the 2020/2021 academic year indicate a loyal attitude of participants in the educational process (65%) to work in the existing conditions.

¹ Про організаційні заходи для запобігання поширення коронавірусу COVID-19. Наказ МОН № 406 від 16.03.2020 року. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-dlya-zapobigannya-poshirennyu-koronavirusu-s-ovid-19>

² Закон України «Про правовий режим воєнного стану» / Верховна Рада України. 2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=36>

³ Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану. Наказ МОН № 235 від 07.03.2022 року. Освіта UA. 2022. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85884/

⁴ Аналітична довідка щодо стану задоволеності педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти закладів фахової освіти організацією освітнього процесу на початку 2022/2023 навчального року. DSIaO. 2023. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/10/Pochatok_2022/2023_navchalnogo_roku_IAD_VO_FPO_SQE.pdf

The results of the calculation of the consumer satisfaction index of educational services indicate a gradual settlement of the problems caused by the transition to distance learning and a significant increase in the level of satisfaction with the organization of education during the academic year⁵.

At the beginning of the 2022/2023 academic year, 85% of participants in the educational process reacted positively to the organization of the educational process in an online format in their higher education institutions, highly appreciating the quality of educational services and the learning outcomes of applicants. The level of satisfaction of consumers of educational services has increased significantly (by 4-6 points) compared to the last academic year⁶.

The study of world experience indicates a high level of perception of distance learning in leading foreign universities (93%) and its increased use in the educational process (87%)⁷. This positive attitude towards distance learning is explained by the wide range of opportunities that open up for students, increasing their mobility, providing access to education around the world, ensuring lifelong learning continuity⁴.

1. Organization of distance learning in the training of future specialists in the field of sports

In world practice, distance learning is quite common. In many countries of the world, its popularity is growing every year, because this form of education, the main principle of which is interactive interaction between subjects of educational services, is the most flexible and accessible⁸.

The concept of "distance learning" is interpreted as "an individualized process of acquiring knowledge, skills, skills and ways of cognitive activity of a person, which occurs mainly through indirect interaction of participants in the educational process remote from each other in a specialized

⁵ Аналітична довідка щодо стану задоволеності педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти закладів фахової освіти організацією освітнього процесу на початку 2021/2022 навчального року. DSlaO. 2021. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/05/ANALITICHNA_DOVIDKA_Opituвання_FPO_ZVO_DSYAO_05.2021.pdf

⁶ Аналітична довідка щодо стану задоволеності педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти закладів фахової освіти організацією освітнього процесу на початку 2022/2023 навчального року. DSlaO. 2023. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/10/Pochatok_2022/2023_navchalnogo_roku_IAD_VO_FPO_SQE.pdf

⁷ Кучик О., Дем'янчук А. Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії: історія та педагогіка. 2022. (2), 77–85. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/52>

⁸ López-Carril, S., Villamón, M. & González-Serrano, M.H. Linked(In)g Sport Management Education with the Sport Industry: A Preliminary Study. Sustainability. 2021. 13 (4), 2275. <https://doi.org/10.3390/su13042275>

environment that functions on the basis of modern psychological, pedagogical, information and communication technologies"⁹.

Scientific and pedagogical staff of the Kharkiv State Academy of Physical Culture and students have had experience of distance learning during the COVID-19 pandemic since March 2020, most students (76%) liked to study remotely, since teachers used modern technologies for teaching lectures and seminars using services with the support of video conferencing "Zoom", "Google Meet", provided educational and methodological materials in electronic form with round-the-clock access on the Google Classroom platform and in the distance learning system of the Kharkiv State Academy of Physical Culture "Moodle", which made it possible to effectively process the material of academic disciplines and pass online testing for control. Communication with teachers in messengers ("Telegram", "Viber", "WhatsApp", etc.) and the creation of communities of academic groups, departments, faculties facilitated the establishment of communication between students and teachers¹⁰.

A survey of students conducted after the resumption of the educational process under martial law revealed that the most important advantages of online learning for them are an individual approach to learning, flexibility of the schedule with the ability to choose convenient conditions (place and time), as well as the ability to study theoretical material on various online platforms. In their opinion, the lack of the necessary technical means at home and unstable access to the Internet negatively affect the organization of effective distance learning.

More than 70% of students were able to start classes. Teachers of the Academy, when studying under martial law, use all methods of conducting classes in a remote synchronous format, in particular videoconferencing, when there are appropriate conditions; asynchronous format – on the Moodle platform, where methodological materials on disciplines are posted that applicants can use on their own. All teachers created chats for communicating with applicants (and groups in academic disciplines) in Viber and/or Telegram messengers¹¹.

⁹ Положення про дистанційне навчання. Міністерство освіти і науки України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

¹⁰ Бондар А. С. Особливості підготовки майбутніх спортивних менеджерів в умовах воєнного стану в Україні. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 38-41. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37782/Petko_2022.pdf?sequence=1

¹¹ Бондар А. С. Особливості підготовки майбутніх спортивних менеджерів в умовах воєнного стану в Україні. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 38-41. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37782/Petko_2022.pdf?sequence=1

The main measures taken by the scientific and pedagogical staff of the Academy to attract students of higher education to attend classes are:

- personal communication with each applicant for the specialty (telephone conversations, correspondence in messengers and via e-mail);
- interaction with the heads of academic groups;
- creation of chats on disciplines in Viber and/or Telegram;
- communication of teachers with deans, their deputies and methodologists of dean's offices;
- individual counseling for students who, for technical or other reasons, cannot attend classes online¹².

Monitoring of the quality of educational results revealed that the average score of students of Kharkiv State Academy of Physical Culture at the end of the academic year was 79 points. Compared to the previous session, where the average score was 66 points, it can be seen that the results have improved significantly, which indicates the effective organization of the educational process.

To analyze the quality of education, an annual survey was conducted among students, which showed that 100% of respondents are satisfied with the methods of teaching and teaching and believe that teachers use the results of modern scientific research when choosing their methods.

Among the interactive methods that were most often used during training under the chosen educational program, respondents' opinions were distributed as follows: situational tasks, project preparation, game learning, trainings, round tables, master classes, educational excursions and cases.

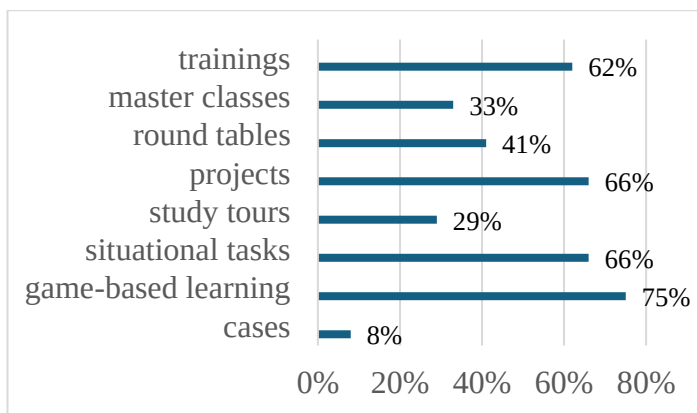

Fig. 1. Interactive methods used by teachers

¹² Bondar A., Kovalenko J., Petrenko I. Ensuring the education quality of future sports managers under martial law. Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. 2023. 5(164)23, 9-13. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5\(164\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5(164).01)

76.5% of the surveyed students are completely satisfied with the competencies acquired during practical training under the educational and professional program. 82% believe that the amount of educational material offered during classroom classes is sufficient and they have enough time to assimilate it and perform independent tasks. 93% of respondents expressed positive impressions, while 6% noted that they were not satisfied with the need to search for a large amount of information on their own.

Motivate students to independent educational and scientific-professional work – prospects for professional activity (70%), interest in educational material (70%), awareness of the importance of educational information (55%), increase in the amount of knowledge (45%). Respondents also have practical experience in the category of other factors (7%).

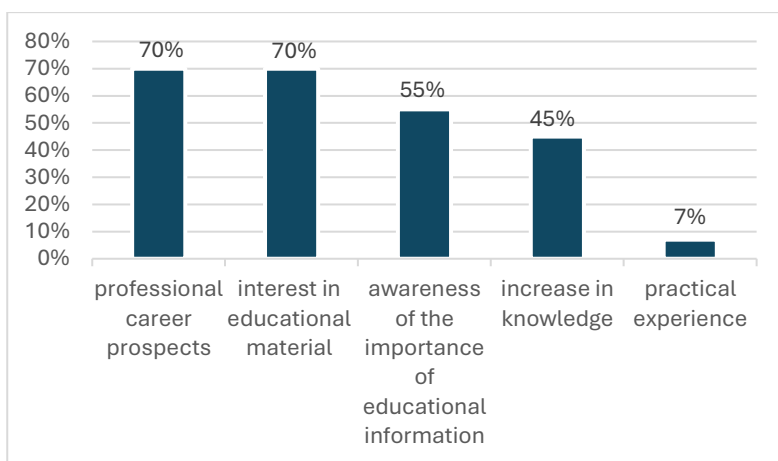

Fig. 2. Factors that motivate students to independent and scientific-professional activities

All surveyed students are satisfied with the socio-psychological climate in the staff of their student groups and 41% of respondents attended the events of the Department of Psychological Support of the Educational Process at the Academy.

The most significant components of the quality of the organization of education, applicants for higher education are: obtaining non-formal education (65%), the possibility of growth as a future scientific and pedagogical worker (59%), international mobility (53%).

A comparative analysis of the assessment of the components of the quality of training for sports managers in the 2021/2022 and 2023/2024 academic years showed that the attitude of students to receiving non-formal education has changed, during martial law this figure increased to 65%, compared to

the 2020/2021 academic year, this figure increased by 32%, this may indicate the effective mastery of online learning skills and the increase in the number of educational services on the Internet. The indicator of international mobility of the educational process has increased, according to future sports managers, this may be due to the departure of many students abroad and the search for opportunities to obtain educational qualifications in higher education institutions of the European Union. At a sufficiently high level, there is an indicator of the possibility of growth as a future scientific and pedagogical worker, which indicates a conscious approach to the choice of a future profession and the acquisition of appropriate educational competencies.

2. Development of soft skills in future specialists in the field of sports in the process of distance learning

Distance learning creates conditions for the intensive development of not only professional knowledge, but also additional competencies that are important for successful professional activity in the field of sports. Mastering additional competencies related to computer skills, information analysis, working with social media will contribute to the successful implementation of the experiential learning methodology, and become a driving force in the development of students' careers through the use of tools such as, for example, Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, which contain information related to the sports industry. These tools can be useful pedagogical resources for developing course content and fostering contact between teachers and students, creating a sustainable online learning environment, facilitating the quality, continuity and accessibility of learning¹³.

A survey of students conducted in March 2022, after the resumption of the educational process under martial law, showed that they consider the individualization of learning, flexibility of the study schedule in choosing the most convenient conditions (place and time), and the processing of theoretical material on various online platforms to be the most significant opportunities for online learning. In their opinion, the lack of the necessary equipment at home and the lack of constant access to the Internet negatively affect the organization of full-fledged distance learning.

More than 70% of students were able to start classes¹⁴. Thanks to the organization of the educational process in a distance format, students have

¹³ López-Carril, S., Villamón, M. & González-Serrano, M.H. Linked(In)g Sport Management Education with the Sport Industry: A Preliminary Study. *Sustainability*. 2021. 13 (4), 2275. <https://doi.org/10.3390/su13042275>

¹⁴ Бондар А. С. Особливості підготовки майбутніх спортивних менеджерів в умовах воєнного стану в Україні. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 38-41. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37782/Petko_2022.pdf?sequence=1

the opportunity to choose a convenient time for studying, which allowed Kharkiv State Academy of Physical Culture higher education students to continue their studies while abroad in different countries of the world (22.5%), the rest (77.5%) of applicants undergo online training while in Ukraine.

Today, significant changes have taken place in sports and educational institutions in which specialists in the sports field are trained. Special attention should be paid to the content of educational and professional programs for the training of future specialists in the sports industry and their acquisition of additional competencies that are necessary to solve complex problems associated with risks, stressful situations, and the use of new technological resources. Students must understand the rules of engagement with new technologies and the realities of working in flexible, risky, and crisis environments¹⁵.

Among the main components that allow you to assess the professional competence of future specialists in the sports industry: motivational-value, moral-volitional, cognitive, gnostic and professional-personal components¹⁶. The profession of a sports specialist includes a whole set of competencies, knowledge, skills, skills related to the acquisition of these competencies are mandatory and they are "hard skills"¹⁷.

There are a number of competencies that are also necessary for a specialist in the sports field in future professional activities: complex problem solving, abstract thinking, critical thinking, self-development, sociability, responsiveness, creativity, flexibility in decision-making, determination, responsibility¹⁸, they are universal and do not play a decisive role in professional training, they can be attributed to "soft skills" – desirable, but not mandatory.

The education of the specialist in the sports field should be developed to increase self-employment through new pedagogical approaches that allow for the improvement of critical thinking through the incorporation of internships, new technologies and e-learning. In addition, the current social and economic

¹⁵ Sesinando, A.D., Seguí-Urbaneja, J., Teixeira, M.C. Professional development, skills, and competences in sports: a survey in the field of sport management among public managers. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. Vol. 22 (issue 11). Art 355, 2800-2809. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.11355>.

¹⁶ Prystupa, Y., Kryshchanovych, S., Danylevych, M., Lapychak, I., Kryshchanovych, M., Sikorskyi, P., Podolyak, Z., Basarab, V. Features of formation the professional competence of future managers of physical culture and sports. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol 20 (Supplement issue 1), 441 – 446. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1064>

¹⁷ Dina A.M. Miragaia, Jorge A.P. Soares. Higher education in sport management: A systematic review of research topics and trends. *Jornal of hospitalsty, leisure, sport and tourism education*. 2017. 21. 101-116. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2017.09.00>

¹⁸ Singh, D. Sports management and curriculum design in physical education. New Delhi. 2021. 192 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/340442497>

dynamics present an opportunity to improve the quality of programs and orient them towards an approach to globalization and internationalization¹⁹.

The qualification characteristics of a specialist in the sports industry include such indicators as the ability to make decisions, the development of personal qualities, the presence of professional knowledge, the ability to establish interpersonal relationships²⁰. That is why the professional training of a future specialist in the sports industry should be aimed at the formation of not only mandatory professional skills (hard skills), but also the mastery of additional flexible skills (soft skills) that contribute to personal and career growth²¹, серед них: відповідальність, комунікабельність, самоорганізація, креативність, емоційний інтелект, презентаційні навички тощо²². "Soft skills" are personal qualities that allow you to interact effectively and harmoniously with other people²³.

Successful mastery of soft skills is facilitated, among other things, by distance learning, since this form of communication encourages participants in the educational process to use IT technologies, use interactive forms of learning, make non-standard creative decisions during classes and independently master the educational material²⁴. During a survey of students studying in the specialty "Physical Culture and Sports" at the Kharkiv State Academy of Physical Culture, it turned out that most of them (85%) consider it necessary to develop creative and creative abilities during their studies, 10% of respondents are not ready to devote much time to it, and only 5% believe that they will not need such skills in the future. The majority of respondents (90%) want higher education institutions to conduct purposeful development of their creativity and creative abilities. In the professional activity of a specialist in the sports field, students consider justice (60.1%), sociability (48.7%), creativity and creativity (36.5%) to be the most important qualities. In addition, the majority of students believe that a sports specialist should take into account the creative ideas of his subordinates (73%).

¹⁹ Bondar A., Kovalenko J., Petrenko I. Ensuring the education quality of future sports managers under martial law. Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. 2023. 5(164)23, 9-13. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5\(164\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5(164).01)

²⁰ Çiftçia, S., Mirzeoğlu, N. The research of qualifications of sport manager. Procedia – Social and Behavioral Sciences. Volume. 2014. 152. 740 – 745.

²¹ Муроменць В. Топ-5 Soft skills для успішності в житті та кар'єрі. 2020. URL:https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/02_17_konferenciya_molodizhna_nauka_v_u_kr/7_Top5_Soft_Skills.pdf

²² Kondur, O. et al. Soft skills formation of future athletes and physical education teachers. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2022. Vol. 9, No. 1, 27-36. <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.1.27-36>

²³ Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>

²⁴ Кучик О., Дем'янчук А. Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії: історія та педагогіка. 2022. (2), 77–85. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/52>

The analysis of the survey materials showed that the vast majority of respondents (70%) like seminars and practical classes, where there is interaction between all participants in the educational process, 20% prefer lectures where the teacher presents educational material and only 10% of respondents would like to study the material independently. This shows that most students are eager for communication and collaboration while studying.

Among the popular teaching methods, students noted a business game (40%), solving situational problems and cases (30%), trainings (20%), design and independent work on presentations and reports (10%). At the same time, 80% of respondents prefer teamwork in creative groups, 15% believe that they work equally well both alone and in a group, and only 5% want to work independently without a team.

The survey of students made it possible to find out that the main prerequisites for optimizing the professional training of future specialists in the sports field are the desire of students to acquire creative and creative abilities while studying at higher education institutions in classes using interactive pedagogical technologies.

The Program in the discipline "Organization and Management of Physical Culture" for 3rd and 4th year students, adapted for online distance learning, contributes to the development of creative and creative abilities, making non-standard decisions, finding an effective solution from among several possible ones, and includes the following topics: "Business Communication", "Intercultural Management", "Time Management", "HR Management", "Leadership and Team Building", "Strategic Management", "Business Planning in Sports Activities", "Event Management", "Sports Marketing", "Sports Branding".

During the development of the Program, it was taken into account that the promising forms of organization of training of future specialists in the sports industry are mixed innovative forms of training, which allow to move to a new level of training of personnel in physical education and sports. Among the effective methods, the use of which in the educational process makes it possible to form professional competencies, business games, case method, facilitation, trainings have been chosen²⁵.

The implementation of the Program in the educational process took place through the use of technologies for the development of creative thinking and creative abilities of students (Table 1). 1.), such as:

- Interactive techniques – develop communication skills and activity (business games, associative games, etc.), the educational process takes place under conditions of constant, active interaction of all students.

²⁵ Singh, D. Sports management and curriculum design in physical education. New Delhi. 2021. 192 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/340442497>

– Project technologies – provide an opportunity for independent experiments (projective games, independent tasks), this is an independent activity of the student, which the scientific and pedagogical worker plans together with the student.

– Trainings – contribute to the acquisition of new social roles and experimentation in communication (lectures and trainings), a method of active learning aimed at developing knowledge, skills and social attitudes.

– Educational activities – which contribute to the comprehensive harmonious development of the individual.

When developing the Program, it was taken into account that training takes place in a distance format, online.

Table 1

Forms of organization of classes for the development of creativity and creative abilities

Name of the technique	Form	Content
Interactive Techniques	Business games, creative tasks, modeling, solving group experimental tasks (facilitation), cases	They develop communication skills, creativity, activity, critical thinking. The educational process takes place under conditions of constant, active interaction of all participants in the educational process. This is co-learning, mutual learning (collective, group learning in cooperation)
Project technologies	Independent creative work, individual experimental work, problem solving, design	They reveal the possibility for independent experiments, independent activity of the student, under the guidance of a scientific and pedagogical worker without his direct intervention
Trainings	Seminars, webinars, debates, discussions, practical exercises	The method of active learning aimed at obtaining new information with a practical test of the acquired knowledge, skills and abilities contribute to the establishment of communication ties, practice in communication, the performance of new social roles.
Educational activities	Educational conversations, social projects, quizzes, quests	They help to choose the type of activity at their own discretion, show social activity and civic position

In order to determine the effectiveness of the developed Program, a survey of experts (20 people) was conducted. The overall expert assessment of the effect of the implementation of the program was 4.61 points (out of 5 points). Concordance coefficient (W) indicators that characterize the overall content of the Program among experts amounted to 0.97, i.e. ($W \geq W_{cp}$), which indicates the consistency of experts' opinions; Concordance coefficient (W) in terms of the effect of the implementation of the Program among experts is 0.93, i.e. ($W \geq W_{cp}$), which also indicates the consistency of experts' opinions.

The use of this Program is aimed at the formation of the student's personality, which is characterized by:

- inner freedom (here: situations of choice that stimulate cognitive interest, a sense of responsibility and self-importance);
- stability and stress resistance is the management of emotions (to feel the mood of others, to resist stress, to be able to overcome feelings of fear, shame);
- adequate self-esteem (it changes during student life).

The foundation for the training of a new generation of specialists in the sports field is scientific experience, and the advantage in everyday work is given to them by creativity of thinking and a creative approach to solving complex problems that require purposeful development, so students are actively involved in scientific conferences and seminars during their studies.

During the implementation of the Program in the educational process at the beginning and at the end of the experiment, the creative abilities of students of Kharkiv State Academy of Physical Culture (according to the method of Torrens), who at the beginning of the experiment studied in the 3rd year, at the end – in the 4th year, were tested, the test results are presented in Table 2 (experimental group) and Table 3 (control group). During the experiment, the control group studied according to the existing Program in the discipline "Organization and Management of Physical Culture" for 3rd and 4th year students, and the experimental group studied according to the Program in the discipline "Organization and Management of Physical Culture" for 3rd and 4th year students, adapted for online distance learning.

Table 2

**Results of testing the creative abilities of future specialists
in the sports field of the experimental group
(according to the Torrens method)**

Data groups		Lightness (speed)		f-meaning	Flexibility		f-meaning	Оригінальність		f-meaning	Розробленість		f-meaning		
		September 2021	December 2022					September 2021	December 2022					September 2021	December 2022
Control group															
Average		Dispersion													
8,29		1,91				2,26									
10		3,43				3,3									
				0,56											
7,43								1,8							
9,2								4,1							
						0,684									
9,57															
10,4															
				0,44											
25,9								4,5							
41,6								6,5							
								0,69							
Experimental group															
Average		Dispersion													
8,4		0,45				1,89									
10,6		3,43				0,69									
				0,129											
6,02								0,82							
8,6								4,11							
						2,74									
8,75															
12,05															
				5,018											
25,6						1,23									
41						3									
								0,41							

From the analysis of the test results presented in Table 2, it can be seen that students of both groups, as a result of training, significantly increased the indicators of the development of creative abilities, this applies to students of the control group who studied according to the existing curriculum during offline classes and applicants of the experimental group who studied according to the program adapted to distance learning online. Thus, in the control group, the indicators of lightness (speed) increased by 1.71 points,

flexibility of thinking – by 1.77 points, originality of thinking – by 0.83 points, development of ideas – by 15.7 points.

Obtained value of the Fisher criterion (*f*-значения) In the control group, all indicators of nonverbal creativity are less than 1.0, this shows that the relationship between the indicators at the beginning and end of the experiment is greater than the random change. Therefore, based on this result, we can conclude that the difference between the averages at the beginning and end of the experiment is statistically significant. This makes it possible to assert that in the control group, the ability to produce a large number of ideas (speed) significantly improved in the learning process; the ability to apply a variety of strategies in solving problems (flexibility); ability to produce unusual, non-standard ideas (originality); ability to develop ideas in detail (elaboration).

The students of the experimental group also changed significantly in the indicators of non-verbal creativity: ease (speed) – by 2.2 points, flexibility of thinking – by 2.58 points, originality of thinking – by 3.3 points, development of ideas – by 15.4 points.

According to the Fisher criterion, the average indicators of ease and development in the experimental group are less than 1.0, which shows that the difference between the mean values of both samples is statistically significant. In originality indicators, the value of the Fisher criterion is 5.018, which means that according to the Fisher-Snedecor critical values tables, there is a statistically significant difference between the originality indicators at the beginning and end of the experiment. The resulting coefficient indicates that the ratio of variances of the two test results is significantly higher than 1. The result obtained indicates that the average value of originality at the beginning and the average value at the end of the study are statistically significantly different from each other. Only the indicators of flexibility do not have a statistical difference, which is confirmed by the value of the Fisher criterion, which is 2.74 and greater than 1. The results of the study make it possible to say that all indicators of creativity have significantly improved among students studying online, except for flexibility, which characterizes the ability to put forward ideas and strategies, the ability to move from one aspect to another, sometimes a decrease in flexibility indicators may indicate low motivation. It should be noted that, despite the absence of a statistical difference in the growth of this indicator, it increased within the normal range for students of the experimental group during the period of study.

A comparative analysis of the average indicators of non-verbal creativity of the control and experimental groups during the experiment makes it possible to talk about the absence of a statistical difference between all test indicators, which indicates the homogeneity of the group at the beginning of the experiment and the effectiveness of the use of the developed curricula that

allow students to develop such creative abilities as non-standard thinking, intellectual potential, originality of solutions, the ability to generate new ideas, the effectiveness of problem solving, etc. (Fig. 3).

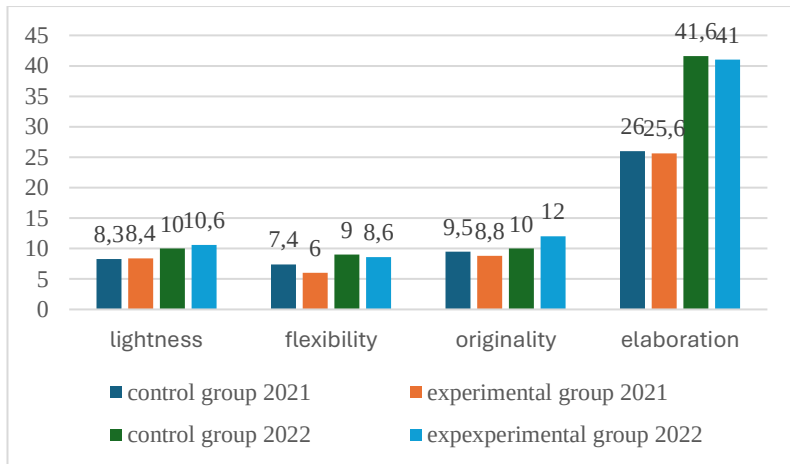

Fig. 3. Indicators of creativity of students of the control and experimental groups

In addition to non-verbal creativity, the study tested the verbal creativity of students of the control group who studied offline according to the existing curriculum in the discipline "Organization and Management of Physical Culture" and the experimental group who studied online according to a new program adapted to distance learning. The results of determining the index of verbal and non-verbal creativity of students of both groups at the beginning and end of the study are presented in Table 3.

Table 3

**Indicators of verbal and non-verbal creativity of future specialists
in the sports field**

September 2021				December 2022			
Indicators of creativity							
Verbal (1)		Non-verbal (2)		Verbal (1)		Non-verbal (2)	
Originality Index 1	Uniqueness Index 1	Originality Index 2	Uniqueness Index 2	Originality Index 1	Uniqueness Index 1	Originality Index 2	Uniqueness Index 2
Control group							
0,63	2,14	0,64	2,14	0,85	7,8	0,80	3,42
Experimental group							
0.69	3.87	0.71	2.75	0.88	8.25	0.86	4

Table 3 shows that the methodology for the development of creativity and creativity introduced by teachers into the educational process is effective, since the indices of verbal and non-verbal creativity of students of the control and experimental groups significantly increased in the learning process during the experiment. Thus, the average index of originality of verbal creativity in the control group increased by 19% – before the beginning of the experiment it was 0.63, and after the experiment it became 0.85, the index of verbal uniqueness increased by 5.66 points from 2.14 to 7.8 points with the maximum allowable value – 12 points, the average indicators of non-verbal creativity also increased – the index of uniqueness by 13% (from 0.64 to 0.80), the index of uniqueness by 1.28 points from 2.14 to 3.42 white (with a maximum indicator of 5 points).

Indicators of creativity in the experimental group also increased during the study, so the average index of originality of verbal creativity in the control group increased by 17% – before the start of the experiment it was 0.69, and after the experiment it became 0.88, the index of verbal uniqueness increased by 4.38 points from 3.87 to 8.25 points with the maximum allowable value of 12 points, the average indicators of non-verbal creativity also increased – the index of uniqueness by 13% (from 0.71 to 0.86), uniqueness index by 2.72 points from 2.74 to 4 whites (with a maximum indicator of 5 points).

So, summing up the above, it can be stated that during distance learning, subject to the use of interactive pedagogical technologies, it is possible to purposefully influence the development of creative abilities and creativity in future specialists in the sports industry, which are one of the important additional competencies necessary in their professional activities.

Our research confirms the opinion of scientists that the formation of professional competence of future specialists in the field of sports is an integral part of the formation of high-level specialists in the field of sports and physical culture²⁶. The work reflects the idea^{27,28} that in the process of forming the professional competence of future sports specialists, it is necessary to purposefully develop abstract thinking, critical thinking, self-development, sociability, responsiveness, creativity, flexibility through the use of methods of business game, case method, facilitation, coaching.

The results obtained in the course of the study complement scientific research in the direction of improving the process of training specialists in physical culture and sports, aimed at mastering the "soft skills" necessary in further professional activities²⁹. The hypothesis about the effectiveness of the use of remote technologies in the process of training specialists in the sports industry has been confirmed³⁰, what makes distance learning one of the promising areas of education development.

CONCLUSIONS

Distance learning opens up new opportunities for training sports specialists, providing flexibility in the educational process and access to modern educational resources. Thanks to interactive methods and the use of the latest technologies, students can receive knowledge in a format convenient for them, which contributes to the improvement of their professional competencies. However, it is important to take into account the challenges that arise in the process of distance learning, such as the need for independent work and interaction with teachers. To achieve maximum results, it is recommended to combine distance methods with practical classes, which will provide an integrated approach to the training of future specialists in the sports field.

The study showed that distance learning has a positive effect on the formation of "soft skills", such as creativity and creativity, in applicants for higher education in the field of physical culture and sports and can become a

²⁶ Prystupa, Y., Kryshanovych, S., Danylevych, M., Lapychak, I., Kryshanovych, M., Sikorskyi, P., Podolyak, Z., Basarab, V. Features of formation the professional competence of future managers of physical culture and sports. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol 20 (Supplement issue 1), 441 – 446. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1064>

²⁷ Çiftçia, S., Mirzeoğlu, N. The research of qualifications of sport manager. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Volume. 2014. 152. 740 – 745.

²⁸ Singh, D. Sports management and curriculum design in physical education. New Delhi. 2021. 192 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/340442497>

²⁹ Kondur, O. et al. Soft skills formation of future athletes and physical education teachers. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2022. Vol. 9, No. 1, 27-36. <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.1.27-36>

³⁰ Dina A.M. Miragaia, Jorge A.P. Soares. Higher education in sport management: A systematic review of research topics and trends. *Jornal of hospitalsty, leisure, sport and tourism education*. 2017. 21. 101-116. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2017.09.00>

promising direction for the development of modern sports education. In the course of the study, a curriculum in the discipline "Organization and Management of Physical Culture" for future specialists in the field of sports of the 3rd and 4th years was developed and adapted for distance learning online. Fischer) in all indicators of creative abilities, except flexibility, in the students of the experimental group, in particular, speed, originality, development, as well as an increase in the index of originality and uniqueness in verbal creativity and the index of originality and uniqueness in non-verbal creativity.

Students of the control group also have a significant increase in the indicators of the development of creativity and creativity in the process of studying according to the existing program in offline mode, which is confirmed by the statistical significance of the difference between the indicators before and after the experiment (according to the Fisher criterion).

Comparison of the test results of the control and experimental groups before and after the experiment showed that they do not differ significantly, since there was no statistical significance in the difference between the indicators of the two groups, which makes it possible to assert the effectiveness of the development of creativity and creativity in the learning process both offline and online.

SUMMARY

In the course of the study, the influence of distance learning on the quality of the formation of students' knowledge and skills, on their readiness for practical activities in the sports field was studied. A curriculum for future sports specialists has been developed and implemented in the educational process and adapted for distance learning. It has been established that distance learning has a positive effect on the development of "soft skills".

Distance learning contributes to the introduction of new technologies and methods into the educational process, which ensures the competitiveness of future specialists in the labor market and can become a promising direction for the development of modern sports education.

Bibliography

1. Bondar A., Kovalenko J., Petrenko I. Ensuring the education quality of future sports managers under martial law. Scientific journal National Pedagogical Dragomanov University. 2023. 5(164)23, 9-13. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5\(164\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5(164).01)
2. Çiftçia, S., Mirzeoğlu, N. The research of qualifications of sport manager. Procedia – Social and Behavioral Sciences. Volume. 2014. 152. 740–745.
3. Dina A.M. Miragaia, Jorge A.P. Soares. Higher education in sport management: A systematic review of research topics and trends. Jornal of hospitalsty, leisure, sport and tourism education. 2017. 21. 101-116. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2017.09.00>

4. Kondur, O. et al. Soft skills formation of future athletes and physical education teachers. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2022. Vol. 9, No. 1, 27-36. <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.1.27-36>

5. Kovalenko, J., Gnatenko, K., Fedorenko, O., Karpets, L., Kovalenko, R. Formation of vocational competence of future specialists in physical education and sports. *Pedagogika / Pedagogy*. 2020. Vol. 140, No. 4, pp. 220-236. <https://doi.org/10.15823/p.2020.140.12>

6. López-Carril, S., Villamón, M. & González-Serrano, M.H. Linked(In)g Sport Management Education with the Sport Industry: A Preliminary Study. *Sustainability*. 2021. 13 (4), 2275. <https://doi.org/10.3390/su13042275>

7. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>

8. Prystupa, Y., Kryshchanovych, S., Danylych, M., Lapychak, I., Kryshchanovych, M., Sikorskyi, P., Podolyak, Z., Basarab, V. Features of formation the professional competence of future managers of physical culture and sports. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol 20 (Supplement issue 1), 441 – 446. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1064>

9. Sesinando, A.D., Seguí-Urbaneja, J., Teixeira, M.C. Professional development, skills, and competences in sports: a survey in the field of sport management among public managers. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. Vol. 22 (issue 11). Art 355, 2800-2809. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.11355>.

10. Singh, D. Sports management and curriculum design in physical education. New Delhi. 2021. 192 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/340442497>

11. Weese, W. J., El-Khoury, M., Brown, G. and Weese W. Z. The Future Is Now: Preparing Sport Management Graduates in Times of Disruption and Change. *Front. Sports Act. Living, Sec. Sports Management, Marketing, and Economics*. 2022. Volume 4. <https://doi.org/10.3389/fspor.2022.813504>

12. Аналітична довідка щодо стану задоволеності педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти закладів фахової освіти організацією освітнього процесу на початку 2022/2023 навчального року. DSIaO. 2023. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/10/Pochatok_2022/2023_navchalnogo_roku_IAD_VO_FPO_SQE.pdf

13. Аналітична довідка щодо стану задоволеності педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти закладів фахової освіти організацією освітнього процесу на початку 2021/2022 навчального року. DSIaO. 2021. URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/05/ANALITICHNA_DOVIDKA_Opituвання_FPO_ZVO_DSYAO_05.2021.pdf

14. Бондар А. С. Особливості підготовки майбутніх спортивних менеджерів в умовах воєнного стану в Україні. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 38-41. URL:

https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37782/Petko_2022.pdf?sequence=1

15. Діагностика вербальної креативності. Тест С. Медника. URL: <https://helpiks.org/1-17964.html>

16. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» / Верховна Рада України. 2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=36>

17. Кучик О., Дем'янчук А. Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії: історія та педагогіка. 2022. (2), 77–85. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/52>

18. Муромець В. Топ-5 Soft skills для успішності в житті та кар'єрі. 2020. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/02_17_konferenciya_molodizhna_nauka_v_ukr/7_Top5_Soft_Skills.pdf

19. Положення про дистанційне навчання. Міністерство освіти і науки України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

20. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану. Наказ МОН № 235 від 07.03.2022 року. Освіта UA. 2022. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85884/

21. Про організаційні заходи для запобігання поширення коронавірусу COVID-19. Наказ МОН № 406 від 16.03.2020 року. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-dlya-zapobigannya-poshirennyu-koronavirusu-s-ovid-19>

22. Тест творчого мислення П. Торренса. Інструкція. Обробка результатів. URL: <http://oipopp.ed-sp.net/?q=node/24281>

Information about the authors:

Bondar Anastasiia Serhiivna,

Candidate of Science of Physical Education and Sport, Professor,
Head of the Department of Management of Physical Culture
Kharkiv State Academy of Physical Culture
99, Klochkivska str., Kharkiv, 61058, Ukraine

Petrenko Iryna Viktorivna,

Candidate of Science of Physical Education and Sport,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management
of Physical Culture
Kharkiv State Academy of Physical Culture
99, Klochkivska str., Kharkiv, 61058, Ukraine

Petrenko Volodymyr Oleksiyovych,

Associate Professor at the Department of Physical Education
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
2, Kirpichova str., Kharkiv, 61000, Ukraine

МУЛЬТИМОДАЛЬНЕ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Ємельянова Д. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-20>

ВСТУП

Інтеграційні процеси, зміцнення культурних зв'язків з європейськими країнами зумовлюють потребу у фахівцях, які володіють англійською мовою, кваліфікація яких відповідає сучасним вимогам до професіоналів, тому що саме англійська мова набуває все більшого поширення та стає мовою міжнародного спілкування (англійська мова як лінгва-франка – АЛФ) не тільки в межах ЄС, але й у всьому світі. Дисципліна «Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням» є одним з освітніх компонентів, що формують інтегральну компетентність, забезпечують отримання комплексу професійних знань випускників англійською мовою, і можливість входження в європейський простір вищої освіти (далі – ЄПВО).

Метою дослідження є представлення підсумків наукових праць авторки з формування мотивації навчання дисципліни «Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням» майбутніх педагогічних кадрів немовних спеціальностей в Державному закладі “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, як необхідного чинника свідомого входження в ЄПВО.

Мультимодальний підхід до навчання англійської мови за професійним спрямуванням припускає використання і поєднання викладачами різноманітних способів сприйняття та обробки інформації (модальностей) відповідно до цілей, змісту та завдань навчання. Для стимулювання різних каналів сприйняття можливо використовувати не лише друкований текст, а й аудіо- та відео формат.

У поданому дослідженні визначено наступні педагогічні умови підвищення рівня навчання англійської мови за професійним спрямуванням: 1) розроблення навчальних програм дисципліни з урахуванням професійної спрямованості; 2) мультимодальний підхід із

застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для підвищення ефективності та зацікавленості вивчення англійської мови за професійним спрямуванням у контексті євроінтеграційних процесів.

Для впровадження визначених педагогічних умов вирішувалися такі завдання: кафедрами германських і східних мов та методики їх навчання спільно з профілюючими кафедрами розроблені робочі програми навчальної дисципліни “Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням”, у яких до кожного змістового модуля в межах запланованої граматичної теми розглядалися актуальні проблеми відповідної спеціальності, що сприяло засвоєнню спеціальних термінів англійською мовою та інтеграції лінгвістичних та професійних знань. Для підвищення мотивації вивчення англійської мови за професійним спрямуванням, як необхідного чинника євроінтеграції педагогічної освіти, в якості мультимодального підходу обрано проблемне та проєктне навчання. Темі проєктів відповідали темам професійного спрямування змістових модулів робочих програм.

Бесіди зі здобувачами вищої педагогічної освіти за різними спеціальностями, спостереження за їхньою навчальною діяльністю та результати іспитів показали, що розроблення і впровадження робочих навчальних програм за професійним спрямуванням та мультимодальний підхід під час вивчення англійської мови за професійним спрямуванням дозволив збагатити навчальний матеріал аудіо– і відеофрагментами, матеріалами мультимедіа, текстовими документами, застосовуючи, таким чином, усі види мовленнєвої діяльності – читання, говоріння, аудіювання, письмо. Показано, що професійна іншомовна спрямованість зумовлює необхідність використання майбутніми педагогічними фахівцями здобутих під час навчання англійської мови за професійним спрямуванням наукових знань у професійній діяльності.

1. Вплив євроінтеграційних процесів на формування іншомовної компетенції при підготовці фахівців вищої освіти

Глобальні євроінтеграційні процеси сучасного світу охопили всі сфери суспільного життя: виробництво, культуру, духовне життя, освітню та наукову сфери. Формування єдиного європейського освітнього простору в Україні почалося ще у 2005 р., коли наша держава приєдналася до Болонського процесу. Євроінтеграційні прагнення у сфері освіти та науки відображені в реформах Міністерства освіти і науки України ¹. У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні викладено системний аналіз еволюції процесу

¹ Реформи МОН направлені на євроінтеграцію України. URL: <https://mon.gov.u/ua/news/reformi-mon-napravleni-nayevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet>.

європейської інтеграції у сфері освіти і наголошено, що подальший розвиток вищої освіти нашої держави пов'язується з включенням у європейський простір ².

У Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022–2032 рр., схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р., зазначено: “Ця Стратегія спрямована на досягнення цілей сталого розвитку України”³. У цьому документі розглянуто основні тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні відповідно до пріоритетів ЄПВО, сформульовані принципи розвитку вищої освіти, які визначатимуть концептуальну модель вищої освіти нашої держави. Формування ЄПВО є ключовим шляхом сприяння мобільності та працевлаштування громадян, що, безумовно, сприятиме розвитку європейського континенту, утвердженню кращих стандартів європейської освітньої та наукової традиції в українській освіті та значному підвищенню економічного й соціального потенціалу нашої держави. Вагомий внесок у процес євроінтеграції вищої освіти України зробив наданий Україні 23 червня 2022 року статус кандидата на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), що вкотре юридично закріпило євроінтеграційний вибір нашої держави.

Необхідність покращення і поширення практики вивчення мов упродовж усього життя людини, підвищення ефективності мовної освіти та створення сприятливих умов для вивчення сучасних мов визначені в Декларації Європейської комісії щодо мовної освіти (Брюссель, 2002 р.). Отже, мовна політика та створення спільного комунікативного простору є одним із пріоритетних напрямів діяльності ЄС.

Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти для тих, хто вивчає іноземні мови в Європі, визначено шість рівнів володіння мовою, що розроблені Асоціацією мовних експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe). Ці рекомендації фіксують наявні мовні навички та компетенції таким чином: інтродуктивний рівень (Breakthrough, або A1), середній (Waystage, або A2), рубіжний (Threshold, або B1), просунутий (Vantage, або B2), автономний (Effective Operational Proficiency, або C1) і компетентний (Mastery) ⁴.

Проблеми і тенденції розвитку вищої освіти перебувають у полі зору європейських і вітчизняних дослідників. Видання “Європейський

² Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

³ Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 рр. / МОН України. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.

⁴ Go Global: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов (National Foreign Language Learning and Promotion Initiative). 2015 р. URL: http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf.

простір вищої освіти” презентує статті дослідників Болонського процесу ⁵. Детальний аналіз цього видання наведено в роботі В. Антонюк ⁶. У збірнику науковці аналізують досягнення і проблеми формування ЄПВО, вказують на необхідність розроблення повноцінної законодавчої бази, розкривають значний потенціал реформування європейської системи вищої освіти (далі – ЄСВО) для підвищення людського потенціалу і сприяння створенню сильної Європи. У цих працях зазначено етапи розвитку ЄПВО, виявлено прогрес і деякі труднощі, з якими стикається ЄСВО, домінантні тренди. Водночас у наведеному огляді зазначено зниження оптимізму щодо приєднання України до ЄПВО внаслідок зростання труднощів і недоліків протягом останніх років, як-от: невідповідність викладання іноземних мов вимогам ринку праці; слабка матеріально-технічна база закладів вищої освіти (далі – ЗВО); застарілі навчальні програми та педагогічні методи викладання; орієнтація не на формування компетенцій, а переважно на передачу знань, які не завжди відповідають сучасним вимогам. У висновках результатів дослідження інтеграції вищої освіти України в ЄПВО і рекомендацій щодо прискорення цього процесу визначається, що необхідно “забезпечити високий рівень викладання та засвоєння студентами іноземних мов, передусім англійської; поширювати практику викладання профільюючих дисциплін іноземною мовою”⁷. На залежність якості професійної освіти від рівня володіння випускниками університетів іноземними мовами, насамперед англійською, як необхідного чинника входження українських фахівців у Європростір, указують провідні вітчизняні вчені (В. Андрущенко, П. Бех, І. Зязюн, В. Кремінь, Г. Онкович, В. Редько та інші). Справді, саме англійська мова набуває все більшого поширення та стає мовою міжнародного спілкування (англійська мова як лінгва-франка – АЛФ) не тільки в межах ЄС, але й у всьому світі. Основна наукова література (більше 50 %) є англomовною, спілкування фахівців у різних формах здійснюється переважно англійською мовою. Користування інтернетом неможливе без знання цієї мови, адже 80 % інформації у Всесвітній мережі

⁵ *The European Higher Education Area Between Critical Reflections and Future Policies / A. Curaj et al. (Eds.). 2015. 1st ed. XLIV. 898 p. DOI 10.1007/978-3-319-20877-0 ISBN URL: <https://www.springer.com/gp/book/9783319187679>.*

⁶ Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. Журнал Європейської економіки. Глобальна та європейська інтеграція. 2021. Т. 20. № 3. С. 573–593.

⁷ Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. Журнал Європейської економіки. Глобальна та європейська інтеграція. 2021. Т. 20. № 3. С. 591.

зберігається англійською мовою, і цей обсяг подвоюється кожні 18 місяців⁸.

Престижність знання англійської мови і широкі можливості, які відкриваються водночас перед майбутніми фахівцями сфери освіти, необхідно використовувати в процесі вивчення дисципліни “Англійська мова за професійним спрямуванням” у ЗВО. Володіння англійською мовою надає можливість майбутнім педагогічним фахівцям вільно спілкуватися в європейському освітньому просторі та відчувати свою приналежність до нього. Відповідно до вищезазначеного, освітня політика України в галузі викладання та вивчення іноземних мов зазнала значних позитивних змін. Навчання іноземної (англійської) мови натеper стало невід’ємною складовою частиною процесу формування сучасного фахівця. Вступ до магістратури й аспірантури неможливий без складання екзамену з іноземної мови. Розширюється і заохочується викладання профільних дисциплін іноземною мовою у ЗВО, відкриваються курси з іноземних мов, широко застосовуються сучасні технології навчання. Володіння англійською мовою зроблять критерієм під час відбору на державну службу⁹.

Як відомо, головною метою навчання іноземних мов у ЗВО є формування комунікативної компетенції, під якою розуміється комплекс знань, умінь і навичок, що забезпечують готовність і здатність до спілкування іноземною мовою. Основними складниками комунікативної компетенції є мовна і соціокультурна компетенції. Соціокультурна компетентність, як вважають дослідники, є обов’язковою складовою частиною процесу навчання іноземної мови, зокрема, й іноземної мови за професійним спрямуванням, важливою складовою частиною комунікативно-мовленнєвої компетентності за умови стимулювання професійної спрямованості навчання здобувачів вищої освіти^{10, 11}.

Для немовних вишів доцільно виділити також професійну компетенцію, що включає базові знання за фахом для користування іноземною мовою у професійних цілях. Фахова комунікативна компетенція, безумовно, має формуватися в тісному зв’язку кафедр

⁸ Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. Гуманізація навчального процесу : збірник наукових праць. Київ : Вища школа, 2013. Вип. LXI. С. 203–217.

⁹ Богатирець В. Англійська мова як інструмент розвитку комунікативного простору України. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/ naukova-dumka/650>.

¹⁰ Закір’янова І. Формування соціокультурної компетентності в майбутніх вчителів іноземної мови у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 22 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6623.htm>.

¹¹ Скрипник Н. Соціокультурна компетентність як складова мовної підготовки у вищому навчальному закладі. Львівський філологічний часопис. 2019. Т. 6. С. 186–191. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/ article/view/ 1723>.

іноземних мов із профілюючими кафедрами на підставі розвитку навичок роботи з іноземною літературою з метою підвищення компетентності за профілюючими дисциплінами. У процесі досягнення цих цілей реалізуються також освітні й виховні завдання, що входять як складник до програми гуманітаризації й інтеграції вищої освіти в ЄСВО.

Ф. Моїсєєва виділяє три основні рівня комунікативної компетенції відповідно до курсу навчання іноземної мови на немовних спеціальностях: достатній (рівень сформованості базових умінь і навичок в усіх видах мовної діяльності на основі мовних, соціокультурних і професійних знань); просунутий (рівень активного й рецептивного володіння професійною лексикою й основними граматичними конструкціями іноземної мови з активним залученням соціокультурних і професійних знань; професійно достатній (рівень, що забезпечує практичне використання іноземної мови у сфері професійного спілкування)¹². Авторка слушно зазначає, що незначна кількість годин на вивчення іноземної мови на немовних спеціальностях обмежує досягнення професійно достатнього рівня комунікативної компетенції. Необхідно погодитися з думкою, що для підвищення рівня комунікативної компетентності необхідно застосовувати у викладанні іноземних мов за професійним спрямуванням інформаційно-комунікативні технології (далі – ІКТ). Така умова свого часу була застосована в дослідженнях авторки поданої статті¹³. У практичній частині представленої статті, як буде показано далі, зазначені результати застосування ІКТ під час викладання англійської мови за професійним спрямуванням на різних спеціальностях педагогічного ЗВО як чинника, що викликає інтерес у студентів і, як наслідок, підвищує мотивацію вивчення іноземної мови.

Запровадження дисципліни “Англійська мова за професійним спрямуванням” при навчанні студентів немовних спеціальностей у ЗВО України., яка є альтернативою нового напрямку викладання англійської мови в західній педагогіці – “Англійська мова у спеціальних цілях” (ESP), розробленого зарубіжними вченими (Т. Hutchinson, А. Waters, Р. Strevens, Н. Widdoswon, Ch. Kennedy, R. Bolitho) стало одним із визначальних чинників євроінтеграції вищої освіти на немовних спеціальностях у педагогічних ЗВО. Метою вивчення цієї дисципліни є формування необхідної комунікативної компетентності у сферах

¹² Моїсєєва Ф. Роль іноземної мови в загальній концепції підготовки сучасного фахівця URL: <http://nauka.com/NIO/Philologia/moisjejeva.doc.htm>.

¹³ Ємельянова Д. Деякі проблеми залучення майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до використання нових інформаційних технологій навчання у самостійній роботі. Наука і освіта. 2012. № 1. VII. С. 15–20.

професійного та ситуативного спілкування в усній та письмовій формах, навичок практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, зумовленої професійними потребами, опанування професійної інформації через іноземні джерела.

Аналіз науково-методичної літератури показує, що існує безліч методичних напрямів і технологій навчання іноземної мови за професійним спрямуванням на немовних спеціальностях. Сучасний підхід до проблем викладання іноземної (англійської) мови за професійним спрямуванням для різних немовних спеціальностей висвітлено в публікаціях таких авторів, як-от: Т. Гончаренко, М. Лебедева, П. Лімар, О. Лубянова, М. Микитенко, О. Назаренко та багатьох інших ¹⁴. Показано, що ефективність формування іншомовної професійної компетентності студентів зростає у процесі організації навчання засобами нетрадиційних форм і методів із використанням нових інформаційних технологій (проблемне викладання, ознайомлення-візуалізація, пресконференція, бесіди та дискусії на професійну тематику, розгляд конкретних ситуацій, міждисциплінарний семінар, тематичний семінар, круглий стіл, дидактичні ділові, рольові, ситуаційні ігри, метод проєктів тощо).

Однак, незважаючи на необхідність володіння англійською мовою майбутніми фахівцями різних сфер професійної діяльності, розуміння її значущості та старання викладачів англійської мови за професійним спрямуванням, більшість випускників ЗВО немовних спеціальностей, зокрема й педагогічних, як показав наш власний досвід, не досить добре нею володіють і не усвідомлюють перспективи, які надає володіння англійською мовою за професійним спрямуванням. Причин, що пояснюють це явище, багато, але однією з основних є низька мотивація вивчення цієї дисципліни, нерозуміння здобувачами вищої освіти її значення як у процесі професійної підготовки, так і в майбутній професійній діяльності, можливості працевлаштування в ЄПВО.

Сучасний педагог, який викладає англійську мову за професійним спрямуванням, зобов'язаний не тільки знати англійську мову на високому рівні, а й обов'язково володіти спеціальною термінологією в залежності від професійної спрямованості студентів. Справа викладача іноземної мови за професійним спрямуванням у ЗВО – переконати здобувачів педагогічної освіти у важливості володіння англійською мовою за професійним спрямуванням, довести до їхньої свідомості перспективи професійного росту і розширення можливості

¹⁴ Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29 квітня 2015 р. URL: <http://confesp.f.kpi.ua/ru/node/1154>.

працевлаштування в сучасному конкурентному ЄПВО. Можна стверджувати, що володіння англійською мовою являє собою необхідну умову входження в цей простір. Для досягнення такої мети необхідно зробити заняття з іноземної мови цікавими, налаштованими на майбутню професію, з використанням сучасних технологій навчання як на аудиторних, так і позааудиторних заняттях під час виконання самостійної роботи.

2. Експериментально-дослідницька робота з впровадження англійської мови за професійним спрямуванням у навчально-професійну підготовку майбутніх педагогів немовних спеціальностей

Метою представленого дослідження стало формування мотивації навчання англійської мови майбутніх педагогічних кадрів немовних спеціальностей, як необхідного чинника свідомого входження в ЄПВО. Експериментально-дослідницька робота проводилася на базі Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, результати якої частково викладено в оригінальних досліджень авторки^{15,16}. В експерименті брали участь студенти 1 і 2 року навчання, які готуються за програмами першого рівня вищої освіти освіти “бакалавр”. Загальна кількість учасників становила 91 студент за такими спеціальностями: 012 Дошкільна освіта – 25 студентів (факультет дошкільної педагогіки та психології); 014.08 Середня освіта (Фізика та астрономія) – 12 студентів (Навчально-науковий інститут природничо-математичних наук, інформатики та менеджменту); 016 Спеціальна освіта – 25 студентів (Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та реабілітації), 017 Фізична культура і спорт – 29 студентів (Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та реабілітації).

Виходячи з поставленої мети, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено і впроваджено в навчальний процес під час викладання дисципліни “Англійська мова за професійним спрямуванням” такі педагогічні умови: 1) розроблення навчальних

¹⁵ Смельянова Д.В. Англійська мова професійного спрямування в контексті євроінтеграції педагогічної освіти України. DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-ps.series5.2022.spec.1.15>. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Спецвипуск присвячений євроінтеграційній тематиці. 2022. Том 1. Серія 5. Педагогічні науки: реальність та перспективи. С. 78–83. URL : http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/spec_2022/part_1/15.pdf.

¹⁶ Смельянова Д. В. Активізація іншомовної підготовки майбутніх учителів немовних дисциплін в умовах євроінтеграції. Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference London, United Kingdom 23-25 February 2023. С.400-407. – Режим доступу: <https://www.googleadservices.com/pagead/aclk?sa=L&ai>

програм дисципліни з урахуванням професійної спрямованості; 2) застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності вивчення мови і зацікавленості в цьому. Запропоновані педагогічні умови призначені для формування іншомовної професійної комунікативної компетентності здобувачів педагогічної освіти з метою усвідомлення англійської мови професійного спрямування як визначального чинника інтеграції в ЄПВО. Для впровадження визначених педагогічних умов вирішувалися такі завдання: 1. Кафедрою західних і східних мов та методики їх навчання спільно з відповідними профільюючими кафедрами розроблені робочі програми навчальної дисципліни “Англійська мова за професійним спрямуванням”. Робочі програми склалися таким чином, що до кожного змістового модуля в межах запланованої граматичної теми розглядалися актуальні проблеми та спеціальні питання відповідної спеціальності. Після затвердження на кафедрі теми обговорювались зі студентами, що сприяло постійній комунікативній взаємодії студентів із викладачем. Професійно орієнтовані теми змістових модулів наведені в таблиці 1.

Серед різноманітних нових педагогічних технологій, спрямованих на підвищення мотивації вивчення іноземної мови професійного спрямування, як необхідного чинника євроінтеграції педагогічної освіти, обрано проєктне навчання, яке знайшло широке застосування при навчанні англійської мови за професійним спрямуванням¹⁷. Темі проєктів відповідали професійно спрямованим темам змістових модулів робочих програм. Крім проєктного методу при викладанні англійської мови за професійним спрямуванням для студентів Навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та реабілітації застосовано метод проблемного навчання.

З метою формування соціокультурної компетентності застосовувався мультимедійний навчальний сайт з доменним ім'ям “npnu-quest.at.ua”, розроблений авторкою представленої статті. У таблиці 1 наведено професійно орієнтовані теми змістових модулів відповідно до спеціальностей. З огляду на обмежену кількість аудиторних годин і значний обсяг граматичного матеріалу, робота над проєктами проводилась частково за рахунок годин, відведених на семестрові консультації та на самостійну роботу.

¹⁷ Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29 квітня 2015 р. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1154>.

Таблиця 1

Професійно орієнтовані теми змістових модулів

Спеціальність	Професійно орієнтовані теми
012 Дошкільне виховання”	Змістовий модуль 1. Соціальна ситуація розвитку дитини-дошкільника в Україні, Великій Британії та США. Змістовий модуль 2. Сучасні системи дошкільної освіти. Особливості дошкільної освіти в Україні, Великій Британії та США. Змістовий модуль 3. Батьківство та його роль у розвитку дитини. Змістовий модуль 4. Розвиток комунікативної діяльності дитини. Уроки англійської мови в дитячому садку. Змістовий модуль 5. Професія вихователя в дитячому садку. Проблеми та суперечності особистісного розвитку дошкільнят і роль вихователя в їх подоланні. Змістовий модуль 6. Специфіка спілкування з однолітками. Шляхи допомоги дітям у спілкуванні. Змістовий модуль 7. Спортивне свято в дитячому садку. Змістовий модуль 8. Тенденції інноваційного розвитку дошкільнят. Комп’ютерні ігри для дошкільнят.
014.08 Середня освіта (Фізика та астрономія)	Змістовий модуль 1. Цілі та завдання вивчення фізики та астрономії в школах України. Змістовий модуль 2. Навчальні предмети “Фізика та астрономія” в школах Західної Європи. Змістовий модуль 3. Вища освіта зі спеціальностей фізика та астрономія в Україні. Змістовий модуль 4. Важливі напрями досліджень у сучасній астрофізиці. Змістовий модуль 5. Великі фізики і астрономи – лауреати Нобелівської премії. Змістовий модуль 6. Відділення фізики та астрономії Національної академії наук України. Змістовий модуль 7. Вчення про простір та час: від Ньютона до Ейнштейна. Закони збереження та властивості простору та часу. Змістовий модуль 8. Інноваційні технології навчання фізики та астрономії.
016 Спеціальна освіта (Фізична реабілітація)	Змістовий модуль 1. Спеціальна освіта. Система знань про структуру фізичних реабілітаційних заходів. Змістовий модуль 2. Зміст навичок організаційних і методологічних аспектів первинної та вторинної профілактики найпоширеніших захворювань і типів інвалідності. Змістовий модуль 3. Основні принципи фізичної реабілітації в усіх основних формах патології. Змістовий модуль 4. Інклюзивна формація. Змістовий модуль 5. Особливості фізичної реабілітації психічно відсталих дітей. Змістовий модуль 6. Спеціальні школи. Змістовий модуль 7. Робота з батьками у спеціальних школах. Змістовий модуль 8. Проблеми міжособистісних взаємин у спеціальних школах.
017 Фізична культура і спорт	Змістовий модуль 1. Сучасний вчитель фізичного виховання: підґрунтя формування особистості Змістовий модуль 2. Фізична активність у школах у сучасному світі як засіб ефективності людини.

Характерною особливістю проєктної діяльності є корпоративний характер виконання професійно спрямованих завдань. Суть проєктної діяльності, яка є творчою за своїм змістом, полягає в тому, що в її

організації у процесі вивчення іноземної мови у студентів виникає потреба спілкування англійською мовою за професійним спрямуванням і пізнання засобами цієї мови професійно значущої інформації. Робота з розроблення проєктів охоплювала три основні етапи: підготовчий, основний і завершальний. На підготовчому етапі уточнювався зміст теми, аналізувалася проблема, здійснювався розподіл на проєктні групи, визначався особистий внесок кожного студента, цілі кінцевого результату. Основний етап полягав у завершальному обговоренні шляху реалізації проєкту, визначенні способів представлення результату, оформленні проєкту. Завершальний етап – перевірка, захист, оцінювання. На цьому етапі здійснювались підготовка й оформлення доповіді, обґрунтування процесу проєктування, пояснення отриманих результатів, колективний захист проєкту, аналіз досягнутих результатів, оцінка результату. На цьому етапі студенти розробляли форму презентації, захищали проєкт, потім колективно аналізували результати. Викладач на всіх етапах спостерігав за роботою студентів, консулював, у разі необхідності надавав поради, якщо студенти зверталися по допомогу, тобто керував побічно, без зайвого втручання. Найважливішими чинниками, які сприяли розвитку фахової мовленнєвої діяльності у проєктному навчанні, була передусім професійна спрямованість змісту проєктів, що забезпечувало інтерес до виконання проєкту з боку всіх його учасників. У процесі виконання проєктів органічно поєднувались усі види професійно спрямованої мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо), що практично неможливо вирішити в рамках традиційних методів навчання.

Одним із завдань проведеного дослідження поставлено формування соціокультурної компетентності, яка є важливою складовою частиною комунікативної компетентності, призначеної для сприяння міжкультурній комунікації соціокультурного змісту, формування якої здійснювалось завдяки впровадженню в навчальний процес мультимедійного сайту з доменним ім'ям "npnu-quest.at.ua" під назвою «English – it's easy!», який можна схарактеризувати як відкритий, динамічний, тематичний сайт. Він містив сукупність електронних документів (файлів) і надавав можливість водночас використовувати різні форми надання інформації в комп'ютерній мережі та її оброблення, тобто працювати в єдиному об'єкті створеного вебсайту. Наявність гіпертекстових технологій і гіперпосилань забезпечувала зручну навігацію. Автентичні онлайн-відео, аудіозаписи та текстова інформація розширювали можливості формування соціокультурної компетентності. За допомогою системи завдань і тестів студенти могли проконтролювати свої знання. У відповідях система реєструвала, яку

відповідь обирав студент, і, залежно від того, правильна чи неправильна відповідь, виставляла оцінку. Зрештою, сума оцінок виводилася на загальне табло. Прослуховування текстів, перегляд відеозаписів, наявність аудіокниг, які були художніми або пізнавальними творами, що озвучені носіями мови, розвивало комунікативні соціокультурні здібності здобувачів освіти. До переваг комп'ютерного тестування можна віднести такі чинники: швидке проведення, швидка і без помилок обробка, можливість швидкого отримання результатів, забезпечення стандартних умов тестування для всіх випробовуваних, контроль процедури тестування (неможливий пропуск запитань, при необхідності може бути фіксація часу кожної відповіді), можливість відсутності викладача як відволікаючого чинника (наодинці з комп'ютером), наочність і цікавість процесу (підтримка уваги за допомогою кольору, звуку, ігрових моментів, що особливо важливо для повчальних програм), легка архівація результатів, можливість об'єднання тестів у батареї (пакети програм) з єдиною підсумковою інтерпретацією, можливість проведення масових досліджень. До недоліків комп'ютерних тестів віднесемо складність, тривалість створення, необхідність комп'ютера для проведення тестування, необхідність навчання випробовуваного навичкам роботи на комп'ютері, вмінням працювати з комп'ютерними тестами, відсутність індивідуального підходу до тестованого, недостовірність при невеликій кількості завдань (можна вгадати), шаблонність до сприйняття інформації і до її обробки – можна упустити щось важливе, неможливість перевірити всі види мовної діяльності.

Наявність флеш-ігор на мультимедійному сайті забезпечувала повчальні можливості, які не поступаються аудіо– або відео-засобам при вивченні англійської мови. Флеш-ігри належать до технології Flash, яка використовує мову програмування ActionScript, засновану на ECMAScript. В основі анімації у Flash лежить векторний морфінг, тобто плавне «перетікання» одного ключового кадру в інший. Це дозволяло робити складні мультиплікаційні сцени, задаючи лише декілька ключових кадрів. Продуктивність Flash Player при відтворенні анімації у декілька разів перевищує продуктивність віртуальної машини Javascript у браузерях, що підтримують попередній стандарт HTML5, хоч набагато поступається додаткам, що працюють взагалі без використання віртуальних машин. Flash Player є віртуальною машиною, на якій виконується завантажений з Інтернету код flash -програми. Плюсами такої технології є можливість розробляти додатки в ігровій формі з аудіо та відео відтворенням і з можливістю самим керувати цим роликом, фільмом, грою і т. ін.

Технологічні можливості, описані вище, були б неповними без опису ще таких можливостей, які представлені на сайті, а саме: наявність гаджетів і віджетів. Гаджет (з англ. значить – пристосування) у сучасних інтернет-технологіях використовується як окремі модулі для невеликого застосування, що надають додаткову інформацію. У нашому випадку було використано їх для надання допомоги при вивченні англійської мови (он-лайн перекладач, новини і так далі). Віджети (не мають перекладу), по суті, виконують ті ж самі функції, що й гаджети, при цьому вони можуть мати примітивний інтерфейс для зручнішої роботи.

У структуру сайту також внесено веб-сторінку Answer. com., яка за сутністю є розташованим в Інтернеті аутентичним довідковим комплексом, що містить тлумачний словник. Наявність тлумачного словника надавала можливість студенту швидко отримати розгорнуту інформацію за будь-яким запитом, що супроводжувалося озвучуванням.

Використання засобів ІКТ дозволило збагатити навчальний матеріал (аудіо– і відеофрагменти, матеріали мультимедіа), що сприяло найбільш ефективному засвоєнню професійно спрямованої інформації. Студенти із задоволенням працювали над проектами, освоювали мультимедійний сайт внаслідок цього набули граматичних і професійних знань англійською мовою. Крім того, великий інтерес у студентів викликала можливість працювати в мультимедійному сайті з доменним ім'ям “pnpu-quest.at.ua” під назвою «English – it's easy!», що дозволило їм підвищити комп'ютерну грамотність.

3. Застосування проблемного навчання при викладанні англійської мови за професійним спрямуванням майбутнім учителям фізкультури, спорту і реабілітації в аспекті євроінтеграції

В експериментально – дослідницькій роботі із застосуванням проблемного навчання при викладанні англійської мови за професійним спрямуванням, як було зазначено вище, брали участь 54 студенти Навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та реабілітації, серед яких проходили підготовку за спеціальністю 016 Спеціальна освіта – 25 студентів і за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт – 29 студентів.

При викладанні англійської мови за професійним спрямуванням студентам Навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та реабілітації застосовано методика проблемного навчання, до основних завдань якої, як відомо, належить розвиток творчих умінь і навичок володіння іноземною мовою та засвоєння знань і умінь з майбутньої

спеціальності. Мета застосування проблемного навчання полягала в засвоєнні англійською мовою важливих тем професійного спрямування за допомогою Інтернет–ресурсів з ретельним підбором навчального матеріалу з текстовою, графічною та звуковою інформацією. Відомо, що у наш час Інтернет став найдешевшим, найдоступнішим і найпопулярнішим джерелом інформації. На допомогу викладачам іноземної мови за професійним спрямуванням прийшло безліч Інтернет-ресурсів, які можна успішно використовувати при викладанні іноземної мови. Інтернет є базою, де можна знайти безліч цікавих та корисних матеріалів, для того, щоб допомогти студентам покращити розуміння англійської мови, оволодіти професійною термінологією, створювати проблемні ситуації, проводити наукові дискусії англійською мовою і, таким чином, мотивувати входження в ЄПВО.

Для впровадження методу проблемного навчання застосування Інтернету надає можливість обміну інформацією за допомогою електронної пошти, комунікаційної система Skype завдяки широкому спектру її особливостей, зокрема, безкоштовного голосового і відеозв'язку, організації відео-конференцій, можливості підбору текстів за фахом, які залишаються важливим джерелом для вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Саме такі можливості комунікацій, які надають Інтернет-технології, застосовано для забезпечення проблемного навчання з метою створення проблемних ситуацій при навчанні англійської мови за професійним спрямування майбутніх учителів і викладачів фізичної культури, спорту та реабілітації.

Викладачка англійської мови, авторка представленого дослідження, попередньо обговоривши теми за професійним спрямуванням із завідуючими профільюючих кафедр, запропонувала студентам шість тем професійного спрямування з підтемами, які наведені в таблиці 2 українською і англійською мовами. Всі студенти виявили інтерес до запропонованих тем.

Студенти були поділені на 6 груп по 8 осіб. Яка саме тема буде розроблятися кожною з груп, виявлялося за допомогою жеребкування. Взаємодія між студентами відбувалася як в онлайн, так і в офлайн режимах при інтерактивній взаємодії як між студентами, так і з викладачкою за рахунок часів, відведених на консультації і самостійну роботу. Відповідно до основних етапів проблемного навчання виконувались такі дії, а саме: створення проблемної ситуації забезпечувалось темою, яку вибрали студенти; формування проблеми і встановлення способів її розв'язання обговорювалось колективно кожною групою студентів разом з викладачкою в онлайн режимі із застосуванням комунікативної системи Skype; розв'язання проблеми та підсумки і перевірка виконання завдання здійснювалось в офлайн

режимі під керівництвом викладачки за рахунок часу, відведеного на консультації і самостійну роботу. В якості способів розв'язання проблеми студенти усіх груп, порадившись з викладачкою, вибрали знаходження текстової інформації в Інтернеті в наявних підручниках, посібниках і статтях. Переклад знайдених джерел з української на англійську мову студенти здійснювали за допомогою безкоштовного сервісу «Google». Викладачка коректувала переклад.. Як підсумки проведеної роботи, за порадою викладачки, студенти вирішили скласти загальну таблицю з усіх шести тем, що розглядались, з основним змістом текстів, які було знайдено в Інтернеті. Результати роботи з використанням методики проблемного навчання наведено в таблиці 3.

Таблиця 2

Професійно спрямовані теми

Тема 1. а) Як стати вчителем фізичного виховання. б) Вчитель фізичного виховання та набуття його професійних і міжособистісних навичок під час педагогічних практик.	Topic 1. a) How to become a physical education teacher. b) Physical education teacher and the acquisition of his professional and interpersonal skills during pedagogical practices.
Тема 2. а) Плюси і мінуси роботи вчителя фізкультури. б) Властивості фізичної грамотності та багатоаспектний підхід до неї. в) Роль фізичної грамотності в сучасному житті.	Topic 2. a) Pros and cons of working as a physical education teacher. b) Properties of physical literacy and a multifaceted approach to it. c) The role of physical literacy in modern life.
Тема 3. а) Фізична активність у школах як профілактика депресії серед молоді. б) Спортивні ігри: корисні для гри, але не повинні замінювати фізичне виховання.	Topic 3. a) Physical activity in schools as a preventive measure against depression among young people. b) Sports games: useful for playtime, but should not replace physical education.
Тема 4. а) Роль шкільного спорту в олімпійських успіхах. б) Поява Fitbit kids (браслет): успішний крок вперед чи крок назад.	Topic 4. a) The role of school sports in Olympic success. b) The emergence of Fitbit kids (bracelet): a successful step forward or a step back.
Тема 5. а) Спорт для дітей з особливими потребами. б) Заняття спортом дітей з інтелектуальною недостатністю (ЗНЗ) та СДУГ. в) Найкращі види спорту для дітей з аутизмом. г) Збалансований шлях від моторики до координації та спортивних навичок.	Topic 5. a) Sports for children with special needs. b) Training children with intellectual disabilities (IDD) and ADHD in sports. c) The best sports for children with autism. d) A balanced path from motor skills to coordination and sports skills.
Тема 6. Видатні паралімпійці. Триумф паралімпійців.	Topic 6. Outstanding Paralympians. Triumph of Paralympians.

Теми і тексти за професійним спрямуванням з синхронним перекладом англійською мовою для студентів Навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та реабілітації

Тема 1. а) Як стати вчителем фізичного виховання. б) Вчитель фізичного виховання та набуття його професійних і міжособистісних навичок під час педагогічних практик. а) Як стати вчителем фізкультури. Для роботи вчителем фізкультури потрібна середня або вища освіта за напрямком «Фізичне виховання і спорт» б) Вчитель фізичної культури та набуття ним професійних та міжособистісних навичок під час педагогічної практики. Метою педагогічної практики є закріплення студентами професійних умінь і педагогічних умінь вчителя фізичної культури. Цілі практики: 1. Сприяння формуванню професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої роботи вчителя фізичної культури. 2. Набуття студентами навичок організації, планування та проведення навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями, ведення обліково-звітної документації з фізичного виховання. 3. Оволодіння студентами навичками організації та проведення елементарних досліджень з фізичного виховання. Під час педагогічної практики студент зобов'язаний: 1. Дотримуватись правил безпеки під час занять фізкультурою і спортом у загальноосвітній школі». 2. Сприяти підтримці оптимальної успішності учнів на заняттях. 3. Провести інструктаж учнів з правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Topic 1. а) How to become a physical education teacher. б) Physical education teacher and the acquisition of his professional and interpersonal skills during pedagogical practices. а) How to become a physical education teacher. To work as a physical education teacher, you need a secondary or higher education in the field of "Physical Education and Sports" б) Physical education teacher and the acquisition of his professional and interpersonal skills during pedagogical practices. The purpose of pedagogical practice is to consolidate the professional skills and pedagogical abilities of a physical education teacher by students. Practice objectives: 1.1. Promoting the formation of professional and pedagogical knowledge, skills and abilities necessary for the future work of a physical education teacher. 2. Students' acquisition of skills in organizing, planning and conducting educational and physical education and health work with students, maintaining accounting and reporting documentation in physical education. 3. Students' mastery of skills in organizing and conducting elementary research in physical education. During pedagogical practice, the student is obliged to: 1. Follow the safety Rules during Physical Education and Sports in a Secondary School". 2. Contribute to maintaining optimal performance of students in classes. 3. Instruct students on safety rules during physical exercises.
Тема 2. а) Плюси і мінуси роботи вчителем фізкультури. б) Властивості фізичної грамотності та багатоаспектний підхід до неї. в) Роль фізичної грамотності в сучасному житті. а) Плюси і мінуси роботи вчителя фізкультури. Загальні вимоги до викладача: Вимоги до викладачів. Для того, щоб стати кваліфікованим фахівцем, необхідно володіти певними	Topic 2. а) Pros and cons of working as a physical education teacher. б) Properties of physical literacy and a multifaceted approach to it. в) The role of physical literacy in modern life. а) Pros and cons of working as a physical education teacher. General requirements for a teacher: Requirements for teachers. In order to become a qualified specialist, you need to have certain qualities:

якостями: розвинені інтелектуальні здібності; висока концентрація; хороша дикція; вміння переконувати і розподіляти увагу; витривалість; чуйність; самоконтроль; добра воля; емпатія; енергія; працездатність; вміння зацікавити своїм предметом. Плюси і мінуси професії вчителя: Плюси і мінуси неминучі в професії вчителя. До плюсів можна віднести: спілкування з дітьми, розумову працю, стабільність роботи, тривалі канікули, суспільне визнання. Мінуси: велика відповідальність, низька зарплата, психологічний тиск і стресові ситуації. Професія вчителя фізкультури має як переваги, так і недоліки. До переваг відносяться: наявність повного соціального пакету; регулярна оплата праці; тривалі канікули, які припадають виключно на літні місяці; цікава робота з дітьми; підтримувати своє тіло у відмінній фізичній формі; можливість проведення занять на свіжому повітрі; високий попит на професію та велика кількість вакансій; можливість підробітку в спортивних школах і фітнес-центрах. Головним недоліком професії є висока відповідальність за життя та здоров'я дітей, що особливо актуально у світлі останніх подій із випадками раптової смерті школярів під час уроків фізкультури. До недоліків можна віднести не дуже високу зарплату, постійні психоемоційні перевантаження, важку роботу у великому педагогічному колективі. До недоліків можна віднести не дуже високі зарплати б) Властивості фізичної грамотності та багатоаспектний підхід до неї. Роль фізичної грамотності в сучасному житті Сучасні визначення виділяють наступні ключові компоненти грамотності в загальному змісті: › знання та розуміння (володіння матеріалом певного змісту та його розуміння); › мислення (використання критичного та творчого мислення); › комунікація (передача інформації різними формами); › застосування (використання знань і вмінь для встановлення зв'язки в/між різними контекстами	developed intellectual abilities; high concentration; good diction; the ability to switch and distribute attention; endurance; responsiveness; self-control; goodwill; empathy; energy; working capacity; the ability to interest in your subject. Pros and cons of the teaching profession: Pros and cons are inevitable in the teaching profession. The pros include: communication with children, mental work, job stability, long vacation, public recognition. The cons are: great responsibility, low salary, psychological pressure and stressful situations. The profession of a physical education teacher has both advantages and disadvantages. The advantages include: the availability of a full social package; regular pay; long vacation, which falls exclusively on the summer months; interesting work with children; maintaining your body in excellent physical shape; the possibility of conducting classes in the fresh air; high demand for the profession and a large number of vacancies; the possibility of working part-time in sports schools and fitness centers. The main disadvantage of the profession is the high responsibility for the life and health of children, which is especially relevant in light of recent events with cases of sudden death of schoolchildren during physical education lessons. The disadvantages include not very high salaries, constant psycho-emotional overload, and difficult work in a large teaching team. The disadvantages include not very high salaries b) Properties of physical literacy and a multifaceted approach to it. The role of physical literacy in modern life Modern definitions identify the following key components of literacy in general content: › knowledge and understanding (possession of certain content material and its comprehension); › thinking (use of critical and creative thinking); › communication (transmitting information through various forms); › application (use of knowledge and skills to establish connections in/between different contexts

Фізична грамотність базується на знаннях, уміннях і навичках, пов'язаних із розумінням власного тіла, і включає участь у різних формах фізичної активності, типових для сучасного суспільства, а також підвищення рівня власного володіння фізичним вихованням і спортом і задоволення від них. Хоча фокус цієї концепції зосереджений на фізичному розвитку, слід зазначити, що розумові та соціальні аспекти та соціально-психологічні навички та навички також є важливими. Вони також необхідні для участі у фізичній активності та повинні бути невід'ємною частиною навчальних програм і викладання» (Penney, D., & Chandler, T. (2000). Фізичне виховання: яке майбутнє? Спорт, освіта та суспільство, 5(1), 71–87. https://doi.org/10.1080/135733200114442	Physical literacy is based on knowledge, skills and abilities related to understanding one's own body, and includes participation in various forms of physical activity typical of modern society, as well as increasing the level of one's own mastery and enjoyment of physical education and sports. Although the focus of this concept is on physical development, it should be noted that mental and social aspects and socio-psychological skills and abilities are also important. They are also necessary for participation in physical activity and should be an integral part of curricula and teaching." (Penney, D., & Chandler, T. (2000). Physical Education: What Future(s)? Sport, Education and Society, 5(1), 71–87. https://doi.org/10.1080/135733200114442
Тема 3. а) Рухова активність у школах як профілактика депресії серед молоді. б) Спортивні ігри: корисні для гри, але не повинні замінювати фізичне виховання а) Фізична активність у школах як профілактичний засіб від депресії серед молоді Психологи виділяють такі чинники профілактики депресії у дітей: якісний сон; фізична активність; задоволення і радість від навчання; соціальна взаємодія; жваве спілкування. Тобто рухова активність дітей визначається як важливий фактор профілактики депресії у дітей. Важливим чинником профілактики стресів і депресії у підлітків є регулярна фізична активність. Це допомагає зняти напругу, підвищує рівень енергії та сприяє здоровому сну. Важливо вибрати заняття, яке приносить задоволення і не створює додаткового тиску. Джерело: https://psychologist.com.ua/depresiya-ta-stres-u-pidlitkiv-suchasni-vikliki-ta-efektivni-rishennya Регулярна фізична активність безпосередньо впливає на фізичні та психологічні здібності дитини, а також на її соціальні та когнітивні навички. Рівень рухової активності дітей пов'язаний з наявними можливостями для занять спортом. Серед факторів, що сприяють створенню таких можливостей, школи мають найбільший потенціал впливати на спортивну поведінку своїх учнів різними способами. Особлива роль належить вчителю фізичної культури, його здатності впливати не тільки на фізичні, а	Topic 3. а) Physical activity in schools as a preventive measure against depression among young people. б) Sports games: useful for playtime, but should not replace physical education а) Physical activity in schools as a preventive measure against depression among young people Psychologists identify the following factors for preventing depression in children: quality sleep; physical activity; pleasure and joy; learning; social interaction; lively communication. That is, physical activity of children is defined as an important factor in preventing depression in children. Regular physical activity is an important factor in preventing stress and depression in adolescents. It helps relieve tension, increases energy levels, and promotes healthy sleep. It is important to choose an activity that brings pleasure and does not create additional pressure. Source: https://psychologist.com.ua/depresiya-ta-stres-u-pidlitkiv-suchasni-vikliki-ta-efektivni-rishennya Regular physical activity directly affects the physical and psychological abilities of a child, as well as his social and cognitive skills. The level of physical activity of children is associated with the available opportunities to engage in sports. Among the factors contributing to the creation of such opportunities, schools have the greatest potential to influence the sports behavior of their students in various ways. A special role belongs to the physical education teacher, his ability to influence not only the physical, but also the

й на психологічні, соціальні та пізнавальні здібності школярів. Для попередження депресії у школярів вчителю фізкультури необхідні навички здійснення комунікативної спільної діяльності на уроках фізкультури, що в основному залежить від того, як складатимуться стосунки між учителем і дітьми. Вони повинні базуватися на глибокій повазі до дітей, їх психічних особливостях, критичності та спостережливості. Для цього необхідно постійно аналізувати поведінку дітей, їх ставлення до себе, що безпомилково призведе до попередження депресії у школярів, до розвитку їх комунікативних здібностей, до вміння встановлювати оптимальні стосунки між дітьми та вчителем, що призведе до профілактики депресії та розвитку учнів відповідно до вимог вчителя. б) Спортивні ігри: корисні для гри, але не повинні замінювати фізичне виховання. Регулярна фізична активність безпосередньо впливає на фізичні та психологічні здібності дитини, її соціальні та когнітивні навички. Рівень рухової активності дітей пов'язаний з наявними можливостями для занять спортом. Серед факторів, які сприяють створенню таких можливостей, школи мають найбільший потенціал різним чином впливати на спортивну поведінку своїх учнів. Особлива роль належить вчителю фізичної культури, його здатності впливати не тільки на фізичні, а й на психологічні, соціальні та пізнавальні здібності школярів. Уроки фізкультури в школі мають бути цікавими, веселими, захоплюючими. Саме спортивні ігри сприяють цій меті, і учні легко засвоюють найскладніший матеріал. Спортивні ігри включають усі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи з предметами, тому є незамінним засобом фізичного виховання дітей. Командні та групові спортивні ігри – виховують кращі риси характеру в учнів. Чим більше дитина рухається, тим краще вона росте і розвивається. Гіподинамія (обмеження рухової активності школяра) призводить до порушення обміну речовин, діяльності серцево-судинної та дихальної систем, негативно впливає на опорно-руховий апарат. Вибір гри залежить від педагогічних завдань конкретного уроку. Зміст і	psychological, social and cognitive abilities of schoolchildren. To prevent depression in schoolchildren, a physical education teacher needs skills to implement communicative joint activities during physical education classes, which mainly depends on how the relationship between the teacher and children develops. They should be based on deep respect for children, their mental characteristics, criticality and observation. To do this, it is necessary to constantly analyze the behavior of children, their attitude towards themselves, which will unmistakably lead to the prevention of depression in schoolchildren, to the development of their communicative abilities, to the ability to establish optimal relationships between children and the teacher, which will lead to the prevention of depression and the development of students in accordance with the teacher's requirements. b) Sports games: useful for playtime, but should not replace physical education. Regular physical activity directly affects the physical and psychological abilities of a child, his social and cognitive skills. The level of physical activity of children is associated with the available opportunities to engage in sports. Among the factors that contribute to the creation of such opportunities, schools have the greatest potential to influence the sports behavior of their students in various ways. A special role belongs to the physical education teacher, his ability to influence not only the physical, but also the psychological, social and cognitive abilities of schoolchildren. Physical education lessons at school should be interesting, fun, exciting. It is sports games that contribute to this goal, and students easily learn the most complex material. Sports games include all types of natural movements: walking, running, jumping, throwing, climbing, exercises with objects, and therefore are an indispensable means of physical education of children. Team and group sports games – educate the best character traits in students. The more a child moves, the better he grows and develops. Hypodynamia (restriction of the motor activity of a schoolchild) leads to metabolic disorders, the activity of the cardiovascular and respiratory systems, and a negative impact on the musculoskeletal system.

насиченість гри повинні відповідати матеріалу, який вивчався на уроці. Після вправ, що вимагають складної координації і напруги сил, слід використовувати ігри, що не вимагають концентрації уваги, з рухами середньої та малої інтенсивності. Після ігор з бігом і стрибками не рекомендується виконувати вправи, що вимагають точних рухів і рівноваги. Найкращими «ліками» для дітей від рухового «голоду» є спортивні ігри на свіжому повітрі. Рухливі ігри прості за змістом і формою, доступні дітям різних вікових груп. Вони є універсальним засобом у фізичному вихованні молоді. Цінність спортивних ігор для здоров'я: • сприяють гармонійному росту організму школяра; • формувати правильну поставу; • загартовувати організм; • підвищення працездатності; • зміцнювати здоров'я. Виховне значення ігор: • формувати рухові вміння та навички бігу, стрибків, метань тощо; • розвивати фізичні якості: швидкість, силу, спритність, гнучкість і витривалість; • надати основи знань з фізичної культури і спорту, валеології, етнології, історії рідного краю тощо.	The choice of game depends on the pedagogical tasks of a particular lesson. The content and intensity of the game should correspond to the material covered in the lesson. After exercises that require complex coordination and exertion of strength, games that do not require concentrated attention, with movements of medium and low intensity, should be used. It is not recommended to carry out exercises that require precise movements and balance after games with running and jumping. The best "medicine" for children from motor "hunger" are outdoor sports games. Outdoor games are simple in content and form and are accessible to children of different age groups. They are a universal means in the physical education of young people. The health value of sports games: • contribute to the harmonious growth of the schoolchild's body; • form the correct posture; • temper the body; • increase working capacity; • strengthen health. The educational value of games: • form motor skills and skills in running, jumping, throwing, etc.; • develop physical qualities: speed, strength, agility, flexibility and endurance; • provide the basics of knowledge in physical culture and sports, valeology, ethnology, history of the native land, etc.
Тема 4. а) Роль шкільного спорту в олімпійських успіхах. б) Поява Fitbit kids (браслет): успішний крок вперед чи крок назад. а) Роль шкільного спорту в олімпійських успіхах. У пошуках ефективних форм, засобів і методів педагогічної діяльності вчителі фізичної культури звертаються до олімпійських ідеалів, які зорієнтовані на загальнолюдські, гуманістичні, духовно-моральні цінності, пов'язані з такою особливою сферою діяльності, як спорт. Світовий олімпійський рух – це вершина, яку можуть досягти як спортсмени, які показують високі спортивні результати, так і ті, хто не має таких спортивних якостей і можливостей, усі ті, хто щиро вірить в олімпійські ідеали і наслідує їх у житті та в масовому спорті. Згідно з дослідженнями вітчизняних соціологів, найбільше уваги до інформації про олімпізм та здоровий спосіб життя приділяють школярі (32–36%) та молодь	Topic 4. а) The role of school sports in Olympic success. б) The emergence of Fitbit kids (bracelet): a successful step forward or a step back. а) The role of school sports in Olympic success. In search of effective forms, means and methods of pedagogical activity, physical education teachers turn to the Olympic ideals, which are oriented towards universal, humanistic, spiritual and moral values associated with such a special sphere of activity as sports. The world Olympic movement represents a peak that can be reached by athletes who show high sports results, and those who do not have such sports qualities and opportunities, all those who sincerely believe in the Olympic ideals and imitate them in life and in mass sports. According to research by domestic sociologists, schoolchildren (32–36%) and youth (25%) pay the most attention to information about Olympism and a healthy lifestyle. That is why Olympism plays a great educational

(25%). Тому олімпізм відіграє велику виховну роль для школярів. Питання обізнаності школярів та молоді щодо олімпійського руху щодо олімпізму, їхнього ставлення до цих явищ суспільного життя стоїть у наш час дуже гостро. Важливе завдання вчителя фізичної культури – донести до школярів правильне розуміння олімпійських ідеалів і цінностей олімпізму, орієнтуватися на них у своїй поведінці та житті. Необхідно провести бесіду зі школярами та розповісти їм про те, коли і де проходили перші Олімпійські ігри сучасності, про засновника олімпійського руху П'єра де Кубертена, коли і ким було прийнято рішення про відродження Олімпійських ігор, яка максимальна тривалість Олімпійських ігор, на яких Олімпійських іграх вперше піднято Олімпійський прапор і як він виглядає, який вищий орган управління Олімпійськими іграми, який девіз Олімпійських ігор. Від технологій проведення заходів, навчально-методичного забезпечення, рівня професійних здібностей учителя фізичного виховання і спорту залежить формування в учнів ідеалів олімпійського руху. б) Поява Fitbit kids (браслет): успішний крок вперед чи крок назад. Дитячий фітнес-браслет Fitbit Ace 3 Activity Trackers стане ідеальним пристроєм для вашої дитини. Завдяки цьому фітнес-браслету вашій дитині буде легше дотримуватися правильного режиму сну і постійно перебувати в русі. Яскравий дизайн, який неодмінно приверне увагу дитини. Сам корпус фітнес-браслета виготовлений з якісного силіконового покриття, яке нерозривно кріпиться до браслета. Завдяки цьому трекер має максимальний захист від ударів, падінь та інших механічних пошкоджень. А його яскравий сенсорний дисплей PMOLED залишається читабельним навіть при яскравому сонячному світлі. Аксесуар має регульований ремінець, який можна ідеально підлаштувати під розмір зап'ястя вашої дитини. Створіть свій обліковий запис в трекері і ваша дитина завжди буде під контролем. Повідомлення приходять на екран фітнес-браслета прямо зі смартфона дитини. Можливість відстежувати якість сну неодмінно порадує батьків. Пристрій постійно стежить за активністю дитини,	role for schoolchildren. The question of awareness of Olympism among schoolchildren and youth regarding the Olympic movement, their attitude to these phenomena of social life, is very acute in our time. An essential task of a physical education teacher is to bring to the attention of schoolchildren the correct understanding of the Olympic ideals and values of Olympism and to orient themselves in their behavior and life on them. It is necessary to hold a conversation with schoolchildren and tell them about when and where the first modern Olympic Games were held, about the founder of the Olympic movement, Pierre de Coubertin, when and by whom the decision was made to revive the Olympic Games, what is the maximum duration of the Olympic Games, at which Olympic Games the Olympic flag was first raised and what does it look like, what is the highest governing body of the Olympic Games, what is the motto of the Olympic Games. The formation of the ideals of the Olympic movement in students depends on the technologies of conducting events, educational and methodological support, and the level of professional abilities of the physical education and sports teacher. в) The emergence of Fitbit kids (bracelet): a successful step forward or a step back. The Fitbit Ace 3 Activity Trackers children's fitness bracelet will be an ideal device for your child. Thanks to this fitness bracelet, it will be easier for your child to adhere to a proper sleep regimen and constantly be on the move. A bright design that will definitely attract the child's attention. The body of the fitness bracelet itself is made of high-quality silicone coating, which is inseparably attached to the bracelet. Thanks to this, the tracker has maximum protection against shocks, falls and other mechanical damage. And its bright PMOLED touch display remains readable even in bright sunlight. The accessory has an adjustable strap that can be perfectly adjusted to the size of your child's wrist. Create your account in the tracker and your child will always be under control. Messages come to the fitness bracelet screen directly from the child's smartphone. The ability to track sleep quality will certainly please parents. The device

записуючи кроки і навіть стрибки на запам'ятовування. Він зберігає детальні дані про переміщення за 7 днів – хвилина за хвилиною, а також робить щоденні підсумки за останні 30 днів. Ви також можете створити для дитини спеціальні нагадування, які не дадуть їй нудьгувати протягом дня. Програма Fitbit сумісна з більшістю популярних телефонів. Щоб налаштувати та використовувати продукти та послуги Fitbit, вам потрібно інсталиувати програму Fitbit на своєму телефоні. Незважаючи на позитивне ставлення більшості дітей і батьків до Fitbit kids (браслет), наявність такого трекера має і негативні сторони: дитина позбавлена самостійності, не може приймати самостійні рішення, тому що знаходиться під постійним контролем батьків, що призводить до зниження самооцінки, розсіюється і відволікає увагу інших школярів на цей пристрій і т. д. В результаті все це негативно позначається на моральному і фізичному здоров'ї.	constantly monitors the child's activity, recording steps and even jumps for remembrance. It stores 7 days of detailed movement data – minute by minute, and also makes daily summaries for the last 30 days. You can also create special reminders for your child that will not let him get bored during the day. The Fitbit program is compatible with most popular phones. To set up and use Fitbit products and services, you need to install the Fitbit program on your phone. Despite the positive attitude of most children and parents to Fitbit kids (bracelet), the presence of such a tracker has its negative sides: the child is deprived of independence, cannot make independent decisions, because he is under constant parental control, which leads to a decrease in self-esteem, is distracted and distracts other schoolchildren to this device, etc. As a result, all this negatively affects the moral and physical health
Тема 5. а) Спорт для дітей з особливими потребами. б) Заняття спортом дітей з інтелектуальною недостатністю (ЗНЗ) та СДУГ. в) Найкращі види спорту для дітей з аутизмом. г) Збалансований шлях від моторики до координації та спортивних навичок а) Спорт для дітей з особливими потребами. Спорт і фізичне виховання дітей з обмеженими можливостями – це не тільки підтримка їхнього здоров'я та реабілітація. Дуже часто це головний емоційний комфорт, можливість соціалізації та реалізації талантів дитини в колективі. Саме це робить життя дітей кращим і дарує яскраві позитивні емоції. Що таке спорт для дітей з обмеженими можливостями? Про користь спорту можна говорити багато. Як відомо, це позитивно впливає як на фізичний, так і на психоемоційний стан дитини. Звичайно, є деякі нозології, на які фізична активність не може вплинути або може вплинути дуже мінімально. Але принаймні це дарує дітям здорові та такі необхідні позитивні емоції. Для дитини з інвалідністю футбол, наприклад, більше не спортивні досягнення, а отримання нових вражень, задоволення від спільної гри, знайомства та посмішки. Для батьків це теж важливо – вони щасливі, що мають можливість урізноманітнити життя своєї дитини.	Topic 5. а) Sports for children with special needs. б) Training children with intellectual disabilities (IDD) and ADHD in sports. в) The best sports for children with autism. г) A balanced path from motor skills to coordination and sports skills а) Sports for children with special needs. Sports and physical education for children with disabilities is not only about supporting their health and rehabilitation. Very often it is the main emotional comfort, an opportunity for socialization and realization of the child's talents in a team. This is what makes children's lives better and gives bright positive emotions. What is sports for children with disabilities? There is much to be said about the benefits of sports. As we know, it has a positive effect on both the physical and psycho-emotional state of the child. Of course, there are some nosologies that cannot be influenced or can only be influenced very minimally by physical activity. But at least it gives children healthy and much-needed positive emotions. For a child with a disability, football, for example, is more about not sporting achievements, but about getting new impressions, enjoying playing together, making friends and smiling. For parents, it is also important – they are happy to have the opportunity to diversify their child's life.

У наших реаліях діти-інваліди, на жаль, мають багато перешкод на шляху реалізації важливих життєвих потреб у спілкуванні з однолітками та здоровому спілкуванні. У цій ситуації саме спорт може допомогти не лише у зміцненні здоров'я, а й у соціалізації, додаючи у життя яскравих фарб та позитивних емоцій. Найкраще для цього підходять командні види спорту, і, зокрема, такий улюблений і популярний футбол. Соціалізація таких дітей, крім здоров'я, – це ще розвиток певних важливих для життя якостей, координації, комунікативних навичок і т. д. Під час гри діти вчаться спілкуватися з однолітками, бачать щось нове: інших людей. Це все позитивні емоції та розвиток. Це головне завдання. «Футбол для всіх!». Навіть якщо дитині складно виконувати якісь спортивні елементи, в будь-якому випадку командний дух і спілкування з однолітками потрібні всім і завжди. Інклюзивність таких занять особливо важлива, адже таким дітям потрібна допомога у гармонійному включенні в суспільство. Соціалізація дітей з обмеженими можливостями – це 90% їхнього успіху в майбутньому. Звичайно, лікування та реабілітація також необхідні. Але крім цього діти повинні спілкуватися зі здоровими людьми, вступати в діалоги, грати в якісь ігри, брати участь в конкурсах, командних змаганнях. Соціалізація потрібна всім людям. І спорт – чудовий спосіб займатися цим. б) Заняття спортом дітей з інтелектуальною недостатністю (ЗНЗ) та СДУГ. Понад 10% сучасних дітей страждають від синдрому дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ). Зараз є чимало способів боротьби з цим станом – терапевтичних та медикаментозних, але фізична активність також повинна стати невід'ємною частиною повсякденного графіка гіперактивної дитини. Адже вже не раз доведено, що активне проведення часу допомагає дітям концентруватися, бути уважнішими, підвищує самооцінку, покращує настрій і сприяє боротьбі з депресією. Звичайно ж, фізична активність корисна для всіх дітей без винятку. Але діти зі СДУГ отримують від неї ще більше користі. Як показали останні дослідження, активне проведення часу	In our reality, children with disabilities, unfortunately, have many obstacles on the way to realizing important life needs in communicating with peers and healthy communication. In this situation, it is sport that can help not only with improving health, but also with socialization, adding brighter colors and positive emotions to their lives. Team sports are best suited for this purpose, and, in particular, such a beloved and popular football. Socialization of such children, in addition to health, is still the development of certain important qualities for life, coordination, communication skills, etc. During the game, children learn to communicate with peers, see something new: other people. These are all positive emotions and development. This is the main task. " Football is for everyone! " Even if it is difficult for a child to perform some sports elements, in any case, team spirit and communication with peers are needed by everyone and always. The inclusiveness of such classes is especially important, because such children need help in harmonious inclusion in society. Socialization of children with disabilities is 90% of their success in the future. Of course, treatment and rehabilitation are also necessary. But in addition to this, children should communicate with healthy people, enter into dialogues, play some games, participate in contests, team competitions. Socialization is needed by all people. And sports are a great way to practice it. b) Training children with intellectual disabilities (IDD) and ADHD in sports. More than 10% of modern children suffer from attention deficit hyperactivity disorder (ADHD). There are now many ways to combat this condition – therapeutic and pharmacological, but physical activity should also become an integral part of the daily schedule of a hyperactive child. After all, it has been proven more than once that active spending time helps children concentrate, be more attentive, increases self-esteem, improves mood and helps fight depression. Of course, physical activity is good for all children without exception. But children with ADHD will benefit even more from it. As recent studies have shown, active spending time helps to effectively combat ADHD symptoms and improves cognitive functions in hyperactive children. Moreover, only 30 minutes of active

допомагає ефективно боротися з симптомами СДУГ і покращує когнітивні функції у гіперактивних дітей. Причому для поліпшення уваги і концентрації, а також підтримки гарного настрою достатньо всього 30 хвилин активних занять. Користь фізичної активності для дітей при СДУГ незаперечна, але яке саме заняття вибрати? Змагальні види спорту – не найкращий вибір для гіперактивних дітей. Але є безліч інших занять, якими дитина зможе займатися в групі на заняттях фізкультури. Треба зупинитися саме на них.

Вчителю фізкультури, зважаючи на свої професійні знання про особливості видів спорту та впливу їх на дітей з СДУГ, необхідно по можливості фрагментарно включати ці види спорту на уроках фізкультури при наявності таких учнів у класі та дати відповідні рекомендації батькам таких учнів і, навіть, по можливості, роздрукувати для них наступні пояснення.

•**Танці.** Направляючи свою енергію і емоції і висловлюючи їх за допомогою танцю, дітки з СДУГ як би виплескують все зайве, після чого краще концентруються і стають уважнішими. Причому підійдуть абсолютно будь-які танці. Запитайте школяра, який напрямок подобається йому, і порадьте батькам записати школяра у відповідну групу.

•**Бойові мистецтва.** Карате, тхеквондо, дзюдо та інші бойові види спорту ідеально підходять для розвитку координації і концентрації, навчання самоконтролю, повазі і дисципліні. Різноманітні вправи, рухи і прийоми не дадуть дитині занудьгувати на тренуваннях і допоможуть виплеснути зайву енергію.

•**Катання на велосипеді.** Активне проведення часу на вулиці – завжди відмінний вибір. Фізична активність на свіжому повітрі допоможе поліпшити і підтримувати настрій такого учня, а ритмічне обертання педалей допоможе школяру зі СДУГ краще фокусуватися і навчить контролювати свої імпульси в поведінці.

•**Біг.** Можна включати цей вид спорту в уроки фізкультури. Але треба порекомендувати батькам, щоб дитина бігала на вулиці, можна навіть з батьками, тому що пейзаж, який буде постійно змінюватися, не дасть дитині занудьгувати. А користь самого бігу неможливо навіть переоцінити. Це і

activities are enough to improve attention and concentration, as well as maintain a good mood. The benefits of physical activity for children with ADHD are undeniable, but what kind of activity should you choose? Competitive sports are not the best choice for hyperactive children. But there are many other activities that a child can do in a group in physical education classes.

We should focus on them.

The physical education teacher, taking into account his professional knowledge about the characteristics of sports and their impact on children with ADHD, should, if possible, include these sports in physical education lessons in fragments if such students are present in the classroom and give appropriate recommendations to the parents of such students and, if possible, even print out the following explanations for them.

•**Dancing.** By directing their energy and emotions and expressing them through dance, children with ADHD seem to throw out everything unnecessary, after which they concentrate better and become more attentive. Moreover, absolutely any dance will do. Ask the student what direction he likes, and advise the parents to enroll the student in the appropriate group.

•**Martial arts.** Karate, taekwondo, judo and other combat sports are ideal for developing coordination and concentration, teaching self-control, respect and discipline. A variety of exercises, movements and techniques will not let the child get bored during training and will help to throw out excess energy.

•**Cycling.** Actively spending time outdoors is always a great choice. Physical activity in the fresh air will help to improve and maintain the mood of such a student, and the rhythmic rotation of the pedals will help a schoolchild with ADHD to focus better and teach him to control his impulses in behavior.

•**Running.** You can include this sport in physical education lessons. But you should recommend to parents that the child runs outside, you can even with their parents, because the landscape, which will be constantly changing, will not let the child get bored. And the benefits of running itself cannot even be overestimated. This is both useful physical activity, cardio training, and an activity that helps to clear the mind. The child will burn excess energy and develop self-confidence, trying

корисне фізичне навантаження, і кардіотренування, і заняття, що допомагає очистити розум. Дитина буде спалювати зайву енергію і розвивати впевненість у собі, намагаючись поставити нові рекорди за швидкістю або дальністю забігів. А ритмічні і повторювальні рухи стопами (як і у випадку з обертанням педалей велосипеда) сприятимуть концентрації і самовладанню.

Плавання. Для плавання дійсно потрібна уважність і концентрація, а також чимало сил і енергії. Плавання не тільки всебічно розвиває фізично, а й допомагає розслабитися і заспокоїтися такий дитині. Такі заняття можна назвати найкращими для дітей зі СДУГ.

Але при виборі видів спорту не можна робити вибір за учня – обов'язково запитайте, чим би хотів займатися він. Адже тільки в цьому випадку фізична активність буде цікавою і принесе максимум користі гіперактивній дитині.

в) Найкращі види спорту для дітей з аутизмом.

Оскільки у дитини з аутизмом немає проблем з дрібною моторикою, регулярні прогулянки, стрибки допоможуть їй стати сильнішою і бадьорішою – і, що не менш важливо, досягти успіху на рівні професіоналів.

Порушення аутистичного спектру часто позначаються на навичках комунікації та соціальної взаємодії дитини, а також на порушеннях великої моторики. Такі командні ігри як хокей, баскетбол або футбол, які легко освоюються дітьми, що типово розвиваються, для дітей з РАС будуть особливо складні. Дитині з РАС краще підійдуть індивідуальні види спорту. Якщо вашій дитині з аутизмом подобається взаємодіяти з іншими дітьми і вона отримує задоволення від командних ігор, варто її підтримати у цьому. Незалежно від того, чи вчиться він кататися на ковзанах, чи кидає він м'яч через сітку, чи катає туди-сюди м'яч, роблячи це в команді, дитина розвиває не лише фізичні навички, а й навички спілкування з оточуючими. Не тисніть на дитину і не чекайте від неї понад успіхи, вже сама участь у таких складних соціальних заходах є досягненням гідним похвали.

Плавання

Це один з найкращих видів спорту для дітей з аутизмом. Такі діти, чудово

to set new records for speed or distance of races. And rhythmic and repetitive foot movements (as in the case of pedaling a bicycle) will contribute to concentration and self-control.

Swimming. Swimming really requires attentiveness and concentration, as well as a lot of strength and energy. Swimming not only comprehensively develops physically, but also helps to relax and calm down such a child.

Such activities can be called the best for children with ADHD.

But when choosing sports, you can't make a choice for the student – be sure to ask what he would like to do. After all, only in this case will physical activity be interesting and bring maximum benefit to a hyperactive child.

c) The best sports for children with autism.

Since a child with autism has no problems with fine motor skills, regular walking, haircuts will help her become stronger and more vibrant – and, not least, achieve success on the level of professionals.

Autism spectrum disorders often affect a child's communication and social interaction skills, as well as gross motor skills. Team sports such as hockey, basketball, or soccer, which are easy for typically developing children, will be particularly challenging for children with ASD. Individual sports may be more appropriate for a child with ASD.

If your child with autism enjoys interacting with other children and enjoys team play, it's a good idea to encourage them to do so.

Whether they're learning to skate, shooting a ball through a net, or rolling a ball back and forth, by doing so as part of a team, your child is developing not only physical skills but also social skills. Don't pressure your child or expect them to do more than they need to, just participating in such challenging social activities is an achievement in itself.

Swimming

This is one of the best sports for children with autism. Such children perfectly master water games and basic swimming styles.

Martial arts

Martial arts are good because they give an outlet to emotions and physical energy. Those who study martial arts develop such important skills as discipline, self-control and respect. Martial arts combine

освоюють ігри на воді та основні стилі плавання.

Бойові мистецтва

Бойові мистецтва хороші тим, що дають вихід емоціям та фізичній енергії. У тих, хто навчається бойовим мистецтвам, виробляються такі важливі навички, як дисципліна, самоконтроль і повага. У бойових мистецтвах поєднуються важливі для дітей з аутизмом елементи алгоритмізації, передбачуваності та комунікаційні завдання, пов'язані з фізичною взаємодією з іншими людьми. Для багатьох таких дітей бойові мистецтва – відмінний спосіб підвищити самооцінку і стати фізично міцнішим. Вчитель не повинен бути байдужим до дітей із різними відхиленнями від норми. У більшості випадків такі діти навчаються у спеціальних навчальних закладах чи вдома. У навчальній програмі таких дітей також передбачено фізкультуру. Вчитель фізкультури у таких навчальних закладах повинен мати необхідні знання та навички. Професія вчителя одна з найгуманніших. Вчитель фізкультури повинен застосовувати свої професійні знання під час уроків і давати корисні поради батькам таких учнів.

в) Збалансований шлях від моторики до координації та спортивних навичок для дитини з особливими потребами.

Розвиток фізичних можливостей дитини з особливими потребами (ОП) є надзвичайно важливим для її загального розвитку, самостійності та соціальної адаптації. Однак цей процес має свої особливості, які необхідно врахувати при плануванні та проведенні занять. Кожен вид ОП має свої специфічні особливості, які впливають на фізичні можливості дитини. Тут можуть бути проблеми різного характеру: зір, фізичний розвиток, генетичне захворювання, порушення опорно-рухового апарату тощо. Вікові особливості розвитку також слід враховувати при плануванні занять. Кожна дитина унікальна, тому програми фізичного розвитку мають бути індивідуалізованими. Початковий рівень фізичної підготовки дитини визначає темп та напрямок подальшого розвитку дитини. Для кожної дитини, що має особливі потреби, треба індивідуально підлаштовуватись. Досить важливим є той факт, коли дитина відчуває, що її не змушують займатися фізичними справами.

important elements for children with autism, predictability and communication tasks associated with physical interaction with other people. For many such children, martial arts are a great way to increase self-esteem and become physically stronger.

The teacher should not be indifferent to children with various deviations from the norm. In most cases, such children study in special educational institutions or at home. The curriculum for such children also includes physical education. A physical education teacher in such educational institutions must have the necessary knowledge and skills. The teaching profession is one of the most humane. A physical education teacher must apply his professional knowledge during lessons and give useful advice to the parents of such students.

c) A balanced path from motor skills to coordination and sports skills for a child with special needs

The development of the physical capabilities of a child with special needs (SP) is extremely important for their overall development, independence and social adaptation. However, this process has its own characteristics that must be taken into account when planning and conducting classes.

Each type of SP has its own specific features that affect the physical capabilities of the child. There may be problems of various nature: vision, physical development, genetic disease, musculoskeletal disorders, etc. Age-related features of development should also be taken into account when planning classes. Each child is unique, so physical development programs should be individualized. The initial level of physical fitness of the child determines the pace and direction of the child's further development. For each child with special needs, individual adjustments should be made. The fact that the child feels that he is not forced to do physical exercises is quite important.

The physical development of children with special needs is quite specific. For the most part, it is focused on hardening the child's body, strengthening his health, and ensuring a correct understanding of the child's needs.

The main tasks of physical development of children with disabilities:

Фізичний розвиток дітей з особливими потребами є досить специфічним. Здебільшого він зорієнтований на загартування організму дитини, зміцнення її здоров'я, забезпечує правильне розуміння потреб дитини. Основні завдання фізичного розвитку дітей з ОП: Зміцнення здоров'я: Покращення загального фізичного стану, підвищення опірності до захворювань. Розвиток рухових навичок: Формування координації рухів, сили, витривалості, гнучкості. Корекція фізичних відхилень: Усунення або мінімізація наслідків основного захворювання. Соціалізація: Розвиток комунікативних навичок, вміння працювати в колективі. Підвищення самооцінки: Досягнення успіхів у фізичних вправах сприяє підвищенню впевненості в собі. Методи та прийоми реалізації завдань: – Індивідуальний підхід: Складання індивідуальних програм з розвитку з урахуванням особливостей кожної дитини. – Комплексний підхід: Поєднання різних видів фізичної активності (лікувальна фізкультура, масаж, фітнес, адаптовані спортивні ігри). – Ігрова форма: Використання ігрових елементів для підвищення мотивації дітей. – Візуальна та вербальна підтримка: Використання наочних посібників, чітких інструкцій. 0 Співпраця з родиною: Залучення батьків до процесу реалізації завдань з фізичного розвитку. Під час занять фізичною культурою треба персоніфіковано підходити до дітей з особливими потребами. Так, дитина не буде комплексувати і їй буде надано максимальну увагу. Однак, кожен викладач повинен самостійно спостерігати за дитиною, оскільки досить часто під час групових ігор чи колективних вправ дитина показує себе краще, демонструючи нові вміння. Долучаючи дітей до нових фізичних справ, треба постійно спостерігати за реакцією дитини. У випадку порушення її настрою чи психічного стану, треба замінити вправу чи дати їй вільний вибір спортивного заняття. Усі рухи, які повинна виконати дитина, треба їй показувати, повільно демонструючи їх.	Health promotion: Improving general physical condition, increasing resistance to diseases. Development of motor skills: Formation of coordination of movements, strength, endurance, flexibility. Correction of physical deviations: Elimination or minimization of the consequences of the underlying disease. Socialization: Development of communication skills, ability to work in a team. Increasing self-esteem: Achieving success in physical exercises helps to increase self-confidence. Methods and techniques for implementing tasks: • Individual approach: Drawing up individual development programs taking into account the characteristics of each child. • Integrated approach: Combining different types of physical activity (physical therapy, massage, fitness, adapted sports games). • Game form: Using game elements to increase children's motivation. • Visual and verbal support: Using visual aids, clear instructions. • Cooperation with the family: Involving parents in the process of implementing physical development tasks. During physical education classes, children with special needs should be approached in a personalized manner. Thus, the child will not develop complexes and will be given maximum attention. However, each teacher should independently observe the child, since quite often during group games or collective exercises the child shows himself better, demonstrating new skills. When involving children in new physical activities, it is necessary to constantly observe the child's reaction. In case of disturbance of his mood or mental state, it is necessary to replace the exercise or give him a free choice of sports activity. All movements that the child must perform should be shown to him, demonstrating them slowly. Therefore, when planning physical development classes for children with special needs, the following principles of organizing classes should be taken into account: Systematicity: Classes should be held regularly. Graduality: The complexity of the exercises should increase gradually.

Тому плануючі заняття з фізичного розвитку дітей з особливими потребами слід враховувати наступні принципи організації занять: Систематичність: Заняття повинні проводитись регулярно. Поступовість: Складність вправ повинна збільшуватись поступово. Доступність: Вправи мають бути доступними для дитини за рівнем фізичної підготовки. Індивідуалізація: Заняття адаптуються під можливості кожної дитини. Позитивна мотивація: Створення атмосфери довіри та підтримки. Реалізація завдань фізичного розвитку дітей з ОП вимагає комплексного підходу та тісної співпраці всіх фахівців, які працюють з дитиною: Вчитель фізичної культури: Розробляє та проводить індивідуальні програми фізичного розвитку. Лікар: Контролює стан здоров'я дитини, дає рекомендації щодо фізичних навантажень. Психолог: Сприяє формуванню позитивної мотивації, допомагає подолати психологічні бар'єри. Дефектолог: Коригує порушення рухових функцій, розвиває дрібну моторику. Отже, діти з особливими потребами обов'язково повинні займатись фізичними вправами. Враховуючи важкість захворювання, вік дитини, можна виконувати різноманітні фізичні вправи, що суттєво стимулюватиме імунітет дитини та розвиватиме її як особистість, дозволяючи їй вести здоровий спосіб життя. Важливо пам'ятати, що кожна дитина з ОП має право на повноцінне життя, в тому числі і на фізичний розвиток.	Accessibility: Exercises should be accessible to the child according to their level of physical fitness. Individualization: Classes are adapted to the capabilities of each child. Positive motivation: Creating an atmosphere of trust and support. The implementation of the tasks of physical development of children with special needs requires a comprehensive approach and close cooperation of all specialists working with the child: Physical education teacher: Develops and conducts individual physical development programs. Doctor: Monitors the child's health, gives recommendations on physical activity. Psychologist: Promotes the formation of positive motivation, helps overcome psychological barriers. Defectologist: Corrects motor function disorders, develops fine motor skills. Therefore, children with special needs must definitely do physical exercises. Considering the severity of the disease and the child's age, you can perform various physical exercises, which will significantly stimulate the child's immunity and develop him as a person, allowing him to lead a healthy lifestyle. It is important to remember that every child with OOP has the right to a full life, including physical development.
Тема 6. Видатні паралімпійці. Триумф паралімпійців. Паралімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання для людей з інвалідністю. Традиційно проводяться після Олімпійських ігор, а починаючи з 1992 – на тих же аренах, що й Олімпійські ігри. 2001 року ця практика закріплена угодою між МОК і Міжнародним паралімпійським комітетом (МПК). Літні Паралімпійські ігри проводяться з 1960 року, а зимові Паралімпійські ігри – з 1976 року. Виникнення видів спорту, в яких можуть брати участь люди з інвалідністю, пов'язують з ім'ям англійського нейрохірурга Людвіга Гутмана, який, долаючи вікові стереотипи по	Topic 6. Outstanding Paralympians. Triumph of Paralympians. The Paralympic Games are international sporting events for people with disabilities. They are traditionally held after the Olympic Games, and since 1992, they have been held in the same venues as the Olympic Games. In 2001, this practice was enshrined in an agreement between the IOC and the International Paralympic Committee (IPC). The Summer Paralympic Games have been held since 1960, and the Winter Paralympic Games since 1976. The emergence of sports in which people with disabilities can participate is associated with the name of the English neurosurgeon Ludwig Gutmann, who,

відношенню до людей з фізичними порушеннями, увів спорт у процес реабілітації пацієнтів з ушкодженнями спинного мозку. Він на практиці довів, що спорт для людей з інвалідністю створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дозволяє повернутися до повноцінного життя. З 1948 року за його ініціативою серед людей на візках щорічно проводяться Стоук-Мандевільські ігри (за назвою міста Стоук-Мандевіль, де розташований реабілітаційний центр). Літні види спорту на паралімпіадах: Стрільба з лука; Легка атлетика; Бочче; Параканое; Велоспорт; Шосейні гонки; Трекові гонки; Кінний спорт; Футбол (5 x 5); Футбол (7 x 7); Голбол; Дзюдо; Паратріатлон; Пауерліфтинг; Веслування; Вітрильний спорт; Стрільба; Плавання; Настільний теніс; Волейбол; Баскетбол; Фехтування; Регбі; Теніс. Зимові види спорту на паралімпіадах: Біатлон; Лижні перегони; Керлінг; Хокей; Гірськолижний спорт; Сноубординг Паралімпійський рух в Україні почав розвиватись 1989 року, коли в країні створено перші фізкультурно-спортивні та оздоровчі клуби людей з інвалідністю. Пізніше на їх основі сформувались 4 національні федерації спорту людей із порушеннями опорно-рухового апарату, порушеннями зору, слуху та інтелекту. Вперше українські паралімпійці взяли участь у Паралімпіаді в Атланті, США (1996 р), виборовши 1 золоту, 4 срібні та 2 бронзові медалі. На Паралімпіаді у Пекіні, Китай, українські спортсмени здобули 74 медалі: 24 золоті, 18 срібних та 32 бронзових медалі (2008 р.). На зимових Паралімпійських іграх у Ванкувері українці вибороли 5 золотих, 8 срібних та 6 бронзових медалей, посівши у загальному медальному заліку 4 місце (2009 р.). У 2024 у Парижі Україна фінішувала на 7-му місці у медальному заліку Паралімпіади-2024. Усього золоті медалі Паралімпіад отримали 104 спортсмена (84 на літніх іграх і 25 на зимових).	overcoming age-old stereotypes regarding people with physical disabilities, introduced sports into the rehabilitation process of patients with spinal cord injuries. He proved in practice that sports for people with disabilities create conditions for successful life, restore mental balance, and allow them to return to a full life. Since 1948, on his initiative, the Stoke Mandeville Games have been held annually among people in wheelchairs (named after the city of Stoke Mandeville, where the rehabilitation center is located). Summer Paralympic sports: Archery; Athletics; Boccia; Paracanoe; Cycling; Road racing; Track racing; Equestrian; Football (5 x 5); Football (7 x 7); Goalball; Judo; Paratriathlon; Powerlifting; Rowing; Sailing; Shooting; Swimming; Table tennis; Volleyball; Basketball; Fencing; Rugby; Tennis. Winter Paralympic sports: Biathlon; Cross-country skiing; Curling; Hockey; Alpine skiing; Snowboarding The Paralympic movement in Ukraine began to develop in 1989, when the first physical education, sports and health clubs for people with disabilities were created in the country. Later, 4 national sports federations for people with musculoskeletal, visual, hearing and intellectual disabilities were formed on their basis. For the first time, Ukrainian Paralympians took part in the Paralympics in Atlanta, USA (1996), winning 1 gold, 4 silver and 2 bronze medals. At the Paralympics in Beijing, China, Ukrainian athletes won 74 medals: 24 gold, 18 silver and 32 bronze (2008). At the Winter Paralympic Games in Vancouver, Ukrainians won 5 gold, 8 silver and 6 bronze medals, taking 4th place in the overall medal standings (2009). In 2024 in Paris, Ukraine finished in 7th place in the medal standings of the 2024 Paralympics. A total of 104 athletes won Paralympic gold medals (84 at the Summer Games and 25 at the Winter Games).

ВИСНОВКИ

Органічне поєднання всіх видів мовленнєвої діяльності під час відпрацювання мовного матеріалу з дисципліни “Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням” є проблемою, яку практично неможливо вирішити в рамках традиційних методів навчання, на відміну від застосування ІКТ. Як показали бесіди зі здобувачами вищої педагогічної освіти на різних спеціальностях, спостереження за їхньою

навчальною діяльністю та результати іспитів, розроблення і впровадження робочих навчальних програм фахового спрямування та використання засобів ІКТ у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням дозволили збагатити навчальний матеріал аудіо– і відеофрагментами, матеріалами мультимедіа, застосовуючи, таким чином, усі види мовленнєвої діяльності, що сприяло найбільш ефективному засвоєнню інформації як професійного, так і соціокультурного змісту. Надалі планується застосування розробленої методики у вивченні англійської мови на всіх немовних спеціальностях Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

АНОТАЦІЯ

У висновках результатів дослідження інтеграції вищої освіти України в європейській простір вищої освіти і рекомендацій щодо прискорення цього процесу визначається, що необхідно “забезпечити високий рівень викладання та засвоєння студентами іноземних мов, передусім англійської; поширювати практику викладання профільюючих дисциплін іноземною мовою”.

Метою проведеного дослідження є представлення підсумків наукових праць авторки з формування мотивації навчання англійської мови за професійним спрямуванням майбутніх педагогічних кадрів немовних спеціальностей в Державному закладі “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, як необхідного чинника свідомого входження в європейській простір вищої освіти.

Виходячи з поставленої мети, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено і впроваджено в навчальний процес під час викладання дисципліни “Англійська мова за професійним спрямуванням” такі педагогічні умови: 1) розроблення навчальних програм дисципліни з урахуванням професійної спрямованості; 2) застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Як показали бесіди зі здобувачами вищої педагогічної освіти на різних спеціальностях, спостереження за їхньою навчальною діяльністю та результати іспитів, розроблення і впровадження робочих навчальних програм фахового спрямування та використання засобів ІКТ при навчанні англійської мови професійного спрямування дозволили збагатити навчальний матеріал аудіо- і відеофрагментами, матеріалами мультимедіа, застосовуючи, таким чином, усі види мовленнєвої діяльності, що сприяло найбільш ефективному засвоєнню інформації як професійного, так і соціокультурного змісту. Надалі планується застосування розробленої методики у вивченні англійської

мови на всіх немовних спеціальностях Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Література

1. Реформи МОН направлені на євроінтеграцію України. URL: <https://mon.gov.ua/news/reformi-mon-napravleni-nayevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet>.

2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

3. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 pp. / МОН України. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.

4. Go Global: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов (National Foreign Language Learning and Promotion Initiative). 2015 p. URL: http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf.

5. The European Higher Education Area Between Critical Reflections and Future Policies / A. Curaj et al. (Eds.). 2015. 1st ed. XLIV. 898 p. URL: <https://www.springer.com/gp/book/9783319187679>.

6. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. Журнал Європейської економіки. Глобальна та європейська інтеграція. 2021. Т. 20. № 3. С. 573–593.

7. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації. Гуманізація навчального процесу : збірник наукових праць. Київ : Вища школа, 2013. Вип. LXI. С. 203–217.

8. Богатирець В. Англійська мова як інструмент розвитку комунікативного простору України. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/650>.

9. Закір'янова І. Формування соціокультурної компетентності в майбутніх вчителів іноземної мови у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 22 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6623.htm>.

10. Скрипник Н. Соціокультурна компетентність як складова мовної підготовки у вищому навчальному закладі. Львівський філологічний часопис. 2019. Т. 6. С. 186–191. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1723>.

11. Моїсєєва Ф. Роль іноземної мови в загальній концепції підготовки сучасного фахівця URL: <http://nauka.com/NIO/Philologia/moisjejeva.doc.htm>.

12. Ємельянова Д. Деякі проблеми залучення майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до використання нових інформаційних

технологій навчання у самостійній роботі. Наука і освіта. 2012. № 1. VII. С. 15–20.

13. Сучасні тенденції викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29 квітня 2015 р. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1154>.

14. Ємельянова Д.В. Англійська мова професійного спрямування в контексті євроінтеграції педагогічної освіти України. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Спецвипуск присвячений євроінтеграційній тематиці. 2022. Том 1. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 78 – 83. URL : http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/spec_2022/part_1/15.pdf.

Information about the author:

Yemelianova Daria Volodymyrivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic and Eastern
Languages and Methods of Their Teaching
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, 65029, Ukraine

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ НА ПРИКЛАДІ КУРСУ «ГЕОЛОГІЧНЕ І ГІДРОДИНАМІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РОДОВИЩ ВУГЛЕВОДНІВ»

Михайловська О. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-21>

ВСТУП

У зв'язку з бурхливим розвитком дистанційного навчання, створення електронних курсів стало поширеним явищем у вищих навчальних закладах в Україні та за кордоном. Проте, існують суттєві відмінності у підходах до цього процесу. В європейсько-американській освіті можна виділити два основних напрямки: створення професійних курсів, що передбачає спільну роботу викладачів та фахівців з дистанційного навчання, та розробка курсів для підтримки денної форми навчання, де викладачі самостійно визначають зміст та структуру, використовуючи наявні технологічні можливості¹.

В даний час складно собі уявити ухвалення рішень або підготовку проектного технологічного документа на розробку родовища вуглеводнів без моделювання цього процесу на основі тривимірних гідродинамічних моделей.

Тому в умовах дистанційного навчання актуальним є створення навчальних курсів з геологічного моделювання родовищ нафти і газу.

1. Основні поняття електронного навчального курсу дисципліни

На початку ери електронного навчання, коли технології були менш доступними, розробка курсів була складним та трудомістким процесом, що вимагав залучення технічних та педагогічних експертів. З розвитком WEB-2.0 та спрощенням інструментів, створення курсів стало доступним кожному викладачу, що висунуло на перший план питання методики подання навчального матеріалу. З часом, коли технології

¹ Мокрієв М.В. Структура електронного навчального курсу для заочної (дистанційної) форми навчання Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, № 3 (2017) ISSN: 2414-0325.

стали простішими на стільки, що кожен вчитель може створювати власні електронні курси, постало питання методики подачі матеріалу.

Згідно з В. М. Кухаренком, дистанційне навчання базується на поєднанні різних педагогічних технологій в інформаційно-освітньому просторі. Незважаючи на те, що питання методик подання матеріалу активно досліджується такими вченими, як В. Биков, М. Жалдак, М. Кадемія, їхні роботи часто не враховують відмінності між різними формами навчання. Це створює проблему при розробці дистанційних курсів, де необхідний диференційований підхід до подання матеріалу.

В українській освітній практиці викладачі активно створюють електронні навчальні курси, які характеризуються чіткою структурою, наповненістю та використанням сучасних дистанційних технологій. Це забезпечує ефективне подання матеріалу, зручну комунікацію між викладачем і студентом та гнучкий доступ до навчальних ресурсів.

У світі більше 800 систем дистанційного навчання. Це дані найбільшого консалтингового агентства в сфері індустрії онлайн-освіти електронного навчання. Перед освітнім закладом, який вперше вирішив організувати онлайн-навчання, постає питання: як вибрати правильну платформу?

Відомі сервіси, які вирішують найбільшу кількість бізнес-задач:

1. iSpring Learn – це система управління навчанням (LMS), яка дозволяє організовувати онлайн-навчання для широкого кола користувачів, від невеликих груп до великих організацій з десятками тисяч співробітників. Ось основні особливості цієї платформи: iSpring Learn підтримує навчання від 2 до 10 000 співробітників, що робить її придатною для компаній будь-якого розміру. Платформа надає інструменти для створення власних навчальних курсів, що дозволяє адаптувати навчання до конкретних потреб. Вбудоване сховище файлів без обмежень за обсягом дозволяє зберігати велику кількість навчальних матеріалів. iSpring Learn має десятки готових інтеграцій з популярними сервісами, що полегшує інтеграцію з іншими робочими інструментами. Підтримка API дозволяє інтегрувати платформу з іншими додатками. Платформа підтримує формат SCORM, що дозволяє завантажувати готові навчальні курси, створені в інших програмах. Система формує 12 видів аналітичних звітів, що дозволяє відстежувати прогрес навчання та оцінювати ефективність курсів. Таким чином, iSpring Learn є комплексним рішенням для організації онлайн-навчання, яке поєднує в собі інструменти для створення курсів, зберігання матеріалів, інтеграції з іншими сервісами та аналізу результатів.

2. Teachbase – це платформа для управління навчанням (LMS), яка дозволяє компаніям та освітнім організаціям створювати, проводити та керувати онлайн-курсами. Ось основні особливості Teachbase:

Платформа надає інструменти для створення та редагування курсів, включаючи можливість завантаження різноманітних навчальних матеріалів (відео, презентації, документи тощо). Teachbase підтримує проведення вебінарів, тестування та збір зворотного зв'язку від учнів. Можливість інтеграції з іншими сервісами. Teachbase підходить для корпоративного навчання, освітніх курсів та інших видів онлайн-навчання. Платформа дозволяє організовувати навчання для великої кількості користувачів. Teachbase є популярним рішенням для тих, хто шукає платформу для організації ефективного онлайн-навчання.

3. Moodle – безкоштовна LMS з відкритим кодом, що дозволяє створювати на плагінах. Встановлюючи їх, можна додати нові функції, змінити дизайн або інтегрувати додаток. Moodle – це потужна та гнучка система управління навчанням (LMS) з відкритим кодом, яка дозволяє створювати персоналізовані навчальні середовища. Ось ключові характеристики Moodle: Moodle є безкоштовним та доступним для завантаження, що дозволяє користувачам налаштовувати його відповідно до своїх потреб. Система підтримує використання плагінів, що дозволяє розширювати її функціональність. Наявність понад 1500 плагінів, створених користувачами, забезпечує велику гнучкість у налаштуванні системи. Moodle дозволяє змінювати дизайн та інтегрувати додатки, що робить його придатним для різних освітніх потреб. Для встановлення та використання Moodle потрібні технічні знання, зокрема навички програмування. Велика спільнота користувачів Moodle надає підтримку та допомогу в роботі з системою.

Moodle використовується в різних освітніх установах, від шкіл до університетів, а також у корпоративному навчанні. Moodle є популярним вибором для тих, хто шукає гнучку та налаштовувану LMS².

2. Досвід використання елементів дистанційного навчання в освітньому процесі (з використанням LMS MOODLE)

Усі електронні навчальні курси доступні на навчальному порталі, який використовує електронну систему. Це дає можливість викладачам і студентам дистанційно, через Інтернет, працювати з різноманітними навчальними ресурсами (текст, відео, анімація, презентації, електронні посібники), виконувати завдання та проходити тестування.

² Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.dut.edu.ua/uploads/1_786_40131752.pdf

Рис. 1. Стандартна структура електронного курсу в Moodle²

Доступ до навчального порталу є персоналізованим, що забезпечує безпеку даних. Логін та пароль для входу надаються адміністратором, а деталі можна знайти на сайті. Користувачі мають доступ лише до тих курсів, на які вони зареєстровані, а реєстрація здійснюється адміністратором. Викладачі мають широкі можливості для управління курсом, включаючи оновлення контенту, спілкування, оцінювання та налаштування ресурсів.

Впровадження системи LMS MOODLE в університеті передбачає обов'язкове ознайомлення викладачів з ключовими положеннями та правилами її використання. Для організації дистанційного навчання використовується навчальний портал на базі системи MOODLE. Ця система дозволяє студентам та викладачам працювати з різноманітними навчальними матеріалами через Інтернет, включаючи текст, відео та презентації. Вони можуть виконувати завдання, здавати їх на перевірку та проходити онлайн-тестування. Доступ до порталу є персоналізованим, а реєстрація на курси здійснюється адміністратором³. Щоб зайти на навчальний портал, кожен користувач отримує свій власний логін та пароль від адміністратора. Правила доступу можна знайти на сайті. Кожен користувач може користуватися тільки тими курсами, на які він записаний, а записує на курси адміністратор. Для входу на навчальний портал потрібно отримати особисті дані від адміністратора. Інструкція з доступу розміщена на

³ Франчук В.М. Франчук Н.П. Організація електронного навчального курсу для підтримки аудиторного навчального процесу// П'ята міжнародна науково-практична конференція MoodleMoot Ukraine 2017. "Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle" (Київ, КНУБА, 26-27 травня 2017 р.): тези доповідей. – К.: КНУБА, 2017. – 51 С.

сайті. Користувач має доступ лише до тих курсів, на які його зареєстрував адміністратор.

Для кожної спеціальності адміністратор ресурсу створює курс, використовуючи освітньо-професійну програму та подання кафедри. Зокрема, курс «Геологічне і гідродинамічне моделювання родовищ вуглеводнів» був створений саме таким чином.

Для того, щоб студенти мали змогу відвідувати обраний курс, перш за все необхідно, щоб даний курс був видимий. Потрібно провести наступні дії зазначені на рис. 2. До дистанційного курсу необхідно підключити студентів. Це можна зробити різними способами. Наприклад, можна підключити студентів власноруч.

Студенти також можуть записатись на дистанційний курс власноруч. Для цього необхідно перевірити та за потреби встановити опцію самостійного запису на курс.

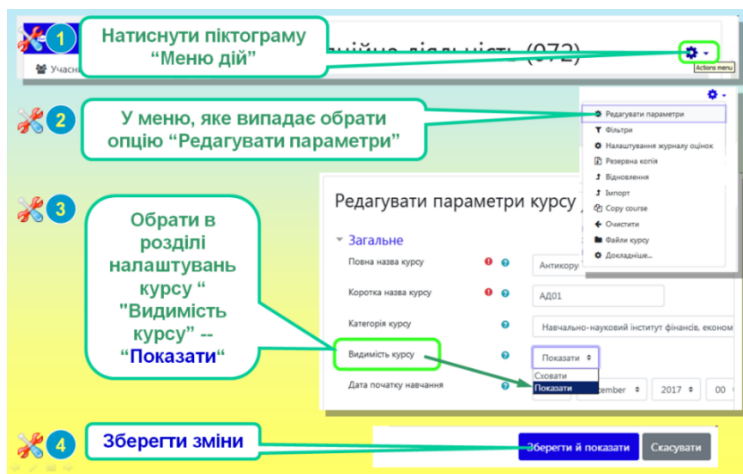

Рис. 2. Послідовність дій для того, щоб курс могли бачити студенти в системі

Важливим елементом в процесі вивчення дисципліни є використання відео у навчальному процесі, яке можна закачати з YouTube наступним чином

Також з використанням Moodle проводиться тестування науково-педагогічних працівників, наприклад, на знання нормативно-правових актів у сфері освітньої діяльності.

Навчальний курс повинен бути приведений до єдиного формату, що передбачає наявність видів діяльності для оцінювання студентів. Ці

види діяльності повинні бути розроблені відповідно до дидактичної карти, яка базується на робочій програмі курсу. Для забезпечення ефективного контролю за навчальним процесом рекомендується використовувати функції відстеження виконання окремих елементів курсу та його завершення в цілому.

Електронні навчальні курси (ЕНК) можуть містити два основні типи електронних ресурсів: перші призначені для подання навчального матеріалу студентам, такі як лекції у форматі електронних конспектів, мультимедійні презентації, методичні рекомендації, веб- або аудіо-касти. Другі використовуються для закріплення знань, розвитку вмінь та навичок, самооцінювання та оцінювання досягнень студентів, наприклад, завдання, тести, опитування, форуми та чати.

Для підтвердження якості електронних навчальних курсів (ЕНК) проводиться їх сертифікація, яка включає експертну оцінку за трьома ключовими напрямками: структурно-функціональним, змістовно-науковим та методичним.

Структурно-функціональна експертиза зосереджена на аналізі наявності всіх необхідних компонентів ЕНК та їх відповідності встановленим вимогам.

Змістовно-наукова експертиза оцінює наукову обґрунтованість матеріалів курсу, їх відповідність державним освітнім стандартам, а також цілям та завданням дистанційного навчання. Крім того, аналізується актуальність, новизна, повнота та логічна послідовність подання матеріалу.

Методична експертиза оцінює педагогічні аспекти дистанційного курсу, включаючи методи навчання, взаємодію між студентами та викладачами, а також систему контролю. Для проведення цієї комплексної експертизи залучаються фахівці з тестування, інтерактивних методів та сучасних освітніх технологій.

Експертизу ЕНК проводить група спеціалістів, до складу якої входять: експерт зі змісту: фахівець у відповідній галузі знань, який здійснює змістовно-наукову експертизу. Експерт з методики дистанційного навчання: фахівець з організації дистанційного навчання, який проводить структурно-функціональну та методичну експертизу.

Автор розроблював електронний навчальний курс на інтернет ресурсі дистанційного навчання (рис. 2).

Загальні відомості про курс (рис. 3):

Розділ "Інформація про дистанційний курс" містить:

Опис структури курсу: Тут ви знайдете детальну інформацію про організацію навчального процесу.

Робочу програму:

Це офіційний документ, що визначає цілі, завдання та зміст курсу.

Вона включає: опис тем кожного модуля з коротким змістом, кількість навчальних годин (кредитів ECTS) для кожного модуля, форму підсумкового оцінювання.

Потижневий графік:

Це план навчальних занять (лекцій, практичних робіт) та завдань для самостійної роботи студентів, розбитий по тижнях.

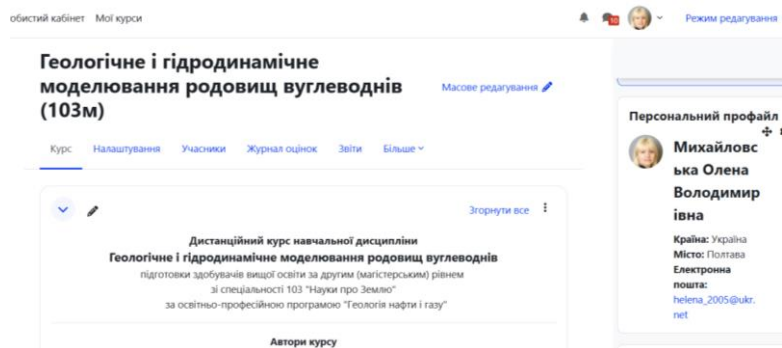

Рис. 3. Загальний вигляд сторінки дистанційного курсу навчальної дисципліни

Система оцінювання. Цей розділ містить детальну інформацію про методи оцінювання успішності студентів у цьому курсі, включаючи як поточне, так і підсумкове оцінювання. Для кожного модуля надається інформація про: розподіл балів за виконання різних завдань; шкалу оцінювання, що використовується в курсі⁴.

Глосарій з дисципліни. Для кращого розуміння матеріалу курсу необхідно створити глосарій. Глосарій – це збірка визначень ключових термінів з певної галузі знань. Він допомагає розібратися зі складними поняттями, які використовуються в навчальному матеріалі. Рекомендується також додавати переклад термінів іншими мовами. Глосарій повинен містити щонайменше 70 визначень. Важливо, щоб у тексті навчального матеріалу були посилання на відповідні терміни в глосарії.

⁴ Михайловська О.В. Практика розроблення електронних навчальних курсів дисциплін в умовах воєнного стану DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-360-6-12>

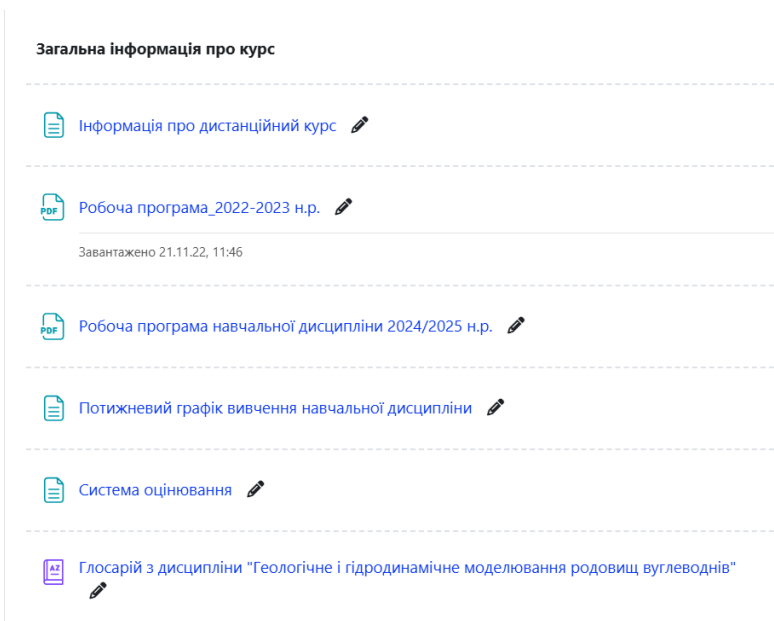

Рис. 4. Загальна інформація про курс

Розділ "Методичні матеріали" включає: Структуровані електронні матеріали: ці матеріали відображають логічну послідовність вивчення курсу. Вони надають студентам повний обсяг теоретичних знань з кожного модуля⁵

Література. Цей ресурс містить перелік основних та додаткових друкованих джерел з дисципліни.

Зміст модуля включає такі матеріали (рис. 4):

- опорний конспект аудиторної лекції;
- мультимедійні презентації лекцій;
- додаткові електронні навчальні матеріали: електронні конспекти лекцій, флеш-ролики; аудіо і відео матеріали, гіперпосилання тощо;
- тест для самоконтролю

Практичні заняття (семінарські, лабораторні): Навчальний курс повинен містити окремі ресурси, присвячені кожній лабораторній, практичній або семінарській роботі. Для кожної роботи необхідно чітко визначити:

⁵ Михайловська О.В. Практика розроблення електронних навчальних курсів дисциплін в умовах воєнного стану DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-360-6-12>

Мету та завдання, спрямовані на розвиток необхідних вмінь і навичок, методичні рекомендації щодо виконання роботи, формат подання результатів, критерії оцінювання, індивідуальні завдання для кожного студента або завдання для виконання в парах чи групах.

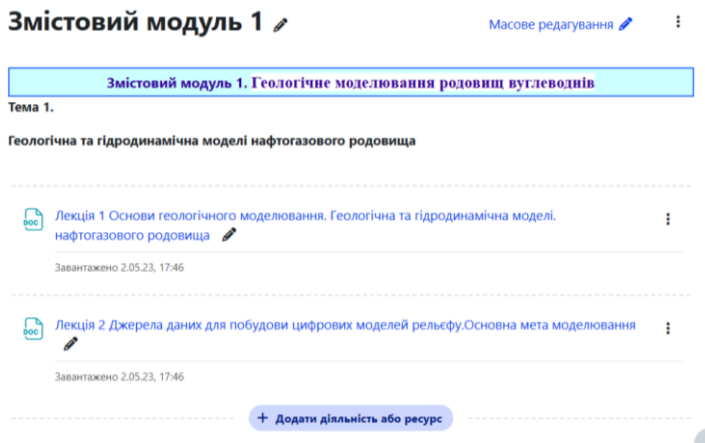

Рис. 5. Зміст модуля дисципліни

Завдання для самостійної роботи. Оскільки значна частина навчального часу відводиться на самостійне навчання, електронний курс повинен містити: додаткові теоретичні матеріали; завдання для самостійного виконання; методичні рекомендації, що допоможуть студентам якісно виконати завдання. Кожне завдання повинно мати чітку структуру, включаючи: формулювання завдання; формат подання результатів; критерії оцінювання; термін виконання; список рекомендованих джерел (друкованих та онлайн). Для автоматичної перевірки самостійних робіт рекомендується використання тестів.

3. Візуалізація геологічної моделі та розміщення результатів на електронному курсі

Розробка родовищ вуглеводнів з побудовою тривимірних моделей середовища увійшла до складу компетенцій інженерів-нафтовиків. Одним із найпоширеніших програмних комплексів, а саме лінійка програмного забезпечення компанії SLB, що дозволяє об'єднати в єдиний технологічний ланцюжок процеси геологічного моделювання та моделювання розробки родовищ. Програмний продукт Petrel

розглядається виключно як пре-і постпроцесор для побудови фільтраційної моделі та аналізу результатів моделювання⁶.

Petrel – програмний пакет для побудови геологічних та гідродинамічних моделей, а також оцінки геологічних запасів програмний комплекс. Petrel, який завдяки об'єднанню всіх видів даних та /дисциплін, дозволяє вирішувати завдання будь-якої складності. У 2D та 3D режимах роботи в Petrel є всі інструменти для візуалізації, аналізу, інтерпретації та редагування даних, що відносяться до геофізики, геології, розробки родовищ, видобутку та буріння. Програмний продукт забезпечує відтворення сценаріїв завдань від розвідувального етапу до етапу видобутку з урахуванням невизначеності досліджуваних об'єктів та отримання нових знань. Завдяки інтеграції багатьох дисциплін в одному програмному продукті функціонал Petrel забезпечує виконання саме тих завдань, які зараз стоять перед фахівцем – без втрат часу та цілісності даних, на високому якісному рівні.

Petrel підтримує завантаження моделей, сіток та властивостей у різних форматах. Наприклад, для подальшого гідродинамічного моделювання геологічна модель, підготовлена в іншому програмному забезпеченні, може бути завантажена у форматі Rescue *. Res. Завантаження сітки та властивостей здійснюється за допомогою меню Import file на панелі Models.

На панелі Input та виборі меню Import file можна завантажити файли, що містять координати устя свердловин, модель флюїду (Model fluid), відносні фазові проникності (Rock physics function) тощо. Аналогічно на панелі Models можна завантажити, наприклад, підготовлені файли сітки (3D grid), файли розломів (Faults) та і т.д.

Щодо 3D-візуалізації властивостей, то мінімальний набір властивостей геологічної моделі, необхідних для подальшого гідродинамічного моделювання, включає: пористість, проникність, насиченість.

Для візуалізації 3D властивостей геологічної моделі необхідно використовувати 3D window. При цьому можна використовувати існуюче вікно 3D window або створити нове (рис. 5).

⁶ Костріков С.В. Досвід застосування програмного забезпечення ГІС для візуалізації геологічного середовища (на прикладі газоконденсатного родовища)// Збірник наукових праць. – Харків, 2015. – Випуск 21– С. 3-12.

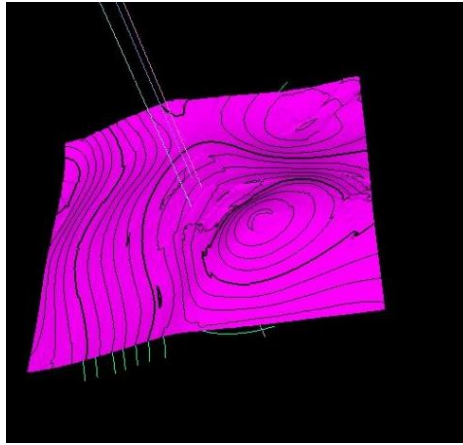

Рис. 6. Загальний вигляд моделі пласта побудованої за допомогою програмного комплексу Petrel

Отримані результати моделювання можна завантажити на курс у вкладку «Індивідуальна робота» у вигляді файлів різних форматів. Максимальна кількість файлів 20. Файли можна завантажувати у форматах документів, архівних файлів, файлів зображень тощо (рис. 6).

ВИСНОВКИ

Сучасне суспільство переживає процес глибокої інформатизації, що означає перехід до такого етапу розвитку, коли основним видом діяльності стає робота з інформацією. Це включає збір, обробку, зберігання та передачу даних за допомогою новітніх технологій, таких як мікропроцесори та комп'ютери. Інформатизація не лише сприяє науково-технічному прогресу та розвитку інтелектуальних здібностей, але й створює нове інформаційне середовище, яке стимулює творчий потенціал кожної людини.

Одним із ключових напрямків цього процесу є інформатизація освіти, що передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес для досягнення освітніх та психолого-педагогічних цілей⁵.

Електронні навчальні курси можуть бути ефективним інструментом навчання для студентів усіх форм навчання, включаючи денну, заочну та дистанційну, а також для тих, хто навчається в регіональних вищих навчальних закладах. Вони можуть використовуватися на будь-якому етапі вивчення дисципліни. На думку автора, впровадження інформаційних технологій у навчання, зокрема використання електронних курсів, сприяє покращенню освітнього процесу. Це

досягається завдяки тому, що студенти мають доступ до навчальних матеріалів у зручний для них час, а також завдяки більш активній взаємодії з викладачем.

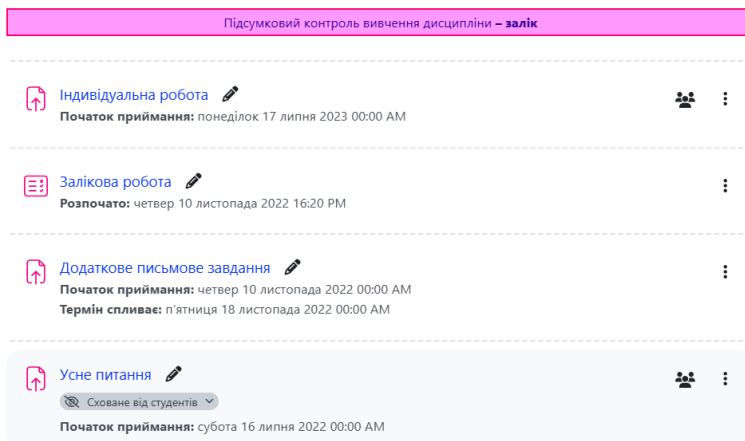

Рис. 7. Загальний вигляд вкладки підсумкового контролю дисципліни.

В роботі використано матеріали Moodle Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

АНОТАЦІЯ

З розвитком дистанційного навчання, створення електронних курсів стало звичним явищем у вищих навчальних закладах як в Україні, так і за її межами. В українській освіті активно використовуються електронні курси з чіткою структурою, великим обсягом матеріалів та використанням сучасних технологій. Описано переваги застосування платформи Moodle в освітніх установах України, від шкіл до університетів, а також у корпоративному навчанні. Встановлено, що система Moodle є популярним вибором та має гнучку та налаштовувану LMS. В статті розглянуто, як використовується при вивченні курсу «Геологічне і гідродинамічне моделювання родовищ вуглеводнів» візуалізація геологічної моделі та розміщення результатів на електронному курсі.

Література

1. Мокрієв М.В. Структура електронного навчального курсу для заочної (дистанційної) форми навчання Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету, № 3 (2017) ISSN: 2414-0325.

2. Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.dut.edu.ua/uploads/l_786_40131752.pdf

3. Франчук В.М. Франчук Н.П. Організація електронного навчального курсу для підтримки аудиторного навчального процесу// П'ята міжнародна науково-практична конференція MoodleMoot Ukraine 2017. "Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle" (Київ, КНУБА, 26-27 травня 2017 р.): тези доповідей. – К.: КНУБА, 2017. – 51 С.

4. Михайловська О.В. Практика розроблення електронних навчальних курсів дисциплін в умовах воєнного стану DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-360-6-12>

5. Костріков С.В. Досвід застосування програмного забезпечення ГІС для візуалізації геологічного середовища (на прикладі газоконденсатного родовища)// Збірник наукових праць. – Харків, 2015. – Випуск 21– С.3-12.

Information about the author:

Mykhailovska Olena Volodymyrivna,

Candidate of Technical Sciences,

Associate Professor at the Department of Drilling and Geology

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

24, Vitaliya Hrytsayenka str, Poltava, 36011, Ukraine

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Похиленко І. С., Акімов М. О.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-22>

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку освіти визначаються швидким впровадженням інноваційних технологій, цифровізацією освітнього процесу та необхідністю адаптації до вимог європейського освітнього простору. В умовах євроінтеграції особливого значення набуває модернізація освітніх програм відповідно до міжнародних стандартів, забезпечення гнучкості навчання через компетентнісний підхід, розвиток онлайн-освіти та впровадження штучного інтелекту. Європейські директиви та рекомендації, зокрема щодо цифрової трансформації освіти, сприяють удосконаленню освітнього середовища та підвищенню його конкурентоспроможності. Водночас процес реформування освіти в Україні ускладнюється наслідками повномасштабної агресії Російської Федерації, що має руйнівний вплив на інфраструктуру закладів освіти, доступ до навчання та загальний рівень організації освітнього процесу.

Російська агресія призвела до значних втрат в освітній сфері, зокрема руйнування закладів освіти, вимушеного переміщення студентів і викладачів, а також необхідності адаптації навчання процесу до умов воєнного стану. У відповідь на ці виклики Україна активізувала співпрацю з європейськими інституціями, розширивши участь у міжнародних освітніх програмах (Erasmus+, Horizon Europe тощо), та широко запровадила дистанційне навчання для збереження безперервності освітнього процесу в умовах війни.

Наша держава активно впроваджує європейські стандарти через модернізацію профільного законодавства, інтеграцію дуальної освіти, розвиток механізмів забезпечення якості освіти та впровадження цифрових технологій для навчання. Водночас інноваційний розвиток освіти стикається з викликами, серед яких необхідність розширення цифрової інфраструктури, подолання освітньої нерівності, зумовленої війною, а також забезпечення стійкості освітньої системи в умовах кризових явищ.

1. Огляд літератури та методологічні підходи щодо розвитку освіти

Розглянемо сучасний стан розробки проблематики новітніх тенденцій розвитку освіти в контексті євроінтеграції.

Клочко¹ вивчає специфіку та особливості державної політики у сфері освіти в умовах євроінтеграції України та механізми її реалізації, розглядаючи реалізацію державної політики України у сфері освіти в контексті європейської інтеграції. Ним з'ясовано, що формування державної політики України в галузі освіти відбувається під впливом світових тенденцій і є важливим напрямом розвитку освітньої системи країни у контексті євроінтеграційних процесів. Він окреслює основні напрями реформування освітньої системи в Україні: інтернаціоналізація, мовна політика, академічна свобода та автономія закладів освіти, інклюзивна освіта, вдосконалення системи фінансування, тощо.

Корж-Усенко та Рибалко², аналізуючи нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в умовах євроінтеграції, представили структуру чинної нормативно-правової бази у галузі вищої освіти України, основні групи законодавчих і підзаконних актів, що мають різну юридичну силу, узагальнили нововведення, запроваджені Законом України «Про вищу освіту» (порівняно з його старою редакцією) тощо.

Досліджуючи дистанційне навчання, Похиленко³ зазначає, що в умовах карантинної діджиталізації освітнього процесу серед завдань, які стоять перед системою вищої освіти України, на перший план виходить дистанційне навчання, його нормативно-правове, кадрове та фінансове забезпечення, формулювання і наукове обґрунтування стратегії дистанційної освіти в цілому та вищої зокрема.

Важливе значення в освітньому процесі має застосування штучного інтелекту (ШІ). Зокрема, Каракьосе⁴, розглядаючи користь ChatGPT в освітніх дослідженнях, зауважує, що, використовуючи новітні *розробки*

¹ Клочко А. А. Державна політика у галузі освіти в контексті європейської інтеграції України // Публічне управління та адміністрування в Україні. 2024. № 41. С. 54. DOI: 10.32782/pma2663-5240-2024.41.7.

² Корж-Усенко, Л., Рибалко, П. Нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції // Фізико-математична освіта. 2021. 29 (3) С. 74. DOI: 10.31110/2413-1571-2021-029-3-012.

³ Похиленко І. С. До питання про дистанційне навчання в умовах карантинної діджиталізації // Діджиталізація та права людини : зб. тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Хмельницький, 30 березня 2021 року. – Хмельницький : ХУУП ім. Леоніда Юзькова, 2021. С. 269–270.

⁴ Karaköse T. The Utility of ChatGPT in Educational Research-Potential Opportunities and Pitfalls // Educational Process International Journal. 2023. 12 (2). 7-13. DOI:10.22521/edupij.2023.122.1.

в сфері обробки природної мови, останні версії ChatGPT продемонстрували вражаючу продуктивність у широкому спектрі завдань завдяки своїй здатності розуміти та генерувати людську мову, а також відповідати на різноманітні розмовні запити. Його надзвичайна продуктивність у численних програмах також привернула увагу дослідників, спонукаючи досліджувати потенційну корисність цього інструменту ШІ для покращення наукової роботи. ChatGPT – це палка з двома кінцями (зі своїми потенційними перевагами та застереженнями для наукових досліджень). Дослідники в галузі освіти можуть отримати вигоду від ChatGPT у виявленні прогалин у літературі, створенні нових ідей і розробці гіпотез, складанні опитувань або рейтингових шкал, проведенні систематичних оглядів, усуненні людських помилок під час аналізу великих наборів даних, а також підготовці та редагуванні наукових рукописів. З іншого боку, поточні обмеження ChatGPT у забезпеченні надійної та прозорої генерації змісту, його нездатність надати точні посилання або *схильність* пропонувати неіснуючі ресурси і несумісність із поточними етичними та правовими зобов'язаннями академічних публікацій вимагають обережності та кропіткої праці науковців. У своїй іншій роботі⁵ він вказує, що ChatGPT спонукає освітян максимізувати переваги для освіти, постійно шукаючи шляхи мінімізації ризиків. У тому ж ключі його поступово визнають перспективним інструментом для задоволення потреб студентів та акумулювання безліч можливостей, що їх ChatGPT може запропонувати (персоналізоване середовище навчання, індивідуальне навчання / зворотний зв'язок, велика кількість навчальних матеріалів). ChatGPT може сприяти розвитку навичок 4С ХХІ століття (співпраця, спілкування, критичне мислення та креативність), підтримувати студентів з обмеженими можливостями чи труднощами у навчанні; він спроможний також допомогти вчителям, надаючи їм креативні ідеї та рішення, допомагаючи складати плани уроків, презентації, отримувати зміст і матеріали, адаптовані до потреб їхніх учнів, оцінювати роботи чи успішність студентів. Констатовано, що сучасні технології на основі штучного інтелекту, такі як ChatGPT, вимагають об'єднаних зусиль освітніх лідерів і політиків, щоб підготувати дружню до цифрових технологій екологію, аби максимізувати переваги таких технологій.

Рудольф, Тан і Тан⁶ зазначають, що ChatGPT є сьогодні найбільш запитуваним чат-ботом. На відміну від інших чат-ботів, він здатен

⁵ Karaköse T., Tulubas T. How Can ChatGPT Facilitate Teaching and Learning: Implications for Contemporary Education // Educational Process International Journal. 2023. 12 (4). 7-16. DOI:10.22521/edupij.2023.124.1.

⁶ Rudolph J., Tan S., Tan S. ChatGPT: Bullshit spewer or the end of traditional assessments in higher education? // Journal of Applied Learning & Teaching, vol.6, No.1, 2023. DOI: 10.37074/jalt.2023.6.1.9.

створювати тексти протягом кількох секунд, і навколо нього виникла хвиля ажіотажу та песимістичних прогнозів щодо оцінювання студентів у вищій освіті та низки інших питань. ChatGPT є передовою мовною моделлю (варіантом мовної моделі Generative Pretrained Transformer (GPT) від OpenAI), що створена для генерації тексту, який неможливо буде відрізнити від тексту, написаного людьми. Він спроможний вести бесіду з користувачами у, здавалося б, природній та інтуїтивній манері.

Акімов⁷ розглядає використання можливостей ChatGPT при підвищенні кваліфікації працівників Національної поліції України.

Окремо слід зупинитись на дослідженнях проблем освіти у надзвичайних ситуаціях. Так, Байс, Баздан та Гушак⁸ вивчали якість викладача, страх перед COVID-19 і занепокоєння студентів як предиктори задоволеності студентів і академічних зусиль на онлайн-заняттях. Вони наголосили, що онлайн-навчання інтенсивно використовується в усьому світі протягом багатьох років і набуває додаткового значення у надзвичайних ситуаціях (таких як пандемія COVID-19, стихійні лиха та війни), коли стає домінуючою формою проведення занять. Студентство вже зітнулося з підвищеною депресією та тривогою, що впливають на поведінку, тому вкрай важливо дослідити їх вплив на академічну успішність під час збоїв в освітньому процесі, розглянувши рівень задоволеності студентів та успішність онлайн-навчання під час пандемії COVID-19 (на прикладі 359 респондентів із двох університетів Хорватії). Результати засвідчили, що якість викладача позитивно впливає на задоволеність студентів, а остання – своєю чергою – на їх академічні зусилля. Крім цього, емоційна реакція *страху* перед COVID-19 вплинула на тривогу, про яку повідомляли студенти, але не на академічні зусилля або на задоволеність онлайн-заняттями.

Лайтнер та Лайтнер-Лоуз⁹ констатували, що оскільки COVID-19 продовжує впливати на різні сектори бізнесу, адміністрація університетів постійно наполягає на тому, щоб усі навчальні підрозділи відновили роботу та діяльність у кампусі; навпаки, викладачі та

⁷ Акімов М. О. Використання можливостей ChatGPT при підвищенні кваліфікації працівників Національної поліції України // Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище : збірник есе програми підвищення кваліфікації / упорядники: А. Артюхов, М. Віхляєв, Ю. Волк. 18 вересня – 18 жовтня 2023 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – С.24-26.

⁸ Bajs I., Bazdan V., Guszak I. Quality of instructor, fear of COVID-19, and students' anxiety as predictors of student satisfaction and academic effort in online classes // Humanities and Social Sciences Communication. 11. 984 (2024). URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-024-03494-4>. DOI: 10.1057/s41599-024-03494-4. Accessed at: 27.01.2025.

⁹ Lightner C. A., Lightner-Laws C. A. new day in higher ed: HyFlex Universities. Interactive Learning Environments, 2024. 1–18. <https://doi.org/10.1080/10494820.2024.2312932>.

студенти висловили підвищений інтерес до продовження онлайн-викладання/навчання. Не ставлячи собі за мету пом'якшити це «перетягування канату» між адміністраторами, викладачами та студентами і розробити академічну екосистему, що враховує різні уподобання, автори організували гібридний гнучкий (HyFlex) клас бізнес-статистики, що об'єднав *очний*, синхронний та асинхронний режими онлайн. Результати опитування показали, що більшість респондентів вважають доступ до записів лекцій і гнучкі способи відвідування занять надзвичайно корисними. Були також проаналізовані тенденції зарахування, щоб з'ясувати потенційний вплив пропозиції курсів HyFlex в одному з закладів авторів. *Навесні 2022 року* понад 64 % записів на курси та 72 % занять із надлишковою ємністю пропонувалися асинхронно онлайн. Навпаки, 89% занять у кампусі були недостатніми. Крім того, автори перевірили вартість онлайн-навчання та очних *курсів для 50 університетів США*: 78% закладів мали різну плату за онлайн-навчання та *очну форму навчання*, що призвело до дефіциту доходів (від – 171 683 736,00 до 22 727 259,00 доларів США). Запровадження курсів HyFlex могло б позитивно вплинути на вищезазначені проблеми.

Таким чином сучасний розвиток освіти в Україні в контексті євроінтеграції демонструє динамічні зміни, спрямовані на адаптацію освітньої системи до європейських стандартів та викликів глобалізації. Аналіз наукових досліджень підтверджує, що реформування освіти відбувається в кількох ключових напрямках: інтернаціоналізація освітнього процесу, забезпечення академічної свободи та автономії закладів освіти, розвиток інклюзивної освіти, удосконалення механізмів фінансування та запровадження інноваційних технологій у навчанні.

Дослідники наголошують на значенні Закону України «Про вищу освіту» для оновлення законодавчої бази та впровадження сучасних підходів до управління освітніми закладами. Важливим є також розвиток дистанційного навчання, що отримало значний імпульс у зв'язку з пандемією COVID-19. Визначальними факторами ефективності дистанційної освіти залишаються її нормативно-правове, кадрове та фінансове забезпечення.

Впровадження штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, відкриває нові можливості для освітнього процесу – сприяння персоналізованому навчанню, удосконалення методик викладання, розробки навчальних матеріалів і підвищення ефективності освітніх досліджень. Однак існують і ризики, пов'язані з надійністю генерованого контенту, відсутністю точних посилань та відповідністю етичним стандартам академічної доброчесності. Відтак необхідно враховувати баланс між перевагами та викликами використання ШІ в освітньому процесі.

Окрему увагу сучасні дослідження приділяють впливу надзвичайних ситуацій на освіту та необхідності адаптації останньої до кризових умов. Страх і тривога студентів під час пандемії суттєво впливали на їх академічну поведінку та рівень задоволеності навчанням. Запровадження гібридних форм навчання, таких як HyFlex, може стати ефективним рішенням для забезпечення гнучкості та доступності освіти.

Водночас в Україні значний вплив на освітню систему чинить російська агресія. Війна призводить до руйнування закладів освіти, масової внутрішньої міграції студентів та викладачів, порушення освітнього процесу. За цих умов зростає значення цифрових технологій та дистанційної освіти як ключових механізмів підтримки безперервності навчання. Важливою складовою стратегії розвитку освіти стає забезпечення психологічної підтримки студентів та викладачів, які перебувають у зонах бойових дій або змушені залишити свої домівки.

Отже, тенденції розвитку освіти в Україні визначаються поєднанням євроінтеграційних процесів, впровадженням цифрових технологій та необхідністю адаптації до кризових умов. Подальше реформування освітньої системи має спиратися на сучасні виклики та досвід міжнародної спільноти, забезпечуючи якісну та доступну освіту навіть у надзвичайних умовах.

Методологія. Автори використовували у своїй роботі поєднання різних загальнонаукових прийомів та методів. Серед іншого були застосовані аналіз і синтез, дедукція, індукція, прогнозування та діалектичні методи. Метод системного аналізу і синтезу дозволив визначити основні тенденції розвитку освіти. Діалектичний метод використовувався для отримання нових результатів, що дало змогу переходити від відомого до невідомого (дослідження охоплює не лише трансформацію раніше створених теоретичних знань, а й формування їх нової модифікації через системне доповнення нових теоретичних положень).

Основним інструментом для збору первинних даних було анкетування (за допомогою Google Forms). Анкета була розрахована на всіх учасників освітнього процесу та акумулювала відповіді на питання, що стосувалися використання дистанційного навчання, впровадження інноваційних технологій та оцінки освітніх реформ. Отримана інформація дала змогу визначити основні тенденції, пов'язані з впровадженням технологічних нововведень та змін у парадигмі навчання.

Також в роботі використовувався статистичний аналіз для визначення взаємозв'язків між різними показниками і кореляційний

аналіз для виявлення зв'язку між рівнем залученості до дистанційного навчання та задоволенням від його ефективності, а також описова статистика для опису основних характеристик респондентів (вік, освіта, досвід використання цифрових платформ). Кількісний аналіз був проведений для оцінки частоти використання різних освітніх інструментів і платформ серед респондентів.

Відповіді на відкриті запитання анкети були піддані якісному аналізу для виявлення основних проблем і викликів, з якими стикаються учасники освітнього процесу в умовах цифровізації освіти. Це дозволило глибше зрозуміти досвід використання технологій у навчальному процесі та виявити переваги та недоліки впроваджених рішень. Результати анкетування та статистичного аналізу, зібрані за допомогою Google Forms, стали основою для подальших висновків і формулювання пропозицій стосовно модернізації освітніх процесів у контексті впровадження інновацій та глобальних змін.

2. Гармонізація законодавства України зі стандартами ЄС у сфері освіти

Європейські стандарти освіти формуються на основі Болонського процесу, що спрямований на гармонізацію освітніх систем європейських країн. Україна як учасниця цього процесу здійснює адаптацію своєї освітньої системи до європейських вимог, зокрема щодо структури навчання, забезпечення якості освіти та академічної мобільності.

Європейські освітні стандарти ґрунтуються на таких ключових принципах, як трирівнева система освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії), Європейська система переведення та накопичення кредитів (ECTS), забезпечення якості освіти через національні та міжнародні механізми акредитації, академічна мобільність студентів і викладачів, визнання дипломів і кваліфікацій на європейському рівні, гнучкість освітніх програм і компетентнісний підхід у навчанні.

Європейська освітня політика регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких ключову роль відіграють: Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (1999 р.), що започаткувала Болонський процес і визначила основні принципи уніфікації освітніх систем європейських країн; Директива 2005/36/ЄС «Про визнання професійних кваліфікацій», що регламентує взаємне визнання освітніх дипломів і сертифікатів між державами-членами ЄС; Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя», що визначає основні компетенції, необхідні для успішної інтеграції на ринку праці; Регламент (ЄС)

№ 1288/2013 Європейського Парламенту та Ради про заснування «Еразмус+» та про скасування Рішень № 1719/2006/ЄС, № 1720/2006/ЄС та № 1298/2008/ЄС, що регулює програму Erasmus+ та її вплив на мобільність студентів і викладачів.

В Україні імплементація цих нормативних документів здійснюється шляхом ухвалення відповідних законів та постанов Кабінету Міністрів України. Серед ключових актів, що регламентують адаптацію української освітньої системи до європейських стандартів, варто виокремити Закон України «Про вищу освіту», що закріплює принципи Болонського процесу та впроваджує систему ECTS, а також Порядок визнання здобутих в іноземних закладах вищої освіти ступенів вищої освіти (затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2015 року № 504).

Україна активно впроваджує європейські стандарти освіти через ухвалення відповідних нормативних актів, що забезпечують відповідність європейським підходам, запровадження ECTS у всіх закладах вищої освіти, розвиток Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) для контролю якості навчання, створення можливостей для академічної мобільності через програми Erasmus+, Horizon Europe тощо, інтеграцію цифрових технологій у навчальний процес, розвиток дистанційної освіти, співпрацю з європейськими університетами для спільних освітніх програм.

Перспективними завданнями ближчого майбутнього є подальша інтеграція в європейський освітній простір, підвищення конкурентоспроможності українських університетів на міжнародному рівні та розширення міжнародних освітніх можливостей для студентів і викладачів.

Попри значні досягнення, імплементація європейських стандартів в Україні зіштовхується з певними викликами, серед яких недостатнє фінансування освітньої сфери, бюрократичні перешкоди, необхідність підвищення кваліфікації викладачів для відповідності новим стандартам, забезпечення академічної доброчесності та боротьба з корупцією в освіті. До того воєнні дії під час збройної агресії проти України призвели до руйнування навчальної інфраструктури – знищення університетських корпусів, бібліотек, наукових лабораторій. Значна частина студентів і викладачів була змушена переїхати до більш безпечних регіонів або за кордон. Це ускладнило не лише освітній процес, а й вплинуло на академічні дослідження, зупинивши або істотно сповільнивши реалізацію багатьох проектів.

Упровадження дистанційного навчання стало не лише вимушеним заходом в умовах нових реалій, а й можливістю для збереження

освітнього процесу в екстремальних умовах. Активізація співпраці з європейськими та міжнародними партнерами дозволила залучити додаткові ресурси для підтримки викладачів і студентів, сприяла підвищенню академічної мобільності українських студентів, надавши можливість отримувати освіту за європейськими стандартами, набувати нових навичок і досвіду, що буде важливим у післявоєнний час, адже забезпечення сталого освітнього процесу включатиме і відбудову пошкоджених і зруйнованих університетів, і створення умов для повернення тих, хто вимушено залишили Україну. Крім того, важливо підтримати наукові дослідження, адже розвиток науки є ключовим чинником економічного зростання та відновлення держави. Війна значно скоротила фінансування науки, тому необхідно впроваджувати механізми міжнародної підтримки українських дослідників, сприяти їх участі у грантових програмах ЄС, інтегрувати українські наукові установи в європейську мережу досліджень.

3. Аналіз опитування учасників освітнього процесу

Вивчаючи новітні тенденції розвитку освіти, необхідно з'ясувати ставлення учасників освітнього процесу до них. З цією метою був застосований такий метод наукового пошуку як анкетування. Відповіді на запитання анкети дозволили оцінити вподобання опитуваних та врахувати їх побажання в процесі формулювання пропозицій з удосконалення освітнього процесу.

Дослідження передбачало надання відповідей на анкету, створену за допомогою Google Forms¹⁰ на підставі відео «Освітнянин для майбутнього покоління: тренди та рефлексії» (випускний проєкт учасників IV Зимової школи підвищення кваліфікації Ірини Похиленко, доцента кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури, кандидата юридичних наук, доцента, та Михайла Акімова, доцента кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента)¹¹. Перед респондентами були поставлені питання закритого та відкритого типів. Розглянемо відповіді на деякі питання з цієї анкети.

¹⁰ Освітнянин для майбутнього покоління. URL: <https://docs.google.com/forms/d/1ArQux0qAXRXZpX5LJznaBCr4t2ANdQdH2daj9MzYKWE/edit> (дата звернення: 25.01.2025).

¹¹ Відео «Освітнянин для майбутнього покоління: тренди та рефлексії» (випускний проєкт учасників IV Зимової школи підвищення кваліфікації Ірини Похиленко, доцента кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури, кандидата юридичних наук, доцента, та Михайла Акімова, доцента кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента). URL: https://youtu.be/nwvKuTKXr_I (дата звернення: 25.01.2025).

Перше питання було викладено так: «До якої категорії учасників освітнього процесу Ви належите?» (див. рис. 1). Детальний аналіз результатів опитування демонструє **значний відсоток науково-педагогічних працівників (40%)**, що може бути зумовлено зацікавленістю викладачів і науковців у розвитку освіти, їх постійному залучені до процесів реформування. Аналогічна кількість **здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра серед респондентів (40%)** також вказує на активну участь цієї категорії в опитуванні.

До якої категорії учасників освітнього процесу Ви належите?

Рис. 1. Категорії учасників освітнього процесу

Це може бути зумовлено тим, що зазначена група учасників освітнього процесу є найчисленнішою, особливо на початкових етапах навчання, і часто виступає цільовою аудиторією для багатьох освітніх ініціатив. Здобувачі вищої освіти ступеня магістр та аспіранти складають лише по 8% від загальної кількості респондентів, що може свідчити про їх меншу кількість в загальній освітній системі порівняно з бакалаврами та викладачами. Так само і залучення цієї категорії осіб до опитувань може бути нижчим через інтенсивні дослідження та спеціалізовані навчальні програми. Утім, не виключено, що ця категорія менш зацікавлена у загальноосвітніх опитуваннях, оскільки їх навчальний процес тісно пов'язаний із спеціалізованими науковими дослідженнями, і вони частіше беруть участь в опитуваннях, що стосуються їх наукових інтересів.

Друге питання було сформульовано так: «Ваш вік?» (див. рис. 2). **Аналіз вікових груп показав, що:**

- **17-21 років (32%)** – найбільша вікова група, типова категорія для студентів бакалаврату. Велика кількість респондентів у цьому віці пояснюється активною участю молодих людей в освітніх опитуваннях, оскільки вони більше залучені в процес навчання та проходження різних освітніх ініціатив;

- **22-25 років (8%)** – ця категорія часто включає студентів магістратури або тих, хто нещодавно закінчив навчання. Їх менша

частка може свідчити про те, що після закінчення бакалаврату молодь або продовжує освіту в магістратурі, або переходить до професійної діяльності, що знижує їх участь у подібних опитуваннях;

– **26-35 років (12%)** – це група респондентів, що зазвичай включає осіб, які вже здобули професійну кваліфікацію та займаються кар’єрним розвитком. Трохи вищий за попередній відсоток цієї категорії може свідчити про те, що ця група рідше залучається до опитувань, пов’язаних із освітнім процесом, позаяк більше зацікавлена у підвищенні кваліфікації або науково-дослідній діяльності;

– **36-45 років (20%)** – відносно велика кількість респондентів у цій віковій категорії пояснюється тим, що багато викладачів, науковців та професіоналів з досвідом активно працюють в освітній чи науковій сфері та продовжують професійний розвиток;

– **45-60 років (24%)** – ця вікова група часто складається з викладачів із багаторічним досвідом, які активно працюють в освітніх установах, залучені до процесу реформування та вдосконалення освіти. Високий відсоток може свідчити про зацікавленість у розвитку освіти та періодичну участь в опитуваннях;

– **понад 60 років (4%)** – найменша група респондентів (люди з великим досвідом роботи, які або продовжують працювати у сфері освіти на науки, або вже завершують свою кар’єру). Їх участь в опитуванні може свідчити про відданість своїй професії і зацікавленість в удосконаленні освітньої системи.

Ваш вік

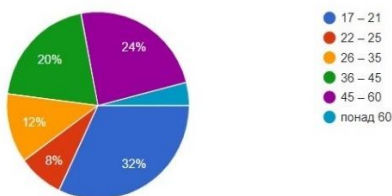

Рис. 2. Вік учасників опитування

Таким чином, опитування відображає різноманіття вікових категорій учасників освітнього процесу. Найбільші групи респондентів – це молоді люди віком 17-21 років та освітяни віком 45-60 років. Водночас присутність респондентів з інших вікових категорій свідчить про інтерес до освіти на різних етапах професійного розвитку.

Наступне питання: «Які наразі існують виклики в освітньому процесі для науково-педагогічного працівника (Ви можете обрати

декілька відповідей)?» (див. рис. 3). На основі представлених даних можна зробити такі висновки:

Які наразі існують виклики в освітньому процесі для науково-педагогічного працівника (Ви можете обрати декілька відповідей)?

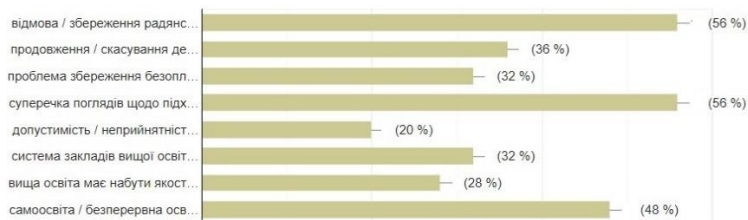

Рис. 3. Виклики в освітньому процесі для науково-педагогічного працівника

Відмова / збереження радянського погляду на вищу освіту (56%) – один із найбільших викликів, зазначений більшістю респондентів, що може свідчити про потребу у відмові від застарілих підходів та методів, характерних для радянської системи освіти, і необхідність впровадження сучасних європейських і світових стандартів освіти.

Проблема збереження безплатної / запровадження платної вищої освіти (56%) – інший серйозний виклик, адже встановлення плати за здобуття вищої освіти може обмежити доступ частини населення до неї, що непокоїть науково-педагогічну спільноту, так само як і розподіл державного фінансування.

Самоосвіта / безперервна освіта (підвищення кваліфікації онлайн) може / не спроможна замінити навчання у закладі вищої освіти (48%): відповідь на це питання відображає дискусії щодо ролі онлайн-освіти та її можливості замінити традиційне навчання. Багато викладачів та студентів бачать переваги в онлайн-освіті, але водночас розуміють, що вона не може повністю замінити досвід, набутий при отриманні освіти у класичній формі.

Продовження / скасування державного замовлення на підготовку фахівців (36%): державне замовлення завжди було важливим інструментом підготовки фахівців для певних галузей. Природно, що скасування такого підходу може призвести до змін в системі підготовки фахівців, що є предметом дискусій.

Система закладів вищої освіти повинна / не повинна бути реформована (32%): вибір цієї відповіді третиною респондентів вказує

на актуальність потреби реформування закладів вищої освіти для того, щоб вони відповідали сучасним вимогам ринку праці та міжнародним стандартам.

Вища освіта має набути якості обов'язкової / повинна поступитись на користь професійно-технічної освіти (28 %): понад чверть респондентів вважає, що не всі повинні здобувати вищу освіту, і необхідно більше уваги приділяти професійно-технічній освіті, яка може надати необхідні навички для працевлаштування.

Суперечка поглядів щодо підходу до освіти – класичного та технологічного (20%) відображає присутність у сучасному освітньому дискурсі дилеми між класичним підходом до навчання, спрямованим на всебічний розвиток особистості, та технологічним підходом, де акцент зміщується на розвиток практичних навичок, особливо пов'язаних із технологіями.

Допустимість / неприйнятність формування у здобувачів вищої освіти етики переможця (20%): ця проблема менш обговорювана, але все ж кожен п'ятий респондент розглядає її як виклик, що стосується етичних аспектів навчання і особистісного розвитку студентів.

Отже, освітній процес в Україні наразі стикається з багатьма викликами, що обумовлюють потребу модернізації підходів до навчання та реформування системи вищої освіти. Одними з найгостріших проблем є необхідність відмови від радянських підходів та перегляд системи фінансування освіти, що ставить під сумнів доступність вищої освіти. Викладачі також зіштовхуються з викликами щодо впровадження технологій, штучного інтелекту, адаптації до нових форм навчання та необхідності підвищення власної кваліфікації.

Наступне питання: «У чому полягає роль сучасних технологій, що забезпечують освітній процес (Ви можете обрати декілька відповідей)?» (див. рис. 4). Результати розподілились наступним чином.

Технології як ризик (8%): лише кожен дванадцятий респондент вважає, що сучасні технології можуть становити загрозу, оскільки існує ризик, що вони вийдуть з-під контролю. Ця позиція свідчить про певну переконаність у користі (відсутності шкоди) від швидкого розвитку технологій і впливу штучного інтелекту, автоматизації та роботизації. Тим не менше обережне і відповідальне використання технологій у сфері освіти залишається на порядку денному.

Технологія як допоміжний засіб (44%): значна частина респондентів упевнена, що технології повинні розглядатися лише як інструмент, а не повна заміна людської праці. Це вказує на розуміння учасниками освітнього процесу обмежень технологій і того факту, що безпосередня взаємодія між викладачем та студентом є ключовим компонентом освітнього процесу. Це також додатково свідчить на

користь людського фактора у навчанні, зокрема в питаннях етики, морального розвитку та індивідуального підходу до навчання.

У чому полягає роль сучасних технологій, що забезпечують освітній процес (Ви можете обрати декілька відповідей)?

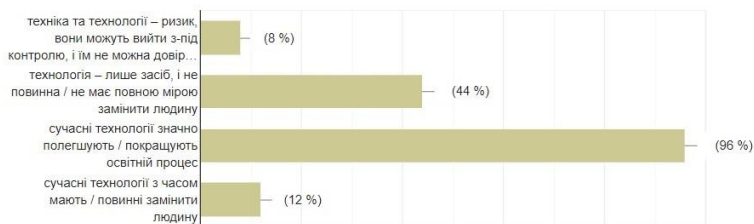

Рис. 4. Роль сучасних технологій, що забезпечують освітній процес

Полегшення освітнього процесу через технології (96%): практично всі респонденти визнають, що сучасні технології (використання онлайн-платформ, електронних ресурсів, штучного інтелекту, мультимедійних засобів, дистанційного навчання та інших інноваційних підходів) значно полегшують і покращують освітній процес, роблять навчання більш доступним, інтерактивним та ефективним. Такий високий відсоток підтримки підтверджує розуміння позитивного впливу технологій на освіту.

Можливість заміни людини технологіями (12%): тільки кожен восьмий респондент переконаний, що технології з часом повинні або можуть замінити людину в освітньому процесі. Отже, потенціал автоматизації і штучного інтелекту в навчанні наявний, проте є доволі обмеженим. Ймовірно, ці респонденти розглядають можливість автоматизації рутинних завдань або певних аспектів освіти (тестування, моніторинг прогресу), не заперечуючи при цьому ролі людини у ключових аспектах навчання.

Звідси доходимо висновку, що роль сучасних технологій в освітньому процесі переважно розглядається позитивно. Технології сприяють покращенню та полегшенню навчання, роблячи його більш доступним і гнучким. Однак думка про те, що технології не повинні повністю замінювати людину, є панівною; інновації важливі, але людська взаємодія та дотримання морально-етичних принципів у навчанні мають бути збережені. Хоча є певні побоювання щодо ризиків використання технологій, більшість опитаних схиляється до необхідності їх використання як допоміжного засобу для підвищення якості освітнього процесу.

Наступне питання: «Які основні ризики становить цифрове середовище для учасників освітнього процесу (Ви можете обрати декілька відповідей)?» (див. рис. 5). Найбільш розповсюджений ризик – порушення приватності / конфіденційності – вказали майже три чверті опитаних (72%). Понад половина (52%) назвала ризики економічного характеру (втягнення в азартні ігри, поширення реклами та ін.), майже половина (48%) – ризики ідеологічного характеру (зокрема, розпалювання ворожнечі). Ще більш ніж чверть респондентів (по 28%) обрали варіанти ризиків насильницького та сексуального характеру відповідно.

Викладене свідчить, що учасники освітнього процесу переважно зважають на ті ризики цифрового середовища, що відповідають його природі і походять від неконтрольованого розповсюдження та витоку інформації або ж її поширення (доведення до відома невизначено широкого кола осіб). При цьому небезпека від потенційної шкоди фізичного характеру розцінюється як менш вірогідна порівняно із потенційною шкодою інформаційного характеру (можливо, через хибне почуття віддаленості безпосередньої небезпеки при спілкуванні у форматі онлайн).

Які основні ризики становить цифрове середовище для учасників освітнього процесу (Ви можете обрати декілька відповідей)?

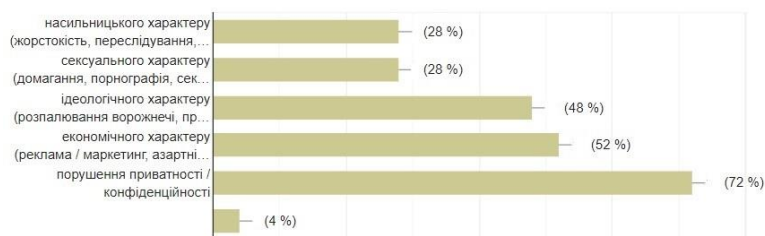

Рис. 5. Ризики цифрового середовища для учасників освітнього процесу

Наступне питання: «Креативність сучасного освітянина – це (Ви можете обрати декілька відповідей)?» (див. рис. 6). На перше місце серед характеристик креативності респонденти поставили використання нових методичних прийомів (76%), на друге – цікавість / привабливість / нестандартність (72%). Наведене демонструє, що учасники освітнього процесу співвідносять креативність як якість освітянина із змістом та характером методичного інструментарію навчання, тобто із людськими спроможностями, а не з технічною

обізнаністю; утім, застосування сучасних технологій не надто відстає (68%). Цікаво відзначити, що кожен п'ятий учасник опитування вважає ознакою креативності схильність повністю відмовитись від попередньої освітньої спадщини, а двоє з п'яти – прагнення до некритичного сприйняття всього нового в освіті.

Креативність сучасного освітянина – це (Ви можете обрати декілька варіантів)

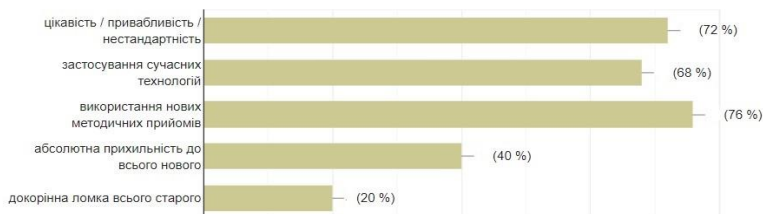

Рис. 6. Креативність сучасного освітянина

Наступне питання: «Які meta-skills необхідні сьогодні та будуть необхідні завтра науково-педагогічному працівнику» (Ви можете обрати декілька відповідей)?» (див. рис. 7). Понад чотири п'ятих респондентів (84%) вказали перш за все на адаптивність, понад три чверті (76%) – на критичне мислення, майже дві третини (64%) – на усвідомленість; іншими словами, освітянин повинен бути спроможним одночасно і змінюватись згідно потреб / викликів сьогодення, і сприймати їх у критичній манері (а не безумовно), і свідомо оцінювати інформацію, що надходить та передається.

Які meta-skills необхідні сьогодні та будуть необхідні завтра науково-педагогічному працівнику (Ви можете обрати декілька відповідей)?

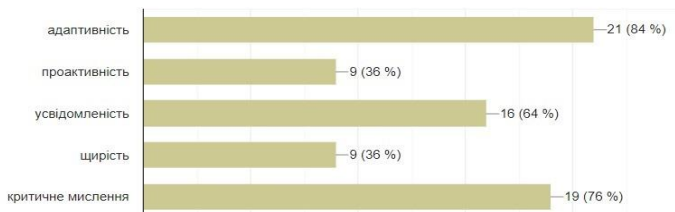

Рис. 7. Meta-skills, необхідні науково-педагогічному працівнику

Наступне питання: «Що таке тайм-менеджмент у діяльності освітянина (Ви можете обрати декілька відповідей)?» (див. рис. 8).

Аналіз результатів свідчить, що найбільше респондентів (**по 68%**) обрали *здатність розподілити виконання завдання за часом, а також спроможність визначити пріоритети у роботі та сконцентруватися на найважливішому*. Це підтверджує, що більшість освітян сприймають тайм-менеджмент як уміння правильно розподіляти завдання та зосереджуватися на важливих аспектах. **Менш популярна, але значуща відповідь (56%)** – *мистецтво керувати часом*, це означає, що більше половини опитаних розглядають тайм-менеджмент як навичку ефективного управління часом, а не просто його розподілу. **Помірний рівень підтримки (28%)** – *уміння слідкувати за часом, відчувати його*. Це свідчить, що хоча відчуття часу є важливим, воно не є основною складовою тайм-менеджменту для освітян. **Найменш поширена відповідь (4%)** – *автоматизація процесу виконання завдань*, це вказує на те, що освітяни рідко розглядають тайм-менеджмент як автоматизацію, зосереджуючись більше на організації власної діяльності, а не на технічних аспектах.

Отже, учасники освітнього процесу розуміють тайм-менеджмент передусім як уміння ефективно розподіляти завдання та визначати пріоритети. Важливим є також загальне мистецтво керування часом, але воно не є визначальним фактором. Автоматизація поки що не є ключовим аспектом тайм-менеджменту в освіті.

Що таке тайм-менеджмент у діяльності освітянина (Ви можете обрати декілька відповідей)?

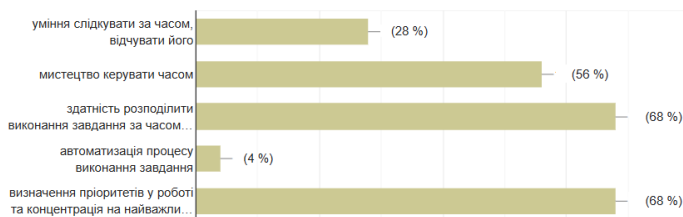

Рис. 8. Тайм-менеджмент у діяльності освітянина

Наступне питання: «Ненасильницьке спілкування в освітньому процесі передбачає (Ви можете обрати декілька варіантів)?» (див. рис. 9). Аналіз відповідей дозволяє зробити такі висновки. Найбільш популярна відповідь (88%) – задоволення інтересів усіх учасників освітнього процесу. Це свідчить про те, що переважна більшість респондентів вважають, що ненасильницьке спілкування базується на врахуванні прагнень як здобувачів освітніх ступенів, так і

викладачів та науковців, а також на взаємній повазі. Менш популярна, але доволі поширена відповідь (44%) – студентоцентричний підхід. Відтак майже респондентів вважає, що ненасильницьке спілкування має бути орієнтовано першочергово на потреби студентів, що є характерною ознакою сучасної педагогіки (починаючи із дошкільної освіти). Відносно невелику підтримку (12%) має реалізація повноважень викладача. Це вказує на те, що більшість респондентів не пов’язують ненасильницьке спілкування з ієрархією та авторитетом викладача, а більше орієнтуються на партнерську взаємодію.

Найменш популярні відповіді – це виконання вимог адміністрації закладу вищої освіти (8%), адже адміністративний аспект не є ключовим у контексті ненасильницького спілкування, та нормальне спілкування (4%), що може свідчити про розуміння респондентами ненасильницького спілкування ширше, ніж просто «нормальне» спілкування. Певною мірою несподіваним є низький показник варіанту «повага до потреб кожного учасника» (4%) при тому, що остання є важливим аспектом ненасильницької комунікації.

Отже, основний акцент у сприйнятті ненасильницького спілкування освітянами зроблений на врахуванні інтересів усіх учасників процесу. Студентоцентричний підхід є важливим, але не єдиним визначальним фактором. Адміністративні та ієрархічні аспекти мають мінімальне значення у контексті ненасильницького спілкування. Нетипово низька підтримка пункту про повагу до потреб кожного учасника може свідчити про різні тлумачення цієї категорії респондентами.

Ненасильницьке спілкування в освітньому процесі передбачає
(Ви можете обрати декілька варіантів)

25 ответов

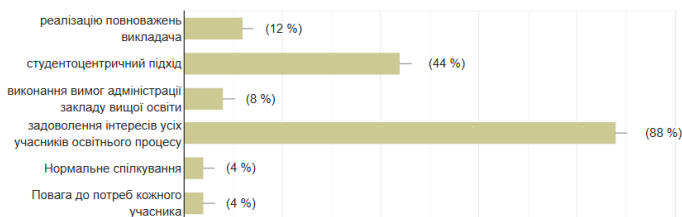

Рис. 9. Ненасильницьке спілкування в освітньому процесі

ВИСНОВКИ

Українська освіта перебуває в процесі активної трансформації, спричиненої євроінтеграційними процесами, цифровізацією та викликами воєнного часу. Адаптація до європейських стандартів

включає гармонізацію законодавства, модернізацію освітніх програм, розвиток академічної мобільності та впровадження сучасних технологій в освітній процес.

Дослідження підтвердило, що ключовими напрямками реформування є запровадження компетентнісного підходу, адаптація навчальних програм до вимог ринку праці, посилення міжнародної співпраці та розширення можливостей для студентів і викладачів (так, участь у європейських програмах сприяє інтеграції України в міжнародний освітній простір, розширює можливості академічного обміну та сприяє розвитку наукових досліджень).

Цифровізація та дистанційне навчання є важливими елементами сучасної освіти. Використання штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, відкриває нові можливості для персоналізованого навчання, створення адаптивних освітніх програм і підтримки студентів з особливими потребами. Однак технології переважно розглядаються як допоміжний засіб, а не як повна заміна традиційного викладання, оскільки безпосередня взаємодія викладачів і студентів залишається важливою складовою навчального процесу.

Серед основних викликів, що стоять перед українською освітньою системою, можна виділити необхідність реформування застарілих підходів до викладання, фінансові труднощі, проблеми ефективності дистанційного навчання, потребу в удосконаленні механізмів державного замовлення та зміни в структурі закладів вищої освіти.

Особливу увагу учасники освітнього процесу приділяють питанням комунікації. Важливим аспектом залишається ненасильницьке спілкування в освіті, яке має враховувати інтереси всіх учасників навчального процесу та орієнтуватися на студентоцентричний підхід.

Значний вплив на освітню систему спричинила війна, що призвела до руйнування навчальних закладів, вимушеної міграції студентів і викладачів та порушення освітнього процесу. В умовах кризи особливо важливими стають розвиток дистанційного навчання, підтримка українських освітян із-за кордону, а також психологічна допомога учасникам навчального процесу.

Подальше реформування української освіти має ґрунтуватися на таких ключових напрямках:

1. **Євроінтеграція та міжнародна співпраця** – гармонізація українського освітнього законодавства з європейськими стандартами, розширення участі у міжнародних освітніх програмах та підвищення конкурентоспроможності українських університетів.

2. **Цифровізація та впровадження інновацій** – розвиток дистанційного навчання, інтеграція адаптивних технологій та штучного

інтелекту, створення гнучких освітніх моделей, що відповідають сучасним потребам студентів.

3. Адаптація до кризових умов та післявоєнне відновлення – забезпечення стійкості освітньої системи, розвиток механізмів психологічної підтримки, відбудова пошкоджених навчальних закладів і підтримка наукових досліджень.

Майбутнє української освіти залежатиме від ефективності реформ, рівня міжнародної співпраці та здатності системи адаптуватися до сучасних викликів. Поєднання інноваційних підходів, традиційних методів навчання та всебічної підтримки студентів і викладачів стане основою для створення якісної, конкурентоспроможної та стійкої освітньої системи, здатної відповідати глобальним стандартам і потребам суспільства.

АНОТАЦІЯ

Досліджено адаптацію освітньої системи України до європейських стандартів. Розглянуто ключові напрями реформування – гармонізацію законодавства, академічну мобільність та компетентнісний підхід. Особливу увагу приділено цифровізації освіти, впровадженню дистанційного навчання та використанню штучного інтелекту в освітньому процесі. Проведене авторами опитування дозволило визначити основні виклики, серед яких фінансова нестабільність, застарілі методики викладання та проблеми доступності освіти. Аналіз результатів засвідчив, що сучасні освітні технології сприяють персоналізації навчання, проте потребують збалансованого поєднання з традиційними підходами. Вплив війни на освітню систему вимагає нових стратегій адаптації, включаючи міжнародну співпрацю та підтримку дистанційної освіти. Досліджено роль ненасильницького спілкування та студентоцентричного підходу у формуванні ефективного навчального середовища. Визначено, що подальший розвиток освіти має базуватися на інноваціях, міжнародному партнерстві та адаптації до кризових умов. Запропоновано шляхи вдосконалення освітньої політики, спрямовані на підвищення її якості та доступності. Отримані результати можуть бути використані для розробки стратегій розвитку освіти в Україні в умовах євроінтеграції та глобальних змін.

Література

1. Ключко А. А. Державна політика у галузі освіти в контексті європейської інтеграції України // Публічне управління та адміністрування в Україні. 2024. № 41. С. 54-60. DOI: 10.32782/pma2663-5240-2024.41.7.

2. Корж-Усенко Л., Рибалко П. Нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції // Фізико-математична освіта. 2021. № 29 (3). С. 74-80. DOI: 10.31110/2413-1571-2021-029-3-012.

3. Похиленко І. С. До питання про дистанційне навчання в умовах карантинної діджиталізації // Діджиталізація та права людини : зб. тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Хмельницький, 30 березня 2021 року. – Хмельницький : ХУУП ім. Леоніда Юзькова, 2021. С. 269–270.

4. Karaköse T. The Utility of ChatGPT in Educational Research-Potential Opportunities and Pitfalls // Educational Process International Journal. 2023. 12 (2). 7-13. DOI: 10.22521/edupij.2023.122.1.

5. Karaköse T., Tulubas T. How Can ChatGPT Facilitate Teaching and Learning: Implications for Contemporary Education // Educational Process International Journal. 2023. 12 (4). 7-16. DOI: 10.22521/edupij.2023.124.1.

6. Rudolph J., Tan S., Tan S. ChatGPT: Bullshit spewer or the end of traditional assessments in higher education? // Journal of Applied Learning & Teaching, vol.6, no.1, 2023. DOI: 10.37074/jalt.2023.6.1.9.

7. Акімов М. О. Використання можливостей ChatGPT при підвищенні кваліфікації працівників Національної поліції України // Академічна доброчесність, відкрита наука та штучний інтелект: як створити доброчесне освітнє середовище : збірник есе програми підвищення кваліфікації / упорядники: А. Артюхов, М. Віхляєв, Ю. Волк. 18 вересня – 18 жовтня 2023 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – С. 24-26.

8. Bajs I., Bazdan V., Guszak I. Quality of instructor, fear of COVID-19 and students' anxiety as predictors of student satisfaction and academic effort in online classes // Humanities and Social Sciences Communication. 11. 984 (2024). URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-024-03494-4>. DOI: 10.1057/s41599-024-03494-4. Accessed at: 27.01.2025.

9. Lightner C., Lightner-Laws C. A new day in higher ed: HyFlex Universities // Interactive Learning Environments, 2024. 1–18. URL: https://digitalcommons.uncfsu.edu/college_business_economics/140. DOI: 10.1080/10494820.2024.2312932. Accessed at: 27.01.2025.

10. Освітнянин для майбутнього покоління. URL: <https://docs.google.com/forms/d/1ArQux0qAXRXZpX5LJznaBCr4t2ANdQdH2daj9MzYKWE/edit> (дата звернення: 27.01.2025).

11. Відео «Освітнянин для майбутнього покоління: тренди та рефлексії» (випускний проєкт учасників IV Зимової школи підвищення кваліфікації Ірини Похиленко, доцента кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури, кандидата юридичних наук, доцента, та Михайла Акімова, доцента

кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ,
кандидата юридичних наук, доцента).
URL: https://youtu.be/nwvKuTKXr_I (дата звернення: 27.01.2025).

Information about the authors:

Pokhylenko Iryna Serhiyivna,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Political Sciences and Law Department
Kyiv National University of Construction and Architecture
31, Povitryanykh Syl ave., Kyiv, 03680, Ukraine

Akimov Mykhailo Oleksandrovych,

Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Criminal Law Department
National Academy of Internal Affairs
1, Solomyanska sq., Kyiv, 03035, Ukraine

ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ

Рібцун Ю. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-23>

ВСТУП

Провідним принципом роботи у спеціальних закладах освіти чи в умовах інклюзивного навчання є корекційно-розвивальна спрямованість освітнього процесу. Під час навчання дитини з особливими, зокрема мовленнєвими, потребами відбувається процес як прямої, так і непрямої корекції. Законом України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 5.09.2017 р., вводиться в дію з 1 січня 2025 р. з урахуванням змін від 19 листопада 2024 р., № 4059-IX) передбачено надання дітям з особливими освітніми потребами (ООП) корекційно-розвивальних послуг – комплексної системи заходів супроводу дитини з ООП у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення¹.

Корекційно-розвивальні послуги включають заняття з корекції розвитку, корекції мовлення, логоритміки, розвитку слухового, зорового, тактильного сприймання мовлення, формування вимови, орієнтування у просторі, лікувальної фізкультури, соціально-побутового орієнтування.

Відсоток дітей з особливими мовленнєвими потребами (ОМП) щороку зростає, що потребує від науковців ґрунтовного розроблення відповідного програмного та навчально-методичного забезпечення для роботи із зазначеною категорією. Саме тому, на запит МОН України, нами був розроблений навчальний комплект, який складається з Програми з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення та навчального посібника «Подолання

¹ Закон України «Про освіту». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/172145?an=1&q=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%2030&searchType=phrase&is_no_morph=true&listen_star=true

труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами». Незважаючи на наявність у пояснювальній записці програми науково-теоретичного підґрунтя її створення, вважаємо за доцільне розширити обґрунтування виділених нами напрямів і завдань корекційно-розвивальної роботи.

1. Розвиток різномодальних каналів сприймання

Опанування навчальною та повсякденною, пізнавальною та мовленнєвою діяльністю дітей перших-четвертих класів з ОМП відбувається на основі розвитку різномодальних каналів сприймання (Рібцун, 2024)². Ще Й. Песталоцці, висунувши ідею саморозвитку, зазначав, що око дитини хоче бачити, нога – ходити, рука – хапати³, адже 87% інформації надходить у зорові рецептори, 9% – через слухові, 4% – через інші органи чуттів, орієнтуючись на так звані сенсорні еталони.

Формування сенсорних еталонів (термін О. Запорожця)⁴ в умовах онтогенезу здійснюється упродовж раннього та дошкільного дитинства. Водночас здобувачі початкової освіти з ОМП потребують їх закріплення, поглибленого засвоєння стратегій опанування, адже останні стосуються не тільки сенсорики як такої, а й навчальної діяльності загалом⁵.

Простежимо зазначені паралелі у розкритті змісту алгоритмічних ланцюжків (Рібцун, 2024)⁶.

У дошкільному віці насамперед відбувається *пошук сенсорного еталона ідентичного конкретному зразку*. Так само молодші школярі з ОМП з метою порівняння множин (уроки математики), природних («Я досліджую світ»), елементарних мовних і літературних явищ, орфографічних і читацьких («Українська мова та читання»),

² Рібцун Ю. В. Здобувачі початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами крізь призму розвитку різномодальних каналів сприймання. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*: зб. наук. пр. Х. : ХНПУ, 2024. С. 158-161.

³ Swiss association «Verein Pestalozzi im Internet». URL: <https://web.archive.org/web/20150810062316/http://www.heinrich-pestalozzi.info/en/documentation>

⁴ Zaporozhets A. V. The Development of Perception in the Preschool Child. *Monographs of the Society for Research in Child Development. European Research in Cognitive Development*, 1965, Vol. 30. № 2. pp. 82-101

⁵ Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730353/>

⁶ Рібцун Ю. В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення. К. : Видавець Цибульська В. О., 2024. 198 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/743608/>

образотворчих, практичних трудових («Мистецтво»), фізичних («Фізична культура») навичок шукають потрібні складові (елементи) у системі еталонів за зразком.

На подальших етапах дошкільники *відшукують еталон вже за уявленням*, спираючись на сформований мнемічний образ. Учні початкових класів, використовуючи ейдетичні образи, таблиці, опорні схеми, алгоритми запам'ятовують раніше незнані або уточнюють малознайомі поняття спочатку з опорою на наочність, а потім без неї.

Поступово діти дошкільного віку вчаться пов'язувати еталон із конкретним словом. Здобувачі початкової освіти на цьому етапі можуть відшукати еталон за назвою або вербальним описом, формуючи стійкий зв'язок у діаді «еталон-лексема». Надалі в учнів відбувається закріплення отриманих навичок (сформованих уявлень) у різних видах діяльності, зокрема мовленнєво-пізнавальній, творчій, руховій.

Закріплення сенсорних еталонів відбувається за допомогою мультимодального сприйняття, що забезпечує різні види аналізаторів. Так, важливу роль при формуванні сенсорних еталонів у дітей відіграє візуальне сприйняття у вигляді світлової (наближеність до білого), контрастної (ступінь чистоти) чутливості, роздільної здатності (чіткість зображення), розрізнення кольорів (сім кольорів спектра), форм (площинні геометричні фігури – круг, квадрат, трикутник, прямокутник, овал, ромб), величин (метрична система мір) тощо (Т. Баран, М. Баттербері, П. Бездітко, Т. Біріч, Л. Відень, К. Віллоубі, Г. Жабоедов, К. Мерфі, Ф. Неттер, Р. Скрипник та ін.)⁷.

У молодших школярів з ОМП деяка неузгодженість сенсорно-перцептивних механізмів породжує негативні зміни зорових функцій. Саме тому авторською Програмою з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення та змістом навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» (когнітивно-мовленнєвий напрям, гностичний складник) передбачені **завдання з розвитку та корекції зорових функцій** (гнозису, уваги, пам'яті, прогнозування та контролю), зокрема:

- 1) закріплення вміння вдивлятися, диференціювати колір, форму, величину, зображення та фон;
- 2) вправлення у порівнянні, класифікації, генералізації за зовнішніми ознаками, інтерпретуванні побаченого;
- 3) знаходження схожості та відмінності;
- 4) удосконалення здатності до візуального доповнення цілого;

⁷ Чайченко Г. М., Цибенко В. О., Сокур В. Д. Фізіологія людини і тварин : підр. К. : Вища шк., 2003. 463 с. : іл.

5) вміння помічати нісенітниці, виправляти графічні, орфографічні помилки, навмисно допущені педагогом тощо.

Нами також передбачені завдання на кольорову уніфікацію, тобто врахування предметної спрямованості кольору, варіювання кольорів одного й того самого предмета (наприклад, слива в процесі дозрівання: зелена → салатова → блакитна → синя → фіолетова).

Коли дитину раннього віку починають знайомити зі світом предметів, насамперед іграшками, вона отримує перші враження при торканні. Саме **тактильним способом** можна визначити форму, розмір, вагу, температуру предмета, фактуру матеріалу та якість поверхні.

Незважаючи на достатню складність залучення тактильного аналізатора в корекційно-розвивальну роботу, ми пропонуємо здобувачам початкової освіти з ОМП виконувати творчі завдання (зокрема, об'ємні аплікації, конструкції, викладені з паличок), порівнювати площинні та об'ємні предмети, тактильно запам'ятовувати пропонований зразок і надалі візуально знаходити його пару, роблячи самостійну замальовку або конструюючи аналог. Засвоєння вищезазначених характеристик відбувалось як на рівні імпресивного, так і експресивного мовлення.

Нюх і смак – сенсорні функції, які потребують особливої уваги, адже можуть спричиняти алергійні реакції у дітей. Аналіз медичної літератури (С. Безшапочний, Х. Бербер, Ю. Деєва, Л. Заріцький, О. Кашке, Ю. Мітін, В. Пальчун та ін.) показав, що права ніздра пов'язана з активізуючими структурами головного мозку, а ліва – з розслаблюючими. Причому якщо дитина під час дихання більш активно використовує праву ніздру, це свідчить про схильність до рухово-емоційного перезбудження, якщо ліву, це призводить до загальної млявості, загальмованості, пригніченості та апатії.

Тільки за умов відсутності у носовій порожнині запальних процесів, поліпів, викривлень носової перетинки, тобто прохідність обох носових ходів є однаковою, можливе повноцінне як фізіологічне, так і мовленнєве дихання⁸, розвиток якого передбачений нами в кожному класі (просодичний напрям, дихально-мовленнєвий складник).

Повноцінна робота нюхового та смакового аналізаторів дозволяє впізнавати предмети за нюховими, температурними і смаковими характеристиками, встановлювати ступінь приємності чи неприємності їжі (їстівне-неїстівне), свіжості або зіпсованості продуктів харчування, зрілості плодів, орієнтуватись у просторі, спираючись на запах⁹.

⁸ Маркданте К. Дж., Клігман Р. М. Основи педіатрії за Нельсоном: перекл. 8-го англ. вид.: у 2 томах. Т. 2. К.: ВСВ «Медицина», 2019. 426 с.

⁹ Педіатрія : підручн. / за ред. проф. О. В. Тяжкої. Вінниця: Нова Книга, 2018. 1152 с.: іл.

Корекційні завдання такої спрямованості мають широку емоційну насиченість і можуть проводитись у домашніх умовах шляхом порівняння страв (окремих продуктів), контрастних за своїм смаком (солодка-солоня, кисла-гірка). При цьому має проводитись смакова нейтралізація за допомогою ковтка звичайної води.

Формування сенсорних еталонів пов'язане зі слуховим аналізатором, що забезпечує сприйняття як звуковисотного ряду музичних і немовленнєвих звуків, так і фонем української мови. При цьому основними параметрами звуків виступають тривалість, частота (висота; діапазон вербального спілкування складає 1000-3000 Гц), інтенсивність (гучність), звуковий спектр у вигляді набору тонів і обертонів (тембр)¹⁰.

В авторських розробках реалізуються *завдання з розвитку та корекції слухових невербальних функцій* (гнозису, уваги, пам'яті, прогнозування та контролю), завдяки яким якісно зростає пізнавально-мовленнєва потенційна здатність учнів початкових класів з ОМП:

1) вслухатися у світ звуків довкола (привертання уваги до можливостей модально специфічної функції; частотний діапазон звучань);

2) впізнавати, диференціювати, порівнювати (однакові-різні, знайомі-малознайомі), запам'ятовувати (послідовність однорідних, контрастних, схожих звукових сигналів, інтенсивність звукової активності) знайомі акустичні образи немовленнєвих звучань (побутові, природні, міські шуми), голосів (тварин, птахів, емоційні прояви людей) (сенсорно-перцептивний рівень);

3) реагувати на певний почутий звук (рухові, вербальні реакції);

4) характеризувати звук (гучність, висота, дзвінкість, тривалість);

5) співвідносити предмет з відповідним звуковим сигналом;

6) визначати віддаленість і напрям джерела звучання (спереду-позаду, ліворуч-праворуч, угорі-внизу), матеріал, з якого виготовлений предмет і його вміст;

7) впізнавати дії, здійснювані з предметом (значущий для учня чи незначущий);

8) виконувати темпо-ритмічні рухи під музичний супровід;

9) помічати та виправляти навмисне допущені помилки на музичному, руховому, звуковому невербальному матеріалі.

Саме вони є базовими для загального розвитку фонематики і подальшого удосконалення фонетично чіткого, інтонаційно виразного усного мовлення, адже фонетико-фонематичні процеси значною мірою впливають на становлення лексико-граматичних засобів

¹⁰ Монжалеї Т. К. Вступ до мовознавства : навч.-метод. посіб., Університетська книга, 2020. 183 с.

(співвіднесення невербальних і вербальних звуків з певною лексичною темою) та удосконалення саморегуляції, за якої зовнішній контроль переходить у самоконтроль, котрий загалом регулює мовленнєву діяльність (Н. Бабич, І. Білодід, Н. Гаврилова, Е. Данілавичюте, Ю. Захарова, М. Кочерган, Є. Соботович, Ю. Рібцун, М. Фащенко, О. Черкасова та ін.). Крім того, рівень сформованості музичного слуху полегшує опанування операціями фонематичного аналізу на рівні як рідної, так і іноземної мов¹¹.

Зі слуховими невербальними тісно пов'язані **завдання з розвитку та корекції слухових вербальних функцій**. Впізнання і розрізнення мовленнєвих звуків за акустичними та артикуляційними ознаками (фонетичний слух), формування нормативної звуковимови та слухомоторного контролю (фонологічно-фонетичний напрям) відбувається одночасно з емоційно насиченим засвоєнням навичок мовленнєвого темпу, складового ритму, тембру мовленнєвих звучань, промовляння голосних із різноманітними модуляціями (тихо-гучно, високо-низько), визначення основних типів інтонації (розповідна, оклична, питальна) (інтонаційний слух) (просодичний напрям, мелодико-інтонаційний складник).

Під час уроків у початковій школі з дітьми з ОМП з метою розвитку слухового сприймання доцільно використовувати ряд продуманих нами специфічних прийомів, зокрема:

1) робота в парі (мініпідгрупою) зі застосуванням багатоканальної комунікації:

а) відтворення словосполучень або речень, промовлених в умовах звукового зашумлення (маскувальні фактори у вигляді шуму, шарудіння, гудіння, писку, дзеленчання тощо) або суміжних приміщеннях (учень в одному приміщенні в середньому темпі промовляє речення голосом помірної гучності, інший у сусідньому відтворює почуте);

б) послідовне відтворення кількох слів (словосполучень), промовлених одночасно кількома дітьми, надання послідовних відповідей на кілька запитань, заданих одночасно;

2) індивідуальна робота з використанням аудіозаписів:

а) запам'ятовування почутих слів (речень) з подальшим їх моментальним відтворенням або відстроченим у часі;

б) переказ текстів, які озвучуються різними голосами (дитячий, жіночий, чоловічий);

3) індивідуальна робота з музичною опорою:

¹¹ Bamberger J. The Mind behind the Musical Ear: How Children Develop Musical Intelligence. Harvard University Press, 1995. 304 p.

а) на основі прослуханих музичних фрагментів із заплущеними очима школярі уявляють різноманітні сюжети, «малюють» (тілом – за допомогою рухів, жестів, міміки, пальцем у повітрі, в уяві – подумки) та розповідають про свої образи;

б) декламація віршів (переказ коротких текстів) під музичний супровід та ін.

Варто пам'ятати, що у молодших школярів з ОМП досить швидко настає слухова втома, виснаження слухової чутливості, тому обов'язковою умовою для збереження розбірливості мовлення є зменшення реверберації у приміщеннях класів, тобто багаторазового відображення звуків від стелі, підлоги, стін. Краще розташовувати молодшого школяра з ОМП у середньому ряду за другою-третьою партою, що покращить бінауральне (обома вухами), а також бісенсорне (зорово-слухове) сприйняття мовлення.

Отже, корекційно-розвивальна робота під час освітнього процесу спрямована на комплексне охоплення різномодальних каналів сприймання, що дає змогу ефективно реалізувати намічені завдання, покращити якість психомовленнєвої діяльності здобувачів початкової освіти з ОМП загалом.

2. Удосконалення практичних функцій крізь призму мовлення

Успішне навчання, тривала працездатність багато в чому визначаються фізичним станом і руховою активністю молодших школярів з ОМП, адже розвиток практичних функцій безпосередньо пов'язаний з м'язовою, серцево-судинною, дихальною системами, нервово-психічною та мовленнєвою діяльністю¹².

В авторських навчальних виданнях вирішуються **завдання з розвитку та корекції практичних функцій** (діяльнісно-мовленнєвий напрям – різні види кінетичного та кінестетичного праксису, зокрема: локомоторного, пальцево-п'ясткового, мімічного, орального, артикуляційного, рухової уваги, пам'яті, прогнозування та контролю). Не йде мова про вироблення професійних рухів (як, наприклад, у гімнаста чи балерини), але однозначно передбачене покращення загального рівня фізичного розвитку.

Стан локомоторного праксису характеризується правильною будовою тіла, поставою, гармонійними пропорціями, положенням стоп, координацією рухів, умінням утримувати рівновагу, тому корекційні засоби є багатоманітними, як от:

¹² Рібцун Ю. В. Вивчення практичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. № 3 (103). С. 49-55. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726830/>

1) лікувальна фізкультура (нормалізація м'язового тону, виправлення контрактур і неправильних поз);

2) ранкова, віброгімнастика (посилення кровообігу, розігрів м'язів);

3) уроки фізичної культури (оволодіння основними руховими уміннями);

4) логоритміка та ін. (А. Абуков, М. Бернштейн, І. Бобренко, Е. Вільчковський, Е. Данілавічюте, М. Єфименко, Т. Ізмайлова, П. Лесгафт, М. Мога, Л. Орбелі, Ю. Рібцун, Б. Сермесєв, А. Смолянїнов, А. Шевцов, Б. Шеремет та ін.)¹³.

Нами пропонується виконання учнями молодших класів з ОМП нескладних фізичних вправ (повороти, нахили, потягування, розтяжки) у різних положеннях (стоячи, сидячи; лежачи – у домашніх умовах), зі зміною амплітуди рухів під час фізкультхвилинок, метою яких є зняття статичної перевтоми та психоемоційного напруження, переключення з одного виду діяльності на інший.

Аналіз літературних джерел показав, що тісний зв'язок між загальноруховою та мовленнєвою сферами простежується у працях Пола та Гейли Деннісонів, зокрема «гімнастиці мозку» у вигляді простих вправ, які забезпечують синхронізацію обох півкуль, полегшують і прискорюють процес навчання, зокрема вивчення предметів мовного циклу. Щодо активізації природних механізмів роботи мозку П. Деннісон зазначав: «Рух – це двері до навчання»¹⁴. Деннісони використовували два своєрідні типи рухів: інтегруючі, які перетинають центральну зону тіла, поєднуючи рухи, мовлення і думки, та роз'єднуючі односторонні рухи тіла.

Сімейна пара розробила вправи, засновані на ґрунтовних знаннях зон рефлекторного і психологічного функціонування тіла, та об'єднала їх у 4 групи:

1) вправи першої групи є стимулювальними, інтегративними, спрямованими на удосконалення локомоторного, пальцево-п'ясткового праксису, міжпівкульної взаємодії, сприйняття навчального матеріалу (аналітичний рівень, рівень узагальнень);

2) другої – забезпечують зняття негативного впливу охоронних рефлексів, розтягуючи м'язи тіла, повертаючи їм природний стан і довжину, що сприяє підвищенню мовленнєво-пізнавальної активності, засвоєнню навчальної інформації (задні відділи → передні → лімбічна система → вищі відділи головного мозку);

¹³ Єфименко М. М. Модель корекційного фізичного виховання дітей з порушенням опорно-рухового апарату. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Слов'янськ : СДПУ, 2012. С. 300-309.

¹⁴ Renate W., Degendorfer S. Key to Cerebral Function. *Brain Gym*, 1996. №3. pp. 14-15

3) третьої – енергетизуючі, що дозволяють досить інтенсивно протікати нервовим процесам між клітинами головного мозку;

4) вправи останньої, четвертої групи є стабілізаційними, налагоджуючи ритм нервових процесів, функціонування емоційно-лімбічної системи, сприяючи успішній навчальній діяльності та нормалізації самооцінки¹⁵.

У наших розробках був виокремлений нейрофізіологічно-мовленнєвий напрям, який передбачає розвиток інтегративної діяльності аналізаторів, функціональних блоків кори головного мозку (за О. Лурією), симультанно-сукцесивних функцій та операцій.

Предбачені також корекційно-розвивальні завдання з удосконалення локомоторного, символічно-рухового, пальцево-п'ясткового, мімічного, артикуляційного, дихально-рухового, смислового, орфографічного, поведінково-діяльнісного ймовірного прогнозування, рухового прогнозування та контролю, ритмічного самоконтролю (термінологія Ю. Рібцун, 2024). На розвиток пальцево-п'ясткового праксису нами пропонуються завдання з ліплення (пластилін, глина, солоне тісто), конструювання (палички, конструктор), вирізання по контуру, зіжмакування та розправляння паперу, розфарбовування, штрихування, малювання, виготовлення поробок з паперу, виконання вправ пальчикової, нейрогімнастики, йоги пальців (мудри) тощо.

Корекційна робота щодо мімічного, орального, артикуляційного праксису передбачає нормалізацію стану жувальних, ковтальних, мімічних м'язів і спрямована на встановлення фіксованих положень органів мовленнєво-рухового апарату, зняття в'язлості чи паретичності шляхом застосування міогімнастики (корекція прикусу, нормалізація функцій лицьових м'язів, розвиток лабіалізації губ), артикуляційних, логоритмічних вправ, вправ з активаторами (тренування колового м'яза рота, підсилення стискання губ), вестибулярними пластинками, міжгубним кільцем, різних видів логопедичного масажу (плечовий пояс, шия, обличчя) тощо. Спочатку відпрацьовують грубі дифузні рухи, далі переходять до більш диференційованих, а для гальмування помилкових використовують зоровий контроль і опору на ритм (певна тривалість, паузи).

Отже, корекційно-розвивальна робота має обов'язково передбачати взаємозв'язок рухової та мовленнєвої сфер, адже виконання вищезазначених вправ активізує міжпівкульну, поліпшує нейронну взаємодію в корі головного мозку, що сприяє активізації навчальної, посиленню мотиваційно-пізнавальної діяльності.

¹⁵ Dennison P. E. Reclaiming the Pleasure of Learning. *Brain Gym. Edu Kinesthetics*, 2006. №1. 266 p.

3. Активізація пізнавально-мовленнєвих функцій

Розвиток пізнавально-мовленнєвих функцій молодших школярів є не просто метою корекційно-розвивального процесу, а і засобом адаптації у соціальному середовищі. Гармонійний розвиток зумовлений збагаченням дитячого досвіду, ставленням до процесу навчання, мобілізацією морально-вольових зусиль, мотивованим прагненням до ефективного оволодіння знаннями, уміннями та навичками, адже пізнання – це функція не лише інтелекту, а й особистості.

Дітям з ОМП притаманні своєрідні особливості вищих психічних функцій, що проявляються у вигляді певної обмеженості пізнавального сприймання, досить низької допитливості, нестійкості мовленнєво-когнітивної генералізації, зниження рівня уваги та мнестичних функцій (С. Конопляста, В. Луньов, І. Мартиненко, М. Матяш, Л. Прудка, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тищенко та ін.).

Саме тому потрібно не лише надавати здобувачам освіти певний обсяг знань, умінь і навичок, а й насамперед збагачувати уявлення про навколишній світ через різноманітність полімодальних вражень, асоціативних і апперцептивних (обумовлених попереднім досвідом) образів, що відображено у відповідних напрямках авторської програми з вивчення основних лексичних тем («Лексико-граматичний напрям») і використання усіх можливих аналізаторів («Нейрофізіологічно-мовленнєвий напрям»), що загалом передбачається логопсихосинергетичним підходом (Рібцун, 2021)¹⁶.

Процес пізнання починається з чуттєвого та предметного сприймання, на основі якого, в результаті своєрідної переробки, надалі будуються запам'ятовування, уява, мислення, зокрема засвоєння логічних понять. Наочно-дійове та наочно-образне мислення виступають підґрунтям вербального (понятійного), логічного, науково-теоретичного мислення, що активно розвивається в період шкільного навчання під час виконання різних видів діяльності.

В авторських розробках нами були виокремлені когнітивно-мовленнєвий і діяльнісно-мовленнєвий напрями, однак і в ін. напрямках корекційно-розвивальної роботи передбачено реалізацію учнями різних видів діяльності, що сприяють мисленнєво-мовленнєвому розвитку.

¹⁶ Рібцун Ю. В. Реалізація логопсихосинергетичного підходу в корекційно-розвитковій роботі з молодшими школярами з особливими мовленнєвими потребами. *Scientific Collection «InterConf+»*, 54(236): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (February 19-20, 2025; Vancouver, Canada) / comp. by LLC SPC «InterConf». Vancouver: A.T. International, 2025. P. 179-197. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744705>

За Є. Соботович¹⁷, базовими механізмами засвоєння мовлення є механізми осмислення (мисленнєві операції аналізу, синтезу, порівняння, генералізації, класифікації тощо), пам'яті та уваги. Мисленнєві операції не є відокремленими, а тісно взаємопов'язані між собою. Так, наприклад, порівняння лежить в основі співставлення предметів за величиною, формою, просторовим розташуванням об'єктів і їх частин.

Операція порівняння базується на вмінні встановлювати схожість і відмінність між предметами, абстрагуючись від їх кількості або кольору, як другорядних ознак. Мисленнєва операція класифікації сприяє формуванню основних уявлень про вагу, величину, ємкість предметів і знаходить своє відображення у позначенні якісними прикметниками (великий-маленький, важкий-легкий, товстий-тонкий, повний-порожній та ін.), одночасно даючи змогу задіювати операцію генералізації.

Саме тому в авторських розробках пропонуються різні типи навчальних, корекційно-розвивальних мовленнєво-пізнавальних завдань, як-от:

- 1) аналіз почутої (прочитаної) інформації з метою виділення основної думки, її критична оцінка;
- 2) порівняння об'єктів;
- 3) виділення основних ознак предметів, здійснення вибіркового абстрагування;
- 4) генералізація ознак (властивостей) і на основі цього виведення певних закономірностей;
- 5) конкретизація узагальнень (наочно-образних / символічних, понятійно-вербальних);
- 6) встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- 7) перенос знань і їх практичне використання в нових умовах та ін.

Якщо емпіричні знання, які отримують здобувачі початкової освіти з ОМП, відображають зовнішні якості предметів і спираються на наочні уявлення, формуються при порівнянні предметів (спільні якості, властивості), можливості віднести їх до певного класу (виду, групи), конкретизація полягає в доборі конкретних прикладів (термінологія), то теоретичні репрезентують внутрішні відносини і зв'язки предметів всередині цілісної системи, виходячи за межі чуттєвих уявлень, встановлюють зв'язки загального з одиничним, виведення та пояснення одиничних проявів цілісної системи (способи розумової діяльності, символічні знакові системи).

¹⁷ Соботович Є. Ф. Психолінгвістична структура мовленнєвої діяльності та механізми її формування. К. : ІЗМН, 1997.

Усвідомлення поняття інваріантності є чи не найважливішим елементом у розвитку логічних структур мислення. Швейцарський філософ і психолог Жан Піаже вважав інваріантність показником переходу дитини від «споглядального пізнання світу» до «раціонального, сутнісного», коли мислення здатне функціонувати вже без опори на зовнішню сторону об'єктів, переходячи таким чином з передопераційного етапу (2-7 років) до конкретного експлуатаційного етапу (7-11 років), що значно стимулює лінгвістичний розвиток¹⁸.

Діти з ОМП, внаслідок деякої шаблонності побудови власних висловлювань, відчувають утруднення при розумінні інваріантних висловлювань педагогів (учителів-предметників, учителя-логопеда), адже порядок слів, інтонація при поясненні одного й того ж поняття може варіюватись, набуваючи різних смислових і дидактичних акцентів. Так, наприклад, вивчаючи напам'ять орфографічне правило, молодший школяр з ОМП механічно заучує та безпомилково відтворює його, але застосувати і правильно написати слово часто не в змозі.

Саме тому в авторських розробках нами запропоновані багатоваріативні мовленнєво-пізнавальні завдання (Рібцун, 2005), виконання яких каталізує (прискорює) когнітивні процеси, демонструє інваріантність підходів до вирішення різноманітних завдань (мовленнєвих, математичних, дослідницьких тощо), активізує вербально-логічне мислення, з використанням при цьому одних і тих же матеріалів (наочно-предметного, ілюстративного та / чи вербального).

Слід зауважити, що змістом чинних типових освітніх програм для початкової школи, затверджені наказом МОН України №743 від 12.08.2022 р., передбачено наскрізне формування лише одного компоненту мислення – змістового (іншими словами, про що думаємо виконуючи певні завдання?). Водночас операційний (як ми думаємо?) та особистісний (потреба зрозуміти, бажання досягти певної мети – навіщо думаємо?) компоненти представлені побіжно або взагалі відсутні. Для здобувачів початкової освіти з ОМП надзвичайно важливо розвивати інтелект у різних видах діяльності (операційний компонент мислення), а також виховувати мотивацію і критичність, що складають особистісний компонент.

Відповідно в авторських розробках нами передбачені когнітивно-мовленнєвий і мотиваційно-активізуючий напрями, які дозволяють вирішити вищезазначені завдання. Крім того, нами передбачено:

1) розв'язання жартівливих завдань (на кшталт: використовуючи лише два аркуші паперу, пройти через всю кімнату, не поставивши жодного разу ногу на підлогу);

¹⁸ Nortje A., Madeson M. Piaget's Stages: 4 Stages of Cognitive Development & Theory. *Body & Brain*. 2021. 3 May. URL: <https://positivepsychology.com/piaget-stages-theory/>

2) придумування та розповідь незвичних, емоційно насичених історій із використанням уяви;

3) постановка короткочасних і довготривалих цілей (стратегії, тактики);

4) виклик спрямований до себе («Я зможу!», «Я впораюсь!», «У мене вийде!»), самостимулювання, само– та взаємооцінювання рівня отриманих навичок, що загалом призводить до удосконалення нестандартного, випереджувального мислення учнів з ОМП, творчого ставлення до життя, спрямованості на відкриття та / чи пізнання раніше незнаного, нового.

Подолання наявних у молодших школярів з ОМП труднощів починається з самого відчуття наявних утруднень, виявлення, конкретизації проблем, а надалі – пошуків можливих рішень, вибір найоптимальнішого способу серед наявних шляхом здійснення умовисновків, експериментальної перевірки правильності вибору.

З метою полегшення реалізації намічених завдань ми пропонуємо учням пам'ятки-інструкції, зокрема:

- 1) визнач мету роботи;
- 2) запиши кроки для досягнення мети;
- 3) окресли потрібний час;
- 4) крокуй до мети, поки її не досягнеш;
- 5) перевіряй і оцінюй себе на кожному кроці;
- 6) при потребі виправляй помилки;
- 7) похвали себе за якісно виконану роботу.

В авторських розробках, окрім рівня стандартних операцій (за зразком, правилами, алгоритмами), презентовані корекційні прийоми зі стимулювання, усвідомлення та довільності виконання мовленнєво-пізнавальних завдань, виявлення та вчасне виправлення помилок, здійснення самостійних висновків, підвищення критичності щодо змісту матеріалу, переведення мисленнєвих операцій з наочно-практичного у розумовий план (наявність безпосередніх знань про предмет або явище → аналіз поставленого завдання → оперування такими прийомами мисленнєвої діяльності, котрі спрямовані на використання вже набутого досвіду).

З метою підвищення аналітико-синтетичного рівня мислення здобувачам початкової освіти з ОМП потрібні суттєві перетворення у структурі опанування знань, логічної обробки навчального матеріалу шляхом виділення головного, набуття вміння давати оцінку побаченому, прочитаному чи почутому.

Саме тому, в якості підготовчих, нами пропонуються корекційно-розвивальні завдання на кшталт:

а) впізнавання натуральних предметів, їх зображень (фотографічних, чорно-білих, силуетних, в умовах накладання і зашумлення тощо) (про це більш детально в одному з наших видань¹⁹);

б) вербальних описів;

в) виділення складових частин предмета, впізнавання за складовими, доповнення цілого (практичне та уявне розкладання і складання).

Отже, авторськими програмою та навчальним посібником передбачена реалізація цілеспрямованої роботи з формування основних мисленнєвих операцій, гнучкості мислення (подолання когнітивних стереотипів, вербальної шаблонності), динамічності мисленнєвих процесів, підвищення мотивації різних видів діяльності (вироблення прищільності, планування, контролю, критичності, свідомого ставлення до виправлення мовленнєвих розладів), засвоєння методу екстраполяції, що робить корекційно-розвивальний процес комплексним і пластичним.

4. Корекційно-розвивальна спрямованість у розвитку емоційно-вольової та особистісної сфер

Емоційно-вольова сфера нерозривно пов'язана з формуванням особистості дитини, її поведінкою та особливостями спілкування. Шість базових емоцій (сум, радість, здивування, страх, злість, відроза) можуть проявитись у більше ніж семистах найрізноманітніших емоційних відтінках, серед яких виділяють пізнавальні (задоволення, захват, дивування новому), соціальні (совість, обов'язок, патріотизм) тощо (І. Бех, С. Гарькавець, Д. Гоулман, П. Екман, К. Ізард, О. Лазуренко, С. Максименко, Н. Мілорадова, В. Семиченко, О. Столяренко, О. Цільмак, Ю. Шмаленко, П. Якобсон та ін.).

Тривале перебування дитини у пригніченому стані негативно впливає на її характер, якість навчання, поведінку, що особливо яскраво виражено в період воєнних дій на території нашої держави.

У здобувачів початкової освіти з ОМП спостерігаються підвищена тривожність, збудливість, дратівливість, коливання настрою, деяка незрілість і нестійкість емоцій, безвілля, уповільнене формування вищих почуттів, що суттєво впливає на свідомість учнів, поведінку, досить часто призводячи до тривалих або швидкоплинних дезадаптивних проявів (С. Конопляста, В. Луньов, І. Мартиненко, М. Матяш, Л. Прудка, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тищенко та ін.).

При цьому слід обов'язково враховувати інформацію щодо типових ситуацій, які викликають як певні негативні емоційні прояви, так і покращують психоемоційний стан учнів, їх реакції під час навчання

¹⁹ Рібцун Ю. В. Я учуся розмовляти : навч.-метод. комплект : навч.-метод. посіб. з розвитку мовлення дошкільників 3-6 років. К. : Генеза, 2019. 224 с.

(перед розповіданням вірша напам'ять перед усім класом, самостійною чи контрольною роботою тощо), в домашніх умовах (спілкування з батьками, сиблінгами, виконання домашніх завдань, задоволення потреб у безпеці, любові, повазі тощо).

Метою цілісної освітньої роботи з молодшими школярами з ОМП є налагодження гармонійного співвідношення афективних та інтелектуальних проявів, стимулювання соціальної взаємодії, розвиток співпереживання, толерантності до власних психомовленнєвих особливостей і труднощів інших.

У спеціально виділеному нами емоційно-ціннісному напрямі корекційно-розвивальної роботи вирішується ряд завдань, зокрема:

1) розуміння емоційного змісту реальних подій (у цілому чи окремих деталей) або тих, про які йдеться в художніх творах;

2) формування адекватної емоційної поведінки шляхом засвоєння соціально прийнятних способів і прийомів розуміння та прояву емоцій;

3) розрізнення та почергове відтворення гам емоцій з використанням голосу, міміки, жестів, пантоміміки;

4) усвідомлення можливих причин і наслідків емоційних станів;

5) збагачення словника (номінативного, атрибутивного, предикативного) лексемами на позначення емоцій і почуттів, їх характеристик; актуалізація словника синонімів (ображений – незадоволений), антонімів (страх – сміливість), омонімів (дівчинка усміхається – сонечко усміхається), паронімів (сміх – сніг, плакати – плавати);

6) використання різнотипових ігор із залученням емоцій як засобу для зняття психоемоційного напруження, що має психопрофілактичний характер.

Будучи дипломованою психологинею (Київський національний університет імені Т. Шевченка, диплом KB № 40047713, 2011 р.), сертифікованою психологинею по роботі з дітьми (Київський Гештальт Університет, сертифікат від 11.2011-02.2014 р.), АРТ– (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, сертифікат № 310723066 від 30.10.2023 р.) та Хібукі-терапевткою (Ізраїль, сертифікат № Jf24-2102-03 від 21.02.2024 р.), пропонуємо в авторських розробках елементи різних терапій, які зможуть використовувати педагоги без відповідної фахової психологічної освіти, адже врахування творчого потенціалу учнів з ОМП – обов'язкова складова корекційно-розвивального процесу.

Емоції самі собою не розвиваються, тому доцільно стимулювати та регулювати їх опосередковано, через виконання різних видів діяльності, які спонукають до емоційних проявів.

При спілкуванні з молодшими школярами з ОМП важливо звернути увагу чи дитина реагує гостро (відчуває неспокій, напругу, плаче, дратується) на:

- 1) зміну сили голосу педагога;
- 2) підтримання тривалого зорового контакту;
- 3) доторкання, обійми;
- 4) зміну дистанції;
- 5) швидку зміну видів роботи.

При плануванні видів роботи з корекції та розвитку емоційної і особистісної сфер здобувачів початкової освіти з ОМП нами враховувались наступні положення:

1) не особистість дитини потребує змін, а створення умов для її повноцінного особистісного розвитку;

2) необхідно розвивати не лише окремі компоненти психомовленнєвої діяльності, а і всю її цілісну систему;

3) корекційно-розвивальну роботу проводить не один фахівець, а команда психолого-педагогічного супроводу з урахуванням віку та потреб кожної дитини зокрема;

4) важливо, щоб не тільки педагоги стимулювали емоційно-вольовий розвиток дитини, а й вона сама володіла прийомами емоційної саморегуляції.

Корекція особистісної сфери дітей з ОМП спрямована на формування навичок культурної поведінки та соціальної взаємодії, соціального досвіду, адаптації, різні аспекти естетичного, родинного, морального та ін. видів вдумливого виховання, що передбачено цілісним соціально-комунікативним напрямом і окремими виховними завданнями по всьому змісту наших розробок.

Ми розглядаємо виховання не лише як один з аспектів соціалізації, а й психомовленнєвого розвитку учнів з ОМП, цілеспрямованого формування особистості, зокрема через передачу соціального досвіду, прямий чи опосередкований виховний вплив, організацію навчальної, корекційно-розвивальної діяльності молодшого школяра у діадах «педагог-дитина», «дитина з ОМП-ін. дитина / діти», надання психолого-педагогічної підтримки у вирішенні наявних функціонально-, навчально-або соціоадаптаційно-мовленнєвих труднощів.

Важливими характеристиками результатів виховного процесу в закладах загальної середньої освіти є:

- 1) колективізм (узгодження особистих і спільних інтересів);
- 2) гуманізм, толерантність (прийняття себе та інших з їх особливими потребами);

3) працелюбність (наполегливість у досягненні результатів у подоланні наявних психомовленнєвих труднощів, підготовка до виконання соціальних ролей);

4) дотримання правил безпечної поведінки (у природі та соціумі);

5) самостійність і самоорганізованість (старанність, ініціативність, навички самоконтролю та самооцінки), допитливість (пізнавальний інтерес, спостережливість);

6) емоційність (доброзичливість, співчуття, життєрадісність).

Окрім розвитку концептуального (процеси пізнання, навчання) та практичного інтелекту (ділова спрямованість особистості), нами передбачені завдання з підвищення рівня соціального інтелекту (вміння адекватно оцінювати власну поведінку та інших у різних соціальних ситуаціях, діяти відповідно до усталених соціальних норм). Основні якості соціального інтелекту, зокрема розвиток комунікативних здібностей, соціальної самосвідомості, вміння робити умовисновки) передбачені усіма без винятку напрямками корекційно-розвивальної роботи.

ВИСНОВКИ

Загальна історія спеціальної освіти не може розглядатися без поступального розвитку теорії та практики корекційної роботи. Загалом корекція – це система медико-психолого-педагогічних заходів, спрямованих на подолання чи послаблення психофізичних порушень розвитку осіб з особливими освітніми потребами.

Біологічним підґрунтям можливості корекції є процеси компенсації, що полягають у відновленні певною мірою порушених функцій або станів за рахунок мобілізації нових та демобілізації мало- чи неефективних механізмів і пристосувань. Людина активно використовує лише 10% клітин свого мозку, отже досить незначна частина мозкової діяльності відбувається свідомо. Американський дослідник-винахідник, філософ Р. Фуллер стверджує, що 99% розумової діяльності людини визначається підсвідомістю²⁰.

Компенсація виступає одночасно як умовою, так і результатом корекції, адже без здатності вищої нервової діяльності мобілізувати свої потенційні ресурси були б неможливими якісна психолого-педагогічна та ефективна корекційно-розвивальна види роботи.

Врахування етапів розвитку різномодальних каналів сприймання, удосконалення практичних функцій крізь призму мовлення, розвитку емоційно-вольової та особистісної сфер є обов'язковими складовими комплексної корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами з ОМІ.

²⁰ Fuller R. B. To Children Of Earth. Doubleday & Company. 1972

Розроблені на наукових засадах Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення разом із навчальним посібником «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» є необхідним навчальним комплектом для роботи зі здобувачами початкової освіти з ОМП.

АНОТАЦІЯ

Розділ монографії присвячено висвітленню змістових аспектів корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими мовленнєвими потребами (ОМП). За основу аналізу взято авторську Програму з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення, а також навчальний посібник «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами».

Особливу увагу приділено розкриттю змісту розвитку різномодальних каналів сприймання, удосконаленню практичних функцій крізь призму мовлення, корекційно-розвивальній спрямованості на удосконалення емоційно-вольової та особистісної сфер здобувачів початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами. Розкрито поетапність формування сенсорних еталонів в умовах онто- та дизонтогенезу, репрезентовано завдання з розвитку та корекції зорових, слухових невербальних і вербальних функцій. Охарактеризовано стан локомоторного, мімічного, орального, артикуляційного праксису, запропоновано завдання з розвитку та корекції практичних функцій молодших школярів з ОМП.

Акцентовано на підтвердженні гіпотези про те, що розвиток пізнавально-мовленнєвих функцій учнів початкових класів з ОМП є не просто метою корекційно-розвивального процесу, а і засобом адаптації у соціальному середовищі. Визначено суттєву роль взаємозв'язку мисленнєвих операцій, важливість розвитку аналітико-синтетичного рівня мислення у дітей з ОМП, представлено різні типи навчальних, корекційно-розвивальних мовленнєво-пізнавальних завдань. Охарактеризовано стан емоційно-вольової та особистісної сфер учнів початкових класів з ОМП, запропоновано завдання емоційно-ціннісного напрямку корекційно-розвивальної роботи.

Література

1. Єфименко М. М. Модель корекційного фізичного виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Слов'янськ : СДПУ, 2012. С. 300-309.
2. Закон України «Про освіту». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T172145?an=1&q=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%2030&searchType=phrase&is_no_morph=true&listen_star=true
3. Маркданте К. Дж., Клігман Р. М. Основи педіатрії за Нельсоном: перекл. 8-го англ. вид.: у 2 томах. Т. 2. К.: ВСВ «Медицина», 2019. 426 с.
4. Монжалеї Т. К. Вступ до мовознавства : навч.-метод. посіб., Університетська книга, 2020. 183 с.
5. Педіатрія : підручн. / за ред. проф. О. В. Тяжкої. Вінниця: Нова Книга, 2018. 1152 с.: іл.
6. Рібцун Ю. В. Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. № 3 (103). С. 49-55. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726830/>; DOI: <https://doi.org/10.33189/ectu.v103i3.79>
7. Рібцун Ю. В. Здобувачі початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами крізь призму розвитку різномодальних каналів сприймання. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*: зб. наук. пр. (до 220-ї річниці з дня заснування університету). Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. С. 158-161.
8. Рібцун Ю. В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення. К. : Видавець Цибульська В. О., 2024. 198 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/743608/>
9. Рібцун Ю. В. Реалізація логопсихосинергетичного підходу в корекційно-розвитковій роботі з молодшими школярами з особливими мовленнєвими потребами. *Scientific Collection «InterConf+»*, 54(236): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (February 19-20, 2025; Vancouver, Canada) / comp. by LLC SPC «InterConf». Vancouver: A.T. International, 2025. P. 179-197. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/744705>. DOI 10.51582/interconf.19-20.02.2025.022
10. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730353/>

11. Рібсун Ю. В. Я учуся розмовляти : навч.-метод. комплект : навч.-метод. посіб. з розвитку мовлення дошкільників 3-6 років. К. : Генеза, 2019. 224 с.
12. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична структура мовленнєвої діяльності та механізми її формування. К. : ІЗМН, 1997.
13. Чайченко Г. М., Цибенко В. О., Сокур В. Д. Фізіологія людини і тварин : підр. К. : Вища шк., 2003. 463 с. : іл.
14. Bamberger J. The Mind behind the Musical Ear: How Children Develop Musical Intelligence. Harvard University Press, 1995. 304 p.
15. Dennison P. E. Reclaiming the Pleasure of Learning. *Brain Gym*. Edu Kinesthetics, 2006. №1. 266 p.
16. Fuller R. B. To Children Of Earth. Doubleday & Company. 1972
17. Nortje A., Madeson M. Piaget's Stages: 4 Stages of Cognitive Development & Theory. *Body & Brain*. 2021. 3 May. URL: <https://positivepsychology.com/piaget-stages-theory/>
18. Renate W., Degendorfer S. Key to Cerebral Function. *Brain Gym*, 1996. № 3. pp. 14-15
19. Swiss association «Verein Pestalozzi im Internet». URL: <https://web.archive.org/web/20150810062316/http://www.heinrich-pestalozzi.info/en/documentation>
20. Zaporozhets A. V. The Development of Perception in the Preschool Child. *Monographs of the Society for Research in Child Development. European Research in Cognitive Development*, 1965, Vol. 30. № 2. pp. 82-101

Information about the author:

Ribtsun Yulia Valentinivna,

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior researcher,
Senior Researcher at the Department of Speech Therapy
Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
9, M. Berlinskogo str., 9, Kyiv, 04060, Ukraine

GLOBALIZATION OF EDUCATIONAL PROGRAMMES: THE PERSPECTIVE OF GERMAN-SPEAKING COUNTRIES

Soloshchenko V. M.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-24>

INTRODUCTION

Globalization, as a multidimensional process, covers various spheres of human activity, including education. In the age of information society, national education systems are increasingly oriented towards international standards, which contributes to the development of joint educational programmes, academic mobility and integration of educational practices. The globalization of educational programmes is of particular interest in the context of German-speaking countries such as Germany, Austria and Switzerland, which have long-standing traditions of academic excellence and actively cooperate with other countries in the field of education and science.

On the one hand, the process of globalisation creates new opportunities for students and teachers, facilitating the exchange of knowledge and experience through joint study programmes, bilateral agreements between universities, and international research projects. On the other hand, there are challenges associated with unifying curricula, adapting to English-language standards, preserving the national identity of education, and addressing the brain drain.

In today's world, education plays a key role in globalization, facilitating the integration of cultures, economies and technologies. German-speaking countries such as Germany, Austria and Switzerland have long-standing traditions of higher education and research, which allows them to actively influence the development of international educational programmes. The globalization of educational processes in these countries is manifested through the spread of English-language programmes, participation in international academic exchanges, standardisation of qualifications in accordance with the Bologna Process, and the use of digital technologies in education.

German-speaking countries have traditionally played a leading role in the European and global educational space, which is confirmed by the high

positions of their universities in international rankings, an extensive system of scientific research and significant public investment in education. In particular, Germany has a dual system of education that effectively combines theoretical education and practical training, which is of interest to other countries.

Austria, which has a long tradition of academic education, is also actively implementing international educational initiatives, in particular through cooperation within the Bologna Process, which contributes to the harmonisation of educational standards in Europe. Switzerland, which is not a member of the EU but works closely with European partners, demonstrates a model of effective integration of the national education system into the global space, supporting many international research programmes and projects.

The globalization of educational programmes in German-speaking countries is seen as a multidimensional process that includes structural reforms, changes in the content of education, the introduction of digital technologies and strengthening of international cooperation. The issue of language policy remains an important factor: although English is increasingly used in research and international programmes, German retains a key role in domestic educational discourse.

This publication discusses the main trends in the globalisation of educational programmes in German-speaking countries, their features and challenges faced by national educational systems. Particular attention is paid to the impact of international university rankings, student and faculty mobility, and the role of public and private initiatives in the development of competitive education. The study is based on the analysis of educational strategies, statistical data and a comparative approach to education reforms.

Internationalization of higher education is the process of integrating international, intercultural and global dimensions into the teaching, research and administrative functions of higher education institutions. It is aimed at improving the quality of education, expanding scientific cooperation, developing the intercultural competence of students and teachers, and strengthening the competitiveness of universities in the global education space.

Internationalization covers a wide range of aspects, including: academic mobility – the opportunity for students, teachers and researchers to study, work or conduct research in other countries. It is implemented through exchange programmes such as Erasmus+, Fulbright, DAAD, as well as bilateral agreements between universities; international education programmes are joint or double degree programmes that involve studying in several countries and obtaining diplomas from different educational institutions; language policy and multilingualism – the introduction of

English-language programmes, the use of several languages in teaching, and support for language training for students and teachers; internationalization of the curriculum – inclusion of an international context in educational programmes, use of comparative analysis and intercultural approach in teaching. The use of digital technologies – online courses, distance learning and virtual mobility contribute to the global accessibility of education.

The internationalization of curriculum content is a multidimensional process aimed at systematically introducing international and intercultural components into the curricula of educational institutions to increase their global relevance, competitiveness and compliance with modern challenges of social development. It involves the integration of world experience, scientific approaches, cultural diversity and global perspectives into the structure and methodology of teaching, which ensures that students develop the competencies necessary for successful activity in a globalised society. This process covers several key aspects, including the substantive adaptation of curricula, the involvement of international sources of knowledge, the introduction of a comparative analysis of educational models from different countries, the use of a multilingual learning environment, and support for academic mobility. In particular, it is essential to update teaching materials by incorporating modern international research, examples from global practice and issues of global importance, such as sustainable development, intercultural communication, technological innovation and social justice.

One of the important mechanisms of internationalization of curriculum content is an interdisciplinary approach that allows combining different fields of knowledge in the context of their international interaction. This contributes to the development of critical thinking, creativity, communication skills and intercultural sensitivity of students, which are necessary for effective interaction in the global educational and professional space. The digitalization of the educational process also plays a significant role, providing access to international educational platforms, online courses, open educational resources and virtual academic exchanges. The use of digital technologies in education allows creating an interactive environment that stimulates cooperation between students from different countries and expands their access to the global intellectual potential.

Thus, internationalization of curriculum content is an important vector of modernization of educational systems, which ensures the formation of a generation of global citizens capable of acting effectively in a multicultural and dynamic environment. This is a strategic approach that contributes to improving the quality of education, developing international partnerships and integrating national education systems into the global educational space.

At the beginning of the XXI century, the internationalization of university education is becoming an integral component of the integration of higher

education institutions into the European Common European Space. At the same time, the availability of internationalized study programmes in a particular higher education institution becomes an indicator of its competitiveness, functioning and preservation of its status. A leading German comparative scholar, Professor Ulrich Teichler, emphasises that in the era of international educational competition, the main tasks of each university are to find effective mechanisms aimed at strengthening its position in the international competition. It should be noted that the internationalisation of curriculum content and its implementation promotes academic mobility and is a guarantee of economic well-being of a university, which is relevant for the national higher education space¹.

The features of internationalized study programmes, their typology, structure, content and conditions of effectiveness are the subject of scientific research by such domestic scholars as: S. Verbytska, O. Verkhoglyad, Y. Muzychenko, A. Sbrueva, German-speaking theorists (Theodor Berchem, Karola Hahn, Jan C. Joerden, Elke Korte, Klaus Landfried, Beng Nilson, Klaus Schnitzer, Anna Schwarz, Ulrich Teichler, Hans-Jürgen Wager), English-speaking researchers (John Cogan, Brenda J. Ellingboe, Michael Gibbons, Jean Gordon, Sven Groennings, Jane Knight, Friedhelm Maiworm, Joan Mason, Josef A. Mestenhauser, Helga Nowothen, Matthias Otten, Peter Scott Dale Stanley, Marijk Van der Wende, Tom Whalley, David S. Wiley) and organisations professionally involved in international education (ACA, CERI, DAAD, NAFSA, NUFFIC, OECD). However, the lack of fundamental research on the problems of internationalization of university education in German-speaking countries makes the chosen topic of scientific research relevant.

1. Internationalization of higher education: the global dimension

The analysis of the national regulatory framework has shown that at the national level, the issues of integration of the higher education system into the European educational space and the prerequisites for the development of the process of internationalization of university education in the country are reflected in the National Doctrine of Education Development of Ukraine, the Law of Ukraine 'On Higher' Education and other regulatory documents.

In Germany, the issues of reforming the higher education system, namely its internationalization, are reflected in the Law on Higher Education (Articles 5-12) as amended on 12.04.2007. In Austria, the actual problems of modernization of the higher education system in the context of its internationalization are covered in the conceptual provisions of regulatory documents, namely in the text of the Law on University Education, 2002, in

¹ Teichler U Die Moderation wachsender Komplexität der Internationalisierung / Ulrich Teichler // Hochschule innovativ, 2011. – S. 14–15.

Switzerland – the Federal Law on the Development of Universities and Cooperation in Swiss Higher Education Institutions, in Liechtenstein – the Law on Higher Education, 2005 and in Luxembourg – the Statute on the Establishment of the University of Luxembourg, 2003.

It should be emphasised that the issue of internationalized study programmes of the world's leading universities began to be actively discussed by the academic community of Germany, Austria, Switzerland, France, Australia, Japan, Denmark with the support of the Dutch organisation for international cooperation in higher education (NUFFIC) in the early 1990s. In November 1993, the Centre for Educational Research and Innovation in Education (CERI) joined this cooperation. In the context of the framework programme of this organisation 'Higher Education in a New International Setting', it was determined that an integral part of the process of internationalization of the higher education system of a country is the introduction of international educational content, international teaching materials and forms of activity that illustrate the quality potential of a higher education institution.

In the publication 'Reforming the Higher Education Curriculum: Internationalizing the Campus: Internationalizing the Campus' (1998), Joseph Mestenhauser, professor at the University of Minnesota (USA), and his colleague, Brenda J. Ellingboe, a leading specialist at the Institute of International Education (USA), argue that the following factors contributed to the introduction of international context into the curricula of universities around the world: globalization (expansion of the international labour market and 'marketisation' of the international higher education market); Europeanisation and regionalization (strengthening and enlargement of the EU, establishment of a single European educational area and intensification of academic mobility in the world)².

In his work 'Best Practice Guidelines for Internationalizing the Curriculum' (1997), Professor Tom Wally of the University of Pennsylvania), Professor Tom Whalley from Canada assures that in addition to globalization, Europeanisation and regionalization of education, the leading factors for the introduction of international context into the curricula of most universities was the transformation of the social order from a post-industrial society to a knowledge society, which led to the massification of higher education and the growth of the market for skilled labour. That is why social trends towards 'life-long education' are now increasing the demand for international university curricula. The increase in university autonomy and the reduction of state funding for higher education will increase the need for

² Mestenhauser J.A., Ellingboe B.J. Reforming the Higher Education Curriculum: Internationalizing the Campus./ Josef A. Mestenhauser & Brenda J. Ellingboe // Series on Higher Education, 1998. – Phoenix : American Council on Education /Oryx. – P. 87.

international marketing of study programmes and will become a priority for every progressive university³.

Thus, the theoretical and analytical analysis of the professional literature allowed us to outline the determining factors that contributed to the introduction of the international context in the curricula of universities around the world. They are: globalization, Europeanisation and regionalization of education and the transformation of the social order from a post-industrial society to a knowledge society; increased autonomy of universities and reduced state funding of the higher education system at the national and institutional levels.

The interpretation of the concept of Internationalization of training programmes has much in common with the position of the scientific world of the USA, Germany, Canada and involves the introduction of an international dimension into the curricula of a particular university. The interpretive and analytical method allowed us to formulate the provisions on the Internationalization of training programmes. In our opinion, internationalization of curricula is a specially developed strategy for adapting a university to the new conditions of functioning in a modern highly organised society, which involves a set of interrelated changes and innovations, integration of disciplines with international content into existing curricula.

In 1999, at the Standing Conference of Rectors of Higher Education Institutions in Germany, with the participation of representatives of the Standing Conference of Ministers of Culture of the federal states, the Ministry of Education and Research, the German Academic Exchange Service (DAAD) and the Goethe Institute, the Secretary General of DAAD, Christian Bode, noted that globalization and internationalization of world labour markets, actualizes the issue of language competence of a modern highly educated specialist, which is currently one of the main conditions for successful employment and building a career⁴.

At the same time, the modernizing the existing approaches to teaching disciplines in the country's universities exclusively in German requires priority changes. The researcher assures that proficiency in English is a prerequisite for an individual to obtain higher education and further improve their professional level. It remains the most widely spoken language in Europe, with more than half (51%) of Europeans speaking English exclusively, French and German close behind (37%), and Spanish and

³ Whalley T. Best Practice Guidelines for Internationalizing the Curriculum. Ministry of Education. Skills and Training & Centre for Curriculum, Transfer and Technology, 1997. – URL: <http://www.ctt.bc.ca/curric/BP/index>

⁴ Deutscher Akademischer Austauschdienst. Zweites Aktionsprogramm des DAAD zur Stärkung der internationalen Wettbewerbfähigkeit des Studien- und Wissenschaftsstandorts Deutschland, 1999. – Bonn. – DAAD. – S. 33.

Russian (12%). That is why the success of the internationalization of university education depends on the modernization of existing stereotypes about the 'monopoly' of the German language in the country's universities.

The researcher proposes the following measures to internationalize the educational process by reforming the existing system of teaching disciplines, namely: establishing German as the common language of instruction; introduction of a foreign language (English) in the teaching of academic disciplines; introduction of special practical classes for the academic community of the university (students, faculty, university administration) to improve their knowledge of English, to participate in international congresses, conferences, lecture in a foreign language at universities abroad, etc.

The Germany's leading Germanist Armin Wolff assure that the introduction of English into the educational process of the country's universities will lead to the complete destruction of the German language and Germany's scientific and research greatness. In his work 'Americanization of the World: The USA in our minds' ('Amerikas Welt: Die USA in unseren Köpfen', a well-known German political scientist, director of the Hessian Institute for Humanities Research (KWI), member of the German Advisory Board on Global Environmental Change (WBGU), Professor Claus Leggewie noted that the Americanization of the world and the continuous Anglo-Americanization of the university education system is the 'beginning of the end', the gradual destruction of the German language and culture in general and the establishment of a single dominant nation in the world⁵.

In the publication 'Is German still the international language of science? Ist Deutsch noch internationale Wissenschaftssprache? Englisch auch für die Lehre an den deutschsprachigen Hochschulen?' Ulrich Ammon, Professor at the University of Duisburg-Essen, a leading expert in sociolinguistics and German linguistics, argues that for many centuries Latin was the world language of science, and only in the late nineteenth century German replaced it⁶. Today, English has become the dominant language of the scientific world in Europe. The linguist is convinced that in the future, German will not lose its importance in Europe, remaining a unifying feature of the German-speaking countries of the world, and will spread its influence to the east. Agreeing with Ulrich Ammon's opinion, his colleague, Philip Altbach, Director of the Centre for International Higher Education at Boston College, argues that the greatness of English today is a prototype of the Latin of the Middle Ages. The researcher assures that today, the superiority of German

⁵ Wolff A., Eggers D. Lern- und Studienstandort Deutschland – Emotion und Kognition: Lernen mit neuen Medien. Materialien Deutsch als Fremdsprache 47., 2000. – Regensburg: Deutsch als Fremdsprache. – S.257-274.

⁶ Ammon U.A. Ist Deutsch noch internationale Wissenschaftssprache? Englisch auch für die Lehre an den deutschsprachigen Hochschulen. Walte de Gruyter, 1998. – Berlin.– S.29.

over other languages of the world is realised by the frequency of its use at the international political, scientific and cultural levels⁷.

The theoretical and comparative analysis of the language component of the internationalized curriculum content allowed us to identify the academic contradiction in the country's scientific world and ways to overcome it. Thus, at the beginning of the twenty-first century, Germany faced a contradiction between strengthening, unifying and improving the quality of teaching German as a foreign language and revaluing (increasing the importance, prestige) of English for teaching academic disciplines at the country's universities in order to succeed in international competition. The solution to this dilemma was the project 'Internationalization of Curricula – Objectives and Financing' ('Auslandsorientierte Studiengänge – Zielsetzung und Förderrichtlinien') of the German Academic Exchange Service (DAAD) of 18 January 2000, which was signed by the Ministry of Education and Research. According to this project, the teaching of the main course of disciplines was introduced in two languages (German and English). At the same time, preference was given to natural, engineering, mathematical and humanitarian subjects.

2. Internationalization of higher education: the European dimension

In April 2000 at the 16th international conference in Germany, with the support of the Institute for International Educational Research and the Centre for Educational Research and Innovation (CERI), representatives of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) defined the interpretation of the concept of internationalization of curricula, where the internationally oriented content of the disciplines of the main course of study, aimed at comprehensive (professional/social) preparation of students for life in an international, multicultural society, is decisive⁸.

In 2001, leading DAAD experts, Theodor Berchem and Klaus Landfried, presented a report 'Internationalization of Study Programmes. The researchers are convinced that the key to a successful internationalization of curricula is the development of the so-called 'compatibility triangle' in the context of each individual internationalized study programme, which includes the following hierarchy: 'student – international student', "student – society", "student – labour market". Theodore Berkham and Klaus Landfried are convinced that such a structure of personal experience contributes to the formation of an independent, responsible, resilient individual capable of

⁷ Altbach P. The Perils of Internationalizing Higher Education: An Asian Perspective. International Higher Education, 1999. – №2. – P. 34.

⁸ OECD/CERI-Bericht. Die Internationalisierung des Curriculums im Hochschulbereich. Die Internationalisierung des Hochschulwesens, 2000. –Frankfurt: Peter Lang. – S. 44-109.

living in a multicultural society, for the progressive development of their own state and society as a whole⁹.

In his paper 'Higher Education, International Education, and the Academic Disciplines', Sven Groennings (USA) argues that the quality of internationalization of university education is realised through the development of universal models of the internationalization of curricula (selection of fundamental disciplines that will form the basis of the content of such programmes). The researcher assures that the introduction of an international/interdisciplinary component in teaching the content of academic disciplines will contribute to the formation of global, comparative thinking of modern youth. Sven Groennings is convinced that the disciplines of the natural cycle (geography, biology) should be taught from the perspective of the casuistic (Latin casus) principle of their interpretation, consideration of individual cases in their connection with the general principles of law and morality, legal and economic disciplines – on the basis of the values of a democratic society, philosophical disciplines – from the perspective of a systemic and paradigmatic interpretation of the concept of 'international', etc¹⁰.

In 2002, the Organization for Economic Co-operation and Development presented a typology of internationalization of curricula models, which includes the following types, namely:

- curricula, the traditional content of which is supplemented by disciplines of comparative themes (Curricula, die traditionelle nationale Inhalte um eine komparative Dimension erweitern) (comparative pedagogy);
- curriculum, the content of which involves the formation of foreign language competence by means of a foreign language, i.e. teaching the course disciplines exclusively in a foreign language (Curricula, für Fremdsprachen, erweitert durch interkulturelle Inhalte und die Vermittlung interkultureller Kompetenzen) (intercultural Germanic studies, linguistics, stylistics, cultural studies);
- curriculum, the thematic content of which includes disciplines with international themes (Curricula mit internationalen Inhalten) (international relations, European law);
- curriculum, the content of which is supplemented by professionally oriented disciplines that are in demand in Europe (Curricula, die auf ein internationales Berufsfeld vorbereiten) (international management, law and banking);

⁹ Berchem T., Landfried K. Evaluation von Studiengängen des Demonstrationsprogramms "International ausgerichtete Studiengänge" – gefördert vom bmb+f – Abschlussbericht (DAAD) / Theodor Berchem, Klaus Landfried, 2001. – Bonn: DAAD. – S. 15-27.

¹⁰ Groennings S. Higher Education, International education, and the Academic Disciplines. International Education Series, 1990. – New York: The American Forum for Global Education. – P. 26-27.

- curriculum, which includes meaningful professionally recognised disciplines that contribute to the acquisition of an international professional qualification (Curricula, which zu einer international anerkannten Berufsausbildung führen) (international programmes for obtaining a Bachelor's or Master's degree);

- study programme aimed at obtaining joint or double degrees (Integrierte Curricula mit einem gemeinsamen Abschluss oder Doppelabschluss) (European Doctor of Philosophy degree);

- a study programme that includes interdisciplinary programmes in the comprehensive study of a region (Interdisziplinäre Programme in Regionalstudien ‘ares studies’) (‘local studies’, which involve a fundamental study of the characteristics of a particular continent (Europe, Asia and Latin America);

- curricula with obligatory study (during a semester, trimester or academic year) at a partner university abroad (Curricula mit obligatorischem Auslandsstudienanteil);

- curriculum, the thematic content of which is fully oriented towards foreign students) (Spezielle Curricula für ausländische Studierende).

The analytical analysis of the OECD models of the of internationalised study programmes allowed us to determine the content of the ideal ‘template’, the layout of the of internationalised study programmes. Thus, the components of such a curriculum are: disciplines of international, comparative topics, taught exclusively in a foreign language and aimed at foreign students.

In the publication ‘University in the 21st Century’ („Universität im 21. Jahrhundert”), leading German scholars in international education, Jan C. Jörden, Anna Schwarz and Hans-Jürgen Wagener, criticised this typology of internationalization of curricula models. The researchers are convinced that the typology presented by the OECD is imperfect. Anna Schwarz, Professor of Political Sociology at the European University Viadrina, Frankfurt am Oder, Germany, believes that most of the curricula of this typology are synonymous, homogeneous, and mostly overlap rather than complement the content of the next curriculum¹¹.

CONCLUSIONS

The internationalization of curricula is a specially developed strategy for adapting the university to the new conditions of functioning in a modern highly organised society, which involves a set of interrelated changes and innovations, integration of disciplines with international content into existing curricula.

¹¹ Jörden Jan C., Scharz A., Wagener H.-J. Universität im 21. Jahrhundert. Hochschulwesen, 2000. – Heidelberg : Springer. – S.117.

The study allowed us to outline the determining factors that contributed to the introduction of the international context into the curricula of European universities. They are: globalization, Europeanisation and regionalization of education and the transformation of the social order from a post-industrial society to a knowledge society; increased autonomy of universities and reduced state funding of the higher education system at the national and institutional levels.

The theoretical and comparative analysis of the language component of the internationalized curriculum content allowed us to identify an academic contradiction in the German academic world: between strengthening, unifying and improving the quality of teaching German as a foreign language and revaluing (increasing the importance, prestige) of English for teaching disciplines in the country's universities in order to succeed in international competition. The solution to this dilemma was the introduction of bilingual teaching of the main course of disciplines (75% in German and 25% in English).

The analysis of the OECD models of internationalization of curricula made it possible to determine the content of such a programme. International, comparative subjects aimed at foreign students are taught exclusively in a foreign language and constitute the content unity of the internationalized curriculum.

SUMMARY

Internationalization of higher education is one of the key processes of transformation of the modern academic space. It reflects globalization trends aimed at creating an open, mobile and competitive educational environment. This process involves multidirectional interaction between educational institutions, scientific communities and government institutions, which facilitates the integration of national education systems into the global academic community.

One of the main goals of internationalization is to improve the quality of educational services through the introduction of international standards, mobility of students and teachers, and intensification of scientific cooperation. It is implemented through the introduction of joint curricula, academic exchanges, international research projects, and increased access to global educational resources.

The phenomenon of internationalization of higher education can be viewed in two main aspects: structural and content. The first aspect relates to organisational and institutional changes, including the adaptation of national education systems to international standards, the use of joint accreditation mechanisms, and the introduction of international university rankings. The second aspect is related to the content of the educational process, which

involves the integration of the global context into curricula, teaching in foreign languages and the development of students' intercultural competence. Mobility in higher education plays a key role in the internationalization process. It includes academic exchanges, joint educational programmes and distance learning, which helps to enrich the educational experience of students and teachers, broaden their horizons and create competitive professionals. Programmes such as Erasmus+, Fulbright, and DAAD are tools that actively promote international mobility and integration of academic communities.

Internationalization is also an important factor in economic development, as it helps to attract foreign investment, create international research clusters and integrate graduates into the global labour market. At the same time, it poses certain challenges to national education systems, such as the need to balance national identity with global trends, develop infrastructure for international students and overcome language barriers.

Overall, the internationalization of higher education is an irreversible process that shapes new educational paradigms, increases the competitiveness of universities and facilitates the integration of countries into a single global educational space. It stimulates the development of scientific research, provides access to advanced knowledge and creates conditions for the formation of highly qualified personnel capable of meeting the challenges of the modern world.

The globalization of educational programmes is a key process that contributes to the international integration of educational systems. The publication explores the specifics of this phenomenon in German-speaking countries such as Germany, Austria and Switzerland. The main trends in the unification of educational standards and the impact of the Bologna Process are analyzed. Particular attention is paid to the adaptation of curricula to the requirements of the global labour market. The role of digital technologies and distance learning in the international exchange of knowledge is considered. The challenges associated with preserving national identity in education are also explored. The importance of bilingual and intercultural programmes in enhancing academic mobility is emphasised. The contribution of German-speaking countries to the development of global educational initiatives is assessed. A comparative analysis of international cooperation policies in the field of education is used. The publication summarises the prospects for further integration of educational programmes in the global context.

Bibliography

1. Teichler U Die Moderation wachsender Komplexität der Internationalisierung. Hochschule innovativ, 2011. – S. 14 – 15.
2. Mestenhauser J.A., Ellingboe B.J. Reforming the Higher Education Curriculum: Internationalizing the Campus. Series on Higher Education, 1998. – Phoenix: American Council on Education /Oryx. – P. 87.
3. Whalley T. Best Practice Guidelines for Internationalizing the Curriculum. Ministry of Education. Skills and Training & Centre for Curriculum, Transfer and Technology, 1997. – URL: <http://www.ctt.bc.ca/curric/BP/index>.
4. Deutscher Akademischer Austauschdienst. Zweites Aktionsprogramm des DAAD zur Stärkung der internationalen Wettbewerbfähigkeit des Studien- und Wissenschaftsstandorts Deutschland, 1999. – Bonn. – DAAD. – S. 33.
5. Wolff A., Eggers D. Lern- und Studienstandort Deutschland – Emotion und Kognition: Lernen mit neuen Medien. Materialien Deutsch als Fremdsprache 47., 2000. – Regensburg: Deutsch als Fremdsprache. – S.257-274.
6. Ammon U.A. Ist Deutsch noch internationale Wissenschaftssprache? Englisch auch für die Lehre an den deutschsprachigen Hochschulen. Walte de Gruyter, 1998. – Berlin.– S.29.
7. Altbach P. The Perils of Internationalizing Higher Education: An Asian Perspective. International Higher Education, 1999. – №2. – P. 34.
8. OECD/CERI-Bericht. Die Internationalisierung des Curriculums im Hochschulbereich. Die Internationalisierung des Hochschulwesens), 2000. – Frankfurt: Peter Lang. – S. 44-109.
9. Berchem T., Landfried K. Evaluation von Studiengängen des Demonstrationsprogramms “International ausgerichtete Studiengänge“ – gefördert vom bmb+f – Abschlussbericht (DAAD) / Theodor Berchem, Klaus Landfried, 2001. – Bonn: DAAD. – S. 15-27.
10. Groennings S. Higher Education, International education, and the Academic Disciplines. International Education Series, 1990. – New York: The American Forum for Global Education. – P. 26-27.
11. Jörden Jan C, Scharz A., Wagener H.-J. Universität im 21. Jahrhundert. Hochschulwesen, 2000. – Heidelberg: Springer. – S.117.

Information about author:

Soloshchenko Victoria Mykolaivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Theory and Practice
of Romano-Germanic Languages

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

USING SMART TECHNOLOGY TO FORM ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF EDUCATION SEEKERS

Truten A. V.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-25>

INTRODUCTION

In the world of modern technologies and the constant development of innovations, the use of SMART technologies in education is becoming an important aspect. This new era, which is based on intelligent devices and software solutions, opens up endless opportunities for improving the educational process. The use of SMART technologies in education not only makes the process more interesting and exciting for students, but also contributes to their better assimilation of the material and the development of critical thinking.

In the context of the constant growth of global environmental problems, the use of SMART technologies to form the environmental competence of students is becoming increasingly relevant. SMART technologies, which cover a wide range of tools and devices to promote learning and personal development, open up new opportunities for raising environmental awareness and awareness of the importance of preserving natural resources.

Conducting environmental activities and educational programs in the field of environmental protection are extremely important in the modern world, where the problem of environmental pollution and deforestation is becoming increasingly serious. Using SMART technologies, you can create interactive educational materials, virtual tours, games, and other tools that will interest and engage students in environmental issues. The use of these technologies will help promote the formation of environmental competence and the perception of the importance of caring for nature in the youngest generation.

With such prospects, the use of SMART technologies for teaching environmental competence becomes an important direction in the development of education and preservation of the environment of our planet.

To determine the ways of using SMART technologies in the educational environment, the study used the results of the works of domestic and foreign scientists, in particular: V. Bykov, V. Boychuk, G. Bonch-Bruyevych, R. Gurevich, K. Johnson, M. Kademiya, S. Kadzita, K. Johnson, K. Kim, G. Kosenko, B. Slavin, L. Shevchenko, V. Kobys, A. Kobys, H. Pen, V. Umanets, S. Yakubov, etc.

The purpose of the study is to analyze the use of SMART technologies to form the environmental competence of education seekers.

To achieve this goal, the following tasks are envisaged:

1) to analyze the basic concepts: «SMART technologies», «SMART learning», «SMART environment», «SMART teacher»;

2) to reveal the features of the application of SMART technology in education;

3) to analyze modern approaches to the use of SMART technology to form the environmental competence of participants in the educational process;

4) to give examples of the use of SMART technology to form the environmental competence of education seekers.

To achieve the set goal and defined tasks, the following methods were used: *theoretical*: theoretical analysis and generalization of literary sources – in order to theoretically analyze the problem of using SMART technology to form the environmental competence of education seekers; comparison, classification, generalization to clarify the content of the main concepts of the study; deductive, inductive methods – to determine the features of using SMART technology to form the environmental competence of education seekers; systemic method, formalization – to develop a concept for forming environmental competence in education seekers using SMART technology; idealization and pedagogical modeling – in order to design a system for forming environmental competence in education seekers using SMART technology; *empirical*: pedagogical observation, generalization of pedagogical experience – in order to generalize the state of using SMART technology in the educational process to form the environmental competence of education seekers.

1. The role of SMART technologies in education

The role of education in modern global society is determined by the rapid development of information technologies and the Internet. This leads to a new vision, due to the fact that the use of technical means, services and the Internet in various industries is aimed at improving human life.

The education system now offers a significant selection of technologies and learning tools that can provide a sufficiently high level of education that meets the tasks of modern society. One of the criteria for the quality of the

education system is the speed of updating knowledge and technologies. SMART technologies occupy one of the leading positions in this matter.

The introduction of SMART technologies into the educational process has undeniable advantages for all subjects of educational activity, which entails a transition from the old scheme of reproductive knowledge transfer to a new, creative form of learning using innovative methods, forms and means ¹.

Today, in the education system of Ukraine, it is a common phenomenon to conduct training sessions using multimedia presentations. However, along with the usual presentation technologies (Microsoft Power Point, LibreOffice Impress, MySlideShow), new, interactive technologies are entering the field of education, which allow us to move away from the standard and usual presentation in the form of a slide show. An innovative aspect in the education system and the educational process is the tendency to increasingly introduce IT technologies: network, mobile, information ².

The SMART concept is a key aspect of future education, which includes expanding opportunities in time, space, available educational materials and teaching methods. This concept allows you to overcome the limitations of traditional lessons in classrooms.

The main goal of SMART education is to develop the skills necessary for successful activity in a digital society.

The main tasks for SMART education are:

- 1) development and implementation of electronic textbooks;
- 2) creation of online classrooms and an electronic knowledge assessment system;
- 3) expanded use of educational resources for public purposes;
- 4) strengthening education in the field of ethics of using information technologies to solve social problems;
- 5) improving the skills of teachers for the wider application of SMART education;
- 6) creating a basis for educational services ³.

SMART is an acronym that stands for: Self-Directed; Motivated; Adaptive; Resource-enriched; Technology.

¹ Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Особливості професійної Smart-технології як засіб підвищення якості освіти. *Смарт-освіта: досвід, реальії, перспективи*: монографія. Вінниця, 2019. 220 с.

² Бонч-Бруєвич Г.Ф., Абрамов В.О., Косенко Т.І. Методика застосування технології SMART Board у навчальному процесі: навчальний посібник. Київ: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. 102 с.

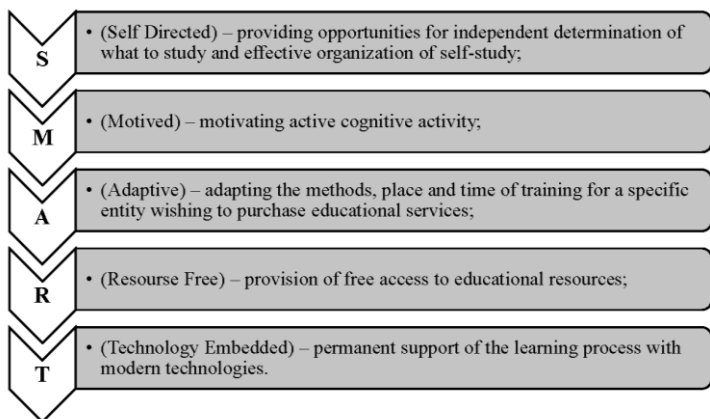
³ Smart-освіта: ресурси та перспективи: матеріали Міжнародної наук.-метод. конференції (16–17 жовтня 2014 р., Київ). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. 350 с.

SMART technology is an interactive learning complex that allows you to create, edit, and distribute multimedia learning materials, both in and out of class ⁴.

SMART learning is flexible learning in an interactive educational environment using freely available content from around the world, which allows you to expand the boundaries of learning, not only in terms of the number of students, but also in terms of time and space: learning becomes available everywhere and always.

SMART learning environments are physical environments enriched with contextual digital devices to enhance and accelerate learning. Based on this, they can recommend the right learning content in the right place and at the right time. This is especially useful for lifelong learning in the workplace ⁵.

The application of the SMART approach aims to achieve the following goals in the learning process (Fig. 1):

6

Fig. 1. SMART approach goals in the learning process

Source: created by the author

The transition to SMART technologies places new demands on teachers, who must now provide conditions for students to acquire their own experience and skills, and not just transfer ready-made knowledge. One of

⁴ Семеніхіна О.В. Нові парадигми у сфері освіти в умовах переходу до SMART-супільства. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_3_22

⁵ UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721>.

⁶ Дмитрів, М. В. Застосування SMART-технологій у навчальному процесі. 2018. URL: https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=2855

the key aspects of this approach is the integration of various educational resources, including multimedia materials and external electronic resources⁷.

A Smart teacher is a participant in the educational process who actively implements technological innovations and Internet tools to achieve a new quality of learning, to prepare a school graduate who will meet the requirements of a Smart society. Therefore, a teacher who masters Smart technologies faces important tasks⁸.

The tasks of a SMART teacher:

- intensification of the use of electronic resources;
- continuous professional development;
- ensuring reasonable and justified use of electronic resources;
- design of software and methodological support.

SMART technologies in education offer a wide range of opportunities to improve learning and engage students in the learning process. Some of the features of using SMART technologies in education include:

1. *Interactive lessons*: SMART technologies allow you to create interactive lessons that engage students and promote better learning. Teachers can use special equipment, such as interactive whiteboards, projection devices, tablets or smartphones, to create interesting and educational lessons.

Interactive lessons developed using SMART technologies can include video and audio materials, interactive tasks and exercises, visualization of complex concepts using diagrams and illustrations, interactive group dialogues and discussions, as well as the possibility of interaction between students and the teacher through special software. This approach allows not only to improve learning, but also to develop critical thinking, creativity and collaboration among students.

2. *Visualization*: SMART technologies can be used to visualize complex concepts and processes, which contributes to a better understanding of the material. This may include the use of diagrams, graphs, videos or audiovisual presentations to visually present complex information structures. SMART technologies also allow for the creation of interactive elements that allow users to interact with the presented information, which contributes to a better understanding of the material. For example, this may be the ability to drag elements on the screen, open additional windows with explanations or interact with simulations. This approach allows for a better understanding and memorization of the educational material, which is key to successful learning.

⁷ Пригодій М.А., Гуржій А.М., Липська Л.В., Гуменний О.Д., Зуєва А.Б., Кононенко А.Г., Прохорчук О.М., Белан В.Ю. Методичні основи розроблення SMART-комплексів для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: методичний посібник. Житомир: Полісся, 2019. 255 с.

⁸ Cooper B. and Brna P. Supporting high quality interaction and motivation in the classroom using ICT: the social and emotional learning and engagement in the NIMIS project. *Education, Communication and Information*. 2002. № 2. pp. 113-138.

3. *Personalized learning*: SMART technologies allow for the creation of individualized learning programs that take into account the needs of each student.

These technologies are used to personalize the learning process, taking into account aspects such as learning speed, information perception style, individual interests and personal approaches to learning.

Using SMART technologies, teachers can analyze data about each student, their performance and level of learning to create an optimal curriculum. Each student receives individualized tasks, exercises and materials that help them better absorb information.

This approach helps to increase the effectiveness of learning, make the process more interesting, strengthen motivation to learn new material, creating comfortable conditions for each student.

4. *Feedback* is an important part of the learning process, as it allows teachers to understand how effectively they are delivering the material and how it is being received by students. With the help of SMART technologies, such as online platforms or learning and communication programs, teachers can receive feedback in real time.

For example, teachers can create surveys or tests for students using online platforms and receive instant results for analysis. They can also use chatbots to answer students' questions outside of class and receive feedback from them. This allows teachers to adapt their teaching approach to the needs of each student.

With the feedback received, teachers can make appropriate adjustments to improve the learning process. For example, if most students do not understand a certain topic, the teacher can change their approach to explaining it or provide additional materials for clarification. This allows them to refine and improve the learning process for each student to ensure their successful learning.

5. *Collaboration*: SMART technologies promote collaboration between students and teachers, which develops communication and teamwork skills. SMART interactive whiteboards, tablets and smartphones with learning applications allow students to create joint projects, solve problems together, discuss ideas and share knowledge in real time.

Thanks to these technologies, students can work in a team even at a distance, collaborating through online platforms, shared documents and chats. They can discuss projects, solve problems together and interact in a virtual environment, which promotes the development of communication and collaboration skills.

SMART technologies also allow teachers to create interesting and meaningful lessons, using interactive teaching methods and involving students in active participation. Thanks to this, learning becomes more

exciting and effective, and students get the opportunity to develop not only academic, but also social skills.

Thus, SMART technologies play a key role in the modern educational process, helping teachers create interesting and effective lessons, as well as engaging students in active learning. They allow for individualization of the learning process, responding to the needs of each student, and create opportunities for interactive interaction and teamwork, as well as contributing to the development of students' digital literacy skills and preparing them for life in a digital society.

2. Advantages of using SMART technologies in education

The organization of the educational process, which is based on the use of SMART technologies, includes new teaching methods and forms of work, such as individual and group classes with electronic courses, student work in small groups with mutual assessment, remote learning outside the program using Internet services for communication and collaboration. The use of platforms such as Moodle, Eliademi, Elearn, social networks, websites, forums, chats and webinars allows you to create your own educational content for the development of SMART technologies⁹.

New generation electronic educational resources should have the following innovative qualities (Table 1).

A new form of presenting material using interactive equipment (interactive boards, interactive displays), unlike slide show presentations, is a presentation created directly during a lecture, created «here and now»¹⁰. The use of interactive equipment (SMART Boards) turns the learning process into an exciting experience.

Smart Boards are interactive boards that combine the functionality of a regular board with a computer, which allows the teacher to conduct lessons more effectively and interestingly. These boards have touch-sensitive surfaces that can be used to interact with digital content, such as presentations, videos and educational software. Teachers can easily comment, highlight and manipulate content in real time, making lessons more dynamic and interesting for students. Interactive whiteboards also allow for seamless integration of multimedia elements, allowing teachers to enhance their lessons with videos, images, and interactive activities.

⁹ Криворот Т. SMART-технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників. XIV Всеукраїнська науково-практична конференція: *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*. 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723982/1/Страницы%20из%203%20Тези-2.pdf>

¹⁰ Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Особливості професійної Smart-технології як засіб підвищення якості освіти. *Смарт-освіта: досвід, реалії, перспективи*: монографія. Вінниця, 2019. 220 с.

Table 1

Innovative qualities of new generation electronic educational resources

№	Quality	Characteristics
1.	<i>high interactivity</i> (ensures active educational activities);	These qualities make it possible to implement virtual reality classroom content. Activities in the virtual world not only satisfy educational and cultural needs, but also motivate users and generate new interests in them.
2.	<i>full-scale multimedia</i> (provides adequate representation of fragments of the real world);	
3.	<i>widespread use of simulation modeling</i> (allows to fully reflect typical reactions, characteristics of objects and processes being presented);	
4.	<i>ability to modify</i> (the user can independently make changes/additions to the content);	These qualities provide the ability to adapt content to the requests and capabilities of each specific user, necessary for the implementation and widespread use of new resources. In addition, the ability to modify and cross-platform provide the potential for self-development of aggregate content, the ability to create the necessary variations of its structural units ¹¹ .
5.	<i>cross-platform</i> (the resource can be played on multiple operating systems).	

Source: created by the author

The basis for the effective use of SMART technology is a specially developed software package for a multimedia board with a range of various functions and tools (Table 2).

Thus, creating presentations using audio and video files helps students develop auditory skills and the ability to perceive new information through visual perception. This approach activates their cognitive activity and contributes to a better understanding of the presented information ¹².

SMART technologies, which have powerful educational capabilities, can be described as modern innovative tools aimed at improving the learning process and knowledge acquisition:

- *Smart textbooks* are comprehensive educational materials that are developed and updated using technological innovations and Internet resources. Such a textbook usually consists of a section that studies new material, a section for mastering this material, a section for practical application of knowledge, a section for discussing the topic, and a section for controlling knowledge.

¹¹ Якубов С., Якінін Я. Технології SMART та навчальні матеріали. *Hi-Tech у школі*. 2011. № 3 – 4. С. 8-11.

¹² Дмитрів, М. В. Застосування SMART-технологій у навчальному процесі. 2018. URL: https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=2855

Table 2

Software package for multimedia board

Functions / tools	Characteristic
«SMART Notebook»	Allows you to create presentations, slide frames, the size of which corresponds to the size of the screen. These frames contain drawings, texts, other objects that can change size, be copied, become transparent. Using this educational program in lessons will ensure the activation of cognitive and active activity of students, the formation and development of language and speech competence.
«Object Return»	Allows the teacher to make drawings interactive to enhance educational material, making it more accessible and interesting for students.
«Marker»	Provides connection of individual elements of a word, sentence; separation of grammatical structures.
«Eraser»	Allows you to delete incorrect answers, which will help develop students' ability to work independently and self-analyze their own actions.
«Object movement»	Allows you to easily change the conditions of the task. Individual drawings are easily moved to different places and arranged according to the transfer process, while everything is preserved.
«Scissors»	Provides the creation of mosaics, lotto, cutting and storage, with the subsequent use of elements of drawings and sentences in the clipboard. During training, this tool will help to activate the cognitive activity of students, it is advisable to use it when performing exercises for quick recording of words, with support for drawings, with support for text.

Source: created by the author

– *Social networks* (Facebook, Instagram, Threads, Telegram) are available to most Internet users who actively create content on these platforms. In these networks, you can create virtual learning groups to which teachers provide access to their students by posting the necessary educational material.

– *YouTube* is a large video platform where you can find both video lessons specially created for learning and vlogs that can be used for educational purposes.

– *Blogs* are defined as a centralized platform where educational material is located and communication between teachers and students is ensured. They are distinguished by the openness and accessibility of information, structure, a limited set of learning functions, and the creation of a community within which both teachers and students can share films and audio recordings.

– *Mobile education technologies* include learning through the use of a personal device and special software, such as Smart-applications. Installing software of this type using the Google system, which offers the application «Play Market», which is available in the standard means of the Android mobile operating system for smartphones and tablets. Some of these

applications are «LearningApps», «Thinglink», «WiseMapping», «Word It Out!», «Kahoot».

– *Web 2.0 technologies* allow the use of network communities for the free exchange of educational materials, independent creation of such materials and participation in new editions of activities without special knowledge in the field of computer science. Teachers and students become equal participants in the educational process, because everyone has access to the necessary information, and everyone complements the general conclusion of the study with their work results.

– *Google Suite for Education* services and tools are a set of standard cloud-based (i.e. hosted on Google servers) applications for planning collaborative activities, teamwork and communication, publishing materials, hosting video materials, and many other tools (for example, Gmail, Google Calendar, Google Cloud Search, Google Drive, Google Docs, Google Sheets, Google Slides, Google Forms, Google Sites, Google Hangouts, Google Talk, Hangouts Meet, Google Keep, Google Safe)¹³.

The close relationship between education and SMART technologies is due to the ability of modern technologies to make the educational process more effective. The introduction of these innovations into the educational process has numerous advantages, in particular (Fig. 2):

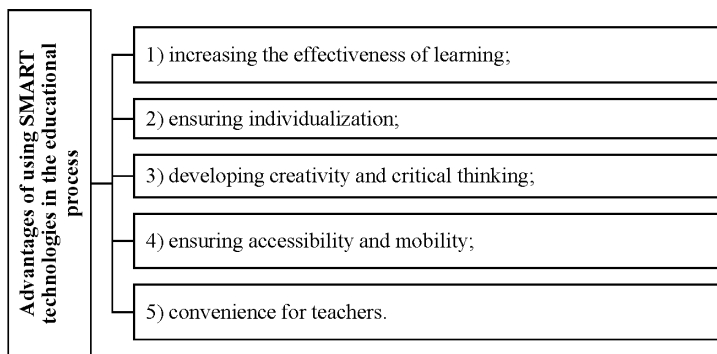

Fig. 2. Advantages of using SMART technologies in the educational process

Source: created by the author

All these factors help to create a more effective and interesting learning environment for students and teachers:

¹³ Стрелан Д. В. Використання Smart-технологій під час вивчення фізики в гімназіях: кваліфікаційна робота (проект) на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Херсон: Херсонський державний університет, 2021. 46 с.

1) *increasing the effectiveness of learning*: SMART technologies provide the opportunity to create interactive and interesting lessons, which makes it easier for students to learn.

2) *ensuring individualization*: using SMART technologies, teachers can adapt educational material to the specific needs and pace of learning of each student;

3) *developing creativity and critical thinking*: using a variety of interactive tools allows students to develop their creativity and analytical skills;

4) *ensuring accessibility and mobility*: SMART technologies allow you to quickly find the necessary information and materials for learning from any place, which contributes to the convenience and flexibility of learning;

5) *convenience for teachers*: teachers simplify the preparation and conduct of lessons, making them more interactive and interesting for students.

Thus, the use of SMART technologies in teaching contributes to the creation of a stimulating and effective environment for the assimilation of knowledge and the development of students.

3. Innovative approaches to the use of SMART technologies for the formation of environmental competence of students

SMART technologies have already become an integral part of the modern educational process. They open up many opportunities for the formation of students' environmental competence, as they allow them to combine learning and technology. By using interactive tools offered by SMART technologies, students can not only gain new knowledge about ecology, but also independently explore this issue. In addition, interaction with innovative technologies contributes to the development of critical thinking and a creative approach to solving environmental problems.

Thanks to SMART technologies, students can not only study theory, but also apply it in practice. The use of virtual reference books, simulators and other interactive programs allows you to create a living learning ecosystem where students can experiment, analyze and solve real problems in the field of ecology. This approach not only enriches the learning process, but also contributes to the formation of students' environmental awareness and responsibility for nature.

Examples of using SMART technology to develop students environmental competence:

1. *SMART Board* interactive whiteboards can be used to conduct environmental lessons using a variety of multimedia materials. The teacher can play videos, show interactive visualizations that help students better

understand the impact of humans on nature and ways to preserve the environment.

Students can also actively participate in the lesson by using the interactive whiteboard to create and present their own environmental projects. They can demonstrate various visual elements, such as diagrams, animations, and other graphic images, which help them talk about their research and ideas on environmental conservation issues. This makes the lessons more informative for students, as they can work with interactive technology and demonstrate their knowledge in a creative way.

2. *Virtual environmental excursions* are an innovative approach to studying natural ecosystems and environmental problems using SMART technology. This method allows students to visit remote locations or recreated models of environmental problems without leaving the classroom, which allows for a better understanding of current environmental problems.

Thanks to this initiative, students can gain in-depth knowledge about the diversity of nature and the impact of humans on the environment. The recreated models allow students to interact with living ecosystems and virtually explore their composition, functioning, and interactions within them. In addition, students can interact with visual representations of environmental problems, such as deforestation, climate change, or pollution, to understand the seriousness of these problems and explore possible solutions.

This innovative educational program not only helps increase interest in ecology, but also enables students to more easily master complex concepts and solve environmental problems. This approach stimulates creative thinking and increases students' environmental awareness, contributing to the creation of an environmentally conscious society.

3. *Using interactive exercises and games with an environmental focus based on SMART technology* – digital quests can take participants on a journey where they need to solve environmental problems or make decisions that affect the ecosystem. Using technologies such as QR codes, GPS and image recognition will make the process even more interesting and exciting.

Interactive quizzes will help test students' knowledge of ecology and increase their motivation to study this subject. It is important that participation in such games is accessible to a wide range of participants and promotes cooperation and interaction between them.

Games simulate real-life scenarios to help players understand the consequences of their actions for the environment. Including gamification elements such as rewards and challenges will motivate participants to learn more about environmental problems and the importance of environmentally friendly practices.

The combination of interactive exercises, games and SMART technology is a powerful tool for raising environmental awareness and fostering a sense of responsibility for the environment.

4. *The ability to communicate with environmental experts using SMART technologies* is a unique opportunity for students to receive up-to-date information, consultations, and answers to their questions.

Students can participate in webinars, online conferences, and chats with environmental experts, where experts will talk about current issues and trends in this field. This opens up wide opportunities for gaining new knowledge, solving problems, and interacting with leading environmental experts.

Each student can easily find answers to their questions, expand their knowledge, and take important steps in developing their environmental education.

5. *Using smartphones or tablets to study environmental issues together.* Students can work in groups, conduct research, and share results online.

Using smartphones or tablets to study environmental issues together can be very useful and interesting for students. This approach allows them to engage in independent study, communicate with each other, and share knowledge quickly and effectively.

For example, students can use their smartphones or tablets to search for information on environmental issues, conduct research, analyze results, create presentations, or videos. They can work in groups using specialized collaborative applications, share ideas, and help each other. Students can also use the Internet to communicate with other groups of students or environmental experts, share experiences, and find new ideas for their projects. All this promotes active learning, develops independence, and increases students' motivation to study environmental issues.

Thus, the use of SMART technologies in the process of forming environmental competence of students is an extremely important step in the development of modern education. These technologies make learning more interesting, effective and accessible, contributing to the development of environmentally literate people capable of overcoming the environmental challenges of the future.

CONCLUSIONS

Thus, SMART technologies are a powerful tool for improving the educational process and improving the quality of education, developing key skills of students and providing them with the opportunity to learn effectively and interestingly.

As a result of the study, an analysis of the conceptual apparatus of the study was carried out: «SMART technologies», «SMART learning», «SMART environment», «SMART teacher».

The features of the application of SMART technologies in teaching were determined: the ability to create interactive lessons that involve students and contribute to better assimilation of the material; using SMART technologies, complex concepts and processes can be visualized, which contributes to a better understanding of the material; personalized learning – SMART technologies allow you to create individualized learning programs that take into account the needs of each student; feedback allows teachers to understand how effectively they convey the material and how it is perceived by students; collaboration – SMART technologies promote cooperation between students and teachers, which develops communication and teamwork skills.

The use of SMART technologies to form student's environmental competence is an effective and innovative approach to education in the modern world. These technologies allow not only to involve students in the learning process, but also to make a strong connection between theoretical material and practical exercises. Examples of the use of SMART technology to form students' environmental competence are given: SMART Board interactive whiteboards can be used to conduct ecology lessons using a variety of multimedia materials; virtual ecological excursions provide students with the opportunity to visit remote places or recreated models of environmental problems without leaving the classroom, which allows for a better understanding of modern environmental problems; the use of interactive exercises and games with an ecological focus based on SMART technology is a powerful tool for raising environmental awareness and fostering a sense of responsibility for the environment; communication with specialists in the field of ecology using SMART technologies is a unique opportunity for students to receive up-to-date information, consultations and answers to their questions; using smartphones or tablets to search for information on environmental issues, conduct research, analyze results, and create presentations or videos.

The implementation of SMART technologies in the educational process has numerous advantages, including: increasing the effectiveness of learning, developing creativity and critical thinking, ensuring accessibility and mobility, and convenience for teachers. Therefore, it is important to implement SMART technologies in the educational process to improve the quality of education and prepare the younger generation for life in a digital society.

SUMMARY

SMART technologies play an important role in the modern educational process. They make learning more interesting, accessible and effective for students. The use of SMART technologies in education has undeniable

advantages for all participants in educational activities, which leads to a transition from the traditional scheme of knowledge transfer to a new, creative approach to learning using modern methods, forms and means.

Features of the use of SMART technologies in the educational process include: the ability to create interactive lessons that involve students and contribute to better assimilation of the material; using SMART technologies, you can visualize complex concepts and processes, which contributes to a better understanding of the material; personalized learning – SMART technologies allow you to create individualized learning programs that take into account the needs of each student; feedback is an important component of the learning process, as it allows teachers to understand how effectively they convey the material and how it is perceived by students; collaboration – SMART technologies promote cooperation between students and teachers, which develops communication and teamwork skills. In addition, SMART technologies allow teachers to create educational materials, conduct distance learning classes, and interact with students in real time. This facilitates the learning process, makes it more effective, and opens up new opportunities for the development of education.

SMART technologies open up many opportunities for the formation of environmental competence of students. The use of virtual guides, simulators and other interactive programs allows you to create a living learning ecosystem where students can experiment, analyze and solve real problems in the field of ecology.

Examples of using SMART technology to form environmental competence of students: SMART Board interactive whiteboards can be used to conduct lessons on ecology using a variety of multimedia materials; virtual environmental excursions allow students to visit remote places or recreated models of environmental problems without leaving the classroom, which allows them to better understand modern environmental problems; the use of interactive exercises and games with an ecological focus based on SMART technology is a powerful tool for raising environmental awareness and fostering a sense of responsibility for the environment; communication with specialists in the field of ecology using SMART technology is a unique opportunity for students to receive up-to-date information, consultations and answers to their questions; using smartphones or tablets to search for information on environmental issues, conduct research, analyze results, create presentations or videos. This approach not only enriches the learning process, but also contributes to the development of environmentally literate people capable of overcoming the environmental challenges of the future.

Bibliography

1. Cooper B. and Brna P. Supporting high quality interaction and motivation in the classroom using ICT: the social and emotional learning and engagement in the NIMIS project. *Education, Communication and Information*. 2002. № 2. pp. 113-138.
2. Johnson, C., Lomas, C. (2005). Design of the learning space: Learning and design principles. *EDUCAUSE review*. Vol. 40, no. 4. 2005. pp. 16–28.
3. Kajita S. Classroom: Expanding Awareness in Classroom to Ubiquitous Teaching and Learning Using Eclipse RCP / S. Kajita, K. Mase, S. Jang, M. Ueda, Z. Yu, N. Lin, Proc. EclipseCon. 2007, Mar.
4. Principles», *EDUCAUSE Rev.* 2005. Vol. 40, no. 4., Pp. 16–28.
5. Truten A. Enhancing environmental competence and ecological culture in the context of contemporary educational challenges. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції* (Полтава, 8 листопада 2024). Полтава, 2024. С. 361–365. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/08.11.2024>
6. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721>.
7. Smart-освіта: ресурси та перспективи: матеріали Міжнародної наук.-метод. конференції (16–17 жовтня 2014 р., Київ). Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2014. 350 с.
8. Бонч-Бруєвич Г.Ф., Абрамов В.О., Косенко Т.І. Методика застосування технології SMART Board у навчальному процесі: навчальний посібник. Київ: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. 102 с.
9. Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Особливості професійної Smart-технології як засіб підвищення якості освіти. *Смарт-освіта: досвід, реалії, перспективи*: монографія. Вінниця, 2019. 220 с.
10. Дмитрів М. В. Застосування SMART-технологій у навчальному процесі. 2018. URL: https://informatika.udpu.edu.ua/?page_id=2855
11. Криворот Т. SMART-технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників. XIV Всеукраїнська науково-практична конференція: *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*. 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723982/1/Страницы%20из%203%20Тези-2.pdf>
12. Пригодій М.А., Гуржій А.М., Липська Л.В., Гуменний О.Д., Зуєва А.Б., Кононенко А.Г., Прохорчук О.М., Белан В.Ю. Методичні основи розроблення SMART-комплексів для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: методичний посібник. Житомир: Полісся, 2019. 255 с.
13. Семеніхіна О.В. Нові парадигми у сфері освіти в умовах переходу до SMART-суспільства. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_3_22

14. Стрелан Д. В. Використання Smart-технологій під час вивчення фізики в гімназіях: кваліфікаційна робота (проект) на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Херсон: Херсонський державний університет, 2021. 46 с.

15. Твердохліб А.І. Смарт-технології як основа формування сучасних тенденцій освіти. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2017. № 1(13). С. 301–305. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2017/1/49.pdf>

16. Толочко С. В. Концептуальні основи формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. *Педагогічні науки*. 2024. № 106. С. 28–35. URL: <https://www.ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4581>

17. Толочко С. В., Бордюг Н. С. Екологічна компетентність учнів у контексті подолання екологічних наслідків війни: монографія. Київ: Компринт, 2024. 160 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8171-93-3-2024-160>

18. Толочко С. В., Трутень А. В. Розвиток екологічного мислення здобувачів освіти в умовах освітньої реформи в Україні. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень*: збірник наукових праць з матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції (Дрогобич, 31 січня, 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 456–459. DOI: <https://doi.org/10.62731/mcnd-31.01.2025>

19. Толочко С. В., Васюк О. В. Формування екологічних цінностей у здобувачів освіти засобами проектно-дослідницької діяльності. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14705342>

20. Трутень А. В., Толочко С. В. Інноваційні методи та технології у формуванні екологічної компетентності в учнів старших класів. *Вісник освіти та науки*. 2024. № 5 (23). С. 1525–1540. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5\(23\)-1525-1540](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-5(23)-1525-1540)

21. Трутень А.В. Використання STEM-технології та віртуальної реальності для формування екологічної компетентності здобувачів освіти. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2024. Вип. 28. Кн. 2. С. 199–212. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-199-2126>.

22. Якубов С., Якінін Я. Технології SMART та навчальні матеріали. *Hi-Tech у школі*. 2011. № 3 – 4. С. 8–11.

Information about the author:

Truten Alina Viktorivna,

Doctor of Philosophy in Pedagogy,

Researcher at the Laboratory of extracurricular education

Institute of Problems on Education of the National Academy of

Educational Sciences of Ukraine

9, M. Berlinsky str., Kyiv, 04060, Ukraine

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Chernyakova Zh. Yu.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-26>

INTRODUCTION

At contemporary stage the development of the national education system is characterized by educational innovations aimed at preserving past achievements while simultaneously modernizing the education system in line with the demands of the time, the latest scientific advancements, culture and social practices. The modern advancement of digitalization and information technology on a global scale impacts every aspect of human life. This is particularly true in the realm of education, as educational processes are crucial to the functioning of contemporary society.

The integration of educational technology into teaching and learning practices has transformed the landscape of education, offering new opportunities to enhance the learning experience and prepare students for the demands of the 21-st century. The educational sphere has undergone a significant transformation in recent years, accelerated by technological advancements. Traditional methods of teaching and learning are being increasingly supplemented and replaced by digital tools, platforms, and online resources. This shift reflects a growing recognition that educational systems need to adapt to the demands of a highly digital, interconnected and technology-driven world. The study makes it possible to define the following key drivers of this transformation: the shift to online and blended or hybrid learning and the rise of digital consumers.

Firstly, the COVID-19 pandemic forced educational institutions to adopt online and blended learning models quickly, making technology integration essential for continuity in education. This rapid adoption has revealed the immense potential of digital tools to support learning, as well as the gaps in infrastructure, for instance, teacher's readiness and digital literacy. Secondly, today's students are digital consumers who are accustomed to using technology in almost every aspect of their lives. These learners demand more

interactive, personalized and flexible educational experiences that can be facilitated by innovative technologies.

The relevance of integrating innovative educational technologies becomes clear as educational systems aim to meet the diverse learning needs of these new generations, while also addressing gaps in equity, engagement and access to quality education.

The main challenges that the higher education sector faces across the globe and that are also driving innovation have been identified, in particular pressures from globalization; changing supply of and demand for higher education; changes in higher education funding. Thus, these various challenges determine the development and implementation of numerous innovative practices to address them. At the same time they may activate the introduction of innovative practices in different institutional contexts, while the same innovative practice may be simultaneously driven by more than one challenge.

It is necessary to state that effective innovative practices build on an interplay between national/regional and institutional factors. The significance of different factors can vary including on several elements, such as the scope of the initiative and the level of autonomy within an institution. In terms of scope, the broader the initiative, the greater the impact of national or regional factors; conversely, the narrower the scope, the stronger the influence of institutional factors. Regarding autonomy higher education institutions with greater independence, possessing more control over their financial resources and their allocation, tend to develop more bottom-up practices.

The immediate impact of these types of innovations may be more noticeable, but often more limited, typically staying within the innovating institution. On the other hand, less autonomous higher education institutions tend to follow a more top-down, state-driven approach to innovation. Although this doesn't reduce their capacity for innovation, it encourages broader connections and processes across the higher education system, with longer timelines for implementation, ultimately leading to a more enduring and far-reaching impact beyond the institution itself.

1. Determination of factors and challenges for innovations in the higher education system

The conducted analysis of this issue has confirmed that the development and implementation of innovations in higher education systems have a great impact on all elements of the systems: components, relationships and functions. At the component level these innovations influence a diverse range of direct and indirect actors, both individual and institutional who contribute to generating, diffusing and using innovations in the system. They can act both

within and outside the higher education sector, but have a direct interest in the higher education sector.

Therefore, the direct individual actors include: students, who can variously be defined as «consumers» and, of course, «learners»; academic staff (faculty, teaching and research assistants, coaches and mentors and others), differentiated in terms of seniority and authority levels; other staff (for instance, academic administrators and an increasing numbers of new «professionals» who bridge the traditional divide between academic and administrative roles¹ such as technology transfer managers, IP experts, patent attorneys; universities with their departments, schools and labs, associated research institutes (often interdisciplinary), technology transfer offices and industrial liaison offices, business support institutions (science parks, business and technology incubators, start-up accelerators), financial support institutions (public and private venture capital firms, networks, etc.).

Speaking about the indirect actors who are a part of a higher education system we should refer individuals, organizations or institutions from the social, economic, and political spheres at national, regional and local governments, «users» of the knowledge created or of the trained manpower produced, such as businesses and employers' organizations, as well as society as a whole and networks of academics, graduates and others. Although they do not have a direct involvement in the higher education sector, they are still indirectly impacted and should therefore be considered.

At the relationship level the most important effects are due to cooperation, networking and increased mobility, which may alter traditional relationships among actors or introduce new ones. So, the relationships among system components mainly focus on how innovation affects the way actors of higher education systems interact and perceive each other. Commonly three broad types of relationships are identified, namely: collaboration and collaborative leadership entail several processes (bottom-up and top-down) carried out in a collaborative manner by different stakeholders (individual and institutional actors) drawn from different spheres; substitution arises when one institutional actor takes the lead on a function traditionally belonging to a different actor; networking as a manifestation specific to the increasingly collective nature of science, technology and innovation, is also relevant in higher education systems. The connection may be stronger or weaker, depending on the network's age, scope, membership, activities and visibility in the public domain.

At the function level the most significant impact is observed on the education function while the research and engagement functions are also

¹ Whitchurch C. Some Implications of Public/Private Space for Professional Identities in Higher Education, *Higher Education*, 2010, 60(6), 627-640.

impacted, though to a lesser extent, with their influence growing over time. This may be seen just as a manifestation of the early stage at which many of the innovative practices find themselves, rather than an effect of a minor importance of the innovation. Therefore, the impact of some innovation practices on other system functions, such as research and engagement, is likely to intensify and become more visible over time, as the innovation matures and diffuses more broadly into the higher education innovation system.

Consequently, we can conclude that higher education is an essential sector that serves as a foundational pillar for the creation, dissemination and transfer of knowledge, innovation and technology in the modern knowledge economy. In this way, higher education institutions have become key drivers in the development of technological advancements and innovations. In this context we would like to focus on three dynamics which appear to be most significant within an innovative higher education system, in particular:

- as innovation diffuses within the higher education system and traces every element of a higher education institution, the innovation process needs to be better managed. While management methodologies are taught in many universities, university managers are not trained enough for this;
- there is a reciprocal nature of change within an innovative higher education system: the system elements (components, relationships and functions) have an impact on the success of the innovation, while the success of the innovation induces further changes in the system elements. Thus, a spiral of change is created within the higher education system to make it more responsive to environmental changes;
- the change induced in a higher education innovation system is rather slow. Numerous innovation practices do not radically modify the traditional higher education institutions' functions; slightly, they provide new ways of doing traditional things that respond more efficiently to changing requirements in higher education².

Based on the analysis of the scientific literature, it is possible to identify four main innovations in higher education: the vision behind and the use of new technologies represent enablers of innovative practices, rather than innovations per se; the use of new technologies appears to be a facilitator of the transition from a department-centered vision to a student-centered vision of education; innovation often stimulates an accelerated development of partnerships between higher education institutions and other organizations, especially businesses; innovations in higher education illustrate two general

² Brennan John, Broek Simon, Durazzi Niccolo, Kamphuis, Bregtje, Ranga Marina and Ryan Steve *Study on innovation in higher education: final report*. European Commission Directorate for Education and Training Study on Innovation in Higher Education, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2014.

key aspects of the innovation process: «doing new things» and «doing existing things better».

The study of the problem makes it possible to distinguish the barriers to innovation which exist at both the institutional and national or regional levels. At the institutional level, this may include a lack of support for innovative practices. On the national or regional level, various degrees of autonomy for higher education institutions can significantly influence the way they operate and their effectiveness. Additionally, regulatory frameworks can also act as important obstacles to implementing certain innovative practices. Despite these obstacles, innovative practices have the potential to achieve high-quality and equitable outcomes. This includes expanding access to higher education, placing students in the center of the system, and offering possible solutions to address the financial challenges impacting the system.

It should be stressed that in the final report «Study on innovation in higher education: final report» presented by European Commission Directorate for Education and Training Study on Innovation in Higher Education the policy recommendations have been organized around three key themes identified in the study, with a focus on two main target groups: higher education institutions and policymakers³.

In this context it is important to highlight the key actions for implementing the innovations for both groups. Hence, higher education institutions should consider the following actions:

- foster an institutional culture of innovation that promotes creativity, raises awareness of the benefits of innovation, encourages openness to new ideas, and reduces resistance to change;
- introduce incentives and rewards for staff members who are engaged in innovative practices;
- encourage faculty members to explore and leverage the potential of new learning technologies;
- promote cross-institutional collaboration to enhance student's choice and quality and potentially reduce costs;
- implement measures for the professional development of teaching staff as well as encourage greater collaboration of their teaching roles;
- reevaluate existing organizational boundaries and connections to improve overall efficiency and effectiveness.

Accordingly, policymakers should examine the need to:

³ Brennan John, Broek Simon, Durazzi Niccolo, Kamphuis, Bregtje, Ranga Marina and Ryan Steve Study on innovation in higher education: final report. European Commission Directorate for Education and Training Study on Innovation in Higher Education, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2014.

- develop a comprehensive regulatory framework that tackles the barriers hindering online learning advancements, including inappropriate quality assurance measures, lack of credit recognition systems, and unclear intellectual property rights regulations;
- encourage policies that support equitable access to education, ensuring all students benefit from innovative practices;
- foster collaboration between higher education institutions and industry stakeholders to ensure education is aligned with evolving workforce demands;
- provide funding and resources to support the adoption of new learning technologies and practices;
- promote continuous professional development for educators to enhance their ability to use innovative teaching methods effectively;
- create flexible policies that allow institutions to experiment with new approaches while maintaining academic standards and quality.

To conclude, we can define a set of constituents, in particular, a network of institutions, organizations and individuals that collectively contribute to the development and diffusion of innovations in education. In the context of higher education, this system focuses specifically on higher education institutions, which are closely interconnected with other institutional spheres such as industry, government, non-governmental agencies and society as a whole. These interactions promote the flow of knowledge, resources and ideas, driving innovation not only within the educational sector but also extending to other areas of society and industry.

2. The essential characteristics of the main research categories: «innovation», «technology», «innovative technologies»

In the context of Ukraine's European integration, the priority areas of state policy include the problem of constantly improving the quality of education, modernizing its content and forms of organizing the educational process, introducing educational innovations and information technologies. The educational process should be transformed in the direction of individualizing educational interaction, learning, forming creative thinking and increasing independent work of students. The use of multimedia information technologies in education is due to the presence of a set of analytical procedures: an open structure that allows you to make quickly any changes to the content of the program depending on the results of its testing; the ability to save and process a large amount of diverse information and arrange it in a convenient form. It contributes to revealing, preserving and developing students' individual abilities, a unique combination of personal qualities appropriate to each person; forming cognitive abilities of students, the desire

for self-improvement; ensuring the comprehensiveness of the study of phenomena of reality, the continuity of the relationship between the humanities, technical sciences and art; constant dynamic updating of the content, forms and methods of educational processes⁴.

The transition to an innovative nature of education involves serious work on creating a scientifically sound pedagogical system, requires special research, coordination of the efforts of didactics, methodologists, pedagogues, psychologists, as well as the hard work of practicing teachers. Until recently, the terms «innovation», «innovation process» haven't almost been used in domestic pedagogical literature. Understanding the impact of technological innovations on learners, educators and educational institutions is crucial for developing strategies and methods for managing and using technology in education. Foreign and domestic researches in this sphere provides an opportunity to understand how technological innovations are used and how effective they are in improving the learning outcomes of the students.

It is emphasized that the primary aim of educational innovations is to address the challenges posed by globalization, environmental problems and multicultural trends. It is highlighted that the defining feature of our era is the prioritization of innovative development in education through the modernization of all aspects of the system, such as curriculum, teacher training, management and funding⁵.

In the «National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period 2020-2021» it is highlighted that the country's integration into the global educational space requires constant improvement of the national education system, finding effective ways to improve its quality, testing and implementing innovative pedagogical systems, modernizing the content of education and organizing it in accordance with global trends and labor market requirements⁶.

In 2016 the next step taken by the Ministry of Education and Science was the development of the «Concept of a New Ukrainian School»⁷ aimed at ensuring a fundamental and systemic reform of general secondary education. One of the key ideas of the concept is to reform education in a way that focuses on its innovative nature, emphasizing not so much the transfer of knowledge,

⁴ Палига О. В., Питула І. А. Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти. м. Василівка, 2015. URL: <http://vpl57.zp.ua/file/IYPNoweV>

⁵ Енциклопедія освіти / за ред. В. І. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 339

⁶ Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2020-2021 роки. URL: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf

⁷ Концепція Нової української школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

but the development of basic competencies that enable individuals to acquire knowledge independently in the future.

Besides the initial conceptual provisions of innovation processes in the education system are set out in the laws of Ukraine «On Education» (2017), «On Complete Secondary Education» (2020), «On Innovation Activity» (2002) and others.

Active cooperation with European countries in the field of fundamental sciences, scientific education and innovation is a trend in the modern educational policy of our state, which is confirmed by a number of legislative documents, in particular, by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On Approval of the Roadmap for the Integration of the Scientific and Innovation System of Ukraine into the European Research Area» (2021)⁸. Therefore, this motivates the enhancement of teaching and learning processes, fostering the development and integration of innovative educational approaches into both national and global educational practices for the sustainable progress of the country and the world.

In domestic scientific literature the problem of innovation in the context of culture, education and society have been studied in the collective monograph «The Phenomenon of Innovation: Education, Society, Culture»⁹.

Nowadays, scientific searches for new directions of holistic research in the field of education, identification of value foundations of its modernization, determination of the conditions for the effectiveness of innovative processes in education, ensuring its continuity are being updated (V. Andrushchenko, L. Vashchenko, L. Danylenko, N. Demyanenko, I. Dychkivska, O. Dubaseniuk, I. Zyazyun, V. Kremen, V. Palamarchuk, I. Pidlasy and others). Scientists have identified the main definitions and classified educational innovations; analyzed the trends in the growth of the role of innovative activity in the education system as a process of introducing new elements into the traditional system, creating and using an intellectual product.

In the context of the study we will compare different scientific approaches to the definition of the essence of the main categories, in particular «innovation», «technology», «innovative technologies». The concept «innovation» was first used more than a century ago in cultural studies and linguistics to denote the process of transfer (Latin «transfero» – «transfer, move»), in other words the penetration of elements of one culture into another

⁸ Про затвердження Дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору: наказ МОН України від 10 лют. 2021 р. № 167. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf>.

⁹ Кремень В. Г. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2008. 472 с.

and the acquisition of new, previously not inherent qualities. Such penetration was considered a decisive factor in the development of cultures. In the modern world it is actively used in various fields of knowledge, including education.

The historical sources of educational innovations are associated with the period of the emergence of experimental pedagogy in the second half of the 19-th century. Since the 1960-s the phenomenon of «innovation» has become key in the characteristics of the postindustrial formation – its formation and development. The question of innovative educational activity has as its starting point the definition of the meaning of the terms «innovation», «innovation project», «innovation culture», «educational innovations», «innovative educational activity», which allows us to establish the essential features of the course of innovative processes in the education system.

In reference sources the definition of the term «innovation» is regarded as the process of creating, introducing and disseminating in educational practice new ideas, means of pedagogical and managerial technologies, the result of which is an increase in the indicators of achievements of the structural components of education¹⁰.

According to the Law of Ukraine «On Innovative Activity» «innovations are newly created (applied) and (or) improved competitive technologies, products or services, as well as organizational and technical solutions of a production, administrative, commercial or other nature that significantly improve the structure and quality of production and (or) the social sphere» (Law of Ukraine «On Innovative Activity», 2002)¹¹.

Referring to a concept introduced by I. Zaichenko, «innovations» in pedagogy are understood as changes or improvements in the educational system. According to I. Zaichenko, innovations can relate to the pedagogical process itself, the course structure and the outcomes of education. In other words, it's about enhancing teaching methods, learning environments and the overall effectiveness of the educational process¹².

According to N. Dychek «if we interpret pedagogical innovation as the process of introducing an innovation into educational practice, then pedagogical innovation is the process of emergence, development, and most importantly, widespread introduction of pedagogical innovations and innovations into the educational field»¹³. As interpreted by N. Dychek,

¹⁰ Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремінія. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040, С. 388.

¹¹ Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 лип. 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

¹² Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: «Освіта України», 2006. 528, с.77.

¹³ Дічек Н. П. Поняттєво-термінологічні особливості вивчення педагогічного новаторства. *Освітologia: Польсько-український / українсько-польський журнал*, 2012. №1. С. 62–68.

«teacher-innovator is the author of new pedagogical systems, the developer and implementer of educational innovations and innovations in general»¹⁴.

At the same time scientists from the International Institute for Systems Research in the dictionary «Innovation Glossary» have defined the essence of the phenomenon «innovation» through the categories of novelty and progressiveness. According to their interpretation «innovation is a type or result of the development process»¹⁵. As claimed by the authors true innovation in comparison with innovation and renovation means something more than simply replacing old elements with new ones in a certain system. Only such an element or system is new that is more progressive than the old one, which means its compliance with the positive trend of the development process as a whole. The fact of innovation can be established only when using the criteria of novelty and progressiveness of a new element or system.

Therefore, the creation, establishment and implementation of a new as a progressive element or system reflects the essence of innovation as a process of changing the pedagogical system and its development. The innovation process is associated with the transformation of scientific knowledge into an innovation that satisfies new social needs and includes a sequential chain of actions that covers all stages of creating a new product and implementing it in practice¹⁶.

It is important to highlight that innovations are changes aimed at improving the various elements of the educational space (educational process – in terms of the development of content or technological components, management mechanisms, changes directly related to the methods of educational activities; these innovations can be systemic, modular or private), is the process of introducing innovations, and innovation activity in this context is seen as a set of project-active procedures from the creation of an idea to its replication in the educational practice of other educational institutions¹⁷.

Scientist T. Demydenko believes that pedagogical innovations are innovations in pedagogical systems and the processes that accompany them, aimed at obtaining sustainable positive results that significantly improve the

¹⁴ Дічек Н. П. Поняттєво-термінологічні особливості вивчення педагогічного новаторства. *Освітнологія: Польсько-український / українсько-польський журнал*, 2012. №1. С. 62–68.

¹⁵ Hausteин H. D. *Innovation Glossary*. Oxford; New-York; Toronto Sydney; Frankfurt, 1986. 224.

¹⁶ Стадник В. В. *Інноваційний менеджмент : навч. посіб.* Київ: Академвидав, 2006. 464, С. 64.

¹⁷ Shelever O., Bazulevska O., Lopatina H., Cherniakova Z., Lisovyi V., & Polishchuk V. Computer technologies as a method of forming students' information skills in the process of learning. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2024. 15(1), 398-413. URL <https://doi.org/10.18662/brain/15.1/559>

state of both individual components and systems as a whole and determine the progressive direction of their development¹⁸.

It is worth mentioning the fact that in a number of scientific studies the term «innovation» is defined through the category of result as a consequence of the implementation of new ideas, approaches, technologies. Any process is carried out to obtain a specific result, which is predicted as the goal of the activity that ensures this process.

In the process of summarizing the results of the content analysis, the main categories characterizing the concept «innovation» have been identified: system, process, innovation, activity, change, implementation, result, technology, development (improvement) and stable categorical features of the essential side of innovation: novelty; practical implementation; emergence of a new quality not previously inherent in the object of innovation; the activity of innovation subjects, the transition or transfer of the system from one state to another as a result of changes introduced into it by innovation; a specially organized process, directed and managed; the achievement of qualitatively new, stable results; complexity, social conditioning, manageability, progressiveness, self-organization.

The analysis of the category «technology» gives us an opportunity to stress that the term «technology» comes from the Greek «techne» – art, skill and «logos» – science, law, so «technology» is the science or teaching of skill. In the «Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language» «technology» is interpreted as a set of knowledge, information about the sequence of individual production operations in the process production of something; an educational subject that teaches this knowledge, information; a set of methods for processing or processing materials, manufacturing products, conducting various operations¹⁹.

At the same time the concept of «educational technologies» is also used in a combination with «pedagogical technologies», «learning technologies», «educational technologies», «social and educational technologies», «management technologies». Scientists generally consider the term «educational technologies» is broader than «pedagogical technologies»²⁰.

Scientists, in particular, claim that educational technologies reflect the general strategy for the development of education, a single educational space, while pedagogical technologies embody the tactics of its implementation. Examples of educational technologies are the Concept of Education Development, the Law on Higher Education of Ukraine, etc. Educational

¹⁸ Демиденко Т. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2004. 20 с.

¹⁹ Тлумачний словник української мови. Київ: Довіра, 2012. 488.

²⁰ Буркова Л. Технології в освіті, *Рідна школа*. 2001, № 2. С. 18–19.

technologies include pedagogical, socio-educational and information and communication technologies. Pedagogical technologies include training technologies, educational technologies and management technologies. Beyond pedagogical boundaries are socio-educational technologies as their subjects are not only school teachers but also workers of social services and extracurricular activities educational establishments, public organizations and others.

In the pedagogical science several approaches to the interpretation of these terms are distinguished:

- 1) educational technology as a new means of learning;
- 2) educational technology as an open pedagogical system;
- 3) educational technology as a set of actions (system of actions) or activity;
- 4) educational technology as a project (model) of the educational process;
- 5) educational technology as a branch of science or pedagogical knowledge or science²¹.

Although in scientific sources there exist numerous approaches to defining the term, they do not fully capture the essence of educational technologies. According to the conclusions of the well-known scientists, the key characteristics of educational technologies have been distinguished:

1. Conceptuality. Each technology should be based on a certain scientific concept.

2. Systematicity. The technology should have such features of a system as the logic of the process, the interconnection of all its elements, and integrity.

3. Manageability which provides for the possibility of goal setting, planning, designing the learning process, phased diagnostics, and varying means and methods in order to adjust results.

4. Efficiency. The technology must be effective in terms of results and cost-effective and must guarantee the full achievement of the learning outcome.

5. Reproducibility. We mean the possibility of using (repeating, reproducing) the technology by other teachers in other educational institutions.

6. Adjustability which involves not only correcting errors, but also a creative search for optimal ways to solve the tasks set and preparing for further use of the technology²².

In the framework of scientific research, we consider it necessary to highlight the main stages of the development of educational technologies

²¹ Янкович О. І. Освітні технології в історії вищої педагогічної освіти України (1957–2008): монографія. Тернопіль: Підручники та посібники, 2008. С. 12.

²² Жигір В. І., Чернега О. А. Професійна педагогіка: Навч. посіб. / за ред. М. В. Вачевського. К.: ТОВ «Кондор», 2012. 336.

depending on the dominance of the type of learning. Researcher T. Turcot has identified and characterized four stages of the development of learning technologies, namely:

1-st period (1940-1950), which is called the traditional type of education, is determined by the use of various technical means of obtaining information, united by the concept of «audiovisual means» (tape recorders, televisions, radio receivers, players, film projectors, etc.) in the educational process.

2-nd period (1950-1960) known as a programmed type of learning is characterized by the use of the idea of programmed learning, which involved the development and introduction of special programs for managing the process of knowledge acquisition. Accordingly, audiovisual feedback tools were developed, programmed learning classes, language labs, training machines, simulators and program systematization tools were created in institutions: programmable textbooks, didactic machines for knowledge control and others.

3-rd period (1970-s-mid-1990-s) identified as a problem-based type of learning is distinguished by the expansion of the pedagogical technology based on the achievements of psychological and pedagogical sciences: the results of new research in the psychology of learning, the theory of managing the cognitive activity of pupils and students and the scientific organization of the work of teachers and students are being introduced. Since the 1970-s in connection with the introduction of programmed learning, the concept of «pedagogical technology» has been actively introduced into scientific circulation and used by practicing teachers. Of particular importance is the definition of learning goals, the sequence of learning steps and rational ways to achieve the goals.

4-th period (mid-1990-s – present) recognized as an interactive type of learning is represented by creating computer classrooms, distance learning centers and so on. The number and quality of programmable learning tools are increasing and interactive systems are widely used. Thus, pedagogical technology acts as a system, the components of which are participants of the pedagogical process, a system of theories, actions, means and methods of organizing educational activities to ensure effectively the solution of problems covering all elements of knowledge acquisition and the formation of practical skills²³.

In the presented study we will characterize foreign pedagogical approaches to defining the essence of the concept of «technology». The foreign scholars consider technology in education is a tool which functioning is maximized by educators adapting it to their teaching purposes. In this context the pedagogue should motivate the students, promote ICT-oriented

²³ Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Кондор, 2011. 628.

teaching practices, since the technology can arouse student's interest and attention that can stimulate the desire to learn²⁴.

On the other hand, technology is seen as a set of techniques, processes, methods, means and instruments from one or more areas of activity, resulting from either scientific knowledge or accumulated experience²⁵.

In the same sense P. Tigre argues that technology can be defined as a system of knowledge about specific techniques²⁶. The techniques involve applications of knowledge in products, processes and organizational methods. The use and access to technologies allowed the information age to be characterized by behaviors, practices, information and knowledge that change with extreme speed, thus characterizing the current stage of knowledge. In this case the development of technologies has led us to a historical level of changes beginning with the wave first took place in agriculture, moving to industry and which currently relates to information and communication. This last wave marks the transition from technological innovation to artificial intelligence and /or Web 5.0²⁷.

The concept of «innovative technologies» is not new to the European educational system. This term is usually understood as a system or a set of methods for acquiring knowledge and its transfer through the interaction of teachers, students and information and communication technologies, which is generally aimed at achieving a certain result during the educational process, which allows to expand didactic opportunities in the process of further independent work of higher education students²⁸.

Innovative educational technologies are used to increase interest in education, to teach students to master the material independently, to be competent and mobile, quickly adapt to the requirements of the labour market and modern social development²⁹.

²⁴ Angotti J., Auth M. Science and technology: social implications and the role of education. *Science & Education*, v.7, 2001, №1, P.15–27.

²⁵ Carvalho F. C. A. de & Ivanoff G. B. Technologies that educate: teach and learn as information and communication technologies. São Paulo: Pearson Prentice Hall. 2010.

²⁶ Tigre P. B. Innovation Management: The Economy of Technology in Brazil Paulo (7th Reimpre). São Paulo: Elsevier Editora. 2006. P.479–485.

²⁷ Dias P. Living in a digital society: digital technologies, new practices and social changes (1st Edition). Cascais: Principia. 2014. 110.

²⁸ Bondar I., Bachynska N., Novalska T., Kasian V., Kuchnarov V., & Pylypiv V. Analysis of the organization and features of the implementation of information technologies in the educational process of institutions of higher education. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 2020, 11(11), 868-872. URL: <https://doi.org/10.31838/srp.2020.11.126>

²⁹ Bakhmat N., Kolosiva O., Demchenko O., Ivashchenko I., & Strelchuk V. Application of international scientometric databases in the process of training competitive research and teaching staff: opportunities of Web of Science (WoS), Scopus, Google Scholar. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 2022, 100(13), 4914-4924 URL: <http://www.jatit.org/volumes/Vol100No13/21Vol100No13.pdf>

The use of innovative technologies helps ensuring the flexibility of the educational process, its variability, the evolution of the content, methods and forms of information flow, conducting training sessions, choosing the level of complexity and scope of tasks, the peculiarities of their implementation, activating the educational and cognitive activity of higher education students by productive and interactive learning formats.

In the final analysis, the full potential of innovative technologies hasn't been explored yet, as new paradigms are continuously being introduced into practice. Additionally, the socio-economic conditions of social formations are undergoing significant changes. Therefore, there is a need for further modernization of the educational process, which involves rethinking both the theoretical foundations and the valuable practical experiences of higher education institutions. Higher education institutions are increasingly embracing digital pedagogies to enhance flexibility and individualization in teaching methods. A thorough meta-analysis of research conducted up until December 2021 indicates that the integration of various digital pedagogy technologies such as video tutorials, mobile apps, flipped classrooms and virtual reality, yields positive results, fostering innovative teaching strategies that improve both student and teacher pedagogical performance³⁰.

3. The peculiarities of implementation of innovative distance learning technologies into educational process in higher education institutions

The dynamic development of the information society and information and communication technologies (ICT) imposes new requirements on the educational training of future teachers, their professional skills and abilities. Future specialists must be able to think freely and actively, independently generate and implement new ideas and educational technologies, model the educational process creatively and continuously develop using ICT. Training future highly qualified teachers of modern Ukrainian schools is one of the key priorities of the state educational policy, defined by the Laws of Ukraine «On Higher Education» (2014) and the Concept «New Ukrainian School» (2016). Obtaining updated knowledge, forms of its acquisition are the basis for the development of the information society, the introduction of concepts for ensuring the quality of higher education; «lifelong learning». However, the issue of organizing the educational process in the form of blended learning in higher education institutions requires additional study.

³⁰ Tsekhmister Y. Effectiveness of Practical Experiences in Using Digital Pedagogies in Higher Education: A Meta-Analysis. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 2022, 22(15). URL: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i15.5567>

The issue of the development of information and communication technologies in the context of the information society is a subject of research by both international and domestic scholars. The problems of distance learning are examined in the scientific works of such researchers as: O. Andriyuv, V. Kukharenko, B. Shunevych; K. Osadcha, V. Osadchy (synchronous/asynchronous learning); R. Ellis, I. Elliot, M. Nichols, L. Triaka (e-learning and its differences from distance learning); L. Boremchuk, N. Machynska, M. Nahirnyok (principles of distance learning); V. Bykov, A. Boychenko, Yu. Lynnyk (distance learning tools); S. Tran (massive open online courses) and others.

The theoretical and practical principles of combining various forms of organizing educational activities are highlighted in the scientific works of V. Bykov, I. Voytovych, S. Gorobets, V. Kukharenko, N. Morse, V. Osadchy, K. Osadchya, O. Samoilenko, S. Semerikov, S. Sysoyuva, E. Smirnova-Trybulska, Yu. Trius and others. The features of the introduction of mixed forms of learning (traditional and distance learning) into the educational process are reflected in the works of N. Dem'yanenko, K. Kolos, O. Rafalska, N. Rashevska, O. Spirin, Yu. Trius, O. Samoilenko, E. Smirnova-Trybulska and others.

In the current situation distance learning with the use of ICT is gaining popularity and activation in the conditions of higher education informatization. Distance learning is a form of education that involves the use of the Internet and modern technologies for remote study of educational materials by students, testing their knowledge, and communication with pedagogues. Distance learning and online learning are two terms that are often used interchangeably, as they involve the use of the same technologies and also require an internet connection. However, despite the apparent similarity between the terms, there is one significant difference. Online learning implies conducting the educational process in real time. This format is considered a continuation of distance learning and is often called e-learning. Online learning includes Skype lectures, taking exams on Zoom, communicating with a tutor in chat, and so on. The distance learning process involves more independent work by students. They watch lecture videos, read articles, complete assignments, study additional materials, and take tests at any time convenient for them³¹.

Distance learning is understood as an individualized process of acquiring knowledge, skills, abilities and cognitive strategies, which occurs mainly

³¹ Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education. *Information Technologies and Learning Tools*, 2019, 72, 273-285. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2561>

through indirect interaction between remote participants in the educational process in a specialized environment based on the latest psychological, pedagogical and information and communication technologies. The implementation of distance learning occurs through use of distance learning as a separate form of implementation of the educational process; use of distance learning technologies to provide training in various formats³².

As a part of the effective organization of distance learning, it is necessary to ensure the functioning of the following subsystems: delivery and support of online courses, development of online courses, administrative support, academic support for students, support for teachers, curriculum for the program and department, and personal support for students³³.

In the context of the rapid development of distance learning in the information society, it has become necessary to use such innovative learning technologies as distance learning technologies, which involve the use of computer and telecommunication technologies, which ensure interactive interaction between participants in the educational process³⁴.

Distance learning technologies are electronic or digital learning media, including the Internet, email, television, and other audiovisual communication devices, that are used to deliver instruction when the instructor and students are in different physical settings³⁵.

The distance and media learning technologies, as outlined in Regulations on Distance Learning (2013), encompass:

- the essential hardware infrastructure. This includes personal computers, network equipment, uninterruptible power supplies, servers and videoconferencing tools. These resources facilitate the creation and use of web-based learning platforms, the management of the educational process, and enable interaction between participants in distance learning, both in synchronous and asynchronous modes;
- the information and communication support with adequate channel bandwidth, ensures that all participants in distance learning at an educational institution have 24-hour access to web resources and web services, enabling the implementation of the educational process in both synchronous and asynchronous modes;

³² Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

³³ Jill E., Stefaniak T., Logan Arrington & Alison L. Moore Systemic considerations to support distance education environments. *Distance Education*, 2022, Vol. 43, №. 2, 171-178.

³⁴ Ребуха Л. З. Характеристика засобів інноваційних технологій для фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*: зб. наук. праць. Львів, 2018, 17, 156–161.

³⁵ Distance Learning Technology definition. 2022. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/distance-learning-technology>

– general and specialized software, including programs designed for individuals with special needs, must either be licensed or based on open-source software products³⁶.

The attention should be focused on the fact that any educational institution determines the list of web resources for distance learning, which includes web resources for academic disciplines depending on their profile. To provide distance learning, the educational institution may create its own web resources or use other web resources that are verified by this institution.

Thus, Web resources of academic disciplines (programs) necessary to provide distance learning may include the following:

- methodological recommendations that contain information on the use of resources, the sequence of tasks and control mechanisms;
- documents related to the planning of the educational process such as curricula, thematic plans and lesson schedules;
- video and audio recordings of lectures, seminars and other educational materials;
- multimedia lecture materials;
- terminological dictionaries;
- practical tasks, including methodological recommendations for their implementation;
- virtual laboratory work, containing methodological recommendations for their implementation;
- virtual simulators and methodological recommendations for their use;
- test tasks for control measures, testing with automated verification of results and testing with verification by the teacher;
- business games and methodological recommendations for their use;
- electronic libraries and links to them;
- bibliographies;
- a distance course that combines web resources of the academic discipline into a single pedagogical scenario;
- other resources with educational purposes.

Thus, there is a transition to interactive electronic textbooks, workshops, presentations, video lectures, electronic tests, libraries, glossaries, interactive posters, telecommunication projects, etc.

The analysis of pedagogical literature allows us to state that many developed countries have established a strong distance education system. The following distance learning models are currently being effectively implemented:

³⁶ Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

Model I. External-type education. Education is focused on school or university examination requirements, intended for pupils and students who, for some reason, cannot attend institutions in person. This is in fact a correspondence form of external education.

Model II. University education. A system of education for students who are not studying in person, but at a distance, in correspondence or remotely, based on information technologies, including computer telecommunications. In addition to printed manuals, students are offered CD-ROMs developed by leading teachers of specific universities.

Model III. Education based on cooperation between several educational institutions. Cooperation between several educational organizations in the preparation of correspondence/distance learning programs allows them to be made more professionally high-quality and less expensive.

Model IV. Education in specialized educational institutions. Educational institutions are specially created for the purposes of correspondence and distance learning and oriented towards the development of multimedia courses. Their competence also includes the certification of students.

Model V. Autonomous learning systems (remote classroom model). Training within such systems is conducted entirely with the help of television or radio programs, CD-DVDs and additional printed manuals.

Model VI. Informal, integrated learning based on multimedia programs. These are self-education programs aimed at educating an adult audience, those people who could not complete their education. Such projects can be part of the official educational program³⁷.

Hence, online learning is on the rise, and it is changing the way people learn and develop new skills. Distance learning is a valuable tool that offers several significant advantages, including:

- Learning from anywhere in the world and at any convenient time makes it easier for people with disabilities, from remote areas, and foreigners to access education.
- Reduction of operating costs for business – no need to rent halls, «book» a foreign coach and pay employees who are on business trips.
- Online learning can be planned independently, for example, at home or during lunch, without disrupting your work schedule.
- Hundreds of employees from remote offices or students from different countries can be trained simultaneously without worrying about the number of training places.

³⁷ Rahman M. Faculty Recruitment strategies for Online Programs, *Online Journal of Distance Learning Administrator*, 2019, Vol. IV, Number IV. URL: <http://www.westga.edu/~distance/ojdl/winter44/rahman44.html>.

- Training materials are stored in a shared virtual database to which each participant has access.
- Automatic analytics and control of the learning process using various graphs, reports and constant monitoring.
- Individual training according to the scheme of continuous education, which allows to keep the employee in good shape, thereby increasing his demand in the labor market³⁸.

Distance learning technologies are designed to simplify the educational process and improve its quality. With their help pedagogues deliver the necessary information to students, test their knowledge, collect feedback, answer questions, and exchange photos, videos, and audio materials. The choice of tools often depends on the goals, capabilities, interests and preferences of all participants in the educational process. The following groups of distance learning technologies can be distinguished:

1. LMS (learning management systems). These are server-based and cloud-based platforms that allow you to create and manage training courses. LMS helps not only to teach students, but also to interact with them, track the learning process, and issue certificates. Cloud systems are particularly popular because they do not require installation and are easy to use.

2. Communication tools. These include technologies that help tutors and students interact with each other. For example, asking questions, sharing materials, leaving feedback, submitting completed assignments, etc. Distance learning communication tools include email services, instant messengers, social networks, websites and services like Google Classroom or Zoom.

3. Gamification tools. To make the educational process more interesting and memorable, game elements are often used. These can be quizzes in a chatbot, quizzes, specially designed programs, etc. Gamification tools increase student engagement and also help to diversify learning and knowledge testing.

4. Online platforms for hosting educational materials. These include various services where you can host educational information. For example, a company website, video hosting sites like YouTube, podcast platforms and more³⁹.

No doubts that freedom to choose the place, time of study and even learning technologies makes distance education increasingly popular. A

³⁸ ЧЕРНЯКОВА Ж., КИРИЧЕНКО Л., ТАЩЯН А. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ №7(25). 2024. С. 856-869. DOI: [HTTPS://DOI.ORG/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-856-869](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-856-869).

³⁹ Rahman M. Faculty Recruitment strategies for Online Programs, *Online Journal of Distance Learning Administrator*, 2019, Vol. IV, Number IV. URL: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/winter44/rahman44.html>.

particular demand for it arose with the spread of Covid-19, when most students around the world lost the opportunity to study in person.

The analysis of scientific sources confirms that there are many various types of distance learning, which can be categorized into three main groups:

1. Synchronous learning. A group of students learn at the same time. Synchronous learning is most often used in online education, where classes take place in real time.

2. Asynchronous learning. Students work independently of each other within set deadlines. However, asynchronous learning can be without time frames. In this case, students work on a maximally flexible schedule.

3. Blended or hybrid learning, which combines synchronous and asynchronous learning⁴⁰.

In the domestic higher education system, it is possible to distinguish the organization of the educational process in the form of blended learning, which depends on a number of factors, namely: the teacher's readiness to work in new conditions, the readiness and needs of students, the academic discipline, the ICT competence of participants in the educational process, etc.

In the context of this study we consider it appropriate to provide a definition of the essence of the concept of «blended learning», which will allow us to implement one of the key tasks of informatization of the educational process, in particular «the introduction of modern information and communication technologies that ensure the improvement of the educational process, the accessibility and effectiveness of education, and the preparation of the younger generation for life in the information society»⁴¹.

Thus, in the face of today's challenges, the issue of combining the traditional educational system with modern pedagogical innovations and ICT tools is relevant, namely such a form of organization of learning as blended learning.

In the presented scientific research, we will try to characterize different approaches to interpreting the essence of the concept of «blended learning» (Table 1).

Hence, there are different approaches to understanding the essence of the concept of «blended learning», namely, as a learning process, an educational concept, a purposeful learning process, a combination of traditional and distance learning, a combination of learning methods, a hybrid of traditional and online learning.

⁴⁰ Online vs Offline Studies: The Better Deal for Your Finances. URL: <http://www.college-connecting.com/blog/online-vs-offline-studies-the-better-deal-for-your-finances/>.

⁴¹ Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

In addition within the concept presented by the Christensen Institute, the phenomenon of «blended learning» is interpreted as «a formal curriculum in which a student learns in the following way: part of the educational process falls on online learning, which provides an element of self-control by the student in choosing the time, place, methods and/or pace of learning; a small proportion of the educational process is learning away from home in specialized institutions under the supervision/guidance of someone; the educational process involves mutual coordination and modality between the learning activities of each student during the study of a course or subject, with the aim of ensuring an integrated learning experience»⁴².

Table 1

Interpretation of the essence of the concept of «blended learning»

Author	The essence of the concept of «blended learning»
N. V. Rashevskaya	a learning process in which traditional learning technologies are combined with innovative technologies of electronic, distance and mobile learning with the aim of harmoniously combining the theoretical and practical components of the learning process ⁴³ .
A. M. Stryuk	a purposeful process of acquiring knowledge, skills and abilities in the context of integration of classroom and extracurricular educational activities of subjects of the educational process based on the mutual complementarity of traditional, electronic, distance and mobile learning technologies ⁴⁴ .
I. S. Stolyarenko	the combination of traditional learning with elements of synchronous and asynchronous electronic distance learning ⁴⁵ .
Shivam Ruchi	a combination of traditional teaching methods and online learning ⁴⁶ .
Y. V. Trius	a purposeful process of acquiring knowledge, acquiring skills and abilities, mastering methods of cognitive activity by the subject of education and developing his creative abilities based on the comprehensive and systematic use of traditional, innovative pedagogical technologies and ICT, training on the

⁴² Staker, H. Classifying K–12 Blended Learning. Innosight Institute. 2012. URL: <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12-blended-learning.pdf>.

⁴³ Рашевська Н. В. (2011). Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів: (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10. Київ, 2011. С.8.

⁴⁴ Стрюк А. М. Система «Агапа» як засіб навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії: дис.... канд. пед. наук: 13.00.10. Київ, 2012. 29 с.

⁴⁵ Столяренко І. С. Особливості організації змішаного навчання у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Інформаційні технології в освіті*, 2015, 24, 38–147.

⁴⁶ Shivam R. Implementation of Blended Learning in Classroom: A review paper. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 2015, 5 (11), 369-372.

	principles of mutual complementarity with the aim of improving the quality of education ⁴⁷ .
Betty Collis	a hybrid of traditional face-to-face and online learning, in which learning takes place both in and outside the classroom, with the online component becoming a natural extension of traditional classroom learning ⁴⁸ .

In the context of this study we define the essence of the concept of «blended learning» as a purposeful process of forming ICT competence of future teachers in the context of combining classroom and extracurricular educational work of students on the basis of the use and mutual complementarity of traditional and electronic (distance and mobile) learning technologies.

Consequently, we consider traditional learning as a process of forming a system of knowledge, skills and abilities, which takes place through direct interaction between the teacher and students within the classroom and using traditional methods, means, and forms of organizing the educational process. At the same time e-learning is characterized as «learning in the process of which the main carriers of educational information are electronic educational resources, and communication between teachers and students takes place using ICT»⁴⁹.

According to the «Regulation on Distance Learning» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 25.04.2013 No. 466), distance learning is defined as «an individualized process of acquiring knowledge, skills, abilities and methods of cognitive activity of a person, which takes place mainly through the mediated interaction of remote participants of the educational process in a specialized environment, which operates on the basis of modern psychological, pedagogical and information and communication technologies»⁵⁰.

In scientific pedagogical literature we encounter the term «mobile learning» (m-learning), which is aimed at «creating an educational environment using mobile electronic devices that students can use as a means

⁴⁷ Триус Ю. В. Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. *Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць*, 2012, III, 299–308.

⁴⁸ Collis B. Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London: Kogan Page Limited, 2001. 231.

⁴⁹ Максак І. В. «Blended learning» як інноваційний підхід у формуванні професійної компетентності вчителя англійської мови початкової школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*, 2013, 110, 247–249. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1334

⁵⁰ Про затвердження Положення про дистанційне навчання: МОН України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

of accessing educational materials contained on the Internet, anywhere and anytime»⁵¹.

Modern challenges facing society around the world are prompting the emergence of new teaching methods, namely mobile-oriented teaching. However, the analysis of scientific and methodological literature proves that this issue requires thorough study, clarification of the conceptual apparatus, clarification of mobile-oriented learning methods, positive and negative aspects of the use of mobile devices.

At the current stage mobile-oriented learning is considered a new stage in the development of e-learning and is aimed at using mobile devices as a learning tool. It is an undeniable fact that the pedagogical potential of the latest mobile devices has led educational researchers to rethink mobile technologies and their implementation in the educational process.

Thus, mobile-oriented learning is being implemented in parallel with traditional, distance, computer-oriented learning and allows for the implementation of new blended forms of learning. However, the use of a mobile device is the main means of learning and access to information and educational resources. Such learning takes place regardless of the location of the subjects of the educational process.

We strongly believe that the implementation of mobile-oriented learning has prospects for further development, as mobile devices are rapidly improving along with mobile applications that students can use.

Theoretical analysis of scientific and pedagogical literature provides an opportunity to identify several models of blended learning.

1. The Rotation model involves the organization of training within one discipline/course, alternating classroom training between a teacher and a student or group of students and mediated interaction between participants in the educational process using ICT. We note that the change in the types of educational activity can be fixed (according to schedule) or flexible.

During training, the teacher uses interactive teaching methods, the project method (individual or group), individual consultations, written assignments, etc. This model consists of a number of submodels: Station Rotation; Laboratory Rotation; Flipped Classroom; Individual Rotation.

2. The Flexible model is designed to accommodate the majority of the curriculum in e-learning environments, with the bulk of the curriculum initially presented online (within the higher education institution). So, the teacher acts as a coordinator, organizing consultations (individual or group) to work on topics that are difficult to understand.

3. The Self-Blend or A La Carte model allows students to choose independently additional courses to their core education. Educational service

⁵¹ Семеріков С. О. Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 536 с.

providers may include various educational institutions. The effectiveness of this blended learning model is due to the high degree of student motivation to learn.

4. The Online Driver or Enriched Virtual model involves learning most of the curriculum using electronic resources, as well as additional face-to-face or online consultations with a teacher⁵².

The presented foreign models are useful for studying and implementing in the educational process with the aim of modernizing the national education system. However, the most optimal models for use are Station Rotation (alternation of different types of activities), Laboratory Rotation (alternate change of laboratories) and Flipped Classroom, which combine traditional and distance learning technologies.

In our opinion blended learning provides an opportunity to use the advantages of traditional and distance learning precisely with the use of ICT, primarily creating a comfortable educational environment for learning, in which teachers and students can effectively carry out the teaching and learning process.

The organization of blended learning requires defining the goals, objectives of the course, needs and scope of material and intellectual tasks. Every educator should master online teaching strategies, ensure effective learning and establish a clear schedule for attending in-person and online classes for students.

Within the framework of scientific research, it is possible to identify a number of advantages of organizing blended learning, in particular:

- students can independently acquire new knowledge using electronic resources at a convenient time for them and practice new skills during classes with the pedagogue and groupmates;
- students choose a convenient time and place for themselves (flexibility and accessibility);
- the teacher manages the process of organizing students' independent cognitive activity in obtaining theoretical material;
- organization of group learning activities (group work on projects, holding discussions, seminars, organized in the form of electronic teleconferences, forums) provides for the formation of online communication skills;
- motivate students to self-education (form a responsible attitude towards learning, rational time planning, choosing the pace of learning material);
- the student improves skills in using modern software and technical means; using new tools and teaching methods, building new learning models;

⁵² iNACOL Blended Learning Teacher Competency Framework. 2014. *iNACOL, The International Association for K-12 Online Learning*. URL: <https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning-Teacher-Competency-Framework.pdf>

– accountability and transparency of the results of students' educational activities; reduction of costs for organizing the educational process (economy).

Despite the advantages of blended learning, there are certain problems with its implementation. A foreign researcher J. Hoffmann identifies not only problems, but also ways how to solve them, in particular:

1. Technology challenges: providing participants in the educational process with technology, i.e. the gradual introduction of technologies into the educational process (from simple to complex).

2. Organizational challenges: recognizing the effectiveness of blended learning; managing and monitoring student academic performance.

3. Instructional/design challenges: careful planning of each stage of the lesson, use of different forms of work, creation of a learning environment to achieve the goal (definition of goals using Bloom's taxonomy); implementation of online interactive exercises; requirements for assessing students' learning activities; ensuring coordination of all course elements⁵³.

Therefore, the educational process, organized in the form of blended learning, is aimed at developing personally-oriented learning and forming a comprehensively developed personality. The specific features of blended learning are: interactivity and adaptability of educational material; flexibility, informativeness of educational material; clear structure and novelty of educational material; techno-logicality; independent and individual work of students; availability of materials for visual support of the educational process; mobility; modularity; combination of digital content with material received in the classroom.

In the context of the study the components of blended learning are identified: face-to-face learning – traditional classroom classes under the guidance of a teacher; online learning – work of students and teachers in the mode of synchronous interaction online (holding webinars, conferences, forums, etc.); self-place learning – independent work of students: performing practical and laboratory work, searching for educational materials; work in cloud environments and with online services⁵⁴.

When organizing blended learning, special attention deserves the study of the role of the teacher, who becomes a researcher/developer (planning and developing blended learning systems; testing new approaches and means of personalizing learning; developing and improving curricula; record the effectiveness, shortcomings, limitations and suitability of technical means); an integrator (creating optimal conditions for learning through the use of technologies – virtual and visual; systematize the approach to planning

⁵³ Hofmann, J. Top 10 Challenges of Blended Learning (And Their Solutions!). 2014. URL: <http://blog.insynctraining.com/top-10-challenges-ofblended-learning>

⁵⁴ Shivam R. Implementation of Blended Learning in Classroom: A review paper. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 2015, 5 (11), 369-372.

content and educational approaches (methodology and teaching techniques); a leader, a teacher, a facilitator at the same time. In other words, the teacher plays the role of a facilitator in blended learning. The term «facilitator» was first introduced into scientific circulation by psychologist C. Rogers, who emphasized that the facilitator should help the student learn, express himself as a person, interest him and support him in the search for knowledge⁵⁵.

Therefore, the new role of the facilitator is to implement educational technology or methodology, adapt in real time; select or regulate the direction of student learning;

establish partnerships with students to select the direction of learning.

Valuable for our research is the identification of twelve core competencies that a future teacher must possess to carry out effective activities in a blended environment. These competencies are grouped into four blocks, namely:

1. Mindsets: include priority values and beliefs that govern the processes of thinking, behavior and actions of an individual and are related to the goals of educational change and tasks in blended learning activities. The following competencies are included: a new vision of teaching and learning, orientation towards change and improvement.

2. Personal qualities: personal character traits and behavioral patterns that help a teacher make the transition to new teaching and learning methods. Such competencies include flexibility, mobility, purposefulness, foresight, determination, desire for further self-improvement, etc.

3. Adaptive skills: comprehensive skills that help teachers collaborate, solve new problems and find constructive solutions, and implement innovations in the educational process. The following competencies are identified: continuous self-improvement and innovation, communication.

4. Technical skills: assessing learning, managing learning not only of the whole group, but also of each individual, organizing individual forms of learning with the support of work in small and large groups, the ability to use various teaching aids, methodologies, online and offline resources, the ability to dynamically combine teaching aids and administration. The following competencies are highlighted: information experience, teaching strategies, experience with blended learning activities, teaching tools or equipment⁵⁶.

Therefore, the combination of traditional and online learning technologies helps teachers create a new information and educational environment to achieve the goals of the educational process and puts forward new requirements for the professional and pedagogical training of future teachers.

In the scientific works of the scholars the most effective and promising technologies used in online education have been distinguished and

⁵⁵ Rogers C. The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. 2007. Vol. 44 (3). P. 240–248.

⁵⁶ Allison Powell, Ed.D., iNACOL Blended Learning Teacher Competency Framework. 2014. URL: <https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-blendedLearning-Teacher-Competency-Framework.pdf>.

characterized. The following technologies of distance learning are highlighted⁵⁷:

1. Learning games. More often they are suitable for solving everyday business tasks simulation of a real working situation effectively. Modern virtual tools allow to implement educational game easily into online personnel training system in any company.

2. Dialogue simulators. It is a virtual character with whom you need to have a proper conversation. Such a text case is good for developing communication skills during negotiations, product presentations, concluding a deal and communicating with colleagues or partners in a foreign language.

3. Scribing. The essence of scribing is to accompany textual information with visual images. Our brain remembers much better what it sees than what it hears. Graphic and dynamic presentations are well perceived and remembered.

4. Chatbot. A chatbot is a special program for messengers and social networks that «knows» how to ask and answer questions, search for information, take orders and perform simple tasks automatically. Modern chatbots have artificial intelligence and mimic live communication well. This is the educational technology of the future, which combines an individual approach and involvement in the learning process.

5. Virtual reality. Virtual reality technology is familiar to many people thanks to games. But it is expanding its horizons and is already actively used for educational purposes.

6. Electronic courses. An online course can combine several of the aforementioned methods at once, as well as contain familiar formats and types of content – video, text, webinar, podcast, animated infographics, educational chat and practical exercises. And training organizers can conduct exams and online testing, monitor the speed and learning results of all participants.

To sum up, the skillful application of innovative technologies will bring about positive transformations in both the structure and content of the educational process. This, in turn, will enhance the quality of education and elevate the qualifications of teachers, fostering a more effective and dynamic learning environment.

CONCLUSIONS

In the study on the basis of scientific literature analysis the research of factors and challenges for innovations in the higher education system has been carried out. The main elements of the system, in particular, components, relationships and functions have been determined and characterized in details. The attention has been focused on the dynamics in the development of

⁵⁷ Чернякова Ж., Кириченко Л., Ташян, А. Інноваційні технології дистанційного навчання. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024, №7(25). С. 856-869. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-856-869](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-856-869).

technological advancements and innovation in a higher education system. Besides the key actions for implementing the innovations for

two main target groups, namely higher education institutions and policymakers have been highlighted.

As part of Ukraine's European integration, state policy of our country prioritizes the continuous enhancement of education quality, the modernization of its content and organizational methods and the implementation of educational innovations and information technologies into the learning process. In the study different scientific approaches to the definition of the essence of the main categories of the research, in particular «innovation», «technology», «innovative technologies» have been considered.

Based on the analysis of scientific sources the key characteristics of educational technologies have been distinguished: conceptuality, systematicity, manageability, efficiency, reproducibility, adjustability. The main stages of the development of educational technologies depending on the dominance of the type of learning have been identified and characterized.

The rapid development of the information society and information and communication technologies imposes new requirements on the educational training of future teachers, their professional skills and abilities. Nowadays distance learning with the use of ICT is gaining popularity and activation in the conditions of higher education informatization. Distance learning technologies are actively implemented in the educational process of the higher education institutions.

The conducted research allows us to assert that the introduction of such a form of organization of learning as blended learning allows teachers to build a flexible personalized learning process, on the one hand, taking into account the individual characteristics of students, and on the other, using the capabilities of ICT. Blended learning involves expanding the educational opportunities of each student, promoting interactive interaction between teachers and students not only remotely, but also in person with the use of various methods and teaching aids. In conditions of blended learning, the proportion of independent work of students increases, new opportunities open up for mastering educational material at a time convenient for students, for choosing their own pace of learning, for communicating with the teacher.

We are convinced that in the future the development of blended learning can become one of the priority areas for the transformation of the modern higher education system, as it contributes to increasing the efficiency of learning by combining traditional and distance learning and provides for the formation of future specialists with the necessary set of core competencies, capable of solving various professional tasks.

SUMMARY

The emergence of information technologies related to the development of computer tools and telecommunications networks made it possible to create a qualitatively new information and educational environment as a basis for the development and improvement of the education system. At present various innovative technologies are used to organize the educational process. Active and effective implementation of innovative technologies in education is an important factor in creating an innovative education system that will meet the requirements of the information society and the process of changing the traditional education system in the realities of modern society. These technologies help teachers improve their teaching beyond traditional textual learning and involve applicants in practical methods of learning. Education is increasingly becoming high-tech. Everything that happens in the world of technology directly affects the education and training systems.

Therefore, the use of innovative technologies in the educational process involves not only obtaining knowledge, but also contributing to the formation of an educated, creative, professionally capable qualified specialist capable of solving certain tasks in practical activities. The introduction of modern innovative distance learning technologies should be implemented through the transformation of the education system, the development of new didactic and methodological conceptual foundations of education.

Bibliography

1. Whitchurch C. Some Implications of Public/Private Space for Professional Identities in Higher Education, *Higher Education*, 2010, 60(6), 627-640.
2. Brennan John, Broek Simon, Durazzi Niccolo, Kamphuis, Bregtje, Ranga Marina and Ryan Steve Study on innovation in higher education: final report. European Commission Directorate for Education and Training Study on Innovation in Higher Education, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2014.
3. Brennan John, Broek Simon, Durazzi Niccolo, Kamphuis, Bregtje, Ranga Marina and Ryan Steve Study on innovation in higher education: final report. European Commission Directorate for Education and Training Study on Innovation in Higher Education, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2014.
4. Палига О. В., Притула І. А. Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти. м. Василівка, 2015. URL: <http://vpl57.zp.ua/file/IYPNoweV>
5. Енциклопедія освіти / за ред. В. І. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008, с. 339
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2020-2021 роки. URL: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf

7. Концепція Нової української школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

8. Про затвердження Дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору: наказ МОН України від 10 лют. 2021 р. № 167. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf>.

9. Кремень В. Г. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2008. 472 с.

10. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040, С. 388.

11. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 лип. 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

12. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: «Освіта України», 2006. 528, с. 77.

13. Дічек Н. П. Поняттєво-термінологічні особливості вивчення педагогічного новаторства. *Освітologia: Польсько-український / українсько-польський журнал*, 2012. №1. С. 62–68.

14. Дічек Н. П. Поняттєво-термінологічні особливості вивчення педагогічного новаторства. *Освітologia: Польсько-український / українсько-польський журнал*, 2012. №1. С. 62–68.

15. Haustein H. D. *Innovation Glossary*. Oxford; New-York; Toronto; Sydney; Frankfurt. 1986. 224.

16. Стадник В. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 464, С. 64.

17. Shelever O., Bazulevska O., Lopatina H., Cherniakova Z., Lisovyi V., & Polishchuk V. Computer technologies as a method of forming students' information skills in the process of learning. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2024, 15(1), 398–413. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/15.1/559>

18. Демиденко Т. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2004. 20 с.

19. Тлумачний словник української мови. Київ: Довіра, 2012. 488.

20. Буркова Л. Технології в освіті, *Рідна школа*. 2001, № 2. С. 18–19.

21. Янкович О. І. Освітні технології в історії вищої педагогічної освіти України (1957–2008): монографія. Тернопіль: Підручники та посібники, 2008. С. 12.

22. Жигір В. І., Чернега О. А. Професійна педагогіка: Навч. посіб. / за ред. М. В. Вачевського. К.: ТОВ «Кондор», 2012. 336.

23. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Кондор, 2011. 628.

24. Angotti J., Auth M. Science and technology: social implications and the role of education. *Science & Education*, v.7, 2001, №1, P.15-27.

25. Carvalho F. C. A. de, & Ivanoff G. B. Technologies that educate: teach and learn as information and communication technologies. São Paulo: Pearson Prentice Hall. 2010. 184.

26. Tigre P. B. Innovation Management: The Economy of Technology in Brazil Paulo (7th Reimpre). São Paulo: Elseiver Editora. 2006. P. 479–485.

27. Dias P. Living in a digital society: digital technologies, new practices and social changes (1st Edition). Cascais: Principia. 2014. 110.

28. Bondar I., Bachynska N., Novalska T., Kasian, V., Kuchnarov V., & Pylypiv V. Analysis of the organization and features of the implementation of information technologies in the educational process of institutions of higher education. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 2020, 11(11), 868-872. URL: <https://doi.org/10.31838/srp.2020.11.126>

29. Bakhmat N., Kolosiva O., Demchenko O., Ivashchenko I., & Strelchuk V. Application of international scientometric databases in the process of training competitive research and teaching staff: opportunities of Web of Science (WoS), Scopus, Google Scholar. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 2022, 100(13), 4914-4924 URL: <http://www.jatit.org/volumes/Vol100No13/21Vol100No13.pdf>

30. Tsekhmister Y. Effectiveness of Practical Experiences in Using Digital Pedagogies in Higher Education: A Meta-Analysis. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 2022, 22(15). URL: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i15.5567>

31. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education. *Information Technologies and Learning Tools*, 2019, 72, 273-285. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2561>

32. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

33. Jill E., Stefaniak T., Logan Arrington & Alison L. Moore Systemic considerations to support distance education environments. *Distance Education*, 2022, Vol. 43, № 2, 171–178.

34. Ребуха, Л. З. Характеристика засобів інноваційних технологій для фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності: зб. наук. праць. Львів, 2018, 17, 156–161.

35. Distance Learning Technology definition. 2022. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/distance-learning-technology>

36. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

37. Rahman M. Faculty Recruitment strategies for Online Programs. *Online Journal of Distance Learning Administrator*, 2019, Vol. IV, Number IV. URL: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/winter44/rahman44.html>.

38. Чернякова Ж., Кириченко Л., Тащян А. Інноваційні технології дистанційного навчання. *Актуальні питання у сучасній науці*. №7(25). 2024. С. 856-869. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-856-869](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-856-869).

39. Rahman M. Faculty Recruitment strategies for Online Programs. *Online Journal of Distance Learning Administrator*, 2019, Vol. IV, Number IV. URL: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/winter44/rahman44.html>.

40. Online vs Offline Studies: The Better Deal for Your Finances. URL: <http://www.college-connecting.com/blog/online-vs-offline-studies-the-better-deal-for-your-finances/>.

41. *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

42. Рашевська Н. В. Мобільні інформаційно-комунікаційні технології навчання вищої математики студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10. Київ, 2011. С.8.

43. Стрюк А. М. Система «Агапа» як засіб навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії: дис.... канд. пед. наук: 13.00.10. Київ, 2012. 29 с.

44. Столяренко І. С. Особливості організації змішаного навчання у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Інформаційні технології в освіті*, 2015, 24, 38–147.

45. Shivam R. Implementation of Blended Learning in Classroom: A review paper. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 2015, 5 (11), 369–372.

46. Триус Ю. В. Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. *Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць*, 2012, III, 299–308.

47. Collis B. Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London: Kogan Page Limited, 2001. 231.

48. Staker H. Classifying K–12 Blended Learning. Innosight Institute. 2012. URL: <https://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12-blended-learning.pdf>.

49. Максак І. В. «Blended learning» як інноваційний підхід у формуванні професійної компетентності вчителя англійської мови початкової школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*, 2013, 110, 247–249. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1334

50. *Про затвердження Положення про дистанційне навчання: МОН України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

51. Семеріков С. О. Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 536 с.
52. iNACOL Blended Learning Teacher Competency Framework. 2014. iNACOL, *The International Association for K-12 Online Learning*. URL: <https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-BlendedLearning-Teacher-Competency-Framework.pdf>
53. Hofmann J. Top 10 Challenges of Blended Learning (And Their Solutions!). 2014. URL: <http://blog.insynctraining.com/top-10-challenges-ofblended-learning>
54. Shivam R. Implementation of Blended Learning in Classroom: A review paper. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 2015, 5 (11), 369-372.
55. Rogers C. The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*. 2007. Vol. 44 (3). P. 240–248.
56. Allison Powell, Ed.D., iNACOL Blended Learning Teacher Competency Framework. 2014. URL: <https://www.inacol.org/wp-content/uploads/2015/02/iNACOL-lendedLearning-Teacher-Competency-Framework.pdf>.
57. Чернякова Ж., Кириченко Л., Ташян, А. Інноваційні технології дистанційного навчання. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024, № 7(25). С. 856-869. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-856-869](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-856-869).

Information about the author:

Cherniakova Zhanna Yuriivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy 40002, Ukraine

NOTES

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2025. gada 30. aprīlis
Tirāža 150 eks.